

AA0004049011

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

REESE LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF CALIFORNIA.

Received *Mar. 27* 1893.

Accessions No. 50798 Class No. 767
V212

v. 126

PA
6105
V24
v. 126

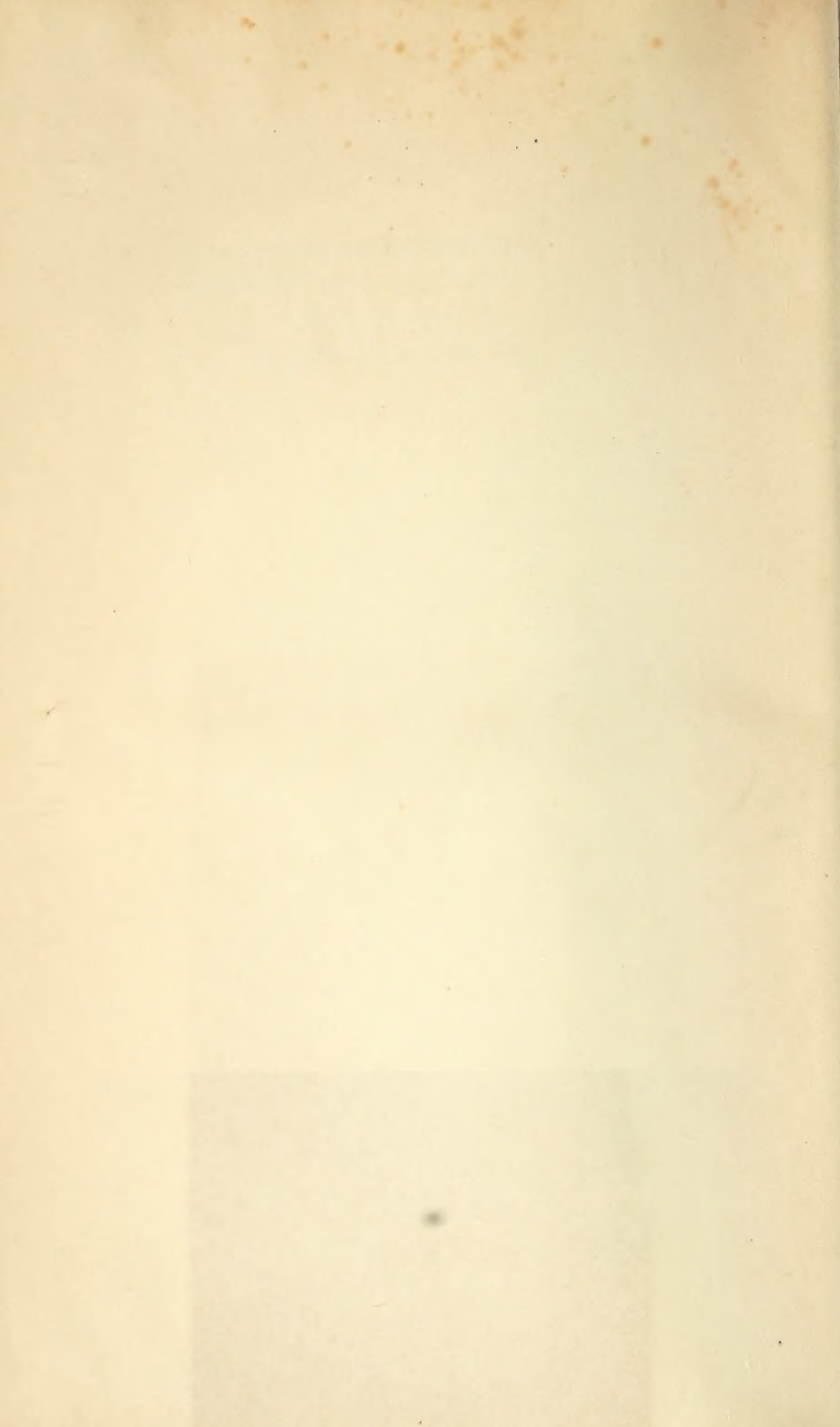
Southern Branch
of the
University of California
Los Angeles

Form L 1

PA
6105
V24
v. 126

Introd 1-7, p.14 (Bottom), 15, 16, 21-

This book is DUE on the last date stamped below

DE ACCII PLANTIS

COMEDIAS

1609

M. ACCII PLAUTI
COMÆDIÆ.

VOL. II.

Digitized by the Internet Archive
in 2008 with funding from
Microsoft Corporation

M. ACCII PLAUTI

COMŒDIÆ

EX EDITIONE J. F. GRONOVII

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITÆ.

75947

VOLUMEN SECUNDUM.

T

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1829.

[illegible]

50798

M. ACCII PLAUTI
C A S I N A.

DRAMATIS PERSONÆ.

PROLOGUS.

CHALINUS, *Servus.*

OLYMPIO, *Villicus.*

CLEOSTRATA, *Uxor.*

PARDALISCA, *Ancilla.*

MURRHINA, *Mulier.*

STALINO, }
ALCESIMUS, } *Senes.*

COQUUS.

ANCILLÆ.

GREX.

ARGUMENTUM, UT QUIBUSDAM VIDETUR, PRISCIANI.*

Conservam uxorem conservi duo expetunt.

Alium senex allegat, alium filius.

Duo servi Stalinonis, Chalinus armiger et Olympio villicus, petunt Casinam servam in matrimonium. Stalino allegat Olympionem: Euthynicus filius Sta-

////////

* Hoc Argumentum Prologo subjectum est in Hl. 1. B. 1. C. et Pl. quinque.—1 *Conservam conservi duo uxorem expetunt* Both. *duo servi expetunt* Hl. 1.

NOTÆ

2 *Allegat*] Id est, summittit. Quia Cleostratæ, summittunt servos sibi videlicet pater et filius, rivales, non fidos, hic armigerum suum, ille villicum, qui servam servi in matrimonium petant.

Sors adjuvat senem : verum decipitur dolis.

Ita ei subicitur pro puella servolus

Nequam, qui dominum mulcat atque villicum.

5

Adolescens ducit civem Casinam cognitam.

linonis allegat Chalinum. Sors ducta favet amoribus Stalilonis: sed fraudantur artibus Cleostratæ, Murrhinæ, Chalini, et Pardalisæ. Itaque Chalinus nequam ei habitu puellari summittitur pro Casina. Hic male excipit Stalionem herum, et Olympionem villicum, rivalem. Euthynicus adolescens ducit Casinam, quam cognoscit esse civem liberam, filiam Alcesimi et Murrhinæ.

B. 1. et quinque Pll. duo conservi expelunt C.—3 *Senem adjuvat sors Both. Sors senem adjuvat* Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll.—4 *Both. subicitur pro puella; C. et quinque Pll. subicitur puella, omisso τῷ pro. Hl. 1. puella servolus; B. 1. puella servulus.*—5 C. Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. et Lgg. *mulcat.*—6 *Casinam civem Both. civem Casinam* Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. *ducit uxorem Casinam* edd. quædam vett.

NOTÆ

3 *Sors adjuvat senem*] Id est, sortibus ductis vincit senex. Conflatur hic invidia fortunæ et sorti, quæ adjuvat immeritos et indignos.

5 *Nequam*] *Nequam* aliquando dicitur de moribus, aliquando de pretio rei: hic pro utroque. *Nequam*, quia occupat occasionem ulciscendi doloris sui, quod victus fuisset sorte, et spe Casinæ dejectus. *Nequam*, quia si conferretur cum Casina, nihilo erat cum ea comparandus.

Mulcat] Alii *mulcat*, alii *multat*, alii *mulgat*. Eodem recidunt quatuor illa verba, quorum priora duo usus retinet.

6 *Adolescens*] Ultra terminos huic Comædiæ positos excurrit hoc Argumentum. Nam Fabula clauditur fraudatis et irvisis amoribus Stalilonis. Revera poëta consultus suæ artis, in conclusione, atque adeo extra scenam, narrat quod futurum est, et nuptias Casinæ futuras.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

Hujus Fabulæ argumentum, ut est festivum atque bellum, ita admodum etiam turpe et obscænum. Atque existimo illa, quæ in nostro libro veteri omissa plurima animadverti, relictis spaciolis passim quibusdam, quod non ferrent aures piæ, exarata non fuisse, &c. Sed ab hac spurcitia avertamus oculos et mentes nostras, et utilia atque bona, quasi margaritas de stercore, legamus e tabulis scriptis. Quæ satius erat nunquam inspicere, quam instrui his levitatem et libidinem animorum. Introducitur quidam ridiculus amator senex, et illius sodalis quasi receptor flagitiosi vicini. Horum facinora deprehenduntur a mulieribus, et varie senibus illuduntur. *Sortitio* etiam inest, ut in Græca fuisse apparet de nomine; nam κληρουμένην illam appellatam in Prologo dicitur, nimirum de aliqua, qua de sortitio fieret.

PROLOGUS.

SALVERE jubeo spectatores optimos,
 Fidem qui facitis maximi; et vos Fides.
 Si verum dixi, signum clarum date mihi,
 Ut vos mihi esse æquos jam inde a principio sciam.
 Qui utuntur vino vetere, sapientes puto, 5
 Et qui libenter veteres spectant Fabulas.
 Antiqua opera et verba quom vobis placent,
 Æquom placere est ante veteres Fabulas.
 Nam, nunc novæ quæ prodeunt, Comœdiæ,
 Multo sunt nequiores, quam nummi novi. 10
 Nos postquam populi rumorem intelleximus,
 Studiose expetere vos Plautinas Fabulas,
 Antiquam ejus edimus Comœdiam,

Vobis opto salutem, spectatores optimi, qui aestimatis plurimum fidem; et quos fides plurimum aestimat. Si dixi verum, applaudite mihi jam inde a Prologo, ut intelligam vos mihi favere. Sicut ii qui utuntur vino veteri, sunt sapientes; sic puto eos qui spectant ultro veteres Comœdias, esse sapientes. Quoniam mores antiqui et oratio antiqua vobis placent, est par veteres Fabulas approbari a vobis. Nam Comœdiæ novæ quæ luduntur nunc, sunt longe inaccuratiores quam pecunia nova. Postquam nos animadvertimus ex rumore populi vos expectare aride Fabulas Plauti, edimus antiquam Comœdiam illius, quam vos laudastis, qui estis

2 Al. ap. Pareum, utque vos Fides; al. ut vos facit fides. Alii pro eos legunt quos.—4 Verbum esse deest in H. M. G. Med. 2. Ven. 6. Junt. Gryph. Both.—7. 8 Acidal. legit, Antiqua verba et opera, &c. autem veteres fabulas. Hi versus desunt in Hl. 1. sed inseruntur in margine caractere recentiori. Antiquam ejus Lgg. Æquom 'st placere C. et quinque Pll. Æquom est placere Hl. 1. a m. sec. et B. 1. Placere est æquom edd. quædam vett. Æquom placere est autem Both. autem legit etiam Pareus; ante tamen exhibent H. M. G. C. B. 1. Hl. 1. et quinque Pll.—9 Num deest in C. extat vero in omnibus Pll. Hl. 1. et B. 1.—10 Molto C.—11 Pl. 3. rumore; alii codd. rumorem.—12 Hl. 1. in marg. expectare.—13 Antiquam illius edidimus Parei 2. ejus C. Hl. 1. B. 1. edimus Pll. 3. 4. Pl. 6. a m. sec. Hl. 1. B. 1. edidimus Pll. 1. 2. et Pl. 6. a m.

NOTÆ

5 Qui utuntur vino] Comparat vetus vinum cum veteribus Fabulis, a pari. Contra Pindarus: Αἶνει δὲ παλαιὸν μὲν οἶνον, Ἀνθεα δ' ὕμνων νεωτέρων. Lauda quidem vinum vetus, flores autem hymnorum recentiorum.

10 Nummi novi] Seneca: 'Nec viles quod debeo, nisi in aspero et probo accipere.' 'Asperum' et 'probum' significant pecuniam ab incude recentem, cujus asperæ sunt et nondum usu detritæ superscriptiones.

Quam vos probastis, qui estis in senioribus :
 Nam juniorum qui sunt, non norunt, scio, 15
 Verum ut cognoscant, dabimus operam sedulo.
 Hæc quom primum acta est, vicit omnes Fabulas.
 Ea tempestate flos poëtarum fuit,
 Qui nunc abierunt hinc in communem locum.
 Sed absentes tamen prosunt præsentibus. 20
 Vos omnes opere magno esse oratos volo,
 Benigne ut operam detis ad nostrum gregem.
 Ejicite ex animo curam atque alienum æs :
 Ne quis formidet flagitatorem suum.
 Ludi sunt: ludus datus est argentariis. 25

seniores. Nam juniores non norunt, quod scio: sed ut intelligant, dabimus operam diligenter. Quando hæc est exhibita prima vice, superavit cunctas Comædias. Tamen eximii poëte florebant, qui sunt nunc mortui, et qui mortui sunt utiles rivis. Opto vos orare enixe ut audiat humaniter turbam nostrorum actorum, et excludite animo omnem curam aris alieni, ne quis metuat suum creditorem. Hi

pr.—14 Q. v. laudastis Hl. 1. in marg.—15 Ven. 6. Junt. *non norunt*.—17 *Hæc cum prima* B. 1. *cum prima tum acta* Pl. quinque; *primatim* cod. Pirckhaim.—20 *Sed tamen absentes* H. G. M. Hl. 1. B. 1. C. *Sed ed tamen absentes* Pl. 2.—21 Hl. 1. *oratos esse*; B. 1. *operatos esse*; Long. *esse oratum volo*; Pl. quinque *esse operatos*; C. *esse oratos*.—23 *Ducite* Hl. 1. B. 1. et quinque Pl. *Ejicite* C.—25 *Parei* 1. *datus*; Hl. 1. B. 1. C. quinque Pl. Ven. 6. Junt. Gryph.

NOTE

18 *Flos poëtarum*] Sophocl. *ἀνθος αἰθέρων*. Cicero: ‘Flos equitum Romanorum, flos legatorum, flos populi.’ Supra, ‘flos vini.’

19 *Communem locum*] ‘Communis locus’ est orcus, vel terra. Lucretius: ‘Omnipotens eadem rerum commune sepulcrum.’ Mortui a Græcis οἱ πολλοὶ, οἱ πλείονες, μακαρίζται, apud Latinos *felices*. Horatius: ‘Omnes composui felices: nunc ego resto: Confice.’ Apud Christianos ‘beati.’ ‘Mori’ apud Græcos ἀπέλθειν ἀπέλθειν παρὰ τοὺς πλείονας ἀπέλθειν εἰς κοινὸν τόπον. Apud Latinos, ‘abire,’ ‘abire in communem locum,’ ‘abire ad plures.’ ‘Facere quod sibi faciendum fuit,’ ‘si quid de me fiat’: sive sic alibi, ‘si quid huma-

nitus acciderit,’ pro ‘moriatur.’ Locas in quo plura sepulcra erant, Græcis κοιμητήριον, quasi dicas ‘dormitorium’: πολυάνδριον, quasi ‘ubi multi homines sunt una’: κοινὸς τόπος, Latinis est ‘cæmeterium,’ ‘sepulcretum,’ ‘communis locus,’ ‘ossuaria,’ ‘cineraria.’ ‘Locci communes’ familiaria sepulcra erant, in quæ conferebantur ejusdem familiæ mortui: publica, in quæ qui honoris causa de publico sepeliebantur.

25 *Ludus datus est*] Olim ludimagistri certis diebus, non ita statim ut nunc sunt, dabant pueris ludendi copiam. Id vocabatur, ‘dare ludum pueris.’ *Ludus datus est argentariis*, id est, non argent creditores, nec imminet pro more.

Tranquillum est: Halcedonia sunt circum forum.

Ratione utuntur, ludis poscunt neminem;

Secundum ludos reddunt autem nemini.

Aures vacivæ si sunt, animum advortite:

Comœdiai nomen dare vobis volo.

30

Clerumencæ vocatur hæc Comoedia

Græce; Latine Sortientes. Diphilus

Hanc Græce scripsit; post id rursum denuo

Latine Plautus cum latranti nomine.

Senex hic maritus habitat: ei est filius:

35

Is una cum patre in illisce habitat ædibus.

Est ei quidam servus, qui in morbo cubat;

sunt ludi ex quibus sunt et danistæ: itaque relinquent debitores quietos. Sunt dies Halcyonii in foro: sunt æqui, a nemine poscunt pecuniam inter ludos, et nemini reddunt inter ludos. Si vestrae aures vacant, adhibete mentem. Volo jam vobis dicere nomen Comœdiæ. Hæc Comœdia vocatur Græce Clerumencæ; Latine Sortientes. Diphilus hanc scripsit Græce; postea Plautus edidit rursus cum suo nomine latranti. Stalino Cleostrata maritus, senex, habitat hic. Habet filium: ille una cum patre manet in hisce ædibus. Habet quendam servum qui decumbit

datus est.—26 Med. 2. et Both. *Tranquillum est, Alc. . . circa forum;* Hl. 1. B. 1. C. Pl. *quinque circum forum.*—27 C. et quinque Pl. *neminem poscunt.*—29 *Aures rotivæ* Hl. 1. *quinque Pl. Aures vocivæ* C.—30 *Comœdiai* Gr. et Both. *Comedia nomen* C. *Comœdiæ jam nomen* al. ap. Pareum.—31 *Κληρούμενοι* edd. vett. *Clarumencæ* Lgg. *Clerumencæ* C.—32 *Deiphilus* C.—33 C. a m. pr. *postidea;* et a m. sec. *post id.*—34 Ven. 6. *penes nos in margine habet, commutato nomine.*—35 Hl. 1. B. 1. Both. *eji est.*—37 *Est eji* Hl. 1. B. 1.

NOTÆ

26 *Halcedonia*] Servius: 'Hæ aves nidos faciunt in mari, media hyeme, quibus diebus tanta est tranquillitas, ut penitus nihil in mari possit moveri.'

27 *Ludis poscunt neminem*] Tempore spectaculorum neque libellos dare, neque in jus vocare quenquam licebat.

29 *Aures vacivæ*] Id est, vacuæ; alii *rotivæ*, id est, voto obstrictæ ad audiendum.

30 *Comœdiai* [*Comœdiæ*] In quibusdam exemplaribus est *Comœdiai*, sicut est in Virgilio 'aulai in medio,' pro 'aulæ in medio.' Hinc statuere licet quomodo esset pronuntiandum

'Comœdiæ,' 'aulæ.' Nam est pronuntiandum ut *ai*, diductioribus dentibus, quam pronuntiamus: ut dativo plurali Græco *ἄλαις, κομωδίαῖς*, si removeatur s.

31 *Clerumencæ*] *Κληρούμενοι, sortientes.* Quomodo pronuntiandum sit *oi*, patet ex scriptione *Clerumencæ* literis Romanis: videlicet est pronuntiandum ut *moi, toi*.

34 *Cum latranti nomine*] Festus: 'Plauti appellantur canes, quorum aures languidæ sunt ac flaccidæ, et latius videntur patere, ut latrans nomen positum sit a Comico pro canino.'

Immo hercle vero in lecto, ne quid mentiar.
 Is servos, sed abhinc annos factum est sedecim,
 Quom conspicatus est primo crepusculo 40
 Puellam exponi, adit extemplo ad mulierem,
 Quæ illam exponebat: orat, ut eam det sibi:
 Exorat, aufert, detulit recta domum:
 Dat heræ suæ, orat, ut eam curet, educet.
 Hera facit, educavit magna industria, 45
 Quasi si esset ex se nata, non multo secus.
 Postquam adolevit ad eam ætatem, uti viris
 Placere posset: at eam puellam hic senex
 Amat efflictim, et item contra filius.
 Sibi nunc uterque contra legiones parat, 50
 Pater filiusque, clam alter alterum:
 Pater allegavit villicum, qui posceret
 Sibi istam uxorem: is sperat, si eii sit data,
 Sibi fore paratas, clam uxorem, excubias foris.
 Filius autem armigerum allegavit suum, 55
 Qui sibi eam uxorem poscat: scit, si id impetret,
 Futurum, quod amat, intra præsepis suas.
 Uxor senis sensit virum amorì operam dare,

in morbo, immo per Herculem in lecto, ne quid mentiar. Sed contigit ut hic servus abhinc sedecim annos, cum vidit exponi puellam primo crepusculo, statim pergit ad mulierem quæ illam exponebat: orat ut eam det sibi, consequitur, aufert, defert recta domum: dat Cleostratæ heræ, orat ut eam curet, nutriet. Hera facit, educavit magna diligentia, non minus ac si esset nata ex sese. Postquam excrevit ad eam ætatem, ut posset placere viris, Stalino senex cæpit deperire eam puellam, ut item contra ejus filius Euthynicus. Uterque instruit jam suas copias; pater contra filium, filius contra patrem, alter inscio altero. Pater allegavit villicum, qui rogaret sibi istam uxorem. Is sperat si sit ei concessa, sibi futurum esse locum in quo excubet foris clam uxorem. Filius vero allegavit suum armigerum, qui sibi poscat eam uxorem. Scit, si impetret, eam quam amat futuram in sua potestate.

Both. Est ei C. et quinque Pll.—39 Hl. 1. factum est annos.—40 Quom conspicatu'st primo Both.—41 Dat eræ C. et quinque Pll.—46 Quasi ut si Hl. 1. Quam si esset Mours.—47 Postquam edd. quædam vett. ut viris Hl. 1. C. Pll. quinque, H. M. G. Ven. 1. Ald. Junt. Both.—48 Edd. quædam vett. et Both. atque puellam eam; Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. at eam puellam.—49 Amare Ven. 6. Junt. Taubm. Amat afflictim Hl. 1. B. 1.—50 Nunc sibi Hl. 1. B. 1.—51 Paterque filiusque Both. ex codd. Pater filiusque C. Hl. 1. B. 1. quinque Pll. Ven. 6. Junt. alterum quoque G. alterumque Hl. 1. B. 1. H. et edd. antiq.—53 Sibi uxorem istam Hl. 1. B. 1. si ei C. quinque Pll. Hl. 1. B. 1. Ven. 1. G. Junt. si eji Brantius.—54 Quinque Pll. clam uxore; Hl. 1. B. 1. C. clam uxorem.—56 Hl. 1. B. 1. G. is scit si.—57 C. præ sepis.—58 Senis uxor sensit Hl. 1. C. et Pll. quinque; Senis sensit uxor B. 1.—

Propterea una consentit cum filio.
 Ille autem postquam sensit filium suum 60
 Eandem illam amare, et esse impedimento sibi,
 Hinc adolescentem peregre ablegavit pater.
 Sciens ejus, mater ei dat operam, absenti tamen.
 Is, ne expectetis, hodie in hac Comoedia
 In urbem non redibit : Plautus noluit : 65
 Pontem interruptit, qui erat ei in itinere.
 Sunt hic, quos credo nunc inter se dicere :
 Quæso, hercle, quid istuc est ? serviles nuptiæ ?
 Servine uxorem ducent, aut poscent sibi ?
 Novum attulerunt, quod fit nusquam gentium. 70
 At ego aio hoc fieri in Græcia et Carthagini,
 Et hic in nostra terra, in Apulia.
 Majoreque opera ibi serviles nuptiæ,
 Quam liberales etiam curari solent.
 Id ni fit, mecum pignus, si quis volt, dato 75
 In urnam mulsi, Pœnus dum judex siet ;

Uxor senis animadvertit virum amare: propterea ea consentit simul cum filio. Ille autem postquam sensit suum natum amare eundem, et sibi esse contrarium, misit eum peregre. Quod cum intellexisset mater, ei favet absenti. Is non reverteretur hodie in urbem, in hac Comœdia, ne expectetis: Plautus vetuit: evertit pontem qui ei erat in itinere. Sunt hic quos existimo dicere nunc inter se: Obsecro per Herculem quid hic est? Serviles nuptiæ? Servi ducentne uxorem, aut sibi poscent? Attulerunt novum quod fit nusquam gentium. Sed ego dico id fieri in Græcia, et Carthagini, et hic in Apulia nostra terra: et solent ibi instrui majore apparatu nuptiæ servorum, quam personarum etiam liberarum. Nisi hoc se habet ita, deponat quivis mecum pignus, in urnam mulsi, dummodo Carthaginensis sit

//////////

59 *Propteread una Both.* Propterea ea una edd. quædam ante Pareum, sed contra codd. omnibus.—61 *Ps. nec esse*; Hl. 1. B. 1. C. quinque Pll. Ven. 1. Bon. Med. 2. Ven. 6. Junt. Gryph. *et esse*.—63 *Pronomen ei delet Bothius, refragantibus codd.*—64 *His ne C.* Is, ne quinque Pll. Hl. 1. B. 1. al.—65 Hl. 1. B. 1. C. *non rediit*.—66 *Interrupt pontem edd. quædam vett.* Pontem interruptit Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. Pontem impeditit Ven. 6. penes nos in margine. Benth. ad Ter. Heaut. II. 3. 30. *erat eji in, &c.* et sic edidit Both. ei deest in Hl. 1. B. 1.—69 *Servum uxorem B. 1.* Servi nunc uxorem Hl. 1. a m. sec. *Servin' uxorem C.* Servine uxorem Pll. quinque.—71 *At ego alio C. et in Carthagine* Hl. 1.—72 Ven. 6. Junt. Gryph. *terra, atque in Apulia*; G. *terra et in Apulia*; unde Both. *terrad et in Apulia*; Hl. 1. B. 1. C.

NOTÆ

68 *Serviles nuptiæ]* Varro: 'Neque jure civili, neque servorum mulieres enim justæ serviles sunt nuptiæ ex dicuntur uxores, sed conjunctæ.'

Vel Græcus adeo, vel mea causa Apulus.

Quid nunc? nihil agitis, sentio: nemo sitit.

Revortor ad illam puellam exposititiam,

Quam servi summa vi sibi uxorem expetunt. 80

Ea invenietur et pudica et libera,

Ingenua Atheniensis: neque quicquam stupri

Faciet profecto in hac quidem Comœdia.

Mox hercle vero post, transacta Fabula,

Argentum si quis dederit, ut ego suspicor, 85

Ultro ibit nuptum, non manebit auspices.

Tantum est: valete, bene rem gerite, et vincite

Virtute vera, quod fecistis antidhac.

judex, vel Græcus, vel Apulus, mea causa. Quid dicitis nunc? Non deponitis: intelligo: nemo sitit. Redeo ad illam puellam exposititiam, quam servi sibi possunt uxorem summa vi. Ea deprehendetur et casta et libera, ingenua Atheniensis; neque committet certe quicquam impudici in hac Comœdia. Mox per Herculem postquam Fabula erit peracta, si quis dederit dotem, ibit ultro nuptum, ut ego auguror; non expectabit auspicia. Ecce totum quod habebam dicere. Valete, gerite rem feliciter, et vincite virtute vera, sicut vicistis hactenus.

////////

et quinque Pl. terra in Appulia.—73 Majorique opere Hl. 1. a m. sec.—75 *Id ni fit mecum* C. Hl. 1. B. 1. *fit* deest in Gronov. *pingnus* C. a m. pr. *pugnos* quinque Pl.—78 *Qui nunc* Hl. 1. B. 1.—79 *Revortar* Douz.—88 *Virtute nostra* Hl. 1. a m. sec. et B. 1.

NOTÆ

86 *Non manebit auspices*] Cicero: ‘auspices’ desierunt, ‘proxenetæ,’ ‘Nihil fere quondam majoris rei, nisi ‘conciliatores,’ ‘pronubi,’ ‘paranymphi’ successerunt, qui comprehensionibus piis et faustis conjuges auspices declarant, qui re omissa, nomen tamen tenent.’ Sed postquam

ACTUS PRIMUS.

OLYMPPIO, CHALINUS.

OL. NON mihi licere meam rem me solum, ut volo,

Loqui atque cogitare, sine ted arbitro?

OL. *Non mihi licere me loqui et meditari solum mea negotia, ut cupio, sine te*

////////

1 Both. *meam me rem*.—2 Ven. 6. Junt. *sine te arbitro*.—3 Edd. *quædam*

Quid tu, malum, me sequere? CH. quia certum est mihi,
Quasi umbra, quoquo ibis tu, te persequi.

Quin edepol etiam, si in crucem vis pergere, 5

Sequi decretum est: dehinc conjicito ceterum,

Possisne, necne, clam me sutelis tuis

Præripere Casinam uxorem, proinde ut postulas.

OL. Quid tibi negoti mecum est? CH. quid ais, impu-
dens?

Quid in urbe reptas, villice, hic magni pretii? 10

OL. Libet. CH. quin ruri es in præfectura tua?

Quin potius, quod legatum est tibi negotium,

Id curas, atque urbanis rebus te abstines?

Huc venisti sponsam præreptum meam?

Abi rus, abi diirectus tuam in provinciam. 15

OL. Chaline, non sum ego oblitus officium meum:

Præfeci, rure recte qui curet tamen.

Ego, huc quod veni in urbem, nisi impetravero,

Uxorem ut istanc ducam, quam tu deperis,

Bellam et tenellam Casinam, conservam tuam: 20

Quando ego eam mecum rus uxorem abduxero,

*teste? Quare, malum, me sequeris tu? CH. Quia mihi deliberatum est te perse-
qui, quasi sim umbra, quocumque tu iiveris. Quin per ædem Pollucis, si vis ire in
crucem, est certum sequi. Judica hoc de ceteris, utrum possis mihi præripere
Casinam uxorem, sicut exoptas tuis fraudibus, me in scio. OL. Quid rei est tibi
mecum? CH. Quid dicis, impudens? Quid reptas hic in urbe, villice, hic magni
pretii? OL. Libet. CH. Cur non es ruri in tua præfectura? Quin potius curas
id negotium quod tibi est demandatum, et abstines a rebus urbanis? Quare venisti
huc præreptum meam sponsam? Abi rus, abi, furcifer, in tuam provinciam. OL.
Chaline, ego sum recordatus meum officium: præposui alium muneri mihi deman-
dato, qui curet rure. Attamen statim atque impetravero ut ducam istam uxorem
quam tu deperis, pulchram teneramque Casinam, tuam conservam, cujus causa veni
in urbem; quando ego eam abduxero mecum rus uxorem, hæreo semper rure in*

~~~~~

*quia certum 'st mihi; pro quibus vocibus Ven. 6. et Junt. habent decretum est
mihi.—4 Hl. 1. a m. sec. quocumque ibis. Pll. 3. 4. 6. tute persequi; Hl. 1.
B. 1. C. Pll. 1. 2. tu, te persequi.—6 Sequi decretu'st Ven. 6. Junt. S. decre-
tum 'st Parei 2. S. decretum est C. Sequi decretum est te hinc Golielm. con-
icio C.—7 Potis ne nec ne Hl. 1. B. 1.—10 Q. i. u. restas quinque Pll. Hl. 1.
B. 1. reptas C.—11 Edd. quædam vett. ruri is in; C. quinque Pll. Hl. 1. B.
1. ruri es in.—14 Quid huc Parei 2. et aliæ quædam edd. Quid vero deest in
Hl. 1. B. 1. C. et Pll. quinque.—16 Pronomen ego deest in G. Hl. 1. B. 1. C.
et quinque Pll. sum ego desunt in H.—17 Hl. 1. B. 1. C. quinque Pll. Ven. 1.
Med. 2. Ven. 6. Junt. Gryph. ruri.—18 Ald. Junt. al. vett. ubi impetravero;
C. quinque Pll. Hl. 1. B. 1. nisi imp.—21 B. 1. et Hl. 1. a m. sec. adduxero.*

Rure incubabo usque in præfectura mea.

CH. Tun' illam ducas? hercle me suspendio,
Quam tu ejus potior fias, satius est mortuum.

OL. Mea præda est illa: proin' tu te in laqueum induas. 25

CH. Ex sterquilinio effosse, tua illæc præda sit?

OL. Scies hoc ita esse: vae tibi! quot te modis,
Si vivo, habebo in nuptiis miserum meis!

CH. Quid tu mihi facies? OL. egone quid faciam tibi?
Primum omnium huic lucebis novæ nuptæ facem: 30

Postilla, ut semper improbus nihilque sis:

Post id locorum, quando ad villam veneris,

Dabitur tibi amphora una, et una semita,

Fons unus, unum aënum, et octo dolia:

mea præfectura. CH. *Illamne ducas tu?* Per Herculem melius est me mortuum suspendio, quam tu fias ejus compos. OL. *Illa est mea præda, itaque insere caput tuum in laqueum.* CH. *Illa præda tibi cedat, effosse ex sterquilinio?* OL. *Intelliges id se habere sic: vae tibi! quot modis, si vivo, te reddam infelicem in meis nuptiis!* CH. *Quid mihi facies tu?* OL. *Quid ego tibi faciam?* Primo præferes facem huic novæ nuptæ: deinde efficiam ut sis semper contentus ac vilis: postea, quando veneris ad villam, tibi dabitur una amphora, et una via, et unus

—22 Pl. 1. a m. pr. *incubaco*; Pl. 1. 2. 3. 6. *Rure incubabo*; Pl. 4. *Jure incubabo*.—23 *Tu illam* Hl. 1. B. 1. C. Pl. quinque, Ven. 6. Junt. Gryph.—24 Quædam edd. ante Pareum, *potitor fias*; Hl. 1. B. 1. C. quinque Pl. Ven. 1. Bon. Arg. 3. Med. 2. Ven. 6. Junt. Gryph. *potior fias*.—25 Pl. 1. 2. 3. Hl. 1. B. 1. Ven. 6. Junt. *in l. ne duas*; Pl. 4. 6. *in l. ne ducas*; Pareus conj. *in l. enduas*; C. *in l. induas*.—26 *Ex sterquilino* C. Lgg. Pl. 2. Both. *Ex sterquilino* G. H. *Ex sterquilinio* Pl. 1. 3. 4. 6. *effosse* Both. *præda 'st* Ven. 6. Junt. *præda est* C. et Pl. quinque.—30 *Primum huic*, omisso τῶν omnium, Lgg.—31 Edd. quædam vett. et Both. *nihilque*; H. G. M. Hl. 1. B. 1. C. quinque Pl. Lgg. Ven. 6. Junt.—32 C. *ad illam veneris*; Pl. quidam, *ad illam advenieris*.—34 Ven. 6. Junt. Gryph. aliæ edd. *athenum*; Lgg. C. *aënum*.—36 Lg.

NOTÆ

30 *Lucebis novæ nuptæ facem*] Quinque faces præferabantur in nuptiis, quia ex primo pari et primo impari numerus quintus constat, quod est symbolum maris et fæminæ. Fiebant tædæ ex spina, corylo, et carpino, quia vim esse credebant in illis arboribus ad depellenda maleficia. Qui præferabant faces, appellaban-

tur δαδούχοι a Græcis, a Latinis 'pueri lauti.' Unde Plautus in Curcul. 'Tute tibi puer es lautus, luces cerenm.' Servi erant qui præferabant faces, quia esse aliquid ominosi in illo ministerio putabant: idcirco utebantur facibus in nuptiis, quia noctu deducebatur sponsa.

Quæ nisi erunt semper plena, ego te implebo flagris. 35

Ita te aggerunda curvom aqua faciam probe,

Ut postilena possit ex te fieri.

Post autem, ruri nisi tu acervom ederis;

Aut, quasi lumbricus, terram: quod te postules

Gustare quicquam: nunquam edepol jejunium 40

Jejunium est æque, atque ego ruri reddibo te.

Post id, quom lassus fueris et famelicus,

Noctu ut condigne te cubes, curabitur.

CH. Quid facies? OL. concludere in fenestram firmiter,

fons, et unum ænum, et octo dolia, quæ nisi erunt semper plena, ego te concidam flagris. Sic ego te reddam curvom in congerenda aqua, ut fieri possit ex te postilena. Tum, nisi tu ederis ervum ruri, aut terram, quasi vermīs; si postules comedere aliquid, per ædem Pollucis jejunium non est perinde jejunium, atque ego te reddam ruri. Postea quando fueris fessus et esuries, curabitur ut cubes noctu condigne te. CH. Quid ages? OL. Includere fortiter in cavea, unde possis au-

a gerunda curvom; C. et quinque Pll. aggerunda curvom; al. ap. Lang. corvom; al. ap. Parenm cervum, vel cernuum.—38 Hl. 1. B. 1. C. et edd. antiq. nisi ruri tu acervo mederis; Sarrac. et Ven. 6. nisi ruri tu ervum comederis, (non ervum edens, ut citat Bothius;) Junt. nisi ruri tu acer comederis; Cammer. nisi ruri tu ervom comederis; Lg. autem ruri, tu nisi acervo mederis; al. ap. Lang. autem, ruri nisi tu acervom ederis. Pll. omnes, nisi ruri tu; Pll. alii, acervo mederis; al. ervum ederis; al. ervom comederis. Bothius edidit, ruri nisi tu aut ervom ederis.—40 Voc. jejunum deest in Hl. 1. B. 1. C. quinque Pll. et edd. antiq. pro quo Ven. 6. et Junt. habent gentium.—41 J. est quod æque atque eo tu ruri B. J. est æque atque ego te ruri reddibo Hl. 1. te ruri reddibo C. Ven. 6. Junt. te ruri reddebo Both. ex edd. vett. reddebo etiam Pll. quidam, alii reddibo.—42 Hæc verba, Post id, quom l. fueris desunt in B. 1.—43 Quinque Pll. Hl. 1. Ven. 1. Bon. Ven. 6. Junt. condigne recubes; B. 1. condigne recumbes; C. condigne te cubes.—44 Vitus Garnerus et Both. in fes-

NOTÆ

36 *Aggerunda curvom aqua*] Erat supplicium apud Romanos frequens, ut 'pistrinum,' et 'lapicidinæ,' ut ad 'anthliam' damnarentur rei. Sueton. 'ad anthliam damnari,' id est, ad hauriendam aquam. Ejusmodi supplicium statutum est hodie in mendicantes vagos et robustos in Bavaria.

37 *Postilena*] Est lorum ad retinendum in dorso ephippium, ne fluat in collum equi in declivi. Est autem hyperbolica mina, quia Olympio minuitur tantos labores, et tantam inde

maciem, ut ex ejus corpore duplicato fieri possit *postilena*.

38 *Acervom*] Ex 'acus, aceris,' pala, et 'ervum,' legumen vicie simile. Fit autem 'acus-ervum,' ut 'rete-jaculum,' 'nugæ-ambages.'

44 *Fenestram*] Antiqui codices *festram*. Festus: 'Antiqui dicebant festram quod nos fenestram.' *Fenestra* est hoc loco, non qua lumen in ædes admittitur; sed cavea e clathris constans, in quam includendum minatur Chalinum.

Unde auscultare possis, quom ego illanc osculer : 45
 Quom mihi illa dicet, Mi animule, mi Olympio,
 Mea vita, mea mellilla, mea festivitas,
 Sine tuos ocellos deosculer, voluptas mea ;
 Sine, amabo, te amari, meus festus dies,
 Meus pullus passer, mea columba, mi lepus : 50
 Quom mihi hæc dicentur dicta, tum tu, furcifer,
 Quasi mus, in medio pariete vorsabere.
 Nunc ne tute mihi respondere postules ;
 Abco intro : tædet sermonis tui. CH. te sequor.
 Hic quidem, pol, certo nihil ages sine me arbitro. 55

dire quando ego illam osculabor ; quando illa mihi dicet, Mi amicule, mi Olympio, mea vita, mea medulla, mea festivitas, patere deosculer tuos oculos, mea voluptas : sine, amabo, te amari, meus dies festus, meus pullus passer, mea columba, mi lepus. Quando hæc verba mihi dicentur, tum tu, nefarie, versaberis in medio pariete, quasi mus. Nunc ne tu velis mihi reponere, introco : tædet tuæ orationis. CH. Te consequor. Hic quidem certe per Pollucem facies nihil, me inscio.

~~~~~

tram firmiter.—45 Pl. 1. 2. a m. pr. osculem.—47 Edd. quædam vett. mea medulla ; Lg. mea mellila.—49 Al. ap. Pareum, ted amari.—50 Meus pullus, meus passer Meurs. et Hl. 1. mi lepos al. ap. Pareum.—52 Ven. 6. Junt. Taubm. in medio parietis.—53 Nunc ne tu me tibi Pl. te deest in Hl. 1. me tibi B. 1.—55 Omnes Pl. med arbitror ; C. met arbitro.

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

CLEOSTRATA, PARDALISCA.

CL. OBSIGNATE cellas, referte annulum ad me :

CL. *Obsignate cellas, referte ad me annulum obsignatorium : ego rado huc in*

NOTÆ

1 *Obsignate cellas*] Moris erat apud veteres, in quibus erat nonnulla rei familiaris diligentia, ut instrumenta, suppellectilia, utensilia suis quæque cellis reponerent, et obsignarent annulis suis, ut non inde depromerentur nec moverentur, nisi cum opus foret. Tacitus : ' Vilissima utensilium annulo clausa.' De annulo signatorio accipe in quo erat character aliquis. Vopiscus in Aureliano vo-

cat ' annulum ' illum ' sigillaritium.' Plinius : ' At nunc cibi quoque et potus annulo vindicantur e rapina.' Martialis : ' Nunc signat meus annulus lagenam.' Ostendit obsignatas fuisse laudatoris vini lagenas, ne mutarentur. Quintus Cicero : ' Sicut olim matrem nostram facere memini, quæ lagenas etiam inanes obsignabat ; ne dicerentur inanes aliquæ fuisset, quæ furtim essent exsiccatae.'

Ego huc transco in proximum ad meam vicinam.

Vir si quid volet me, facite hinc me arcessatis.

PA. Prandium jusserat senex sibi parari.

CL. St, tace, atque abi: neque paro, neque hodie 5

Coquetur: quando is mihi et filio advorsatur

Suo, animique amorisque causa sui.

Flagitium illud hominis! ego illum fame, ego illum

Siti, maledictis, malefactis, amatorem

Ulciscar: ego pol illum probe incommodis 10

Dictis angam: faciam uti, proinde ut est dignus,

Vitam colat; Acheruntis pabulum, flagitii

Persequentem, stabulum nequitiae: nunc hinc

Meas fortunas eo questum ad vicinas.

Sed foris concrepuit: atque ea ipsa, eccam, egreditur 15

Foras: non pol per tempus iter mihi incepti.

proximum, ad meam vicinam. Si vir me volet aliquid, revocate me hinc. PAR. Senex mandaverat sibi parari prandium. CL. St, sile, et proficiscere: neque apparo hodie prandium, neque apparabo; quoniam is adversatur mihi et suo nato, animi sui causa et amoris. Scelus illud hominis! ulciscar illum amatorem fame; ego illum siti, maledictis, malefactis: per Pollucem ego illum opprimam egregie molestis verbis; efficiam ut trahat vitam perinde atque est dignus; praedam inferorum, flagitiorum architectus, sentina vitiorum. Eo jam hinc questum meis calamitatibus apud vicinas. Sed foras Murrhinae increpuerunt: ecce autem ea ipsa prodit foras. Per Pollucem suscepi iter intempestive.

3 C. arcessatis; Hl. 1. B. 1. accersatis.—4 P. j. senex parari Hl. 1.—5 Sta Hl. 1. B. 1. C. quinque Pll. Ven. 1. Bon. Med. 2. Arg. 3. Ven. 6. Junt. Gryph. Stas Both.—7 Hl. 1. B. 1. C. quinque Pll. Ven. 6. Junt. animi amorisque.—11 Al. ap. Pareum, faciam proinde ut dignus est; Ven. 6. Junt. faciam perinde uti dignus; Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. faciam uti proinde est dignus.—12 Edd. vett. ap. Pareum, flagitium; codd. vero omnes flagitii.—14 Acidal. Dissald. et Both. ad vicinam.—15 Both. atque capse eccam. Lg. egreditur. Non iter mihi, omissis intermediis.—16 Ven. 6. Junt. non pol hoc mihi per tempus inceptum est iter; al. ap. Pareum, non pol hoc per tempus, &c. Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. non pol per tempus iter mihi incepti.

NOTÆ

5 *St, tace*] *St*, vox imperfecta silentium imperantis.

8 *Flagitium illud hominis*] *Le scélérat qu'il est!* Cicero hoc convitio utitur in suum quemvis et reipublicæ hostem. Vocat etiam 'scelus hominis,' 'scelus.'

12 *Acheruntis pabulum*] *Tison d'enfer.* Horatius: 'Orci victima.'

13 *Stabulum nequitiae*] *Stabulum a 'stando:'* quasi dicas, eum in quo flagitium stationem habet fixam firmanque.

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

MURRHINA, CLEOSTRATA.

MU. SEQUIMINI comites in proximum me huc.

Heus vos : ecquis hæc, quæ loquar, audit? ego hic ero,

Vir si, aut quispiam quæret : nam ubi domi sola sum,

Sopor manus calvitur : jussin' colum

Ferri mihi? CL. Murrhina, salve. MU. salve

5

Mecastor : sed quid tu es tristis, amabo ?

CL. Ita solent omnes quæ sunt male nuptæ ;

Domi et foris ægre quod sit, satis semper est.

Nam ego ibam ad te. MU. et pol ego istuc ad te : sed
quid est,

Quod tuo nunc animo ægre est ? nam quod tibi est

10

Ægre, idem mihi est dividiæ. CL. credo ecastor :

Nam vicinam neminem amo merito magis, quam te :

Nec quacum plura sunt mihi, quæ ego velim.

MUR. *Sequimini me huc comites in proximas aedes. Heus vos! ecquis audit ea quæ dico? Si maritus, aut quisvis alius me quærot, ego ero hic. Nam quia sum sola domi, omnia excidunt e manibus præ sopore. Nonne mandavi mihi afferri colum?* CLE. *Salve, Murrhina.* MUR. *Salve per Castorem. Sed quare es tu mæsta, obsecro?* CLE. *Omnes quæ sunt male nuptæ, solent sic esse affectæ; est illis semper satis domi et foris quod sit molestum. Nam ego pergebam ad te.* MUR. *Et per Pollucem ego veniebam istuc ad te. Sed quid est quod sit ægre nunc tuo animo? Nam quod tibi est acerbum, idem mihi acerbum est.* CLE. *Credo per ædem Castoris. Nam nulla est mearum vicinarum quam amem æquius quam te; neque est ulla cum qua mihi sint plura tractanda.* MUR. *Te diligo, et opto*

1 *S. comitis* C.—4. 5 Pll. 1. 3. 4. 6. *Sopor manu scalpitur*, &c. C. *manus calpitur*, &c. B. 1. *jussin ferri mihi colum*; voc. ferri deest in Hl. 1. pro quo ab alia manu scribitur in marg. *afferri*.—6 *Mea Cleostrata! sed quid*, &c. Pl. 3. a m. pr. Pl. 6. a m. sec. et ed. Parei; *Mecastor* C. Pll. 1. 2. 4.—7 *Ita solent quæ* Lg.—9 *Jam ego* Diss. et pol desunt in Hl. 1. *ædepol* ego B. 1.—11 C. et Pll. 1. 2. 3. 4. *dividiæ*; Pl. 6. a m. pr. Hl. 1. B. 1. *dividiæ*. Lgg. *id mihi est*

NOTÆ

1 *Sequimini comites*] Moris semper fuit, ut virgines et matronæ lautiores non prodirent in publicum sine comitatu ancillarum prius, sed deinceps eunuchorum; quo videlicet et culpam et suspicionem ipsam a se amolirentur. Cistellaria: 'Adstat ea in via sola: prostibulum sane est.'

4 *Calvitur*] *Lexicon Latino-Græc.* ἐξαπατᾶ, *frustratur, decipitur.* Tibullus: 'At circa gravibus pensis affixa puella Paulatim somno fessa remittit onus.'

11 *Dividiæ*] Nonius: 'Dividiam dixerunt trisitiam veteres.' Propertius: 'Dividias mentis conficit

MU. Amo te, atque istuc expeto scire quid sit.

CL. Vir me habet pessumis despiciatam modis, 15

Nec mihi jus meum obtinendi optio est.

MU. Hem, quid est? dic idem hoc: nam pol haud satis meo

Corde accepi querelas tuas, obsecro.

CL. Vir me habet pessumis despiciatam modis.

MU. Mira sunt, vera si prædicas: nam viri 20

Jus suum ad mulieres obtinere haud queunt.

CL. Quin mihi ancillulam ingratissimam postulat, quæ mea est,

Quæ meo educata sumtu est, villico suo se dare.

Sed ipsus eam amat. MU. obsecro tace. CL. nam hic nunc

Licet dicere: nos sumus. MU. ita est: unde ea tibi est? 25

scire quid sit illud quod tibi est ægre. CLE. Meus maritus me excipit pessima ratione, et despiciatur, nec mihi est ullus locus obtinendi mei juris. MUR. Hem! quid est? Dic idem hoc: nam per Pollucem non satis comprehendendo animo tuas querimonias, quæso. CLE. Meus maritus me despiciatur ratione indigna. MUR. Miror si dicis vere: nam viri ferme nequeunt frui juribus suis in mulieres. CLE. Quin vult dari suo villico Olympioni ancillam quæ ad me pertinet, quæ nutrita est meo sumtu: sed ipse eam amat. MUR. Quæso, sile. CLE. Hic licet nunc dicere: nos sumus solæ. MUR. Est verum: sed unde ea est tibi? Nam non

dividis.—13 C. qua in plura; Pl. 1. a m. sec. Neque plura; Pl. 2. Ne quam plura; Pl. 3. 4. 6. Nec quam plura.—16 C. et quinque Pl. optio'st; Lg. optio est; Camer. copia est. C. optinendi.—23 Lg. educata sumtu siet; C. et quinque Pl. educata sumtu si et; Ven. 6. educata siet sumtu. Edd. quædam vett. suo dare; C. quinque Pl. Hl. 1. B. 1. suo se dare.—24 Hl. 1. nam hic non.—

NOTÆ

omnis amor.' Festus: 'Dividia discordia est.'

14 *Amo te*] Supple 'eam ob rem.' Cicero: 'De ea re multum te amo,' id est, 'gratias ago tibi.'

16 *Optio est*] 'Optiones' in militia erant quos sibi optarent, seu adoptarent adjungerentque centuriones, tanquam adjutores rerum gerendarum. Hinc 'optio' per translationem quemvis rei gerendæ adjutorem significat. Venuste ergo Cleostrata 'optionem' sibi esse negat, id est, auxilium ad jus suum persequen-

dum. Ab veteri 'opio' est 'optio': ab eodem frequentativum 'opto,' ut ab 'apio,' 'apto,' a 'rapio,' 'rpto.'

19 *Despiciatam*] Passive, id est, contentiam, despectam. Cicero: 'Cessi despiciatissimi hominis furori.'

20 *Nam viri*] Viri imperium habere debent in uxores; sed jus suum obtinere non possunt.

25 *Nos sumus*] Supple 'solæ.' Sed Murrhina interturbata oratione Cleostratæ vocem hanc addere non licuit. *Nos sumus*, sine voce addita, idem significat ac 'nos sumus solæ:'

Nam peculi probam nihil habere addecet

Clam virum : et quæ habet parum, ei haud commodi est,

Quin viro aut subtrahat, aut stupro invenerit.

Hoc viri censeo esse omne, quicquid tuum est.

CL. Tu quidem advorsum tuam amicam omnia loque-
ris. 30

MU. Tace sis stulta ; et mihi ausculta : noli sis tu illi

Advorsari : sine amet, sine quod libet, id faciat :

Quando tibi nil domi deliquum est.

CL. Satin' sana es ? nam tu quidem advorsus tuam ista
rem

Loquere. MU. insipiens ! semper tu huic verbo vitato 35

Abs tuo viro. CL. cui verbo ? MU. I foras, mulier.

CL. st !

Tace. MU. quid est ? CL. hem. MU. quis est, quem
vides ? CL. vir eccum it.

MU. Intro abi, appropera age amabo. CL. impetras.

oportet pudicam uxorem habere ullum peculium, viro inscio ; et quæ habet aliquod, non potest vertere in suum commodum, quin aut viro suffurata sit, aut stupro comparavit. Quicquid habet, existimo id omne pertinere ad virum. CLE. Tu quidem dicis omnia contra tuam amicam. MUR. Sile, si vis, insana, et me audi: noli tu illi adversari, si vis: sine amet, sine agat quod libet, si nihil te deficit domi. CLE. Esne satis sana? Nam tu quidem dicis hæc contra rem tuam. MUR. Insana, care ne tuus vir tibi dicat hoc verbum. CLE. Quod verbum? MUR. I foras, mulier. CLE. St! sile. MUR. Quid est? CLE. Hem! MUR. Quis est quem vides? CLE. Ecce meus maritus accedit. MUR. Age ingredi: accelera, obse-

27 *Clam viro* Hl. 1. B. 1. Pl. quinque ; *Clam virum* Lgg. C. *et quod habet, partum ei haud commode est* Lips. *partum* Hl. 1. B. 1.—28 *Quin vero* B. et Hl. 1. a m. sec. *Quin viro* Hl. 1. a m. pr.—30 Al. ap. Pareum ad vorsum tuum animum ; al. adv. tuam istam rem.—32 Hl. 1. B. 1. *quod lubet*.—33 Pl. 1. 2. 6. Pl. 4. in marg. *deliquum* st ; Pl. 3. 4. *reliquum est* ; C. *delicuum est* ; al. ap. Pareum, *deliquum* ; Lg. *tibi illi domi delicuum est*.—34 B. 1. *tuam rem istam* ; Hl. 1. et quinque Pl. *tuam istam rem* ; C. *tuam ista rem*.—36 *Ab tuo viro* Hl. 1. B. 1. *ei foras* Lgg. Hl. 1. B. 1. *ei foras* *** *Mulier* *** *est* *** CL. *tace* C. *I foras mulieres* Pl. quinque ; *mulier es tace* Hl. 1. B. 1.—37 Hl. 1. *vir*

NOTÆ

‘ obsecro, tace : nam hic,’ supple, te desiderari patiatur.

‘ sunt aliqui.’

33 *Deliquum*] Festus : ‘ Deliquum apud Plantum significat minus.’ ‘ Deliquum’ quod deest, ut ‘ reliquum’ quod superest, utrumque a ‘ linquo.’ Si nullum mariti boni officium erga

36 *I foras, mulier*] Divortii formula erat. Martial. ‘ Uxor, vade foras, aut moribus utere nostris.’ Juven. ‘ Collige sarcinulas, dicet libertus, et exi.’

Abeo. MU. mox magis cum otium mihi et tibi erit,
Igitur tecum loquar : nunc vale. CL. valeas.

40

cro. CLE. Pareo, abeo. MUR. Quando nobis erit otium, loquemur de iis amplius : nunc vale. CLE. Valeas.

occurrit.—38 Idem codex impetrans.—39 Hl. 1. B. 1. erit et tibi.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

STALINO, CLEOSTRATA.

ST. OMNIBUS rebus ego amorem credo, et nitoribus nitidis
antevenire :

Nec potis quicquam commemorari, quod plus salis, plus-
que leporis hodie

Habeat : cocos equidem nimis demiror, qui tot utuntur
condimentis,

Eos eo condimento uno non utier, omnibus quod præstat.

Nam ubi amor condimentum inerit, cuivis placitum cre-
do.

5

Neque salsum, neque suave esse potest quicquam, ubi
amor non admiscetur.

Fel quod amarum est, id mel faciet : hominem ex tristi
lepidum et lenem.

Hanc ego de me conjecturam domi facio, magis quam ex
auditis.

STA. Ego existimo amorem antecellere omnibus rebus et amœnitatibus exquisitissimis : neque potest afferri quicquam quod habeat plus jucunditatis hodie et suavitatis. Equidem demiror valde coquos, qui adhibent tot condimenta, et non utuntur eo condimento, quod præstantius est omnibus. Nam cibi in quibus inerit condimentum amoris, placituri sunt cuivis. Neque esse potest quicquam salsum neque suave, in quo amor non admisceatur. Amor convertet fel, quod est amarum, in mel : efficiet hominem hilarem ex mæsto. Ego conjicio ex me magis quam ex auditis, qui

1 Codex Oxoniensis, et nitoribus nitore ; C. et n. itidis ; Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. et n. nitidis.—3 Hl. 1. B. 1. qui utuntur, omisso tot.—4 C. et Pll. 1. 2. 6. uno utier ; Pll. 3. 4. Hl. 1. B. 1. uno non utier.—5 Namque ubi edd. quædam vett. Nam ubi C. Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. inierit Pll. 2. 3. 4. 6. et Pl.

NOTE

2 Nec potis] Hic et hæc ' potis,' et hoc ' pote.' Potis est, pro ' potest.'

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

2 I

Qui postquam amo Casinam, magis initio munditiis munditiam antideo.

Myropolas omnes sollicito, ubicumque est lepidum unguentum, ungor, 10

Ut illi placeam : et placeo, ut videor : sed uxor me excruciat, quia vivit.

Tristem astare aspicio : blande hæc mihi mala res appellanda est.

Uxor mea, meaue amœnitas ! quid tu agis ? CL. abi, atque abstine manum.

ST. Eia mea Juno, non decet te esse tam tristem tuo Jovi.

Quo nunc abis ? CL. mitte me. ST. mane. CL. non maneo. ST. at pol ego te sequar. 15

CL. Obsecro, sanu' n' es ? ST. sanus, quando ted amo.

CL. nolo ames. ST. non

ex quo amo Casinam, evasi lautior ipsis lautitiis quam antea. Vestigo universos myropolas, ubicumque est suave unguentum, ungor ut illi placeam, et placeo ut video. Sed nunc est quod me discruciat, nempe quia uxor vivit. Video eam stare mæstam : oportet ut eam compellam blande. Mea uxor ! mea festivitas ! quid agis tu ? CLE. *Apage, et noli attingere.* STA. *Heus, mea Juno, non decet esse tam duram tuo Jovi : quo pergis nunc ?* CLE. *Dimitte me.* STA. *Mane.* CLE. *Non maneo.* STA. *Sed per Pollucem ego te comitor.* CLE. *Obsecro, esne sanus ?* STA. *Sum sanus, quoniam te amo.* CLE. *Nolo te amare.* STA. *Non potes asse-*

1. a m. pr. C. *inerit* Pl. 1. a m. sec. *placituram* C.—9 *Qui quando amo* G. *Qui quoniam amo* H. *Qui quam amo* M. *Qui quom amo* Both. *Qui quam munditiis quam mundanti Deo* Lg. *Quiquam amo* C. Pl. 1. 2. 6. *Qui postquam amo* Pl. 3. 4. *munditianti Deo* Hl. 1. B. 1. C. Pl. 1. 2. 4. 6. *initio nuntiis munditiamque Deo* Pl. 3.—10 *C. ubicumque es ;* Pl. quinque, Hl. 1. B. 1. u. est. C. *unguor.*—11 *Ut i. placeat* C.—12 Edd. *quædam vett. est appellanda ;* C. quinque Pl. Hl. 1. B. 1. *appellanda est.*—14 *Heia* C. *esse te* Lgg. C. Pl. 3. 4. 6. *te deest* in Pl. 1. 2.—16 Pl. 1. 2. 4. 6. *sanus es ?* C. Pl. 3. Hl. 1. B. 1. *sanus es.* Edd. vett. *sanus quam te deamo ;* Pl. 1. 2. 4. *sanus quam ted amo ;* Pl. 3. B. 1. *sanus qui te deamo ;* Pl. 6. *sanus quam te amo ;* C. *sanus quam ted amo ;* Hl. 1.

NOTÆ

9 *Munditiam antideo*] Pro munditiam anteeo, supero. Alii, *munditianti Deo*: id est, Deo munditiarum. Unde error in scriptura palam est : nam cum librarii veteres contraherent vocum elementa ad accelerandum calammum, et an cum lineola jacentes superposita elemento ~ contrahebant, *munditiam antideo* scribebant *munditiã atideo*. Itaque omissa

linea, a superjecta, invenerunt *munditia antideo*, et peremto primo aut ultimo a, superfuit *munditianti Deo*. Ex illo errore natus est et aliud in præcedenti verbo. Nam cum arbitrantur ex illa scriptura esse Denm munditiantem ; hæc duo verba *magis initio*, quæ nihil aliud significant quam magis quam antea, interpretati sunt, *magis initio*, id est, magis sacri-

Potes impetrare. CL. enecas. ST. vera dicas velim. CL. credo ego

Istuc tibi. ST. respice, oh, mi lepos! CL. nempe ita uti tu mihi es.

Unde hic, amabo, unguenta adolent? ST. oh, perii! manifesto miser

Teneor: cesso caput pallio detergere? uti te bonus 20

Mercurius perdat, myropola, qui hæc mihi dedisti. CL. eho tu

Nihili cana culex: vix teneor, quin, quæ decent te, dicam.

Senecta ætate unguentatus per vias, ignave, incedis.

ST. Pol ego amico dedi cuidam operam, dum emit

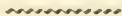
Unguenta. CL. ut cito commentatus est! 25

Ecquid te pudet? ST. omnia quæ tu vis. CL. ubi in lustra jacuisti?

ST. Egone in lustra? CL. scio plus, quam tu me arbitrare. ST. quid id est?

Quid tu scis? CL. te sene omnium senem neminem esse ignaviorem.

qui. CLE. Interimis. STA. Utinam diceres verum. CLE. Ego credo id de te. STA. Respice, o mi lepos! CLE. Nimirum ego sum tuus lepos, ut tu es meus lepos. Sed unde, obsecro, olent hic unguenta? STA. O interii! deprehendor in flagranti, infelix: quid moror detergere velociter caput pallio? uti bonus Mercurius te perimat, myropola, qui mihi dedisti hæc. CLE. Eho tu periisti, cana culex: vix tempero, quominus tibi dicam quæ mereris. Ætate dexera incedis delibutus unguentis per vias, o ignave. STA. Per Pollucem auxiliatus sum amico ementi unguenta. CLE. Ut commentus est celeriter responsum! Numquid te pudet? STA. Omnia quæ tu cupis. CLE. Ubi decubuisti in lustris? STA. Egone decubui in lustris? CLE. Novi plura de te quam tu arbitraris. STA. Quid est id? Quid tu scis? CLE. Esse nullum senem nequiores te. Unde

sanus q̃. te deamo.—17 C. enegas.—18 Pll. quinque, o mi lepos. B. 1. ita ut tu mihi es; Hl. 1. ita ut mihi tu es.—19 Unde hæc a. u. olent Hl. 1. B. 1. amabo C. olent etiam Pll. et Lgg. dolent al. ap. Pareum.—20 Edd. quædam vett. obtegere; C. quinque Pll. Hl. 1. B. 1. detergere. C. Pll. quinque ut te bonus.—21 C. myropola. Hl. 1. ech tu.—22 Nihili canalicola Grut. Tu nihil hic ana calix C.—23 Hl. 1. unguentis plitus per vias.—24 Pronomen ego deest in quibusdam vett.—25 Lamb. commentus est; C. commendatus est.—26 Hl. 1. om-

NOTÆ

fico, *Munditianti* a ‘munditior, munditiaris;’ ut ‘delicior, deliciaris.’

19 *Unguenta adolent*] Olim elegantiores homines odoratis unguentis caput perfundere solebant. Martia-

lis: ‘Si sapis, Assyrio semper tibi crinis amomo Splendeat.’ Juven. ‘hirsuto spirant opobalsama collo.’

20 *Caput ... detergere*] Alii, elisa lintera, detergere, id est, contegere: mi-

Unde is, nihili? ubi fuisti? ubi lustratus? ubi bibisti?

Id est mecator: vide, palliolum ut rugat. ST. Di me
et te infelicitent, 30

Si ego in os meum hodie vini guttam indidi. CL. immo
age, ut lubet,

Bibe, es, disperde rem. ST. ohe, jam satis, uxor, est:
comprime te: nimium tinnis.

Relinque aliquantum orationis, cras quod mecum litiges:

Sed quid ais? jam domuisti animum potius, ut quod vir
velit

Fieri, id facias, quam advorsere contra? CL. qua de re?
ST. rogas? 35

Super ancilla Casina, ut detur nuptum nostro villico,

Servo frugi: atque ubi illi bene fit, ligno, aqua calida,
cibo,

Vestimentis, ubique educat pueros, quos pariat, potius

Quam illi servo nequam des armigero, nihili atque improbo,

venis, homo improbissime? Ubi fuisti? Ubi scortatus es? Ubi potasti? Hoc se habet ita per Castorem: aspice pallium, est plenum rugis. STA. Dii me perdant et te, si ego accepi hodie guttam vini in os meum. CLE. Immo age, ut placet, pota, liguri, dilapida rem. STA. Ohe! uxor, est satis: coërce te: nimium clamitas: serva aliquam partem hujus sermonis ad contendendum mecum cras. Sed quid dicis? Jam subegisti mentem, ut agas potius quod velit vir, quam oblutere contra? CLE. De qua re? STA. Postulas? de ancilla Casina, ut detur nuptum nostro villico, bono servo, et apud quem Casina sit bene ligno, aqua calida, cibo, vestibus, et ubi educat pueros quos pepererit, potius quam des Chalino illi nequam

~~~~~

nium quæ.—28 Quod tu scis Hl. 1. B. 1. et quinque Pll. Quid tu scis C. te senum omnium senem nomen Hl. 1. te senum omnium senem neminem B. 1. omnium senum Diss.—29 Unde his C. Unde ijs Pll. 3. et Pl. 4. a m. pr.—30 Adest me ecator Hl. 1. B. 1. Adest etiam C. et Pll. 1. 2. 4. 6. Adem mecator Pl. 3. Dem me et te infelicem Hl. 1. B. 1. infelicit Pll. quinque; infelicit C.—31 Voc. hodie deest in omnibus Pll. et in C. a m. pr.—32 Grat. jam satis uxor es; codd. vero C. Pl. quinque, Hl. 1. B. 1. uxor est. C. tinnis.—34 Hl. 1. a m. sec. domuistin.—35 C. et Pll. quinque, id facias potius.—37 Hl. 1. atque ut illi.—38 Pro potius, Parei 2. habet bene; sed illud bene deest in omnibus codd. quos pariat Hl. 1. quos pariet B. 1. quos parat Gronov.—39 Pl. 6. des a. nihili nisi atque; Pl. 3. des a. mihi nihilo; atque; et in marg. homini pro mihi: Pl. 4.

NOTÆ

nus enim propagatur odor 'inclusus'
et 'tectus.'

32 Ohe, jam satis, uxor, est] Tu una
mihi es satis, o Cleostrata! nolo alte-
ram. Acute et argute dictum.

Tinnis] Nimis acute clamitas.
Translatum ab ære, quod quando im-
pellitur, sonitum edit acutum.

39 Servo armigero] 'Armiger,'
scutigerulus, stipator, satellites, stator,

Cui homini hodie peculi nummus non est plumbeus. 40

CL. Mirum, ecastor, te senecta ætate officium tuum
Non meminisse! ST. quid jam? CL. quia, si facias
recte aut commode,

Me sinas curare ancillas, quæ mea est curatio.

ST. Qui, malum, homini scutigerulo dare lubet? CL. quia
enim filio

Nos oportet opitulari unico. ST. at quanquam unicu'st, 45
Nihilo magis unicus est ille mihi filius, quam ego illi
pater:

Illum mihi æquius est, quam me illi, quæ volo concedere.

CL. Tute ecastor tibi, homo, malam rem quæris. ST.
subolet: sentio.

Egone? CL. tu: nam quid friguttis? quid istuc tam cu-
pide cupis?

ST. Ut enim frugi servo detur potius, quam servo im-
probo. 50

CL. Quid si ego impetro, atque exoro a villico, causa mea

servo armigero, vili et nefario, cui homini non est hodie nummus plumbeus peculii.
CLE. Mirum per Castorem te non recordari tui officii, ætate prorecta. STA. Quid
jam? CLE. Quia si recte facias, aut commode, patiaris me curare ancillas, quæ
est mea cura. STA. Quomodo (malum) vis dare Casinam homini scutato? CLE.
Quia oportet nos id dare filio unico Euthynico. STA. Sed tametsi ille est unicus
filius, idem nihilo mihi est magis unicus, quam ego pater illi sum unicus. Justius
est filium patri concedere ea quæ vult pater, quam patrem filio. CLE. Tu homo
per ædem Castoris quæris malam rem. STA. Odoratur mea consilia: rideo.
Egone? CLE. Quare tu fremis? Quare exoptas id tam cupide? STA. Ut ni-
mirum detur Casina potius servo frugi, quam improbo. CLE. Quid si ego asse-

////////

et edd. vett. des a. nihili atque; Pl. 1. des a. mihi atque; C. des a. nisi atque.—
40 Voc. hodie deest in Hl. 1. a m. pr. nisi plumbeus al. ap. Pareum.—
41 Mirum mecastor edd. vett. Mirum ecastor C. et Pl. quinque.—42 Al. ap.
Pareum, quid ais? C. quinque Pl. et Lgg. recte et commode Hl. 1. B. 1. Pl. 3.
4. certe et commode Pl. 1. 2. 6. certe aut commode C.—43 Curare me sinas Hl.
1. B. 1.—44 Quid malum B. 1. Ohe malum Hl. 1.—45 Hl. 1. est unicus; B. 1.
C. et quinque Pl. unicus est.—46 Pronomen mihi deest in Gronov.—47 Lgg.
æquomst.—49 Egon C. friguttis Pl. 2. 6. quid frigulitis Hl. 1.—53 Pl. et

NOTÆ

apparitor; Græcis σωματοφύλαξ, δυ-
ρνόφος, δπλοφόρος. 'Stator' est
nuntius, maxime magistratus. Cice-
ro: 'Literas a te stator tuus mihi
reddidit.'

42 Quid jam] Quare, quamobrem.

44 Scutigerulo] Caculæ militari.

49 Friguttis] 'Friguttire' est, ges-
tu corporis cupiditatem animi signi-
ficare.

Ut eam illi permittat? ST. quid si ego autem ab armigero impetro,

Eam illi permittat? atque hoc, credo, impetrassere.

CL. Convenit: vis tuis Chalinum huc evocem verbis foras?

Tu eum orato, ego autem orabo villicum. ST. sane volo. 55

CL. Jam hic erit: nunc experiemur, nostrum uter sit blandior.

ST. Hercules Dique istam perdant, quod nunc liceat dicere.

Ego discrucior miser amore: illa autem quasi ob industriam

Mi advorsatur: subolet hoc jam uxori, quod ego machinor:

Propter eam rem magis armigero dat operam de industria. 60

quor, et obtineo a villico ut concedat mea causa Casinam armigero? STA. Quid si ego obtineo ab armigero ut concedat Casinam Olympioni? Et credo impetratum esse hoc. CLE. Convenit. Vis evocem huc foras Chalinum tuis verbis? Tu ora eum; ego vero precabor villicum. STA. Sane volo. CLE. Erit modo hic: nunc faciamus periculum uter nostrum sit potentior ad persuadendum. STA. Hercules et Dii perdant Cleostratam: nam licet nunc dicere hoc: ego dispereo amore, infelix; illa vero quasi de industria mihi obsistit. Uxor jam odoratur id quod ego architector. Propterea favet magis armigero quam mihi de composito.

~~~~~

Lgg. atque me hoc; Hl. atque hæc credo impetrasse rem.—54 C. et Pl. 1. 2. 6. Conveni tu vis; Convenit Pl. 4. et Pl. 3. a m. sec. tu vis tuis Hl. 1.—55 C. Tu illum orto Hl. 1. B. 1. villico C. villicum quinque Pl.—57 Hl. 1. licet.—58 B. 1. autem illa ob industriam; C. industria.—59 Mihi advorsatur Hl. 1. B. 1. Miser advorsatur Gronov.

NOTÆ

54 Convenit] Ὁμολογοῦμεν, verbis consentimus.

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA.

STALINO, CHALINUS.

ST. QUI illum Di omnes Deæque perdant. CH. te uxor aiebat tua

STA. Utinam cuncti Dii et Deæ Chalinum exterminent. CHA. Tua conjux

Me vocare. ST. ego enim vocari jussi. CH. eloquere quid velis.

ST. Primum ego te porrectiore fronte volo mecum loqui.

CH. Stultitia est ei te esse tristem, quojus potestas plus potest.

ST. Pro! bonæ frugi hominem te jam pridem esse arbitror. CH. intellego. 5

Quin, si ita arbitrare, emittis me manu. ST. quin id volo. Sed nihil est, me cupere factum, nisi tu factis adjuvas.

CH. Quod velis modo id velim me scire. ST. ausculta ergo, loquar :

Casinam ego uxorem promisi villico nostro dare.

CH. At tua uxor, filiusque promiserunt mihi. ST. scio. 10

Sed utrum nunc tu cœlibem esse te mavis liberum,

An maritum servum ætatem degere et gnatos tuos ?

Optio hæc tua est : utram harum vis conditionem accipe.

CH. Liber si sim, meo periculo vivam, nunc vivo tuo.

mihi dixit modo me a te desiderari. STA. Revera imperavi te arcessi. CHA. Dic modo quid cupias. STA. Inprimis ego velim te disserere mecum vultu hilariore. CHA. Amens sim, si me exhibeam morosum ei cujus vires plus pollent. STA. Pro! jamdudum existimo te esse virum laudatæ frugi. CHA. Fateor. Cur igitur non me manumittis, si ita videtur? STA. Sane cupio id: sed est nihil, si cupiam id facere, nisi tu opitulere factis. CHA. Ego velim scire id quod exoptes jam. STA. Audi igitur quod dicam; ego pollicitus sum collocare nostro villico Casinam conjugem. CHA. Sed tua conjux natusque mihi eam polliciti sunt. STA. Scio: at utrum mavis esse liber sine Casina, an agere vitam cum natis servus, Casinæ maritus? Hæc tibi est eligendi potestas; elige utram volueris harum conditio-

.....

1 *Ut illum Ven. 6. Junt. Qui illum C. quinque Pll. Hl. 1. B. 1. Lgg. Deæque omnes B. 1. Deæ deest in Hl. 1. a m. pr.—3 C. porrectiorem.—4 Lg. ei esse, omisso te.—5 Hl. 1. jam pridem hominem te esse; voc. jam pridem desunt in B. 1.—7 Pll. 1. 2. 6. est, cupere; et sic Hl. 1. a m. sec.—8 Quid C. Quod Pll. quinque. id velim misere re Pl. 4. id velim miscere Pll. 2. 3. et Pl. 6. a m. pr. id velim mi scire C. et a m. sec. miscere. Douza, ausculta ego loquar; C. et quinque Pll. etiã ego.—13 Pll. quinque, utrum h. vis condicionum.—*

NOTÆ

1 *Qui illum Di]* Qui pro 'utinam.' Est imprecatio Stalilonis in Chalinum, quem sentit amoribus suis adversari. Sed hæc secum Stalino, et minime audiente Chalino.

3 *Porrectiore fronte]* Metonymia signi pro re significata. Etenim indicium hilaritatis est frons explicata et sine rugis; contracta tristitiæ.

5 *Frugi]* Indeclinabile est. 'Homo frugi,' 'frugi vita,' 'frugi ædificium.' 'Bonæ' et 'perbonæ frugi' dicitur in genere feminino, et casu genitivo.

13 *Optio tua est]* C'est une chose qui est à votre choix. Alibi aliud significat optio: sed suo dicetur loco.

Conditionem] Parti, offre.

De Casina certum est, concedere homini nato nemini. 15

ST. Intro abi, atque actutum uxorem huc evoca ante ædis cito,

Et sitellam huc tecum afferto cum aqua, et sortis. CH. satis placet.

ST. Ego pol istam jam aliquovorsum tragulam decidero.

Nam si sic nihil impetrare potero, saltem sortiari.

Ibi ego te et suffragatores tuos ulciscar. CH. attamen 20

Mihi obtinget sors. ST. ut quidem pol pereas cruciatu malo.

CH. Mihi illa nubet; machinare quod lubet, quovis modo.

ST. Abin' hinc ab oculis? CH. invitus me vides: vivam tamen.

ST. Sumne ego miser homo? satin' omnes res sunt adversæ mihi?

Jam metuo, ne Olympionem mea uxor exoraverit, 25

Ne Casinam ducat: si id factum est, ecce me nullum senem:

num. CHA. Si sim liber, vivam meis damnis; nunc viro tuis: propositum est mihi concedere Casinam nulli homini nato. STA. Ingredere, et voca celeriter conjugem ante domum, et affer huc tecum urnam cum aqua et sortibus. CHA. Arridet satis. STA. Ego per Pollucem jam securo aliqua ex parte istud telum. Nam si nihil valuerō consequi hoc modo, saltem sortes ducam; ego ulciscar ibi te et tuos adjuutores. CHA. Verumtamen sors mihi continget. STA. Ut quidem per Pollucem intereas pessimo supplicio. CHA. Ego ducam illam: molire quicquid collibuerit quaris ratione. STA. Abisne hinc a conspectu? CHA. Me intueris iniquo animo: attamen vivam. STA. Sumne ego infelix homo? Cunctane res mihi sunt satis contrariæ? Nunc pertimesco ne mea conjux deterruerit Olympionem a duenda Casina. Si id ita se habet, ecce actum est de senectute mea: si non conse-

17 *Et situlam* Hl. 1. B. 1. et quinque Pl. *Et sitellam* C. *efferto* c. a. et *sortes* Hl. 1. B. 1.—18 Hl. 1. *cingulam*; Lips. *tragulum dejecero*.—19 *Nam si nihil* Hl. 1. a m. pr. *potuero* C.—22 C. a m. sec. et Pl. 4. *quid lubet*; Pl. 1. 2. 3. 6. et C. a m. pr. *quod lubet*.—23 *Abi hinc* Hl. 1.—24 *Sumne ego* Hl. 1. B. 1. *omnes sunt* C.

NOTÆ

17 *Sitellam* ... *afferto cum aqua, et sortis*] 'Sitella,' seu situla, quod nos *un seau*, veteribus Græce ὑδρία. Latine *urna*. Primum aqua implebatur, deinde sortes immittebantur, quæ quidem lignæ erant vel fictiles. Lignæ erant ut plurimum buxæ; quia lignum hoc id habet, ut imani aquam petat, nec unquam supernatet. In sortibus inscribebantur sortientium

nomina, seu quidvis loco nominum, et ut plurimum numeri: cujus autem primum sors educebatur, is vincebat.

18 *Istam tragulam decidero*] Festus: 'Tragula genus teli, dicta, quod scuto infixa trahatur.' Inde forsan dicimus *un trait*. Hac allegoria sibi proponit Stalino Cleostratæ conjugis fraudibus occurrere.

20 *Suffragatores*] 'Suffragator,' qui

Si non impetravit, etiam specula in sortitu'st mihi.
 Si sors autem decollassit, gladium faciam culcitam,
 Eumque incumbam : sed progreditur optume, eccum, O-
 lympio.

cuta est, exigua spes adhuc superest in sorte. Si autem sors defuerit, efficiam ensem stratum meum, eique incumbam. Sed res cedit ex voto. Ecce Olympionem.

//////////

—25 *Jam ego metuo* Hl. 1. B. 1.—26 Hl. 1. *sed si id.*—27 *Cam. in sorti restat mihi*; Hl. 1. et aliqui Pll. *spicula insortita sunt mihi*; B. 1. *inspicula insortita sunt mihi*; Lgg. *etiam sp. in sortita sunt mihi*; Pll. alii, *etiam specula in sorti restat mihi.*—28 Hl. 1. B. 1. *culcitram*; Lgg. C. et quinque Pll. *culcitam.*

NOTÆ

suo alium suffragio calculoque juvat.

28 *Decollassit*] Defluerit, fefellerit spem.

Faciam culcitam] In gladium in-

cumbam : memet induam gladio meo, ad finem doloris faciendum. *Culcita* est stratum quo decumbentes somnum capimus. Inde nostrum *coutil.*

ACTUS SECUNDI SCENA QUINTA.

OLYMPPIO, STALINO.

OL. UNA edepol opera in furnum calidum condito,
 Atque ibi torreto me pro pane rubido,
 Hera, quam istam operam a me impetres, quod postulas.
 St. Salvus sum, salva spes est, ut verba audio.
 OL. Quid tu me vero libertate territas ? 5

OL. *Hera, conjice me potius uno tempore in clibanum ardentem, et me assa in eo sicut panem crudum, quam consequaris a me id quod contendis.* STA. *Sum incolumis, spes est incolumis, sicut accipio.* OL. *Cur vero perterrefacis tu me liber-*

//////////

2 Al. ap. Pareum, *pane ruid*o; al. p. *ruvido.*—3 *Era* Pl. 3. C. *opera* C. *a me* impetres edd. *quædam* vett.—4 Hl. 1. a m. sec. *salva res est.* Cam. *ut vera* audio.—5 *Quid tu me hera libertate* territus B. 1. Pll. et Lamb. *Quid tu hera*

NOTÆ

2 *Pro pane rubido*] Festus : 'Rubidus panis vocatur parum coctus cum rubro colore.' Isidorus : 'Rubidus panis, recoctus et rubefactus.' Quod nos vocamus *biscuit*, cujus usus

est in mari, ut scilicet siccato omnino humore minime rauceat.

4 *Salva spes*] Contra 'occisa spes.' Horatius : 'Occidit spes omnis.'

Quid si tu nolis, filiusque etiam tuus,
Vobis invitis atque amborum ingratiis
Una libella liber possum fieri.

ST. Quid istuc est? quicum litigas, Olympio?

OL. Cum eadem, qua tu semper. ST. cum uxorene mea? 10

OL. Quam tu mihi uxorem? quasi venator tu quidem es,
Dies atque noctes cum cane ætatem exigis.

ST. Quid agit? quid loquitur tecum? OL. orat, obsecrat,
Ne Casinam uxorem ducam. ST. quid tu postea?

OL. Negavi enim ipsi me concessurum Jovi, 15
Si is mecum oraret. ST. Di te servassint mihi.

OL. Nunc in fermento tota est, ita turget mihi.

ST. Edepol, ego illam mediam disruptam velim.

OL. Credo edepol esse, siquidem tu frugi bonæ es.

Verum edepol tua mihi odiosa est amatio: 20

Inimica est tua uxor mihi, inimicus filius,

Inimici familiares. ST. quid id refert tua?

tatis nomine? Quid si tu recuses, tuusque natus tecum, renuentibus vobis, et minime faventibus ambobus, possum manumitti una libella. STA. Quid id est? Quocum contendis, Olympio? OL. Cum eadem quacum tu perpetuo litigas. STA. Cum uxorene mea? OL. Quam mihi tu uxorem commemoras? Tu quidem es veluti venator, ducis vitam diu noctuque cum cane. STA. Quid ait? Quid tecum fabulatur? OL. Rogat, obtestatur, ne ducam Casinam conjugem. STA. Quid tu ad id? OL. Affirmavi ne quidem me concessurum ipsi Jovi, si is a me rogaret. STA. Dii te servent mihi. OL. Nunc est tota in fermento, ita intumescit iracundia. STA. Per ædem Pollucis ego optem hanc mediam disrupti. OL. Existimo per ædem Pollucis rem ita esse uti narras, siquidem es vir bonus. At per ædem Pollucis tuus amor mihi molestus est: tua uxor mihi infesta est, filius infestus, familiares

~~~~~

libertate me territis Hl. 1. *Quin si tu Acidal. irritas al. ap. Parenm.*—6 *Qui si edd. quædam vett. Quid si Pll. quinque et C.*—10 Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. *cum uxore mea; Ven. 6. Junt. cum uxore ne hem mea.*—13 *Quid ait quinque Pll. Quid agit C. Hl. 1. B. 1.*—17 C. *tota stila urget.*—19 C. a m. pr.

NOTÆ

8 *Libella*] Est decima pars denarii, nummulus argenteus, qui et 'as' dicebatur, et valebat quatuor denarios Francicæ nostræ monetæ; neque erat moneta ulla argentea minntior.

12 *Cum cane*] 'Canem' vocat uxorem, quod sit clamosior, et crebro oblatret ut canis.

17 *Turget*] In ira fere turgent os, oculi, pectus. Petronius: 'Odia detumescunt.' Idem: 'detumuit imber.' Horatius: 'Menm difficili bile tumet jecur.' In Bacchidibus: 'Sufflatus ille huc veniet,' id est, iratus.

Unus tibi hic dum propitius sit Juppiter,
Tu istos minutos cave Deos floccifeceris.

OL. Nugæ sunt istæ magnæ: quasi tu nescias 25

Repente ut emoriantur humani Joves.

Sed tandem si tu Juppiter sis emortuus,

Quom ad Deos minores redierit regnum tuum,

Quis mihi subveniet tergo, aut capiti, aut cruribus?

ST. Opinione melius res tibi habeat tua, 30

Si hoc impetramus, ut ego cum Casina cubem.

OL. Non, hercle, opinor posse, ita uxor acriter

Tua instat, ne mihi detur. ST. at ego sic agam:

Conjiciam sortis in sitellam, et sortiar

Tibi et Chalino: ita rem natam intellego. 35

Necessum est vorsis gladiis depugnariet.

OL. Quid si fors aliter, quam voles, evenerit?

ST. Benedice. Dis sum fretus, Deos sperabimus.

infesti. STA. Quid id tua interest? Dum hic Jupiter solus tibi sit æquus, vide tu ne floccificas ista minora numina. OL. Hæ sunt ingentes ineptiæ: quasi tu ignores quam celeriter dispereant Joves mortales. At demum si tu emoriaris Juppiter, quando tuum imperium pervenerit ad minora numina, quis opitulabitur meo tergo, aut capiti, aut cruribus? STA. Res tuæ fluent melius quam opinaris, si id consequamur, ut ego sim cum Casina. OL. Per Herculem minime reor posse, adeo tua uxor urget, ne mihi collocetur Casina. STA. At ego sic faciam: mittam sortes in urnam, et ducam tibi et Chalino. Video rem eo esse redactam. Oportet decertare adversis telis. OL. Quid si sors contigerit secus, quam expectas? STA. Bona verba, quæso: innitor Diis, in Deos spero. OL. Ego non facio flocci istam

frugi boni es.—24 Tu minutos edd. quædam ante Pareum; Tu istos minutos C. Tu istos inimicos cave floccifeceris Pll. 1. 2. 3. 4. 6. minutos Pl. 2. in marg. cave deest in V. 1. Deos cave Ven. 6. Junt. Deos deest in Hl. 1. B. 1. sane floccifeceris Hl. 1.—27 Et tandem al. ap. Pareum.—29 C. Pl. 2. et Pl. 1. a m. pr. subveniens; Pll. 3. 4. 6. et Pl. 1. a m. sec. subveniet.—30 Opinionem ejus res Hl. 1. B. 1. tres Pll. et C. Optionem ejus res Hl. 1. a m. sec. habet al. ap. Pareum.—34 Coniciam Hl. 1. Pll. quinque; Conitiæ C. sortes Hl. 1. in cujus margine, 'Forte, Conitiæ sortes in sitella.'—35 Parei 2. natam esse; sed illud esse in nullo codd. reperitur; notum Hl. 1. B. 1.—36 Necessu'st C. Ven. 6. Junt. sepugnare edd. quædam vett.—38 Quinquæ Pll. et C. speravimus.—39 Nam ego

NOTE

36 *Vorsis gladiis depugnariet*] Serio strictis ensibus concurrere et digladiari. *Vorsis* pro 'versis,' a 'verto,' et antiquitus 'vorto,' unde etiamnum 'vortex.'

38 *Benedice*] Ad emolliendum du-

rius verbum et male ominosum, vox usurpari solita, et ad bonum omen captandum. Idem significat atque, 'quod felix faustumque sit.' Nos, Christiani, jamjam mensæ accubaturi etiamnum eo verbo in ea significatio-

OL. Non ego istuc verbum emissim titivillitio.

Nam omnes mortales Diis sunt freti : sed tamen 40

Vidi ego Deis fretos sæpe multos decipi.

ST. Tace parum. OL. quid vis? ST. eccum, exit foras

Chalinus intus cum sitella et sortibus.

Nunc nos collatis signis depugnabimus.

fiduciam spemque in Deos: etenim omnes Diis innituntur. Attamen ego novi complures frustra Diis inniti. STA. Sile tantisper. OL. Quid tibi vis? STA. Ecce Chalinus prodit foras cum urna et sortibus: jam decertabimus signis infestis.

////////

Hl. 1. *emissum tibi stalitio* C. *emissum at tibi est stalino* Hl. 1. *emissum ut tibi est stalino* B. 1. Pl. 1. *emissum ut tibi es stalnio* Pl. 3. *emissi exaditio* Pl. 2. *emisi . . . tit tibi est alitio* Pl. 4. *empsitant tibi est alitio emisi* Hl. 1. in marg. *empsitem* Fest. *empsim* Frut.—41 *Video ego Diis* Hl. 1. *Video ego disertos sæpe* B. 1.—42 *Tace parumper* edd. vett. *Tace parum* C. Pl. quinque, Hl. 1. B. 1.—43 *Chalinus cum* Lg. et Hl. 1. *et sortibus* C.—44 C. a m. pr. *depugnabimus*.

NOTÆ

ne utimur. Hujus rei indicio fit quod vox illa nullo modo cum verbis loquentibus cohæreat: 'Benedicite: Dominus nos et ea quæ sumus sumturi, benedicat.'

39 *Titivillitio*] Festus: 'Nomen nullius significationis est, ut apud Græcos βλιττινι.' Latini vocant 'futilia.' *Non ego istuc verbum emissim*

titivillitio, id est, nihili facio ejusmodi spem in Diis positam. Est sermo impius, dignus Olympione, homine agresti, rudi religionis, sceleribus o-perto. Nemo unquam Deo, nisi male fretus decipitur: sed ethnici est de Diis ethnicis sermo.

44 *Collatis signis depugnabimus*] *A-perto Marte*, non per cuniculos.

ACTUS SECUNDI SCENA SEXTA.

CLEOSTRATA, CHALINUS, STALINO, OLYMPIO.

CL. FACE, Chaline, me certiolem, quid meus vir me velit.

CH. Ille edepol videre ardentem te extra portam Metiam.

CLE. Chaline, fac me certiolem quid meus conjux me cupiat. CHA. Per ædem Pollucis ille cupit te spectare rogo impositam extra portam Metiam. CLE. Puto

////////

1 *Tace*, Chaline Pl. 1. *certiolem me* Hl. 1. B. 1. *certiolem equidem meus* C.—

NOTÆ

2 *Portam Metiam*] Porta Metia comburebantur et sepeliebantur, eadem et Esquilina dicebatur. Extra urbem mortuorum corpora et urbe ne sepelito, neve urito?

CL. Credo ecaster vellet. CH. at pol ego haud credo, sed certo scio.

ST. Plus artificum est mi quam rebar, ariolum hunc habeo domi.

Quid si propius attollamus signa, eamusque obviam? 5
Sequere: quid vos agitis? CH. assunt, quæ imperavisti omnia,

Uxor, sortes, situla, atque egomet. ST. te uno adest plusquam ego volo.

CH. Tibi quidem edepol ita videtur: stimulus ego nunc sum tibi.

Eo dico, corculum assudassit jam ex metu. ST. mastigia!

per ædem Castoris, vellet. CHA. Sed per Pollucem ego non puto, verum scio certo. STA. Sunt mihi plures artifices quam putabam: habeo domi unum ariolum Chalinum: quid si efferamus vexilla, occurramusque cominus? Sequere: quid facitis vos? CHA. Adsunt cuncta quæ mandasti; uxor, sortes, urna et ego. STA. Cum ades unus, sunt plures quam ego vellem. CHA. Per ædem Pollucis sic tibi videtur: ego nunc sum tuum calcar: hoc dico, quia cor tuum sudat jam præ timo-

~~~~~

2 Metuam C. et omnes PII. portam victuam Ven. 1.—3 Credi PII. 2. 4. et quædam edd. ante Parenm; Credo HI. 1. B. 1. C. PII. 1. 3. 6. Ven. 1. Bon. Ven. 6. Junt. —4 C. et tres PII. hariolum. C. abeo domi.—5 Diss. contollamus; HI. 1. B. 1. fiamusque obviam.—6 HI. 1. quæ imperasti.—9 Eodico c. adsudassis PII. 1. 3. 4. 6. Eo dico corculum tantum scriptum habuit C. vacabatque reliquum versus, quod quis postea implevit his verbis, adsudascis i. e. m. mastigia; PI. 2. mastigiam. Alii, Eo quod c. adsultassit; al. Eoque corc. assultat sic jam, &c. al. assulascit.

NOTÆ

3 Credo] Donatus: ‘Credere,’ dubitantis est; ‘certum esse,’ fidentis.’ Plus est ‘scire,’ quam ‘credere;’ nam certior est ‘scientia’ quam ‘fides.’ Aristoteles: Πίστις ἐστὶν ἰσχυρὰ ὑπόληψις. Fides est firma seu valida existimatio, sive opinio. ‘Scientia’ est principiorum et primarum causarum cognitio.

4 Ariolum habeo domi] Donatus: ‘Dicti sunt ‘arioli,’ vel a fatis et fando, quasi fariolus: π enim pro f, et f pro π in multis nominibus ponebant. Vel ab halando. Nam harioli solent mortalem animam halitu quasi ejicere, seu exhalare, ut immortalem

et divinam recipiant.’ Hæc verba sunt Staliniōis, Cleostratam et Chalinum ex occulto fabulantes exaudientis.

5 Attollamus signa] Metaphora ducta a re militari: sublata enim signa sunt indicium imminētis pugnae.

8 Stimulus ego sum tibi] Quemadmodum calcar et stimulus sessoris movere se et in omnem partem jactare se cogit equum, ita Chalinus Staliniōnem. Unde ei cor ejus sudat, adeo vibratur spe, metu, iracundia, amore. Hæc omnia erat additurus Chalinus, nisi intorturbasset eum heurus Stalino hac voce mastigia!

CL. Tace, Chaline: comprime istum. OL. immo istunc,
qui didicit dare. 10

ST. Appone hic sitellam, sortes cedo mihi: animum advortite.

Atque ego censui abs te posse hoc me impetrare, uxor mea,

Casina ut uxor mihi daretur: et nunc etiam censeo.

CL. Tibi daretur illa? ST. mihi enim? ah, non id volui dicere:

Dum mihi volui, huic dixi: atque adeo dum mihi cupio, perperam 15

Jamdudum, hercle, fabulor. CL. pol tu quidem; atque etiam facis.

ST. Huic, immo hercle mihi: vah, tandem redii vix veram in viam.

CL. Per pol sæpe peccas. ST. ita fit, ubi quid tantopere expetas.

re. STA. Verbero. CLE. Sile, Chaline: * * * * * STA. Colloca hic hydriam, præbe mihi sortes, adhibete mentem: et ego putavi, uxor mea, me posse id consequi a te, ut concederetur mihi Casina uxor, et jam etiam puto. CLE. Hæc tibi concederetur? STA. Mihi enimvero. Ah nolebam dicere id, quando uxori dixi velle mihi dari: atque adeo quando volo mihi dari, nugar per Herculem jampridem perperam. CLE. Per Pollucem et tu fabularis perperam; et facis etiam. STA. Huic, immo per Herculem mihi. Vah! denique vix reversus sum in verum iter. CLE. Per ædem Pollucis plerumque erras. STA. Sic fit quando

~~~~~

Donza, *Eoque quod corc.*—10 Hl. 1. qui dicit clare; B. 1. qui dicit clare; C. quid dicit dare; Pl. 6. pro dare, habet clare; quomodo et correctum in Pl. 1.—11 *Depono* edd. quædam vett. *situlam* Hl. 1. advorte C.—12 B. posse hoc mecum; Hl. 1. posse mecum hoc uxor; cujus in marg. est impetrare.—13 Hl. 1. a m. sec. ut nunc uxor.—14 Hl. 1. atque mihi dum cupio; sed adeo habet in marg. dum cupio C. Pl. 1. 2. 3. 4. dum mihi cupio Pl. 6.—17 C. redi;

NOTÆ

10 *Comprime istum*] Verba sunt Cleostratæ, quæ quamvis iniqua viro Stalinoni, silentio Chalino imposito, oratione ad Stalinonem conversa, dicit, Quin, Stalino, animadvertis in audaciorem servum? quasi nos diceremus, *Que ne lui donnez-vous sur le nez?*

13 *Mihi daretur*] Inducitur festive

a poëta senex, qui crebro linguæ lapsu amoris sui vim prodit. Et mihi crebro pro 'huic,' aut 'Olympioni.' Admonitus a Cleostrata frustra colligit mentem, linguam damnat: identidem ardor animi sese profert.

18 *Per pol sæpe peccas*] Pol persæpe peccas.

Sed te uterque suo pro jure, ego atque hic oramus. CL.
quid est?

ST. Dicam enim, mea mulsa: de istac Casina huic nostro
villico 20

Gratiam facias. CL. at pol ego neque facio, neque censeo.

ST. Tum igitur ego sortis utrimque jam. CL. quis vetat?

ST. Optimum atque æquissimum istud esse, jure judico.

Postremo, si illuc quod volumus eveniet, gaudebimus:

Sin secus, patiemur animis æquis: tene sortem tibi. 25

Vide quid scriptum est. OL. unum. CH. iniquum est:
quia isti priusquam mihi est.

ST. Accipe hanc sis. CH. cedo, mane: unum venit in
mentem modo.

Vide, ne qua illic insit alia sortis sub aqua. ST. verbero,
Men' te censes esse? nulla est: habe quietum animum
modo.

concupiscis quippiam vehementer: verum te obsecramus ego atque hic uterque pro suo jure. CLE. Quid est? STA. Dicam sane, mea uxor suavissima: fac donum huic nostro villico de hac Casina. CLE. Sed per Pollucem ego neque faciam, neque censeo faciendum. STA. Tum igitur ego mittam sortes utrimque. CLE. Quidni? STA. Judico merito id esse optimum et justissimum. Uno verbo letabimur, si continget id quod optamus: sin secus, patiemur æquo animo. Accipe tuam sortem: aspice quid sit inscriptum. OL. Unum numerum. CHA. Est injustum quod Olympioni datur sors prius quam mihi. STA. Accipe hanc, si vis. CHA. Da, mane: unum jam venit in animum: vide ne aliqua alia sors subsit aquæ. STA. Mastigia, existimasne me tui esse similem? Nulla est sors sub aqua, esto jam

//////////

Pll. omnes redii.—19 Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. tuo pro jure.—22 C. fortis; Pll. sortes.—24 Hic vs. deest in C. quinque Pll. Hl. 1. B. 1. Ven. 1. Med. 2. Arg. 3. Ven. 6. Junt.—26 B. 1. scriptum unde unicus est quia isti prius quam mihi est; Hl. 1. scriptus est unde unicus est quia isti prius quam mihi es; Pll. 1. 2. 4. 6. unde unicus est quia; Pl. 3. unum unicus est.—27 Hl. 1. unde venit.—28 Unde Hl. 1. a m. pr. alia sors C. a m. sec. Pl. 4.—29 Voces nulla est desunt

NOTÆ

20 *Mea mulsa*] 'Mulsum' fit ex melle optimo et vino vetustissimo, et suavissimus est potus utilissimusque, etiam ægrotis. Est et 'aqua mulsa,' quæ diluto melle suam etiam habet et suavitatem et utilitatem. *Mea mulsa*, est vox Stalinonis ad Cleostratam, mariti uxorem demulcentis et palpantis, quo habeat æquiores.

21 *Gratiam facias*] Est, id non exigere quod jure possis: 'Facio gratiam de cœna: Je vous dispense de me donner à manger. Hic gratiam facias, id est, que vous m'accordiez par grace.

28 *Sortis*] Pro 'sors,' ut sit nominativus sortis, genitivus sortis.

CH. Quod bonum atque fortunatum sit mihi, tuum magnum malum. 30

OL. Tibi quidem edepol credo eveniet: novi pietatem tuam.

Sed mane dum: num ista aut populna sors, aut abiegna est tua?

CH. Quid tu id curas? OL. quia enim metuo, ne in aqua summa natet.

ST. Euge: cave: conijcite sortis: nunc jam, amabo, huc: eccere:

Uxor, æqua. OL. nolim uxori credere. ST. habe animum bonum. 35

OL. Credo, hercle, hodie devotabit sortis, si attigerit. CH. tace.

quieto animo. CHA. Quod mihi sit faustum atque felix, tibi magnum malum. OL. Existimo sane id tibi eventurum: nosco tuam religionem. Sed manedum: an tua sors ista est ex populo ligno, aut abietino? CHA. Quid curas tu id? OL. Quia enim vereor ne natet in suprema urna. STA. Euge: cave: mitte sortes nunc jam huc, amabo. Per Cerevem, uxor, adæqua. OL. Nolim confidere uxori. STA. Bono animo esto. OL. Existimo per Herculem, incantabit sortes hodie, si

in Hl. 1. a m. pr.—30 *Quid b. a. f. tuum sit mihi. CH. Magnum manum C. atque fortuna tum tuum Pll. plerique a m. pr. tuum sit mihi magnum Hl. 1. tum tuum sit mihi magnum B. 1.—32 Sic mane num Pl. 6. Sed nundum ista Pll. 1. 2. Sed non dum nunc ista Pl. 3. Sed ne dum nunc ista Pl. 4.—33 Al. ap. Pareum, in aquane.—34 Euge cate Acidal. Age cave Pll. conicite C. nunc jam desunt in Hl. 1. B. 1. Pro amabo, C. a m. pr. et Pll. habent ambo. Al. pro cave malint caute.—35 C. et quinque Pll. noli credere. Hl. 1. habe bonum animum.—36 Pll. 2. 4. devocabit; Pll. 3. 6. devorabit; C. derobit; Pl. 1. cum edd. antiq. devo-*

NOTÆ

31 *Novi pietatem tuam*] Irridet Chalinum Olympio, quod nunc primum in summo periculo constitutus, Deorum recordetur, alias nunquam: quo fit, ut Olympio nihil sibi timeat a Diis et prece Chalini: numen enim esse propitium non putat ei cui non est perpetua religionis cura.

33 *Ne summa*] Sortes fiebant e ligno graviore, ut imam peterent aquam. Ejusmodi erat robur seu quercus. Cicero: 'Quis robur illud cecidit, dolavit, inscripsit?'

34 *Eccere*] Festus: 'Eccere jusjurandum est, ac si dicatur ecastor,

edepol. Alii eccere pro ecce accipiunt.'

35 *Æqua*] Id est, æquæ sortes. Conjectis nimirum in aquam sortibus, observare potuerat aliquis quam in partem situlæ descendisset sors portior. Itaque æquandæ erant sortes, id est, commovenda et aqua et situla quo sortes æque essent sortes, id est, fortuitæ contingerent, non oculis, aut manibus ducibus, eligerentur in aqua. Cicero: 'Dum tabellæ diribuntur, dum sitella defertur, dum æquantur sortes, dum sortitio fit.'

36 *Devotabit*] Id est, sortes diris

OL. Taceo; Deos quæso. CH. ut quidem tu hodie canem et furcam feras.

OL. Mihi ut sortitio eveniat. CH. ut quidem, hercle, pedibus pendeas.

OL. At tu ut oculos emungare ex capite per nasum tuos. Quid times? paratum oportet esse jam laqueum tibi. 40 Periisti. ST. animum advortite, amabo. OL. taceo. ST. nunc tu, Cleostrata,

Ne a me memores malitiose de hac re factum, aut suspices,

Tibi permitto: tute sorti. OL. perdis me. CH. lucrum facit.

CL. Bene facis. CH. Deos quæso, ut tua sors ex sitella effugerit.

OL. Ain' tu? quia tu es fugitivus, omnes te imitari cupis. 45

Utinam tua quidem, sicut Herculeis prædicant

contigerit. CHA. Sile. OL. Silco; oro Deos. CHA. Ut tu quidem per Herculem portes catellum et furcam. OL. Ut sortitio mihi contingat. CHA. Ut certe per Herculem pendeas pedibus. OL. Sed tu, ut vivas, emunctis tuis oculis ex capite per nasum. Quid tremis? Oportet nunc jam tibi comparatum esse laqueum: actum est de te. STA. Adhibete mentem, obsecro. OL. Taceo. STA. Nunc tu, Cleostrata, ne dicas me quippiam in hac re fecisse malitiose, aut suspiceris, tibi permitto: tu sortire. OL. Me jugulas. CHA. Lucratur. CL. Recte facis. CHA. Oro Deos ut tua sors effugerit ex urna. OL. Ain' tu? Quoniam tu es fugitivus, velis cunctos tibi similes esse: verum utinam quidem ista tua sors in sortiendi liquata

~~~~~

tabit.—37 Al. Deosque. C. quæso. CH. Aut quidem tu hodie, &c. Meurs. canum; Gr. κηρόν.—38 Pl. 3. tu quidem, hercle; C. Pl. 1. 2. 4. 6. ut quidem, hercle.—40 Quid timeas Hl. 1.—41 Peristi C. Pro amabo, quod servant C. et Pl. al. habent ambo.—42 Hl. 1. B. 1. quinque Pl. et C. a m. sec. aut suspicere; C. a m. pr. aut suspices.—45 Hl. 1. B. 1. quia tute es; Pl. quinque, C. Hl. 1. B. 1. fugitivos.—46 Sed utinam edd. quædam ante Pareum; Sed deest

NOTÆ

imprecationibus obligabit; id est, devotas et execratas efficiet. Cicero: 'Quæ vis patrem Decium, quæ filium devotavit.' Devotatio hæc et incantationis genus est a veneficiis in nuptiis adhiberi solitum. Apuleius: 'Si quis devotatus defixusque fuerit in suis nuptiis.' 'Devotationes' hæc 'defixionesque' sunt κατάδεσμοι. Virgilius: 'Veneris, dic, vin-

Delph. et Var. Clus.

cula necto.' *Noûer l'aiguillette.*

37 *Canem*] Canis vinculum ferreum quo includebantur sontium manus: unde 'catellus' et 'catena.'

Furcam] Furca erat instrumentum quoddam quo includebatur reorum collum.

38 *Pedibus pendeas*] Servi virgis aut loris verberabantur pedibus pendentes, et capite in terram verso.

Plaut.

2 K

Quondam prognatis, ista in sortiando sors delicuerit.

CH. Tu ut liqueas, ipse actutum virgis calefactabere.

ST. Hoc age sis, Olympio. OL. si hic literatus me sinat.

ST. Quod bonum atque fortunatum mihi sit. OL. ita vero, et mihi. 50

CH. Non. OL. immo hercle. CH. immo mihi hercle. ST. hic vincet, tu vives miser.

Præcide os tu illi hodie: age, ecquid fit? CL. ne objexis manum.

sit, ut dicunt olim contigisse Herculis generi. CHA. Tu ipse servebis modo virgis, ut liqueas. STA. Hoc age, Olympio. OL. Si hic notatus me sinat. STA. Quod mihi sit faustum et felix. OL. Ita vero et mihi. CHA. Non. OL. Immo per Herculem. CHA. Immo mihi per Herculem. STA. Hic vincet sortibus, tu eris infelix: cæde os illi hodie. Age: facisne quod mando? CHA. Ne objeceris manum. OL. Percutiamne

in C. Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. Ven. 1. Med. 2. Arg. 3. Ven. 6. Junt. Gryph. *Herculei* C.; al. ap. Pareum, *Heracleis*.—47 *Q. pro gnatis* Hl. 1. a m. sec. *deliquerit* Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll.—48 *Tute ut* C. a m. pr. *virgis calefacto ære* Hl. 1. *magis calefacto ære* B. 1. *magis calefacta vere* C. a m. pr.—50 H. G. M. *et mihi*. C. Pll. 1. 3. 4. 6. Hl. 1. B. 1. *mihi est*; verbum est deest in Pl. 2.—51 Lg. *Non immo immo mihi hercle*.—52 *Percide* al. ap. Pareum; *Precide* C. ne

NOTÆ

46 *Herculeis prognatis*] Id est, Aristodemi liberis: qui quidem Aristodemus erat de genere Herculis. Cresphontes et Aristodemi liberi sortibus certarunt de Messenia, et aliis urbibus, ex æquo dividendis. Themenus constitutus inter eos arbiter, Cresphontæ Messeniam tribuere optabat: quod ut assequeretur, sortes omnes ex terra conflavit, et Cresphontæ quidem terra igne concocta: filiorum vero Aristodemi e terra sole indurata. Itaque cum in aquam utræque sortes fuissent immissæ, Cresphontæ sors non est liquefacta, et educta est integra: Aristodemi vero sortes, utpote minus solidæ, sunt liquefactæ.

49 *Literatus*] Nigrum Theta frontis inurebatur, ut hodie lilium caudens humero apud Gallos. Theta inurebatur, quia est initium vocis Græcæ *Θάνατος* quia hac infamia

mortuus erat inter cives suos is cui fuisset hæc litera inusta. 'Nigrum Theta' dicitur, quia inurebatur hæc litera candenti ferro; deinde quo longius latiusque cerneretur, infundebatur atramentum: neque solum litera una fronti inurebatur, sed plura verba quæ summam causæ continerent. Damnati ejusmodi erant, 'Cave a fure,' 'Cave a fugitivo.' Quin et vultui toto, tanquam chartæ, imprimebantur, et plura verba, et versus integri, et epigrammata. Zonaras in Annalibus refert, duos monachos liberius monuisse Theophilum Imperatorem, et idcirco inscriptos fuisse, et inscriptionem illam fuisse duodecim versuum inustorum videlicet vultui toto, tinctis atramento literis, quo se distinctius lectui præberent. Apuleius infamiae notas tres recenset: 'frontes literati,' et 'capillum semirasi,' et 'pedes annulati.'

OL. Compressan' palma an porrecta ferio? St. age, ut vis. OL. hem tibi.

CL. Quid tibi istunc tactio est? OL. quia Juppiter jussit meus.

CL. Feri malam tu illi rursum. OL. perii, pugnis cædor, Juppiter. 55

St. Quid tibi tactio hunc fuit? CH. quia jussit hæc Juno mea.

St. Patiundum est, siquidem me vivo mea uxor imperium exhibet.

CL. Tam huic loqui licere oportet, quam isti. OL. cur omen mihi

Vituperat? St. malo, Chaline, tibi cavendum censeo.

CH. Tempori, postquam oppugnatum est os. St. age, uxor mea, nunc jam 60

Sorti: vos advortite animum: præbe tu. OL. ubi sim nescio.

Perii! cor lienosum, opinor, habeo, jamdudum salit:

De labore pectus tundit. CL. teneo sortem. St. effer foras.

manu complicata an explicata? STA. Age ut vis. OL. Accipe alapam. CLE. Quare tu tangis illum? OL. Quia meus herus jussit. CLE. Tu redde illi alapam. OL. Perii! percutior pugnis, here. STA. Quare tu tetigisti hunc? CHA. Quia mea hera hæc imperat. STA. Ferendum est siquidem mea uxor imperat, me vivente. CLE. Tam oportet licere loqui huic quam isti. OL. Quare mihi vitiat auspiciū? STA. Chaline, existimo tibi cavendum infortunio. CHA. Tempestive, postquam os oppressum est. STA. Age, mea uxor, nunc jam sortire: vos advortite mentem: præbe tu ipse mentem. OL. Nescio ubi sim: perii! Credo habere me cor lienis morbo affectum, adeo salit: pulsat pectus ob metum. CLE. Teneo sortem.

////////

oblesis Hl. 1. B. 1. Pl. 1. 2. 3. 4. *ne oblescis* Pl. 6. *ne oblexis* C.—53 C. *agen vis rem tibi*.—55 C. et quinque Pl. *ut ille rursum*; al. ap. Pareum, *tu illi rursum*.—57 *Pertimendum est* Hl. 1.—58 Lg. *loqui qui liceret quam*; Pl. *loqui cui licere*; C. *loqui qui licere*.—60 *Temperi* C. *age deest* in Hl. 1. a m. pr. *uxor nunc mea*, *ejecto τῷ jam*, al. ap. Pareum; al. *pro nunc jam*, ut est in Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pl. *scribunt jam nunc*.—61 *Pronomen* *vos deest* in Hl. 1. B. 1. *vos advortite: animum præbe tu* Pl. 2. v. *advortite a. p. t. ubi s. n.* OL. *perii* C. Al. ap. Pareum *legant*, *adv. an.* OL. *præ metu ubi*, &c. sic etiam Pist. in margine ed. Gronov.—62 Jun. in marg. ed. Gronov. *cortincosum*. C. et quinque Pl. *jam jamdudum*.—63 *Delabor. pectus tundit* Ald. Junt. *ecfer foras* C.—

NOTÆ

62 *Cor lienosum*] Id est, turgidum, *ludiosum*, quod præ metu saliat et quasi lienis affectum morbo. Alii *emicit*.

CH. Jamne mortuus? OL. ostende, mea est. CH. mala crux ea est quidem.

CL. Victus es, Chaline. ST. tum nos diu vivere, Olympio, 65

Gaudeo. OL. pietate factum est mea, atque majorum meum.

ST. Intro abi uxor, atque adorna nuptias. CL. faciam, ut jubes.

ST. Scin' tu ruri esse ad villam longe, quo ducat? CL. scio. ST. intro abi:

Et quanquam hoc tibi est ægre, tamen fac accures. CL. licet.

ST. Eamus nos quoque intro, hortemur ut properent. OL. numquid moror? 70

ST. Nam præsepte hoc plura verba non desidero.

STA. Educ extra urnam. CHA. Jamne victus sorte? OL. Præbe, est mea. CHA. Mala crux est ea quidem. CLE. Superatus es, Chaline. STA. Jam nos hactenus rixisse lætor, Olympio. OL. Contigit id mea virtute, et majorum meorum. Vade intro, uxor, et compara nuptius. CLE. Instruam, ut imperas. STA. Scisne tu ruri esse locum ad villam longe, quo Olympio ducat uxorem? CLE. Scio. STA. Abi intro; et tametsi hoc ægre fers, tamen da operam ut accures. CLE. Licet. STA. Eamus nos quoque intro, moneamus ut accelerent. OL. Numquid hæreo? STA. Nam, præsepte Chalino, non opus est pluribus verbis.

////////

64 B. 1. mea est mala crucias quidem; Hl. 1. mea est mala crucias quidem est; C. et Pl. crucias quid est; al. ap. Pareum, mala crux ea quidem.—65 ST. cum nos C. qui gaudeo versus finem facit.—66 Hl. 1. B. 1. H. M. G. C. et quinque Pl. majorum meorum.—69 Hl. 1. B. 1. et quinque Pl. ægre est; C. egre est.—71 Al. ap. Pareum, plura verba fieri non, &c.

=====

ACTUS SECUNDI SCENA SEPTIMA.

CHALINUS.

Si nunc me suspendam, meam operam luserim,
Et præter operam restim sumtifecerim,

CHA. Si me suspendam nunc, sumam operam inanem, et, præter operam, perdam

////////

2 Lg. resti sumti fecerim; Ven. 6. Jant. restim sumti fecerim; C. et quin-

Et meis inimicis voluptatem creaverim.

Quid opus est, qui sic mortuus? equidem tamen

Sorti sum victus. Casina nubet villico.

5

Atque id non tam ægre 'st jam vicisse villicum,

Quam id expetivisse opere tam magno senem,

Ne ea mihi daretur, atque ut illi nuberet.

Ut ille trepidabat! ut festinabat miser!

Ut sussultabat, postquam vicit villicus!

10

Atat, concedam huc: audio aperiri fores

Mihi benevolentis: atque a me prodeunt.

Hic ex insidiis hisce ego insidias dabo.

funem, et oblectatus fuerim adversarios. Quid est opus suspensio homini jam mortuo? Attamen ego sum victus culpa fortunæ, non mea. Villicus ducet Casinam. Non est mihi tum molestum villicum superasse, quam Stalinonem tantopere optasse ne Casina mihi concederetur, et ut Olympioni traderetur. Quantum ille æstuabat! quantum agitabatur infelix! quantum gestiebat, postquam Olympio sorte vicit! Atat! me me recipiam huc: audio reserari januam me amantem, et prodeunt e nostris ædibus. Ego struam insidias Stalinoni et Olympioni ex hoc loco.

//////////

que Pll. r. *sumtifecerim*.—4 Parei 2. *opu'st*. Voc. *tamen* deest in Hl. 1. B. 1. et Pll. 1. 4. 6.—5 *Quorum sorti* B. 1. *Cum sorti sim* Hl. 1. *Tamen sorti sum* C. Pll. 2. 3. Ven. 6. Junt.—10 Pll. *quinque, subsultabit*; C. *susultabit*.—11 C. *opperiri fores*; Pll. *quinque, aperiri fores*.—12 *Mihi benevolentis atque ad me quinque Pll. Mihi benevolentis, atque a me* C. Hl. 1. B. 1. *atque ameci prod. al. ap. Pareum*.—13 C. et Pll. *quinque, hic ego*.

NOTÆ

2 *Sumtifecerim*] 'Sumtifacere,' ut *lucrifacere*.

3 *Inimicis voluptatem creaverim*] Nimirum est in quo victus triumphum partiatur cum victore: nimirum si fortiter et constanter illatum damnum ferat. Petronius: 'Attulissem mihi damnatas manus, si non inimici victoriæ invidissem.'

5 *Sorti sum victus*] *Sorti* pro 'sorte.' Ethnicum solatium esse numen quoddam cæcum, quod arbitrio suo, non meritis hominum bonis aut malis inferiora regat. Fideles nutum Dei, quam appellant 'Providentiam,' in adversis prosperisque intuentur ac

venerantur.

Casina nubet villico] Moris est ut vulnera recentia Fortunæ homines retractent, quasi ad augendum dolorem. Sapiens in sinum Providentiæ divinæ sese confert, et inde solatium certum repetit.

12 *Atque a me prodeunt*] Nonnulli manuscripti *atque ameci*, id est, *amici prodeunt*, idque per ironiam. Festus: 'Ab antiquis 'ameci' et 'amecæ' per e litteram efferebantur. 'Amicus' compositum 'amæquus': ita 'animæcus' pro 'animæquus': ἰσόψυχος, animæquus, patiens animo.'

ACTUS SECUNDI SCENA OCTAVA.

OLYMPPIO, STALINO, CHALINUS.

OL. SINE modo rus veniat, ego remittam ad te virum
Cum furca in urbem, tanquam carbonarium.

ST. Ita fieri oportet. OL. factum et curatum dabo.

ST. Volui Chalinum, si domi esset, mittere

Tecum opsonatum, ut etiam in mœrore insuper 5

Inimico nostro miseriam hanc adjungerem.

CH. Recessim cedam ad parietem, imitabor nepam:

Captandus est horum clanculum sermo mihi:

Nam illorum me alter cruciat, alter macerat.

At candidatus cedit hic mastigia: 10

OL. *Patere modo Chalinum venire rus: ego remittam ad te in urbem hominem cum furca gestatoria, veluti carbonarium.* STA. *Agendum sic.* OL. *Puta factum et accuratum.* STA. *Constitui Chalinum invitare ad cœnandum tecum, si esset domi, ut cum eum etiam insuper hoc dolore mœstitiâ nostri inimici.* CHA. *Recedam ad parietem similis scorpionis: est mihi auscultanda clam horum confabulatio: nam alter illorum me discruciat, alter me enecat. Sed hic verbero obambulat cum*

~~~~~

1 *Sine m. r. eveniat* Hl. 1. B. 1. C. quinque Pl. Ven. 1. Bon. Ven. 6. Junt. Gryph. al. vett. *rus eas* Lg.—5 Lg. *etiam mœrore.*—6 Hl. 1. *hanc miseriam adjungam.*—7 *Recessim me dabo ad parietem* Guil.—12 Hl. 1. *hunc acherontem;*

NOTÆ

2 *Cum furca*] Festus: 'Ærumnulas Plautus refert furcillas, quibus religatas sarcinas viatores ferebant.' 'Ærumnula' ab 'ærumna,' *les crochets d'un crocheteur.* Furca apud veteres erat patibulum, factum plerumque ex arbore succisa, ita ut rami duo, seu brachia duo, veluti furcæ cornua duo paterent; unde 'patibulum' dictum. Duo autem illa brachia erant, in quibus clavis configebantur cruciarii manus. Porro si quis deliquerat servus, et maxime in furto deprehensus esset, circumducebatur cum furca, quasi victima devota cruci, et ut ab eo caverent in posterum.

Tanquam carbonarium] Id est, tot ictibus contusum, ut sit persimilis

carbonario, adeo erit lividus totus.

7 *Nepam*] Festus: 'Nepa Afrorum lingua sidus, quod Cancer appellatur, vel, ut quidam volunt, Scorpius.' Est autem, seu cancer, seu scorpius, meticulosum animal, quod ad minimum murmur rimatur angulos et latebras. Inde festivitas comparationis a Chalino instituta.

9 *Macerat*] Lucretius: 'Macerat invidia, ante oculos illum esse potentem.'

10 *Candidatus cedit*] Id est, incedit candidatus. Sponsi in candida veste nuptias celebrabant, et fere invitati ad nuptias candidis utebantur vestibus. Liberti etiam utebantur veste Romana, quæ erat candida. Olympio utitur veste candida, et

Stimulorum loculi: protollo mortem mihi.

Certum est, Acheruntem præmittam prius.

OL. Ut tibi ego inventus sum obsequens! quod maxume Cupiebas, ejus copiam feci tibi.

Erit hodie tecum, quod amas, clam uxorem. ST. tace: 15

Ita me Di bene ament, ut ego vix reprimo labra,

Ob istam rem quin te deosculer, voluptas mea.

CH. Quid, deosculer? quæ res est? voluptas quæ tua?

OL. Ecquid amas nunc me? ST. immo edepol me, quam te, minus.

Licetne amplecti te? CH. quid amplecti? OL. licet. 20

ST. Ut quia te tango, mel mi videor lingere!

CH. Effodere hercle hic volt, credo, vesicam villico.

OL. Ultro te, amator, apage te a dorso meo.

CH. Hodie hercle, opinor, hice conturbabunt pedes:

Solet hic barbatus sane sectari senex. 25

Illuc est, illuc, quod hic hunc fecit villicum: et

Idem me pridem, cum ei advorsum veneram,

veste alba: armamentarium flagrorum: procrastinabo meam mortem. Propositum mihi est cum præmittere ad Orcum. OL. Quam me reperisti morigerum! tibi commodari id quod desiderabas vehementer: id quod diligis, inscia uxore, erit hodie tecum. STA. Sile: ita me Dii ament bene, ut ego vix teneo os, quominus te deosculer idcirco, mi suavissime. CHA. Quæ oscula commemorat? Quid hoc est? Quam voluptatem narrat? OL. Quid hac ætate me deperis? STA. Immo per ædem Pollucis me minus amo quam te. Licetne complexi? CHA. Quid complexum loquitur? OL. Licet. STA. Quam mihi videor lambere mel, quia te tango! * * *

~~~~~

B. 1. *nunc acherontem*.—18 Verbum *est* deest in Lgg. C. et quinque Pll. *quæ voluptas tua* Hl. 1. B. 1. Hic insertus est vs. 22. in Hl. 1. B. 1. C. quinque Pll. Ven. 1. Bon. Med. 2. Arg. 3. Ven. 6. Junt.—20 CH. *Quid? amplecti?* OL. *Licet* G. H. Ven. 6. Junt. Both.—21 C. et quinque Pll. *mihi videor*.—22 *Effodere* C.—23 Ita hic vs. legitur in Hl. 1. B. 1. C. quinque Pll. Ven. 6. Junt. Alii multa de suo adjecerunt, plura detraxerunt, ut cohereret sensus, ejectis vocibus impudicis.—24 H. M. G. et Lamb. *hi conturbabunt*; Hl. 1. B. 1. quinque Pll. Ven. 1. Bon. Med. 2. Ven. 6. Junt. *is conturbabit*; Parei 2. et recentt. *hice conturbabunt*; C. *iis conturbabunt*.—25 C. *senex sectari*;

NOTE

quia sponsus, et quia libertus.

11 *Stimulorum loculi*] Duriuscula metaphora ducta a loculis in quos mittitur quicquid est pecuniarum. Sic innuit Chalinus nullam esse par-

tem corporis in Olympione, quæ ad recipienda verbera parata esse non videatur.

12 *Acheruntem præmittam*] Homerus, Ἀΐδι προΐαψεν.

Facere atriensem voluerat sub janua.

OL. Ut tibi morigerus hodie! ut voluptati fui!

ST. Ut tibi, dum vivam, bene velim plus quam mihi! 30

Ut ego hodie Casinam deosculabor! ut mihi

Bona multa faciam, clam meam uxorem! CH. attate,

Nunc pol ego demum in rectam redii semitam.

Hic ipse Casinam deperit: habeo viros. ST. jam

Hercle amplexari, jam osculari gestio. 35

OL. Sine prius deduci: quid, malum, properas? ST. amo.

OL. At non opinor fieri hoc posse hodie. ST. potest,

Siquidem cras censes posse te mitti manu.

CH. Enimvero huc aures magis sunt adhibendæ mihi:

Jam ego uno in saltu lepide apros capiam duos. 40

ST. Apud hunc sodalem meum atque vicinum mihi

Locus est paratus: ei ego amorem omnem meum

Concredui: is mi se locum dixit dare.

OL. Quid ejus uxor? ubi erit? ST. lepide repperi:

Mea uxor vocabit huc eam ad se in nuptias, 45

OL. *Quam tibi fui obsequens hodie! quam fui oblectamento!* STA. *Quam tibi optem bene esse magis quam mihi, quamdiu vixero!* Quantum ego deosculabor Casinam hodie! quam multa mihi faciam bona clam mea uxore! CHA. *Atat, nunc jam ego per Pollucem reversus sum in rectam viam. Stalino perditæ amat Casinam: teneo viros.* STA. *Per Herculem gestio jam amplecti, jam osculari.* OL. *Expecta dum deducatur: quare, malum, sic properas?* STA. *Amo.* OL. *At puto id minime posse fieri hodie.* STA. *Potest, si existimas te posse manumitti hodie.* CHA. *Profecto adhibendæ mihi huc sunt aures attentius: jam ego capiam duos apros in uno saltu.* STA. *Est locus mihi paratus apud hunc meum socium et vicinum: ego ejus fidei commisi omnes meos amores: ille mihi dixit se daturum locum.* OL. *Quid ejus uxor? Ubi erit?* STA. *Reperi lepide: mea uxor eam invitabit huc ad*

~~~~~

edd. vett. *sectari viros.*—28 Hl. 1. *atensem*, et a m. sec. *atrensem*. Al. ap. Pareum, pro *sub janua*, legunt, ST. *subi jam nunc.*—32 *Multa bona* Hl. 1. *clam* deest in C. quinque Pll. Hl. 1. B. 1. *contra meam uxorem* al. ap. Pareum. *at* at Hl. 1. B. 1. *attate* C.—33 Edd. quædam vett. *e semila*; C. et quinque Pll. *semitam.*—34 C. a m. sec. et Pl. 2. *abeo rus*; C. a m. pr. *habeo viros.*—38 Hl. 1. B. 1. *te posse.* C. *manumitti*; quinque Pll. *mitti manu*; al. ap. Pareum, *emitti manu.*—42 Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. *omnem amorem meum.*—

NOTÆ

33 *In rectam redii semitam*] Proverbialis est formula, cum in perturbatis rebus lux aliqua sese ostendit, usurpari solita, aut filum rei et orationis inturbatum recipimus.

40 *Jam ego uno in saltu lepide apros capiam duos*] *Je ferai d'une pierre deux coups.* In uno saltu, id est, in lustrum uno.

Ut hic sit secum, se adjuvet, secum cubet.

Ego jussi, et dixit se facturam uxor mea.

Illa hic cubabit: vir aberit faxo domo:

Tu rus uxorem duces: id rus hoc erit,

Tantisper dum ego cum Casina faciam nuptias. 50

Hinc tu ante lucem rus cras duces postea.

Satin' astute? OL. docte. CH. age modo, fabricamini.

Malo, hercle, vostro tam vorsuti vivitis.

ST. Scin' quid nunc facias? OL. loquere. ST. tene marsupium:

Abi atque opsonia propera: sed lepide volo 55

Molliculas escas, ut ipsa mollicula est. OL. licet.

ST. Emitto sepiolas, lepadas, lolligiunculas

Hordeias. CH. immo triticeas, si sapis.

se ad nuptias, ut comes sit, ut opituletur, ut dormiat secum. Ego mandari id uxori meæ, et dixit se id præstiturum. Illa cubabit hic: efficiam ut vir absit domo: tu simulabis uxorem ducere rus: sed hæc domus erit id rus, intereadum ego faciam nuptias tantisper cum Casina. Postea tu duces Casinum hinc cras ante lucem. Satisne callide? OL. Sapienter. CHA. Age jam, architectamini. Per Herculem in vestrum malum eritis adeo versipelles. STA. Scisne quid nunc tibi faciendum? OL. Dic. STA. Accipe crumenam; abi, et opsonia coëme, accelera: at eme escas bene delicatas, ut ipsa est delicata. OL. Licet. STA. Eme parvas sepias, conchas teneras, parvas lolligines hordeias. CHA. Immo triticeas, si sapis. STA. Soleas.

//////////

43 Concredivi Pl. 2. 3. 4. 6. Concredui C. et Pl. 1.—46 Al. adjutet.—48 Illa huc Hl. 1. B. 1. si vir abierit faxo domus Pl. 1. si vir abi faxo domu Pl. 2. et a m. sec. domus; Pl. 3. si vir abi f. domus; Pl. 4. si vir abjecit f. domui; Pl. 6. si v. abi fasso domus; al. ap. Pareum, Illa h. c. OL. sed vir. ST. aberit f. domo; Hl. 1. B. 1. domus; G. foris domum.—49 Rus tu Hl. 1. hæc erit Pl. hæc erit domus Hl. 1.—52 Satin' at tute C. docte deest in Hl. 1. B. 1.—54 C. marsupium.—55 Abi atque obsona! propera! C. plurimi vett. et Both. obsonia propera Pl. 1. 2. 3. Lgg.—57 C. Emitto s. lepidas lolligiungas; Pl. 1. Emitte s. logicunculas; Pl. 2. Emitte s. longiculas; Pl. 3. 4. Emitto s. lolligiunculas;

NOTÆ

57 *Sepiolas*] A 'sepia,' 'sepiola,' una petite sèche.

Lepadas] Genus piscis conchilii, qui tam firmiter rupibus adhæret, ut nisi frustatim divellas, in oris nostræ Neustriæ, ac præsertim vallis Cereiriæ. Sermone patrio appellamus *des gouffiques*.

Lolligiunculas] Idem quod 'sepiolas.' Quæ repetitio hoc minus mi-

randa est, quod Stalino præ amore insaniat. *Hordeias* appellat ab 'hordeo,' id est, pulchras, quasi rustico homini sit pulchrum quod hordeo simile est; nisi fuerit rusticum quoddam verbum ab usu urbano alienum. Chalinus ex latebris suis irridet hominis fatuitatem, et pro inepto verbo ineptum reponit *triticeas*.

ST. Soleas. CH. qui quæso potius, quam sculponeas,
Quibus batuatur tibi os, senex nequissime? 60

OL. Vin' lingulacas? ST. quid opus est, quando uxor
domi est?

Ea lingulaca est nobis: nam nunquam tacet.

OL. In re præsentī, ex copia piscaria

Consulere, quid emam, oportet. ST. æquum oras: abi;
Argento parci nolo: opsonato ampliter. 65

Nam mihi vicino hoc etiam convento est opus,

Ut quod mandavi, curet. OL. jamne abeo? ST. volo.

CH. Tribus non conduci possim libertatibus,

Quin ego illis hodie comparem magnum malum;

Quinque hanc omnem rem meæ heræ jam faciam palam. 70

Manifesto teneo in noxa inimicos meos.

Sed si nunc facere volt hera officium suum,

Nostra omnis lis est: pulchre prævortar viros:

CHA. Quare rogo potius soleas, quam sculponeas, quibus obruatur tibi os, nequam senex? OL. Visne lingulacas? STA. Quid est opus, quando uxor est domi? nobis est ea lingulaca: nam silet nunquam. OL. In re instanti potero mecum deliberare quid comparem ex foro piscario. STA. Rogas rem æquum. Abi; nolo parci argento: opsonia para largiter; nam mihi est etiam conveniendus hic vicinus, ut curet quæ imperavi. OL. Jamne abeo? STA. Abi. CHA. Non adducar si tres libertates offerantur, quin ego illis instigam hodie ingens malum, quin jam aperiā meæ heræ omnem hanc rem. Teneo meos inimicos in manifesto furto. At si hera vult nunc implere hunc partem officii, omnem nostram litem vicinus: antever-

~~~~~

Pl. 6. Emitto s. lepidas lolunculas.—59 CH. Soleas qui, &c. C. et quinque Pll. sculponeas Hl. 1.—60 C. Pll. 2. 3. baptuatur; Pl. 1. baptuatur; Pl. 6. buctuatur; Pl. 4. battuatur.—61 Vin lingulatas Hl. 1. B. 1.—64 Consulere potero C. a m. sec. et Parei 2. Consule quid emam Pl. 3. Consulere quid emam oportet Pl. 6. et Both. Consulere q. e. æquom est al. ap. Pareum. abis Hl. 1. B. 1.—67 Douza vola; Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. Ven. 1. Med. 2. Ven. 6. Junt. malo; C. volo.—68 C. Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. Ven. 6. Junt. al. vett. possum.—70 Quique C. a m. sec.—71 Al. ap. Pareum, in noxia; C. Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. in noxa.—73 Hl. 1. B. 1. Pll. 1. 2. 3. 4. pulchra re prævortar; C. pul-

NOTÆ

59 Soleas] Pisces: soles, solo, seu soleæ calcei similes.

Sculponeas] Calcei rustici genus, ut apud nos sunt ferme lignei calcei, des sabots; aut si ex corio, ita inelegantes, ut pes in eis natet: 'cestus' etiam significat. Porro ludit in verbo 'solea,' quasi Stalino de solea calceamenti intelligat: et aliud genus

calceamenti affert, quales sunt sculponeæ.

60 Batuatur] 'Batuo' vetus, contundo.

61 Lingulacas] Festus: 'Lingulaca genus piscis, vel mulier argutatrix.' A linguæ forma dictus piscis.

71 Manifesto teneo in noxa] Ils ont été pris sur le fait.

Nostro omine it dies: jam victi vicimus.
 Ibo intro: ut id, quod alius condivit cocus,
 Ego nunc vicissim ut alio pacto condiam:
 Quicquid paratum est, ut paratum ne siet;
 Sietque ei paratum, quod paratum non erat.

75

tam lepide homines. Hic dies illucescit ex animi sententia: jam vicimus victi. Ibo intro: ut ego nunc vicissim condiam alio pacto id quod alius cocus condiit: ut quicquid paratum est, sit imparatum; sitque paratum, quod erat imparatum.

chre reprævortat; Pl. 6. pulchre reprovertat.—76 Nunc ego Hl. 1.—77 Quo id quod paratum est Hl. 1. B. 1. Pl. quinque, et C. a m. sec. Quod id quod, &c. C. a m. pr.—78 Pronomen ei, quod habent quinque Pl. C. Hl. 1. B. 1. Ven. 1. Bon. Med. 2. Ven. 6. Junt. deest in quibusdam edd. ante Parenm.

NOTÆ

74 *Nostro omine*] Id est, auspiciato et feliciter. Nam ‘nostrum omen,’ id est, omen nobis faustum. Virgilius: ‘Me si fata meis paterentur ducere vitam Auspiciis, et sponte meas componere curas.’

Victi vicimus] Seneca: ‘vicimus, victi Phryges: Bene est, resurgis

Troja: traxisti jacens Pares Mycænas, terga dat victor tuus.’

76 *Vicissim . . . condiam*] Allegoria est apposita ad exprimendas turbas quas Chalinus modo concitabit: et hoc elegantior, quod hujus instituendæ occasionem capit ex convivio quod comparatur imperio Stalinonis.

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

STALINO, ALCESIMUS.

ST. NUNC amici, anne inimici sis imago, Alcesime, mihi
 Sciam: nunc specimen specitur, nunc certamen cernitur.

STA. Jam videro, Alcesime, utrum mihi futurus sis exemplum amici, an inimici. Nunc spectabo hoc specimine utrum sis amicus, an inimicus. Nunc dimicas hac

1 Al. ap. Pareum, Nunc amici ne an inimici; C. et quinque Pl. a. anne i.

NOTÆ

1 *Amici imago*] *Le modèle d'un véritable ami.*

2 *Specimen specitur*] Id est, tu qui hactenus amici veri specimen es habitus, nunc expendendus es et examinandus utrum revera sis. Nunc specimen specitur, nunc certamen cerni-

tur, non uno loco repetitum totidem verbis in Plauto, videtur fuisse formula loquendi, usu quotidiano recepta: qualis est illa apud nos: *Il faut que vous fassiez voir ce que vous savez faire.* Specimen ab antiquo ‘specio,’ unde et ‘specitur.’

Cur autem! exime castigare, id ponito ad compendium.

Cano capite! ætate aliena! coaddito ad compendium.

Cui sit uxor, id quoque illuc ponito ad compendium, 5

AL. Miseriorem ego ex amore, quam te, vidi neminem.

ST. Fac vacent ædes. AL. quin edepol servos, ancillas domo

Certum est omnis mittere ad te. ST. eho, nimium scite scitus es.

Sed facito dum memineris versus quos cantat Colax: Cibo Cum suo, quiqui facito uti veniant; quasi eant Sutrium. 10

dimicatione de titulo veri amici. Noli me castigare, si amem. Lucrifacies reprehensionem tuam. Capillis canis! propecta ætate! et lucrifacito has voces. Qui habeas uxorem! lucrifacito tu quoque illud. AL. Nullum vidi infeliciorem te ex amore. STA. Fac ut domus tua vacet. AL. Per ædem Pollucis statui ad te mittere omnes servos et omnes ancillas. STA. Eho, es admodum scitus: sed recordare versuum quos Colax canit: Cura ut veniat quisque cum suo commeatu, quasi migret

//////////

Hl. 1. *sies imago.*—3 *Curam erue, curam exime, castigare* Hl. 1. *Cura enim me, curam exime castigare* B. 1. *Curam erue, curam exue, castigare* Pl. 6. *Curam eme curam exime castigare* Pl. 1. 3. 4. *Curandive curam exime* Pl. 2. *Curam mi exime* Lamb.—4 *Hic vs. deest in Pl. quinque; eo addito C. et Lgg.*—9. 10 Hl. 1. *dum merui a pervorsis*; B. 1. *dum a pervorsis*; Hl. 1. *colax cum cibo*; B. 1. *colas cum cibo*; C. Lgg. *merui aper vorsus quos cantat colas cum cibo* Cum quiqui facito ut veniat, &c. Pl. 1. *merui ap vorsis . . . Tum quiqui f. ut eveniant, &c.* Pl. 2. *merui a puorsis . . . Tum quiqui, &c.* Pl. 3. *merui a pervorsi is . . . Tum qui q facito ut veniant*; Pl. 4. *merui ap vorsus . . . Tum quiquid facito ut veniant*; Pl. 6. *merui aperi vorsus q. c. colax* (et supra lin. *parasitus*) *cum cibo* Tum quoque facito ut inveniant. ‘Ego ex merui a feci merula, quod i et l in codd. sæpe permutentur. Ex puorsus feci puero versus. Reliqua manifesta sunt.’ Pa-

NOTÆ

2 *Nunc certamen cernitur*] Id est, titulum tibi semper tribui veri et constantis amici: nunc de hoc titulo decertas. Dignusne, an indignus, eo fueris, ostendes in amoribus meis iuvandis. *Certamen* a ‘cerno.’

3 *Id ponito ad compendium*] Quasi dicat, *Vous gagnerez autant de ne me point reprocher mes amours. Compendium* dicitur de contracta impensa. Porro ubi est impensa minor, ibi et genus quoddam lucri, quod minus est. *Id ponito ad compendium* verborum et orationis, id est, minus verborum impende; et quo minus impendes, hoc dispendes disperdesque minus.

9 *Versus quos cantat Colax*] Nævius vetus Comicus Fabulam scripsit, cuius nomen erat *Colax*, id est, adulator. In ea antem Fabula usurpavit hoc proverbium tritum tunc temporis apud Romanos, ex quo Galli, Brenno duce, Romam expugnaverunt. Festus: ‘Sutrium quasi eant, utique in proverbium abiit hac de causa: Gallico tumultu a Camillo quondam edictum est, legiones Sutrii ut præsto essent cum cibo suo. Quod usurpari cœptum est in iis, qui suis rebus opibusque officium præstarent quibus deberent.’ Hoc autem dicit jocando Stalino, quasi dicat: Si tot mittas ad

AL. Meminero. ST. hem, nunc enim te demum nullum scitum scitiu'st.

Cura, ego ad forum modo ibo: jam hic ero. AL. bene ambula.

ST. Fac habeant linguam tuæ ædes. AL. quid ita? ST. quom veniam, vocent.

AL. Attate, cædundus tu homo es: nimias delicias facis.

ST. Quid me amare refert, nisi sim doctus dicax nimis? 15

Sed tu cave inquisitioni mihi sis. AL. usque adero domi.

Sutrium. AL. Recordabor. STA. Hem! tum demum nulla res est tam scita, quam tu es scitus. Cura hoc, ego proficiscor ad forum: modo adero hic. AL. Accelera. STA. Da operam ut tua domus prædita sit lingua. AL. Cur? STA. Ut me invitet quando recertar. AL. Attate, tu es homo castigandus: cogitas nimias voluptates. STA. Quid juvat amare, nisi sim scurra valde doctus? Sed vide ne sis modo quærendus. AL. Ero semper domi.

//////////

reus. Tum quoque facito ut B. 1. Tu quoque facito ut Hl. 1.—11 C. Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. tu d. nullo scito scitus es. C. habet em pro hem.—13 B. ædes tuæ. Voc. tuæ deest in Hl. 1. a m. pr.—14 Ætate omnes Pll.—15 Pl. 1. et Hl. 1. doctus dicas unus; Pl. 2. d. dicas imus; Pl. 3. doctus dicas virus; Pl. 6. d. dicas unus; B. 1. d. dicas vivis; al. ap. Pareum, d. et dicax nimis; Palm. dicax minus; al. vinulus, vel mimicus.—16 Pll. 1. 3. 4. 6. inquisitione; Pl. 2. inquisitionem. Hl. 1. mihi sies.

NOTE

me familiares, unde eos enutriam, nisi forte mittas cum suo cibo? Sutrium est oppidum Hetruriæ.

11 *Te nullum scitum scitiu'st*] Quia Alcesimus pollicitus fuerat se missurum servos et ancillas Stalinoni, ut vacuam faceret ejus amoribus domum, Stalino dixerat, 'nimium scite scitus es.' Nunc quia pollicetur eos se missurum cum suo cibo, dicit, *te demum nullum scitum scitiu'st*; quia aliud est urbanum esse, aliud ipsa urbaniolem urbanitate.

13 *Quom veniam, vocent*] Inveniam apertas, et aperte ostio quasi invi-

tantes me. Videtur subesse aliquid turpitudinis in hac forma loquendi, aut saltem in gestu et voce Stalinonis eam pronuntiantis: alioquin quo pertinerent quæ sequuntur, non ita constat.

14 *Nimias delicias facis*] Quasi dicat, *Je vous battraï, vous êtes un railleur.*

15 *Quid me amare refert*] *Il ne faut point se mêler d'être amoureux, si on n'a le mot pour rire.*

Nisi sim doctus dicax nimis] Id est, nisi sim dicax valde acutus. *Nimis* enim significat *talde*.

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

CLEOSTRATA, ALCESIMUS.

CL. Ut properarem arcessere hanc ad me vicinam meam, hoc erat

Ecastor id, quod me vir tanto opere orabat meus :
 Liberæ ædes ut sibi essent, Casinam quo deduceret.
 Nunc adeo nequaquam arcessam, ne qua ignavissimis
 Liberi loci potestas sit vetulis vervecibus. 5

Sed eccum egreditur senati columen, præsidium popli,
 Meus vicinus, meo viro qui liberum præbet locum.
 Non ecastor vilis emtu'st modius, qui venit, salis.

AL. Miror huc jam non arcessi in proximum uxorem
 meam,

Quæ jamdudum, si arcessatur, ornata expectat domi. 10
 Sed eccam, opinor, arcessit : salve, Cleostrata. CL. et tu,
 Alcesime.

Ubi tua uxor? AL. intus illa te, si se arcessas, manet :
 Nam tuus vir me oravit, ut eam istuc ad te adjutum mitte-
 rem.

Vin' vocem? CL. sine : nolo, si occupata est. AL. otium
 est.

CLE. *Per ædem Castoris, idcirco meus maritus me rogabat tam obnixè ut cele-
 riter arcesserem ad me hanc meam vicinam Murrhinam, ut domus vacaret in quam
 induceret Casinam. Sed jam minime arcessam, ne effæti illi vervecès habeant
 locum opportunum suis amoribus. At ecce prodit firmamentum senatus, tutela
 plebis, meus vicinus Alcesimus, qui commodat locum opportunum amoribus mei
 mariti. Per ædem Castoris ille modius salis qui illi venit, non est emtus vili præ-
 tio. AL. Miror vicinum non jam advocavisse meam conjugem Murrhinam, quæ
 operitur jampridem domi ornata dum arcessatur. Verum ecce, arbitror, arcessit.
 Ave, Cleostrata. CLE. Tu quoque, Alcesime. Ubi est tua conjux? AL. Illa te
 expectat in ædibus, dum a te arcessatur : nam tuus maritus me rogavit ut eam mit-
 terem huc ad te juvandam. Visne ut vocem? CLE. Sine eam : ne voces, si illa*

~~~~~

2 Al. ap. Parenm, quod me tanto vir opere.—4 Voc. ne qua desunt in C. quin-
 que Pll. Hl. 1. B. 1.—5 Hl. 1. et edd. antiq. potestas ne sit ; sed illud ne deest
 in C. et quinque Pll. vitulis Pll. 1. 2. 3.—6 Voc. egreditur deest in Hl. 1. populi
 Hl. 1. B. 1.—8 Hl. 1. vili emptus est ; C. et Pl. 4. vilis emtus est ; Pl. 1. vilis
 emptus est modi ; Pl. 2. vilis emtu'st modis ; Pl. 3. julus emptus est modius ;
 Pl. 6. villis e. e. modius ; Douza, vilis emtu'st modio.—9 Al. ap. Parenm hinc
 jam ; Pll. 1. 2. non agnoscunt adverbium huc, quod tamen exhibent Pll. 3. 4. 6.
 —10 Quæ jam si Hl. 1. B. 1.—14 Parei 2. et al. vett. si illa occupata'st ; sed illa

NOTÆ

5 *Vetulis vervecibus*] Metonymia
 ad notandam amoris in devexa et
 effæta ætate amentiam. Arnobius
 'verveceum' Jovem appellat pro li-
 bidoso, sed effæto. 'Vervex,' mou-
 ton.

8 *Non vilis emtu'st modius salis*]

Metonymia signi: sal enim signum
 est sapientiæ. Porro ironia est, qua
 sugillat Cleostrata Alcesimi vicini sui
 simulatam et gravitatem, et probita-
 tem, et sapientiam: quasi dicat: Sa-
 lis modius qui venit Alcesimo, non
 est vilis, sed exquisitus et carus:

CL. Nihil moror, molesta ei esse nolo : post convenero. 15

AL. Non ornatis istic apud vos nuptias? CL. orno et paro.

AL. Non ergo opu'st adjutrice? CL. satis domi est : ubi nuptiæ

Fuerint, tum istam convenibo : nunc vale, atque istam jube.

AL. Quid ego nunc faciam? flagitium maxumum feci miser,

Propter operam illius hircui improbi, edentuli, 20

Qui hoc mihi contraxit : operam uxoris polliceor foras,

Quasi catillatum : flagitium hominis, qui dixit mihi

Suam uxorem hanc arcessituram esse : ea se eam negat morarier.

Atque edepol mirum, ni subolet jam hoc huic vicinæ meæ.

Verum autem, altrovorsum cum eam mecum rationem puto, 25

Si quid ejus esset, esset mecum postulatio.

est impedita. AL. Otium est. CLE. Non admodum indigeo uxoris opera; nolo ei esse gravis, postea eam convenero. AL. Non comparatis hic apud vos nuptias? CLE. Comparo et instruo. AL. Igitur minime opus est opitulatrice? CLE. Est satis domi adjutricum : quando celebrabuntur nuptiæ, tum demum illam conveniam : jam vale, atque jube istam salvere. AL. Quid moliar ego jam? Admisi crimen ingens, infelix, propter officium exhibitum huic hircu nequam et decrepito, qui mihi conflavit id periculi. Spondeo operam conjugis, quasi circumforanei scorti : flagitiosissimus homo, qui mihi dixit suam conjugem hanc vocaturam esse! Ea dicit se non curare ejus operam, et per ædem Pollucis vereor ne hæc mea vicina Cleostrata hoc subodoretur. Sed quando expendo mecum attente id, si revera

//////////

deest in C. Hl. 1. B. 1. et quinque Pll.—16 C. *apud nos*.—17 Idem codex, *opus est*.—20 Hl. 1. *hirci*; Dowza *hirci improbi et edentuli*; B. 1. C. et quinque Pll. *hirci*.—21 Hl. 1. B. 1. *polliceor*.—22 Quasi *catillatum catillæ tum flagitium* Hl. 1. Quasi *catillæ cum flagitium* B. 1. *catillæ* Pll. quinque; Quasi *catillatum* C. Q. *catullatum* al.—24 Hl. 1. *miror*.—25 Hl. 1. B. 1. *ultro vorsum*; Pll. quinque *ultro versum*. C. *ratione*.—26 Sed quid Pll. et C. a m. pr. *Alte-*

NOTÆ

quasi serio dicat cum Catullo : 'Nulla est in tam magno corpore mica salis.'

20 *Hircui edentuli*] Alcesimus hoc notat Stalinonis libidinem : hirci enim animalium fere omnium sunt li-

bidinosissimi.

22 *Catillatum* [*catillæ*; *tum*] 'Catilla' hic dicitur mulier, quæ suavioribus inescata cibis, per alienas domos quasi catula cursitat.

Ibo intro, ut subducam navim rursum in pulvinarium.

CL. Jam hic est lepide ludificatus: miseri ut festinant senes!

Nunc ego illum nihili, decrepitum, meum virum veniat velim,

Ut eum ludificem vicissim, postquam hunc delusi alterum. 30

Nam ego aliquid contrahere cupio litigii inter eos duos.

Sed eccum incedit: at, quom aspicias tristem, frugi censeas.

suspicaretur, expostularet mecum. Ibo intus, ut subducam navim meam rursus in stationem. CLE. Alcesimus est jam festive irrisus; quantum jam infelices senes jactantur! Ego exoptem jam meum conjugem effatum accedere, quo eum irrideam sua vice, postquam irrisi hunc Alcesimum. Etenim ego pervelim sparsisse non nihil contentionis inter illos duos: at ecce accedit Stalino. Quando conspicias gravitatem hominis, existimes esse hominem bonæ frugi.

////////

rum esset deest in Hl. 1. B. C. et quinque Pl. — 28 Hl. 1. ludificatus mihi ut. — 31 Bipont. litigi.

NOTÆ

27 *Subducam navim in pulvinarium]* Pulvinarium sunt transtra lignorum, quæ subjiciuntur carinæ navium in siccum subductarum. Allegoria est, qua innuit Alcesimus frustra vela fecisse et velificasse amoribus Stalino-nis; Cleostratam impedimento fuisse

quominus sua navigatio esset prospera: igitur sese subducere navem in commodius tempus, commodioresque ventos: id est, occasionem expectare et aucupari commodandæ domus vacuæ Stalino-nis amoribus.

=====

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

STALINO, CLEOSTRATA.

ST. STULTITIA magna est, mea quidem sententia,

Hominem amatorem ullum ad forum procedere

In eum diem, quoi quod amet in mundo siet,

ST. Est insignis amentia, ut equidem existimo, eum qui amat, ire in quodvis forum, eo die quo amica, quam deperit, eum expectet parata. Tamen hoc feci

////////

1 Voc. quidem deest in Hl. 1. a m. pr. — 3 C. quinque Pl. et Hl. 1. cui quod

NOTÆ

3 *In mundo siet]* Id est, cui amica mundo suo muliebri adornata ex-

Sicut ego feci stultus : contrivi diem,
 Dum asto advocatus quoidam cognato meo : 5
 Quem, hercle, ego litem adeo perdidisse gaudeo,
 Ne me nequicquam sibi hodie advocaverit.
 Rogitare oportet prius et percontarier,
 Adsitne animus ei, necne adsit, quem advocet.
 Si neget adesse, exanimatum amittat domum. 10
 Sed uxorem ante ædis eccam : hei misero mihi !
 Metuo, ne non sit surda, atque hæc audiverit.
 CL. Audivi ecastor cum malo magno tuo.
 ST. Accedam propius : quid agis, mea festivitas ?
 CL. Te ecastor præstolabar. ST. jamne ornata res est? 15
 Jamne hanc traduxti huc ad nos vicinam tuam,
 Quæ te adjutaret ? CL. arcessivi, ut jusseras.
 Verum hic sodalis tuus, amicus optumus,
 Nescio quid se sufflavit uxori suæ.

amens. Contrivi diem totum, astans cuidam e meis cognatis, ut ei patriocinarem. Ego ideo lætor per Herculem, hunc cecidisse causa, ut pœnus aliquis det, quod voluerit me suum advocatum esse hodie. Oportet eum qui eligit advocatum, rogare ab eo, utrum animus ejus adsit, an peregrinetur. Si dicat non adesse animum, dimittat advocatum domum ut amentem. Sed ecce mea uxor ante ædes astat. Me miserum ! Vercor ne non obsuiderit, et audiverit hæc. CL. Audivi profecto cum tuo magno damno. ST. Accedam propius. Quid agis, mea voluptas ? CL. Per ædem Custoris te expectabam. ST. Contrivum estne jam apparatus ? Adduxistine jam huc ad nos hanc tuam vicinam Murrhinam, quæ tibi auxilio esset ? CL. Invitari, ut imperaveras. Sed nescio cur hic tuus socius, optimus amicus

//////////

amet ; Lgg. qui quod amet.—6 C. perdisse.—8 C. et Pl. prius et contarier ; Hl. 1. B. 1. prius conctarier ; Pl. 3. a m. recenti, prius et percontarier.—9 Absit C. a m. sec. ei animus Hl. 1. B. 1.—11 C. ei misero.—12 C. hæc audierit.—13 Hl. 1. B. 1. magno nulo tuo.—20 C. et Pl. 3. 4. quoniam ; al. ap. Pareum, quando.

NOTÆ

pectet ; aut, cui sit in promptu amica. Mulieres habent utplurimum arenam in quam includunt mundum suum et ornamenta. Cum autem nihil est tam nostrum, quam quod in arca habemus inclusum, nihilque adeo ad voluntatem depromimus ; ideo quod maxime in nostra potestate positum est, id in mundo habere dicimus. Supra in Prologo, idem appellat ' habere intra præsepes suas.'

5 *Asto advocatus*] Advocati dum

Delph. et Var. Clas.

causam dicebant, stabant. Idem poëta in Menechmeis : ' Hinc stas, illinc causam dicis.' Horatius : ' inteream, si Aut valeo stare, aut novi civilia jura.'

10 *Exanimatum*] ' Exanimatus,' id est, exhausto spiritu : hic vero adesse corpore, abesse animo.

19 *Sufflarit*] Id est, inflata est iracundia Murrhina, propter injuriam sibi ab Alcesimo illatam.

Plaut.

2 L

Negavit posse, quando arcesso, mittere. 20

ST. Vitium tibi istuc maxumum est, blanda es parum.

CL. Non matronarum est officium, sed meretricium,
Viris alienis, mi vir, subblandirier.

I tu, atque arcesse illam : ego intus, quod facto est opus,
Volo accurare, mi vir. ST. propera ergo. CL. licet. 25
Jam pol ego huic aliquem in pectus injiciam metum :
Miserrimum hodie ego hunc habebo amasium.

Alcesimus, iratus est suæ conjugī : quando arcessivi, recusavit mittere. STA. Id tibi vitio vertetur : es parum comis. CLE. Non est honestarum matronarum, sed meretricum, blandimentis delinire viros alienos. I, tu, atque arcesse : ego volo procurare intro, mi vir, quod opus est comparato. STA. Accelera igitur. CLE. Licet. Jam ego per Pollucem Stalinoni injiciam quemdam timorem : ego reddam hodie miserrimum hunc amatorem Casinæ.

////////

—22 *Non matronarum parum est* Hl. 1. B. 1. *Noma matronarum parum est* C. et sic Pl. 3. 4. 6. nisi quod ii *meretricium*, ut et alii Pl. qui omiserunt vocem *officium*.—23 Hl. 1. *vir mi*.—24 C. *quid facto* ; Pl. 3. *qua facto* ; Pl. 1. 2. 4. *quod facto* ; Pl. 6. omittit τὸ quod.—26 Hl. 1. et C. *initiam*.—27 *Miserumum hodie hunc*, omisso pronomine ego, C. *hodie habeo hodie ego amasium* Hl. 1. *hodie hunc ego habeo amasium* B. 1.

NOTÆ

22 *Officium*] ‘*Officium meretricis*,’ ‘*officium lenonis*,’ dixit Plautus. Cornificius ad Herennium, ‘*officium calumniatoris*,’ κατάχρησι. *Officium* enim est tantum in honestis et licitis.

Meretricium] Genitivus pluralis, ‘*meretrices*, *meretricium* ;’ ‘*civitates*, *civitatum* ;’ ‘*homines*, *homi-*

nium,’ vetera sunt.

27 *Amasium*] Hoc interest inter ‘*amatorem*’ et ‘*amasium*,’ quod ille amet et non semper ametur : sed ‘*amasius*’ semper ametur, sive amet, sive non amet. Ironia est Cleostratæ in virum suum rugosum, edentulum, putidum.

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

ALCESIMUS, STALINO.

AL. Viso huc, amator si a foro rediit domum,
Qui me atque uxorem ludificatus est larua.

AL. Videro utrum noster amator redierit huc domum a mercatu, umbra illa qui

////////

1 *Volo huc* Pl. *Viso huc* C. et edd. antiq. *si redierit a foro* B. 1.—2 Pl. 3.

Sed eccum ante ædes: ad te, hercle, ibam commodum.

ST. Atque ego, hercle, ad te: quid ais, vir minimi preti?

Quid tibi mandavi? quid tecum oravi? AL. quid est? 5

ST. Ut bene vacivas ædis fecisti mihi!

Ut traduxisti huc ad nos uxorem tuam!

Satin' propter te pereo ego, atque occasio?

AL. Quin tu suspendis te? nempe tute dixeras,

Tuam arcessituram esse uxorem meam. 10

ST. Ergo arcessivisse ait sese; et dixisse te,

Eam non missurum. AL. quin ea ipsa ultro mihi

Negavit ejus operam se morarier.

ST. Quin ea ipsa me allegavit, qui istam arcesserem.

AL. 'Quin' nihili facio. ST. quin me perdis. AL. quin 15
bene est.

Quin etiam diu morabor, quin cupio tibi,

Quin aliquid ægre facere, quin faciam libens.

Nunquam tibi hodie 'Quin' erit plus quam mihi.

mihi illusit et mee uxori. At ecce hominem ante januam. Pergebam per Herculem ad te tempestive. STA. Atque ego per Herculem ad te commeabam. Quid garris, homo inanissime? Quid tibi commendavi? Quid a te rogavi? AL. Quid est? STA. Sic mihi diligenter reddidisti tuas ades vacuas? Sic deduxisti huc ad nos tuam conjugem? Nonne ego et occasio perimus propter te? AL. Quin te suspendis tu? Nimirum tu pollicitus eras tuam uxorem arcessituram esse hinc meam uxorem. STA. Illa mihi dixit sese eam arcessivisse, teque noluisse eam mittere. AL. Immo vero ea Cleostrata mihi dixit se non indigere ejus opera. STA. Quin ea ipsa me huc misit ut illam arcesserem. AL. Non curo tuum 'quin.' STA. Quin me perdis. AL. Bene est, quod perdo et perderis. Nimis diu morabor in te perdendo: exopto tibi afferre quiddam ægre, et affiram lubenter. Non habebis hodie sæpius in ore tuum illud 'quin,' quam ego. Quin

ludificatus larva.—4 At ego C. et Pl. 3.—6 Al. Ut bene vacuas; C. Ut bene vacivas.—9 Quin tu suspendes C. et quinque Pl.—10 C. arcessitur hinc.—11 C. et quinque Pl. ait se sed dixisse.—12 C. eam ipsa.—22 Cum hac C. et quinque

NOTÆ

2 *Ludificatus est larva*] Larva hominis ludificatus est, non homo, per appositionem dicitur; ut, ille 'scelus,' pro ille 'scelestus:' convenit Stalinoni, utpote exsanguis exsuctoque seni. *Larva* per tres vocales, pro larva; ut passim 'milūs,' pro 'milvus,' trium syllabarum est.

14 *Quin ea ipsa*] Vox sæpius repetita, et ultro citroque conjecta, se-

num est altercantium Stalinonis et Alcesimi. *Quin* autem, idem significat ac 'immo.'

15 '*Quin' nihili facio*] *Je me soucie bien de votre quin.*

Quin me perdis] *Cependant vous me perdez.*

Quin bene est] Repetitio deinceps hujus particulæ nihil significat nisi oggannientis Alcesimi iracundiam.

Quin, hercle, Di te perdant postremo quidem.

ST. Quid nunc? missurusne es ad me uxorem tuam? 20

AL. Ducas, easque in maxumam malam crucem,

Cumque hac, cumque istac, cumque amica etiam tua.

Abi, et aliud cura: ego jam per hortum jussero

Meam istuc transire uxorem ad uxorem tuam.

ST. Nunc tu mihi amicus es in germanum modum. 25

Qua ego hunc amorem mihi esse avi dicam datum?

Aut quid ego unquam erga Venerem inique fecerim,

Quoi sic tot amanti mihi obviam eveniant moræ?

Attat! quid illuc clamoris, obsecro, in nostra domo est?

Dii te perdant denique. STA. Quid nunc? missurusne es ad me tuam conjugem?

AL. Ducas eam, et vade in malam crucem maximam, et cum hac, et cum ista, et cum tua amica Casina. Abi, et cura alia: ego jam imperabo meam conjugem huc venire per hortum ad uxorem tuam. STA. Nunc tu mihi es amicus, ut vere germanus. Quibus autem auspiciis hic amor me occupavit? aut qua injuria ego affeci Venerem, propter quam tot moræ obijciuntur meis amoribus? Atat! quos clamores ego audio, obsecro, in nostris ædibus?

//////////

PL. *Et cum hac al. ap. Pareum.*—25 AL. *ap. Pareum, tute amicus mihi es; C. et quinque PL. tu mihi amicus es. Verbum es deest in Hl. 1. a m. pr.*—26 *Quia ego C.*—28 Hl. 1. *eveniant emore; B. 1. reveniant mortes.*—29 Hl. 1. B. 1. *quid illud. Buchn. cur sic tot amanti.*

NOTÆ

23 *Aliud cura]* Est vox pollicentis
opem in aliqua re certam.

25 *Amicus in germanum modum]* Ve-
rus et non fucatus amicus.

ACTUS TERTII SCENA QUINTA.

PARDALISCA, STALINO.

PA. NULLA sum, nulla sum! tota, tota occidi! cor metu
mortuum est!

Membra miseræ tremunt! nescio unde auxilii, præsidii,

Perfugii mihi, aut opum copiam comparem aut expetam.

PAR. Occidi! occidi! tota perii! ego sum exanimata timore! totis artibus contremisco, misera! Non video a quo expectem aut petam auxilium, perfugium, præsidium, aut opem, adeo admirabilia sunt quæ mox conspexi in ædibus. Vidi

Tanta factis modo mira veris modis intus vidi,
 Novam atque integram audaciam: cave tibi, Cleostrata,
 abscede 5

Ab ista, obsecro, ne quid in te mali faxit ira percita.
 Eripite isti gladium, quæ sui est impos animi.

St. Nam quid est, quod hæc huc timida atque exanimata
 exsiluit foras?

Pardalisca. PA. perii! unde meæ usurpant aures soni-
 tum?

St. Respice modo ad me. PA. here mi. St. quid tibi
 est? 10

Quid timida es? PA. perii!

St. Quid, periisti? PA. perii, et tu peristi. St. aperi,
 quid tibi? PA. vae tibi!

St. Immo istuc tibi sit. PA. ne cadam, amabo, tene me.
 St. quicquid est,

Eloquere mihi cito. PA. contine pectus, face ventulum,
 amabo,

Pallio. St. timeo hoc negotium, quid est, nisi hæc me-
 raclo 15

*audaciam novam atque inusitatam: consule tuæ salutis, Cleostrata: absiste, ab-
 siste ab ista, rogo te, ne committat adversum te aliquid mali ira præceps. Extor-
 quete illi gladium, utpote quæ inops est suæ mentis. STA. Quare Pardalisca per-
 territa et exanimata erupit huc foras? PAR. Interii! unde meæ aures accipiunt
 vocem? STA. Convertite modo oculos ad me. PAR. Here mi! STA. Quid habes?
 Quid formidas? PAR. Interii! STA. Quid interiisti? PAR. Interii, et tu
 interiisti! STA. Eloquere quid habeas. PAR. Vae tibi! STA. Immo vae tibi-
 ipsi! PAR. Sustine me, quæso, ne corruam. STA. Edic mihi celeriter. PAR.
 Contine pectus, ventila me pallii lacinia. STA. Non video quæ sit hæc res, nisi*

//////////

1 Nulla nulla sum . . . cor meum mortuum metu est Hl. 1.—4 *Tanta factu* al. ap.
 Pareum; *miraveris* Pl. 1. 2. 4. *mira veris* Hl. 1. B. 1. C. Pl. 3. 6. *mira mi-
 ris* al. *vidi novam* C. et quinque Pl.—6 Edd. quadam vet. male; C. et quin-
 que Pl. mali.—9 *Pardalisca* C. Post hunc vs. in Hl. 1. inseruntur verba, *Perii
 et tu periisti. STA. aperi quid tibi. PAR. vae tibi:* et desunt infra.—10 Verba
ad me desunt in Hl. 1. a m. pr.—13 C. *nec ad amabo te neme;* Ven. 6. Junt. *ne
 cadam tene me.*—14 Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pl. *face ventum.*—15 Hl. 1. *nisi*

NOTÆ

5 *Audaciam*] Nonius: 'Audacia est
 fortitudinis, audentia temeritatis.'
Audacia, ὁράσος, idque in vitio: *au-
 dentia*, ὁράσος, et hoc in laude.

8 *Timida*] Timens, turbata. Ser-

vius: 'Timidus qui semper timet:
 timens vero qui ad tempus for-
 midat.'

15 *Meraclo*] *Seul et pur.* 'Meracu-
 lum' vinum, in quo est quam minimum

Se uspiam percussit flore Libyco. PA. obtine aures, amabo.

ST. I in malam crucem: pectus, auris, caput, teque Di perduint:

Nam nisi ex te scio, quicquid hoc sit, cito; jam tibi istuc Cerebrum dispercutiam, excetra tu: ludibrio pessuma adhuc

Quæ me habuisti. PA. here mi. ST. quid vis, mea ancilla? PA. nimium sævis. 20

ST. Numero dicis: sed hoc quicquid est, loquere: in pauca refer:

Quid intus tumulti fuit? PA. scibis: audi malum pessimum,

Quod hic modo intus apud nos tua ancilla hoc pacto exordiri

Cœpit, quod haud Atticam condecet disciplinam. ST. quid est id?

Pardalisca se proluit alicubi vino mero Libyæ. PAR. Contine aures, quæso. STA. I in malam crucem! Dii, pectus, aures, caput, teque disperdant! Nam nisi discam ex te subito quid hoc sit, jam tibi comminam hoc caput. Tu vipera pessima, quæ me ad hanc usque horam lusisti. PAR. Here mi! STA. Quid vis, mea ancilla? PAR. Nimis exandescis. STA. Nimium cito quereris: sed loquere: enarra paucis id quicquid tandem sit. Quis tumultus fuerit in ædibus? PAR. Scies. Accipe malum maximum, quod tua Casina occipit mox agitare in ædibus nostris: quod minime convenit reipublicæ legibus. STA. Quid est hoc? PAR.

////////

hæc hemera glosse uspiam; B. 1. nisi hæc mera glosse uspiam. Pro quid est, quod habent quatuor Pll. et C. quidem legitur in Pl. 6. *meraglo* C. et Pll.—17 *I malam* Hl. 1. *In malam* B. 1. et quinque Pll. *I in malam* C. *perdant* Hl. 1. a m. sec.—18 C. et Pll. quinque *scito*.—19 *Cerebrum dispertiam* Hl. 1. Pl. 6. *Cerebrum tibi dispartiam* B. 1. *Cerebrum dispartiam* Pll. 1. 2. 3. 4. *exoreta* Pll. 1. 2. *execrata* Pl. 3. 4. 6.—20 Alii non habent τὸ *mea*.—21 *N. dic sis Parei* 2. *Nun ero dicis*? sed C. *Non ero dicis* Pl. 2. et Pl. 1. a m. pr. *Nun ero dicis* Pl. 3. *Non hero dicis* Pl. 4. *eloquere* Hl. 1. B. 1. et quinque Pll. *loquere* C.—

NOTÆ

aquæ, purum.

16 *Flore Libyco*] Id est, præstantissimo vino e Libya allato.

19 *Excetra*] Hydra, serpens.

21 *Numero dicis*] Alii *nimirum dicis*. Vous le dites, que je suis trop fâcheux. Porro, numero factum est ex *nimirum*. Nam veteres scribe-

bant *u* pro *i*, item *e* pro *i*, o pro *u*. Itaque dictum *numero* pro *nimirum*.

22 *Audi malum pessumum*] Alii *pessumumque*. *Pessumum* est amplificatio: quasi dicat, non solum malum, sed pessimum.

PA. Timor præpedit dicta linguæ. ST. quid est? possum
scire ego istuc 25

Ex te, quid negotii est? PA. dicam: tua ancilla, quam
tuo

Villico vis dare uxorem, ea intus. ST. quid intus? quid
est?

PA. Imitatur malarum malam disciplinam, viro suo quæ
interminatur vitam.

ST. Quid ergo? PA. ah! ST. quid est? PA. interimere
ait velle

Vitam: gladium. ST. hem! PA. gladium. ST. quid eum
gladium? PA. habet. ST. hei misero mihi! 30

Cur eum habet? PA. insectatur omnes domi per ædis,
nec quenquam

Prope ad se sinit adire: ita omnis sub arcis, sub lectis

Latentes metu mussitant. ST. occidi atque interii! quid
illi

Objectum est mali tam repente? PA. insanit. ST. sce-
lestissimum

Me esse credo. PA. immo si scias dicta, quæ dixit hodie.
ST. istuc 35

Lingua hebescit metu. STA. Quid est? Possum ego condiscere a te, quid rei est? PAR. Eloquar: tua Casina, quam vis collocare tuo villico Olympioni, est intus. STA. Quid intus? Quid est? PAR. Sequitur pessimum institutum malarum mulierum: minitatur eripere vitam suo viro. STA. Quid ergo? PAR. Ah! STA. Quid est? PAR. Ait se velle interimere vitam. Gladium —. STA. Hem! PAR. Gladium —. STA. Quare gladium —? PAR. Tenet. STA. Hei mihi infelici! Cur eum tenet? PAR. Insequitur omnes domi per ædes, nec patitur quemvis accedere ad se, ita cuncti occulunt sese præ metu sub arcis, sub lectis. STA. Perii, atque nullus sum. Quid veneni injectum est illi tam celementer? PAR. Stulta est. STA. Existimo esse me infelicissimum. PAR. Immo si scias verba quæ protulit hodie. STA. Velim scire id: quid dixerit? PAR.

////////

25 Pl. 2. *perpedit*; Pl. 1. 3. 4. 6. C. *præpedit*.—26 B. 1. *Ex te, quod n. siet*; Hl. 1. *quid n. sit*.—29 Acidal. *delet vitam*. C. *interemere*.—30 *Vitam gladio* Hl. 1. B. 1. *ei misero* C.—31 *Cur habeat* edd. quædam vet. *Cur eum habeat* C. et quinque Pl. —33 Hl. 1. *quid illi malicie*.—34 Hl. 1. *Objectum repente*; B. 1. *Objectum est malicie repente*. Pro *mali tam*, C. *habet maliciam*; Pl. *malitiæ*.—

NOTÆ

30 *Gladium*] Hic uno tempore lo- que vicissim interturbant et interse-
quuntur Stalino et Pardalisca, sese- cant. Quod hominum est, incitato

Expeto scire: quid dixit? PA. audi: per omnes Deos et Deas

Dejuravit occisurum eum hac nocte, quicum cubaret.

ST. Me occidet? PA. an quidpiam ad te attinet? ST. vah! PA. quid cum ea negotii

Tibi est? ST. peccavi: illuc dicere villicum volebam. PA. sciens

De via in semitam degredere. ST. numquid mihi minatur? 40

PA. Tibi infesta soli est plus, quam quoiquam. ST. quamobrem? PA. quia se des

Uxorem Olympioni: neque se tuam, nec se suam,

Neque viri vitam sinet in crastinum protolli: id huc missa sum,

Tibi ut dicerem, ab ea ut caveas tibi. ST. perii hercle miser!

Audi: juravit per omnes Deos et Deas, eum a se esse occidendum hac nocte, quocum decumberet. STA. Me interficiet? PAR. Utrum id sermonis ad te spectat? STA. Vah! PAR. Quid rei tibi est cum Casina? STA. Errari: cupiebam dicere illum villicum. PAR. Degrederis prudens de via in semitam. STA. Mihi ne minatur? PAR. Est infensa tibi soli plus quam cuiquam. STA. Quare? PAR. Quia datur a te uxor Olympioni: nec se esse tuam, nec se esse suam recordatur, neque patietur vitam mariti in crastinum diem produci. Missa sum huc, ut tibi aperirem id, ut tibi caveas ab ea. STA. Interii per Herculem, infelix!

36 *Expecto* Hl. 1. C. Pl. 1. 2. 3. 6. *Expeto* Pl. 4.—37 C. et Pl. 6. *occisuram*; ceteri Pl. *occisurum*.—38 Edd. vett. *an quicquam*; Hl. 1. B. 1. C. *quinque Pl. et Lgg. an quippiam*. Hl. 1. *cum ea tibi negotii est*; B. 1. *cum ea negotii est tibi*.—39 Pl. 3. *illum dicere*; Pl. 6. *illud dicere*; al. ap. Pareum, *illuc dicere*; C. Pl. 1. 2. 4. Hl. 1. B. 1. *illuc dicere*.—40 Pl. 1. 2. *digredere*; Pl. 3. 6. et edd. quædam vett. *regredere*; C. et Pl. 4. *degredere*.—42 Lambin. *neque tuam, nec sum*; Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pl. *neque se tuam, nec se suam*.—43 Edd. vett. *vitam sinere in crastinum*; C. habet *sin pro sinere*; Pl. omnes *sinet*; Lgg. *vitam in crastinum*.—44 *Tibi ut dicam* C. *Tibi ut dicere* Pl. 3. *Tibi ut di-*

NOTÆ

aliquo mentis affectu percitorum: et hoc poëta abrupta verbatim oratione exprimit.

40 *De via in semitam*] Irridet lapsum linguæ in Stalinone Pardalisca,

qua videlicet amorem suum prodidit obliviosus senex. Quasi dicat: Dicebas melius, o Stalino! ne temet corripere. 'Via' enim lata tritior faciliorque 'semita.'

Neque est, neque fuit me senex quisquam amator adæque miser. 45

PA. Ludo ego hunc facete: nam quæ facta dixi, omnia huic

Falsa dixi; hera, atque hæc dolum ex proxumo hunc protulerunt.

Ego huc missa sum ludere. ST. heus Pardalisca! PA. quid est? ST. est. PA. quid?

ST. Est quod volo exquirere a te. PA. moram offers mihi. ST. At tu mihi

Offers mœrorem: sed etiamne habet et nunc Casina 50

Gladium? PA. habet, sed duos. ST. quid duos? PA. altero te occisurum ait,

Altero villicum hodie. ST. occisissimus sum omnium qui vivunt.

Loricam induam mihi, optimum esse opinor: quid uxor

Mea? non adiit atque ademit? PA. nemo audet prope accedere.

ST. Exoret. PA. orat: negat ponere alio modo ullo profecto, 55

neque est, neque fuit ullus quisquam senex amator æque infelix. PAR. Hunc ludificor lepide. Nam quæ ei narravi esse gesta, huic narravi universa falsa. Cleostrata hera, et hæc Marthina vicina, commentæ sunt hanc fraudem; ego missa sum ad hunc ludendum. STA. Heus Pardalisca! PAR. Quid est? STA. Est. PAR. Quid? STA. Est aliquid quod velim a te exquirere. PAR. Mihi objicis moras. STA. At tu mihi offers mœrorem: sed Casina tenetne etiamnum gladium? PAR. Tenet, sed duos. STA. Quid duos? PAR. Dicit te occidendum hodie altero, altero villicum. STA. Occidi, si quis unquam maxime: existimo esse convenientissimum mihi, circumponam loricam. Quid mea uxor? Non Casinam adiit, atque ademit gladium? PAR. Nemo audet accedere prope. STA. Exoret Casinam. PAR. Exorat. Negat se esse posituram gladium alia ulla conditione,

cere Pll. 1. 2. 4. 6. et edd. plurimæ.—46 *Ludon* Camer.—47 *Acidal. pro-*
cedunt; C. et quinque Pll. *protulerunt*.—48 *Ego hunc quædam* edd. *Ego huc*
C. et quinque Pll.—49 *At tu, omisso mihi*, edd. *quædam vett. At tu mihi* C.
et quinque Pll.—50 *Offer* Hl. 1. *habet nunc* et B. 1. *habet nunc* Hl. 1. et quin-
que Pll.—51 *Dissald. habet et duos*.—52 *Voc. hodie deest* in Lgg. ST. O Di!
occisissimus al. ap. Pareum.—53 Edd. *quædam vett. optimum est*.—54 Pll.
atque advenit; C. *adimit*; al. ap. Pareum, PA. *non admittit prope*, n. a. *acce-*

NOTÆ

52 *Occisissimus sum*] Vox superlativi gradus, quæ est styli comici.

Ni se sciat villico non datum iri. ST. atque ingratiis,
quia

Non volt, nubet hodie: nam cur non ego id perpetrem
quod coëpi,

Ut nubat mihi? illud quidem volebam, non, sed nostro
villico.

PA. Sæpicule peccas. ST. timor præpedit verba: verum,
Obsecro, dic me uxorem orare, ut exoret illam, gladium 60
Ut ponat, et redire me intro ut liceat. PA. nuntiabo.

ST. Et tu orato. PA. et ego orabo. ST. at blande orato,
ut soles: sed audin'?

Si effexis hoc, soleas tibi dabo, et annulum in digito
Aureum, et bona plurima. PA. operam dabo. ST. face
ut impetres.

PA. Eo nunc jam, nisi quidpiam remorare me. ST. abi,
et cura. 65

PA. Redit, eccum, tandem opsonatu ejus adjutor: pom-
pam ducit.

nisi intelligat se non esse dandam Olympioni. STA. Idque incassum: quia non vult, nubet hodie. Cur enim ego non perficiam id quod institui, ut nubat mihi? Notebam illud quidem dicere, sed nostro villico. PAR. Erras pluscule. STA. Metus seducit linguam: sed, rogo, dic me orare uxorem, ut oret Casinam ut deponat gladium, et ut mihi liceat introire domum. PAR. Renuntiabo. STA. Et tu precare. PAR. Et ego precabor. STA. At precare humaniter, ut consueristi. Sed audisne? Si perfeceris id, tibi dabo calceos, et annulum aureum in digito, et plurima bona. PAR. Enitar. STA. Fac ut obtineas. PAR. Eo jam, nisi aliqua re me remoreris. STA. Abi, et cura. PAR. En denique ejus adjutor redit a cæna: ducit pompam.

////////

dere; Lgg. neque adimit? prope.—56 Hl. 1. B. 1. et C. a m. pr. atque ingratiss quem; Pll. quinque, atque ingratiss quoniam; C. a m. sec. atque ingratiss quia; Lgg. atque ingratiss quam. Pist. in marg. ed. Gronov. atque ingratiss, quoniam non vult.—57 Hl. 1. quod coëpi.—58 Hl. 1. illud quod volebam.—59 Sæpiuscule Hl. 1. et Prisc.—65 Sed nunc jam Pll. quinque; Hl. 1. B. 1. Ven. 1. Bon. Ven. 6. Junt. Eo nunc jam C. rememorare Pll. 1. 2. 3. C. remorare Pll. 4. 6. Hl. 1. B. 1. Ven. 6. Junt.—66 Pll. 2. 3. 4. Pl. 1. a m. pr. et C. opsonatum.

NOTÆ

56 *Ingratiis*] ‘*Gratis*’ venit a 66 *Pompam ducit*] ‘*Pompa*’ hic de
‘*gratiis*,’ et *ingratiis* retinet du- cocis et culinario choragio.
plex i.

ACTUS TERTII SCENA SEXTA.

OLYMPIO, COCUS, STALINO.

OL. VIDE, fur, ut senteis sub signis ducas. Co. qui vero sunt sentes?

OL. Quia quod tetigere, illico rapiunt: si eas ereptum, illico scindunt.

Ita quoquo adveniunt, ubi ubi sunt, duplici damno dominos mulcant.

Co. Eja. OL. atat: cesso magnifice, patriceque, amiceque ita hero

Meo ire advorsum. St. bone vir, salve. OL. fateor. St. quid fit? OL. tu amas: 5

Ego esurio et sitio. St. lepide excuratus incessisti.

OL. Aha hodie! St. mane vero, quanquam fastidis. OL. ei, ei! foetet

OL. *Aspice, coce furcifer, quemadmodum sub signis tuis militent repres.* Co. *Cur demum sunt illi repres?* OL. *Quia statim arripiunt quod occupaverant: si vis explicare, subito dilacerant: ita quocumque accedunt, ubicumque versantur, afficiunt dominos gemino damno.* Co. *Eja.* OL. *At dum garrio, cunctor magnifice, lauteque, familiariterque, ita ire obviam meo hero.* STA. *Salve, vir bone.* OL. *Fateor.* STA. *Quid fit?* OL. *Tu amas, ego esurio, et sitio.* STA. *Venisti bene pransus.* OL. *Aha hodie!* STA. *Consiste vero, quanquam me aspernaris.*

////////

1 C. *senteis*, Hl. 1. B. 1. *sub signum*.—2 Hl. 1. B. 1. *illico ... illico*; Gronov. *ilico ... ilico*. Lgg. *ereptu*.—3 Voc. *dominos* deest in Lgg. Hl. 1. B. 1.—4 B. 1. *patricique amiceque*; Brant. *patriteque, amiceque*; Pll. 1. 2. 4. 6. *patriceque amiceque*. Verba *ita hero* Meo *ire advorsum* desunt in Pl. 3. *patriceque amiceque ita enimvero meo ac ire advorsum* C.—6 Lips. *excuriatus*. G. *incessisti hodie*.—7 *Vah hodie* Hl. 1. Pl. 6. *Vaha hodie* B. 1. *Vah ha hodie* ceteri Pll. *Aha hodie* C. *hodie* deest hoc loco in G. *Vah hodie* Meurs. OL. *ey, ey*, Pll. 2. 3. C. *unde nonnulli fi, fi*. Pl. 1. *heu, heu*; Pll. 4. 5. *ei, ei*; Hl. 1. B. 1. *hei*,

NOTÆ

1 *Senteis*] Id est, cocos, vulgo furacissimos, qui quod occupant, trahunt lacerantque, ut sentes et rubi.

3 *Duplici damno*] Et rapiunt et lacerant.

4 *Patrice*] Vel patricie, id est, patriciorum more. *En homme de qualité*.

7 *Aha hodie*] Est aposiopesis: Ho-

die bene pransus ero, cras pistrinum repetam et laborem. *Il faut bien faire bonne chère, au moins le jour de ses noces.*

Ei, ei! foetet] Alii *fi, fi*, quia quadrata olim erant et Romanæ literæ initiales, FI, FI; facile F est mutatum in E, et ex FI factum est EI.

Tuus mihi sermo. ST. quæ res? OL. hæc res. ST. etiamne astas? OL. enim vero

Πράγματά μοι παρέχεις. ST. dabo μέγα κακόν, ut ego opinor, Nisi resistis. OL. ὦ Ζεῦ! potin' a me abeas, nisi me vis vomere 10

Hodie? ST. mane. OL. quid est? quis hic homo est? ST. herus sum. OL. qui herus?

ST. Quoju8 tu servos es? OL. servos ego? ST. atque meus. OL. non sum ego liber?

Memento, memento! ST. mane, atque asta. OL. omitte. ST. servos sum tuus.

OL. Optume est. ST. obsecro, Olympisce mi, mi pater, mi patrone.

OL. Hem! sapis sane. ST. tuus sum equidem. OL. quid mihi servo opus est tam nequam? 15

ST. Quid nunc? quam mox recreas me? OL. cœna modo si sit cocta.

OL. Hei! hei! tua oratio mihi foetida est. STA. Quid? OL. Id. STA. Etiamne consistis? OL. Enimvero mihi facessis negotium. STA. Afficiam te magno malo, ut ego opinor, nisi consistas. OL. O Jupiter! vis a me abire, nisi vis me vomere hodie? STA. Consiste. OL. Quid est? Quis est hic homo? STA. Herus sum. OL. Qui herus? STA. Cujus tu es servus. OL. Ego servus! STA. Atque meus. OL. Ego non sum liber? Memento, memento! STA. Consiste, et asta. OL. Omitte. STA. Sum tuus servus. OL. Est optime. STA. Rogo, mi Olympisce, mi pater, mi patrone. OL. Hem! sapis sane. STA. Sum tuus equidem. OL. Quid indigeo servo tam malo? STA. Quid nunc? Quomodo reficis me? OL. Si cœna sit jam cocta. STA. Igitur ingrediantur. OL. Cele-

~~~~~

hei.—9 Πράγματα μοι παρέχεις] Mihi molestus es. Hæc verba erant ut plurimum in ore præpotentium et superborum cum tenuioribus agentium. 13 Memento, memento] Verba sunt Olympionis comminantis: Souvenez-vous de cette parole-là. 14 Olympisce] Adulatorium diminutivum, non petit Olympion.

NOTÆ

9 Πράγματα μοι παρέχεις] Mihi molestus es. Hæc verba erant ut plurimum in ore præpotentium et superborum cum tenuioribus agentium.

13 Memento, memento] Verba sunt Olympionis comminantis: Souvenez-vous de cette parole-là.

14 Olympisce] Adulatorium diminutivum, non petit Olympion.

ST. Intro ergo abeant. OL. propere, cito introite, et cito deproperate.

ST. Ego jam intus ero : facite cœnam mihi, ut ebria sit.

Cœnare lepide nitideque volo : nihil moror barbarico ritu

Sane esse jam : i, sis : ego hic habito nunc quidem : gladium 20

Ancilla Casinam intus habere ait, qui me atque te invitet.

OL. Scio : sic sine habere : nugas agunt : novi ego illas malas merces.

Quin tu i modo mecum domum. ST. at pol malum metuo : i tu modo,

ritet, velociter intrate, accelerate. STA. Ego ero jam in ædibus : fac ut in cœna redundet vinum. Volo epulari splendide, opipareque. Sane jam non curo ritus barbaricos. I, si vis : ego maneo hic nunc quidem : Pardalisca ancilla ait Casinam tenere gladium in ædibus, qui me invitet, atque te. OL. Esto : habeat : nugantur : novi ego, novi illas duas pestes. Quin tu proficiscere mecum domum. STA. At per Pollucem timeo infortunium. Proficiscere tu modo : vide prius quid

17 Intro deest in Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. sic vero C. cum lacunis, [] ergo habcant [] Propere : at Pll. absque ulla litura aut lacuna, vel intermedia persona, SE. Ergo abeant : propere : cito introite.—18 Ego deest in C. quinque Pll. Hl. 1. B. 1. ebria est C. et Pll. Jam intus ero, facite canam mihi, ut ebria sit lepide Lgg.—19 Cœnare deest in Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll.—20 Sane esse desunt in Hl. 1. B. 1. et Pll. Sa deest in C. et pro esse jam, extat, etiam is is ego. Al. ap. Parenum, ego huc haut bito nunc quidem ; C. hic habito. Voc. gladium deest in Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll.—21 Ancilla deest in iisdem codd. aiunt quæ . . . invitat Hl. 1. aiunt qui . . . irritant B. 1. irritat etiam C. et Pl. 4. evitet Diss. i. e. vita privet ; invitet Pius. interrimit al. Pll. vero valde variant : Pl. 1. sic, ritu, Ne etiam is sis ego hic habito : nunquid est certumque quod morare sit. SER. Casinam. Sed postea interpolatus est hoc modo, rictu : Ne etiam issis. SER. ego hic habito. SEN. nunquid est certumque quod moræ sit. Pl. 2. sic, visu Ne etiam is sis : ego hic habito : non quid est certumque qui morare sit. SER. Casinam, &c. Pl. 3. sic, Ne etiam issis, ego hic habito : nunquid est ceterum qui more sit. SER. Casinam, &c. Pl. 4. sic, ritu. Ne etiam is sis. SER. ego hic habito. SEN. nunquid est ceterum quod more sit ; et ab eadem manu superscriptum, ' al. qui pro quod ; a recentiore autem, quod more sit. Pl. 6. ita, ritu. Ne et issis : ego hic habito. SEN. nunquid est ceterum : quod moræ sit. SER. Cassinam. Lgg. habito : nunquid est, ceterum quod moræ sit Casinam intus habere, ait, qui me atque te invitat.

NOTÆ

18 *Ebria sit*] Madeat bene et percocta sit, qu'elle ne manque point de sauce : aut redundet vino.

19 *Barbarico ritu*] Persico. Horatius : ' Persicos odi, puer, apparatus.'

Vel, Romano.

22 *Malas merces*] Murrhina et Cleostrata : ut nos vernacule dedimus : Voilà deux bonnes pièces de marchandise.

Perspicito prius, quid intus agatur. OL. tam mihi mea
vita, quam tua

Tibi cara est. ST. verum modo. OL. si tu jubes, inibi-
tur tecum. 2 5

geratur in ædibus. OL. Mea vita mihi non est minus cara, quam tibi tua. STA. Vere dicis. OL. Si vis, ingrediamur ambo.

////////

—23 *Quin tu mecum*, omissis *i modo*, C. a m. pr.—24 Hl. 1. a m. pr. *Prospicio. C. jam mihi.*—25 Al. ap. *Pareum, verum i modo*; voces *i modo* desunt in Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll.

=====

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

PARDALISCA.

Nec pol ego Nemeæ credo, neque ego Olympiæ,

Neque usquam ludos tam festivos fieri,

Quam hic intus fiunt ludi ludificabiles

Seni nostro, et nostro Olympioni villico;

Omnes festinant intus totis ædibus: 5

Senex in culina clamat, hortatur cocos:

Quin agitis hodie? quin datis, si quid datis?

Properate: cœnam jam esse coctam oportuit.

PAR. Per Pollucem ego existimo neque Nemeæ, neque Olympiæ, neque usquam gentium exhiberi ludos jucundiores, quam fiunt in illis ædibus ad ludificandum nostrum senem Stalinonem, et nostrum villicum Olympionem: cuncti jactantur in totis ædibus: senex vociferatur in culina, instat cocis: Quin agitis jam? Quin apponitis cibos, si quos estis apposituri? Accelerate: oporteret cœnam jam esse

////////

1 Voc. *credo* deest in Pl. 2. et Pl. 1. a m. pr. At pol neque Olympiæ Lgg.—8 Hl. 1. B. 1. *coctam opto*; C. et Pll. *coctam opp.* Pareus conj. *coctam opi-*

NOTÆ

1 *Nemeæ*] Sylva Nemea erat in Peloponneso, in qua cum leo fuisset ab Hercule interfectus, ludi sunt instituti, ad tuendam victoris et victoriæ memoriam: et urbs ejusdem nominis fuit, et regio tota Nemea appellata.

Olympiæ] Hercules, Augea Elidis rege superato, in ea regione in honorem Jovis patris ludos instituit.

5 *Omnes festinant*] Horatius: 'Cuncta festinat domus: huc et illuc Curstant mixtæ pueris puellæ.'

Villicus hic autem cum corona, candide
 Vestitus, laute exornatusque ambulat. 10
 Illæ autem in cubiculo armigerum ornant,
 Quem dent pro Casina nuptum nostra.
 Sed nimium lepide dissimulant
 Fore hujus quod futurum est: digne autem cogi
 Nimis lepide ei rei dant operam, ne cœnet senex. 15
 Aulas pervortunt, ignem restingunt aqua.
 Illarum oratu faciunt: illæ autem senem
 Cupiunt extrudere incœnem ex ædibus,
 Ut ipsæ solæ ventres distendant suos.
 Novi ego illas ambas estrices: corbitam cibi 20
 Comesse possunt: sed aperitur ostium.

instructam. Hic autem villicus obversatur cum corona et veste candida, lauteque compositus: illæ vero mulieres induunt armigerum Chalinum in cubiculo, quem supponant nuptum nostro villico pro Casina. Sed dissimulant admodum festive id esse futurum quod est futurum. Coci vero dant sedulam operam ei rei, idque lepide, ne senex cœnet: evertunt ollas, extinguunt ignem aqua. Faciunt illarum mulierum oratu. Illæ vero optant extrudere senem ex ædibus incœnatum, ut ipsæ solæ impleant suos ventres. Ego novi illas duas egregias helluones: quando comedunt, dicas implere navim onerariam. Sed panditur ostium.

////////

pare.—10 *Vestitus* deest in C. spatio relicto; extat vero in Pll. quinque, Hl. 1. B. 1.—11 Edd. quædam vett. et Both. *ornant mulieres*; τὸ *mulieres* deest in omnibus codd.—12 Camer. *nostro villico*, contra omnes libros.—13 C. *lidipe*. Post hunc vs. inseruntur in B. 1. hæc verba, *ei rei dant operam, nœ cœnet senex aulas pervortunt*; sed desunt infra.—14 *Fore hoc* Hl. 1.—16 Pl. 4. *restinguunt*.—17 Voc. *faciunt* deest in Hl. 1. a m. pr.—18 Pll. 1. 2. C. a m. sec. *incœnem*; Pll. 3. 4. 6. et Pl. 1. a m. sec. *incœnem*; al. et Cam. *incœnatum*.—20 Hl. 1. *corbitant ubi*; B. 1. Pll. 3. 4. *corbitant ibi*.—21 *Comes esse* C. Hl. 1. B. 1. *possum* B. 1. *sed ecce aperitur* Hl. 1. a m. sec.

NOTÆ

18 *Incœnem*] *Incœnatum*. Isidorus, immorsus, id est, jejunos, ἀπαστος, ἄγευστος, νῆστις.

20 *Corbitam* [*corvitant*] A ‘corvita,’ quæ navicula est oneraria, et comportandis frugibus apta: etiamnum in nostris littoribus appellatur

vernacule *une corvète*, nisi quod hoc navigii genus etiam plerumque ad defensionem littorum armatur. Ab hac navi ducitur metaphora, ad significandam helluonum voracitatem, qui saburrant ventrem, et distendunt omni ciborum genere.

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

STALINO, PARDALISCA.

ST. Si sapitis, uxor, vos tamen cœnabitis,
 Cœna ubi erit cocta: ego ruri cœnavero.
 Nam novom maritum et novam nuptam volo
 Rus prosequi: novi hominum mores maleficos.
 Ne quis eam abripiat: facite vestro animo volupe: 5
 Sed properate istum atque istam actutum emittere,
 Tandem ut veniamus luci: ego cras hic ero:
 Cras habuero, uxor, ego tamen convivium.
 PA. Fit, quod futurum dixi: incœnatum senem
 Foras extrudunt mulieres. ST. quid tu hic agis? 10
 PA. Ego eo quo me ipsa misit. ST. veron'? PA. serio.
 ST. Quid hic speculari? PA. nihil equidem specular.
 ST. abi:
 Tu hic cunctas? intus alii festinant. PA. eo.
 ST. Abi hinc, sis, ergo, pessumarum pessuma.

STA. Si sapitis, uxor, vos nihilominus cœnabitis, quando cœna erit cocta: ego vero cœnabo ruri: nam ego cupio comitari ruri novum maritum Olympionem et novam nuptam Casinam, ne quis eam rapiat. Novi perversos mores hominum: indulgete vestro genio: sed celeriter dimittite statim Olympionem et Casinam, ut adveniamus de luce: ego vero hic ero cras: ego tamen agitato cras convivium, uxor. PAR. Quod affirmari futurum, fit. Mulieres eliminant foras senem impransum. STA. Quid agis tu hic? PAR. Ego eo quo ipsa me jussit. STA. Verone simile est? PAR. Serio. STA. Quid contemplaris? PAR. Equidem contemplor nihil. STA. Abi: tu hic cunctaris? alii accelerant in cœdibus. PAR. Eo. STA. Proficiscere hinc, si lubet, nequissima nequissimarum. Jamne illa abiit?

1 Pl. 3. vos tantum celebrabitis.—3 Parei 2. maritum ego; sed illud ego deest in omnibus codd.—5 Hl. 1. B. 1. *arripiat*. Lamb. *volup*; Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pl. *volupe*.—8 Pronomen ego deest in omnibus codd. Pro tamen, Pl. 6. habet *tunc*.—11 Hl. 1. *qua ipsa me misit*; B. 1. *quo ipsa me misit*.—

NOTÆ

7 *Luci*] Id est, de luce: ut 'tem-pori,' id est, tempestive.

11 *Ipsa misit*] Id est, hera. *Αὐτὸς* et *ἐκεῖνος* sunt voces servorum, quas honoris causa propriorum nominum loco usurpabant. Terent. 'Sed Pamphilum ipsum video stare ante ædes.'

In quod sic Donatus: 'Ipsum, a quo missus sum, vel, domini: ut apud Græcos *αὐτὸς* erat discipulorum vox, cum de præceptore loquebantur: unde *αὐτὸς ἔφα*.'

13 *Cunctas*] Cunctaris

Jamne abiit illæc? dicere hic quidvis licet. 15
 Qui amat, tamen hercle si esurit, nullum esurit.
 Sed eccum progreditur cum corona et lampade
 Meus socerus, compar, commaritus villicus.

Licet dicere hic quidvis. Qui amat, si esurit, tamen per Herculem non esurit. Sed ecce meus villicus, compar, commaritus, accedit cum corona et lampade.

////////

13 *Tu hinc* C. et Pl. — 14 *Abi tu hinc* Hl. 1. a m. sec. — 15 Pl. 1. 2. 4. et C. *quodvis*; Pl. 3. *quivis*; Pl. 6. *quidvis*. — 16 *Verba nullum esurit* desunt in B. 1. Pl. 3. *nullus esurit* Douza. *Qui amat tamen h. s. e. nullum esurit* Pl. 2. 6. *Qui amat tantum* Pl. 3. *sed eccum nullum esurit* Pl. 4. — 18 *Meus Sociennus* codex Roverianus; *Meus socer* Pl. 2. *Meus socerus* Hl. 1. B. 1. C. et Pl. 1. 2. 3. 4. 6. *Meus socius* al. ap. Pareum. *Meus cohæres* Grut.

NOTE

16 *Nullum esurit*] Id est, non esurit, adeo amore mens occupata, de cibo non cogitat. Alii, *tamen hercl' etsi esurit. Tamen etsi, pro tametsi. Alii, nitum esurit, pro nullum esurit.* Veteres enim dicebant 'nilum' pro 'nihilum,' ut 'nil, nihil.'

17 *Corona et lampade*] Sponsus nuptiarum die erat coronatus, sicut eti-

amnum hodie sponsa. Sponsus vero sponsæ lampadem præferebat accensam.

18 *Socerus*] In aliis exemplaribus *sociennus*, id est, socius: quasi dicat, socium lecti, comparem, et commaritum. In aliis *coherus*, id est, cohæres.

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

OLYMPPIO, STALINO.

OL. AGE tibicen, dum illam educunt huc novam nuptam foras,

Suavi cantu concelebra omnem hanc plateam hymenæo.

Io hymen hymenæe! io hymen! ST. quid agis, mea salus?

OL. AGE tibicen, dum educunt ex ædibus illam novam nuptam. Reple jucundo cantu totam hanc plateam carmine nuptiali. Io hymen hymenæe! io hymen!

////////

1 Hl. 1. *dum illi educunt novam*, omissa voce *huc*; quam tamen alia manus explevit. — 2 C. *himeneo*. — 3 *Meio hymen hymenæo Hymen* B. 1. *Illo hymen hymenæo o Hymen* Hl. 1. *Mejo hymen: hymene co hymen* C. *Meio hymen hymen* [] *hymen* Pl. 1. *Meo hymen, hymen, ac eo hymen* Pl. 2. *Mejo hymen, hymen,*

NOTE

2 *Hymenæo*] Carmen nuptiale; tas a piratis virgines patriæ incolub ab Hymenæo nobili Attico, qui rap- mes restituit, prædonibus profligatis.
Delph. et Var. Clas. *Plaut.* 2 M

OL. Esurio hercle, atque adeo haud sitio. ST. at ego amo. OL. at ego, hercle,

Nihil facio tibi, amor, pericli: mihi inanitate 5

Jamdudum intestina murmurant. ST. nam quid illæc nunc

Tamdiu intus remoratur, quasi ob industriam? quanto ego

Plus propero, tanto illa minus. OL. quid si etiam occen-
tem hymenæum?

ST. Censeo, et ego te adjutabo in nuptiis communibus.

OL. Hymen hymenæe! io hymen! ST. perii, hercle, ego
miser dirupi 10

Cantando Hymenæum: licet illo morbo, quo dirumpi
cupio,

Non est copia. OL. edepol næ tu, si esses equus, esses
indomabilis.

ST. Quo argumento? OL. nimis tenax es.

ST. Num me expertus uspiam? OL. Dii melius faciant.

Sed crepuit ostium: exitur foras. 15

ST. Di hercle me cupiunt servatum: jam oboluit Casina
procul.

STA. Quid ais, mea vita? OL. Esurio per Herculem, atque haud sitio. STA. At ego amo. OL. Sed ego, per Herculem, o amor, non te experior: viscera mea commurmurant jam pridem propter inediam. STA. Quid est autem cur Casina tergiversatur jam tamdiu in ædibus, ob industriam? Quo magis accelero, eo magis illa hæsitat. OL. Quid si canam etiam carmen nuptiale? STA. Suadeo, et ego te juvabo in nuptiis communibus. OL. Hymen hymenæe! io hymen! STA. Interii per Herculem miser ego, lateru rupi in cantando hymenæo: * * * * OL. Dii meliora. Sed ostium auditur: prodeunt foras. STA. Per Herculem Dii mihi sunt propitii: jam odor Casinæ meæ ad me peruenit.

////////

ac eo hymen Pl. 3. *Meo himen hymenæe eo himen*, Pl. 4. superscriptum vero primæ dictioni μεῦ.—4 Atque adeo nunc haud parum sitio Ald. haud parum sitio etiam Hl. 1. haud scio B. 1. haud sicio C.—5 Edd. quædam vet. amator; Hl. 1. B. 1. C. et Pl. omnes, amor.—7 Voc. intus deest in Hl. 1. a m. pr. remorantur remoragines Lamb.—8 Hl. 1. B. 1. tanto minus. Pl. 3. etiam si offendam; Pl. 1. 2. 4. 6. C. si etiam offendam; Hl. 1. B. 1. etiam si.—9 Ven. 6. Junt. adjutabo; C. Pl. 1. 6. Hl. 1. 2. Ven. 1. Bon. Med. 2. Arg. 3. adjutabo.—10 Hymen hymen ac eo hymen C. Pl. 2. Hymen hymenæe o Hymen Pl. 6. dirumpi Hl. 1. dirumpi B. 1.—12 Pl. quinque, C. Hl. 1. si equus esses; B. 1. si esses equus esse admirabilis; indomabilis esses Hl. 1.—14 Non me Hl. 1. a m. pr. Nonne expertus tres Pl. Num me expertus Pl. 3. 6. C. B. 1. Alii editores totum hunc vs. omiserunt.—16 Hl. 1. a m. sec. jam obolevit. C. Casinus.

NOTÆ

14 *Dii melius faciant*] Id est, Dii meliora: Dieu m'en veuille garder.

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

ANCILLÆ duæ, OLYMPIO, STALINO.

AN. SENSIM super attolle limen pedes, nova nupta : sospes
Iter incipe hoc, ut viro tuo semper sis superstes, atque
Ut potior pollentia sis, vincasque virum, victrixque sies,
Superetque tuum imperium : vir te vestiat, tu virum despolies.

Noctuque et diu ut viro subdola sies, obsecro, memento. 5

OL. Malo maxumo suo hercle illico, ubi tantulum peccassit.

ST. Tace. OL. non taceo. ST. quæ res? OL. mala malæ male monstrant.

ST. Perii! istæ facient hanc rem mihi ex paratâ imparatam.

Id quærent : volunt, hæc ut infecta faciant. AN. age Olympio,

AN. *Nora sponsa, effer paululum pedes super limen. Insiste hanc viam incolumis, ut rivas plus quam tuus maritus, atque ut magis valeas, et superes maritum, et sis victrix, et tuum imperium superet; maritus te vestiat; tu despolies maritum. Rogo, recordare ut sis subdola diu noctuque tuo marito.* OL. *Per Herculem suo statim maximo damno fecerit, quando peccaverit minimum.* STA. *Sile.* OL. *Non sileo.* STA. *Quid est?* OL. *Malæ ancillæ docent male.* STA. *Perii! istæ mihi reddent id ex parato imparatum: id cogitant: cupiunt reddere hæc infecta.* AN.

////////

2 *Ita incipere hoc viro Pl. 3. Iter incipere hoc ut viro C. Iter incipe hoc, ut viro Hl. 1. B. 1. Pl. 1. 2. 4. 6.—3 Ut p. p. sit C. Ut p. p. ut vincasque quinque Pl. sis deest in Hl. 1. B. 1.—4 Superet tuumque [lacuna duarum aut trium dict.] imperium C. despolies edd. quædam vet. despolies Hl. 1. B. 1. Pl. quinque, et C.—5 Noctuque deest in Hl. 1. B. 1. C. Et viro ut diu Hl. 1.—6 Malo abest a C. quinque Pl. Hl. 1. B. 1. suo h. rillico Hl. 1. tantillum Pl. 1. 2. 3. tantulum C. Pl. 4. 6. Hl. 1. B. 1.—7 Tace deest in Hl. 1. B. 1. male male C. et quinque Pl. monstrat Pl. 1. 2. 3. 6. monstrant Pl. 4.—8 Perii*

NOTÆ

1 *Super attolle limen pedes*] Moris erat apud Romanos, ut accepta nova nupta sub utraque axilla ex ædibus, seu paternis, seu herilibus, aut quæ alterutrarum loco essent, ultra limen efferretur: idemque fieret, quando ædes conjugis inferretur, ne pede premeret limen, vel tantillum. Id enim infesti ominis esse arbitraban-

tur, quia sub limine plerumque veneficia ponebantur adversus conjuges. Ovidius: 'limen transire memento Cautius, atque alte sobria ferre pedem.'

5 *Subdola sies*] Solennes erant comprecationes, in gratiam novæ nuptæ fundi solitæ: sed hic pro 'sedula,' a malis ancillis subjicitur *subdola*. Unde

Quando vis, uxorem accipe hanc a nobis. OL. date ergo,
daturæ 10

Si unquam estis hodie uxorem. ST. abite intro. AN.
amabo, integræ atque

Imperitæ huic impercito. OL. futurum est: valet. ST.
ite.

AN. Jam valet. ST. jamne abscessit? OL. uxor domi
est, ne time. ST. evax!

Nunc pol demum ego sum liber: meum corculum, mel-
liculum,

Verculum. OL. heus tu: malo, si sapis, cavebis: mea
est hæc. ST. scio. 15

Sed meus fructus est prior. OL. tene hanc lampadem.
ST. immo ego illam tenebo.

Venus multipotens, bonam vitam mihi

Dedisti, hujus cum copiam mihi fecisti.

Age Olympio, accipe hanc conjugem a nobis, quando vis. OL. Date igitur hodie, si unquam daturæ estis conjugem. STA. Intrate in ædes. AN. Amabo, ne durius tractes hanc integram atque rudem. OL. Fiet, abite. STA. Abite. AN. Jam valet. STA. Jamne abscessit? OL. Uxor domi est, noli timere. STA. Evax! Nunc per Pollucem ego sum liber: meum corculum, melliculum, verculum. OL. Heus tu! Si sapis, cavebis ne malum tibi a me ingruat; hæc est mea. STA. Scio: sed fruor prius. OL. Accipe hanc lampadem. STA. Immo ego Casinam tenebo. Venus potentissima, mihi impertivisti jucundam vitam, quando mihi fecisti copiam

//////////

istæ facient desunt in Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll.—11 Unquam si edd. quædam vett. contra codd. amabo improbe Hl. 1. adjuvabo integre B. 1.—12 C. a m. pr. B. 1. Pll. 1. 3. 6. huic impera cito; Pll. 2. 4. huic imperacito; Hl. 1. huic imperate cito.—14 Hl. 1. sum liber ego. Prisc. melculum; Pl. 1. melliloculum; Pl. 2. meliorculum; Pl. 3. mel vermiculum; Pll. 4. 6. C. Hl. 1. B. 1. melliculum.—16 Priscian. lampadam; omnes vero codd. lampadem. Pl. 1. a m. sec. ego hanc tenebo; Pl. 6. ego eam tenebo; C. Pll. 2. 3. 4. et Pl. 1. a m. pr. ego jam tenebo.—18 Dedesti C. Dedisti, h c. c. mihi dedisti Hl. 1. B. 1.

NOTE

poëta subjicit, 'mala male monstrant,'
pro bonis.

11 *Integræ atque Imperitæ huic impercito*] Solennia erant etiam verba in collocanda et tradenda virgine in manus mariti, ut clementer haberetur, utpote integra et virgo, atque adeo rerum conjugalium rudis.

15 *Verculum*] A 'vere,' quasi dicat flosculum. Diminutiva in blandimentis, et maxime amatoriis, adhiberi solita: quia quæ pusilla sunt et recentia, magis vulgo amantur, quam quæ sunt ætate corroborata: 'catulli,' 'aviculæ,' 'pueri,' &c.

Corpusculum melliculum! OL. mea uxorcula!

ST. Quid est? OL. institit plantam. ST. quasi jocabo. 20

Nebula haud est mollis, atque hujus est.

OL. Edepol papillam bellulam! hei misero mihi!

ST. Quid est? OL. pectus mihi agit nunc cubito.

ST. Quid tu ergo hanc, quæso, tractas tam?

At mihi, qui belle hanc tracto, non. OL. vaha! 25

ST. Quid negotii est? OL. obsecro, ut valentula est!

Pæne exposivit cubito. ST. cubitum ergo ire volt.

OL. Quin imus ergo? ST. bella bellatula!

Casinæ. Corpusculum melliculum! OL. Mea uxorcula! STA. Quid est? OL. Pressit pedem. STA. Quasi jocabo. Nebula non est tam mollis, quam est hæc. OL. Per ædem Pollucis papillam bellulam! Hei mihi infelici! STA. Quid est? OL. Hæc nunc impulit cubito mihi pectus. STA. Qui ergo, amabo, illam tam petulanter contrectas? Hæc mihi non impellit, qui suaviter illam attrecto. OL. Vah! STA. Quid est id? OL. Amabo, ut valida est! Propemodum evertit me cubito. STA. Ergo vult ire cubitum. OL. Quin imus ergo? STA. Pulchra pulchella!

—19 Nonnulli ap. Pareum, mollitulum; Lgg. melliculum; C. et Pll. omnes, melliculum.—21 Quædam vett. edd. mollis æquem. Parei 2. atque cutis hujus est; Pl. 1. a m. sec. atque hujus est corpus.—22 C. ei miserum.—23 Parei 2. Pll. 2. 4. agit nunc hæc cubito; C. Pll. 1. 3. 6. agit non cubito. Pareus conj. non cubito pectus agit, sed genu.—25 Parei 2. non agit; C. non [lacuna] vaha; Voc. agit deest etiam in Pll. quinque.—27 Pæne exposuit Hl. 1. B. 1. et Pll. quinque; P. exposivit C.—28 Scal. bella mea bellatula; Pll. 3. 4. 6. C. belle bellatula; Pll. 1. 2. belle bellatula mulier; Hl. 1. bella bellatula mulier.

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.*

PARDALISCA, MURRHINA.

PA. ACCEPTÆ bene et commode eximus intus,
Ludos visere huc in via nuptiales.

MU. Nunquam ceastor ullo die risi adæque,
Neque hoc quod reliquom est, plus risuram opinor.

PAR. Pransæ laute et opipare prodimus huc, ad videndos intus ludos nuptiales in via. MUR. Per ædem Castoris nunquam tam risi ullo die vitæ, neque existimo

* Hinc ad finem usque Fabulæ codd. Hl. 1. B. 1. eodem modo, quo textus

Lubet, Chalinum, quid agat scire, novom 5
 Nuptum cum novo marito, nec fallaciam
 Astutiorē ullus fecit poëta, atque
 Ut hæc est fabre facta a nobis: obtunso
 Ore nunc pervelim progredi senem:
 Quo senex nequior nullus vivit: ne illum 10
 Quidem nequiorē arbitror esse, qui locum
 Præbet illi * nunc præsidem * * hic, Pardalisca,
 Esto: qui hinc exeat, eum ut ludibrio habeas.
 PA. Lubens fecero, et solens. MU. spectato hinc omnia
 Intus, quid intus agant. PA. * * pone me, amabo. 15
 MU. Et illi audacius licet quæ vis libere
 Proloqui. PA. tace! vostra foris crepuit.

plus esse unquam risuram reliqua vita. Velim cognoscere quid faciat Chalinus, novus nuptus, cum novo marito. Nullus poëta commentus est fraudem, in qua plus esset astutiæ, quam est in hac a nobis conflata. Nunc utinam senex progrediretur, ore pugnis obtunso! Hoc nullus senex vivit nequior. Ne puto quidem Alcesimum esse pejorem illo qui illi commodat locum nunc principem. Esto hic, Pardalisca, ut illudas ei qui hinc prodeat. PAR. Lubens, et meo more fecero. MUR. Spectato hinc intus, quid intus moliantur. PAR. Post me delitescere, rogo. MUR. Et illi licet dicere liberius et audacius quid vis. PAR. Tace! Fores vestræ creperunt.

//////////

noster, lacunis abundant.—5 Pl. 1. novam nuptam.—8 C. ab nobis. Hl. 1. obtonso; B. 1. obtunso.—10 Hl. 1. B. 1. nec ullum.—11 Hl. 1. B. 1. Pl. 1. 2. 3. 4. arbitrarem; C. arbitrare; Parei 2. arbitrarer.—12 P. illi [lacuna] præsidem C. et Pl. 1.—13 Esse Hl. 1. B. 1. C. Fris. qui huc Hl. 1. eum ut [lacuna] libens est C. habens deest in Hl. 1. a m. pr. et B. 1.—14 C. solens [lacuna] spectato; alii codd. ap. Pareum, MU. spectasis hinc omnia; Intus quid agant: pone me, amabo! Ei! illi audacius licet quæ vis libere Proloqui, &c. Palm. spectu sit hinc omnia; al. spectabo hinc omnia.—15 C. agant [] pone me; Hl. 1. B. 1. agant [] one me; al. ap. Pareum, agant. PA. Pone me, &c. Voc. intus bis deest in codd.—16 Et ibi C. Hl. 1. B. 1.—17 C. Hl. 1. B. 1. Pl. 1. 4. 6. nostra. B. 1. foris repuit. 'Nullus pæne est Mss. Pl. qui non repræsentet lacunas hujus Scenæ. Proinde non video, quomodo ut tota et integra continuari queat.' Pareus.

NOTÆ

5 Chalinum, quid agat] Pro, quid agat Chalinus. Locutio familiaris Plauto, quam a Græcis habet mutuat.

6 Nuptum] 'Nubere' de mulieribus dictum, hoc loco usurpatum in

Chalino, qui sumitur pro Casina.

11 Locum Præbet præsidem] De Alcesimo, qui præbebat locum Stalinoni ad nequitiam, et uno tempore nequitia concedebat, vel nemo illi nequitia concedit.

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

OLYMPIO, CLEOSTRATA, MURRHINA.

OL. NEQUE quo fugiam, neque ubi lateam, neque hoc dedecus quomodo celem,

Scio: tantum herus atque ego flagitio superavimus nuptiis nostris.

Ita nunc pudeo, atque ita nunc paveo, atque ita irridiculum sumus ambo.

Sed ego insipiens nova nunc facio: pudet, quod prius non puditum unquam est.

Operam date, dum mea facta itero: est operæ auribus percipere. 5

Ita ridicula auditu, iterata ea sunt, quæ ego intus turbavi *

Ubi intus hanc novam nuptam deduxi via recta, clavem

Abduxi: sed tamen tenebræ ibi erant tanquam nox **

Senex abs te decumbem *** Colloco, fulcio, mollio,

Ut prior quam senex nup. ** 10

OL. Nescio aut quo me recipiam, aut ubi delitescam, aut quo velo contegam hanc infamiam. Herus atque ego flagitio nostro solo noti sumus in nostris nuptiis; adeo jam nos pudet, adeo paremus, adeo sumus ludibrio ambo. At ego amens perpetro jam inaudita crimina. Pudet fecisse id, quævis nunquam me cuiusquam puduerit. Audite dum refero mea scelera: necesse est audire adeo ridicula auditu, relatu. Eæ sunt turbæ quas excitari in ædibus: quando primum deduxi recta in ædes hanc novam sponsam, exeni clavem januæ: quanquam umbræ erant in ædibus, veluti noctis * * * * senex abs te decumbam. * * Colloco, fulcio, mollio * * *

2 Hl. 1. Pl. 2. 3. 4. 6. tantum fraus; C. tantum frus; B. 1. tamen fraus; Pl. 1. tantum fraudis; Pl. quinque, Hl. 1. B. 1. superfuimus; C. superavimus.—3 Ita pudeo quinque Pl. Ita nunc pudeo C. in irridiculum Pl. 6. ridiculum Pl. 2. in ridiculo Pl. 3. irridiculo al.—5 Opera C. accipere Hl. 1. B. 1.—6 Hl. 1. B. 1. Pl. quinque, intus tuli: C. intus tu []; nullus vero codex, turbari.—7 Ubi intro Parei 2. Ubi intus C. et Vatt. nuptam deest in Hl. 1. B. 1.—8 [Vacat] sed quidam Pl. [] Abduxi C. Deduxisti Pl. 4. Obduxi al. ap. Pareum. nox deest in Hl. 1. a m. pr. et B. 1.—9 Colloco fulcio mollio [] senex abs te decumbem Hl. 1. sine abs te decumbam Lips. Conloco, fulcio, mollio; ut prior quam senex abs te decumbe in C. Collo fulcio, mollio, ut prior quam senex apte decumbam Pl. 1. Colloco fulcio mollio [] senex ad te decumbam B. 1. Colloco, fulcio, mollio; ut prior quam senex habete decumbem Pl. 3. ut prior quam senex nuper

NOTÆ

2 Superavimus] Id est, superfuimus. sumus.
mus, superstites fuimus.

5 Est operæ] Sub, 'pretium.'

3 Irridiculum sumus] Id est, ludibrio

Tardus esse illico cœpi, quoniam * * *

Respecto identidem, ne senex * * * *

Illecebram stupri principio eam saviū posco.

Reppulit mihi manum, nec quietum dare sibi saviū me sinit.

Enim jam magis jam appropero: magis jam lubet in Casina irruere. 15

Cupio illam operam seni surripere: forem obdo, ne senex me opprimat.

MU. Agedum tu adi hunc. CL. Obsecro, ubi tua nova nupta est?

OL. Perii hercle ego! manifesta res est. CL. omnem ordine rem

Fateri ergo æquom est, quid intus agitur? quid agit Casina? satin' morigera est? OL. pudet dicere me * 20

CL. Memora ordine, ut occeperas. OL. pudet hercle. CL. age audacter.

Postquam decubuisti, hinc te volo memorare quid est factum.

OL. At flagitium est. CL. Cavebunt qui audierint, faciam.

OL. * Hoc majus est. CL. perdis: quin tu pergis? OL. Ubi

~~~~~

nova me delectem Pl. 4. *nuptiis essem* Pl. 6. *nup.* [ ] Pl. 2.—11 *Taurus esse* edd. quædam vett. *quoniam metui mihi a sene* Parei 2. contra codd.—12 *Respecto* [ ] *Illecebram* C. *adsit ne senex* Pareus e cod. Barthol. Schobingeri; *senex primus capiat* Pl. 2. 4. *senex prius capiat* Pl. 1. 3. 6.—13 *Quæro deinde illecebras* Lambinus ex codd.—14 C. et Parei 2. *neque enim dare sibi saviū me sinit*; Pl. quinque, *neque quietum dare sibi saviū me sinit*.—16 *Cuperem* edd. quædam vett. *Cupio* C. et quinque Pl. *forem abdo* Pl. 2. a m. pr. C. et Pl. 4. *forem obdo* Pl. 1. 3. 6. *opprimeret* C. et tres Pl. *opprimat* alii Pl.—17 *Obsecro* deest in quibusdam edd. extat vero in codd. *Opsecro* C.—18 *Pronomen ego* deest in quinque Pl. *omnem in ordinem rem* Hl. 1. B. 1. *omnem ordinem Fateri* Palm. *omnem in ordinem* [ ] C. *omnem in ordine rem* edd. antiq.—19 *Fateri e. actum est* Hl. 1. B. 1. Pl. 2. 3. 4. 6. *Fateri ergo ægum est* C. a m. pr. et ægrum a m. sec. *F. e. actutum est* Pl. 1.—20 C. *m. est* [ ] *pudet*.—21 [ ] *mora ordine, ut occeperas*. [ ] *pudet hercle* [ ] C.—22 [ ] *nam debuisti inde volo memorare* C. Pl. 3. 4. *nam debuisti inde volo* Pl. 1. 6. *Hl. 1. B. 1.* *Totus vs. deest* in Pl. 2. *Postquam debuisti hinc te volo* al. ap. Pareum.—23 *At deest* in Hl. 1. B. 1. et quinque Pl. [ ] *flagitium est* C. *Flagitium est cavebunt qui Pl. 2.* *faciant* Pl. 1. 3. 4. 6. Hl. 1. B. 1. *faciam* C. et Pl. 2.—24 [ ] *Hoc magnus est* [ ] *perdis q. t. p* [ ] *ubi* C. [ ] *hoc magis est perdis quin pergis* ubi Pl. 1. *Hoc magnus est periculis* [ ] *quin tu perdis?* [ ]

* us subtus porro * * *

25

* * quid? OL. babæ. CL. quid? OL. papæ.

* * est. OL. oh, erat maxumum.

* * haberet metui: id quærere occœpi.

* * * *

Dum, gladiumne habeat, quæro, arripio capulum. 30

Sed quom cogito, non habuit gladium: nam esset frigidus.

CL. eloquere.

OL. At pudet. CL. num radix fuit? OL. non fuit. CL. num cucumis?

OL. Profecto, hercle, non fuit quicquam olerum:

Nisi, quicquid erat, calamitas profecto attigerat nunquam.

Ita, quicquid erat, grande erat. 35

Mu. Quid fit denique? edissera. OL. ubi appello, Casina, inquam,

Amabo, mea uxorcule, cur virum tuum sic me spernis?

Nimis tu quidem hercle immerito

Meo mihi hæc facis: quia mihi te expetivi.

Illa haud verbum facit, et sepi veste id, qui estis. 40

Ubi illum saltum video obseptum, rogo ut altero sinat ire.

Volo, ut obvertam cubitissim: * *

Ullum mittite * * *

Surgo, ut ineam, in * *

Atque illam in * * *

45

////////

ubi Pl. 2. Hoc magnus est [ ] perdis quin tu pergis? Ubi Pl. 3. Hoc magnus est perdis quin tu perdis [ ] Pl. 4. Hoc magnus est: perdis tu pergis [ ] ubi Pl. 6. et ab alia manu, pergis. OL. ubi, &c. Suspiciantur aliqui in voce magnus latere vocem inanis.—25 [ ] us suptus porro [ ] quid pabe C. Tuus sumptus porro Pl. 2. [ ] us sumptus porro Pl. 3. 4. 6. Loc. humidus alii de conjectura.—30 Voc. gladium ne desunt in C. quæro ne habeat Hl. 1. B. 1. ne habeat [ ] arripio Pl. 3. 4. captum duo Pl. — 31 C. et Pl. 3. nam esse frigidus [ ] eloquere; Pl. 2. 4. esse; Pl. 1. esset; Pl. 6. cesse.—32 Lips. memini radix fuit.—33 Pl. holerum.—35 Ita quicquid grande erat Hl. 1. a m. pr. grande erat [ ] C. Pl. 1. 2. 3. 6.—36 C. et Pl. 4. apello. Verba, Casina inquam, sunt in marg. Pl. 4. Casina inquit amabo me uxorcule C.—37 Pronomen me deest in Hl. 1.—38 Pl. 3. hercle [ ] num erit; al. ap. Pareum, Mea es tu quidem hercle haud ex merito; al. Tu quidem hercle audax es immerito, vel audacter.—39 Hl. 1. hoc facis.—40 Illam C. —41 C. opseptum; Pl. 1. obseptum; Pl. 6. obseptum. C. altero [ ] sin adire.—42 Tollo, ut obvertam cubitissim: verbum nullum mittit Lipsius e cod. Roverii; et sic edidit Pareus. Volo ut obvertam cubitis im[ ] C. cubiti sim Hl. 1. B. 1.—43 Illum mittite B. 1. mittite omnes Pl. —44 Pl. meam in

MU. Perlepide narrat. * *

OL. Savium * * * *

Ita quasi setis labra mihi compungit barba.

Continuo in genua astituto pectus mihi pedibus percutit.

Decido de lecto præceps: subsilit: obtundit os mihi. 50

Inde foras tacitus, præfiscini, exeo hoc ornatu, quo vides,

Ut senex hoc eodem poculo, quo ego bibi, biberet. CL.
optume est.

Sed ubi est palliolum tuum? OL. hic intus reliqui.

CL. Quid nunc? satin' lepide adita est vobis manus? OL.
merito.

CL. St! concrepuerunt fores. OL. num illa me nam se-
quitur? 55

[.....]—48 Cam. *sentis*. C. et Pl. 4. *labram*; Pl. 1. 2. 3. 6. *labra*. C. *compugit*.—49 Edd. quædam vett. omittunt *in genua*. Parei 2. *astuto*; C. *astituti*.—50 Edd. quædam vett. *subsiliit*; C. *subsilit*. Pl. 6. *obtulit*; C. *optundit*.—51 Parei 2. *præfiscini*; Pl. habent *proficiens*, vel *proficiens*, sive *proficiscens*.—52 C. a m. pr. *biberet*.—54 Hl. 1. *est abdita vobis*; B. 1. Pl. 3. *abdita est vobis*; C. Pl. 1. 2. 6. *addita est vobis*; Pl. 4. *addicta est vobis*.—55 *Sed concrepuerunt* Hl. 1. B. 1. C. *me nunc* Hl. 1. B. 1.

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

STALINO, OLYMPIO.*

ST. MAXUMO ego ardeo flagitio, nec quid agam meis re-
bus scio,

Nec meam ut uxorem aspiciam contra oculis: ita disperii.

Omnia palam sunt probra; omnibus modis occidi miser.

STA. Ego teneor ingenti scelere, nec scio quid moliar in meis negotiis, nec audeo subire conspectum meæ uxoris, adeo interii: cuncta flagitia nota sunt. Sum perditus, infelix omni ratione, tam aperte fauces sunt occupatæ: non intelligo quo

* Mss. Lang. ST. CLEOSTRAT.—1 Maxumo ergo C. M. ego omnes Pl. Hl. 1. B. 1.—3 [.....]nia palam C. Quia palam Pl. 1. 2. 3. Qua palam Pl. 4. 6.—

NOTE

1 *Ardeo flagitio*] Sic dicitur 'ardere n'oser regarder en face, præ metu videlicet et pudore.

2 *Uxorem aspiciam contra*] Id est,

Ita manifesto faucibus teneor :

Nec quibus modis purgem scio me meæ uxori,

5

Qui expalliatum sum miser : * *

* * * clandestinæ nuptiæ * *

* * * * censeo

* * * mihi optimum est.

* * Ea dux uxorem meam :

10

* * * * riam

Sed ecquis est qui homo munus velit fungier pro me ?

Quid nunc agam nescio, nisi ut improbos famulos imiter,
ac domo fugiam.

Nam salus nulla est scapulis, si domum redeo.

Nugas istuc dicere licet: vapulo hercle ego invitus ta-
men,

15

Etsi malum merui: hac dabo protinam; et fugiam. OL.
heus, Stalino,

Amator! ST. occidi! revocor: quasi non audiam, abibo.

pucto me excusem apud meam conjugem, utpote cui pallium est ereptum, quo ea tegere possim: nuptiæ furtivæ sunt notæ. Arbitror mihi esse bonum ut adeam Murrinam: ea dux fuit ad frandem: ea novit meam uxorem: ea reperit hanc fallaciam. At quis velit id muneris obire meo loco? Non video quid jam moliar, nisi imitatus servos nequam, aufugiam domo; nam scapulæ perditæ sunt, si repeto domum; licet dicere istud. Ego dabo pœnas sine dubio, et quidem invitus, licet commerui. Hac via effugiam celeriter. OL. Heu! Stalino, amator! STA. Perii! revocor. Abibo quasi non audiam.

=====

4 C. *facibus*; Pl. *omnes faucibus*.—5 [ ] *quibus* C. Pl. 2. 3. 4. 6. *Nec deest* in Hl. 1. B. 1. Pl. 1.—6 *Quæ* Hl. 1. B. 1. [ ] *quæ expalliatum* C. Pl. 3. 4. *que expoliatus* Pl. 1. *quæ expalliatum* Pl. 2. 6. *qui expalliatum* Pl. 4. a m. sec.—7 [ ] *palam sunt clandestinæ* Lgg.—8 *Adcundam Murrinam censeo mihi optimum* 'st Parei 2. contra codd.—10 *Ea dux: ea uxorem meam: ea hanc invenit riam* ibid. item contra codd.—11 *Tò riam abest* ab Hl. 1. B. 1. *nam* Pl. 1.—12 C. *minus velit*; Pl. 1. 4. 6. *munus velit*.—14 C. a m. pr. *est capulis*.—15 Edd. *vett. ego hercle*; C. *quinque* Pl. Hl. 1. B. 1. *hercle ego*.—16 *Douza, protinam me infugam*; Hl. 1. *protinam fugium*. Lgg. *heus sta*; Pl. *heus talicio*; C. *heus stalicio*; Hl. 1. *heus tulitio*; B. 1. *heus talino*.—17 C. et Pl. 1. 2. 3. *occide*; Pl. 4. 6. *occidi*. Pl. *omnes adibo*; C. *abibo*.

NOTE

6 *Expalliatum sum*] Id est, pallium est mihi detractum. Jocus est, quasi dicat: Non est quo possim tegere factum meum, utpote cui ereptum est

pallium. Nos vernaculo nostro dicimus *pallier*, a 'pallio,' quando deprecari invidiam alienius rei volumus, et levare culpam aliqua ex parte.

ACTUS QUINTI SCENA QUARTA.

CHALINUS, STALINO, CLEOSTRATA,
MURRHINA, OLYMPIO.*

CH. UBI tu es, qui colere mores Massilienses postulas?

Nunc tu, si vis subicitare me, proba est occasio.

Periisti hercle: age, accede huc, * *

Hic desunt octo versus.

ST. Hac ibo: caninam scævam spero meliorem fore.

CL. Quid agis tu marite, mi vir? unde ornatu hoc ad-
venis? 5

Quid fecisti scipione, aut quod habuisti pallium?

AN. In adulterio dum mœchissat Casinam, credo perdidit.

ST. Occidi! CH. etiamne imus cubitum? Casina sum.

ST. in malam crucem.

CHA. Adesdum qui gaudes vivere moribus Massiliensibus? * * * periisti per Herculem. Age adesdum huc. STA. Hac vadam. Credo latratum canis feræ esse futurum auspiciorem. CLE. Quid moliris hic, mi marite, mi vir? Unde venis hac veste? ubi scipio? ubi pallium quod habebas? AN. Credo, perdidit in adulterio, quando mæchatus est cum Casina. STA. Perii. CHA. Imusne cubitum? Habe me loco Casinæ. STA. I in malam crucem. CHA. Non me diligis? CLE.

//////////

* 'Addendæ etiam ANCILLÆ.' Dissald.—2 C. et Lgg. sive is subicit; Pl. 1. subicit sine is meo; Pl. 2. sine his subjicit; Pl. 3. sive his subcit; Pl. 4. sine his subjectare; Pl. 6. sine his subcit; unde quis fecit si vis subcit; Lips. sine os subjectare; al. si velis me sublectare.—3 [ ] peristi C.—4 Ac ibo Hl. 1. Pl. 1. 4. caninam scenam Hl. 1. B. 1. caninam scævam Pl. 1. Accibo cavinam scævam Pl. 2. carinam scævam Pl. 4. et a m. recentiori, Adibo carinam; Pl. 6. Age, accede huc, Nam ibi carinum spero.—5 Donza, sic cum ornatu hoc advenis. Verba sic cum non visuntur in codd. huc advenis Hl. 1.—6 Pl. 1. 2. Hl. 1. B. 1. scipionem; C. cipionem.—7 Pl. 1. 6. Hl. 1. B. 1. dum mæchus sat; Pl. 2. dum medus sat; Pl. 3. dum mecus sat; Pl. 4. dum mecus stat; C. dum mæchis sat; al. ap. Pareum, dum mæchus salit.—8 Occidit C. et Pl. quinque. I in m. crucem

NOTÆ

I Colere mores Massilienses] 'Qui Curios simulant,' id est, severitatem morum, gravitatem, castimoniam præ se ferunt, 'et Bacchanalia vivunt,' id est, nequissimi sunt: *des Tartufes*, ut jam usus ferme obtinuit, ab illa Fabula quam Molierius nuper exhibuit ad detrahendam hypocritis larvam pietatis et æquitatis, qua tecti

quidlibet audent hoc nostro sæculo homines in omni toga nequam, qui adducta fronte et torva neglectaque concinnitate, in vultu, veste, et habitu toto corporis plusquam Curii sunt, sed revera compositis ad lenitatem vocibus, vocant in exitium incautos, vindictæ velificantur, aut cupiditati.

CH. Non amas me? CL. quin responde, tuo quid factum est pallio?

ST. Bacchæ ergo, hercle, uxor. Bacchæ, Bacchæ hercle uxor. 10

AN. Nugatur sciens: nam ecastor nunc Bacchæ nullæ ludunt.

ST. Oblitus fui: sed tamen Bacchæ. CL. quid Bacchæ? id fieri non potest.

OL. Times ecastor. ST. egone? OL. haud mentire hercle: nam pa *

Hic in Mss. lacuna est versuum novem.

ST. Non taces? OL. non hercle vero taceo: nam tu maxumo

Me obsecravisti opere, Casinam ut poscerem uxorem mihi.

ST. Tui amoris caussa ego istuc feci. CL. immo hercle illius. 16

Te quidem oppressisset. ST. feci ego istæc dicta quæ vos dicitis?

CL. Rogitas etiam? ST. siquidem hercle feci, feci nequiter.

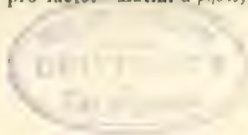
Age dic, quid factum est tuo pallio? STA. Bacchæ: ergo per Herculem, conjux. Bacchæ, Bacchæ per Herculem, conjux. AN. Nugatur prudens. Nullæ enim per Castorem Bacchæ vagantur jam. STA. Fui oblitus: attamen Bacchæ. CLE. Quid Bacchæ ad id? Fieri nequit. OL. Metuis per ædem Castoris. STA. Ego-ne? OL. Non mentior per Herculem: nam res est manifesta. STA. Non siles? OL. Non sileo profecto: nam tu a me contendisti magnopere ut peterem conjugem Casinam. STA. Equidem feci gratia tui amoris. CLE. Immo sane illius: te vero oppressisset. STA. Equidem feci ea quæ vos narratis? CLE. Rogitas veniam? STA.

*****

edd. vett. sed verbum *I* deest in codd.—10 *Bacche* igitur Hl. 1. *uxor*. Cl. *quid est?* Parei 2. Verba *quid est* desunt in codd.—12 *Olitus* fui C. *Oblitus* fui omnes Pll. *Bacche id fieri* Pll. 1. 2. 3. 4. 6. *id* deest in quibusdam edd. ante Pareum.—13 Parei 2. *nam palam est*. Baptista Pius refert veterem esse lect. *nam paro exloqui, quæcumque cetera vidi*. Pl. 2. *habet nam, sine pa*; Pl. 3. *mapa*; C. Pl. 1. 4. 6. et Ven. 1. *nampa*. Bipont. *palam 'st Jam, et paro eloqui quæcumque vidi cetera*.—14 C. *tu maxime*.—15 *Me opservaste obere* [ ] *casinam* C. *Me obsecravisti* [ ] *casinam* Pll. *Me obsecrasti* Hl. 1.—16 C. *causa* [ ] *ego istuc feci* [ ] *immo*; Lamb. *immo ecastor illius*; Pl. 4. et C. *immo Hectore illius*.—17 Pl. 3. *opetisset*; Cam. et Parei 2. *oppressi*; C. et reliqui Pll. *oppressisset*. C. Hl. 1. *ista hæc*; B. 1. *istec hæc*.—18 Hl. 1. *nequi-*

NOTÆ

17 *Feci ego istæc dicta*] *J'ai fait ce* accipiuntur. Hebræi accipiunt dic-
que vous dites. *Dicta* pro rebus hic tum pro facto. Latini a *ῥῆσις*, quod

CL. Redi modo huc intro : monebo, siquidem meministi minus.

ST. Hercle, opinor, potius vobis credam, quod vos dicitis. Sed, uxor, da viro hanc veniam. Murrhina, ora Cleostratam : 21

Si unquam posthac aut amasso Casinam, aut ocepso modo,

Ne ut eam amasso : si ego unquam adeo posthac tale admisero :

Nulla caussa est, quin pendentem me, uxor, virgis verberes.

MU. Censeo, ecastor, veniam hanc dandam. CL. faciam ut jubes. 25

Propter eam rem hanc tibi nunc veniam minus gravate prospero ;

Hanc ex longa longiorem ne faciamus fabulam.

ST. Non irata es? CL. non sum irata. ST. tuæ fidei credo? CL. meæ.

ST. Lepidiorem uxorem nemo quisquam, quam ego habeo. CH. hanc habe.

Si quid feci, per Herculem, feci improbe. CLE. Regredere huc in ædes: commonefaciam: nam es memorie infelicis. STA. Profecto existimo vobis esse credendum potius, quando aliquid dicitis. At conjux, condona hanc veniam conjugi. Murrhina, roga Cleostratam: si unquam postea aut amavero Casinam, aut tentavero modo, nedum eam amavero: si ego adeo commisero unquam deinceps tale facinus, est nulla causa, conjux, cur minime me virgis plectas pendentem. MUR. Existimo per ædem Castoris huic dandam esse hanc veniam. CLE. Faciam uti rogas: idcirco tibi concedo jam æquo animo hanc veniam, ne efficiam hanc Comædian e proluxa proluxiorem. STA. Non es irata? CLE. Non sum irata. STA. Memet committo tuæ fidei? CLE. Meæ. STA. Nullus habet conjugem commodiorem hac

////////

ter feci; C. fesi nequiter.—19 Redimus huc Hl. 1. B. 1.—20 C. credam [ ] quod.—21 Myrrina C.—23 Nedum ut Parei 2. Ne ut C. Hl. 1. B. 1. et omnes Pll.—24 Pronomen me, quod exhibent omnes codd. deest in edd. quibusdam ante Pareum.—25 Parei 2. veniam huic hanc; sed τὸ huic deest in omnibus codd. hanc veniam Hl. 1. B. 1.—26 Iidem codd. veniam nunc; C. nunc rem veniam minus. J. Guil. prospero; Hl. 1. prospecto.—27 C. et quinque Pll. ni faciamus.—28 Pronomen meæ deest in Hl. 1. B. 1.—29 Ne lepidiorem Hl. 1. Me lepidiorem B. 1. et Hl. 1. a m. sec. habeo [ ] hanc hab C. habeo hanc li-

NOTÆ

dictum significat, fecerunt ' reses,' et
deinde ' res,' quod opponitur ' verbo.'

22 Amasso] Amavero.
Ocepso] Occepero.

CL. Age tu, redde huic scipionem et pallium. CH. tene.
ST. libet. 30

CH. Mihi quidem, edepol, insignite facta est magna injuria.

Duobus nupsi: neuter fecit, quod novæ nuptæ solet.

quam ego habeo. CHA. *Hanc habe.* CLE. *Age, tu, restitue huic baculum et pallium.* CHA. *Tene.* STA. *Libet.* CHA. * * *

bet Pll. 1. 2.—30 C. *et pallium* [ ] *tene libet*; Hl. 1. B. 1. *libet*; verba *tene et libet* desunt in Pll. 1. 2. 3.—31 Pll. 1. 2. 3. et C. *insigne te*; Pl. 4. *insignite*.

GREX.

SPECTATORES, quod futurum est intus, hic memorabimus.

Hæc Casina hujus reperietur filia esse e proxumo,

Eaque nubet Euthynico nostro herili filio.

Nunc vos æquom est, manibus meritis meritam mercedem dare.

Qui faxit, clam uxorem ducat scortum semper, quod
volet. 5

Verum qui non manibus clare, quantum poterit, plauserit,
Ei pro scorto supponetur hircus unctus nautea.

GREX. *Spectatores, hic commemorabimus quod geretur intus. Hæc Casina apprehendetur esse filia Alcesimi vicini, eaque nubet Euthynico filio nostri heri. Jam par est vos impendere mercedem meritis manibus meritis, plausu clare edito.* * * *

1 C. hæc continuo annectit superioribus. In quo *futurum est* in litura. *hic* deest in C. Pll. quinque, Hl. 1. B. 1.—2 C. B. 1. *ex proxumo*; Hl. 1. *hujus ex proxumo esse filia*.—3 *Euthynico* C. et Pll. *Tentonico* B. 1. *Tenturato* Hl. 1.—5 *Qui fluxit* C. *Qui facit* Pl. 6. *Qui faxi* Pl. 1. *Qui faxit* Pll. 2. 3. 4. *semper scortum* Hl. 1. B. 1. *vole* C.—6 C. Pll. 1. 2. 3. *quæ non*: C. et omnes Pll. *manibus dare*. Hl. 1. a m. pr. *poterat plauserat*.—7 C. Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. *unctus nautea*; et sic edidit Pareus.

NOTÆ

1 *Quod futurum est intus, hic memorabimus* [Sunt enim quæ coram in scena non licet exhibere. Horatius, 'nec tamen intus Digna geri promes in scenam.'

M. ACCII PLAUTI
CISTELLARIA.

DRAMATIS PERSONÆ.

SILENIUM, }
GYMNASIUM, } *Meretrices.*

LENA.

AUXILIUM, *Prologus.*

MELÆNIS, *Lena.*

ALGESIMARCHUS, *Adolescens.*

LAMPADIO, *Servus.*

PHANOSTRATA, *Uxor.*

HALISCA, *Ancilla.*

DEMIPHO, *Senex.*

CATERVA.

ARGUMENTUM, UT QUIBUSDAM VIDETUR, PRISCIANI.

COMPRIMIT adolescens Lemnius Sicyoniam,
Is redit in patriam, et gnatam generat nuptiis.
Sicyonia æque parit puellam : hinc servolus

Demipho juvenis Lemnius comprimit Phanostratam Sicyoniam Sicyone. Idem revertitur in Lemnum patriam suam, et ducta uxore Lemnia, ex ea suscipit filiam. Phanostrata et ipsa pepererat puellam Sicyone, Silenium nomine.

////////

1 *Lemnicus* edd. quædam vett. *Lemnius Lyconiam* Lgg. B. 1. *Lemnius Sityoniam* Hl. 1. *Lemnus Liconiam* C. *Lemnius Liconia* Pl. 3. 4.—3 *Sitionia* æque pa-

NOTÆ

1 *Adolescens*] *Tubero* apud *Aulum Gellium* : ‘ *Servius Tullius Rex prudens*, et *Var. Clas.* *Plaut.* 2 N

Tollit, atque exponit, et ex insidiis aucupat.

Eam sublatam meretrix alii detulit.

5

Lemno post rediens ducit quam compresserat,

Lemnique natam despondit adolescentulo

Amore capto illius projecticiæ.

Requirens servus reperit, quam projecerat.

Itaque lege, et rite civem cognitam

10

Alcesimarchus, ut erat nactus, possidet.

Lampadio servus Phanostratæ accipit Silenium, et exponit, et ex occulto speculatur a quo tollatur infans. Meretrix tollit Silenium, et alii Melænidi detulit. Postea Demipho, mortua uxore, revertitur ex Lemno, et ducit uxorem Phanostratam, cui vim attulerat. Ipse Demipho despondet Alcesimarcho filiam quam habuerat in Lemno insula ex priore conjuge Lemnia. Sed Alcesimarchus deperit Silenium, quæ exposita fuerat imperio Phanostratæ matris. Lampadiscus quærit ubi sit Silenium quam exposuit: eam reperit: itaque Alcesimarchus possidet Silenium legitimo matrimonio, postquam cognovit eam esse liberam, quemadmodum habuerat antea concubinam.

=====

rit B. Sycio neque parit Lgg. Sicyonæ que parit M. Sycionia eque parit C. et Pll. Sicyonia quam p. puellam, hanc Both.—4 Tollit et exponit Idem.—6 Hl. 1. quam compressat.—7 Hl. 1. B. 1. M. despondet; Both. spondet.—8 C. a m. pr. pro lecticiæ; Pll. tres prolecticiæ; Pl. 4. prolecticiæ.—10 Itaque hanc lege Ald. Junt. Gryph. Both. hanc deest in Lgg. Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. Itaque lege hanc al. ap. Lang.

NOTÆ

dentissimus, cum illas quinque classes juniorum, census faciendi gratia, institueret, pueros esse existimavit qui minores essent annis 17. atque inde ab anno 17. quos idoneos jam esse reipublicæ arbitraretur, milites scripsisse, eosque ad annum 46. juniores; supraque eum seniores appellasse. Censorinus: 'Juvenes ab anno 30. ad 45.' Ut nunc usus obtinet, infantia patet ad an. 7. quo demum explicatior lingua puer verba molitur; pueritia a nativitate ad annum 14. quo puberes esse incipiunt; a 10. ad 17. est adolescentia. Juventus et juventutis appellatio vagatur ferme per omnes gradus ætatis, et cum senectute vitam nostram totam partitur.

1 Lemnius] Lemnos, a qua patronimicum Lemnius, est insula maris

Ægæi, fabuloso Vulcani casu nobilis: unde et ipsa Vulcania, eadem et Hypsiphile, a filia Thoantis, quæ in hac insula regnavit.

Sicyoniam] Sicyon, urbs vetus Peloponnesi, quæ et Ægialos dicta, ab rege Ægialo. Ab eadem urbe dicta est regio Sicyonia; Sicyonius a Sicyone.

4 Ex insidiis] 'Insidiæ' et 'latebræ' hoc loco idem: alibi 'insidiæ' sunt 'latebræ' quidem, sed e quibus et observare et opprimere hostis hostem potest.

Aucupat] Vetis, pro 'aucupatur': activum pro deponente.

11 Ut erat nactus] Id est, quando nactus est Silenium suam concubinam esse liberam, eam legitimo sibi matrimonio copulat Alcesimarchus.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

NOMEN habet Fabula a 'cistella,' quam amittit in hac ancilla, et reperit mulier, mater ejus puellæ, cujus in illa crepundia inerant. Ita agnoscitur amica adolescentis, et illi nubit. Argumentum est simplex et admodum tenue. Insertus est motus insani amoris.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

SILENIUM,* GYMNASIUM, LENA.

SI. CUM ego antidhac te amavi, et mihi amicam esse crevi,
Mea Gymnasium, et matrem tuam : tum id mihi hodie
Aperuistis, tu atque hæc : soror si mea esses,
Qui magis potueris mihi honorem ire habitum,
Nescio ; nisi, ut meus est animus, fieri

5

Non posse arbitror : ita omnibus relictis rebus
Mihi frequentem operam dedistis : eo ego vos
Amo, et eo a me magnam inistis gratiam.

GY. Pol istoc quidem nos pretio facile est

Frequentare tibi, utilesque habere :

10

SI. Charissima Gymnasium, ego te dilexi semper, et putavi me a te amari, et a tua matre : sed mihi patefecisti id hodie tu et illa : si esses mea soror, nescio quomodo posses mihi habere majorem honorem. Unum scio, ut mea fert opinio, non posse haberi majorem : adco mihi exhibuistis sedulam operam, omissis ceteris negotiis. Idcirco ego vobis ago gratias, idcirco egregie de me estis merita. GY. Sane est facile te invisere sapius istis conditionibus, et tibi exhibere nostra officia :

~~~~~

* SELENIUM C. et quinque Pll.—1 Cum antehac te Hl. 1. B. 1. Cum te ante id hac Lgg. ego deest etiam in Pll.—3 Aperuisti C. Aperuistis Hl. 1. B. 1. Pll. quinque, et edd. antiq. hac si soror Lgg.—4 Quin B. 1. potueritis Hl. 1. B. 1. Pll. tres, H. potueratis Lgg. Both. potueris C. et duo Pll.—5 Voc. nisi deest in Hl. 1. B. 1.—7 Hl. 1. B. 1. et ego vos ; Lgg. eo vos, omisso pronomine ego.—9 C. istuc. Lgg. pacto nos fucile est ; edd. vet. est facile.—10 Hl. 1. B. 1. ut illis quæ ; Pll. quinque et Lgg. ut illisque habere ; C. a m. sec.

NOTÆ

1 Crevi] 'Cerno' est a κρίνω, unde 'crimen,' quia 'discernitur' innocens a reo, inde est et 'decretum' : et 'crines,' quia a vertice ad frontem 'crines' discernuntur, et in utrumque tempus decumbunt.

4 Ire habitum] Id est, venire habitum : me venir rendre. Nos in nostra vernacula utimur et hoc verbo aller,

sine motu : Si vous allez avoir de la jalousie.

10 Frequentare tibi] Pro 'frequentare te.' Retinet videlicet syntaxim phrasis in unum verbum contractæ, quasi sit, 'frequentem operam dare tibi.'

Utilesque habere] Facile est tibi nos habere paratas ad usum tuum et

Ita in prandio nos lepide atque nitide

Accepisti apud te, ut semper meminerimus.

SI. Lubentique edepol animo factum, et fiet a me,

Quæ vos arbitrabor velle, ea ut expetam.

LE. Quod ille dixit, qui secundo vento vectus est, 15

Tranquillo mari, ventum gaudeo ecaster ad te :

Ita hodie hic acceptæ sumus suavis modis ;

Nec, nisi disciplina, apud te fuit quicquam

Ibi, quin mihi placeret. SI. quid ita, amabo ?

LE. Raro nimium dabat quod biberem : atque id me-
rum 20

Infuscabat. GY. amabo, hiccine istud decet ?

LE. Jusque fasque est : nemo alienus hic est. SI. me-
rito

Vestro amo vos, quia me colitis et magnificatis.

adeo nos excepisti apud te eleganti atque liberali mensa, ut nunquam obliviscamur hujus urbanitatis. SI. Profecto id et a me exhibitum est alucri lætaque mente, et exhibebitur semper, ut ambiam ea quibus existimavero vos delectari. LE. Certe lætor venisse nos ad te, ut dicit qui venit ad portum opportuno vento et mari, adeo fuimus invitata hic hodie modis jucundis ; neque fuit quicquam apud te, quod mihi non probaretur, nisi mos instruenda cæna. SI. Quare, rogo te ? LE. Nimirum qui ministrabat, fundebat rarius vinum, atque id purum impurabat. GY. Quæso, idne tempestive dicis ? LE. Tempestive sane. Nullus est enim hic ignotus. SI. Vobis ago gratias quia me invisistis, et me affecistis hoc honore. LE.

////////

haberi.—11 Lgg. ac nitide.—12 Hl. 1. a m. sec. memineris.—13 Lubenti edepol edd. vett. et Both.—14 C. Hl. 1. B. 1. Pl. et edd. antiq. ut expetes ; Lgg. arbitrator velle, ea ut expetes ; Hl. 1. in marg. expectetis ; al. ap. Both. expetem, vel expectes.—15 Charis. p. 45. ed. Putsch. ventulo.—16 T. mare C. ecaster. A te Lgg.—17 Ita hodie accepte C. τὸ hic omisso ; hic tamen extat in Hl. 1. B. 1. et quinque Pl.—18 Scal. nec nisi disciplina pudeat fuit quicquam ; Hl. 1. a m. pr. B. 1. Hac nisi ; C. Nec disciplina ; Pl. 6. discipula ; Sarracen. displicina.—19 Ibi deest in Lgg.—20 Raro vinum Hl. 1. B. 1. Pl. 1. 2. quod habere Pl. 3. atque deest in Hl. 1. B. 1. Pro merum, Pl. 4. habet morum ; Pl. 2. domerum.—21 Infutabat edd. quædam vett. Infucabat Douza ; Infuscabat Hl. 1. B. 1.

NOTÆ

obsequium, utpote quas isti mercedi conducis, utiles habere, d'être à votre service.

12 *Accepisti*] Donatus : ' Accipere est invitare facillime atque ampliter : ἐστιάειν γαμικῶς.' Eun. v. G. interpretatur ' pascere.'

21 *Infuscabat*] Festus : ' Infuscare

aquam, id est, in fauces, ad sorbendum dare.' ' Infuscare vinum,' est ei colorem tribuere proximum a nigro, qui est fuscus, quod quidem fit admixta aqua. Alii *Infucabat*, a ' fuce ' qui est pigmenti genus, quo candidior cutis est. Hoc loco aqua dilutum vinum, e rubro fit candidius.

LE. Decet pol, mea Silenium, hunc esse ordinem,
 Benevolentes inter se, beneque amicitia utier: 25
 Ubi istas videas summo genere natas,
 Summates matronas, ut amicitiam colunt,
 Atque ut eam junctam bene habent inter se.
 Si idem istud nos faciamus, si idem imitemur,
 Ita tamen vix vivimus cum invidia summa. 30
 Suarum opum nos volunt esse indigentes.
 Nostra copia nihilo volunt nos potesse,
 Suique omnium rerum nos indigere,
 Ut sibi simus supplices: eas si adeas,
 Abitum quam aditum malis: ita nostro ordini 35
 Palam blandiuntur: clam, si occasio usquam est,
 Aquam frigidam subdole suffundunt.
 Viris cum suis prædicant nos solere:
 Suas pellices esse aiunt: eunt depressum,

Profecto par est, mea Silenium, nostrum ordinem meretricium ita se habere, ut colamus amicitias mutuas, quando cernimus quemadmodum istæ primates matronæ, summo genere nate, amicitiam conjungant, et quemadmodum tuentur conjunctam mutuis officiis: si nos præstemus idem, si sequamur idem institutum, tamen vix ita vivere licet, idque cum incredibili invidia. Volunt nos indigere sua ope, volunt nos habere quicquam in nostra potestate, et volunt nos egere omnibus rebus quibus abundant, ut nos efficiant sibi obnoxias. Si ad eas accesseris, malis recedere quam accedere. Nam blandiuntur publice nostro ordini meretricio: si sese offert occasio, suffundunt fraudulenter aquam frigidam. Dicunt suos maritos nobiscum habere consuetudinem: dicunt nos esse pellices suorum maritorum: vituperant,

C. et quinque Pll.—23 *Vostro* Lgg. *magnificatis* Fris. Pl. 2. et Pl. 1. a m. sec. *magnis facitis* C. *magnificitis* Pl. 3.—25 *Benevolentis* Hl. 1. B. 1. *Benivolentis* Lgg. C. et quinque Pll. *Benevolentem* al. ap. Pareum.—28 Pl. 1. a m. sec. Pl. 3. a m. pr. Hl. 1. Lamb. *vinctam*; B. 1. Pl. 2. *vinctam*; C. et Pl. 4. *junctam*, sive *vinctam*; Pl. 6. *junctam*, aut certe *rintam*.—29 C. et quinque Pll. *imitamur*.—32 *Nostra nos nihilum copia volunt potesse* Both. *nihil* Ven. 6. Junt.—34 Hl. 1. B. 1. *easque si*. B. 1. *ad eas*.—37 Meurs. et al. ap. Pareum *delent τὸ Aquam*, quod tamen exhibent C. Hl. 1. B. 1. et quinque Pll.—39 *Suas pellices* C.—

NOTE

32 *Potesse*] A 'potis sum' et 'pote sum,' 'potis es' et 'pote es:' *potesse*, quasi 'pote esse,' unde 'posse.'

35 *Nostro ordini*] Meretricio. Ut est senatorius et equester ordo, sic lena 'meretricium' vocat ordinem. In Eunuchio parasitis: 'Conveni hodie quandam mei loci atque ordinis;' id est, parasitum.

37 *Aquam suffundunt*] Ut aqua temperat aut extinguit ignem, sic matronarum monita amores maritorum opprimunt. Metaphora ducta a fabris ferrariis, qui aspergunt aquam foculis suis.

38 *Nos solere*] Verecunde exprimit, seu potius silet, 'scortari.'

Quia nos libertinæ sumus : et ego et tua mater ambæ 40
Meretrices fuimus : illa te, ego hanc mihi educavi

Ex patribus conventitiis : neque ego hanc superbiæ causa
Repuli ad meretricium quæstum, nisi ut ne esurirem.

SI. At satius fuerat eam viro dare nuptum potius. LE.
heia :

Hæc quidem ecastor cotidie viro nubit, nupsitque
hodie, 45

Nubet mox noctu : nunquam ego hanc viduam cubare
sivi.

Nam si hæc non nubat, lugubre fame familia pereat.

GY. Necesse est, quo tu me modo voles esse, ita esse,
mater.

LE. Ecastor haud me pœnitet, si, ut dicis, ita futura es.

Nam si quidem ita eris, ut volo, nunquam Hecata fies : 50

quia nos sumus libertinæ : ego et tua mater, fuimus ambæ meretrices. Ego mihi enutriti hanc, et illa te ex patribus fortuitis. Neque ego hanc compuli ad quæstum meretricium, nisi ut ego minime cibo carerem. SI. Sed erat commodius eam tradere potius viro nuptum. LE. Heia ! hæc sane nubit quotidie viro, nupsitque hodie, nubet mox noctu. Nunquam passa sum hanc dormire solam. Nam si hæc non nupserit, domus concidat inedia tristissima. GY. Oportet, mater, me ita vivere, ut tibi placebit. LE. Sane non me pœnitet, si ejusmodi futura es ut dicis : nam si ejusmodi eris ut cupio, nunquam Hecata evades, florebisque perpetuo illa

~~~~~

40 Hl. 1. ambo.—41 M. sumus Hl. 1. illa te et ego edd. vett. et deest in Lgg. Hl. 1. B. 1. et quinque Pll.—42 Ex p. commentis Both. Ex p. conventus C. Ex p. contiguus edd. antiq. Ex patricus certicus Pl. 3. Ex p. conticiis Hl. 1. Pl. 6. Ex p. conticuis Pl. 1. a m. sec. B. 1. Ex p. contituis Pl. 1. a m. pr. Ex p. conventis al. ap. Pareum ; Ex p. conventitiis Lgg. C. a m. sec. ego neque Hl. 1. B. 1.—43 Edd. quædam vett. ne ego esurirem ; τδ ego deest in C. Hl. 1. B. 1. Lgg. et quinque Pll. ne esuriam Both.—44 A. nuptum ocyus. Pro heia, quod servant Lgg. Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. etiam legitur in edd. vett.—46 Hl. 1. nunquam hanc, omisso τῷ ego.—47 C. lucubre [ ] fame ; edd. quædam vett. lugubre mihi fame ; sed illud mihi in nullo extat cod.—49 C. pœnitet.—50 Particula ita deest in Hl. 1. a m. pr. namque et hæc ate fies C.

NOTE

40 *Libertinæ*] Meretrices, aut servæ, aut libertinæ erant : liberis quæstum corpore facere non licebat. Tacitus : ‘ Eodem anno gravibus senatus decretis libido fœminarum coercita, cantumque ne corpore quæstum faceret, cui avus, aut pater, aut maritus eques Romanus fuisset. Nam Vestilia prætoria familia genita licen-

tiam stupri apud ædiles vulgaverat, more inter veteres recepto, qui satis pœnarum adversus impudicas in ipsa professione flagitii credebant.’

42 *Patribus conventitiis*] Patribus incertis, utpote ex matre publicæ libidini devota.

50 *Nunquam Hecata fies*] Hecate apud inferos Proserpina dicitur. Hic

Semperque istam, quam nunc habeas, ætatulam obtinebis,
Multisque damno, et mihi lucro sine meo sæpe eris sumtu.
GY. Di faxint. LE. sine opera tua nihil Di horunc facere
possunt.

GY. Equidem, hercle, addam operam sedulo: sed quid tu
inter istæc verba,

Meus oculus, mea Silenium, (nunquam ego te tristiores 55
Vidi esse) quid, cedo, te obsecro, tam abhorret hilari-
tudo?

Neque munda adæque es, ut soles: hoc sis vide: ut
petivit

Suspirium alte! et pallida es: eloquere utrumque nobis,
Et quid tibi est, et quid velis nostram operam, ut nos
sciamus.

Noli, obsecro, lacrumis tuis mihi exercitum imperare, 60
Mea. Si. excrucior, mea Gymnasium, male mihi est,
male maceror,

tenera ætate qua viges nunc; afferesque sæpe detrimentum compluribus, et lucrum mihi sine meis impensis. GY. Dii faciant. LE. Dii nihil horum præstabunt sine te. GY. Sane adhibebo operam sedulam. At quid tu inter illi verba, mi oculo, mea Silenium? Nunquam ego te animadverti mæstiores. Dic, quæso, quare ab hilaritate adeo abhorres, neque es perinde laeta atque consuevisti. Vide id, si vis, ut erupit ab alto pectore suspirium, ut pallida es. Dic nobis utrumque, et quid habeas, et quid opis a nobis expectes, ut nos intelligamus. Quæso, noli exercere meam patientiam tuis fletibus, mea Silenium. Si. Discrucior, mea Gym-

~~~~~

a m. pr. Al. *Hecale*, vel *Hecata*.—52 Voc. *sæpe* deest in Lgg.—53 *Di horunc nihil* C. *nihil Di horunc* Hl. 1. B. 1. et quinque Pl. —55 *Meus ocellus* Hl. 1. in marg.—57 Verbum *es* deest in Hl. 1. B. 1.—58 *Suspirium* C. et Pl. 2. 3. 4. 6. *Suspirium* Hl. 1. B. 1. Pl. 1. *pallidula* edd. quædam vett. *et pallida est* Hl. 1. —59 Pl. 2. 3. Pl. 1. a m. sec. C. *et quid velit*. Pl. 4. 6. *et quid velis*. Mox, nos deest in Hl. 1.—60 Pl. 4. 6. *excruciatum imperare*; Hl. 1. *exercitum impetrare*. —61 *Male excrucior, mea* Douza et Both. Si. *Mea excrucior mea* C. et Pl. 1.

NOTE

sumitur pro muliere annosa, ut patet ex oppositione sequentium verborum, 'Semperque illam ætatulam, quam nunc habes, obtinebis.' Alii *Hecale*, quæ fuit mulier longe pauperrima, unoque digna conjuge Iro, si dotis habenda fuisset ratio. Vixit Thesei temporibus. Ovidius: 'Cur nemo est Hecalen, nulla est quæ ceperit

Irum? Nempe quod alter egens, altera pauper erat.'

58 *Suspirium* [*suspiritu*] Cicero: 'Consul est impositus nobis, quem nemo præter nos philosophos aspicere sine suspiritu possit.'

60 *Noli... mihi exercitum imperare*] *Noli me vexare lacrymis*. 'Exercitus' est 'exercitatio,' est 'exercere.'

Doleo ab animo, doleo ab oculis, doleo ab ægritudine.

Quid dicam? nisi stultitia mea me in moerorem rapi.

Gy. Indidem, unde oritur, facito ut facias stultitiam sepe-
libilem.

St. Quid faciam? Gy. in latebras abscondas pectore pe-
nitissumo. 65

Tuam stultitiam sola facito ut scias sine aliis arbitris.

St. at mihi

Cordolium est. Gy. quid id? unde est tibi cordolium,
commemora, obsecro:

Quod neque ego habeo, neque quisquam alia mulier, ut
perhibent viri.

St. Si quid est quod doleat, dolet: si autem non est,
tamen hoc hic dolet.

Gy. Amat hæc mulier. St. eho! an amare occipere, ama-
rum est, obsecro? 70

Gy. Namque ecaster amor et melle et felle est fœcun-
dissumus:

*nasium; non bene habeo, contabesco, agra sum mente, ægris oculis, agra valetudi-
ne. Quid commemorem, nisi mea insipientia me labi in tristitiam? Gy. Fac ut
sepelias insipientiam in eodem loco unde nascitur. St. Quid moliar? Gy. Con-
tineas in recessu imi pectoris. Fac ut sola cognoscas tuam insipientiam, sine ullis
arbitris. St. At mihi est cordis dolor. Gy. Quid est? Unde tibi cor dolet, aperi,
quæso. Cum cor neque ego habeam, neque quisquam alia fœmina, si fides habeat-
ur viris. St. Si cor est quod doleat, dolet: si autem non est, tamen hoc hic dolet.
Gy. Hæc mulier amat. St. Eho! an est acerbum incipere amare? Gy. Sane amor
delibutus est et melle et felle: libat dulcedinem, propinat amaritudinem usque*

2. 3. 4. Alterum mea deest in Pl. 6.—63 Pll. 1. 2. 3. *me immemorem rapi*; C.
Pll. 4. 6. Lgg. *me in merorem rapi*; Hl. 1. B. 1. *rapit*.—65 Al. ap. Pareum
pectoris penitissumi; sed contra codd.—66 Voc. *arbitris* deest in edd. antiq.
extat tamen in codd.—67 *Cor dolium* 'st C. et Parei 2. *Cordulium*, vel *Cordi-
lium* Pll.—68 *Quod ego neque* Lgg.—69 Hl. 1. et Lamb. *tamen hoc mihi dolet*.

NOTÆ

Ludus esse videtur in duabus voci-
bus, *exercitum imperare*.

67 *Cordolium*] Scribendum videtur
diversis vocibus *cor dolium*, quasi *do-
lium* sit adjectivum 'doli, dolia,
dolum.' Alibi est 'vinum crucium,'
quod acerbitate cruciet. 'Agnus
curius,' qui curis nimis macer esset,

ut homines curis nimis evadunt ma-
cilentis.

68 *Quod neque ego habeo*] Id est,
'cordolium,' id est, cordis dolor esse
non potest in eo cui ne cor quidem
est.

69 *Hoc hic dolet*] Apposita manu
ad pectus, id dicit Silenium.

Gustu dat dulce, amarum ad satietatem usque oggerit.

SI. Ad istam faciem est morbus, qui me, mea Gymnasium, macerat.

GY. Perfidiosus est amor. SI. ergo in me peculatum facit.

GY. Bono animo es, erit isti morbo melius. SI. confidam fore, 75

Si medicus veniat, qui huic morbo facere medicinam potest.

GY. Veniet. SI. Spissum istud amanti est verbum, 'Veniet,' nisi venit.

Sed ego mea culpa et stultitia pejus misera maceror :

Quia ego illum unum mihi exoptavi, quicum ætatem degerem.

GY. Matronæ magis conducibile est istuc, mea Silenium, 80

Unum amare, et cum eo ætatem exigere quoui nupta est semel.

Verum enim meretrix fortunati est oppidi similluma,

Non potest suam rem obtinere sola sine multis viris.

SI. Hoc volo agatis : qua arcessitæ causa ad me estis, eloquar.

ad satietatem. SI. Ægritudo mea, Gymnasium, quæ me discruciat, est ejusmodi.

GY. Amor est subdolos. SI. Idcirco me depeculatus est. GY. Esto æquo animo, convalesces. SI. Credam, si medicus adsit qui possit præbere medicinam huic morbo.

GY. Veniet. SI. Istud verbum, 'Veniet,' est molestum amanti, nisi venit. Sed ego, infelix, multo gravius pro mea culpa et insipientia, quia ego mihi optavi illum unum cum quo ætatem consumerem.

GY. Id magis convenit matronæ, mea Silenium, habere unum, et ducere ritum cum eo cui nupta est semel. Sed meretrix similis est oppido felici : non potest rebus suis consulere sine multis viris. SI. In id unum incumbite : dicam quare estis arcessitæ ad me. Nam mea mater, quia ego

//////////

—71 Verbum est deest in Hl. 1. B. 1.—72 *Gustu* vix dat edd. vett. *Gustu* qui dat al. ap. Pareum. vix deest in omnibus eodd. *Gustu* [] dat C. *oggerit*

Pl. 3. 4. 6. et Pl. 1. a m. sec.—74 *Igg. speculatum facit* ; Sib. *periculum facit*.

—77 Hl. 1. *verbum est* ; τὸ est non legitur in B. 1.—79 Pl. 3. et C. *atate*.—

80 Pl. 6. *conducibile*. Diss. hæc tribuit lenæ.—81 Hl. 1. B. 1. *semel est*.—

NOTÆ

73 *Ad istam faciem*] Ejusmodi est. se esse perfidiosum, quando sic me

74 *Peculatum facit*] Dixerat Gymnasium, perfidiosum esse amorem. depeculatur lætitiā, depeculatur munditias, depeculatur ipsum cor.

Nam mea mater, quia ego nolo me meretricem dicier, 85

Obsecuta est, de ea re gessit morem morigeræ mihi,

Ut me, quem ego amarem graviter, sineret cum eo vivere.

LE. Stulte ecaster fecit: sed tu en unquam cum quiquam viro

Consuevisti? SI. nisi quidem cum Alcesimarcho, nemine:

Neque pudicitiam meam mihi alius quisquam imminuit.

LE. obsecro, 90

Quo is homo insinuavit pacto se ad te? SI. per Dionysia

Mater pompam me spectatum duxit: dum redeo domum,

Conspicillo consecutus est clanculum me usque ad fores.

Inde in amicitiam insinuavit cum matre et mecum simul,

Blanditiis, muneribus, donis. GY. mihi istum hominem vellem dari, 95

Ut ego illum vorsarem! SI. quid opus est verbis? consuetudine

Cœpi amare contra ego illum, et ille me. LE. o mea Silenium. SI. quid est?

LE. Assimulare amare oportet: nam si ames extempulo,

nolo vocari meretrix, annuit id mihi: gessit morem in ea re mihi in ceteris morigeræ, ut me pateretur vivere cum eo quem ego amarem vehementer. LE. Sed tu nunquamne amavisti quenquam virum? SI. Neminem nisi Alcesimarchum, neque ullus alius detraxit meæ pudicitiae. LE. Quaso, quomodo ille homo invenit accessum ad te? SI. Genitrix me duxit spectatum pompam per Bacchanalia festa. Dum revertor domum, me consecutus est occulte de specula usque ad limina. Inde captavit amicitiam matris, et simul meam, blanditiis, muneribus, donis. GY. Utinam mihi daretur iste homo! quantum ego illum jactarem! SI. Quid opus est verbis? Ego ex adverso incepti diligere illum, et ille me. LE. O mea Silenium! SI. Quid est? LE. Assimulandus est amor. Nam si serio ames continuo, multo melius

82 Hl. 1. oppidi similluma est.—87 Edd. quædam vett. gnaviter, contra codd.—88 GYM. Stulte Lgg. tun unquam C.—89 Alchesimarcho C.—90 GYM. obsecro Lgg.—91 Dionisia C.—93 Conspicit illo: consecutus Lgg.—96 Pl. 5. vorsarem.—97 Cœpi ego a. c. ego Hl. 1. GYM. O mea Lgg. est deest in Hl. 1.—98 Assimulate Parei 2. Assimulare Pl. quinque, C. Hl. 1. B. 1. extemplo C. Hl. 1.

NOTÆ

85 *Nolo me meretricem dicier*] ‘Meretrices’ eæ solæ dicebantur, quæ vulgato corpore quæstum facerent; non quæ unius se viri libidini subjicerent.

91 *Dionysia*] Bacchanalia.

92 *Pompam*] Pompa est apparatus sacrificii.

93 *Conspicillo*] Id est, e loco edito consequitur oculis magis quam pedibus.

98 *Assimulare amare*] Id est, assi-

Melius illi multo, quem ames, consulas, quam rei tuæ.

SI. At ille conceptis juravit verbis apud matrem meam, 100
Me uxorem ducturum esse: ei nunc alia ducenda est do-
mum,

Sua cognata Lemniensis, quæ habitat hic in proxumo:

Nam eum pater ejus subegit: nunc mea mater irata est
mihi,

Quia non redierim domum ad se, postquam eam rem re-
sciverim,

Eum uxorem ducturum esse aliam. LE. nihil amori in-
jurium est. 105

SI. Nunc te, amabo, ut hanc hoc triduum solum sinas

Esse hic, et servare apud me: nam ad matrem arcessita
sum.

LE. Quanquam mihi istud erit molestum triduum, et dam-
num dabis,

Faciam. SI. facis benigne et amice: sed tu, Gymnasium
mea,

Si me absente Alcesimarchus veniet, nolito acriter 110

consulas ei quem ames, quam tuis rebus. SI. Sed ille juravit solennibus verbis coram mea matre, me uxorem esse ducendam. Nunc ei ducenda est alia domus, quæ est ejus cognata Lemniensis, quæ manet hic in vicinis: nam ejus pater eum coegit. Nunc mea mater est infensa mihi, quia non rediit domum ad se, postquam accepi id, videlicet eum ducturum esse aliam uxorem. LE. Nihil injustum est in amore. SI. Nunc te rogo ut hanc patiaris esse hic per hoc triduum solum, ut ea serveet quæ sunt apud me: nam mater me vocavit ad se. LE. Volo, quamvis istud triduum erit mihi acerbum, et afferes damnum. SI. Facis liberaliter et amice. At tu, Gymnasium mea, si Alcesimarchus venerit, me absente, noli eum increpare ve-

//////////

B. 1.—99 Hl. 1. a m. sec. consules.—103 Edd. quædam vett. pater suus; C. et quinque Pll. pater ejus.—105 Lgg. C. a m. pr. Pl. 1. 2. 3. 4. Pl. 6. a m. pr. amore; C. a m. sec. et Pl. 6. a m. sec. amare.—106 Pll. 1. 2. C. tue amabo; Pl. 3. 4. 6. tu amabo; C. et quinque Pll. triduum hoc.—108 Quanquam istud erit molestum Hl. 1. istud mihi C. et Pl. 4. mihi deest in Pl. 6. et Hl. 1. et d.

NOTÆ

mulare amorem.

100 *Conceptis juravit verbis*] Certa erat formula jurandi apud veteres: qualis est hæc Act. I. Scen. 1. 'Ita me Dii Deæque ament.'

105 *Nihil amori injurium est*] Quasi

dicat, amatoribus nulla est posita lex. Ludus est illis fallere, pejorare.

107 *Servare*] Custodis partes agere.

Eum inclamare: utut erga me est meritus, mihi cordi est tamen.

Sed, amabo, tranquille: ne quid, quod illi doleat, dixeris.

Accipias claves, si quid tibi opus erit promptu, promito.

Ego volo ire. GY. ut mihi excivisti lacrimas! SI. Gymnasium mea,

Bene vale. GY. cura te, amabo: siccine immunda, obsecro, 115

Ibis? SI. Immundas fortunas æquom est squalorem sequi.

GY. Amiculum hoc sustolle saltem. SI. sine trahi, cum egomet trahor.

GY. Quando ita tibi lubet, vale atque salve. SI. si possum, velim.

GY. Numquid me vis, mater, intro quin eam? ecastor mihi

Visa amare. LE. istoc ergo aures graviter obtundo tuas, Ne quem ames: abi intro. GY. numquid me vis? LE. ut valeas. GY. vale. 121

hementer: utut de me est meritus, tamen mihi carus est: sed, quæso, leniter: ne dixeris quod illi injucundum sit. Accipe claves, si tibi opus fuerit quopiam quod promas, prome. Ego volo abire. GY. Quomodo mihi commoristi fletum? SI. Mea Gymnasium, bene vale. GY. Curam tui gere, quæso. Siccine proficisceris immundo cultu corporis, anabo? SI. Par est, sordes comitari egenas opes. GY. Saltem tolle fluens hoc amiculum. SI. Patere per terram trahi quando ego trahor. GY. Quando tibi id placet, vale atque salve. SI. Si possim valere, velim. GY. An mihi vis dicere aliquid, antequam ingrediar? Per adem Castoris mihi videtur illa amare. LE. Ergo inculco id etiam atque etiam tuis auribus, ne ullum ames. Ingredere. GY. Numquid mihi vis dicere? LE. Ut valeas. GY. Vale.

////////

dabit edd. quædam vett. contra codd.—111 Eum conclamare edd. vett. Eum inclamare C. meritus incordies tamen Hl. 1. B. 1. Pl. 1. 2. 3. 6. m. incordiens tamen Pl. 4. et ut erga me est m. in cordi est tamen C.—112 Voc. quod illi desunt in B. 1. et Hl. 1. a m. pr.—113 Lgg. in promptu; Pl. 3. opus erit pro victu; Parei 2. tibi opu'st, erit in promptu; verbum 'st, sive est, non legitur in codd.—115 C. sicine munda.—116 C. squalorem.—117 Amictulum C.—118 Hl. 1. id tibi juvat; B. 1. hoc tibi juvet; Lgg. Pl. 4. 6. ita tibi jurat; C. et Pl. 1. 2. 3. ita tibi juvet; C. a m. sec. ita tibi lubet.—121 Ne quem a me ab intro Pl. 1. 2. Neque meas C.

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

LENA.

IDEM mihi, magnæ quod parti est vitium mulierum,
 Quæ hunc quæstum facimus: quæ ubi saburratæ sumus,
 Largiloquæ extemplo sumus: plus loquimur, quam sat est.
 Nam illanc ego olim, quæ hinc flens abiit, parvolam
 Puellam projectam ex angiportu sustuli. 5

Adolescens quidam hic est apprime nobilis;
 (Quin ego nunc, quia sum onusta mea ex sententia,
 Quiaque adeo me complevi flore Liberi,
 Magis libera uti lingua conlibitum est mihi:
 Tacere nequeo misera, quod tacito usus est) 10
 Sicyone summo genere ei vivit pater:
 Is amore misere hanc deperit mulierculam,
 Quæ hinc modo flens abiit: contra amore hæc perdita est.

LENA. *Obnoxia sum eidem culpæ, cui pleræque mulieres quæ exercemus hoc commercium. Nam quando sumus egregie onustæ cibo, sumus continuo verborum garrimus plus justo. Nam ego extuli quondam ex angiportu illam puellam parvolam, quæ recessit hinc plorans. Est hic quidam juvenis inprimis nobilis; (quare non lubet mihi loqui liberior, quia sum pransa ad satietatem; et quia me obrui laudatissimo vino, non possum tegere, infelix, quod tegendum est) ei juveni genitor est nobilissimus Sicyone: is perditæ amat Silenium, quæ projecta est mox plorans. Contra*

2 Quæ nunc Hl. 1. B. 1. *questum faciemus* C. et Pl. 1. 2. 3. 4.—4 Nam illam ego C. Nam ego illam Hl. 1. B. 1. nunc hinc B. 1.—5 C. *angiportu*.—7 Hl. 1. B. 1. *quasi sum honesta*; C. et quinque Pl. *quia sum honesta*.—8 Quia quæ adeo me B. 1. Quia adeoque me Hl. 1.—10 Al. ap. Pareum, quo tacito; omnes Pl. et C. *quod tacito*.—13 Al. ap. Pareum, *amore in eum h. perdita est*; Hl. 1. cum

NOTÆ

2 Quæ hunc quæstum facimus] Quæstum lenonium, videlicet, et meretricium. Hic poëta movet odium et contemptum lenarum et lenocinii.

Saburratæ] Saburra, sabuli, seu arenæ cujusdam gravioris genus, quod in imis navibus positum, rectas in aqua stabilesque reddit, sine quo pondere alterutro latere inclinatæ supernatarent. *Sawne*, nostrates *lestage*. Hic metaphora ad significandum ventrem plus æquo cibis disten-

tum.

5 Angiportu] ‘Angiportus’ et ‘angiportum.’ Ulpianus: ‘Angiportus a portu dictum est. Portus vero conclusus et munitus locus est quemadmodum et statio, ab importandis exportandisque mercibus nomen habens.’

11 Sicyone] Sicyon urbs nobilissima vetustissimæ Peloponnesi, non procul a Corintho.

Eam meæ ego amicæ dono huic meretrici dedi ;
 Quod sæpe mecum mentionem fecerit, 15
 Puerum aut puellam alicunde ut reperirem sibi,
 Recens natum eapse quod sibi supponeret.
 Ubi mihi potestas primum evenit, illico
 Feci ejus eii, quod me oravit, copiam.
 Postquam puellam eam a me accepit, illico 20
 Eandem puellam peperit, quam a me acceperat,
 Sine obstetricis opera, et sine doloribus,
 Item ut aliæ pariunt, quæ malum quærunt sibi.
 Nam amatorem aiebat esse peregrinum sibi.
 Suppositionem ejus rei facere gratia. 25
 Id duæ nos solæ scimus: ego quæ illi dedi,
 Et illa quæ a me accepit: præter vos quidem.
 Hæc sic res gesta est: si quis usus venerit,
 Meminisse ego hanc rem vos volo: ego abeo domum.

Silenium eum perditæ amat. Ego eam donavi Melænidæ meæ amicæ, quia sæpissime rogaverat ut quærerem sibi puerum aut puellam nuper natum, quod ipsa sibimet supponeret. Cum primum fuit potestas, ei dedi id quod a me petivit. Postquam accepit a me hanc puellam, statim peperisse simulavit eandem puellam, quam ei dederam, sine adjutorio obstetricis, et sine doloribus, quales aliæ in partu sentiunt, quæ subeunt ultro malum gravidæ. Nam dicebat habere se longinquum amatorem, supponere sibi partum gratia ejus rei. Nos tenemus id ambæ solæ; ego quæ illi dedi, et illa quæ a me accepit, præter vos: hoc quidem sic gestum est. Si opus fuerit, ego rogo vos, recordemini hujus rei. Ego abeo domum.

//////////

hæc deperit; B. 1. eum hæc perditæ est.—15 Quæ sæpe C. et quinque Pll. fecerat Hl. 1. B. 1. Pll. 1. 2. fecit; Pll. 3. 4. 6. et C. fecerit.—17 Pl. 4. quam sibi; al. quo sibi; C. et quinque Pll. quod sibi.—19 Feci ejus ei C. et quinque Pll.—20 Omnes Pll. et C. eam puellam.—23 Itidem B. 1. Itidem ut pariunt Hl. 1. quæ bonum Bipont.—24 Hl. 1. aiebant.—28 Pll. quinque, si quis usu.

NOTÆ

23 *Malum quærunt*] ‘Malum sibi quærere’ hoc loco est dictum de iis mulieribus, quæ cum gravidæ sunt, non abigunt partum; et quæ cum supponere sibi possint pueros ad de-

cipiendos suos amatores, et compilandos, revera cum dolore et periculo vitæ pariunt. Digna oratio meretrice primum, deinde et lena et temulenta.

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA.

AUXILIUM, Prologus.

UTRUMQUE hæc, et multiloqua et multibiba est anus.
 Satine vix reliquit Deo, quod loqueretur, loci?
 Ita properavit de puellæ proloqui
 Suppositione: quod si tacuisset, tamen
 Ego eram dicturus Deus, qui poteram planius. 5
 Nam mihi est Auxilio nomen: nunc operam date,
 Ut ego argumentum hoc vobis plane perputem.
 Fuere Sicyoni jamdiu Dionysia.
 Mercator venit huc ad ludos Lemnius,
 Isque hic compressit virginem adolescentulus, 10
 Vinulentus, multa nocte, in via.
 Is ubi malam rem scit se meruisse, illico

Aux. Hæc anus est utrumque, et loquacissima, et bibacissima. Profecto vix mihi reliquit satis ad loquendum spatium, ita inconsiderata fuit in aperiendu suppositione puellæ. Quod si non dixisset, ego dixissem, qui potuissem dicere melius, utpote Deus. Nam ego sum Auxilium. Jam attente audite, ut ego vobis distincte proponam hoc Argumentum. Olim cum celebrarentur Sicyoni Bacchanalia; Demipho mercator e Lemnia insula venit huc ad ludos: et ipse adolescens vino madidus, per vim vitium attulit in hoc loco virginem Phanostratæ, proxima nocte, in via. Is meruisse supplicium scit, continuo fuga salutem consulit, in Lemnum confu-

~~~~~

1 Hl. 1. multibiba et multiloqua.—3 Hl. 1. B. 1. ita loqui de puella.—6 C. et quinque Pl. Auxilio est.—8 Hl. 1. B. 1. jam diu.—11 Vinulentus Hl. 1. B. 1. Lgg. Violentus Pl. 2. Vinulentus in tenebris multa, &c. al. ap. Parenm; Vinulentus, violentus, multa, &c. al. ap. Lang. Vinulentus etiam C. et Pl. 1. 3. 4. 6.

NOTÆ

6 *Auxilio*] Hic Deus prodit in scenam, quia 'nodus vindice dignus incidit,' ut loquitur Horatius in Arte. Et anus quidem Cistellariæ Argumentum sciebat ab inventione Silenii ab Iena. Sed quicquid præcesserat, plane ignorabatur. Hoc Θεός ἀπὸ μηχανῆς aperit.

9 *Venit ad ludos*] Moris erat apud veteres, ut in Deorum suorum festis ludos celebrarent, ad augendum hominum concursum, et ad mercatum. Sen potius ludiones et agyr-

tæ huc conveniebant, propter frequentiam eorum qui ad sacra et mercatum venerant, ut rude vulgus emungerent. Sicut hodieque apud nos fieri cernimus in nundinis nostris, ubi moriunculis suis scyphulisque, et manticularibus fascinationibus ludificantur incautiorum oculos, ut quamplurimos aut ad funambulones, aut ad alia spectacula, in quibus non est sine asse locus, aut etiam ad remedia tantum non divina, si nebulonibus fides est, invocent.

Pedibus perflugium peperit, in Lemnum aufugit,
 Ubi habitabat tum : illa, quam compresserat,
 Decumo post mense exacto hic peperit filiam. 15
 Quoniam reum ejus facti nescit qui siet,
 Paternum servom sui participat consilii,
 Dat eam puellam ei servo exponendam ad necem.
 Is eam projecit : hæc puellam sustulit.
 Ille clam observavit servus, 20
 Quo aut quas in ædes hæc puellam deferat.
 Ut eampse vos audistis confiterier,
 Dat eam puellam meretrici Melænidi,
 Eaque educavit eam sibi pro filia
 Bene ac pudice : tum illic autem Lemnius 25
 Propinquam uxorem duxit, cognatam suam.
 Ea diem suum obiit, facta morigera est viro.
 Postquam ille uxori justa fecit, illico
 Huc commigravit : duxit uxorem hic sibi
 Eandem, quam olim virginem hic compresserat, 30
 Et eam cognoscit esse, quam compresserat :
 Illa illi dicit, ejus se ex injuria

git, ubi tum habitabat. Phanostrata, quam vitiaverat, peperit hic Silenium filium, postquam exactus est mensis decimus. Quoniam nescit Phanostrata quis sit auctor ejus sceleris, participem facit sui consilii servum patris Lampadisum. Dat Lampadisco servo Silenium recens natam exponendam ad necem. Lampadiscus eam exponit. Hæc lena Silenium sustulit. Lampadiscus observat occulte quo aut quas in ædes lena deferat infantem Silenium. Ut vos audivistis eandem lenam confiteri, dat Silenium puellam Melænidi meretrici, eaque Silenium sibi aluit pro filia bene ac pudice. Tum autem Demipho Lemnius duxit uxorem vicinam, genere conjunctam sibi. Ea mortua est: quod contigit ex voto Demiphonis viri. Postquam Demipho exquius persolvit conjugii, illico venit huc. Duxit idem hic eandem Phanostratam uxorem, cui quondam vitium intulerat virgini, et intelligit eam esse quam vitiaverat. Hæc illi inculcat sæpe, se peperisse filiam ex ejus vitio, atque

//////////

Violentus raptam multa al. ap. Pareum.—14 Parei 2. at illa; τὸ at deest in omnibus codd.—18 Dat ea puellam Lgg.—20 Ille clam obs. quo hæc puellam, al. ap. Pareum, resectis vocibus intermediis: alii de suo addiderunt, Ille clam obs. servos qui eam projecerat, sed contra codd. scr̄ios C. Lgg. et Pl. omnes.—22 Et eam ipsi vos Lgg.—23 Dat ei puellam Hl. 1. a m. pr.—28 Post ille Pl. 1. 2. 3. Postquam uxori ille Hl. 1.—29 Hl. 1. B. 1. uxorem sibi hic; Lgg. uxorem sibi, omisso τῇ hic.—32 Pl. 1. ex ejus injuria se; Pl. 6. ejus se injuria; Pl. 2.

NOTÆ

15 *Decumo post mense*] Aulus Gellius ex Cælio: 'Insoletue mulier decimo mense parere? Pol nono etiam, septimo atque octavo.'

Peperisse gnatam, atque eam se servo illico
 Dedissee exponendam: ille extemplo servorum
 Jubet illum eundem persequi, si qua queat 35
 Reperire, quæ sustulerit: ei rei nunc suam
 Operam usque assiduo servos dat, si possiet
 Meretricem illam invenire, quam olim tollere,
 Cum ipse exponebat, ex insidiis viderat.
 Nunc, quod reliquom restat, volo persolvere: 40
 Ut expungatur nomen, ne quid debeam.
 Adolescens hic est Sicyoni: ei vivit pater.
 Is amore projecticiam illam deperit,
 Quæ dudum flens hinc abiit ad matrem suam:
 Et illa hunc contra, qui est amor suavissimus. 45
 Ut sunt humana, nihil est perpetuom datum:
 Pater adolescenti dare volt uxorem: hoc ubi
 Mater rescivit, jussit arcessi eam domum.
 Hæc res sic gesta est. Bene valete, et vincite
 Virtute vera, quod fecistis antidhac. 50
 Servate vestros socios, veteres et novos:

eum tradidisse servo Lampadisco projiciendam. Demipho jubet statim illum eundem servum Lampadiscum quærere, si qua possit invenire eam mulierem quæ sustulerit Silenium. Lampadiscus dat nunc assiduo suam operam ei rei, ut inveniat illam meretricem quam viderat quondam e latebris auferre Silenium, quando ipse exposuit. Nunc animus est solvere quod superest: ut nomen deleatur, ne quid amplius debeam. Alcesimarchus est Sicyoni: ejus pater vivit. Alcesimarchus amat perditæ Silenium exposititiam, quæ abiit dudum hinc ad Melænidem lenam; et Silenium Alcesimarchum e contra, qui est amor jucundissimus. Sicut res hominum se habent, nihil est in iis perpetuum; pater vult dare aliam uxorem juveni. Hoc quando Melænis lena accipit, mandat Silenium reverti domum. Hæc res est sic gesta. Bene valete, et vincite virtute, ut fecistis antea. Tueamini vestros

~~~~~

3. 4. *ejus se ex injuria.*—36 Hl. 1. a m. pr. *sustulerat.*—37 *Operam usque assiduus* Pl. 4. *Operam usque assiduos* Pl. 6. *assiduo deest* in edd. omnibus ante Pareum; extat tamen in Hl. 1. B. 1. C. Pl. 1. 2. 3. Lgg.—39 Lgg. *ex insidiis venerat.*—40 *Numquid reliquum* Lgg.—41 *Quædam flens* C. *Quæ dudum flens* Hl. 1. B. 1. et quique Pl.—48 Bipont. *ad se eam.*—49 Pl. 4. *gesta est sic;*

NOTE

40 *Volo persolvere]* Allegoria ducta a debitoribus, quorum 'nomina' expunguntur e rationibus, quando numeraverunt pecuniam creditori.

41 *Nomen]* *Une obligation.* Quia forsitan chirographo nomen debitoris subscribitur.

Augete auxilia vestris justis legibus :
 Perдите perduelles, parite laudem et lauream,
 Ut vobis victi Pœni pœnas sufferant.

socios veteres et novos: augete auxilia vestris justis legibus: profligate hostes: quærite laudem et lauream, ut Pœni superati vobis dent pœnas.

//////////

Pll. 1. 2. 3. 6. et C. *Hæc sicut gesta est.*—52 Hl. 1. B. 1. Pl. 4. Pl. 1. a m. sec. *victis legionibus*; Pl. 1. a m. pr. et Pl. 2. *vestris victis legibus*; Pl. 3. *vestris viciis legibus*; Pl. 6. a m. pr. *junctis legionibus*, et a m. sec. *victis.*—53 C. *laudeam et lauream*; Pll. omnes, *laudem et lauream*; Lgg. *ludeam et lauream.*—54 *Et vobis* Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll.

NOTÆ

52 *Vestris justis legibus*] Alii codices, *vestris junctis legionibus*. Alii, *victis legionibus*. et *laudeam*, non *lauream*. Isidorus: ‘*Laurea a verbo laudis dicta.*’

53 *Parite laudem et lauream*] In aliis manuscriptis est, *parite laudem* 54 *Victi Pœni*] *Hæc Fabula exhibita est, flagrante Punico bello secundo.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

ALCESIMARCHUS, MELÆNIS.

AL. CREDO ego amorem primum apud homines carnificinam commentum :

Hanc ego de me conjecturam domi facio, ne foris quæram,
 Qui omnes homines supero atque antideo cruciabilitatibus animi :

Jactor, crucior, agitor, stimulator, vorsor in amoris rotamiser.

Exanimor, feror, differor, distrahor, diripior: ita nubilamentem 5

AL. *Equidem arbitror amorem esse primum inventorem carnificinæ inter homines. Ego id conjicio domi ex me, neque est quod exemplum externum quæram: vinco atque anteco omnes mortales cruciatibus animi. Jactor, crucior, agitor, stimulator, vorsor in rota amoris, infelix. Exanimor, feror, differor, distrahor, diri-*

//////////

2 C. et Pll. 1. 2. 3. *ni foras*; Pll. 4. 6. Hl. 1. B. 1. *ne foris.*—4 Pll. 1. 2. *vexor*; C. et Pll. 4. 6. *vorsor*; Pl. 3. *vexor in amore vi amoris totus.*—5 C. *de-*

NOTÆ

5 *Ita nubilam*] In Trinummio: ‘*Scio amorem tibi pectus obscurasse.*’ Jute non sponte tuapte errasse, sed venalis: ‘*quod desipis, inde est: Inde*

Animi habeo : ubi sum, ibi non sum : ubi non sum, ibi est animus.

Ita mihi omnia ingenia sunt : quod lubet, non lubet jam id continuo.

Ita me amor lassum animi ludificat, fugat, agit, appetit, Raptat, retinet, lactat, largitur : quod dat, non dat : deludit : Modo quod suasit, dissuadet : quod dissuasit, id ostentat. 10.

Maritumis moribus mecum experitur : ita meum frangit amentem

Animum : neque, nisi quia miser non eo pessum, mihi ulla abest

Perdito perniciēs : ita pater apud villam detinuit me hos dies sex

Ruri continuos : neque licitum interea est meam amicam visere.

Estne hoc miserum memoratu ! 15

ME. Eo facetu's, quia tibi alia est sponsa locuples Lemnia ?

Habeas : neque nos factione tanta, quanta tu, sumus ;

pior, adeo mens est obsita tenebris. Ubi est corpus, ibi non est animus : ubi non est corpus, ibi est animus. Adeo habeo variam mentem. Quod placet idem modo, non placet statim : adeo amor me ludit fessum mente : fugat, insectatur, invadit, prohibet, allicit, prodigit, non impendit quod impendit : deterret ab eo ad quod modo impulit : id jactat quod depressit : agit mecum more astuantis maris ; ita jactat meam mentem amentem : nullam jacturam non patior naufragus, nisi quia infelix non demergor. Ita pater me retinuit hos sex dies continuos ruri in villa : et interim non licuit videre meam Silenium. Hocne est acerbum dictu ! ME. Mihi videris festivus : quod habes aliam amicam Lemniam divitem nos fastidis ? Retineas sane : neque enim nos sumus tanta auctoritate quanta tu, neque noscra opes sunt

//////////

ripior. Hl. 1. B. 1. et quinque Pl. ita nullam mentem ; C. et Lgg. ita nubilam mentem.—8 Ita amor lapsum animum B. lapsum animi Pl. 1. 6. lapsis animis Pl. 3. lassum animi C. Pl. 2. 4. et Lgg. cassum animi al. ap. Pareum.—9 Hl. 1. B. 1. et C. jactat.—10 C. quo dissuasit id, &c.—11 Duo Pl. et C. expetitur ; tres reliqui Pl. Hl. 1. B. 1. experitur ; Hl. 1. B. 1. et C. a m. sec. frangit amentem.—12 Hl. 1. miser ne oppressum ulla abest mihi ; B. 1. miser ne oppressum ulla mihi abest ; Lgg. nulla abest.—15 Est hoc ne miserum al. ap. Pareum. commemoratu Hl. 1.—16 Eo facetus quia B. et Hl. 1. a m. sec. Eoh facete quia

NOTÆ

animi caligo, et magna oblivio rerum.²

est, ut ' oculus ' in corpore. Lucretius, ' Mens animi vigilat. '

Mentem animi] ' Mens ' in animo

Neque opes nostræ tam sunt validæ quam tuæ: verumta-
men

Haud metuo, ne jusjurandum nostrum quisquam culpitet:
Tu jam, si quid tibi dolebit, scies, qua doleat gratia. 20

AL. Di me perdant! ME. quodcumque optes, velim tibi
contingere.

AL. Si illam uxorem duxero mihi unquam, quam despon-
dit pater.

ME. Et me, si unquam tibi uxorem filiam dederò meam.

AL. Perjurare me pati? ME. atque aliquanto facilius,
Quam me meamque rem perire et ludificari filiam. 25

Abi quærere, ubi jurando tuo satis sit subsidii:

Hic apud nos jam, Alcesimarche, confregisti tesseram.

AL. Face semel periculum. ME. sæpe feci, quod factum
queror.

AL. Redde mihi illam. ME. inter novam rem verbum
usurpabo vetus:

Quod dedi, datum non vellem: quod reliquom est, non
dabo. 30

*tam exquisitæ, quam tuæ: attamen haud pertimesco, ne ullus nos accuset violati
jursjurandi. Tu intelliges modo, si quid tibi accidat mali, qua de causa accidat.
AL. Dū me perdant! ME. Utinam tibi eveniat quod optas! AL. Si unquam
duxero uxorem illam, quam pater mihi despondit. ME. Et me perdant etiam, si
unquam tibi dederò meam Silenium uxorem. AL. Vis me jurare? ME. Et pa-
tiar aliquanto lubentius, quam me perdi, et rem familiarem, et ludibrio haberi filiam.
Ito quesitum ubi sit satis præsidiū in tuo jurjurando: confregisti jam hic apud
nos fidei symbolum, Alcesimarche. AL. Experire et una vice rem proba. ME.
Plerumque experta sum, quod doleo expertam esse me. AL. Restitue hanc mihi.
ME. Utar antiquo udagio in negotio recenti. Optarem haud concessum quod con-*

////////

Hl. 1. *locuplex* Hl. 1.—20 Pl. 6. *scias*; Lgg. C. et Pl. 1. 2. 3. 4. *scies*.—
—21 Hl. 1. B. 1. C. *tibi velim*; Lgg. *optes, tibi cupio*.—22 Bipont. *duxero un-*
quam, mihi quam, &c.—24 *Pejurare* Lgg.—26 *Abi quære* Pl. 6. *ubi tuo jurando*
tuo C. Hl. 1. Pl. 3. *ubi tuo juriur* Pl. 1. 2. 4. *ubi tuo viri jurando* B. et Hl. 1.
a m. sec. *Abi quære, ubi tuo jurando juri satis* Bipont.—28 *Face simul* Hl. 1. a

NOTE

27 *Confregisti tesseram*] Apud ve-
teres, præsertim Græcos, et inpri-
mis Lacedæmonios, tesserae erant
quæ appellabantur hospitales, quæ
quasi hæreditario jure a parentibus
perveniebant ad liberos. Hæ autem
tesserae erant ex ligno oblongo, sic-

que secto ac diviso, ut cum ex duo-
bus unum ad alterum jungeretur,
contesseratio agnosceretur. Itaque si
periculum esset, ne fœderis initi et
hospitii esset alteruter oblitus, secum
tesseram defererebat qui hospites adi-
bat.

AL. Non remissura es mihi illam? ME. pro me responsa tibi.

AL. Non remittes? ME. scis jamdudum omnem meam sententiam.

AL. Satin' tibi istic in corde certum est? ME. quin ego commentor quidem:

Non edepol istæc tua dicta nunc in aures recipio.

AL. Non? hem! quid agis? ME. Igitur animum advorte, ut, quid agas, scias. 35

AL. At ita me Di Deæque, superi atque inferi, et medioxumi,

Itaque me Juno regina et Jovis supremi filia,

Itaque me Saturnus patruus ejus. ME. ecastor pater.

AL. Itaque me Ops opulenta illius avia. ME. immo mater quidem. 39

AL. Juno filia et Saturnus patruus, et summus Jupiter!

Tu me delenis: propter te hæc pecco. ME. perge dicere.

cessi: quod superest, non concedam. AL. Haud mihi hanc remittes? ME. Tibi ipse repone pro me. AL. Non remittes? ME. Jampridem tenes omnem meam mentem. AL. Istudne est satis immotum tibi in animo? ME. Immo equidem commeditor alia: sane minime admitto jam in aures hæc tua verba. AL. Non? hem! quid moliris? ME. Adhibe ergo mentem ut intelligas quid facias. AL. Sic me Dii Deæque caelestes, et Stygii, et Medii. Itaque me, Juno regina, et filia summi Jovis: ita me Saturnus ejus patruus. ME. Sane pater. AL. Sic me Ops, dives illius avia. ME. Immo mater profecto. AL. Juno filia, et Saturnus patruus, et supremus Jupiter! tu me impellis in errorem: hæc committo tua culpa.

m. pr.—30 Voss. *quod relicuum est.*—31 Al. ap. Pareum, *responsas*, contra codd. —33 C. et omnes Pll. *istuc tibi.*—35 Pl. 3. *heu quid agis?* Lgg. et Bipont. *hem, quid agam?* Hl. 1. *animadvorte jam ut*; B. 1. *etiam jam ut.*—38 C. et Castor pater.—40 Lgg. *patruus Jupiteris.*—41 *Tu me lenis* Hl. 1. *Tu melenis* B. 1.

NOTÆ

31 *Pro me responsa tibi*] Id est, ex iis quæ tibi dixi, potes tibi ipse respondere.

36 *Medioxumi*] Medii, id est, dæmones aëris, Manes. Putabant enim veteres, aërem esse sedem Manium, seu animarum solutarum a corpore. Nonius: 'Medioxumus, id est, medio actum modo.' Festus: 'Medioxumum, id est, mediocre.' Porro veteres 'mediotumum' a 'medio' di-

cebant, ut 'quotumum' a 'quoto.' Alii habent *medigrumi*, a 'grumus,' locus editus apud veteres, ut et 'ocris': unde 'Medigrumus Deus,' 'Mediocris Deus.'

37 *Juno . . . Jovis supremi*] Consulto Plautus Alcesimarchum errantem in genealogia Deorum inducit, ut innuat animo loqui et iracundia et amore perturbato.

AL. Anne ut etiam quid consultura sis sciam? ME. perge eloqui,

Non remittam: definitum est. AL. enimvero, ita me Jupiter,

Itaque me Juno et Saturnus; ita, quid dicam, nescio. 44

Jam scio: immo, mulier, audi, meam ut scias sententiam:

Di me omnes magni minutique et patellarii

Faxint, ne ego dem vivos savium Silenio,

Nisi ego teque tuamque filiam, meque hodie obtruncavero:

Postea autem cum primo luci cras nisi ambo occidero:

Et equidem, hercle, nisi pedatu tertio omnis efflixero, 50

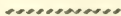
Nisi tu illam remittis ad me: dixi quæ volui: vale.

ME. Abiit intro iratus: quid ego nunc agam? si redierit

Illa ad hunc, ibidem loci res erit: ubi odium occeperit,

ME. *Persequere loqui.* AL. Num quoque ut cognoscam quid consilii captura sis?

ME. *Prosequere dicere, non remittam: fixum est.* AL. Enimvero, sic me Jupiter, et Juno, et Saturnus: ita, nescio quid dicam. Jam recorder. Immo accipe, mulier, et capias meam mentem: Dii cuncti magni, exigui, et patellarii efficiant ut non deosculer hodie Silenium satrus: nisi ego interemero hodie teque tuamque filiam, meque: deinde vero nisi interfecero utrumque cras primo diluculo, et nisi cunctos prostravero tertio congressu, nisi tu ad me illam remittis: dixi quæ volui. Vale. ME. *Ivit intro furibundus.* Quid ego faciam modo? Si illa revertatur ad hunc, res recidet eodem loci. Ubi odium exarserit, illam eliminabit quando ducet domum

et quinque Pll. *Tu delenis C.*—42 *Anne etiam ut Lgg. An nec etiam* al. ap. Pareum.—44 *Saturnius rex* Hl. 1. B. 1.—46 *Voc. omnes deest* in Hl. 1. B. 1.—47 Hl. 1. B. 1. *vivus.* C. *savium senio.*—48 Al. ap. Pareum, *te tuamque.*—50 Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. *nisi perdam te tertio*; C. *nisi perdatu.* Pl. 4. *afflixero*; Pll. 1. 2. 3. 6. et C. *efflixero*; al. ap. Pareum, *afflixero.*—51 Hl. 1. *remit-*

NOTÆ

44 *Ita, quid dicam, nescio*] Suspensa oratio et interrupta: ita enim loqui oportebat Alcesimarchum: Ita 'me Dii omnes minuti, magni, patellarii,' ut recordatur dicere statim. Sed obturbat mentem et orationem iracundia.

46 *Di...patellarii*] Dii minorum gentium, qui non pateris, sed patellis colebantur. Moris enim erat apud veteres, ut aris fercula imponerent ciborum; ampliora quidem, si essent Dii principes, ut Jupiter, Mars, et alii; si vero e plebe Deorum, ut La-

res Penatesque, minora et viliora. Itaque ante alios 'pateræ,' quod genus est catini latioris, cibis plenæ apponebantur; ante minores, 'patellæ,' quæ vasa erant minora. 'Patera' et 'patella' a 'pateo.'

49 *Primo luci*] *Luci* pro 'luce:' et 'lux' seu 'lucis' apud veteres masculina vox.

50 *Pedatu*] 'Pedatus' impetitus, quasi collato pede: nos vernaculo nostro non inapposite redderemus *une botte.* Alibi 'primo cætu,' 'impetu,' 'coitione.'

Illam extrudet, cum hanc uxorem Lemniam ducet domum :
Sed tamen ibo et persequar : amens ne quid faciat, cauto
opu' st. 55

Postremo, quando æqua lege pauperi cum divite
Non licet, perdam operam potius, quam carebo filia.
Sed quis hic est, qui recta platea cursum hic contendit
suum ?
Et illud paveo, et hoc formido : ita tota sum misera in
metu.

hanc uxorem Lemniam. Attamen ibo, et persequar. Cavendum est ne aliquid demens perpetret. Demum quoniam non licet egeno contendere æqua lege cum opulento, perdam operam potius quam priver filia. Sed quis est ille qui dirigit suum cursum huc recta platea? Illud pertimesco, et hoc metuo, adeo tota sum infelix in trepidatione.

////////

tas.—54 Illum extrudat Hl. 1. Illum extrudet, tum hanc Diss. uxorem deest in Hl. 1. a m. pr.—55 Ego tamen Hl. 1. amans quinque Pll. et C. a m. sec. opus est C.—57 Non leget C. et Pll. Non licet Pll. 1. 6. a m. sec.—58 Lgg. Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. cursum huc; Pl. 3. contrudit; C. hic tendit—59 B. 1. in metum.

NOTÆ

57 *Perdam operam*] Id est, malim que adeo perdidisse operam, ea re ad Alcesimarchum duxisse filiam, et ducta, quam capitis et vitæ periculum ab Alcesimarcho repulsam, at- lum adiisse.

=====

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

LAMPADISCUS.

ANUM sectatus sum clamore per vias :
Miserrumam habui : ut illæc hodie quot modis
Sibi moderatrix fuit, atque immemorabilis!

LAMP. Insectus sum anum lenam vociferando per vicos. Admodum eam vexavi : sed quot modis illa sibi carit, loquendo hodie, ne quid detegeret de Melanide

////////

1 Hl. 1. *insectatus*.—2 B. 1. *quod modis*.—3 Scal. *atque in me inorabilis*.—

NOTÆ

1 *Per vias*] Est hominum ignobili- pulo.
liorum 'sectari per vias' cum vocifera- 3 *Immemorabilis*] Adduci non po-
tuit vel minis vel precibus, ut mihi
sit res. Alibi dicitur 'differre pi- memoraret quæ peterem, nempe cui

Quot illi blanditias! quid illi promisi boni!

Quot admoenivi fabricas! quot fallacias!

5

In quæstione vix exculpsi ut diceret,

Quia ei promisi dolium vini dare.

et Silenio! *Quot blanditias adhibui! Quot illi promisi præmia! Quot admovi machinas! Quot technas! Tandem ei extorsi rem, quando pollicitus sum ei dare dolium vini.*

4 Pronomen illi deest in Pll.—5 *Quot admovi* Hl. 1. B. 1. *Quot ad me niri* Lgg. *Quot admoenivi* C. a m. sec. *Quot amovi* Pll. quinque.—6 C. *exculpsi*; Pll. tres a m. pr. *exculsi*; Pl. 3. *exclusi*; Pl. 6. *excussi*.—7 *Quia ei promisi modiolum* edd. quædam vett.

NOTÆ

dedisset Silenium quam sustulerat ex hippodromo, in quo exposueram, simulando se nescire quid dicerem, et non recordari. *Immemorabilis* hic active positum, contra legem vocum in *-bilis*, quæ passive se habent. Active ponuntur et hæc, 'impetrabilis,' quod potest impetrare; 'conducibile,' quod conducit res; 'exitiabilis,' exitium afferens; 'lucrificabilis,' lucrum affe-

rens; 'incogitabilis,' qui nihil cogitat. In Captivis Plautus 'versus immemorabiles' appellat, qui non debent memorari passive propter obscenitatem.

5 *Admoenivi*] Id est, ad mœnia admovi machinas, quibus certissime expugnari possent. Allegoria ducta ab obsidione: *Je l'ai assiégée*.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

PHANOSTRATA, LAMPADISCUS, MELÆNIS.

PH. AUDIRE vocem visa sum ante ædis modo

Mei Lampadisci servi. LA. non surda es, hera:

Recte audivisti. PH. quid agis hic? LA. quod gaudeas.

PH. Quid id est? LA. hinc ex hisce ædibus paulo prius

Vidi exeuntem mulierem. PH. illam, quæ meam

5

Gnatam sustulerat? LA. rem tenes. PH. quid postea?

PH. *Puto me audivisse modo vocem Lampadisci mei servi ante ædes.* LA. *Non es surda, hera: audivisti recte.* PH. *Quid facis hic?* LA. *Quod lateris.* PH. *Quid est id?* LA. *Vidi modo mulierem exeuntem ex his ædibus.* PH. *Illamne quæ sustulerat meam filiam?* LA. *Capis rem.* PH. *Quid deinceps?* LA. *Ei*

1 Hl. 1. *sum visa vocem*.—2 Edd. quædam vett. *surda est hera*; Lgg. *surda es, hera*; C. et quinque Pll. *surda es, era*.—3 *R. audisti* C. et Pll. 1. 2. 3. 6. *quid gaudeas* Hl. 1.—4 *Quid est* Hl. 1. *Quid id est* Lgg. Oxon. C. et quinque

LA. Dico ei, quo pacto eam ab hippodromo viderim
Herilem filiam nostram sustollere.

PH. Extimuit tum illa? ME. horret corpus, cor salit.
Nam mihi ab hippodromo memini afferri parvolam 10
Puellam, eamque me mihi supponere.

PH. Age perge quæso: animus audire expetit,
Ut res gesta sit. ME. utinam audire non queas!

LA. Pergo illa * * dictis: illæc te anus
Fortu * * * seras, vocat. 15

aperio quomodo eam viderim, quando sustulit ab hippodromo filiam nostri heri.
PH. *Illane tunc expavit?* ME. *Exhorresco toto corpore! cor vibratur! Etenim*
recordor ad me allatam esse parvulam puellam ab hippodromo, meque eam mihi sup-
posuisse. PH. *Age, proseguere, rogo: animus gestit scire quomodo res acta sit.*
ME. *Utinam minime possim audire!* LA. *Pergo illam alloqui. Illa anus quæ*
est tantum furtim tua mater, dicit se esse tuam matrem, ne ipsa a te deseratur.

PII. *ex eisce C.—6 Hl. 1. B. 1. jam rem tenes.—7 Hl. 1. ab hippodromo; B. 1.*
ab ipodromo; C. ab hipodromo.—9 LA. Extimuit tum illa Pist. E. tum illam
Ven. 6. Junt. E. tum illan? Meurs. *jam horret Hl. 1. B. 1. et quinque PII.*
jam deest in C.—12 G. quæso te; Edd. vett. animus meus; τὸ meus deest in C.
quinque PII. et edd. vett.—13 Hl. 1. Ven. 1. Bon. al. vett. ut audire; Parei
2. exaudire; C. quinque PII. et edd. antiq. audire.—14 Pergo illam his alloqui
dictis Parei 2. dictistilex te anus Hl. 1. a m. pr. Pergo puer his illam alloqui
dictis al. Pergo puellam his alloqui dictis al. colloquor al. Pergo illa []
dictis illæc te anus C. PII. 4. 6. Ven. 1. Bon. Med. 2. Ceteri PII. initialia
verba hujus et seq. vs. tantum habent.—15 Fortivo Martem, se ne deserat, vo-
cat Parei 2. Fortu [] seras vocat C. Pl. 4. Fortu []
foras vocat Pl. 6. Fortuito inventam, ne se deserat, vocat al. Orcinæ forte ma-
træ, ne se deserat, vocat al. ap. Pareum. Ven. 6. Junt. Pergo illo, subagito
blandis, et benediciis | Dictis: illæc forti fortuna fortius | Aures obserat: ego
Lenniam foras voco. | Nam, &c. unde Both. Pergo illam subagitare blandis,
benediciis | Dictis. Illæc Forti Fortuna fortius | Auris obturat. Ergo alunnam

NOTÆ

7 Hippodromo] Hippodromus, cur-
riculum equorum, ubi de celeritate
cursus certatur citra pugnae simula-
crum.

15 Fortu[ito matrem, ne se de]seras,
vocat] Alii Orcinæ, Forte matrem, ne
deseras, vocat. Orcinæ, id est, Silenii
orco genitæ. Ii quorum erat ignota
et obscura origo, 'orcini,' quasi 'or-
co geniti,' dicebantur. Sic appella-
bantur senatores ignobiles. Ab aliis
'terræ filii,' quia ignoti erant paren-
tes: hoc nomine gigantes, hoc nomi-
ne Cadmi milites. Olim qui patre

certo non erant procreati, erant pro-
scripti, et eorum nomen et causa no-
tabatur ex duabus capitalibus literis,
S in 'sine,' et P in 'patre.' Ex
quibus literis deinceps est facta vox
'spurius.' Fortuito matrem, sive For-
tuito-matrem. In aliis Forte-matrem,
uno verbo ex duobus facta, id est,
quæ sibi supposuit alienum partum,
ut sit 'forte-mater,' 'forte-matris,'
'forte-matri,' 'forte-matrem.' Si pa-
ter habet prolem ex alia quam ex
uxore, dicitur 'vitio-pater,' 'vitio-
patris.' Martialis: 'Huic semper

Nam illæc tibi nutrix est, ne matrem censeas.

Ego te reduco et voco ad divitias, ubi

Tu locere in luculentam familiam :

Unde tibi talenta magna viginti pater

Det dotis: non enim hic, ubi ex Tusco modo

20

Tute tibi indigne dotem quæras corpore.

PH. An, amabo, meretrix illa est, quæ illam sustulit ?

LA. Immo meretrix fuit; sed ut sit, de ea re eloquar.

Jam perducebam illam ad me suadela mea :

Anus ei amplexa est genua, plorans, obsecrans,

25

Ne deserat se: eam suam esse filiam,

Seque eam peperisse, sancte adjurabat mihi.

Istanc quam quæris, inquit, ego amicæ meæ

Nam illa est tua nutrix, ne existimes eam esse tuam matrem. Ego te revoco et reduco ad opes, et ad locupletem familiam, ex qua pater tibi numerabit viginti magna talenta in dotem. Nam non es ex ea gente, in qua Hetruscorum more tuipsa tibi compares tuam dotem, per summum dedecus, vulgato corpore. PH. An, amabo, meretrix illa est quæ illam sustulit? LA. Immo meretrix fuit: sed dicam ut se res habet. Modo illum adducebam ad meam sententiam mea oratione: anus ejus amplexata est genua, flens obtestata ne ab ea deseratur: mihi jurabat religiose eam esse suam filiam, seque eam genuisse. Ego tradidi, inquit, meæ amicæ istam quam

~~~~~

voco foras: Nam, &c.—16 Nam illa hæc C. et quinque Pll.—17 Schob. reduco, revoco; ut conj. Acidal.—18 Tu collocere Parei 2. Tu jam locere Ven. 6. Junt. Tu locere C. quinque Pll. Hl. 1. B. 1. Lgg. et edd. antiq.—20 Acidal. non mane hic. Lgg. ubi extas commodo; C. ubi extus co modo; Pl. 2. ubi extusco modo; Pl. 3. ubi extussico modo; Pl. 6. ubi etrusco more.—23 B. 1. loquar; Lgg. ut sit, eloquar.—26 Non deserat Hl. 1. a m. sec. eam se Hl. 1.—28 Istanc deest

NOTÆ

vitio-pater fuisti.' Alii legunt pro Forte-mater, Fortivo-mater. Quod nec sic male videtur dictum, ad cujus analogiam vocis 'furtivo-pater,' 'furtivo-mater,' 'furtivo-parentes,' aut 'furto-pater,' 'furto-mater,' 'furto-parentes,' sicut 'forte-parentes.' Plautus in Pœnulo vocat 'filias-fures,' id est 'furto ablatas:' quasi dicas 'fur-filia,' 'fur-filiæ,' 'fures-filiæ,' 'fures-filiarum.'

19 Talenta magna] Quodlibet talentum habebat sexaginta minas, sed 'magnum' seu 'Atticum' pretiosiores.

20 Ex Tusco modo] Herodotus tra-

dit Hetruscas puellas parare sibi dotem ad nuptias legitimas meretricio quæstu. Horatius notat in vico Tusco Romæ habitasse scorta: 'Tusci turba impia vici.' 'Tusci modi' sunt et tibicinum et fidicinum, quibus quærebant dotem puellæ. Credibile est Plautum ludere in ambiguo, ita ut quærere dotem 'Tusco modo,' intelligi possit, et de iis quæ meretricio quæstu, et de iis quæ tibiis et fidibus Lydiis dotem quærunt.

24 Suadela] Horatius: 'Et bene nummatum decorat Suadela Venusque.'

Dedi, quæ educaret eam pro filiola sua.

Et vivit, inquit: ubi ea est? inquam extempulo. 30

PH. Servate me, Dei, obsecro. ME. at me perditis.

PH. Quoi illam dedisset exquisisse oportuit.

LA. Quæsivi: et dixit, meretrici Melænidi.

ME. Meum elocutus est nomen: interii!

LA. Ubi elocuta est, ego continuo anum interrogo: 35

Ubi habitat, inquam, duc ac demonstra mihi.

Avecta est, inquit, peregre hinc habitatum. ME. obsipat

Aquulam. LA. quo avecta est, eo sequemur: siccine

Agis nugas? periisti, ne hercle hoc longe: destiti

Instare, usque adeo, donec se adjurat anus 40

Jam mihi monstrare. PH. at non missam oportuit.

quæris, ut eam enutriret pro sua filia. Et vivit, inquit. Ubi est illa? inquam, e vestigio. PH. Dii, conservate me, obsecro. ME. At me conficitis. PH. Oportebat ab ea petere cui illam dedisset. LA. Petivi, et respondit, meretrici Melænidi. ME. Protulit meum nomen: interii! perii! LA. Ubi respondit, uno tempore, ego sciscitor a vetula, Ostende mihi, et duc, inquam, ubi manet Melænis. Abiit hinc, inquit, ad habitandum longe. ME. Aspergit aquulam. LA. Eo adibimus quo delata est. Siccine nugaris? Interiisti, et interitus non abest longe. Persecutus sum urgere usque eo dum anus jurat se jam mihi monstraturam Melænidem.

in eodem cod. Istam B. 1. Hl. 1. in marg.—30 C. ea 'st [ ] inquam.—31 S. me Dii C. S. Dii me Hl. 1. B. 1. perdiditis C. perditis Hl. 1. B. 1. et quinque Pll.—32 Quo illam Hl. 1. B. 1. C. quinque Pll. Ven. 1. Bon. al. vett.—33 Quæsivi dixit Hl. 1. a m. pr. Melænidi C.—34 Hl. 1. B. 1. elocutus est. Parei 2. interi, peri; sed illud peri, sive perii, non legitur in codd.—35 Ubi locuta est al. ap. Pareum; Ubi elocuta 'st C. quinque Pll. et edd. antiq. anum gloss. censet Acidal.—36 Hl. 1. duce ac.—37 Hl. 1. B. 1. hinc peregre. Edd. quædam vett. obstipat; C. et omnes Pll. obsipat.—38 Aquulam C. sic ne Hl. 1. B. 1.—39 Voc. periisti deest in Hl. 1. peristi Pll. 2. 3. B. 1. et Hl. 1. in marg. peristi ne hercle hoc longe dedisti C. periisti ne h. h. l. dedisti Pl. 1. peristi ne h. h. l. destiti Pl. 4. periisti? ne hercle longe destiti Pl. 6. periisti hercle, non destiti Instare, &c. Ven. 6. Junt. periisti ni hercle hoc edisseris Camer. periisti, ne hercle onge edisseris Palm. periisti ne hercle hoc longe. Et isti instare, &c. Schopp. perstiti Instare, &c. Bipont.—41 Eam mihi Parei 2. Jam mihi omnes codd. et edd. antiq. ah non omnes Pll. Hl. 1. B. 1. at non C.

NOTÆ

37 Obsipat Aquulam] Obsipat a 'sipo,' jacio. 'Dissipo' est etiamnum in usu. Obsipat aquulam dicitur de eo qui recreat a metu. Metaphora sumta ab iis, quibus animo deficientibus aqua aspergitur, qua spiritus recipiant et expergiscant. Festus: 'Sipat, jacit; dissipat, disjicit; obsipat,

objicit; insipat, injicit.'

39 Ne hercle hoc longe] Hoc, hoc loco est demonstrativum; quasi dicat, ne latum quidem digitum abes ab exitio. Idque dicat prolato digito; ut nos dicimus, Il ne s'en faut pas cela: et uno tempore aliquid proferimus admodum exigui.

LA. Servatur : sed illæc se quandam aiebat mulierem
Suam benevolentem convenire etiam prius,
Commune quacum id esset sibi negotium.

Et scio venturam. ME. me indicabit, et suas 45
Ad meas misérias addet. PH. fac me consciam,
Quid nunc vis facere me? LA. intro abi, atque animo
bono es.

Vir tuus si veniet, jube domi opperirier,
Ne in quæstione mihi sit, si quid eum velim.
Ego ad anum recurro rursum. PH. Lampadio, obsecro, 50
Cura. LA. perfectum ego hoc dabo negotium.

PH. Deos teque spero. LA. eosdem ego, uti habeas do-
mum.

ME. Adolescens, asta, atque audi. LA. men', mulier,
vocas?

ME. Te. LA. quid negotii est? nam occupatus sum am-
pliter.

ME. Quis istic habitat? LA. Demipho dominus meus. 55

PH. *Sed non oportebat eam dimittere.* LA. *Custoditur : verum illa dictitabat se
adituram prius quandam fœminam, suam amicam, cum qua id negotii habebat com-
mune : et scio venturam.* ME. *Me detegit lena, et adjiciet, suas misérias ad
meas faciam consciam.* PH. *Aperi mihi quid vis me agere jam?* LA. *Ingredere,
atque esto æquo animo : si venerit vir tuus, dic ut expectet domi, ne quærendus sit,
si velim ei dicere aliquid.* Ego ad anum revertor iterum. PH. *Obtestor, Lampa-
disce, id cura.* LA. *Ego id perficiam.* PH. *Spem colloco in Dîas, teque.* LA.
Eosdem Deos ego rogo, uti habeas reductam filiam domum. ME. *Adolescens, con-
siste, et attende.* LA. *Mene appellas, mulier?* ME. *Te.* LA. *Quid rei est? etenim
impeditus sum magnopere.* ME. *Quis manet hic?* LA. *Demipho meus dominus.* ME.

*****

—42 Voc. *illæc* deest in quibusdam ap. Pareum.—45 Al. *conventuram*,
contra codd. *indicavit* C. et quinque Pll.—46 *Ad me misérias alias faci-*
am : quom sciam B. *Ad me misérias alias : faciam consciam* Hl. 1. Pl. 6. *Ad meas*
m. alias faciem consciam C. al. ap. Gronov. *Ad misérias meas alias faciam cum*
sciam Pll. 1. 2. 3. 4. τδ *addet* in nullo legitur cod.—47 PH. *Quid nunc, &c.*
margo ed. Gronov. *bono animo* Hl. 1.—48 C. *operior*.—49 *Ne quæstioni quin-*
que Pll. *Ne quæstionem* C. *in quæstionem* edd. vett. *in quæstione* al. ap.
Pareum. *mihi siet* Hl. 1.—52 Omnes Pll. *abeas domum* ; C. et Pl. 1. in marg.
habeas domum.—54 C. *negotî'st*. Verbum *sum* deest in Hl. 1. a m. pr.—57 C.

NOTÆ

46 PH. *fac me consciam* [ME. *me ind.* ac *meas misérias alias faciam conscias*,
..... *alias faciem consciam*] Alii *faciam* Alii, *ad meas misérias addet*. PH. *Fac*
consciam, id est, Phanostratam, ut sola *me consciam*, *Quid?*
misera sit lena. Alii, *cum sciam*. Alii,

ME. Nempe istic est, qui Alcesimarcho filiam
Suam despondit in divitias maxumas?

LA. Is ipse est. ME. eho tu! quam vos igitur filiam
Nunc quæritatis alteram? LA. ego dicam tibi,

Non ex uxore gnatam uxoris filiam. 60

ME. Quid istuc est verbi? LA. ex priore muliere
Nata, inquam, meo hero filia est. ME. certe modo
Hujus, quæ locuta est, quærere aiebas filiam.

LA. Hujus ego quæro. ME. quo modo igitur, obsecro,
Hæc est prior, quæ nupta nunc est? LA. conteris 65
Tu tua me oratione, mulier, quisquis es.

Medioxumam quam duxit uxorem, ex ea
Nata est hæc virgo, Alcesimarcho quæ datur.

Ea uxor diem obiit: jam scis? ME. teneo istuc satis.

Sed ego illud quæro confragosum, quo modo 70
Prior posterior sit, et posterior sit prior?

Nimirum est iste qui despondit suam filiam Alcesimarcho in amplissimas divitias?
LA. Est is ipse. ME. Eho! quam aliam filiam quæritatis vos ergo? LA. Ego
tibi aperiam, filiam uxoris non genitam ex uxore. ME. Quodnam verbum est
illud? LA. Est filia, inquam, meo hero ex priore muliere nata. ME. Certe dice-
bas te quærere filiam illius quæ locuta est modo. LA. Ego quæro hujus filiam.
ME. Quomodo igitur, amabo, hæc est prior quæ est nunc nupta? LA. Mulier,
quæcumque es, tu enecas me tuo sermone. Hæc virgo quæ datur Alcesimarcho,
nata est ex ea quam mediam duxit uxorem. Ea uxor mortua est. Jam capis.
ME. Capiō id probe: sed ego non capio id quod est involutum; quomodo posterior

dispendit in divicias.—58 *Ipsipsu'st* Lgg. et Parei 2. *Is ipse est* C. Hl. 1. B. 1. et
Pll. quinque. *Ehodum quam* Lgg. *Eho tu, quam* C. et quinque Pll.—59 *C.*
ego deiciam.—61 *C. verbis.*—62 Hl. 1. B. 1. *est filia.* C. et quinque Pll. *certo.*
—64 *Hujus quæro* C. *ego servant omnes* Pll. *Hujusque quæro conj.* Pareus.
quō igitur Hl. 1.—65 Hl. 1. *nunc nupta.*—67 *Medioxuma* al. ap. Pareum. *Me-*
dioxumam C.—69 *Particula jam* deest in omnibus Pll.—70 Hl. 1. *quō, pro quo*

NOTÆ

58 *Is ipse est*] Alii, *Ips ipsus est.*
Veteres 'ips,' 'quips,' pro 'is,'
'quis;' 'ipsipti,' pro 'ipsipsi.' Sic
'adgressus' et 'adgrettus.' Festus:
'Ipsipte ipsi neque alii.' Inde 'mi-
hipte.'

60 *Non ex uxore gnatam uxoris fi-*
liam] Ænigma solutu facile. Silenium
erat filia Phanostratæ, quæ erat uxor
Demiphonis; sed quæ non fuerat

uxor quando peperit.

67 *Medioxumam*] *Mediam.* Videtur
hoc loco innuere triplex esse Demi-
phonis conjugium Plautus: furtivum
primum cum Phanostrata; legitimum
alterum cum Lemnia anonyma; ter-
tium cum eadem Phanostrata, sed
legitimum. Lemniam conjugem vo-
cat *medioxumam*, seu *mediam*.

LA. Prius hanc compressit, quam uxorem duxit domum :

Prius gravida facta est, priusque peperit filiam.

Eam postquam peperit, jussit parvam projici.

Ego eam projeci, alia mulier sustulit :

75

Ego inspectavi : herus hanc duxit post ibi.

Eam nunc puellam filiam ejus quærimus.

Quid nunc supina sursum in cœlum conspicias ?

ME. I nunc jam istuc quo properabas, nihil moror.

Nunc intellexi. LA. Diis hercle habeo gratiam :

80

Nam ni intellexes, nunquam, credo, amitteres.

ME. Nunc mihi bonæ necessum 'st esse ingratiis,

Quamquam esse nolo : rem palam esse intellego.

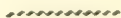
Nunc egomet potius hanc inibo gratiam

Ab illis, quam illæc indicet me : ibo domum,

85

Atque ad parentes reduco Silenium.

sit prior, et prior sit posterior? LA. Priusquam duxit domum hanc uxorem, compressit; facta est gravida, priusque peperit filiam. Postquam eam peperit, jussit exponi parvam. Ego eam exposui, alia mulier extulit: ego inspectavi; herus hanc duxit postea: nunc quærimus hanc puellam, ejus filiam. Quid suspicias jam sursum in altum supina? ME. I nunc illuc quo accelerabas: non te retinco: jam capio. LA. Ago gratias Diis; nam nisi intellexisses, puto nunquam dimisisses. ME. Jam necesse est me esse bonam ingratiis, tametsi esse nolo. Video rem esse detectam. Nunc egomet bene merebor de illis potius, quam illa me detegat. Ibo domum, atque reduco Silenium ad suos parentes.

modo.—71 Prior et posterior C.—74 C. et quinque Pll. proici.—76 Voc. ibi deest in Hl. 1. a m. pr.—77 Hl. 1. ejus filiam.—78 C. et Pl. 3. supina susum in, &c. Pll. 1. 2. 4. 6. supina sursum jam.—79 Ei nunc C. et nonnulli Pll. Hei nunc C. a m. sec. alique Pll. Hei mihi nunc jam Hl. 1. Hei nunc jam B. 1. jam deest in C. et quinque Pll. istunc C. a m. pr. istinc Pll. quinque.—81 Nunc intellexisse B. 1.—82 C. necessu'st ingratis; Pll. quinque necessu'st esse ingratis.—85 C. et omnes Pll. me indicet.—86 Edd. quædam vet. parentes suos; C. et quinque Pll. parentis, omisso suos. Hl. 1. B. 1. et quinque Pll. reducam; C. reduco.

NOTE

77 *Eam nunc puellam*] 'Puellæ' appellantur etiam eæ quæ matrimonio junctæ, vel uterum ferunt, vel etiam pepererunt. Horatius, 'Laborantes utero puellæ.' Terentius et Virgilius 'virginem,' et Euripides παρθένον vo-

cat, non unius prolis parentes. Sunt et quibus 'virgo nubilis' est 'mulier.'

78 *Sursum* [susum] 'Sus' et 'susum,' pro 'sursum.'

ACTUS TERTIUS.

MELÆNIS, ALCESIMARCHUS, SILENIUM.

ME. REM elocuta sum tibi omnem : sequere me, mea Silenium,

Ut eorum, quojam esse oportet te, sis potius quam mea.

Quanquam invita te carebo, animum ego inducam tamen,

Ut illud quod tuam in rem bene conducat, consulam :

Nam hic crepundia insunt, quibuscum te illa olim ad me
detulit, 5

Quæ mihi dedit : parentes te ut cognoscant facilius.

Accipe hanc cistellam, Halisca, atque agedum pulta illas
fores.

Dic me orare, ut aliquis intus prodeat propere ocyus.

AL. Recipe me ad te, Mors, amicum et benevolum. SI.
mater mea,

Perimus miseræ ! AL. utrum hac me feriam, an ab læva
latus ? 10

ME. *Tibi exposui omnem rem : sequere me, mea Silenium, ut sis potius eorum quorum te esse oportet, quam mea. Tametsi precabor te agere, tamen impetrabo a me ut procurem id quod recte cedat in tuum commodum. Etenim in cista hac insunt crepundia cum quibus illa te detulit ad me, quæ mihi dedit olim, ut parentes te cognoscant facilius. Accipe hanc arculam, Halisca, atque agedum impelle has fores : nuntia me rogare ut aliquis ab ædibus prodeat celeriter.* AL. *Recipe me ad te, Mors, amicum et benevolum.* SI. *Mea mater, interimus miseræ !* AL. *Utrum mihi confodiam latus a dextra an ab læva ?* ME. *Quid tibi est ?* SI. *Non*

2 *Ut e. quorum* Hl. 1. B. 1. *Ut e. cuiam* al. ap. Pareum.—3 *Parei* 2. *meum* *animum ; τὸ meum* non legitur in ullo codice. C. a m. pr. *indicam*.—4 C. *quam tuam ; omnes* Pl. Hl. 1. B. 1. *quod tuam*.—5 C. *quibus quom . . . tetulit ; quinque* Pl. *quibus cum . . . detulit*.—7 *Halisca, agedum, omisso τῶν atque, C. quinque* Pl. Hl. 1. B. 1.—8 Pl. 1. 3. 4. 6. *propere ;* Hl. 1. B. 1. C. et Pl. 2. *propere*.—9 *Novam hic Scenam constituunt* Pl. 1. 2. 4. 6. C. Hl. 1. non item Pl. 3. et B. 1. *Accipe me* Hl. 1. B. 1. et quinque Pl.—10 Edd. *quadam vett.*

NOTÆ

1 *Silenium*] Camer. *Selenium*, ἀπὸ τῆς σελήνης, Lunulam, rotundo seu circulari vultu et venusto.

5 *Crepundia*] Vocantur hæc supellex puerilis ætatis quasi propria. Cujus generis sunt crepitacula lusoria,

fascinum et amuletum quodvis quod collo puerorum appendebatur, præsertim exposititorum. Hæc sunt Terentio ‘ monumenta,’ Græcis γυναισμάτα.

ME. Quid tibi est? SI. Alcesimarchum non vides ferrum tenentem?

AL. Ecquid agis? remorare? lumen linque. SI. amabo, accurrite,

Ne se interimat. AL. o salute mea salus salubrior, Tu nunc, si ego volo seu nolo, sola me ut vivam facis.

ME. Hau! voluisti istuc severum facere? AL. nihil mecum tibi, 15

Mortuus tibi sum: hanc ut habeo, certum est non amittere.

Nam hercle jam ad me agglutinandam totam decretum est dare.

Ubi estis, servi? occludite ædes pessulis, repagulis,

Ubi hanc ego tetulero intra limen. ME. abiit, abstulit

Mulierem: ibo persequar jam illum intro, ut hæc ex me sciat 20

Eadem, si possum tranquillum facere ex irato mihi.

cernis Alcesimarchum tenentem manu gladium? AL. Ecquid facis? Cunctaris? Profunde vitam. SI. Accelerate, obtestor, ne se confodiat. AL. O salus, Silenium, salubrior mea salute! tu efficis una ut ego vivam, sive ego volo, sive ego nolo. ME. Ah! voluisti perpetrare illud crudele facinus? AL. Nihil mihi tecum disceptandum: interii tibi: sicut teneo, hanc propositum est non dimittere. Nam deliberatum est jam illam mihi totam adjungere. Adeste, famuli! occludite fores pessulis, repagulis, ubi primum ego hanc intulero in ades. ME. Excessit, abstulit Silenium. Ego ibo intro: jam consequar Alcesimarchum, ut sciat ex me quæ dixi Silenio eadem ratione, modo talem reddere ex irato mihi placatum.

~~~~~

mi feriam, contra eodd.—11 Parei 2. et al. vett. tenentem manu; τὸ manu deest in omnibus codd. tenent C.—12 Ecquis C. ne me morare Hl. 1. B. 1. Pll. 1. 2. 4. ne memorare Pl. 3. ne me orare Pl. 6.—14 Pl. 2. seu ego volo.—15 Aut voluisti B. et Hl. 1. a m. pr. Pl. 4. Ah voluisti Pl. 6. Pro severum, Fris. habet scævum, al. sævum.—16 Mortuus sum Hl. 1. a m. pr.—17 C. quinque Pll. Hl. 1. B. 1. agglutinandum.—19 Ibo: hanc ego C. Hl. 1. B. 1. Pl. 4. Pl. 1. a m. sec. Pl. 6. a m. pr. Ibo hac ego Pll. 2. 3. ego te tulero Pll. 2. 3. 4.—20 Hl. 1. ut hoc.—21 Pll. 2. 3. 4. sed possum; al. sic possum; Pl. 1. a m. pr. et Pl. 6. si possum.

NOTÆ

15 *Voluisti istuc severum facere*] *No-*nius: ‘Severum significat aliquando sævum, implacitum, vitabile.’ *Virgilius*: ‘Invidia infelix furcas amnem- que severum Cocyti metnet.’ *Plautus* ipse: ‘Neptunum severum, sævum, et avidis moribus.’ *Juvenalis*, ‘scæva dignum veraque Charybdi.’

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

LAMPADISCUS, PHANOSTRATA.

LA. NULLAM ego me vidisse credo magis anum excruciablem

Quam illæc est, quæ dudum fassa est mihi, quæne inficias eat!

Sed eccam heram video: sed quid hoc est, hæc quod cistella hic jacet

Cum crepundiis? nec quenquam conspicio alium in via?

Faciendum est puerile officium: conquiniscam ad cistulam. 5

PH. Quid agis, Lampadio? LA. hæc cistella numnam hinc ab nobis domo est?

Nam hinc ab ostio jacentem sustuli. PH. quid nuntias

Super anu? LA. scelestiorem in terra nullam esse alteram.

LA. *Ego arbitror me nunquam vidisse ullam anum supplicio digniorem, quam est hæc, quæ mihi negat quæ confessa est dudum! Sed ecce cerno heram. Sed quare hæc cistella hic posita est cum crepundiis? nec aspicio quenquam alium in via? Imitandi sunt pueri, deprimam me ad cistulam.* PH. *Quid facis, Lampadisce?* LA. *Hæc cistella nonne allata est a nostris ædibus? Nam sustuli ab limine ad quod erat posita.* PH. *Quid refers de anu?* LA. *Arbitror esse nullam*

3 Al. delent τὸ hæc.—5 Pro *conquiniscam*, quod exhibent Hl. 1. B. 1. Pl. 6. et Pll. 1. 4. a m. sec. *quomque mei sciam* præbent C. Pl. 2. *cumque mei sciam* Pl. 3. *cumque me sciam* alii.—6 Lgg. *hinc ab nobis est domi*; Hl. 1. B. 1. *hinc*

NOTÆ

1 *Excruciabilem*] ‘Excruciabilis’ passive potest et active sumi; quia hoc loco innuit Lampadiscus lenam quæ sustulerat ex hippodromo Siletium, et esse cruciatu dignissimam, et sibi afferre magnum cruciatum sua inficiatione.

2 *Quæne inficias eat*] *Quæ pro ‘hæc.’* Hæcne inficias eat impune in iis quæ mihi confessa est.

5 *Faciendum est puerile officium*] Id est, crepundia quatiā, iustitatus pueros. Hæc enim est natura pueritiæ

et infantiæ, ut tumultu delectetur et fragore. Idcirco crepundia collo appenduntur, quæ ipsa nomine satis explicant. *Crepundia* enim a ‘crepo.’ *Puerile officium*] Alii *pueril officium*: antiquitus *pueril* pro ‘puerile,’ ‘simil’ pro ‘simile.’

Conquiniscam] ‘Conquinisco’ est deprimere sese, ita ut tamen pedibus consistas, et capite erecto sis; vernacule *s’acroupir*. Idque aut ad tollendam humo cistellam, aut ad ape-riendam, facit Lampadiscus.

Omnia inficias ire ea, quæ dudum confessa est mihi.

Nam, hercle, ego illam anum irridere me ut sinam? satius
est mihi 10

Quovis exitio interire. PH. Di, obsecro vostram fidem!

LA. Quid Deos obsecras? PH. servate nos. LA. quid
est? PH. crepundia

Hæc sunt, quibuscum tu extulisti nostram filiolum ad
necem.

LA. Sanane es? PH. hæc sunt profecto. LA. pergin?
PH. hæc sunt. LA. si mihi

Alia mulier istoc pacto dicat, dicam esse ebriam. 15

PH. Non ecaster cassa memoro: nam obsecro, unde hæc
gentium?

Aut quis Deus objecit hanc ante ostium nostrum? quasi

Dedita opera in tempore ipso Spes mihi sancta subvenit.

aliam usquam gentium nequiores: diffitetur jam cuncta quæ mihi confessa est dudum. Ut ego patiar illam anum illudere? Mihi est optabilius oppetere quodvis exitium. PH. Dii, obsecro vestram fidem! LA. Quid appellas Deos? PH. Conservate nos. LA. Quid est? PH. Hæc sunt crepundia cum quibus extulisti nostram filiolum ad necem. LA. Sapisne? PH. Hæc sunt sune. LA. Pergis? PH. Hæc sunt. LA. Si alia mulier mihi affirmet id hoc modo, affirmavero esse temulentam. PH. Sane non narro inania. Nam, amabo, unde gentium hæc? Aut quis Deus hanc objecit ante limen nostrum? Spes sancta mihi fuit auxilio tempestive, quasi de composito.

a nobis domo est.—8 C. a m. pr. in terra; Pl. in terram.—9 C. quinque Pl. Hl. 1. B. 1. inficiare; Hl. 1. a m. sec. inficiatur. Voc. ire deest in Hl. 1. ire ea desunt in B. 1.—12 C. servate vos.—14 Hl. 1. B. 1. et quinque Pl. perge hinc; C. a m. pr. pergehin.—16 Non ecaster ais an memor B. 1. Nam ecaster eam esse memoro Hl. 1. Non ecaster edis a mem. Pl. 1. 2. Nam ecaster ea esse mem. Pl. 6. et Pl. 2. a m. sec. Non ecaster? ha memoro C. a m. sec. Non ecastero dis amemoro Pl. 3. Non es ais a memoro Pl. 4.—18 Al. ap. Pareum subveni, sed contra codd.

NOTE

16 Cassa memoro] Alii campas. Cassa sunt inania, futilia.
'Campæ' autem sunt res fabulosæ.

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

HALISCA, LAMPADISCUS, PHANOSTRATA.

HA. NISI quid mihi opis
 Di dant, disperii : neque unde auxilium expetam, habeo.
 Itaque petulantia mea me animi miseram habet :
 Quæ in tergum meum ne veniat, male formido :
 Si hera mea sciat, tam socordem esse, quam sum. 5
 Quamne in manibus tenui atque accepi hic ante ædis
 Cistellam ? ubi ea sit, nescio : nisi, ut opinor,
 Loca hæc circiter excidit mihi : mi homines,
 Mi spectatores, facite indicium, si quis
 Vidit, si quis eam abstulerit, quisve 10
 Sustulerit, et utrum hac an illac iter institerit.
 Non sum scitior, quæ hos rogem, aut quæ fatigem,
 Qui semper malo muliebri sunt lubentes.
 Nunc vestigia hic si qua sunt, noscitabo.
 Nam si nemo hac præteriit, postquam intro abii, 15

HA. Interii, nisi Dii mihi ostendant aliquid auxilii, neque est mihi unde expectem opem. Itaque mea amentia mihi excruciat animum, quia pertimesco magnopere ne recadat in tergum meum, si mea hera resciat me esse tam negligentem. Mene oportet amittere cistellam quam acceperam, atque tenebam in manibus ante ades ? Ignoro ubi ea sit, nisi ut puto eam perdidit circiter hæc loca. Mi homines, mi spectatores, indicate si quis eam vidit, si quis eam abstulit, et quis sustulerit, et utrum viam institerit hac an illac. Quamquam non ero certior si interrogem hos, aut quæ molesta sum iis qui latantur malis muliebribus. Jam notabo vestigia, si quæ sunt. Nam si nemo iter habuit hac, ex quo ingressa sum,

//////////

1 C. a m. pr. opes.—2 Parei 2. auxilium mihi aut præsidium expetam ; sed voc. mihi aut præsidium desunt in omnibus codd.—3 C. habet [] Quo, &c.—4 Aidal. ne veniat ; C. ne veniant.—5 Gronov. Si hera me ; Hl. 1. tam esse socordem ; B. 1. tam socordem esse.—6 C. a m. pr. tenuit atque accepit. Hl. 1. B. 1. C. quinque Pll. hinc ante.—8 C. ac circiter e. mihi [] mi, &c.—10 C. abstulerit [] quisve.—11 Hl. 1. et quinque Pll. instituerit ; B. 1. instituerit ire.—12 Non sum desunt in Hl. 1. B. 1. et quinque Pll. insitior Hl. 1. inscitior Pll. 1. 6. stultior Pl. 6. in marg. Pl. 1. scitior, et in marg. insicior ; Pll. 3. 4. C. scitior. Hl. 1. aut quos. Al. ap. Pareum, aut quæ flagitem. Hic vs. deest in Pl. 2.—13 Al. ap. Pareum super malo, contra codd.—14 Voc.

NOTÆ

4 Quæ in tergum meum] Valde me- 8 Mi homines] Synæresis, pro 'mei
 tuo ne ea causa sit cur virgæ in ter- homines.'
 gum meum sint petulantes.

Cistella hic jaceret : quid, hic ? periit, opinor.

Actum est : ilicet me infelicem et scelestam.

Nulla est, neque ego sum usquam : perdita perdidit me.

Sed pergam, ut coëpi, tamen : quæritabo.

Nam et intus paveo, et foris formido : ita nunc 20

Utrobique me metus agitat : illo sunt homines misere

Miseri : ille, nunc lætus est, quisquis est, qui illam habet :

Quæ neque illa illi quicquam usui 'st : mihi esse potest.

Sed memet moror, quom hoc ago secius.

Halisca, hoc age : ad terram aspice, et dispice : 25

Oculis investigans astute augura. LA. hera.

PH. Hem, quid est ? LA. hæc est. PH. quis ? LA. quoi

hæc excidit cistella :

Certe eccum locum signat, ubi ea excidit. PH. apparet.

cistella jaceret hic. Quid dico, hic? perdita est, actum est! me miseram et scelestam! Nulla est cistella, et ego sum nulla: me perdidit perdita. Attamen prosequar, ut institui: investigabo: nam et paveo intus, et formido foris, adeo timor me jactat jam hinc inde. Hoc homines sunt miseri misere. Ille qui habet cistellam, gaudet nunc, quisquis est, cistella inventa, quæ nullo modo illi est utilis, mihi esse potest utilis. Sed memet retardo, quando quero cistellam remissius. Halisca, in id incumbere, intueri terram, circumspice, investiga oculis, augurare cullide. LA. Hera! PH. Hem! quid est? LA. Hæc est. PH. Quis? LA. Cui hæc cistella excidit? Certe ecce notat locum in quo ea excidit. PH. Ea videtur esse.

hic deest in Hl. 1. a m. pr. si quia C.—18 C. perdidit me [].—19 Al. ap. Pareum, quæritabo ego hic tamen; Pl. 3. et Parei 2. quæritando.—21 Omnes Pl. et C. metus me. Hl. 1. illos homines; Pl. 1. illo [] homini [] misere; Pl. 3. illo s. h. misere miserei; al. misere misereri; edd. vett. illos hominis misere misereri.—23 Hl. 1. illi illa.—24 Verba ago secius desunt in Hl. 1. B. 1. et quinque Pl. Al. pro secius supposuerunt socordius; al. sectius, vel sequius.—25 Hl. 1. B. 1. C. et despice.—26 Hl. 1. investica; C. et Hl. 1. a m. sec. investigates. Al. despicit Oculis investiga: astute aucupa.—27 PH. Hem! LA. Est. C. Hl. 1. B. 1. et Pl. quinque; PH. Hem! LA. Tibi. PH. Quid

NOTÆ

20 *Foris formido*] Verbera videlicet, aut increpationem.

21 *Illo sunt*] In aliis *hillo*, ab 'hillum,' res nihili; unde 'nihil' et 'nihilum;' quasi dicat ancilla, Quam nihilam ob rem sumus plerumque miseri!

24 *Ago secius*] Segnius, sequius, setius, sectius, secordius, socordius.

25 *Ad terram aspice*] Geomantia est, augurari futura ex terræ aspectu.

26 *Augura*] Id est, more augurum loca omnia attente perlustra. 'Auguro,' quando sine cærimoniis augurum conjicimus: 'auguror,' quando cum cærimoniis capiamus futura, ut volatu avium, garritu, tripudio.

HA. Sed is hac iit: hac socci video vestigium
 In pulvere: persequar hac: in hoc jam loco cum altero 30
 Constitit: hic meis turbo oculis modo se objecit:
 Neque prorsum iniit hac: hic stetit: hinc illuc exiit: hic
 Concilium fuit: ad duos attinet: hi qui sunt!
 Attat, singulum video vestigium: sed is hac abiit.
 Contemplabor: hinc huc iit: hinc nusquam abiit. 35
 Actam rem ago: quod periit, periit: meum corium
 Cum cistella: redeo intro. PH. mulier, mane: sunt
 Qui volunt te conventam. HA. quis me revocat?
 LA. Bona fœmina, et malus masculus volunt te.
 HA. Malum aufer, bonum mihi opus est: postremo, ille 40
 Plus, qui vocat, scit quod velit, quam ego quæ vocor: re-
 vortor.
 Ecquem vidisti quærere hic, amabo, in hac regione

HA. *Sed is iit hac: intueor hac vestigium socci in pulvere: persequar hac. Jam constitit in hoc loco cum altero. Turbo se obtulit mox hic meis oculis, neque processit hac recta. Hic constitit: hinc exiit illuc: hic congressus fuit: res ad duos pertinet: qui sunt illi! Atat video uniuscujusque vestigium. Sed is abiit hac: speculabor: hinc huc venit: hinc abiit nusquam. Inanem operam sumo: quod perditum est, perditum est, id est, meum corium cum cistella. Revertor intro.* PH. *Mulier, mane: sunt qui volunt te convenire.* HA. *Quis me revocat?* LA. *Frugi mulier et nequam vir cupiunt te alloqui.* HA. *Omitte mali commemorationem: opus est mihi bono: demum ille qui appellat, intelligit quid cupiat magis quam ego quæ appellor. Redeo. Quemnam vidisti hic auferre, quæso, in his locis*

est al. ap. Pareum. excididit C.—28 Hl. 1. B. 1. locus.—29 *Sed his huc aut hac socci* B. 1. *Sed is hac aut hac loci* Hl. 1. et corr. socci.—30 Hl. 1. *in hoc loco jam loco.*—31 C. *hic meis* [] *turba*; Hl. 1. B. 1. *etiam turba.*—32 Hl. 1. C. a m. sec. *iit hac*; C. a m. pr. et quinque Pll. *iniit hac*; al. ap. Pareum *ii hac.*—33 Bipont. *ad duos attinet hoc, quique sunt*; Pll. 1. 2. *ad vos attinet si quis atat*; Pl. 3. *ad vos attinet li quis at at*; Pl. 4. *adduos attinet, si quis at at*; Pl. 6. *ad duos attinet si qui at at*; Hl. 1. *pro hi qui sunt, habet aliquis*; B. 1. *si quis.*—36 Al. *meum quidem corium: Cum, &c.*—37 *Cum deest* in Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. *est vero inter lineas* in Hl. 1. *mulier mane desunt* in Hl. 1. B. 1.—40 Guil. Douz. hunc versum sic inferiunt e Nonio Marcello. Sex vero voces *Malum . . . est* desunt in Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. item

NOTÆ

31 *Turbo*] Motus est in gyrum: vestigia arena impressa alia alio conversa erant.

33 *Concilium fuit*] Apparet ex vestigiis plures fuisse; et quoniam in invicem obversa, apparet et simul deliberasse.

Ad duos attinet] Duorum una consultantium vestigia video.

36 *Meum corium Cum cistella*] Perdididi meam cutem, quæ mihi detraheatur flagris propter perditam cistellam.

Cistellam cum crepundiis, quam ego hic amisi misera ?
Nam dudum ut accurrimus ad Alcesimarchum, ne suam
vitam

Interimeret, tum mihi puto præ timore hic excidisse 45
Cistellam. LA. hæc mulier nostra est: quin operam da-
mus, hera, parumper.

HA. Disperii misera ! quid ego meæ heræ dicam ? quæ me
opere tanto

Servare jussit, qui suos Silenium parentes
Facilius posset noscere, quæ heræ meæ supposita est
parva :

Quam quædam meretrix ei dedit. LA. nostram hæc rem
fabulatur. 50

Hanc scire oportet, filia tua ubi sit, signa ut dicit.

HA. Nunc eam volt suæ matri et patri, quibus nata est,
reddere ultro.

Mi homo, obsecro, alias res geris, ego tibi meas res
mando.

LA. Istuc ago : atque istuc mihi cibus est, quod fa-
bulare :

Sed inter rem agendam istam heræ huic respondi, quod
rogabat. 55

Nunc ad te redeo : si quid est opus, dic, impera et tu.

*cistellam cum crepundiis, quam ego hic perdidit, infelix ? Nam pridem ut advolavi-
mus ad Alcesimarchum, ne eriperet sibi vitam, tum credo cistellam mihi esse delap-
sam hic præ metu. LA. Hæc fœmina est nostra. Quin audimus tantisper, hera.
HA. Occidi, infelix ! quid respondebo ego meæ heræ, quæ mihi imperavit adeo
custodire, ut Silenium posset facilius cognoscere suos parentes, quæ supposita est
parva meæ heræ, quam quædam meretrix ei dedit. LA. Hæc narrat nostram rem :
oportet hanc scire ubi sit tua filia, adeo notat exacte indicia. HA. Nunc cupit
æquo animo restituere eam suæ matri et patri, a quibus procreata est. Mi homo,
obsecro, geris alias res, ego tibi commendo meas res. LA. Animum adverto, et id
quod dicis est mihi epulum : sed interea dum agit eam rem, reponit huic heræ quod
postulabat. Jam ad te revertor : si quid est opus, eloquere : jube et tu. Quid in-*

////////

in edd. antiq.—41 Verba velut quam desunt in Hl. 1.—43 Hl. 1. misera a me.—
44 Nam dum accurrimus Hl. 1. ne se vitam C. et Hl. 1. ne se vita B. 1. vita
etiam quinque Pll.—45 Interemerit C. mihi puto præ desunt in Hl. 1. B. 1.
tum mihi puto præ desunt in C. et Pll. quinque. more excidisse Hl. 1. B. 1.—
46 Voc. nostra est, quin operam desunt in Hl. 1. C. et quinque Pll. anus hera
B. 1. anus p. hera Hl. 1.—47 Hl. 1. B. 1. meæ dicam.—49 Hl. 1. est hæc parva.—
53 Hl. 1. tibi res meas.—54 Istic C. et Pll. 1. 2. 4. 6.—56 Gronov. si quis est

Quid quæritabas? HA. mi homo, et mea mulier, vos saluto.

PH. Et nos te: sed quid quæritas? HA. vestigium hic requiro,

Qua aufugit quædam nescio quo mihi. PH. quid id? quid id nam est?

HA. Alienum quod damnum afferat, et moerorem familiarem. 60

LA. Mala merx, hera, hæc et callida est. PH. ecastor ita videtur.

LA. Imitatur nequam bestiam et damnificam. PH. quamnam, amabo?

LA. Involvolum, quæ in pampini folio intorta implicat se: Itidem hæc exorditur sibi intortam orationem.

Quid quæritas? HA. cistella mihi hic, mi adolescens, evolavit. 65

LA. In caveam latam oportuit. HA. non edepol præda magna.

vestigabas? HA. Mi homo, et mea mulier, vos saluto. PH. Et nos te. Sed quid investigabas? HA. Quæro hic vestigium qui aufugit quædam prædatrix meæ cistellæ nescio quo. PH. Quid illud est? Quid id nam est? HA. Quod apporet jacturam externam, et mæstitiam domesticam. LA. Hæc Halisca versipellis est, et improba merx. PH. Sane sic existimo. LA. Halisca similis est nequissima bestia et noxia. PH. Cuinam bestia, quæso? LA. Involculo qui involvit se intorta in fronde vitis: sic hæc ingreditur hic implicatum sibi sermonem. Quid investigas? HA. Cistella mihi hic evolavit, mi adolescens. LA. Oportebat illam ferre in cavea. HA. Sane non est magna præda. LA. Mirum si grex ve-

~~~~~

opus.—59 Hl. 1. nescio quid id est? quidnam est; B. 1. nescio quid id? quidnam est; C. quædam [ ] æstio [ ] quo. Pro nescio, Pl. 4. habet escio; Pl. 6. et C. æstio. Pronomen id deest in C. et quinque Pll.—60 Alienum et memorem et familiarem Hl. 1. Alienum memorem familiarem B. 1. Alienum [ ] et memorem C. et quinque Pll.—61 Mala mors Hl. 1. B. 1. C. a m. pr. et Pl. 4. a m. pr. Mala mens Pll. 3. 6. et C. a m. sec. Mala mors Pl. 4. a m. sec. Mala merx Pll. 1. 2.—62 Pll. 6. et edd. antiq. quid nam amabo? C. et Pll. 1. 2. 4. quinam amabo? Pl. 3. quinam amabo.—64 C. exordetur. Parei 2. hic orationem, contra codd.—65 Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. hic mihi.—66 In c.

NOTE

56 *Si quid est opus*] Formula loquendi, qua uti soleamus quando nos ad omnia promtos paratosque testamur, alterius causa, idque potissimum in discessu.

61 *Mala merx*] Convitium in mulieres a comico torqueri solitum.

64 *Intortam orationem*] Cicero: 'Involucra et integumenta' dissimulationis: alibi, 'versutiloquas mali-

LA. Mirum, quin grex venalium in cistella infuerit una.

PH. Sine dicat. LA. si dicat quidem. PH. age, loquere tu, quid ibi infuerit.

HA. Crepundia una. LA. est quidam homo, qui illam ait se scire ubi sit.

HA. At pol ille a quadam muliere, si eam monstret, gratiam ineat. 70

LA. At sibi, ille quidam, volt dari mercedem. HA. at pol illa quædam,

Quæ illam cistellam perdidit, quoidam negat esse, quod det.

LA. At enim, ille quidam argentum expetit. HA. at nequicquam argentum expetit.

LA. At pol ille quidam, mulier, in nulla opera gratuita est.

PH. Commoda loquelam tuam : tibi nunc proderit : confitemur 75

Cistellam habere. HA. at vos Salus servassit : ubi ea nunc est ?

PH. Salvam eccam : sed ego rem meam magnam confabulari

nalium servorum non inclusus fuerit in una cistella. PH. Patere, eloquatur Halisca. LA. Si modo eloqui placeat. PH. Age dic tu, quid fuerit in cistella. HA. Crepundia sola. LA. Est quidam homo qui dicit se scire ubi illa sit. HA. Sane ille gratissimum faciat cuidam mulieri, si eam commonstret. LA. Sed ille quidam cupit sibi rependi præmium. HA. Sed profecto illa quædam quæ amisit illam cistellam, negat esse sibi quod præbeat cuiquam. LA. Sed enim ille quidam pecuniam cupit. HA. Sed pecuniam cupit incassum. LA. Sed profecto ille quidam, Halisca, præbebit nullam operam gratuitam. PH. Mutuam commoda orationem, Halisca : nunc tibi utile fuerit, et fatemur habere cistellam. HA. Sed vos Salus servaverit. Ubi est illa nunc ? PH. Ecce salvam : sed ego exopto colloqui

////////

datam ; vel, In cavitatem, al. ap. Parenm. In c. latam C. Pll. quinque, Scho-bing. Hl. 1. B. 1. Ven. 1. Bon. Med. 2. al. vett.—67 Hl. 1. furit una.—68 Gronov. loquere tu, tibi infuerit.—69 Hl. 1. ubi est, sed corr. ubi siet.—70 Hl. 1. ad quandam mulierem.—71 Hl. 1. at pol illi.—72 Hl. 1. B. 1. cui dat negat ; C. quo idat negat.—73 Hæc, argentum expetit. HA. at nequic desunt in Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll.—74 At pol illa Hl. 1. B. 1. et quinque Pll. At pol illi C.—75 Commodo C. B. 1. Quomodo Hl. 1. et

NOTE

tias.' Suidas : στρεψιμάλλους. Theo- 66 *In caveam*] Ludit in verbo evo-
phrastus : πλοκάς, alterplices, ab 'al- lavit. 'Cavea,' cage.
terplex.'

75 *Commoda loquelam*] Quoniam su-

Tecum volo: sociam te mihi adopto ad meam salutem.

HA. Quid istuc negotii est? aut quis es? PH. ego sum illius mater,

Quæ hæc gestitavit. HA. hiccine tu ergo habitas? PH. ariolare. 80

Sed quæso, ambages, mulier, mitte, atque hoc age,

Eloquere, unde hæc sunt tibi, cito, crepundia.

HA. Mea hæc herilis gestitavit filia.

LA. Mentiris: nam mea gestitavit, non tua.

PH. Ne obloquere. LA. taceo. PH. mulier, perge dicere. 85

Ubi ea est, quæ gestitavit? HA. hic in proxumo.

PH. Istic quidem edepol mei viri habitat gener.

LA. Næ. PH. obloquere rursum, perge porro dicere.

Quot annos nata dicitur? HA. septem et decem.

PH. Mea est. LA. ea est, ut numerus annorum attulit. 90

tecum de re mea magna: te adjungo mihi sociam ad meam salutem. HA. *Quid illud rei est? aut quis es?* PH. *Ego sum ejus mater, quæ hæc gestitavit.* HA. *Manesne tu igitur hic?* PH. *Divinas: sed, amabo, prætermitte ambages, mulier, atque hic adhibe mentem. Dic cito unde hæc tibi sunt crepundia.* HA. *Filia mea hæc hæc gestitavit.* LA. *Mentiris: nam mea gestitavit, non tua.* PH. *Ne ogganni.* LA. *Sileo.* PH. *Mulier, prosequere loqui, ubi est ea quæ gestitavit?* HA. *Hic in vicinis.* PH. *Sane hic quidem gener mei viri manet.* LA. *Sane.* PH. *Oggannis iterum, Lampadisce: perge porro, Halisca, loqui. Quot annos dicitur nata?* HA. *Septemdecim.* PH. *Mea est.* LA. *Ea est, ut numerus annorum probat.* HA. *Invenis-*

~~~~~

quinque Pll. loquelam meam Hl. 1. a m. sec. proderis Pl. 4. prodimus et Dor. prodens B. 1. C. Pll. 1. 2. 3. 6. nunc tibi prodens Hl. 1.—79 Hl. 1. a m. sec. negotii, omissio τῷ est. Hl. 1. C. et Pll. 2. 3. 4. 6. aut quis est? Pl. 1. B. 1. aut quis es?—80 Hl. 1. a m. pr. gestavit. Hl. 1. B. 1. hic intus ergo. C. habitas haviolare.—82 Voc. cito deletur in Hl. 1. a m. sec.—83 Hl. 1. a m. pr. gestavit. Voc. filia deest in Hl. 1. B. 1.—84 Mentiris n. m. gestitavit desunt in iisdem codd.—85 Hl. 1. a m. pr. et B. 1. perge loquere.—87 Isticque C. et Parei 2. habitat viri edd. quædam vett. contra codd.—88 Hl. 1. B. 1. rursus; Pl. 6. et Parei 2. rusus. Ante hunc vs. Pareus alique inserunt ex Prisciano et Nonio, Næ adhinnre equulam, soli si detur, possim ego hanc: Nam ita mustulentus æstus naves attingit; qui versus in nullo visuntur codice.—89 C. septem decem et; Pll. quinque septemdecem.—90 Mea est eastu [] us anciorum attulit C. LA. cas tu Hl. 1. B. 1. in quibus ut numerus desunt; sed us anorum attulit exhibet B. 1. us anorum attulit Hl. 1. us anorum attulit Pll. quinque;

NOTÆ

periore versu Lampadiscus Haliscæ dixit, in nulla opera gratuita esse eum qui detegat ubi sit cistella; hic

Phanostrata petit ab Halisca ut com-
modet orationem suam, nec gratis
dare neget, ut Lampadiscus.

HA. Quod quærebas, repperisti : jam quæro meam.

LA. At pol hæ suas nactæ sunt : quæro tertiam.

PH. Quod quæritabam, filiam inveni meam.

HA. Æquom est tenere, per fidem quod creditum est,

Ne bene merenti sit malo benignitas.

95

Nostra hæc alumna est tua profecto filia :

Et redditura hera est tibi tuam : et ea gratia

Domo profecta est : ceterum ex ipsa, obsecro,

Exquirite : ego serva sum. PH. æquom postulas.

HA. Illius ego istanc esse malo gratiam.

100

Sed istanc cistellam te obsecro ut reddas mihi.

PH. Quid fit, Lampadio ? LA. quod tuum est, teneas tuum.

PH. At me hujus miseret. LA. sic faciendum censeo.

Da isti cistellam, et intro abi cum istac simul.

PH. Tibi auscultabo : tene tu cistellam tibi.

105

Abeamus intro : sed quod nomen est tuæ

Dominæ ? HA. Melænis. PH. i, i præ : jam ego te sequar.

ti quod quærebas: jam quæro meam. LA. Certe hæ sunt nactæ suas filias: quæro tertiam. PH. Inveni meam filiam, quam quæritabam. HA. Est justum retinere quod est commissum fidei, ne beneficium sit noxium bene merito. Tua filia hæc sine dubio est nostra alumna, et hera tibi restituet tuam, et idcirco profecta est domo: ceterum, quæso, exquirite ex ipsa: ego sum serva. PH. Rogas quod justum est. HA. Ego malo illud beneficium illi tribui: sed rogo te ut mihi restituas istam cistellam. PH. Quid faciam, Lampadisce? LA. Quod est in manibus, retine. PH. At me miseret hujus. LA. Existimo sic esse agendum: da tu cistellam, et ingredere una cum ista. PH. Tibi obtemperabo: tene tu tibi cistellam. Ingrediamur. Sed quod nomen est tuæ dominæ? HA. Melænis. PH. Præi: ego modo te consequar.

//////////

annorum at tu id Pareus.—91 Quid qua Hl. 1. Quid qua B. 1. quærebas, repperisti desunt in Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll.—92 At po[] sunt C. hæ sunt nactæ desunt etiam in Hl. 1. B. 1. et quinque Pll.—94 Voc. tenere deest in codd. pro quo aliæ edd. habent teneri.—96 Hl. 1. B. 1. hæc calumnia; C. a m. pr. hæc columnia; Pll. 4. 6. et C. a m. sec. hæc alumnia. B. filiam; Hl. 1. et filiam.—97 Redditâ est tibi et ea grâ Hl. 1. hera deest etiam in C. et quinque Pll. tuam deest in B. 1.—99 Ex ipsa ex quirite Hl. 1. B. 1.—100 Hl. 1. B. 1. istam: C. nec esse; Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. ne cesso malo.—103 C. miseret [] sic.—104 Da illi Hl. 1. isti deest in quibusdam edd. tu intro Hl. 1. B. 1.—106 C. Pll. 1. 3. 4. 6. quid nomen; Pl. 2. Hl. 1. B. 1. quod nomen. B. tuæ dominæ; Hl. 1. tuæ dominæ est.—107 Domnæ C. PH. I præ jam Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. PH. I, i præ jam C.

ACTUS QUINTUS.

DEMIPHO, LAMPADIO.

DE. Quid hoc negotii est, quod omnes homines fabulantur
per vias,

Mihi esse filiam inventam? et Lampadionem me in foro
Quæsisisse aiunt. LA. here, unde is? DE. ex senatu.

LA. gaudeo

Tibi mea opera liberorum esse amplius. DE. etenim non
placet:

Nihil moror aliena mihi opera fieri plures liberos. 5

Sed quid istuc est? LA. propera ire intro huc ad affinem
tuum:

Filiam tuam jam cognosces: intus ibidem uxor tua est.

Abi cito. DE. prævorti hoc certum'st rebus aliis om-
nibus.

DE. Quid hoc est rei quod omnes dictitant per vicos, esse repertam meam
filiam? et referunt Lampadiscum me quæsisisse in foro. LA. Here, unde ve-
nis? DE. Ex senatu. LA. Lator te habere plures liberos quam habebas, mea
opera. DE. Etenim non id gratum: nolim mihi esse plures liberos, aliena opera.
Sed quid id est? LA. Accelera ingredi, et ire ad tuum affinem: jam cognosces
tuam natam: intus ibidem est tua uxor. Abi celeriter. DE. Volo antepone re
omnibus aliis rebus.

//////////

1 Pl. 1. in via; C. et Pl. 4. 6. per vias; quæ verba desunt in Pl. 2. per
viam al. ap. Pareum.—3 C. und eis; al. undeis.—4 Edd. quædam vett. at-
enim; al. set enim; C. Pl. quinque, Hl. 1. B. 1. etenim.—5 Hl. 1. aliena opera
fieri mihi.—6 Hl. 1. hinc intro; hæc duo verba desunt in B. 1. huc ad finem C.

NOTE

8 Prævorti] Cæsar: 'Cæsar huic est, ante alias res omnes agendum
rei prævertendum existimavit;' id hoc censuit.

CATERVA.*

NE expectetis, spectatores, dum illi huc ad vos exeant.

Nemo exibit: omnes intus conficient negotium.

CAT. Ne expectetis, spectatores, usque eo dum illi huc prodeant ad vos: nemo
prodibit: omnes, quod reliquum est negotii, efficient intus. Ubi erit factum,

//////////

* Alii GREX.—1 Ne spectetis B. 1. ad vos eant edd. quædam vett. ad vos

Ubi id erit factum, ornamenta ponent : postidea loci,

Qui deliquit, vapulabit ; qui non deliquit, bibet.

Nunc, quod ad vos, spectatores, reliquum relinquitur, 5

More majorum date plausum postrema in comœdia.

deponent ornamenta scenica. Postea loci, qui peccavit, dabit pœnas : qui non peccavit, potabit. Nunc, quod vobis superest, spectatores, edite plausum, clausa scena, more majorum.

////////

creant Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pl. — 3 C. Hl. 1. *post id ea loci* ; B. 1. *post id calici.* — 6 B. *postremo.*

NOTÆ

4 <i>Qui deliquit, vapulabit</i>] <i>Judicio</i> ædiliū, qui minus strenue susti- nuisset personam histrio, dabat pœnas.	6 <i>Postrema in comœdia</i>] Non quod comœdiarum sit ultima ; sed quod sit postrema pars comœdiæ.
--	---

M. ACCII PLAUTI

E P I D I C U S.

DRAMATIS PERSONÆ.

EPIDICUS, }
 THESPRIO, } *Servi.*
 STRATIPPOCLES, }
 CHÆRIBULUS, } *Adolescentes.*
 APÆCIDES, }
 PERIPHANES, } *Senes.*
 MILES.
 PHILIPPA, *Mulier.*
 VIRGO.
 FIDICINA.
 DANISTA.
 GREX.

ARGUMENTUM, UT QUIBUSDAM VIDETUR, PRISCIANI.

EMIT fidicinam, filiam credens, senex
 Persuasu servi, aliam qui conductitiam
 Iterum pro amica ei subjecit : filio

Periphanes senex Platenius redimit Acropolistidem fidicinam, ratus esse filiam suam Acropolistidem, suadente Epidico servo. Idem Epidicus Periphani supponit aliam fidicinam, mercede conductam, pro Acropolistide amica filii Stratippoclis, et dat pecuniam acceptam a patre, pro emenda amica Stratip-

////////

2 P. s. atque conductam Hl. 1. B. 1. C. Pll. quinque, Lgg. Ven. 1. Bon. atque conductam conductitiam Ven. 6. Junt. Gryph. Steph. Longol. P. s. atque conductam, deleta conductitiam, Pareus ; P. s. aliam qui conductitiam Camer. —3 Hl. 1. B. 1. C. quinque Pll. Ven. 1. Bon. Arg. 3. Med. 2. Ven. 6. Junt.

Dat herili argentum : eo sororem destinat
 Imprudens juvenis : mox compressæ, ac militis 5
 Cognoscit opera sibi senex os sublitum,
 Ut ille amicam, hæc quæritabat filiam.
 Sed inventa gnata, servolum emittit manu.

poclis, ipsi Stratippocli filio heri sui. Stratippocles statuit redimere illa pecunia suam sororem Acropolistidem, ignarus esse suam sororem. Continuo Periphanes intelligit se esse delusum indicio Philippæ matris Acropolistidis, et militis qui amabat Acropolistidem fidicinam, quando miles quærit amicam, Philippa filiam. Sed Periphanes manumittit servum Epidicum, cognita filia.

~~~~~

Gryph. filii.—4 Ven. 6. Junt. præstat; C. Pl. quinque, Hl. 1. B. 1. Ven. 1. Bon. destinat.—5 Particula mox deest in Hl. 1. B. 1.—7 Hl. 1. B. 1. Ut ille a. ille senex quærebat; C. hæc quærebat; omnes Pl. hic senex quærebat; Ven. 6. Junt. hæc inquirebat.—8 Sed gnata inventa Ven. 6. Junt.

NOTÆ

1 *Fidicinam*] Acropolistidem. In hac Fabula duæ sunt Acropolistides. Altera est filia Periphanis et Philippæ: altera est fidicina. Hic de fidicina.

2 *Aliam*] Fidicinam videlicet, quia Epidicus, qui jussu Periphanis debebat emere Acropolistidem, amicam Stratippoclis, ut ab ejus amoribus averteretur juvenis, emit ipsam Acropolistidem, tradit Stratippocli, et pro ea subjicit seni fidicinam anonymam.

3 *Filio Dat herili argentum*] Ad id numerandum Danistæ pro Acropolistide amica.

4 *Destinat*] Alii præstat, in eun-

dem sensum et significationem. Notius arbitratur in hoc Comico 'destinare' sumi sæpius pro 'emere.'

5 *Imprudens juvenis*] Amat Acropolistidem sororem suam, utpote filiam Periphanis et Philippæ, ignarus esse suam sororem; redimitque a Danista.

6 *Os sublitum*] Est nullum argumentum contemptus manifestius, quam cum vultum inficias cujusvis, ut eum obvio cuilibet ridendum propines. Sublinitur autem vultus alicujus, aut furto, quod fit dormientibus, aut specie officii, quando specie detergendæ maculæ vera appingitur.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

PERIPHANIS senis filius Stratippocles, cum amaret quandam, proficiscitur in militiam. Cumque crebras literas mitteret ad servum Epidicum, de redimenda amica, id tandem effectum servus dedit, cum senex filiam quam susceperat ex quadam Epidauria, captam redimi jussisset: nam pro illa fidicinam, quam filius amabat, seni adduxit. Postea adolescens aliam amare cœpit absens inter captivas, et quadraginta illam minis mercatus fuit Thebis. Ea erat amissa filia; et jussa requiri soror adolescentis. Sed hoc ille ignorabat. Oportebat autem argentum, quod fœnore accep-

tum solverat, statim numerari Danistæ, qui mox adventurus erat cum adolescente. Id negotii datur Epidico, qui arte circumvenit senem, et persuadet ei, ut præmeretur fidicinam, quam filius perditæ amaret. Ita illas minas quadraginta elicit, et conductam fidicinam, quasi ad rem divinam, adducit ad senem. Cum omnia facta palam et Epidicus in summo periculo esset, agnoscitur filia amissi senis; quæ quasi opera ac diligentia reperta sit sua, ita servus libertatem obtinet. Fabula est eleganter composita, in magna varietate, cujus laus apud ipsum Auctorem extat in Bacchidibus, act. II. sc. 2. ubi ille, 'illam tanquam seipsum amare,' ait.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

EPIDICUS, THESPRIO.

EP. HEUS adolescens. TH. quis properantem meprehendit pallio?

EP. Familiaris. TH. fateor: nam odio es nimium familiariter.

EP. Respice vero, Thesprio. TH. oh! Epidicumne ego conspikor?

EP. Certe oculis uteris. TH. salve. EP. Di dent, quæ velis.

EP. Heus, juvenis. TH. Quis me occupat lacinia accelerantem? EP. Familiaris. TH. Confiteor: nam es molestus nimium familiariter. EP. Pone aspice, Thesprio. TH. Oh! videone ego Epidicum? EP. Certe uteris oculis. TH. Ave. EP. Dii præsent quæ cupis: lætor te adventare incolumem. TH. Quid

~~~~~

1 Guil. *properantem reprehendit*, contra omnes codd.—2 Pl. 3. *hodie es*. Hl. 1. a m. sec. *familiaris*.—3 *Respice verod Hesprio C.*—4 C. o. *veteris* Hl. 1. a m. pr. *Recte o. uteris* Scal.—5 *Quod esse ussolet* B. 1. Hl. 1. a m. sec. Pl. 1.

NOTÆ

2 *Familiaris*] A 'familia,' 'familiaria,' id est, ejusdem familiæ. Seneca: 'Ne illud quidem videtis, quam omnem invidiam majores nostri dominis, omnem contumeliam servis detraxerint? Dominum patrem familiæ appellarunt; servos, quod etiamnum in mimis durat, familiares.'

Odio es nimium familiariter] Captat Thesprio jocandi occasionem ex responsione Epidici: solent enim familiares liberius et licentius dicere et facere cum suis familiaribus, atque

adeo *nimium familiariter* esse molesti.

3 *Respice*] Seneca: 'Hoc nos facit pessimos, quod nemo vitam suam respicit: quid facturi sumus, cogitamus; quid fecerimus, non cogitamus.'

Thesprio] Persona protatica; πρόσωπον προτατικόν, id est, persona quæ in propositione dramatis tantum loquitur, nec deinceps comparet. Πρότασις, *propositio*.

4 *Salve*] Hac etiam formula ute-

Venire salvom gaudeo. TH. quid ceterum? EP. quod eo assolet, 5

Cœna tibi dabitur. TH. spondeo. EP. quid? TH. me accepturum, si dabis.

EP. quid tu? agis ut velis? TH. exemplum adest. EP. intellego: eugepæ!

Corpulentior videre atque habitior. TH. huic gratia.

EP. Quam quidem jamdiu te perdidisse oportuit.

TH. Minus jam furtificus sum, quam antehac. EP. quid ita? TH. rapio propalam. 10

EP. Di immortales infelicit, ut tu es gradibus gradibus!

Nam ut apud portum te conspexi, curriculo occepi sequi:

reliquum? EP. Tibi ministrabitur epulum, pro more. TH. Spondeo me venturum. EP. Quid ais? TH. Me id accepturum, si id apposueris. EP. Quomodo tu vales? Succeduntne res ex voto? TH. Signum valetudinis adest vultu. EP. Animadverto equidem, videris torosior atque pinguior. TH. Huic manni gratia. EP. Quam manum oporteret quidem te jamdudum amisisse. TH. Non facio nunc tot furta, quot antea. EP. Cur? TH. Aufero bona aliena publice. EP. Dii immortales te perdant, ut tu grandi passu incedis! Nam ex quo te vidi in portu,

2. 3. 6. *de eo quod esse assolet* Hl. 1. a m. pr. *quod eo assolet* Pl. 4. et C.—6 C. *dabitur tibi* Pl. Hl. 1. B. 1.—7 *Quid magis ut* Pl. tres; *Quid tu agis? ut vales al. ut velis* C. *exm adesse* Hl. 1. *exemplum adesse* B. 1. C. et quinque Pl. *exemplum habes al. ap. Pareum. Euge* Hl. 1. B. 1. *Eugepæ* C. et Pl.—8 C. Hl. 1. B. 1. quinque Pl. Ven. 1. Bon. Med. 2. Arg. 3. Ven. 6. *Junt. atque agilior*; Pius et Merula *edidere, atque habitior. Mox, hac gratia* B. 1. *hac græ esse* Hl. 1.—9 Cam. *te jam diu perdidisse*; Pl. 6. *jamdiu perdidisse*; reliqui Pl. *jam diu te perdidisse*.—11 Pl. 1. 2. *infelicitent. C. a m. pr. is gradi-*

NOTÆ

bantur ad bene precandum sternuantibus. Græci, *Zeû σάστωρ*, *Servet te Jupiter*. Addebant interdum sternuantis nomen. Petronius: 'Gyton sternutavit, Eumolpus conversus salvere Gytona jubet.'

6 *Cœna dabitur*] Vocabatur 'viatica,' 'adventitia,' 'adventoria:' quia amicis peregre redeuntibus dabant amici.

7 *Exemplum adest*] Hoc dicto et vultum et lacertos porrigit ad orationis compendium.

8 *Corpulentior*] *Plus gras*, Plinius:

'corpulentia.' Phædrus: 'Quo cibo fecisti tantum corporis?' Cicero: 'Corpus amittere,' id est, macrum fieri.

Habitior] Alii *agilior*. 'Habitissimi,' a toris illis corpulentiorum et habitiorum membrorum dicuntur 'trossuli,' quasi 'torosuli.'

Huic gratia] Furaci lævæ. Ovidius: 'Conveniet timidæ natæque ad furta sinistra.' Catul. 'sinistram liberalitatem' vocat, quæ fit ex bonis furto oblati.

Vix adipiscendi potestas modo fuit. TH. scurra es.

EP. scio,

Te esse quidem hominem militarem. TH. audacter quamvis dicito.

EP. Quid ais? perpetuon' valuisti? TH. varie. EP. qui varie valent, 15

Caprigenum hominum non placet mihi, neque pantherinum genus.

TH. Quid tibi vis dicam, nisi quod est? EP. ut illa respondeas probe.

Quid herilis noster filius? valet? TH. pugilice atque athletice.

EP. Voluptabilem mihi nuntium tuo adventu attulisti: sed ubi

Est is? TH. adveni simul. EP. ubi is ergo est? nisi si in vidulo, 20

Aut si in melina attulisti. TH. Di te perdant. EP. te volo

cæpi te sequi contento cursu: rix potui te assequi nunc. TH. Scurra es. EP. Novi sane te esse bellatorem. TH. Tametsi paulo audacior es, tamen dicito quod lubet. EP. Quid dicis? Semperne incolumis fuisti? TH. Varie. EP. Hoc genus hominum et caprinum et pantherinum, quod varie valet, non mihi arridet. TH. Quid vis tibi dicam, nisi quod res est? EP. Ut reponas ad quæsitâ sincere. Quid heri nostri filius? Valet? TH. Ut pugil et athleta. EP. Mihi apportasti tuo adventu nuntium jucundum: sed ubi est is? TH. Veni cum eo. EP. Ubi est is igitur, nisi tu attulisti in mantica aut in marsupio oviliæ. TH. Di te perdant.

////////

bus.—12 C. et Pl. 1. 2. curculio.—14 Pl. quinque et Fris. quidvis dicito; C. quamvis dicito.—15 Quid agis Hl. 1. perpetuene C. et Parei 2.—16 Capreaginum C. et Pl. 1. non plz mihi neque pantherinum Hl. 1.—17 C. et Parei 2. ut illi respondi.—18 Quid herilis filius noster valet Hl. 1.—19 Hl. 1. attulisti.—20 Douza advenit; B. 1. C. quinque Pl. Ven. 1. Bon. Med. 2. Ven. 6.

NOTÆ

13 *Scurra*] Scurra olim accipiebatur et pro homine qui jocos mensas potentiorum aucuparetur, et pro homine urbano et eleganti. Hic opponitur militi.

16 *Caprigenum*] Capræ et pantheræ sunt varii coloris. Hic carpit responsionem Thesprionis Epidicus, qui de sanitate loquebatur. Capræ nunquam carent febri, Plinio teste. Alii

caprugnum pro 'caprigenum,' ut 'aprugnum' pro 'aprigenum.'

18 *Pugilice atque athletice*] Aristot. ἀθλητικὴν ἔξω, *habitudinem corporis firmam* appellat. Et 'athleticum victum' pro valido, et ad vires firmandas accommodato, dixit Celsus.

20 *Vidulo*] Vidulus, *unc valise*.

21 *Melina*] Pellis ovilla: aliter *μηλατῆ*, a *μήλον*, *ovis*.

Percontari : operam da, opera reddibitur tibi.

TH. Jus dicis. EP. me decet. TH. jam tu autem nobis præturam geris?

EP. Quem dices digniorem esse hominem hodie Athenis alterum?

TH. At unum a prætura tua, Epidice, abest. EP. quidnam? TH. scies: 25

Lictores duo, duo viminei fasces virgarum. EP. vae tibi! Sed quid ais? TH. quid rogas? EP. ubi arma sunt Stratippocli?

TH. Pol illa ad hostes transfugerunt. EP. armane? TH. atque quidem cito.

EP. Serione dicis tu? TH. serio, inquam: hostes habent.

EP. Edepol facinus improbum. TH. at jam ante alii fecerunt idem. 30

EP. Opto te interrogare: audi me, vicissim audiam te. TH. Judicas. EP. Pro meo jure facio. TH. Tu vero jam noster es prætor? EP. Quem alium hominem affirmaveris esse digniorem me Athenis? TH. At enim unum abest a tua prætura, Epidice. EP. Quid est? TH. Audies: duo lictores, duo fasces virgarum viminei. EP. Vae tibi! sed quid dicis? TH. Quid petis? EP. Ubi sunt arma Stratippoclis? TH. Certe illa pervenerunt in manus hostium. EP. Armane? TH. Et quidem celeriter. EP. Dicisne tu hæc serio? TH. Serio, inquam: hostes obtinent. EP. Sane fuctum scelestum! TH. Sed alii jam perpetrarunt idem antea:

Junt. al. adveni; Hl. 1. at veni simul. C. ubi is ego'st; Pl. omnes, ubi is ergo'st; Hl. 1. ubi ergo is est nisi in nidulo; B. 1. nisi simmidulo; Pl. 6. nisi si in nidulo; C. et reliqui Pl. vidulo.—21 C. et quinque Pl. mellina.—22 Parei 2. operam mihi da. Hl. 1. B. 1. Pl. 1. Lgg. Parm. Brix. redditur tibi; C. redditur tibi; Pl. 2. 3. 4. 6. Ven. 1. Bon. redditur tibi; nullus vero codex reddibitur, quod est a Camerario.—24 Quem me dices Camer. Quem dices Hl. 1. B. 1. C. Pl. 1. 3. 4. 6. Ven. 1. Bon. Parm. Brix. Med. 2. Arg. 3. Ven. 6. Junt. Quem! EP. Dices Pl. 2. dyonigrem esse Pl. 3.—25 At enim unum Parei 2. enim deest in codd.—26 Pl. 3. viminum; reliqui Pl. et C. viminei. Alterum duo deest in Hl. 1.—27 Stratiphocli Hl. 1. B. 1.—28 Pol ita Pl. 3. transfugere Pl. 2.—29 Parei 2. dicis hæc tu; sed rō hæc non apparet in codd.

NOTÆ

22 Operam da] Aurium: audi.

26 Duo viminei fasces] Jocus est in Epidicum servum conjectus, qui tum denum prætor est futurus, si dentur ei fasces, virgarum videlicet quibus cædatur, non qui præferantur ad honorem. Serio autem fasces sex prætori, et equitum magistro; consuli, duoderim; dictatori vigintiquatuor

præferebantur: lictores, qui fasces hujusmodi sustinebant, non bini, non terni, non gregatim antecedeabant, sed in lineam porrecti, ad summovendum a via magistratuum illorum turbam.

27 Stratippocli] Vetus, pro 'Stratippoclis.'

30 At jam ante alii fecerunt] Sale

Erit illi illa res honori. EP. quî? TH. quia antea aliis fuit.
EP. Mulciber, credo, arma fecit, quæ habuit Stratippocles:

Travolaverunt ad hostes: tum ille prognatus Theti,
Sine, perdat: alia apportabunt ei Nerei filiaë.

Id modo videndum est, ut materies suppetat scutariis, 35
Si in singulis stipendiis is ad hostes exuvias dabit.

TH. Supersede istis rebus jam. EP. tu ipse, ubi lubet,
finem face.

TH. Desiste percunctarier. EP. Eloquere, ipse ubi est
Stratippocles?

TH. Est causa, qua causa simul mecum ire veritu'st. EP.
quidnam id est?

TH. Patrem videre se non volt etiam nunc. EP. qua-
propter? TH. scies. 40

Quia forma lepida et liberali captivam adolescentulam

illa res illi vertetur honori. EP. Quomodo? TH. Quia fuit antea aliis honori. EP. Vulcanus, puto, eudit arma quæ Stratippocles gestavit: transierunt ad hostes. Tum patere Achillem ea perdere: filiaë Nerei ei afferent alia. Providendum jam id, ut materies sufficiat fabris, si is det spolia sua hostibus in singulis militiis. TH. Supersede jam istis rebus. EP. Tu ipse fac finem ubi lubet. TH. Desine interrogare. EP. Dic ubi est Stratippocles ipse? TH. Est cur non ausus est venire mecum. EP. Quid est id? TH. Non vult etiamnum videri a patre. EP. Cur? TH. Audies: quia emit de præda adolescentulam captivam pulchritudine

//////////

—31 Pl. tres alios fuit.—32 Stratiphocles Hl. 1.—34 Pl. 2. apportabitur. Parei 2. cji Nerei, contra codd.—35 Hl. 1. a m. sec. ut materias. Lgg. scutariis; Pl. 1. 3. scriptariis; C. et Pl. 2. 4. 6. scrutariis; C. a m. sec. scutariis.—37 Pl. 3. tibi lubet; C. ibi lubet; Pl. 1. tum lubet; reliqui ubi lubet.—38 Pro eloquere, C. et Pl. habent loquere. Mox, Stratiphocles Hl. 1.—39 Hl. 1. qua c. sil' mecum veritus est.—40 Hl. 1. B. 1. C. quinque Pl. et edd. antiq.

NOTÆ

satirico aspergit Thesprio Stratippoclem, utpote qui ad defensionem ignaviæ unum habeat ignavorum exemplum. Comædia ut plurimum his censuris abstinet.

32 *Mulciber*] Vulcanus. A 'mulcando,' id est, feriendo; non 'mulcendo,' seu ducendo ferro. Arma Achillis eudisse Vulcanum fabulantur poëtæ, non illa quibus, Patroclo caso, potitus est Hector. In quo errat

Epidicus, utpote servus, quem esse ignarum in historia minime mirum. Unde et utitur verbo 'credo,' quod dubitantis est.

33 *Travolaverunt*] Iidem poëtæ aiunt illa animata fuisse.

Theti] Vetus pro 'Thetide.'

35 *Scutariis*] *Armuriers*.

36 *In singulis stipendiis*] *Toutes les campagnes*.

De præda mercatu'st. EP. quid ego ex te audio? TH. hoc quod fabulor.

EP. Cur eam emit? TH. animi causa. EP. quot illic homo animos habet?

Nam certo, priusquam hinc ad legionem abiit domo, Ipse mandavit mihi, ab lenone ut fidicina, 45 Quam amabat, emeretur sibi: id ei impetratum reddidi.

TH. Utcumque in alto ventus est, Epidice, exin velum vortitur.

EP. Væ misero mihi! male perdidit me. TH. quid istuc? quidnam est?

EP. Quid? istanc quam emit, quanti eam emit? TH. vili. EP. haud istuc te rogo.

TH. Quid igitur? EP. quot minis? TH. tot. EP. quadraginta minis! 50

TH. Id adeo argentum ab Danista apud Thebas sumsit fœnore;

In dies minasque argenti singulas, nummis. EP. papæ!

TH. Et is Danista advenit una cum eo, qui argentum petit.

EP. Di immortales, ut ego interii basilice! TH. quid jam? aut quid est,

eximia et liberali. EP. Quid ego audio ex te? TH. Id quod dico. EP. Quare eam emit? TH. Voluptatis gratia. EP. Quam ille homo est animo vario! Nam antequam abiit domo ad legionem, mihi imperavit ipse ut sibi emeretur ab lenone fidicina quam deperibat. Feci id ut imperaverat. TH. Quomodocumque ventus flet in mari, Epidice, eo convertitur velum. EP. Væ mihi misero! me perdidit male. TH. Quidnam est istud? quid est? EP. Quid? quanti emit istanc quam emit? TH. Vili. EP. Haud a te peto illud. TH. Quid igitur? EP. Quot minis? TH. Tot quod digitis vides. EP. Quadraginta minis! TH. Eam vero pecuniam sumsit fœnore ab Danista apud Thebas in dies singulos minasque singulas argenti, singulis denariis. EP. Papæ! TH. Et Danista qui postulat pecuniam, advenit una cum eo. EP. Dii immortales! ut ego perii plane! TH. Quid

videre senem non vult. B. 1. tu scies.—43 Pl. 1. animi gratia.—44 Nam certe Hl. 1. B. 1. ad legationem C. domo abiit Hl. 1.—45 Parei 2. quædam ut fidicina, contra codd.—47 Hl. 1. B. 1. et omnes Pl. ex imo velum.—49 B. 1. istam quam. Hl. 1. vili; C. vilei.—50 Reddigitur C. omnes vero Pl. Hl. 1. B. 1. Quid igitur. Parei 2. quot minis emit, contra codd. quinquaginta minis

NOTÆ

43 Quot animos habet] Supra dixit idem poëta uni esse omnia ingenia.

Epidice? EP. perdidit me. TH. quis? EP. ille, qui perdidit arma. TH. nam

55

Quid ita? EP. quia cotidie ipse ad me ab legione epistolas

Mittebat: sed taceam optimum est: plus scire satius est, quam loqui,

Servom hominem: ea sapientia est. TH. nescio edepol, quid tu timidu' es.

Trepidas, Epidice: ita voltum tuum video: videre commeruisse

Hic, me absente, in te aliquid mali. EP. potin' uti molestus ne sies?

60

TH. Abeo. EP. asta, abire hinc non sinam. TH. quid nunc me retines?

EP. Amatne istam, quam emit de præda? TH. rogas? deperit.

EP. Detegetur corium de tergo meo. TH. plusque amat, quam te unquam amavit.

EP. Juppiter te perduit. TH. mitte nunc jam: nam ille me vetuit domum

jam, aut quid est, Epidice? EP. Me perdidit. TH. Quis? EP. Ille qui perdidit arma. TH. Quare? EP. Quoniam ipse mittebat ad me singulis diebus ab exercitu epistolas. Verum præstat me tacere: melius est servum hominem plus scire quam loqui. Hæc est sapientia. TH. Per ædem Pollucis nescio quare tu times: contremiscis, Epidice: id animadverto: ex vultu tuo videris commisisse hic, me absente, aliquid criminis. EP. Potesne fieri ut non sis mihi gravis? TH. Excedo. EP. Consiste, non patiar excedere hinc. TH. Quare me impedis jam? EP. Diligitne illum, quam mercatus est e præda? TH. Postulas id? immo deperit. EP. Cutis detrahetur meo tergo. TH. Et plus diligit, quam te unquam amavit. EP. Jupiter te perdat. TH. Dimitte jam me:

Pl. 3.—54 C. *balisee*.—55 Pro nam, C. et quinque Pl. *numq. ita*.—57 Hl. 1. *opportunum est pl⁹. scire sat⁹ quam loqui*.—59 Al. ap. Pareum, *uti voltum*. C. et Pl. *videor videre*; al. *videri*.—60 C. quinque Pl. Hl. 1. B. 1. *potin' ut*. Verbum *sies* deest in codd. Pl. et C.—61 EP. *adsta* Pl. quinque, Hl. 1. B. 1. *at sta* Douza.—63 *Degetur* B. 1. *Degetur* Hl. 1. a m. sec. Non. et al. ap. Pareum; *Delegetur* al. ibid. *Detegetur* C. et quinque Pl. *plus te amat* Hl. 1. B. 1. *quam unquam* B. 1. Hl. 1. a m. sec.—64 J. *te perduit* Pl. quinque, Hl. 1. J. *te perduit* C. *ille me ret. domum venire* C. et Pl. 1. 2. 3. 6. *detinuit* Pl. 4.

NOTÆ

54 *Basilice*] Funditus, seu ingenti ruina. Nam ingentium fortunarum est ingens ut plurimum casus.

62 *Deperit*] 'Deperire' est, valde amare. De enim et augendi et minuendi vim habet. 'Decertare,' 'de-

Venire : ad Chæribulum jussit huc in proximum : ibi manere jussit : 65

Eo venturus est ipse. EP. quid ita ? TH. dicam : quia patrem

Prius se convenire non vult, neque conspiciari, quam id argentum,

Quod debetur pro illa, dinumeraverit. EP. heu edepol res turbulentas !

TH. Mitte me, ut eam nunc jam. EP. hæccine ubi scibit senex ? puppis

Pereunda est probe. TH. quid istuc ad me attinet, quo tu intereas modo ? 70

EP. Quia perire solus nolo, te cupio perire mecum, Benevolens cum benevolente. TH. abi in malam rem maxumam a me

Cum istac conditione. EP. i sane, si quid festinas magis.

TH. Nunquam hominem quenquam conveni, unde abierim lubentius.

EP. Illic hinc abiit : solus es nunc : quo in loco hæc res sit, vides, 75

Epidice : nisi quid tibi in tete auxilii est, absumentus es.

etenim ille mandavit ne irem domum ad vos : imperavit ut huc venirem ad Chæribulum in proximum : ibi præcepit ut manerem : eo venturus est. EP. Quare ? TH. Dicam, quia non vult a patre se conveniri, nec videri, priusquam solverit eam pecuniam, quam debet pro illa. EP. Heu ! sane res perturbatas ! TH. Dimitte me, ut abeam jam. EP. Hæccine ubi resciet senex ? Puppi pereundum est strenue. TH. Quid ad me spectat, quo fato tu pereas ? EP. Quia nolo interire solus, opto te disperire una, amicum cum amico. TH. Abi a me in malam crucem et magnam cum hac conditione. EP. I sane, si quid properas celerius. TH. Nunquam vidi hominem ullum a quo recesserim lubentius. EP. Ille jam hinc excessit : solus jam es, Epidice : cernis quo in loco sit hæc res. Periisti, nisi est tibi ali-

me ad nos ire vetuit domum al. ap. Pareum.—65 Hl. 1. ad caribolum.—66 Hl. 1. B. 1. est ipsus.—68 Hl. 1. B. 1. quinque Pl. tu edepol re es. Lgg. turbulentas ; C. turbulenta'st.—69 C. hæcine.—70 Pereunda'st, C. Pl. quinque, et Parei 2. Pereundum est al. ap. Pareum. Mox tu deest in Hl. 1. a m. pr.—74 Hl. 1. uñ abierim. C. libentius.—75 C. et Hl. 1. solus nunc es ; B. 1. scelus es nunc. Hæc omnia verba, quo in loco . . . Neque ego nunc, desunt in Hl. 1.

NOTÆ

vitare,' 'deamare.' Minuit in 'de- 69 Puppis pereunda] Pereundum
tumere,' 'deplere.' est puppi, id est, tergo.

Tantæ in te impendent ruinæ ; nisi suffulcis firmiter,
 Non potes subsistere ; itaque in te irruunt montes mali.
 Neque, ego nunc quomodo me expeditum ex impedito
 faciam,

Consilium placet : ego miser perpuli meis dolis senem, 80
 Ut censeret suam sese emere filiam ; is suo filio
 Fidicinam emit, quam ipse amat, quam abiens mandavit
 mihi.

Is sibi nunc alteram ab legione adduxit animi

Causa : corium perdidit : nam ubi senex senserit

Sibi data esse verba, virgis dorsum depoliet meum. 85

At enim tu præcave : nihil est istuc : plane hoc corruptum
 'st caput.

Nequam homo es, Epidice : quæ tibi libido 'st male loqui ?

Quia tute te deseris : quid faciam ? men' tu rogas ?

Tu quidem antehac aliis solebas dare consilia mutua.

Quid ? aliquid reperiundum est ; sed ego cesso ire ob-
 viam 90

Adolescenti, ut, quid negotii sit, sciam ? atque ipse
 illic est.

quid præsidii in teipso. Ejusmodi mala tibi imminet, ut nisi innitaris optime, minime ruleas consistere. Itaque in te incumbunt malorum montes : neque mihi consilium occurrit qua ratione ego me jam præstem ex irretito explicatum. Ego, infelix, adduxi senem meis fraudibus, ut existimaret sese emere suam natam. Is emit fidicinam suo filio, quam amat ipse, quam mihi commendavit in discessu. Is jam adduxit alteram ab exercitu, libidinis gratia. Perit cutis : nam ubi senex animadvertit se esse delusum, deteret virgis meum dorsum. Sed tu cave, nihil est istud, omnino meum caput contusum est. Es nefarius homo, Epidice : quæ tibi est libido male loqui ? Quia tu despondes animo. Quid agam ? Dubitas, qui quidem consueveras antea gratuita dare consilia. Quid ? Aliquid reperiendum est. Sed ego tergiversor occurrere adolescenti, ut accipiam quid sit rei ? Atque ipse ille

//////////

et quinque Pll. in B. 1. vero desunt, quo in loco ... Neque ego.—80. 81 Hl. 1. meis dolis Ut censeret senem.—82 Hl. 1. a m. pr. ipse amabat.—83 Is deest in Hl. 1. B. 1. et quinque Pll. Si sibi C. abduxit C. et quinque Pll.—85 Pll. 1. 2. 6. Hl. 1. dispoliet ; B. 1. C. et Pl. 3. despoliet ; Pl. 4. spoliet.—87 Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. qui libido est, omisso pronomine tibi.—88 Quia tute deseris Hl. 1. C. Pl. 1. Quia tu te deseris B. 1. derideris Pll. 2. 3. 4.—90 Quid aliqua Hl. 1. B. 1. quinque Pll. Fris. Lgg. Ven. 1. Bon. Med. 2. Arg. 3. Ven. 6.

NOTÆ

78 *Montes mali*] Maria et montes polliceri, id est, res maximas.

Tristis est: cum Chæribulo incedit æquali suo.

Huc concedam, orationem unde horum placide persequar.

est: mæstus est: ambulat cum Chæribulo ejusdem ætatis amico. Memet recipiam in hunc locum, ex quo auribus assequar tacite horum sermonem.

////////

Junt.—91 Hl. 1. *at ipse*.—93 Hl. 1. B. *unde eorum*.

=====

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

STRATIPPOCLES, CHÆRIBULUS, EPIDICUS.

ST. REM tibi sum elocutus omnem, Chæribule, atque admodum

Meorum mœrorum atque amorum summam edictavi tibi.

CH. Præter ætatem et virtutem stultus es, Stratippocles.

Idne pudet te, quia captivam, genere prognatam bono,

In præda es mercatus? quis erit, vitio qui id vortat
tibi? 5

ST. Qui invident, omnes inimicos mihi istoc facto reperi:

At pudicitiae ejus nunquam nec vim, nec vitium attuli.

CH. Jam istoc probior es, meo quidem animo, cum in amore temperes.

ST. Nihil agit, qui diffidentem verbis solatur suis.

Is est amicus, qui in re dubia re juvat, ubi re est opus. 10

ST. Tibi aperui omnem rem, Chæribule, atque adeo tibi exposui summam meorum mœrorum atque amorum. CH. Es amens, Stratippocles, præter ætatem et virtutem. Idne tibi pudori est, quia emisti in præda captivam ortam nobili genere? Quis te eo nomine reprehendat? ST. Inveni omnes qui mihi invident, hoc uno facto mihi invidere: sed nunquam attuli nec vim nec vitium ejus pudicitiae. CH. Jam es hoc facto laudabilior, mea quidem sententia, utpote qui in amore sis moderatus. ST. Operam perdit, qui solatium affert sua oratione animo despondenti. Is est vere amicus, qui re sua opitulatur in periculo, quando re est opus. CH.

////////

1 Pl. 3. *Hem tibi*. Hl. 1. *omnem sum elocutus*; Pl. *elocutus sum omnem*. C. *Chribule*. Pl. 4. *adcommodum*.—4 Hl. 1. B. 1. *captivam*.—5 Hl. 1. *mercatus est*. Pl. *qui id non vitio*.—6 *Qui vident* Pl. 3. *Qui invident ceteri* Pl. C. Hl. 1. B. 1. *Quin vide ut omnes* Schopp. *reperam* edd. quædam vett. contra codd.—7 *Voc. ejus deest* in Hl. 1. B. 1. *vel vim vel*, &c. Hl. 1.—10 Hl. 1. *dubia ju-*

CH. Quid tibi me vis facere? ST. argenti dare quadraginta minas,

Quod Danistæ detur, unde ego illud sumsi fœnore.

CH. Si hercle haberem, non negarem. ST. nam quid te igitur retulit,

Beneficum esse oratione, si ad rem auxilium emortuum est?

CH. Quin edepol egomet clamore defatigor, differor. 15

ST. Malim istiusmodi mihi amicos furno mersos, quam foro.

Sed operam Epidici nunc me emere pretio pretioso velim:

Quem quidem ego hominem irrigatum plagis pistori dabo,

Nisi hodie prius comparassit mihi quadraginta minas,

Quam argenti fuero elocutus ei postremam syllabam. 20

EP. Salva res est: bene promittit: spero servabit fidem.

Sine meo sumtu paratæ jam sunt scapulis symbolæ.

Aggrediar hominem: advenientem peregre herum suum
Stratippoclem

Quid vis me tibi facere? ST. Volo te mihi dare quadraginta minas argenti, quas numerem Danistæ, a quo ego illas accepi fœnore. CH. Profecto si haberem, non tibi negarem. ST. Nam quid mihi prodest te esse liberalem verbis, si cum re opus est, auxilium deest? CH. Quin ego ipse obtundor et enecor vociferatione creditorum. ST. Malim similes amicos in furno quam in foro versari: sed velim nunc conducere magno pretio auxilium Epidici, quem quidem ego dedam pistrino operum plagis, nisi mihi comparaverit hodie quadraginta minas, antequam ei edixero ultimam syllabam argenti. EP. Bene se habet, recte pollicetur, spero fore ut stet promissis idem. Symbolæ sunt paratæ tergo sine meis impensis. Alloquar hominem. Servus Epidicus afficit summa salute suum dominum Stratippoclem reverten-

////////

rat; Lgg. dubia opere juvat; al. dubia ope, re juvat.—12 C. et quinque Pll. datur.—13 Verba non negarem desunt in C. quinque Pll. Hl. 1. B. 1. et edd. antiq. extant tamen in Lgg. et ed. Camer.—14 Hl. 1. orationem.—15 Hl. 1. B. 1. egomet amore. Hl. 1. C. et quinque Pll. differor, diffutigor; B. 1. differor, defatigor.—16 Scal. forno. Pro mersos, quod servant omnes Pll. Hl. 1. B. 1. mersos habet C. Idem codex in margine, quam te fore.—18 Hæc verba, Quem quidem e. h. i. p. p. d. N. hodie, desunt in Hl. 1. a m. pr. extant tamen in margine hoc modo, Quē quid hominem irrigatum p. pistoris, &c. Pronomen ego deest in B. 1. irrigatum Pll. 1. 2. 3. 6.—19 Pl. 1. comparascit.—21 Hl. 1. B. 1. bene promitte. C. Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. spero s. idem; Ca-

NOTÆ

15 Differor] 'Differre' etiam est pecuniæ pro cœna: l'écot que chacun paie. Jocandi locus captatur ex eo,

22 Symbolæ] Quod quisque confert quod quemadmodum suam quisque

Salva impertit salute servos Epidicus. ST. ubi is est?

EP. adest.

Salvom te gaudeo huc advenisse. ST. tam tibi istuc credo,
quam mihi. 25

EP. Benene usque valuisti? ST. a morbo valui, ab animo
æger fui.

EP. Quod ad me attinuit, ego curavi: quod mandasti
mihi,

Impetratum est: emta ancilla 'st, quod tute ad me literas
Missiculabas. ST. perdidisti omnem operam. EP. nam
qui perdidisti?

ST. Quia meo neque cara est cordi, neque placet. EP. quid
retulit 30

Mihi tantopere te mandare, et mittere ad me epistolas?

ST. Illam amabam olim, nunc jam alia cura impendet
pectori.

EP. Hercle miserum est, ingratum esse hominem, id quod
facias bene.

Ego quod benefeci, malefeci: quia amor mutavit locum.

ST. Desipiebam mentis, cum illas scriptas mittebam
tibi. 35

EP. Men' piacularem oportet fieri ob stultitiam tuam?

tem a longe. ST. Ubi est Epidicus? EP. Adest. Gaudeo te reversum esse huc incolumem. ST. Tam tibi credo in hoc, quam mihi. EP. Rectene semper valuisti? ST. Sanus fui corpore, æger mente. EP. Ego perfecì quod ad me spectavit: confectum est id quod mihi imperasti. Emi ancillam, ut tu frequenter jubebas literis ad me missis. ST. Perdidisti omnem operam. EP. Quonam modo perdidisti? ST. Quia neque mihi cara est animo, neque placet oculis. EP. Quid opus fuit te rem illam tantopere mihi commendare, et ad me mittere literas? ST. Illam diligebam antea, jam alius amor insidet animo. EP. Sane acerbum est, navatam bene operam meam tibi esse ingratham. Ego perperam feci quod recte feci, quia amor mutavit locum. ST. Insaniebam quando ad te mittebam illas literas. EP. Oportetne me fieri piacularem ob tuam amentiam? Ut subjicias meas scapulas

~~~~~

mer. s. s. *itidem*; Lamb. s. s. *fidem*.—22 Hl. 1. *scapolis*.—25 *Salvom B. 1. Salvom te cupio gaudeo, &c. Pl. 3.*—26 Voc. *usque* deest in Pll. 2. 3. 4. 6.—28 C. *emta'st ancilla*; Hl. 1. B. 1. *emta est ancilla*.—29 B. 1. *quid perdidisti*; C. *quinque Pll. Hl. 1. Lgg. qui perdidisti*.—31 Pll. *quinque et B. 1. emittere*; Hl. 1. C. *et mittere*.—33 B. 1. *mirum est gratum*; Schopp. *inoratum esse homini*.

NOTÆ

symbolam confert pro cœna, ita col- Epidici.
locaturus est quivis plagam in scapula 36 *Piacularem*] Piacularis victima

Ut meum tergum stultitiæ tuæ subdas succidaneum?

ST. Quid istic verba facimus? huic homini opus est quadraginta minis

Celeriter calidis, Danistæ quas resolvat, et cito.

EP. Dic modo, unde auferre me vis? a quo trapezita 40
peto?

CH. Unde libet: nam ni ante solem occasum elo,

Meam domum ne imbitas: tu te in pistrinum.

EP. Facile tu istuc sine periculo et cura, corde libero

Fabulare: novi ego nostros: mihi dolet, quom ego vapulo.

ST. Quid tu nunc? patierin' ut ego me interimam? EP. ne feceris. 45

Ego istuc accedam periculum potius atque audaciam.

ST. Nunc places; nunc ego te laudo. EP. patiar ego istuc, quod lubet.

ST. Quid de illa fiet fidicina igitur? EP. aliqua reperibitur:

cædendas in locum tuarum, tuæ stultitiæ nomine? ST. Quid hic garrimus? Huic homini opus est quadraginta minis recentibus, quas numeret velociter Danistæ et statim. EP. Dic jam unde me vis afferre? A quo trapezita petam? CH. Unde roles: nam nisi ante occasum solis compares hoc argentum, ne revertaris in meas ædes: tu conferas te recta in pistrinum. EP. Tu dicis id facile sine discrimine et animo soluto. Ego novi nostrorum hominum virgas: quando ego pœnas do, doleo. ST. Quid tu jam? Sines ut mihi manus afferam? EP. Ne facias: ego subibo potius id discrimen atque audaciam. ST. Jam places, jam ego te laudo. EP. Ego perferam istud quod placet. ST. Quo igitur evadet illa fidicina? EP. Ali-

C. et Pll. omnes hominem.—36 Men' peculiarem C. in marg.—38 Quid istæc Pl. 4. Q. istic C. et Pll. 1. 2. 3. 6.—39 Hl. 1. B. 1. C. quinque Pll. Lgg. Ven. 1. Bon. Med. 2. Arg. 3. Ven. 6. Junt. *resolvas*; Pist. e quatuor suis *resolvat*.—41 Solis occasum omnes Pll. Solem occasum [ ] clo [ ] C. Pl. 1. 2. Solem occasum habeo Hl. 1. et in marg. *helo*.—42 Hl. 1. ne imbitas; et a m. sec. ne inbites. Mox, tu te in pistrinum recta infēras Bipont.—44 Fabulare jovi tergo nostro sed mihi Hl. 1. B. 1. Fab. jovi etiam Pll. quinque.—48 Quid illa Acidal. Quid de illa Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. aliqua

NOTÆ

aliena mala piabat, et in pœnam alieno peccato debitam succedebat.

37 Succidaneum] A 'sub' et 'cædo,' id est, subjicior in locum ejus qui est cædendus.

41 Solem occasum] Sol occasus, sol meridies.

42 Imbitas] Ineas. 'Combito,' 'imbito,' 'præbito,' i. e. prævenio, 'rebito,' i. e. redeo. A 'bito,' 'dubito' compositum est in usu.

Pistrinum] Festus: 'Piso veteres dicebant, non pinso: unde pisare, calcare: hinc pistorum nominati.'

Aliqua ope exolvam; extricabor aliqua. ST. plenus consilii es.

Novi ego te. EP. est Euboicus miles locuples, multo auro potens; 50

Qui ubi tibi istam emtam esse scibit, atque hanc adductam alteram,

Continuo te orabit ultro, ut illam transmittas sibi.

Sed ubi illa est, quam tu adduxisti tecum? ST. jam faxo hic erit.

CH. Quid hic nunc agimus? ST. eamus intro huc ad te, ut hunc hodie diem

Luculente habeamus. EP. ite intro: ego de re argentaria 55

Jam senatum convocabo in corde consiliarium,

Quoi potissimum indicatur bellum, unde argentum auferam.

Epidice, vide quid agas; ita res subito hæc objecta est tibi.

Non enim nunc tibi dormitandum, neque cunctandi copia est.

qua via sese ostendet, aliqua ope te liberabo, aliqua ex parte te absolvam. ST. Plenus consilii es. Ego te nosco. EP. Est miles Euboicus dives, refertus multo auro, qui ubi cognoscet hanc virginem a te emtam esse, atque hanc alteram adductam, statim te rogabit ultro ut eam ad se transmittas. Sed ubi est illa quam tu adduxisti tecum? ST. Jam faciam ut hic sit. CH. Quid facimus nunc hic? ST. Ingrediamur illinc in tuas ædes, ut transigamus hilariter hunc diem. EP. Intrate: ego jam cogam senatum ad consulendum in animo de re pecuniaria, cui inferemus bellum potissimum, unde pecuniam eliciam. Epidice, vide quid moliaris. Hæc res tibi proposita est ex improviso. Neque enim jam tibi indormiscendum,

~~~~~

re reperibitur B. 1. aliqua res reperibitur Hl. 1. aliquid Acidal. aliqua re peribitur Pl. 2.—49 A. o. exiliam al. ap. Parenim; exolvam Acidal.—52 C. transmittas; Pl. 1. transmittas.—53 Sed ubi est illa Hl. 1.—54 Alii delent τὸ huc, contra codd.—55 L. habemus Hl. 1. a m. pr.—57 Hl. 1. bellum indicatur.—58 Donza, res subita; Lgg. subito objecta; Hl. 1. B. 1. Pl. quinque, et C. subito hæc objecta.—59 B. 1. copia est tibi.—60 At tandem senem Acidal. Ad

NOTÆ

50 *Euboicus miles*] Ab Eubœa insula. Alibi vocat 'Rhodium.' Forte nomen alterum proprium, alterum gentis fuit.

56 *Senatum convocabo*] Alludit ad

morem Romanorum, qui in difficultibus reipublicæ temporibus, et præsertim imminente bello, de re pecuniaria deliberaturi conveniebant.

At eundem senem oppugnare certum est consilium: i,
i, abi 60

Intro, atque adolescenti dic jam nostro herili filio,
Ne hic foras ambulet, neve usquam veniat obviam seni.

non est locus cunctationi. At propositum est mihi circumvenire eundem senem. I, ingredere, et dic jam filio nostri heri, adolescenti, ne obversetur hic foras, neque usquam occurrat seni.

////////

eundem senem Pl. quinque; *Igitur tibi adeundum* Hl. 1. *Igitur adeundum* B. 1. *expugnare* Lgg. *consilium: i, abi* Hl. 1. B. 1. Pl. 4.—61 Hl. 1. B. 1. *adolescenti dicam nostro*.—62 *Nec hic* C. *Ut hic* Pl. 2. *Ne hic* Pl. 1. 3. *obviam veniat* Hl. 1. B. 1. C. quinque Pl. *obviam* Lgg.

=====

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

APÆCIDES, PERIPHANES.

AP. PLERIQUE homines, quos, cum nihil refert, pudet:
ubi pudendum est,

Ibi eos deserit pudor, cum usus est ut pudeat: is adeo tu
es: quid

Est, quod pudendum siet, genere natam bono, pauperem
domum

Ducere uxorem? præsertim eam, qua ex tibi commemoras
Hanc, quæ domi est, filiam prognatam. PE. revereor
filium. 5

AP. Sunt complures quos pudet cum non est locus pudori: quando pudori locus, cum opus est pudore, non eos destituit pudor. Tu es ejusmodi. Quæ causa pudoris est, ducere conjugem pauperem domum, procreantem honesto genere? Præsertim illam ex qua fatearis a te susceptam hanc filiam, quæ est domi. PE. Pudet

////////

1 *Plerique omnes* edd. quædam vett. *P. homines* Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pl.—2 Hl. a m. pr. *cum u. est pudeat*; Voss. et Palmer. *ut pudeant*; Pl. 3. *ut pudescit. Des quod* Hl. 1. et B. 1. Palmerius legit, *is autem tu es: pudet quod, &c.* voce secta *pu-Des* in duos versus. Pl. quinque et C. *quides* *Quod, &c.*—4 Hl. 1. a m. sec. *commemoras*.—5 *Hanc est familiam prognatam* Hl. 1. voc. *quæ domi* omissis: *familiam* etiam B. 1. Pl. 1. 2. 3. 4. 6. et C. a m.

NOTÆ

1 *Plerique*] Suspensa oratio, nisi nime scripto mandat. Alii, *plerique* addas 'sunt,' aut quidvis quod omnes.
poëta quasi dictum post scenam mi- 5 *Revereor filium*] Pudori vertitur,

AP. At pol ego te credidi uxorem, quam tu extulisti, pudore exequi.

Quojus quoties sepulcrum vides, sacrificas illico Orco hostiis:

Neque adeo injuria, quia licitum est eam tibi vivendo vincere.

PE. Oh, Hercules ego fui, dum illa mecum fuit! neque sexta ærumna

Acerbior Herculi, quam illa mihi est objecta. AP. Pulchra 10

Edepol dos pecunia est. PE. quæ quidem pol non maritata est.

me propter filium. AP. *Sed per Pollucem ego existimavi quod te puderet propter uxorem quam extulisti, cujus quoties intueris tumulum, illico mactas Plutoni hostias; nec immerito, quia tibi contigit eam superare diuturnitate vitæ.* PE. *Oh, ego fui Hercules dum illa fuit mecum; neque sextus labor extitit acerbior Herculi, quam illa mihi.* AP. *Sine dubio pecunia est eximia dos.* PE. *Ita est sane, si hæc non est maritata.*

sec. et edd. antiq. *filiam* C. et Pl. 6. a m. sec.—6 Hl. 1. *credidi te.*—7 *Cojus* Hl. 1. *sacrifices* idem codex a m. sec.—9 Hl. 1. B. 1. *fui ego.*—10 *Idem* codd. *objectu est.*—11 Jac. Nic. Loensis Miscel. vii. 15. notat, in codd. sinerioribus legi, *quæ quidem post est non Martia*; al. *marita*. Nostram lect. servant Hl. 1. B. 1. C. Pl. quinque, Lgg. Ven. 1. Bon. Med. 2. Arg. 3. Ven. 6. Junt.

NOTÆ

ac propemodum crimini, si pater adultis liberis superinducat novercam, et hoc magis si pauper sit. Apæcides elevat hunc pudorem Periphanis, et innuit non magis esse pudendum propter filium, quam propter uxorem mortuam, quæ cum mortua sit, pudorem non incutit Periphani.

7 *Sacrificas illico Orco hostiis*] Moris erat, ut cui contigisset uxor, non ex animi sententia, ea si vivere de-

sineret ante maritum, et locum faceret alteri uxori, pro ea maritus hostias Orco seu Plutoni gratus offerret.

9 *Sexta ærumna*] Sextus Hercules labor est in vincenda Hippolyte Amazonum regina, auferendoque ejus balteo.

11 *Pecunia non maritata*] Alibi idem Plautus: ‘Dotatæ mactant et malo et damno viros.’

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

EPIDICUS, APÆCIDES, PERIPHANES.

EP. ST, st! tacete: habete animum bonum: liquido exeo foras

Auspicio, avi sinistra: acutum cultrum habeo, senis qui exenterem

Marsupium: sed eccum ipsum ante ædis conspikor Apæcidæ;

Qualis volo, vetulos duo: jam ego me convortam in hircinam,

EP. *St, st! silete: estote æquo animo: prodeco foras sereno auspicio, bonis avibus. Est mihi culter acutus, quo eviscerem marsupium Periphanis senis. Sed ecce ipsum ante domum Apæcidæ video. Video vetulos duos quos volo convenire.*

////////

1 *At at tacete omnes Pll. Hl. 1. Ven. 1. Bon. Atat tacete B. 1. State C. unde Camer. St, St!—2 Voc. senis deest in Hl. 1. B. 1. et quinque Pll. ex-tentrem C. in marg. Al. ap. Pareum, qui exenterem senis.—3 Douza, conspikor Apæciden; Acidal. conspikor et Apæciden; rð et non legitur in codd. cum Apæ-cide Pl. 6. a m. sec.—4 Edd. vett. vetulos duos. Hl. 1. jam ego convortam in iruginem. C. [] qualis volo vetulos duo []; unde Palmer. Jaciam bolum: duo senes, jam, &c. al. Uno bolo duo senes, &c. In C. a jam ego,*

NOTÆ

1 *Liquido Auspicio*] Aëre puro sudoque captata auspicia certiora putabantur, et liquidiora. *Liquido* a 'liquet,' constat.

2 *Avi sinistra*] Aves prosperæ dicebantur 'sinistræ:' nimirum augures anguria captabant vultu in Meridiem converso, quia existimabant Deos in ea parte cæli manere. Porro qui vultu est in Meridiem converso, habet a sinistra Orientem, quæ pars cæli auspiciatior esse videbatur; quia quæ oriuntur, meliora sunt quam quæ occidunt. Impedientes aves, 'arculæ' quæ arcebant, aut 'cliviæ' quæ difficilia portendebant, quia 'clivia' vocabant difficilia, puto quia clivo adverso ire difficile. 'Remores aves' a remorando, 'inebræ' et 'enebræ.' Festus: 'Enebræ aves,

quæ in anguriis aliquid fieri prohibebant, et prorsus omnia inebra appellantur, quæ tardant vel morantur agentem.' 'Alteræ aves' dicebantur quæ superveniebant auspicio felici, et 'infelices' seu 'arculæ' erant. 'Volsgræ,' quæ se vellendo malum auspicium ostendebant. Statius: 'simul ore recurvo, Ungue secant rabidæ, planetumque imitantibus alis Exagitant Zephyros, et plumea pectora cadunt.'

Acutum cultrum habeo] Alludit ad consuetudinem militum, qui sumto auspicio, seu infaustum esset, seu faustum, explorabant, utrum gladii essent acuti; quia id esse mali ominis putabant, si essent obtusi. Cicero: 'Bella quibus reipublicæ salus continetur, nullis auspiciis administra-

Atque eorum exsugebo sanguinem, senati qui columen
cluent. 5

AP. Continuo ut maritus fiat. PE. laudo consilium tuum.

AP. Nam ego illum audiui in amorem hærere, apud nescio
quam fidicinam.

PE. Id ego excrucior. EP. Di, hercle, omnes me adju-
vant, augent, amant.

Ipsi hi quidem mihi dant viam, quo pacto ab se argentum
auferam.

Age nunc jam orna te, Epidice, et palliolum in collum con-
jice; 10

Itaque assimilato, quasi per urbem totam hominem quæ-
siveris.

Age, si quid agis. Di immortales, utinam conveniam
domi

Periphanem! per omnem urbem quem sum defessus quæ-
rere:

*Jam ego me commutabo in sanguisugam, et exsugam eorum sanguinem qui dicun-
tur duo columina senatus. AP. Quam brevissimo tempore ducat uxorem. PE.
Approbo tuum consilium. AP. Nam ego accepi illum teneri amore nescio cujus
tibicinæ. PE. Idcirco ego excrucior. EP. Profecto omnes Dii mihi auxiliantur,
cumulant, diligunt, ipsi videlicet mihi faciunt viam qua auferam ab iis pecuniam.
Age nunc jam, accinge te, Epidice, et circumpone collo tuo pallium tuum, et finge
te quæsisse per omnem urbem hominem. Age, si quid agis. Dii immortales!
utinam inveniam domi Periphanem, quem defatigatus sum quærere per omnem ur-*

~~~~~

novus inchoatur versus.—5 *Atque eorum e jugulo sanguinem* Pl. 1. *Atque e.
ex jugulo sanguinem* Pl. 3.—6 Hl. 1. *perlaudo c. tuum*.—7 C. a m. pr. et quin-
que Pl. in morem; Hl. 1. *audiui habere juniorem*; B. 1. *audiui juniorem ha-
bere*; Fris. *etiam juniorem*; C. a m. sec. in amorem.—8 C. *excrucior*. Non-
nulli omnes meo, sed contra codd.—9 *Ipsi quidem, extruso hi*, Hl. 1. a m. pr.
—10 B. 1. *ornate, E. et pallium incolum*.—11 *Atque assimilato* B. 1. Hl. 1.
Atque assimilato Pl. 4. *Itaque as.* C. Pl. 1. 2. 3. 6.—12 B. 1. et Hl. 1. a m. pr.

NOTE

bantur, nulla perennia servantur,
nulla ex acuminibus, nulli viri vocan-
tur.' Idem: 'Nam ex acuminibus
quidem, quod totum auspiciu mil-
itare est, jam Marcus Marcellus ille
quinquies consul totum omisit.'

5 *Exsugebo*] Pro 'exsugam.' An-
tiquitus secunda et tertia conjunctio

facile permutabantur.

Senati columen] *Senati* pro 'senatus.' Arnobius: 'Plato columen Philosophiæ.' 'Columellæ' dicuntur servi, qui vicariam pro dominis implent. Virgilius: 'in quem domus inclinata recumbit.' Terentius, 'columen familiæ.'

Per medicinas, per tonstrinas, in gymnasio, atque in foro,
Per myropolia, et lanienas, circumque argentarias. 15

Rogitando sum raucus factus, pæne in cursu concidi.

PE. Epidice. EP. Epidicum quis est qui revocat? PE. ego
sum Periphanes.

AP. Et ego Apœcides sum. EP. et ego quidem sum Epi-
dicus: sed, here, optuma

Vos video ambo advenire opportunitate. PE. quid rei est?

EP. Mane; sine respirem, quæso. PE. immo acquiesce.

EP. animo male est. 20

Recipiam anhelitum. AP. clementer requiesce. EP. ani-
mum advortite:

A legione omnes remissi sunt domum Thebis. AP. quis hoc
Scit factum? EP. ego ita esse factum dico. PE. scin' tu
istuc? EP. scio.

PE. Qui tu scis? EP. quia ego ire vidi milites plenis viis.
Arma referunt, et jumenta ducunt. PE. nimis factum
bene! 25

EP. Tum captivorum quid ducunt secum! pueros, vir-
gines,

*bem, per officinas medicinæ, per tonstrinas, in gymnasio atque in foro, per unguen-
tarius officinas et lanienas, et circum argentarias tabernas. Petendo ab obris ir-
raucesco, propemodum in itinere disperui. AP. Epidice. EP. Quis est qui revo-
cat Epidicum? PE. Ego sum Periphanes. AP. At ego sum Apœcides. EP.
Et ego quidem sum Epidicus. Sed, here, vos animadverto ambo advenire opportu-
nitissime. PE. Quid rei est? EP. Mane: sine me animum recipere, quæso. PE.
Conquiesce. EP. Animo indoleo, recipiam spiritum. AP. Acquiesce leniter.
EP. Adhibete mentem: omnes remissi sunt domum Thebis a legione. AP. Quis
scit hoc gestum? EP. Ego affirmo sic esse. PE. Scisne tu istud? EP. Scio.
PE. Quomodo scis tu? EP. Quia ego vidi milites ire plenis viis, reportant arma,
et ducunt jumenta. PE. Omnino præclare gestum. EP. Tum quot captivos de-*

~~~~~

ut conveniam.—14 Per medicinas tonstrinas Hl. 1. B. 1.—*15 Hl. 1. et larninas.*
—16 Hl. 1. *incursu.*—18 B. 1. *optume.*—20 EPI. *Non male est* B. 1.—21 Edd.
quædam veti. acquiesce, contra codd. et edd. antiq.—22 *Ab legione* Hl. 1.
B. 1. *quis hoc desunt in* Hl. 1. B. 1.—23 *Sic factum est* Hl. 1. B. 1. *quinque*
Pl. *Scit factum* C. cum lacuna sequentis lineæ. Al. ap. Pareum. *Quis hoc*
scit factum?—24 Hl. 1. *qr ego vidi ire;* B. 1. *etiam vidi ire.*—26 Hl. 1. a m.

NOTÆ

14 *Per medicinas*] 'Medicinæ' in qua ars illiberalis habebatur, at-
erant medicorum, qui olim et chi- que adeo a nullo ingenuo exerce-
rurgi et pharmacopolæ, officinæ. batur.

Porro nulla unquam natio tam par- *Per tonstrinas*] 'Tonstrina,' barba-
vipendit medicinam, quam Romana, torium; 'tonsores,' barbatores.

Binos, ternos: alius quinque: fit concursus per vias.

Filios suos quisque visunt. PE. hercle rem gestam bene!

EP. Tum meretricum numerus tantus, quantum in urbe omni fuit,

Obviam ornatæ occurrebant suis quæque amatoribus: 30

Eos captabant: id adeo, qui maxume animum advorterim,

Pleræque hæ sub vestimentis secum habebant retia.

Quom ad portum venio, atque ego illam illic video præstolarier:

Et cum ea tibicinæ ibant quatuor. PE. quicum, Epidice?

EP. Cum illa, quam tuus gnatus annos multos deamat, deperit. 35

Ubi fidemque, remque, seque, teque properat perdere:

Ea præstolabatur illum apud portam. PE. viden' veneficam!

EP. Sed vestita, aurata, ornata, ut lepide! ut concinne! ut nove!

PE. Quid erat induta? an regillam induculam, an mendiculam,

ducunt secum? pueros, virgines, binos, ternos: alius quinque: fit concursus per vias: quisque visunt suos filios. PE. Sane rem prospere gestam. EP. Tum erat tantus numerus meretricum, quantus fuit in universa urbe; quæque egregie ornatæ ibant obviam suis amatoribus, occupabant lacertis: idque scio, quia maxime animadvertiebantur pleræque secum gerere sub vestibus retia. Quando venio ad portum, et ego video illam expectare illic, erantque quatuor tibicinæ cum illa. PE. Cum qua, Epidice? EP. Cum illa quam tuus filius deamat, deperit unam a multis annis, cum qua tuus filius accelerat perdere et fidem, et rem, et se, et te. Ea operiebatur illum apud portam. PE. Videsne veneficam? EP. Sed quam eleganter induta erat, aurata, ornata ut pulchre! ut nove! PE. Quibus vestimentis erat ornata? An induculam, regillam, an mendiculam, an impluviatam, ut istæ

//////////

pr. qui dicunt.—27 Hl. 1. B. 1. C. et Pl. 1. 2. 3. 4. *alius quisque*; Pl. 6. *alius quinque*; al. ap. Pareum, *alius quinos*.—28 Nonnulli *visit*; sed Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pl. habent *visunt*.—30 Hl. 1. *suis quique*.—31 Parei 2. *id adeo scin*; Pl. 6. *id adeo scio*; sed neque scin, neque scio, legitur in ceteris codd. *quam maxume* C. a m. sec.—32 C. *ex sub*; Pl. quinque, Hl. 1. B. 1. *hæ sub*.—33 *Quom ad portam* C. et quinque Pl. *illi video* B. 1.—35 C. a m. pr. *deamabat*.—38 Hl. 1. C. quinque Pl. *aurata ornamenta*; B. 1. *ornamenta aurata*; Lgg. *aurata, ornata*.—39 Non. *an regillam tuniculam*; B. 1. *an regillam an men-*

NOTÆ

39 *Regillam*] Trabea ejus figuræ toriam vestem significat. 'Meddix,' qua reges et reginæ ferebant. Osca vox, quæ magistratum significat.
Mendiculam] Osca vox, quæ sena-

Impluviatam? ut istæ faciunt vestimentis nomina. 40

EP. Utin' impluvium induta eat! PE. quid istuc est mirabile?

Quasi non fundis exornatæ multæ incedant per vias.

At tributus cum imperatus est, negant pendere potesse:

Illis, quibus tributus major penditur, pendere potest.

Quid istæ, quæ vesti quotannis nomina inveniunt nova: 45

Tunicam rallam, tunicam spissam, linteolum cæsicium,

Indusiatam, patagiatam, caltulam, aut crocotulam,

imponunt nomina vestibus? EP. Utinam procedat vestita impluvio! PE. Quid autem istud est mirabile? Quasi multæ non incedant per vias exornatæ totis fundis. Sed cum imperatur vectigal, affirmant se non posse solvere: potest solvi illis quibus solvitur majus vectigal. Quid dicam de istis quæ excogitant singulis annis nova nomina vestibus? Tunicam raram et pellucidam, tunicam densam, linteolum candidum, indusiatam, patagiatam, caltulam, aut crocotulam, supparum, aut sub-

diculam induculam; Hl. 1. an regillam incluculam an indiclam.—40 An impluviatam al. ap. Pareum, contra codd. Impluviatam C. omnes Pll. Hl. 1. B. 1. ut istis facinus Hl. 1. ut istec facinus B. 1. et Hl. 1. a m. sec. ut istæc facinus C. et quinque Pll. faciunt Nonius.—41 C. induta erit; Pll. induta erat. Parei 2. quid autem; rō autem deest in codd. est mirabile Hl. 1. B. 1.—43 Parei 2. potesse pendere negant; codd. vero Pll. quinque, C. Hl. 1. B. 1. negant pendere potesse.—45 Quot istæ Lgg. Quid istæ C. quinque Pll. Hl. 1. B. 1. invenient nova nomina Hl. 1.—46 Tunicam et aliam Pl. 2. C. a m. sec. Tunicam rallam Pll. 3. 6. et C. a m. pr.—47 Indusiatam Hl. 1. a m. pr. aut crocu-

NOTÆ

40 *Impluviatam*] A forma impluvii: respondet pallio nostro, quod ambit tergum, et latera, antrorsum minime coit.

41 *Impluvium induta*] Impluvii pretio, id est, pretio domus, induta. Hieronymus: 'Qui uno filo villarum insunt pretia, id est, uniones.' Terullianus: 'Saltus et insulas tenera cervix fert.' Cyprianus: 'Mulieres ut omnia delicatæ ad vitiorum sarcinas fortiores sunt viris.' Martialis: 'Aurea quod fundi pretio carruca paratur.' Propertius: 'Matrona incedit census induta nepotum.'

43 *Tributus*] Tributum. Plura nomina neutra nunc, masculina erant olim, et vice versa.

46 *Tunicam rallam*] Id est, reticulatam, et raram, pellucidamque, quæ oculos transmittat, ut videre possint

quæ sunt subtus. Nonius: 'A raritate texturæ sic dicta.' 'Levidensis vestis,' quod leviter sit densata: 'pavitensis' a 'pavio,' id est, densata. Aliis 'crebræ vestes,' 'papaveratæ,' 'paveratæ,' 'pavitenses:' pavera frumenta quæ vix glumis suis exeunt. 'Plauduntur telæ,' id est, *de la toile bien chassée*: id est, densata tela, et minime rara. Virgil. 'Et Libycæ molles plauduntur pectine telæ.'

Linteolum cæsicium] Nonius: 'Purum, candidum, sic dictum, vel quod cædendo ad candorem pervenerit, vel quod oras circumcisas habuerit.'

47 *Indusiatam*] Varro: 'Alterius generis item duo; unum, quod foris et palam, 'palla'; alterum quod intus, 'intusium': id quod Plantus dicit 'intusiatam.'

Patagiatam] Nonius: 'Patagium,

Supparum, aut subminiam, ricam, basilicum, aut exoticum,

Cumatile, aut plumatile, cerinum, aut melinum: gerræ maxumæ?

Cani quoque etiam ademtum 'st nomen. EP. qui? PE. vocant Laconicum. 50

miniam, ricam, basilicum, aut exoticum, cumatile, aut plumatile, cerinum, aut melinum. Nugæ maximæ. Est quoque usurpatum nomen canis. EP. Quomodo?

//////////

lam B. 1. Hl. 1. Pl. 1. aut crutulam C. aut crocotulam Pl. 2. 3. 4. 6.—48 Hl. 1. basilicam.—49 Hl. 1. cerinum aut gerinum gerre; B. 1. cerinum gerrinum gerre; Scal. carinum; Parei 2. cerinum aut berinum; C. garinum aut gerrinum.—50

NOTÆ

aureus clavus qui pretiosis vestibus immitti solet.' Videlicet ad oram summam circa collum 'clavus' dicebatur, vel latus, seu laticlavus, vel angustus, angusticlavus, a magnitudine clavorum, seu panni secti ad formam capitis clavorum. 'Patagium' significat maculam in corpore, ex morbo quem vernacula nostra vocamus etiamnum *un clou*. Crediderim ipsum 'patagium' esse a Græco πατάσσω, *percutio*, quia clavi malleo adiunguntur.

Caltulam] Calta infectam. Nos *souci*.

Crocotulam] Croco tinctam. Virgil. 'Vobis (Trojanis) picta croco, et splendenti murice vestis.' Jactum in Trojanos mollioribus indutos vestibus. 'Crocotula,' 'crocotium' et 'crocota,' vestis muliebris, et fœminarum effœminatorum. A 'crocota' videtur natum Gallicum *cotte*. Erat autem rara admodum vestis, et qualis hæc Petronii: 'Æquum est induere nuptam ventum textilem? Palam prostare nudam in nebula linea?' Plinius: 'Ut denudet fœminas vestis.' Coa videlicet. Horatius: 'Cois tibi pæne videre est Ut nudam.' Hieronymus: 'Ingrediuntur expolitæ libidinum victimæ, et tennitate vestium nudæ oculis ingeruntur.' Tertullianus:

nus: 'Textu pellucido tegendo nudavit.'

48 *Supparum*] Aut, quod subtus appareat; aut, quod super appareat: *Jupe de dessous, jupe de dessus*. Festus: 'Supparus, lineum puellarum vestimentum, quod et subucula appellatur.' Unde 'suppara,' vèla navigiorum.

Subminiam] Aut *subminiam*. Jocus captatus ab 'supparo.' Parum et nimium opponuntur consulto.

Ricam] *Une écharpe*.

Basilicum] Nonius, 'Genus vestis regium:' *à la royale*.

Exoticum] Ut nos 'Indicam,' *Indienne*.

49 *Cumatile*] *Bleu*. *Κῶμα, fluctus*; Gall. *ondoyé*. Nonius: 'Coloris marini aut cœrulei, quasi fluctuum similis. Fluctus enim Græcis κύματα. Hic color Vegetio, Venetus; Lucretio, Talassinus.'

Plumatile] Id est, clavata.

Cerinum] Cerei coloris, *jaune*.

Melinum] *Μῆλον*, cydoni floris colore.

Gerræ] *Claie*. Crates vimineæ, nugæ: quasi dicat, res quibus nihil sit solidi, ut crates raro vimine texuntur.

50 *Cani ademtum 'st nomen*] Hoc dicit, quia et canes Laconici erant in

Hæc vocabula auctiones subigunt ut faciant viri.

Quin tu, ut occepisti, loquere. EP. occepere aliæ mulieres

Duæ post me sic fabulari inter sese: ego abscessi solens Paulum ab illis: dissimulabam me harum sermoni operam dare.

Nec satis exaudiebam, nec sermonis fallebar tamen, 55

Quæ loquerentur. PE. id lubido est scire. EP. ibi illarum altera

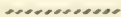
Dixit illi, quicum ipsa ibat. PE. quid? EP. tace ergo, ut audias.

Postquam illam sunt conspiciatæ, quam tuus gnatus deperit,

Quam facile et quam fortunate evenit illi, obsecro, mulieri, Liberare quam volt amator! quisnam is est? inquit altera 60

Illi: ibi nominat Stratippoclem Periphanæ filium. PE. perii

PE. *Vocant Laconicum.* Hæc nomina cogunt earum viros facere auctiones: quin tu proseguere loqui ut instituisti. EP. *Geminae aliæ fæminæ inceperunt sic loqui inter sese pone me: ego recessi paulisper, ut soleo, ab illis: dissimulabam me non attendere ad earum orationem, neque audiebam satis: neque tamen me fallebant quæ dicebant.* PE. *Libet scire id.* EP. *Tunc una earum dixit illi cum qua ipsam faciebat.* PE. *Quid?* EP. *Sile igitur ut audias.* *Postquam sunt intuitæ cum quam tuus filius deperit, Quam illi fæminæ optate, amabo, et feliciter contigit, quam amator vult liberare! Quisnam est? ait illi altera. Tum appellat Stratippoclem filium Periphanis.* PE. *Interii certe: quid ego audio ex te?* EP.

Canis al. ap. Parenm; *Canis* Pl. quinque, C. Hl. 1. B. 1. *Canis quoque adeptus est nomen* Heins. *vocant laconum* Hl. 1. B. 1. *vocant laconum* Hl. 1. a m. sec.—53 *Nonnulli, ego a. silens, contra codd.*—54 *Paululum* Hl. 1. a m. sec.—56 *Quem* Hl. 1. B. 1. *ibi deest in* Hl. 1. a m. pr.—60 *Edd. quædam*

NOTÆ

pretio, et absolute dicebantur Laconici. Sic et vestes dicebantur absolute Laconicæ.

Laconicum] Meretricium vestis genus. Laconicæ vestes, raræ et tam raræ, ut his tectum corpus sen nudum in oculos incurreret. 'Laconicum' dicebatur, quod afferretur Lacedæmone. Horatius laudat Laconicas

purpuras.

51 *Auctiones*] Ab 'augendo' pretio, a l'enchère, au plus offrant et dernier enchérisseur; unde 'auctionari.'

53 *Solens*] Ut soleo, quando ausculto ex insidiis et latebris. Alii *silens*.

55 *Sermonis fallebar*] Fallebat, seu fugiebat earum fæminarum sermo.

Hercle! quid ego ex te audio? EP. hoc quod actum :
egomet post, ubi illas audiui loqui,

Cœpi rursum vorsum ad illas pauxillatim accedere,
Quasi retruderet hominum me vis invitum. PE. intellego.

EP. Ibi illa interrogavit illam: Qui scis? quis id dixit
tibi? 65

Quin hodie allatæ sunt tabellæ ad eam a Stratippocle,
eum

Argentum sumsisse apud Thebas ab Danista fœnore :

Id paratum, et sese ob eam rem id ferre. PE. cedo, ego
occidi!

EP. Hæc sic aiebat: sic audivisse ab se, atque ab epi-
stola.

PE. Quid ego faciam nunc? consilium a te expetesso,
Apœcides. 70

AP. Reperiamus aliquid calidi conducibilis consilii.

Nam ille quidem aut jam hic aderit, credo, hercle; aut jam
adest. EP. si æquom siet

Me plus sapere quam vos, dederim vobis consilium catum,
Quod laudetis, ut ego opinor, uterque. PE. ergo ubi est,
Epidice?

EP. Atque ad eam rem conducibile. AP. quid istuc du-
bitas dicere? 75

Hoc quod gestum. Ipse postquam ego audiui illas fabulari, cœpi accedere sensim sine sensu ad illas rursum vorsum, quasi turba hominum me repelleret oblutantem. PE. Intellego. EP. Tum altera alteram sciscitatur: Quomodo scis? Quis tibi dixit id? Quin allatæ sunt literæ hodie ad eam a Stratippocle, cum accepisse argentum fœnore ab Danista apud Thebas: id numeratum, et sese id gerere ob eam rem. PE. Dic, ego perii. EP. Hæc dicebat se sic audivisse ab ea, et ex epistola. PE. Quid agam ego jam? A te expetivero consilium, Apœcides. AP. Comminiscamur aliquod consilium utile et prudens: nam ille quidem aut aderit modo hic, ut puto, aut certe jam adest. EP. Si æquum fuerit me plus sapere quam vos, vobis dederim prudens consilium quod probetis uterque, ut equidem existimo. PE. Ubi est igitur, Epidice? EP. Et utile ad hanc rem. AP. Quid

vett. quis; tu! is est; codd. vero quisnam is est?—62 C. et quinque Pl. post ibi.—63 Occepi rursum vorsum Hl. 1.—68 Pl. quinque cede, ego, &c. C. a m. sec. dic ego, &c. Al. ap. Pareum, credo ego.—69 Hæc sic agebat B. 1. Hoc sic aiebat Hl. 1. a m. sec. se audivisse ab ea al. ap. Pareum: se ab se Hl. 1. B. 1.—70 B. 1. consilium abs te.—71 C. et Pl. 1. 2. 3. 4. callidi; Pl. 6. calidi.—72 Hl. 1. aut hic aderit.—73 Hl. 1. a m. pr. consilium cautum; B. consilium callidum.—74 Quod ludetis B. 1. ut opinor Hl. 1. ubi id est B. 1. Hl. 1.—75

EP. Vos priores esse oportet, nos posterius dicere,
Qui plus sapitis. AP. eia vero, age dic. EP. at deride-
bitis.

AP. Non edepol faciemus. EP. immo, si placebit, utitor
Consilium : si non placebit, reperitote rectius.

Mihi istic nec seritur, nec metitur : nisi ea, quæ tu vis,
volo. 84)

PE. Gratiam habeo : fac participes nos tuæ sapientiæ.

EP. Continuo arbitretur uxor tuo gnato : atque ut fidi-
cinam

Illam, quam is volt liberare, quæ illum corrumpit tibi,
Ulciscare : atque ita curetur, usque ad mortem ut serviat.

AP. Fieri oportet. PE. facere cupio quidvis, dum id fiat
modo. EP. hem ! 85

Nunc occasio 'st faciundi, priusquam in urbem advenerit,
Sicut cras hic aderit : hodie non venerit. PE. qui scis ?

EP. scio :

Quia mihi alius dixit, qui illinc venit, mane hic affore.

PE. Quin tu eloquere : quid faciemus ? EP. sic facien-
dum censeo.

Quasi tu cupias liberare fidicinam animi gratia, 90

*cunctaris dicere id ? EP. Oportet vos priores loqui, ut qui plus sapitis, nos poste-
riores. AP. Age vero dic. EP. At irridebitis me. AP. Non faciemus. EP.
Immo, si placet, utamini consilio ; si non placebit, reperietis rectius. Nec spargi-
tur nec colligitur hic mihi. Non volo nisi ea quæ tu vis. PE. Gratiam habeo :
redde nos participes tuæ sapientiæ. EP. Uxor quæretur statim tuo filio, et ut
ulciscaris illum fidicinam quæ tibi illum perdit, quam vult liberare : et ita fiat ut
serva sit usque ad mortem. AP. Oportet facere. PE. Opto facere quidvis, dum-
modo id fiat. EP. Hem ! jam sese offert occasio rei gerendæ, antequam reversus
sit in urbem, quemadmodum erit hic cras. Non veniet hodie. PE. Quomodo scis ?
EP. Scio : quia alius qui venit illinc, mihi nuntiavit venturum esse mane. PE.
Quin tu dic : quid faciemus ? EP. Existimo faciendum sic. Quasi tu velis libe-*

//////////

Voc. rom deest in Hl. 1. a m. pr.—77 Quod plus al. ap. Pareum ; Qui plus
Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pl. —78 Pylades utiminor, contra codd. omnes et
edd. antiq.—80 Hl. 1. a m. pr. quæ vis.—82 Continuo arbitrator Scal. Hic et
tres seqq. vss. desunt in Hl. 1. B. 1.—86 Pl. 1. 2. 3. 4. C. advenit ; Pl. 6.
advenerit.—87 Cras hic aderit, sicut hodie al. ap. Pareum, sed contra codd.—

NOTÆ

80 *Mihi istic nec seritur, nec metitur]* sumtæ ab agricultura.
Je n'y ai point d'intérêt. Metaphoræ

Quasique ames vehementer tu illam. PE. quam ad rem istuc refert? EP. rogas?

Ut enim præstines argento, priusquam veniat filius, Atque ut eam te in libertatem dicas emere. PE. intellego.

EP. Ubi erit emta, ut aliquo ex urbe amoveas: nisi quid tua

Secus sententia est. PE. immo docte. EP. quid tu autem, Apocides? 95

AP. Quid ego jam? nisi te commentum nimis astute intellego.

EP. Jam igitur amota ei erit omnis consultatio Nuptiarum, ne gravetur, quod velis. AP. vive sapis! et placet.

EP. Tum tute igitur calide, quicquid acturus, age.

PE. Rem, hercle, loquere. EP. et reperi, hæc te qui abscedat suspicio. 100

PE. Sine me scire. EP. scibis: audi. AP. sapit hic pleno pectore.

EP. Opus est homine, qui illo argentum deferat pro fidicina.

rare fidicinam, animi causa, et quasi tu illam diligas magnopere. PE. Ad quam rem istud juvat? EP. Postulas? Videlicet ut eam emas pecunia antequam filius adsit, et ut dicas te eam emere ut liberes. PE. Audio te. EP. Quando erit emta, amovebis aliquo ex urbe, nisi aliter visum fuerit. PE. Immo perite. EP. Quid tu ais, Apocides? AP. Quid ego dicerem? Nisi video te esse commentum id astutissime. EP. Tum demum adimetur filio omnis consultatio nuptiarum, ne impediatur quod roles. AP. Vive sapis! et placet. EP. Tum tu igitur prudenter administra quicquid facies. PE. Profecto rem tenes. EP. Præterea reperi quomodo suspicio a te absit. PE. Patere me discere. EP. Scies: accipe. AP. Hic habet pectus plenum sapientia. EP. Opus est homine qui deferat pecuniam eo pro

~~~~~

88 Hl. 1. et B. 1. hic hunc affore.—91 Voc. rogas deest in Hl. 1. B. 1.—92 Ut eam præstines Pll. 4. 6. Ut ei prestines B. 1. Pl. 1. Ut ei pristines Hl. 1. Ut enim præst. Pll. 2. 3. C. argentum Hl. 1. B. 1.—96 Qui ego Pl. pr.—97 Jam tunc Parei 2. rō tunc in nullo Ms. conspicitur, cji erit Cam. et Parei 2.—98 AP. Ut sapis et placet Pll. 1. 2. 3. 4. Hl. 1. B. 1. Hui sapis Pl. 6. Vive sapis C. et Lang.—99 Pll. 1. 2. 3. 4. callide.—100 B. 1. et Hl. 1. a m. sec. hec a te.—

NOTÆ

92 Præstines] 'Præstinare,' emere.

Nam te illo non æque opus facto 'st. PE. quid jam?

EP. ne te censeat

Filli causa facere. PE. docte. EP. quo illum ab illa prohibeas,

Ne qua ob eam suspicionem difficultas eveniat. 105

PE. Quem hominem inveniemus ad eam rem utilem?

EP. hic erit optimus.

Hic poterit cavere recte, jura qui et leges tenet.

AP. Epidice, habeas gratiam. EP. sed ego istuc faciam sedulo.

Ego illum conveniam, atque adducam huc ad te, quoja' st fidicina,

Atque argentum ego cum hoc feram. PE. quanti emi potest minimo? EP. illane? 110

Ad quadraginta fortasse eam posse emi minimo minas.

Verum, si plus dederis, referam: nihil in ea re captio est.

Atque id non decem occupatum tibi erit argentum dies.

PE. Qui dum? EP. quia enim mulierem illam alius adolescens deperit,

Auro opulentus, magnus miles, Rhodius, raptor hostium, 115

fidicina: nam neque etiam opus est te ad illud faciendum. PE. Quid jam? EP. Ne existimet te filii causa facere. PE. Sapienter. EP. Ut arceas cum ab hac, ne ulla difficultas accadat ob illam suspicionem. PE. Quem hominem reperiemus idoneum ad eam provinciam? EP. Ille Apœcides erit aptissimus: hic poterit recte providere rebus, qui novit jura et leges. AP. Epidice, feras totam rei gratiam. EP. Equidem obibo id attente, ego cum adibo, et ad te deducam huc eum cujus est fidicina, et feram argentum cum hoc. PE. Quanti emi potest ut minimi? EP. Illane? Existimo eam posse emi ut minimo fortasse ad quadraginta minas: sed si plus numeraris, restituam: nulla in ea re subest fraus, et ea pecunia non erit otiosa decem diebus. PE. Quo pacto? EP. Quia alius adolescens perditæ amat illam mulierem, auro dives, magnus miles, Rhodius, profligator hostium, glo-

103 Nam telo non eque o. f. est C. Nam de lenone æque Lgg. Nam te illo non æque opus facto 'st Hl. 1. B. 1. Sarrac. Pl. 1. 2. 3. aliiq. codd. ap. Pyladem, item Ven. 1. Bon. Brix. Parm. Med. 2. Arg. 3. Ven. 6. Junt. nec te C.—105 Hl. 1. ab aliam; B. 1. et Hl. 1. a m. sec. ob aliam.—106 Hl. 1. hic certe optimus; et a m. sec. optimus erit; B. 1. hic certe optimus est.—109 Hl. 1. euja est. Pl. quinque, fidicina illam ne.—110 AP. Illane? EP. Atque argentum, &c. Hl. 1. AP. Illam ne? EP. Atque, &c. B. 1. EP. illane desunt in fine vs. in Hl. 1. B. 1.—112 Hl. 1. ea in re nihil.—113 Atque id non decet C. Pl. 1. 2. 3. 4. decem Pl. 6. tibi erit duos Hl. 1. a m. sec.—114 Quid dum C. a m.

Gloriosus : hic emet illam de te, et dabit aurum lubens.

Face modo : est lucrum hic tibi amplum. PE. Deos quidem oro. EP. impetras!

AP. Quin tu is intro, atque huc argentum promisi? ego visam ad forum :

Epidice, eo veni. EP. ne abeas, priusquam ego ad te venero.

AP. Usque opperiar. PE. sequere tu intro. EP. i, numera : nihil ego te moror. 120

ria plebis, hic mercabitur illam de te, et reddet pretium libenter. Fac igitur, tibi ostenditur hic lucrum amplum. PE. Deos quidem oro. EP. Obtines. AP. Quin tu ingrederis ædes, atque pecuniam huc affers? Ego videro in foro. Epidice, illo veni. EP. Ne demigres antequam ego venero ad te. AP. Semper expectabo. PE. Sequere tu intro. EP. I, numera, ego te minime retardabo.

~~~~~

pr.—116 C. quinque Pll. Lgg. B. 1. Hl. 1. Ven. 1. Bon. Brix. Parm. Med. 2. Arg. 3. Ven. 6. Junt. *aurum jubeas*; unde Grut. *aurum lubens*.—117 *Tace modo* Hl. 1. B. 1. C. quinque Pll. Lgg. et edd. antiq. *impetra* C. quinque Pll. Hl. 1. B. 1.—118 Hl. 1. B. 1. et quinque Pll. *atque huic*; C. *atque hic*.—119 *Eo veni Epidice non abeas* B. 1. *ne abites* Hl. 1. *ne abitas* C. Lgg. *ne abeas* quinque Pll.—120 J. Gul. *numero*; Hl. 1. B. 1. C. et omnes Pll. *numera. nihil moror* Hl. 1.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

EPIDICUS.

NULLUM esse opinor ego agrum in agro Attico

Æque feracem, quam hic est noster Periphanes :

Quin ex occluso atque obsignato armario

EP. Ego existimo esse nullum agrum in Attica perinde fertilem, atque est hic noster Periphanes: quin etiam cogo depromere ex armario clauso atque ceris muni-

NOTÆ

1 *In agro Attico*] In tota terra Attica. Videlicet ‘ager’ significat et aliquem modum terræ, et regionem omnem, quæ pluribus agris constet. Sic dicitur ‘ager Romanus,’ ‘ager Campanus,’ Græce χωρα.

3 *Armario*] ‘Armarium’ ab ‘armis.’ ‘Arma’ autem sunt omnium

artium instrumenta. Virgil. in Georg. ‘Dicendum et quæ sint duris agrestibus arma.’ Hic ‘arma’ sunt rastro, ligones, aratrum. Idem in Æneid. ‘Colligere arma jubet, validisque incumbere remis.’ Hic ‘arma’ sunt anchoræ, funes, remi. ‘Armarium’ igitur est locus condendis in-

Decutio argenti tantum, quantum mihi lubet.
 Quod pol ego metuo, si senex resciverit, 5
 Ne ulmos parasitos faciat, quæ usque attondeant.
 Sed me una turbat res ratioque: Apœcidi
 Quam ostendam fidicinam aliqua conductitiam.
 Atque id quoque habeo: mane me jussit senex
 Conducere aliquam fidicinam sibi huc domum, 10
 Dum rem divinam faceret, cantaret sibi.
 Ea conducetur, atque ei præmonstrabitur,
 Quo pacto fiat subdola advorsus senem.
 Ibo intro, argentum accipiam ab damnoſo ſene.

to, tantum pecuniarum, quantum mihi placet: quo fit ut ego pertimescam, si senex cognoverit, ne reddat parasitas virgæ, quæ circumrodant meum tergum. Verum una res ratioque me sollicitum efficit; nempe quam fidicinam supponam Apœcidi aliunde conductitiam. Sed et habeo id in manibus. Senex mihi imperavit ut sibi adducerem huc mane quandam fidicinam, quæ cantet intereadam operabitur sacris. Ea conducetur, et instituetur qua ratione evadat callida erga senem. Ingrediar ædes, et recipiam pecuniam a ſene damnoſo.

////////

3 B. 1. *atque armario*.—4 B. 1. C. *argentum tantum*; quinque Pl. et Hl. 1. Lgg. Ven. 1. Bon. Med. 2. Ven. 6. Junt. *argenti tantum*.—6 *atque usque attondeat* Hl. 1. B. 1.—8 Hl. 1. B. 1. C. Pl. 1. 2. 4. 6. et edd. antiq. *aliquam conductitiam*; Pl. 3. *aliquam conductivam*. τὸ aliqua debetur Grutero.—11 B. 1. *cantare sibi*.

NOTÆ

strumentis quibſlibet aptum.

6 *Ulmos parasitos*] Jocus illiberalis, quasi parasitorum instar vorarent humeros, arroderentque virgæ, ut parasitus edulia mensasque potentiorum. ‘Mensarum rosores et tonsores’ Phocyllides appellat assentatores, τραπεζοκόρους.

8 *Aliqua*] Aliqua ex parte.

11 *Dum rem divinam faceret*] Erant domestica sacra, libationesque lari- bus fieri solitæ, in quibus faciendis quo major accederet religio, fidibus interdum caneatur.

14 *Damnoſo*] Passive pro ‘damnis confecto.’

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

STRATIPPOCLES, CHÆRIBULUS.

ST. EXPECTANDO exedor miser, atque exenteror, quomodo mihi

ST. Consumor, infelix, et evisceror: jamdudum conficior, præstolando quo evi-

Epidici blanda dicta eveniant : nimis diu maceror :

Sitne quid, necne sit, scire cupio. CH. per illam tibi copiam,

Copiam parare aliam licet : scivi equidem in principio

Illico nullam tibi esse in illo copiam. ST. interii hercle ego ! 5

CH. Absurde facis, qui angas te animi. ST. si hercle ego illum semel prehendero,

Nunquam irridere nos illum inultum sinam servom hominem.

Quid illum ferre vis ? qui, tibi quoi divitiæ domi maxumæ sunt, is nummum nullum habes, nec sodali tuo in te copia 'st.

CH. Si, hercle, habeam, pollicear lubens : verum aliquid, aliqua, aliquo modo, 10

dant suavia verba Epidici. Jamdudum contabesco : opto rescire si sit aliquid, an non sit, quod expectem. CH. Tibi licet per illas opes ab Epidico promissas querere alias opes : equidem intellexi statim ab initio tibi esse nullas opes expectandas ab eo. ST. Sine dubio ego perii. CH. Facis imprudenter, qui te discrucies mente. ST. Si ego eum semel tenuero, nunquam patiar eum servum irridere nos impune. Quid vis Epidicum mihi dare ? Si tu, cui sunt domi maximæ divitiæ, nullum habes nummum, cujus copiam facias tuo sodali. CH. Profecto si habeam, promittam ultro, sed quiddam, quadum ratione, quodammodo, ex aliquo loco, tibi

//////////

1 Hl. 1. *quo mihi dicta.*—2 Hl. 1. *blanda eveniant.*—3 *Sic nequit nec nescit B. 1. Sic ne quit nescit C.*—4 *Copiam tibi C. et Parei 2. tibi non legitur in Hl. 1. B. 1. et quinque Pll.*—6 Hl. 1. *te animo.*—7 C. *in ultimum.*—8 *Quid illum facere Pl. 1. Quid illum ferre C. Pll. 2. 3. 4. 6. Hl. 1. B. 1. et edd. antiq. tibi deest in ed. Douzæ.*—9 *Nummum his nullum Hl. 1. B. 1. nullus habes*

NOTÆ

1 *Excedor*] Cicero : 'Ægritudo lacerat, exest animam, plane conficit.'

L'inquiétude où je me trouve, me ronge.

Exenteror] Tractum a piscibus, quibus intestina vivis ferme avelluntur, quod esset homini genus supplicii crudelissimum.

2 *Maceror*] *Je sèche tout debout.*

3 *Per illam copiam*] Non debet in Epidico tanta esse auxilii spes, ut alius amici auxilium præterea negligat, si offeratur.

7 *Inultum*] Passive sumtum.

9 *Is nummum*] Est elegans a contrariis locus : Quid expectem ab Epidico homine servo, paupere, si nihil opis a Chæribulo sodali divite expectare liceat ?

10 *Verum aliquid*] Est elegans et adumbrata oratio hominis negantis opem amico roganti, et qua evadat circumspicienti. Obscura enim et implicata est, nec magis pollicetur quam negat.

Alicunde, ab aliqui, aliqua tibi spes est fore mecum fortunam.

ST. Væ tibi, muricide homo. CH. qui tibi lubet mihi male loqui?

ST. Quippe tu mihi aliquid, aliquo modo, alicunde, ab aliquibus blatis,

Quod nusquam 'st: neque ego id immitto in aures meas: nec mihi

Plus adjumenti ades, quam ille qui nunquam etiam natu'st. 15

aliqua spes affulget fortunam tibi fore communem et mihi. ST. Væ tibi, homo segnis! CH. Quare jurat te mihi maledicere? Videlicet tu mihi oggannis aliquid, aliquo modo, alicunde, ab aliquibus, quod est nusquam gentium. Neque ego onero iis verbis meas aures, neque habeo plus auxilii quam qui nunquam natus est.

////////

Donza; nullum habes C. Pll. quinque, et edd. antiq.—11 *Alicunde ab aliquibus* Pl. 1. a m. sec. Hl. 1. B. 1. et edd. vett. *mecum fore* nonnulli, contra codd.—12 Edd. quædam vett. *muricide*; C. quinque Pll. Lgg. Hl. 1. B. 1. *muricide*. Edd. vett. *mala loqui*, contra codd.—13 Hl. 1. B. 1. Pl. 1. *blactis*; Pll. 2. 3. *blattis*; C. *latis*; et in margine *latras*.—14 Nonnulli delent *id*; sed contra codd.—15 *P. a. des* Hl. 1. B. 1. *ades adjumenti*, al. ap. Pareum.

NOTÆ

12 *Muricide homo*] Est jactum in hominem ignavam convitium, quasi non adsit satis animi ad homines in bello interficiendos, et contentus sit suam depromere fortitudinem in muribus confodiendis. Alii legunt *muricide*, quod et ad ignaviam exprobrandam factum. Nimirum olim apud Romanos qui detrectabant militiam, sibi pollicem abscindebant, ut bello

inutiles forent: qui vero pollice carebant, dicebantur 'murci,' 'murcidi,' 'murcili.' Hinc Dea ignavorum Murcia.

13 *Blatis*] Isidorus βλάξ, *stultus*: unde 'blaterari': quia stultitiæ et levitatis indicium est loquacitas. Festus, 'Stulte et percipide loqui.' Nonius, 'Incondite et inaniter loqui.'

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

EPIDICUS, STRATIPPOCLES, CHÆRIBULUS.

EP. FECISTI jam officium tu tuum: me meum nunc facere oportet:

LP. Tu, Periphanes, functus es tuo officio: oportet jam me fungi meo: oportet.

Per hanc curam quieto tibi licet esse. Hoc quidem jam periit:

Ni quid tibi hinc in spem referas: hoc oppido politum est. Crede modo tu mihi: sic ego ago, sic egere nostri.

Pro Di immortales, mihi hunc diem dedistis luculentum! 5
Ut facilem atque impetrabilem! sed ego hinc migrare cesso,

Ut importem in coloniam hunc auspicio commeatum!

Mihi cesso, cum sto: sed quid hoc? ante ædes duos sodales,

tet te vacare hac sollicitudine. Sane hoc argentum jam perditum est: ne spes res te ex eo recuperaturum quicquam. Hoc sculptum est eleganter. Confide jam mihi: est ea nostra ratio agendi, ea fuit nostrorum majorum. Proh Di immortales! mihi præbuisstis hunc diem clarum! quam minime laboriosum! et quam exoptatum! At ego cunctor discedere hinc, ut conferam in coloniam hunc commeatum auspicato. Quando hic hæreo, meo damno hæreo. At quid est hoc? Video ante ædes duos sodales, herum et Charibulum. Quid hic fa-

~~~~~

1 Pronomen *tu* deest in Hl. 1. B. 1.—2 Hl. 1. a m. sec. *esse licet animo*.—3 *Ne quid Pl.* Nisi quid al. contra codd. *Ne quid ... hoc hostium potitus est Acidal. oppido hoc* Hl. 1. B. 1. *pollitum est C.*—4 Pronomen *tu* deest in Hl. 1. B. 1. *egerunt* in iisdem codd.—5 *C. dedisti loculentum*.—6 Hl. 1. *atque impetrabilem*. B. 1. *sed migrare hin censeo*; Hl. 1. *sed migrare hinc cesso*.—7 *Ut in portem in c. hinc hunc auspicio* Hl. 1. *Ut importem in c. hunc hunc auspicio* B. 1.

NOTÆ

1 *Fecisti jam officium tuum*] Epidicus alloquitur Periphanem, quem ingrediendo in scenam relinquit in postscenio. Itaque non est persona in hac scena. Dicit autem Epidicus: *Fecisti officii tuum*, data mihi pecunia ad emendam amicam filii: nunc faciam meum, redempta ipsa amica filii.

2 *Hoc quidem jam periit*] Secum loquitur Epidicus jam solus in scena: Hoc argentum videlicet periit Periphani: periit, quia ad emendam amicam Stratippoclis, eique dandam, non adimendam expendetur.

3 *Ni quid tibi*] Semet et hic alloquitur Epidicus, dicitque se arbitrari illam pecuniam esse perditam, utpote pro meretrice numerandam; et nihil esse ex ea Periphani speran-

dum.

Hoc oppido politum est] Id profert Epidicus, aurum manu tenens, spectans et ostentans. Porro quo asperior pecunia, hoc politior; usu enim detrita: quod insculptum est, minus politum esse videtur cum est politius.

6 *Facilem*] Dies quo se facilis ad dandam pecuniam ostendit Periphanes.

Impetrabilem] Exorabilem.

7 *Auspicio*] Quando Romani collocabant per colonias commeatus bellicos, auspicato faciebant, ne videlicet interciperentur in via. Hinc allegoria ducta innuit Epidicus, se conferre aliquo pecuniam, ne in cujusquam manus veniat.

Herum et Chæribulum conspikor : quid hic agitis ? accipe hoc sis.

ST. Quantum hic inest ? EP. quantum sat est, et plus satis : supersit. 10

Decem minis plus attuli, quam tu Danistæ debes.

Dum tibi ego placeam, atque obsequar, meum tergum floccifacio.

ST. Nam quid ita ? EP. quia ego tuum patrem faciam perenticidam.

ST. Quid istuc est verbi ? EP. nihil moror vetera et vulgata verba,

Peratim ductare : at ego follitim ductitabo. 15

Nam leno omne argentum abstulit pro fidicina : ego resolvi :

Manibus his dinumeravi ; pater suam natam quam esse credit.

Nunc iterum ut fallatur pater, tibi que auxilium apparetur,

citis ? Tene hoc, si vis. ST. Quantum est in hac crumena ? EP. Quantum sufficit, et plus quam sufficit : supererit aliquid : apporto decem minus ultra eas quas tu debes Danistæ. Nihili pendo meus scapulas, dum ego tibi jucundus sim, et obtemperem. ST. Quare ? EP. Quia ego reddam tuum patrem perenticidam. ST. Quæ est illa vox ? EP. Non curo antiqua et usitata vocabula peratim ductare : sed ego follitim ductitabo. Nam leno abstulit omnem pecuniam pro fidicina, quam pater credit esse suam filiam. Ego reddidi : ego appendi his manibus. Nunc reperi rationem ut decipiatur pater, et tibi comparem opem. Ego sichorta-

~~~~~

et quinque Pll.—9 Hl. 1. *video* pro *conspicor*.—13 Hl. 1. *qr. ego ; τὸ ego* deest in C. a m. pr.—14 *Quid istud* Hl. 1. a m. sec. *vetula et vulgata* A. probante Pontano ; *vetera* firmant Hl. 1. B. 1. C. quinque Pll. Ven. 1. Bon. Med. 2. Arg. 3. Ven. 6. Junt.—15 *Paratum* Hl. 1. B. 1. quinque Pll. *ductate* al. ap. Pareum ; *ductare* omnes codd. et edd. vett. *follitum* Hl. 1. B. 1.—17 C.

NOTÆ

12 *Floccifacio*] *Flocci* pendo, nihili pendo.

13 *Perenticidam*] A ‘pera,’ ‘perenticida,’ ut a ‘parente’ fit ‘perenticida :’ id est, cum pater tuus crumenam meis fallaciis deceptus toties exenterat, futurum est ut posthac non *Periphanes*, sed ‘perenticida’ nominetur.

14 *Vetera verba*] A. *Gellius* : ‘Ve-

tula et vulgata verba.’ *Juvenalis* : ‘Quod mea cum vetulo coluit puls annua libo.’

15 *Peratim ductare*] *Peratim* et *follitim ductare*, id est, fraudibus adducere senem, ut omnes loculos, omnes peras et folles succutiat. *Follis* est ventriosior crumena, qualis est ditiorum.

Inveni viam : ita ego suasi seni, atque hanc habui orationem,

Uti, quom redisses, ne tibi ejus copia esset. 20

St. Euge, euge! Ep. ea jam domi est pro illa. St. teneo. Ep. nunc auctorem

Dedit mihi ad hanc rem Apœcidem : is apud forum manet me :

Quasi quoi emeret, caveat. St. haud male. Ep. jam ipse cautor captu'st.

Ipse in meo collo tuus pater cruminam collocavit.

Is adornat, adveniens domi extemplo ut maritus fias. 25

St. Uno persuadebit modo, si illam, quæ adducta est mecum,

Mihi ademsit Orcus. Ep. nunc ego hanc astutiam institui.

Deveniam ad lenonem domum egomet solus : eum ego docebo,

Si qui ad eum adveniant, ut sibi datum esse argentum dicat

tus sum senem, atque impulsi mea eloquentia, ne tibi liceret potiri fidicina, quando esses reversus Thebis. St. Euge. Ep. Ea est jam domi pro filia. St. Audio Ep. Mihi dedit jam ad hoc negotium Apœcidem fidejussorem : ille me expectat in foro, quasi caveat Periphani ementi. St. Non ita male. Ep. Jam cautor ipse deceptus est, tuus pater ipse appendit crumenam de meo collo. Is parat, ut sis conjugatus statim atque reversus fueris. St. Id consequetur una ratione, si mors mihi eripuerit illam quam adduxi mecum. Ep. Jam ego excogitavi illum dolum quoque. Ego solus proficiscar domum ad lenonem : ego docebo eum, ut dicat sibi

//////////

a m. pr. esse credidit.—19 *Inveniam : ita* Hl. 1. B. 1. C. Pl. quinque, C. Ven. 1. Bon. Parm. Brix. Med. 2. *Inveni jam* Acidal. ego deest in Hl. 1. B. 1. C. ita suavi seni Pl. 3.—20 *Uti tu quom* Parei 2. *Ut cum* B. 1. C. et quinque Pl. *Uti* deest in Hl. 1.—21 *Euge ea tam domi est praelia* teneo B. *Euge ea jam domi est pelia* tenco Lgg. Fris. quinque Pl. Hl. 1. *Ea jam puella domi est* al. ap. Pareum ; actorem Pl. 1. *Euge! eia jam domi est puella* Thessala. Ep. nunc act. al. vett.—23 *Quasi quæ amaret* B. C. et quinque Pl. *Q. quoi emeret* Cam. *Quasi quæ emeret* Scal. *Quasi q̄ amet* Hl. 1. et a m. sec. *amaret*. Idem codex mox, *captus cautor est*.—25 Hl. 1. B. 1. *veniens*. B. 1. *ex templo*.—27 Parei 2. *astutiam etiam ;* τὸ etiam deest in omnibus codd.—28 *Adveniam* Hl. 1. a m. pr.—29 *Si quid* C. *Si quidem ad eum adveniam* Hl. 1. B. 1. *esse datum* H. 1. B. 1.—

NOTÆ

21 *Ea est pro illa*] Alii *Pelia* ; alii caveat ei cui emeret, nempe Periphani caveat, id est, satis accipiat a

23 *Quasi quoi emeret, caveat*] Quasi lenone.

Pro fidicina: argenti minas se habere quinquaginta. 30

Quippe ego qui nudiustertius meis manibus dinumeravi

Pro illa tua amica, quam pater suam filiam esse retur.

Ibi leno sceleratum caput suum imprudens alligabit,

Quasi pro illa argentum acceperit, quæ tecum adducta
nunc est.

CH. Vorsutior es, quam rota figularis. EP. jam ego
parabo 35

Aliquam dolosam fidicinam, nummo conducta quæ sit:

Quæ se emtam simulet, quæ senes duo docta ludificetur.

Eam ducet simul Apœcides ad tuum patrem. ST. ut pa-
rate!

EP. Eam permeditatam meis dolis, astutiisque onustam

Mittam: sed nimis longum loquor: diu me estis demo-
rati. 40

Hæc scitis jam, ut futura sint: abeo. ST. bene ambulato.

CH. Nimis doctus ille est ad malefaciendum. ST. me qui-
dem certo

Servavit consiliis suis. CH. abeamus intro hinc ad me.

esse datam pecuniam pro fidicina, si qui eum conveniant: se habere quinquaginta minas argenti. Nam ego qui appendi a tribus diebus meis manibus pro illa tua amica quam pater arbitratur esse suam filiam. Tunc leno imprudens obligabit suum caput sceleratum, quasi susceperit pecuniam pro illa quæ adducta est nunc tecum. CH. Es versutior quam rota figularis. EP. Ego comparabo aliquam fidicinam versipellem, quæ conducatur nummo, quæ fingat se emtam, ut illudat sapienter duobus senibus. Apœcides eam deducet simul ad tuum patrem. ST. Ut sapienter! EP. Eam mittam exercitatissimam in meis fraudibus, imbutamque calliditatibus. Sed verba facio nimis multa: me retardastis diutius. Intelligitis jam quemadmodum hæc gerenda sint: proficiscor. ST. Vade feliciter. CH. Ille est egregie factus ad nocendum. ST. Me præstitit incolumem quidem sua prudentia. CH. Ingrediamur domum meam. ST. Et multo lubentius quam sum

33 Hl. 1. B. 1. *alligavit*.—34 Hl. 1. *est nunc*.—35 *Ah ego parabo* Hl. 1. B. 1.—
36 Hl. 1. *quæ siet*.—37 C. *docte*; Pll. *quinque*, Hl. 1. B. 1. *docta*.—38 *Eam*
adducet Hl. 1. a m. sec. *ad suum* C. a m. pr. *ut perite* Acidal. *contra omnes*
codd.—39 *Eam præmeditatam* Hl. 1. B. 1. et *quinque* Pll. et sic Douza; *Eam*
permed. C.—42 C. *med equidem*, et a m. sec. *et equidem*; Pll. *quinque me equi-*
dem.—43 *Servabit* C.

NOTÆ

35 *Vorsutior*] Rota figuli dicitur *dine versutior*.
'versuta' a 'versandi' facilitate. 37 *Docta*] A me fallaciis instructa.
Cicero: 'Versutos eos appello, quo- 39 *Permeditatam*] Optime iustru-
rum celeriter mens versatur.' Sui- tam ac eruditam.
das γιγγλίου πολυστροφώτερος, car-
Delph. et Var. Clas. Plaut.

ST. Atque aliquanto lubentius quam abs te sum egressus
intus. 44

Virtute atque auspicio Epidici cum præda in castra redeo.

egressus domo tua. Revertor in castra cum ista pecunia, virtute et auspicio Epidici comparata.

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

PERIPHANES, APÆCIDES, SERVUS.

PE. NON oris causa modo homines æquom fuit
Sibi habere speculum, ubi os contemplarent suum :
Sed, qui perspicere possent cor sapientiæ ;
Igitur perspicere ut possint cordis copiam.
Ubi id inspexissent, cogitarent postea, 5
Vitam ut vixissent olim in adolescentia.
Vel quasi egomet, qui dum filii causa cœperam
Ego me excruciare animi, quasi quid filius
Meus deliquisset med erga: aut quasi non plurimum

PE. *Non par est homines habere speculum tantum faciei gratia, et in quo conspiciere possint suam faciem: sed par est habere etiam speculum in quo possint inspicere animi sapientiam, et contemplari opes animi. Quo speculo viso, recordentur quemadmodum quondam duxerint vitam in juventute. Ego id ex me intelligo, qui cœperam me angere animo, quia meus filius in me peccaverat: quasi*

1 *Honoris causa* Hl. 1. B. 1. et quinque Pll. *Non oris causa* C.—2 *Nonnulli uti os contra codd. omnes; contemplarent os* Hl. 1. B. 1.—3 *Sibi idque perspicere* Hl. 1. B. 1. *Sed id, qui perspicere* Pll. quinque, C. et Parei 2.—4 *Hunc versum Acidalius collocat post vs. 12.—5 Ut id* Hl. 1.—7 *Vel ego met quasi* Hl. 1.—8 Hl. 1. *excruciare.*—9 *Melius* C. *meo erga* Pl. 1. *med erga* C. Hl. 1.

NOTÆ

- 2 *Speculum*] Seneca: 'Inventa sunt mæ speculum.'
specula, ut homo seipse nosceret. 3 *Sed, qui*] Pro 'sed quo.' Olim,
Multa ex hoc consecuta: primo sui 'sed id qui.' Veteres scribebant
notitia; deinde et ad quædam consi- 'siid' pro 'sed,' ut 'biinii müriinti,'
lilium. Formosus, ut vitaret infami- 'bene merenti;' 'fiicit,' 'fecit.'
am; deformis, ut sciret redimendum 4 *Igitur*] Postea, Donatus, 'de-
esse virtutibus quicquid corpori de- bique.'
esset.' Martialis: 'Consilium for- 7 *Quasi*] Quemadmodum.

Malefacta mea essent solida, in adolescentia. 10

Profecto deliramus interdum senes.

Fuit conducibile hoc quidem mea sententia.

Sed meus sodalis it cum præda Apœcides.

Venire salvom mercatorem gaudeo.

Quid fit? AP. Dii Deæque te adjuvant. PE. omen placet. 15

AP. Quoi omini omnes suppetunt res prosperæ.

Sed tu hanc intro jubeas abduci. PE. heus! foras

Exite huc aliquis: duce istam intro mulierem,

Atque audin'? SER. quid vis? PE. cave siris cum filia

Mea copulari hanc, neque conspicerè: jam tenes? 20

In ædiculam istanc seorsum concludi volo.

Divortunt mores virgini longe ac lupæ.

mea peccata non fuissent gravissima in juventute. Sane desipimus nonnunquam senes. Id fuit utile, ut quidem opinor. At meus sodalis Apœcides venit cum præda fidicina. Lætor mercatorem rediisse incolumem. Quid fit? AP. Dii Deæque tibi opitulentur. PE. Omen faustum est. AP. Sane omnia ex voto fluunt omini: sed jube hanc induci in ædes. PE. Heus aliquis! prodite huc foras: duc istam mulierem in ædes. Sed audi. SER. Quid vis? PE. Vide ne siveris hanc cum mea filia conjungi, neque videre. Audisne jam? Volo hanc includi separatim in ædícula. Mores virginis sunt valde dissimiles moribus meretricis.

////////

B. 1. Pll. 2. 3. 4. 6.—10 *Mea malefacta* Hl. 1.—12 Hl. 1. *hoc mea quidem sententia*; C. quinque Pll. et B. 1. *hoc quidem mea sententia. Vide sup. ad vs. 4.*—15 *Quid sit* Pll. 1. 2. 3. 6. et C. *te adjuvant: res prospere tum placent* B. 1. et Hl. 1. a m. sec. *res prospere omnes placent* Hl. 1. *res prospere* C. *res prosperæ omnes complacent* Pl. 1. *cum placent* al.—16 *Cum homini omnes res prospere suppetunt* Hl. 1. *Quom homini omnes res prosperare suppetunt* B. 1. *propere* C. *prosperæ* quinque Pll.—17 *Lgg. jubeas intro abducier*; C. *intro lubens abducier*; Hl. 1. *jube intro abduci*; B. 1. *jubes intro adduci*; Pll. *intro jubes adduci.*—18 Hl. 1. B. 1. *mulierem concludi volo.*—19 *Atque exaudin'?* Hl. 1. *Atque audiri* B. *cave sis cum* Hl. 1. B. 1.—21 Hl. 1. B. 1. *istec seorsum, omissis concludi volo.* C. Pl. 3. *sorsum*; Lgg. *concludi sorsum.*—22 *Nonnulli virginis*; C. et Pll.

NOTÆ

10 *Malefacta . . solida*] 'Solidum' proprie *massif*. Hinc nequitia gravis 'solida' dicitur: 'malefactum,' id est, peccatum solidum.

12 *Fuit conducibile hoc*] Est pendens sensus et imperfectus; nam addere voluit: Meum filium in hoc peccatum esse lapsum, ut cautior

deinceps prudentiorque fiat, quem admodum *conducibile fuit* me deliquisse, ut erroribus filii ire possim obviam. Sed inchoatam orationem inexpectatus Apœcidæ adventus turbat.

22 *Lupæ*] Meretrici: hinc 'lupanar.'

AP. Docte et sapienter dicis: non nimis potest
Pudicitiam quisquam suæ servare filiæ.

Edepol næ istam tempore gnato tuo 25
Sumus præmercati. PE. quid jam? AP. quia dixit
mihi

Jamdudum se alius tuum vidisse hic filium.

PE. Hanc edepol rem apparabat. AP. plane hercle hoc
quidem est.

Næ tu habes servom graphicum, et quantivis pretii!

Non caru'st auro contra: ut ille fidicinam 30

Fecit nescire prorsus, se esse emtam tibi!

Ita ridibundam atque hilarem huc adduxit simul.

PE. Mirum, hoc qui potuit fieri! AP. te pro filio

Facturum dixit rem esse divinam domi,

Quia Thebis salvos redierit. PE. recte institit. 35

AP. Immo ipsus illi dixit, conductam esse eam,

AP. Loqueris prudenter et perite. Nemo potest tueri diligentius pudicitiam suæ filiæ. Profecto prævertimus tempestive tuum filium in hac emenda fidicina. PE. Quare? AP. Quia alius mihi affirmavit se vidisse jampridem hic tuum filium. PE. Sine dubio sese comparabat ad emendam fidicinam. AP. Hoc patet profecto: est tibi servus prastantissimus, et exquisiti pretii! Aurum non est tam carum. Quam callide ille effecit ut fidicina prorsus nesciret se emtam esse pro te! Adeo illa læta et alacris, quando ille eam adduxit secum. PE. Mirum quomodo id potuit fieri! AP. Dixit te facturum esse rem divinam domi pro filio, quia reversus est Thebis incolumis. PE. Rectam viam tenuit. AP. Immo ille ipse dixit eam esse vocatam ut tibi mi-

virgini.—23 Docte ac sapienter Hl. 1. a m. sec. 'Hic lacuna est in C. unius et alterius dictionis, tanquam si quid deesset: sed Pll. omnia integre servant.' Pareus.—25 Pareus et al. nos tempore, contra codd. tempori Gulielm.—27 Lgg. alius visse filium hic. Pronomen deest in C. non item in Pll. quinque, Hl. 1. B. 1.—30 Non carum est Hl. 1. B. 1. aurum Lgg. ut ille fecit fidiciam Hl. 1.—31 Vocabula prorsus se desunt in Hl. 1. B. 1. C. et Pll. quinque; extant vero in Lgg. Codex B. 1. interpungit post Fecit.—32 Illam ridibundam Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. et Scal. Ita ridib. C.—33 C. et Pl. 2. quod potuit; Pl. 1. hic qui potuit; Pll. 3. 4. hoc qui potuit—34 Hic vs. deest in quibusdam edd. Versus 35. 36. 37. 38. desunt in Hl. 1. 35. 36. 37. desunt in Pll.

NOTÆ

25 *Tempore*] Tempestive: 'tempori,' 'tempore,' 'heri,' 'here:' 'vesperi,' 'vespere:' 'luci,' 'luce:' 'mani,' 'mane.'

29 *Graphicum*] Ad unguem factum. Γραφῖς, stylus, penicillus. Ovidius 'graphum' vocat, quo in pugilaribus

scribitur. 'Graphicus nugator,' 'graphicus fur,' 'graphicus mortalis.' Horatius, 'homo ad unguem factus.'

30 *Non caru'st auro contra*] Venire contra aurum, au poids de l'or: id est, si contra appendatur aurum, non est carus.

Quæ hic administraret ad rem divinam tibi.

Facturum hoc dixit, rem esse divinam tibi domi :

Ego illic me autem sic assimilabam quasi

Stolidum, cum bardum me faciebam. PE. immo ita
decet. 40

AP. Res magna amici apud forum agitur : ei volo

Ire advocatus. PE. at quæso, ubi erit otium,

Revortere ad me extemplo. AP. continuo hic ero.

PE. Nihil homini amico est opportuno amicius :

Sine tuo labore, quod velis, actum est tamen. 45

Ego si allegassem aliquem ad hoc negotium

Minus hominem doctum, minusque ad hanc rem callidum,

Os sublitum esset : itaque me albis dentibus

nistraret hic ad rem sacram. Affirmavit te facturum esse rem divinam domi : ego vero assimilabam me esse velut hebetem : fingebam me esse obtusa mente. PE. Immo ita decet. AP. Res magna amici agitur apud forum : cupio ire ei patronus. PE. Sed, amabo, statim atque erit facultas, redi ad me subito. AP. Hic statim ero. PE. Nihil est suavius in vita amico opportuno : agitur quod optes, idque citra operam tuam. Si ego demandassem hanc rem homini minus perito minusque acuto, ludibrio habitus essem, et meus filius irrideret me merito exertis dentibus :

//////////

—38 Hic vs. deest in Bipont. Voc. *domi* non est in C. ubi sic turbate scribitur : *rem divinam tibi facturum hoc dixit rem esse divinam tibi.*—39 Hl. 1. B. 1. *me autem assimilabam.*—40 Lgg. *quom b. me feci. C. immo stat decet ; Pll. quatuor, i sta decet. Pl. 6. i. ista deo.*—41 Lgg. *apud f. geritur. C. eum volo.*—42 *Esse advocatus* Pl. 6. Hl. 1. B. 1. *atque esto ubi* Hl. 1. B. 1.—43 Voc. *ad me* desunt in quibusdam edd. contra codd. *ex templo* B. 1.—44 Pll. 1. 3. et C. *amicitius.*—45 Lgg. *actum est tamen quod velis.*—46 C. *adligassem.*—47 *M. h. q. doctum* Hl. 1. B. 1. *M. h. quam doctum* Pll. quinque et C.—48 B. 1. *me alchis*

NOTE

40 *Stolidum*] Plinius : ‘Stolones vocant agricolæ in arboribus fructicationem inutilem.’ Ansonius pro ‘stolido,’ ‘stolonem’ dixit. ‘Stolones’ autem, quia neque sese altius attollunt, neque arborum magnitudinem adæquant, neque fructum afferunt, locum dederunt metaphoræ ad exprimendos homines hebetes, tardos, inutiles.

42 *Advocatus*] Asconius : ‘Qui defendit alterum in iudicio, aut patronus dicitur, si orator est ; aut advocatus, si aut jus suggerit, aut præ-

sentiam suam commodat amico ; aut cognitor, si præsentis causam novit, et sic tuetur ut suam.’

48 *Albis dentibus*] Cachinnationem exprimit, effusoremque risum, in quem qui prorumpunt, nudant dentes. Est in nonnullis exemplaribus *aleis*, pro *albis* : sed est mendum librariorum ineruditorum, et eorum qui dictaverunt scribentibus in pronuntiatione peccatum. Videlicet etiamnum in Aquitania, et iis quæ ultra Ligerim sunt regionibus, *b* pro *v* efferre solent, et vice versa.

Meus derideret filius meritissimo.

Atque hæc stultitia 'st, me illi vitio vortere, 50

Egomet quod factitavi in adolescentia :

Quom militabam, pugnis memorandis meis

Eradicabam hominum aureis, quando occœperam.

Sed hic quis est, quem huc advenientem conspikor,

Suam qui undantem chlamydem quassando facit? 55

porro et dementiæ fuisset, me hæc ei exprobrare quæ ipse factitavi in juventute, quando accessi ad militiam, et obtundebam aures hominibus commemoratione certaminum meorum celeberrimorum. Sed quis est hic quem prospicio huc accedentem, qui torquet suam chlamydem fluctuantem, eam concutiendo?

~~~~~

dentibus; Hl. 1. malleatis dentibus.—50 C. et Pl. 3. stultiast. C. illi vicio. Hic et tres seqq. versus desunt in Bipont.—51 Voc. in adolescentia desunt in Hl. 1. B. 1.—52 Ante Quom lacuna est in C. memorandus nonnulli, contra codd.—53 Pl. quinque, Hl. 1. B. 1. hominum adulescentiam aureis.—54 Sed quis hic est? Lgg. Hl. 1. B. 1.—55 C. clamydem. B. 1. cassando facit.

NOTE

50 *Atque hæc stultitia'st*] Impeditur prima fronte locus, sed qui planus fiat, apposita una interpretatione. Gratulatur videlicet sibi Periphanes, quod Apœcide prudenti admodum et fido fruatur amico, a quo est immunis præstitus a versutiis Stratippoclis, qui emerat Thebis Acropolistidem, eamque inde adduxerat: quasi dicat: Si demandassem provinciam emendæ tibicinæ, quam meus filius perditæ amabat, homini minus versuto quam est Apœcides, fuisset deceptus, et meus filius me irrideret merito. Quod si evenisset, quid fe-

cissem? Vitio verterem? At amens sim, si vitio veriam adolescenti id quod egomet feci adolescens: eo ipso tempore quo obtundebam aures omnium commemoratione mearum pugnarum et victoriarum. Horat. 'tenet occiditque legendo.'

55 *Undantem*] Habitum incessumque gloriosi hominis nimis pol graphice expressit. Virgilius, 'undantes habentæ.'

Chlamydem] Militaris et viatoria vestis; sed et servorum aulicorum, quo expeditiores sint ad obeunda domini mandata.

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

MILES, PERIPHANES, FIDICINA.

MI. CAVE præterbitas ullas ædes, quin roges,

MI. *Vide, puer, ne prætereas ullas ædes, quin petas ubi maneat Periphanes se-*

NOTE

1 *Cave præterbitas*] Est oratio militis ad puerum, quo relicto in

Senex ubi habitat Periphanes Platenius.

Incertus tuum cave ad me retuleris pedem.

PE. Adolescens, si istunc hominem, quem tu quæritas,
Tibi commonstrasso, ecquam abs te inibo gratiam? 5

MI. Virtute belli armatus promerui, ut mihi

Omnes mortales deceat agere gratias.

PE. Non repperisti, adolescens, tranquillum locum,

Ubi tuas virtutes explices, ut postulas.

Nam strenuiori deterior si prædicat 10

Suas pugnas, de illius ore fiunt sordidæ.

Sed istum quem quæris Periphanem Platenium,

Ego sum, si quid vis. MI. nempe quem in adolescentia

Memorant apud reges, armis, arte duellica

Divitias magnas indeptum? PE. immo si audias 15

Meas pugnas, fugias manibus demissis domum.

Senex Platenius. Vide ne ad me revertaris ignarus hujus rei. PE. Adolescens, si tibi ostendero illum hominem quem tu quæris, ecquam gratiam mihi habebis? MI. Consecutus sum armis bellica virtute, ut omnes homines mihi referant gratias. PE. Minime invenisti locum commodum, o bellator, in quo exponas tuas virtutes ut velles. Nam si minus fortis laudat apud fortiores sua certamina, evadunt sordida in illius ore. Sed ego sum iste Periphanes Platenius, quem quæris; vide si quid vis. MI. Esne ille quem ferunt adeptum magnas opes in juventute apud reges armis, arte bellica? PE. Immo si audias mea praelia, fugias domum manibus de-

////////

1 Hl. 1. preturbitas; B. 1. præteribitas; Lgg. præteribites.—2 Periphanes [C.—3 Incertus sum cave Hl. 1. B. 1. Incerto Lgg. retulit Hl. 1. B. 1.—4 Adulescens Lg. hominem deest Hl. 1. a m. pr. tu deest in eodem codice.—7 Hl. 1. B. 1. agere deceat.—10 Lgg. strenuiori.—11 C. et Lgg. de illius illæ fiunt sordidæ; B. 1. sunt sordidæ.—13 Ego sum quid vis Lgg. nempe deest in iisdem codd.—15 C. D. m. indeptum; Pl. quinque, B. 1. Hl. 1. a m. sec. D. m. adeptum; Hl. 1. a m. pr. D. m. ademptum.—16 C. dimissis; Pl. 1. 2. re-

NOTE

postscenio, venit ipse in scenam. *Præteribitas*,] Vetus 'beto, is, it; eo, is, it.'

2 *Platenius*] A Plataeis, urbe Thebis finitima in Bæotia.

6 *Belli*] Est adverbium temporis, seu potius genitivus rectus a substantivo elliptico 'tempore.' Sic dicitur 'domi,' 'belli,' 'militiæ.'

Armatus promerui] Est gloriosi militis sermo: et ut est illud hominum genus utplurimum vanum, et in

hac vanitate ridiculum, comicus nos-ter semper tribuit orationem audacem, fastuque plenissimam.

14 *Arte duellica*] Bellica: 'duis' pro 'bis'; 'duellam' pro 'bellum'; 'duenum,' 'bonum.'

16 *Manibus demissis*] Contento cursu: qui currunt enim, quasi remigio, brachiorum demissorum et penduntium incitant cursum. Aristoteles: *Φεύγειν παρασέλσαντα*.

MI. Pol ego magis unum quæro, meas quoi prædicem,
Quam illum, qui memoret suas mihi. PE. hic non est
locus.

Quin tu alium quæras, quoi centones farcias.

MI. Animum advorte, ut, quod ego ad te venio, intel-
legas. 20

Meam amicam audiavi te esse mercatum. PE. attate!

Nunc demum scio ego hunc, qui sit; quem dudum Epi-
dicus

Mihi prædicavit militem: adolescens, ita 'st

Ut dicis: emi. MI. volo te verbis pauculis,

Si tibi molestum non est. PE. non edepol scio, 25

Molestum non est, nisi dicis quid velis.

MI. Mihi illam ut tramittas: argentum accipias.

PE. Habeas. MI. nam quid ego apud te parcam pro-
loqui?

Ego illam hodie volo facere libertam meam,

Mihi concubina quæ sit. PE. te absolvam brevi: 30

Argenti quinquaginta mihi illa emta est minis.

missis. MI. Equidem quæro magis aliquem apud quem celebrem meas laudes, quam illum qui mihi referat suas. PE. Hic non est locus; quæres ubi voles alium, cui explices laudum centones. MI. Adhabe animum ad audiendum id propter quod ad te venio. Audiavi te emissem meam amicam. PE. Attate! Jam denique ego cognosco qui sit hic: est miles quem Epidicus mihi laudavit jampridem. Adolescens, sic est ut loqueris: eam mercatus sum. MI. Cupio te paucis verbis alloqui, si tibi non est incommodum. PE. Equidem nescio utrum futurus sis molestus, nisi aperis quid velis. MI. Ut mihi illam restituas, accipias pecuniam. PE. Habeas. MI. Nam quare ego non tibi dicam? Ego cupio hodie illum facere meam libertam, ut sit mea concubina. PE. Te dimittam brevi: illum mercatus sum quinquaginta

missis; Pll. 3. 6. demissis.—19 Quoin tu Lgg. Proin tu quædam edd. Quin tu Hl. 1. B. 1. Pll. quinque, et C. sarcias Bipont. Post hunc versum quidam infarciunt superioris scenæ quatuor vs. nempe 50. 51. 52. 53.—20 Edd. quædam omittunt τὸ ego, contra codd. omnes. intelligas Hl. 1.—21 C. B. 1. et quinque Pll. atate; Hl. 1. at at.—22 Demum scio B. 1. Nunc domum scio Hl. 1.—23 Lacuna est ante Mihi in C. non item in Pll. adolescens est Hl. 1.—24 Ut quid Lgg.—25 C. non 'st.—26 Hl. 1. a m. sec. nisi dicas. C. quid velis [lacuna]; al. quod velim. Verba si dicis, quæ velis, desunt in Pl. 1. lacuna relicta.—27 Mihi illam tramittas C. illanc transmittas al.—28 Pronomen ego

NOTÆ

19 Centones farcias] Assuas mendacia mendaciis, et fabulamentis tuis aures obruas.

Si sexaginta mihi denumerantur minæ,

Tuas possidebit mulier faxo ferias :

Atque ita profecto, ut eam ex hoc exoneres agro.

MI. Estne emta mihi hæc? PE. istis legibus habeas
licet. 35

MI. Conciliavisti pulchre. PE. heus, foras educite,

Quam introduxistis fidicinam : atque etiam fides,

Ei quæ accessere, tibi addam dono gratiis.

Age, accipe hanc sis. MI. quæ intemperiae te tenent?

Quas tu mihi tenebras cudis? quin tu fidicinam 40

Produci intus jubes? PE. hæc ergo est fidicina.

Hic alia nulla 'st. MI. non mihi nugari potes.

Quin tu huc producis fidicinam Acropolistidem?

minis argenti: si mihi appendantur sexaginta, per me licebit ut illa fruatur tuo otio, atque adeo ut leves hoc onere meam domum. MI. Hæc estne mihi vendita? PE. Tibi vendita sit istis conditionibus per me licet. MI. Vili emisti. PE. Heus, producite foras fidicinam, quam duxistis in ædes, atque etiam adjungam gratis ci-thyram, quæ ei data est. Age habe hanc, si vis. MI. Qui furores te jactant? Quas offucias mihi offundis? Quin imperas produci ex ædibus fidicinam? PE. Hæc est fidicina. Est nulla alia hic. MI. Non potes mihi imponere. Quin ad-

~~~~~

deest in Hl. 1. *te parem* Hl. 1. B. 1.—32 *Si deest* in Hl. 1. B. 1. *mihi si denumerantur* al. ap. Pareum: *dimmerentur* Hl. 1. B. 1.—33 *Tuas post sedebit* al. ap. Pareum.—35 *C. empta tibi. Lgg. mihi hæc istis legibus?* PER. *habeas licet.*—36 *Quædam edd. vett. educito, contra codd.*—37 *Q. introduxisti* Pareus, contra codd. Lgg. Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll.—38 *C. a m. sec. gratis.*—39 Pll. 1. 2. 6. et Hl. 1. a m. sec. *quæ te intemperie tenent*; Hl. 1. a m. pr. et B. 1. *quæ in temperie tenent*; C. et Pl. 3. *quæ intemperiae tenent.*—40 Hl. 1. B. 1. quinque Pll. et C. a m. sec. *tenebras tridis*; Scal. *terebras tridis.*—41 *Produci* B. 1. *Produci intro* Hl. 1. *intus* B. 1. C. et quinque Pll.—42 *Est hic alia.* PER. *Nulla est* B.—43 Hl. 1. a m. sec. *producas. B. 1. fidicinam expolistidem*;

NOTE

33 *Tuas possidebit ...ferias*] Feriæ militares, est tempus illud quo vacant ab armis copiæ, et militibus per aliquod tempus domi esse licet, sive prohibente tempestate, ut quando copiæ sunt in hybernis, sive per inducias, seu cessationem ab armis inter hostes pactam ad aliquod tempus.

34 *Eam ex hoc exoneres agro*] Ut liberares meas ædes hoc pondere inutili. Eo allusit, ille 'telluris inutile pondus:' de homine segni ac pigro. Non absimile est illud nostrum, *cette*

femme m'est à charge.

36 *Conciliavisti pulchre*] Vili emisti. Donatus: 'Bene et pulchre conciliare, est vili emere: contra male conciliare, care et magno pretio.'

39 *Intemperiae*] Furiæ et Enmenides a veteribus dicebantur, et cum larvis in Aulularia conjunguntur, 'larvæ hunc atque intemperiae agitant senem.' De his supra, et infra sæpius.

41 *Produci intus*] Id est, ab intus; seu, ab ædibus.

PE. Hæc, inquam, est. MI. non hæc, inquam, est: non novisse me

Meam rere amicam posse? PE. hanc, inquam, filius 45
Meus deperibat fidicinam. MI. hæc non est ea.

PE. Quid? non est? MI. non est. PE. unde hæc igitur gentium est?

Equidem hercle argentum pro hac dedi. MI. stulte datum Reor, atque peccatum largiter. PE. immo hæc ea 'st;

Nam servom misi, qui sectari solet meum 50

Gnatum: ipse hanc emit fidicinam. MI. hem! istic homo Articulatim te concidit, senex, tuus

Servos. PE. quid? concidit? MI. nihil: sic suspicio 'st. Nam pro fidicina hæc supposita est tibi.

Senex, tibi os est sublitum plane et probe. 55

PE. Ego illam requiram jam, ubi ubi est: bellator, vale.

Euge! frugi, Epidice, frugi es! pugnasti: homo es,

ducis tu huc fidicinam Acropolistidem! PE. Hæc est, inquam. MI. Non est hæc, inquam: existimasne me non posse cognoscere meam amicam? PE. Meus filius, inquam, perdit amabat hanc fidicinam. MI. Hæc non est ea. PE. Quid? Non est? MI. Non est. PE. Unde loci est ergo hæc? Profecto dedi pro hac pecuni- am. MI. Arbitror a te numeratam insipienter, atque magnopere erratum. PE. Immo ea est. Nam misi servum, qui consuevit comitari meum filium: ipse merca- tus est hanc fidicinam. MI. Hem! tuus servus, o senex, te dissecuit per articulos. PE. Quid dissecuit? MI. Nihil: sic suspicor. Nam hæc fidicina tibi obtrusa est pro alia fidicina. Senex, tibi factus est fucus prorsus et pulchre. PE. Ego quæ- ram illam ubicumque tandem sit. Miles, vale. Euge! probus es, Epidice, probus

~~~~~

Hl. 1. *fidicinam eropolystidē*.—44 Pronomen *me* deest in Hl. 1.—45 *Eam* B. 1. —46 C. a m. pr. *deperiebat*.—47 Hl. 1. *unde igitur hæc*.—49 Hl. 1. B. 1. C. Pll. *quinque et peccatum*; Lgg. *atque peccatum*.—50 Post *misi* lacuna est in Pll. et C. *sectarier* edd. vett. *sectari* Hl. 1. B. 1. Lgg. C. et *quinque* Pll.—51 *Pareus, ipse hanc in eo articulo emit*, contra codd. *τὸ emit* deest in Hl. 1. B. 1. Post *emit* vacuum spatium est in C.—52 *Te articulatim* Hl. 1. B. 1. C. et *quinque* Pll. nisi quod Pll. 1. 5. habent *articulatim*.—53 Hl. 1. B. 1. *qui con- cidit*. Heins. *mihi sic suspicio est*; Pro *nihil*, Lgg. et Bipont. habent *mihi*, quod tamen deest in Hl. 1. B. 1. C. et *quinque* Pll.—54 Lgg. *Jam servom*. Pareus, *illac hæc*, contra codd.—55 Hl. 1. *os sublitum est*; C. *os est sulatum*.—57 *Euge, euge, Epidice* quædam edd. vett. et C. a m. sec. *pugnastis* edd. vett. *pugnasti*

NOTÆ

53 *Nihil: sic suspicio 'st.*] *Nihil* hoc mirum in modum torquet inter- pretes: crediderim hoc nihil aliud

significare, quam, 'nihil est quod ma- gis faciat locum suspitioni;' alii, *mi- hi sic suspicio est*.

Qui me emunxisti mucidum, minimi preti.

Mercatus te hodie est de lenone Apœcides?

Ehodum! FI. ego istunc hominem nunquam audiui ante
hunc diem, 60

Neque me quidem emere quisquam ulla pecunia

Potuit: plus jam sum libera quinquennium.

PE. Quid tibi negotii est meæ domi igitur? FI. audies.

Conducta veni, ut fidibus cantarem seni,

Dum rem divinam faceret. PE. fateor me omnium 65

Hominum esse Athenis Atticis minimi preti.

Sed tu novistin' fidicinam Acropolistidem?

FI. Tam facile, quam me. PE. ubi habitat? FI. postquam
libera 'st, ubi

Habitet dum, incerto scio. PE. eho! ain'? quis eam libe-
raverit,

Volo scire, si scis. FI. id quod audiui, audies. 70

Stratippoclem audiui Periphani filium

Absentem curavisse, ut fieret libera.

*es! me oppugnasti; tu me ludificavisti quasi stolidum et hominem nullius momen-
ti. Heus tu, o fidicina, Apœcides tene emit hodie a lenone? FI. Nunquam ego
audiui ante hunc diem nomen istius hominis, neque ullus est qui me potuerit mercari
ulla pecunia, utpote liberam ante annos quinque. PE. Quid rei est tibi ergo in
meis ædibus? FI. Accipies. Sum conducta ut canerem cithara apud senem inter-
cadum sacrificaret. PE. Confitendum est me esse stultissimum omnium qui sunt
Athenis: cognovistine vero tu fidicinam Acropolistidem? FI. Tam novi, quam
meipsa. PE. Ubi manet? FI. Non scio pro certo, ubi maneat nunc, ex quo est
libertate donata. PE. Eho! aisne esse libertate donatam? quis eam libertate do-
navit cupio scire, si scis. FI. Accipies id quod accepi. Acepi Stratippoclem
filium Periphanis absentem operam dedisse, ut donaretur libertate. PE. Profecto*

//////////

*homines B. 1.—60 FI. Eundem istum B. 1. Eundem ist hunc Pll. FI. Ehodum
istunc hunc hominem Hl. 1. Ego dum al. ap. Pareum.—61 Neque deest in Hl.
1.—62 Potuit; quæ plus Pareus, contra codd. libera jam sum Lgg.—63 Hl. 1.
negotii meæ, omisso τῷ est.—66 Athenis deest in Lgg.—67 Sed tu novisti B. 1.
et Hl. 1. a m. pr.—69 Habitet domi incerte scio Hl. 1. sed dum habet a m. sec.
Habitet. Dum incerte scio B. 1. eoh an quis eam Hl. 1. eoh an quis eam liberavit
B. 1. ehoani [lacuna] C.—71 Verbum audiui deest in Hl. 1. B. 1. C. et quinque*

NOTÆ

58 *Emunxisti*] Mihi, ut puero ru-
di, cui nares mucro plenæ, illusisti.
Quia huic ætati a provectoribus fa-
cile imponitur.

66 *Athenis Atticis*] Quia hujus no-
minis erant complures urbes in alijs
atque alijs Græciæ partibus.

PE. Perii hercle ! si isthæc vera sunt, planissime
Meum exenteravit Epidicus marsupium.

FI. Hæc sic audiui : numquid me vis ceterum ? 75

PE. Malo cruciatu ut pereas, atque abeas cito.

FI. Fides non reddis ? PE. neque fides, neque tibias.

Propera igitur fugere hinc, si te Dii amant. FI. abiero.

Flagitio cum majore post reddes tamen.

PE. Quid nunc ? qui in tantis positus sum sententiis, 80

Eumne ego sinam impune ? immo etiamsi alterum

Tantum perdundum est, perdam potius, quam sinam

Me impune irrisum esse habitum, depeculatum eis.

Sic data esse verba præsentī palam !

Atque me minoris facio præ illo, qui omnium 85

Legum atque jurium fictor, conditor cluet.

interii ! si hæc sunt vera, Epidicus viscera funditus exemit meæ crumenæ. FI. Accipi hæc sic dici ; visne aliquid amplius ? PE. Ut intereas malo fato, atque fugias velociter. FI. Nonne restitues citharam ? PE. Neque citharam, neque tibias : accelera ergo fugere hinc, si Dii te diligunt. FI. Abeo. Sed restitues aliquando, idque cum majore dedecore. PE. Quid ? patiar eum impune abire, qui affectus sum tanto sensu doloris ? Immo tametsi amittendum esset alterum tantum, amitterem lubentius, quam paterer me ludibrio haberi, et spoliari ab eis. Mene oportet sic ludificatum præsentem palam ! Me æstimo minoris, quam illum, qui dicitur

Pll.—73 Hl. 1. vera st meum planissime ; B. 1. vera sunt meum planissime ; C. sunt [lacuna] planissime.—74 C. a m. pr. exinteravit. Lgg. marsupium.—76 Hl. 1. a m. pr. at obeas ; Hl. 1. a m. sec. et B. 1. atque obeas.—80 Lgg. quin tantis potitus sim ; voc. qui deest in B. 1.—81 Sino me impune Lgg. Egone eum sinam me impune irrisum, intermediis omissis, Hl. 1. Eumne C. et quinque Pll.—83 Hl. 1. a m. sec. depeculatum ab eis. Pro eis, quod servant C. et quinque Pll. al. habent meis.—84 Sic mihi Lgg. illud mihi deest in C. Hl. 1. B. 1. et quinque Pll.—85 Atque meminervis Hl. 1. B. 1. me minoris Hl. 1. in

NOTÆ

74 *Exenteravit marsupium*] Quasi viscera de ventre, pecuniam de marsupio depromsit. Porro ‘exentero’ est proprium eorum qui viscera eximunt piscibus.

79 *Flagitio cum majore post reddes*] Pipulum fingitur homini. Flagitio, id est, efflagitatione improba et molesta, pipulo.

80 *Qui in tantis positus sum sententiis*] Jocus a ‘sentio :’ alii, qui tam varia in mente agito.

81 *Alterum Tantum*] Deux fois au-

tant. Hirtius : ‘ Auxiliares accedebant alterum tantum prope.’

85 *Atque me minoris facio*] Quasi dicat perinde sum amens, atque ille legislator, si Diis placet, qui et ipse deceptus est.

86 *Conditor*] Juris conditores, inquit Douza F. dici jurisconsultos, obviam satis est. Jocum captat in ‘conditor’ et ‘jurium,’ quia ‘conditor,’ secunda longa, pertinet ad coquinariam ; jus, junctum cum illo, de jusculo intelligitur. In ‘fictore’

Is etiam sese sapere memorat ; malleum
Sapientiore * * manubrio.

conditor fictorque legum atque jurum. Ipse prædicat se esse sapientem: Malleum sapientiore manubrio.

marg. *meminoris* C. et quinque Pll.—86 C. et nonnulli Pll. *jurum*; alii Pll. *virum*. Lgg. *fictorum*. B. 1. *conditor elucet*. Voc. *cluet* deest in Hl. 1. a m. pr.—87 Post *malleum*, lacuna est in C. et Pll.—88 *Sapientior est manubrio mulier* Hl. 1. *Sapientior est* [lacuna] *manubrio mulier* B. 1. Lacuna est etiam in C. et Pll. *manubrio mulier* quinque Pll. *mulier* deest in C.

NOTE

etiam quærit jocos, quasi exprobrat Apæcidi, non plus sapere quam figulum.

Cluet] Audit.

87 *Is etiam sese sapere memorat*] Stomachantis est. Id est, audebitne in posterum sibi nomen sapientis arrogare?

Malleum Sapientioremanubrio] Erat verbum in trito adagio positum, aut certe ab Apæcide usurpari solitum ad exprimendam differentiam eorum qui incumbunt in idem negotium. Neque enim tam est utile manubrium, quam malleus fabris.

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

PHILIPPA, PERIPHANES.

PH. Si quid est homini miseriarum, quod miserescat, miser ex animo est,

Id ego experior ; quod multa in unum locum confluunt, quæ meum

Pectus pulsant simul : multiplex ærumna me exercitam habet : paupertas,

Pavor territat mentem animi, neque ubi meas collochem spes,

PH. Si quæ sunt calamitates in vita, quibus angatur cujusvis animus, ego earum facio periculum. Nimirum multa incommoda concurrunt in unum locum, quæ percellunt meam mentem uno tempore. Multi maiores me circumstant. In-

1 *Si quid homini* Hl. 1. B. 1. et Pll. quinque ; τὸ est legitur in C. *miser ex animo id* Douz. contra codd.—3 Pronomen *me* deest in Hl. 1. B. 1. C. et Pll.

NOTÆ

1 *Quod miserescat*] Id est, propter quod homo fiat miser.

4 *Mentem animi*] Aristoteles, ὡς ἐν σώματι ὄψις, οὕτω νοῦς ἐν ψυχῇ. Quod

Habeo usquam munitum locum : ita gnata mea hostium est
potita : 5

Neque ea nunc ubi sit nescio. PE. quis illæc est mulier,
timido

Pectore peregre adveniens, quæ ipsa se miseratur? PH. in
his dictus est

Locis habere mihi Periphanes. PE. me nominat hæc : credo
ego,

Illi hospitio usus invenit. PH. pervelim mercedem dare,
Qui monstret eum mihi hominem, aut ubi habitet. PE.
noscito ego hanc. 10

Nam videor, nescio ubi, me vidisse prius : estne ea, an
non

Est, quam animus retur meus? PH. Di boni ! visitavi
antidhac.

PE. Certe ea est, quam in Epidauro pauperculam memini
comprimere.

opia, metus, me oppugnant, neque habeo usquam sedem tutam in qua conferam meas spes. Nimirum mea filia venit in potestatem hostium ; neque novi ubi ea jam sit. PE. Quæ est illa mulier, quæ revertitur a longe, mente turbata, quæ se ipsa miseram vociferatur? PH. Mihi dictum est Periphanem manere hic. PE. Illa meum nomen usurpat : arbitror illam opus habere hospitio. PH. Optarem præmium dare ei, qui mihi indicet illum hominem, aut ubi ille maneat. PE. Hæc mihi nota est, et arbitror me conspicatum esse olim alicubi : estne ea, an non est, quam opinatur meus animus? PH. Dii boni ! vidi quondam. PE. Profecto est ea inops, quam

//////////

excitam quatuor Pll.—4 Hl. 1. a m. pr. neque ut.—6 Neque nunc ubi sit ea scio Hl. 1. Neque ea ubi sit nescio nunc B. 1.—7 C. a m. pr. miseretur ; B. 1. ipsa est misereatur.—8 Locis habitare Hl. 1. B. 1.—9 Illi usus hospicio Hl. 1. Illi h. usus venit Scal. usus fuerit, vel usus inerat, vel usus evenit, al. ap. Pareum.—10 Hl. 1. mihi eum. Lamb. ubi ille habet ; τὸ ille non est in Pll. C. Hl. 1. B. 1.—12 C. visitavi [lacuna] antidhac ; Lgg. anteidhac.—13 Certo ea 'st C. Reli-

NOTÆ

in corpore oculus, id in animo mens.
Revera mentem animi est tautologia
Plauto familiaris, et ab antiquis poë-
tis e Græco translata. Quasi dicas,
'aciem animi.'

5 *Hostium est potita*] Pro, ea poti-
untur hostes.

7 *Se miseratur*] Id est, suam vi-
cem deplorat. Miseram se esse la-
mentatur. Sallustius : 'Miserari

parvos liberos.'

9 *Usus invenit*] Id est, illi accidit,
ut opus habeat hospitio ; seu opus
habet hospitio.

12 *Visitavi*] Sæpius vidi. Livius,
'invisitatus ;' id est, non ita sæpe vi-
sus. 'Invisus,' non visus. Cicero,
'Non invisa solum, sed etiam inau-
dita sacra.' Ausonius, 'inaspicius.'

PH. Plane hic ille est, qui mihi in Epidauro primus pudicitiam

Pepulit. PE. quæ meo compressu peperit filiam, quam domi 15

Nunc habeo. PH. quid si adeam? PE. haud scio, an congregiar, si hæc ea est.

PH. Sin est is homo, sicut anni multi me dubiam dant. PE. longa

Dies meum incertat animum: sin ea est, quam incerto autumo, hanc

Congrediar astu. PH. muliebris adhibenda mihi malitia nunc est.

PE. Compellabo. PH. orationis aciem contra conferam. 20

PE. Salva sis. PH. salutem accipio mihi et meis. PE. quid ceterum?

PH. Salvos sis: quod credidisti, reddo. PE. haud accuso fidem.

Novin' ego te? PH. si ego te novi, animum inducam uti noveris.

recordor me compressisse inopem Epidauri. PH. Sine dubio hic est, qui mihi eripuit primus pudicitiam Epidauri. PE. Ex qua suscepi filiam, quæ est domi. PH. Quid si conveniam? PE. Nescio utrum conveniam et videam utrum ea sit. PH. Si non est ille homo, sicut multi anni me efficiunt dubiam. PE. Longa dies reddit meum animum incertum, utrum sit ea quam existimo; si non est ea quam ror incertus, accedam callide. PH. Depromenda mihi est jam astutia muliebris. PE. Provocabo. PH. Convertam ex adverso aciem sermonis. PE. Salve mulier. PH. Salutem suscipio pro me et meis. PE. Ceterum quid ais? PH. Salve tu quoque: restituo quod commisisti fidei meæ. PE. Haud reprehendo tuam fidem. Egone te novi? PH. Si ego te novi, efficiam ut me cognoscas. PE. Ubi te vidi?

~~~~~

quum hujus vs. deest in Pll. et C.—14 *Plane hiccine est* Hl. 1. B. 1. Lgg. Pll. quinque, et C. Ven. 1. Bon. al. vett.—15 *Perculit quædam edd. vett. Pepulit* Hl. 1. B. 1. C. quinque Pll. Lgg. Ven. 1. Bon. Ald. Junt.—17 *Sin is homo est* Hl. 1. B. 1. me deest in iisdem. *de ubi an dant* C.—18 Hl. 1. B. 1. *animum incertat meum. . . incerto animo.* C. et Pll. etiam, *incerto animo.*—19 Hl. 1. *nunc malicia est.*—20. 21 C. *conferam* [lacuna satis ampla] *ceterum.*—21 Hl. 1. *salutem*

NOTÆ

14 *Pudicitiam Pepulit*] Expulit. Livius, 'Expugnavit decus muliebre.'

18 *Incertat animum*] Animum incertum reddit.

22 *Haud accuso fidem*] Non accuso fidem, non accuso officium. Non

queror de tua fide.

PE. Ubi te visitavi? PH. inique injuriu's. PE. quid jam?
PH. quia

Tuæ memoriæ interpretari me æquom censes. PE. com-
mode 25

Fabulata es. PH. mira memoras. PE. hem! istuc rec-
tius.

Meministin'? PH. memini id. PE. in Epidauro. PH. ah!
guttula

Pectus ardens mihi aspersisti. PE. virgini pauperculæ,
Tuæque matri me levare paupertatem. PH. tun' is es,
Qui per voluptatem tuam in me ærumnam obsevisi gra-
vem? 30

PE. Ego sum: salve. PH. salva sum, quia te esse salvom
sentio.

PE. Cedo manum. PH. accipe: ærumnosam et miseriarum
compotem

Mulierem retines. PE. quid est, quod voltus te turbat
tuus?

PH. *Nimium iniquus es.* PE. *Cur ita?* PH. *Quia vis me esse interpretem tuæ memoriæ.* PE. *Bene dixisti.* PH. *Novum dicis.* PE. *Hem! dicis melius. Meministine?* PH. *Memini id.* PE. *In Epidauro.* PH. *Ah! mihi aspersisti aquula pectus exæstuaus.* PE. *Me levare inopiam virgini inopi tuæque matri.* PH. *Tunc is es, qui tua voluptate attulisti mihi tantos dolores?* PE. *Ego sum.* Salve. PH. *Salva sum, quia video te esse salvum.* PE. *Præbe manum.* PH. *Accipe; culamitosam, plenissimam ærumnarum mulierem tenes.* PE. *Quare tuus*

////////

et mihi accipio et meis; B. 1. salutem accipio meis et mihi.—26 Pro mira memoras, quod servant Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. alii legunt ni me noris. Pro rectius, al. ap. Pareum, tectius, contra codd.—27 Meministi Hl. 1. a m. pr. id deest in Hl. 1. et Pll. ibi in Epidauro Hl. 1. id in Epidauro B.—28 Pectus mihi ardens Hl. 1. B. 1.—29 Hl. 1. tu is homo es.—30 Qui p. v. in mea erumna o. graviter Hl. 1. B. 1. in mea erumna etiam C. et Pll. 2. 3. 4. 6. in mea ærumna obsevisi graviter Pl. 1. graviter ceteri Pll.—33 C. quod duottus te turbet; Pl. 2. quid quod digitus te perturbet; Pl. 4. quid quod digitus tremebat; Pll. 1. 3. 6. Hl. 1. quid quod digitus te turbat; B. 1. quid quod digitus te deturbat; al. ap. Pareum, q. e. q. digitos interturbat; vel, q. q. digitus titubat; vel, q. e. q.

NOTÆ

30 *Ærumnam obsevisi*] A 'sero,' 'sevi,' 'obsero,' 'obsevi.' Sator fuisti ærumnarum magnarum, quas in partu pertuli.

32 *Miseriarum compotem*] Plenam.

33 *Quod voltus te turbat tuus*] Alii,

digitus te turbat. Quod ut intelligatur, scire oportet, pollicem Veneri, indicem Marti, medium Saturno, annularem Soli, auricularem Mercurio consecratum, et ex iis olim augurium sumi solitum. Notandum est præ-

PH. Filiam, quam ex te suscepi. PE. quid eam? PH. eductam perdidit.

Hostium est potita. PE. habe animum lenem, et tranquilum face: 35

Domi meæ eccam salvam et sanam: nam postquam audivi illico

Ex meo servo, illam esse captivam, continuo argentum dedi Ut emeretur: ille eam rem adeo sobrie et frugaliter Accuravit, ut alias res est impense improbus.

PH. Fac videam, si me vis. PE. eho, Canthara, statim jube 40

Acropolistidem prodire filiam ante ædes meam, Ut suam videat matrem. PH. remigrat animus nunc demum mihi.

vultus turbatus est? PH. *Filia quam ex te suscepi.* PE. *Quid eam?* PH. *A me educata, est perditā, venit in potestatem hostium.* PE. *Esto mente placata et tranquilla. Est domi salva et sana. Nam statim atque nuntiavit meus servus illam fuisse captam, statim numeravi pecuniam, ut redimeretur. Id fecit cum summa diligentia, et fide; quanquam ad alias res est naviter nequam.* PH. *Da ut videam si vis me vivere.* PE. *Eho, Canthara! impera Acropolistidem meam filiam prodire quamprimum ante ædes, ut videat suam matrem.* PH. *Nunc meus animus recreatur tandem aliquando.*

////////

vultu' inturbat.—35 *Hostium potita* Hl. 1. a m. pr. H. *potita est* Hl. 1. a m. sec.—36 Hl. 1. *et sanam et salvam*; B. 1. *et salvam et sanam.*—37 *Ex servo meo illam esse captam* Hl. 1. *captam etiam* B. 1. *captivam* C. et quinque Pl.—38 *Ut emeret* al. ap. Pareum, contra codd.—39 Hl. 1. *res non impense*; al. *ille est*: τδ ille deest in omnibus codd.—40 *Face videam sit ne* Hl. 1. *Fac videam sit ne* B. 1. *eho cantara* Hl. 1. *eho cantari* B. 1. *eho istinc canth. jube*, absque statim, C.—42 Al. ap. Pareum, *domum mihi*, al. *denuo mihi*, contra codd. omnes.

NOTE

terea, quod quando digitus dicitur, de pollice esse accipiendum; quando de manu, dexteram esse intelligendam. Motu igitur et palpitatione præsignabat aliquid sive læti, sive tristici. Periphanes accepta Philippæ manu innuit se sentire motum pollicis.

39 *Ut alias res*] Hinc patet alias non esse adverbium; sed contractum ex integra phrasi, ut ad alias res. Cetera, ceterum. Martialis: 'Visceribus probus est, cetera vile sapit.'

Impense improbus] Valde improbus.

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

FIDICINA, PERIPHANES, PHILIPPA.

FI. QUID est, pater, quod me excivisti ante ædis? PE. ut matrem tuam

Videas, adeas, venienti des salutem atque osculum.

FI. Quam meam matrem? PE. quæ exanimata exequitur aspectum tuum.

PH. Quis istæc est, quam tu osculum mihi ferre jubes? PE. tua filia.

PH. Hæccine? PE. hæc. PH. egone osculum huic dem? PE. cur non, quæ ex te nata sit? 5

PH. Tu homo insanis. PE. egone? PH. tute. PE. cur? PH. quia ego hanc, quæ siet,

Neque scio, neque novi, neque ego hanc oculis vidi ante hunc diem.

PE. Scio, quid erres, quia vestitum atque ornatum immutabilem

Habet hæc. PH. Aliter catuli longe olent, aliter sues: nego

FI. Quare, pater, me jussisti prodire ante domum? PE. Ut conspicias tuam matrem; accede, impertire salutem accedenti et osculum. FI. Quam memoras meam matrem? PE. Quæ flagrat desiderio tui conspectus. PH. Quæ est hæc quam tu imperas mihi impertiri osculum? PE. Tua nata. PH. Ea ne? PE. Ea. PH. Egone huic præbeam osculum? PE. Quare non ei præbeas, quæ procreata est a te? PH. Tu desipis. PE. Egone? PH. Tu. PE. Quid ita? PH. Quia neque scio, neque novi quæ sit hæc; neque hactenus eam conspexi. PE. Intelligo in quo fullaris, quia vestimenta et ornamenta mutavit. PH. Odor catulo-

////////

1 Tu idem pater quid est Pl. 3.—2 Verbum adeas deest in Hl. 1. advenienti edd. quædam vett.—4 Verbum est deest in Hl. 1. a m. pr. osculatum Hl. 1. a m. pr.—5 Pl. quinque, Hl. 1. B. 1. nata est; C. nata 'st.—6 PH. Tu insanus homo. PER. ego ne. MU. tu ne Hl. 1. PER. ego ne. MU. tu ne etiam B. 1. tune C. et quinque Pl. quæ C.—8 Lgg. ornatum mutabilem; C. quinque Pl. Hl. 1. B. 1. ornatum immutabilem.—9 Habent aliter nonnulli ap. Pareum. aliter

NOTE

8 Ornatum immutabilem] Præpositio in anget hoc loco; ut 'incurvus,' 'incanus.' Id est, valde mutabilem, seu potius mutatum.

9 Aliter catuli] Proverbialis for-

mula in rebus longe diversæ naturæ. Respondet Philippa non ex veste judicare utrum sit sua filia Acropolis, sed ex vultu habituque naturæ, statu corporis et moribus educatione

Eam novisse, quæ sit. PE. pro Deum atque hominum fidem! 10

Quid? ego lenocinium facio? qui habeam alienos domi, Atque argentum egurgitem domo prorsum: quid tu, quæ patrem

Tuum vocas me, atque osculare? quid stas stupida? quid taces?

FI. Quid loquar vis? PE. hæc negat se tuam esse matrem FI. ne fuat,

Si non volt: equidem hac invita tamen ero matris filia. 15 Non me istanc cogere æquom est meam esse matrem, si ne volt.

PE. Cur me igitur patrem vocabas? FI. tua istæc culpa est, non mea.

Non patrem ego te nominem, ubi tu tuam me appelles filiam?

Hanc quoque etiam, si me appellet filiam, matrem vocem. Negat hæc, filiam me suam esse, non ergo hæc mater mea est. 20

Postremo hæc mea culpa non est: quæ didici, dixi omnia. Epidicus mihi magister fuit. PE. perii! plastrum perculi.

rum alius est, alius porcorum. Dico me nescire quæ ea sit. PE. Dii boni! Quid? Ego exerceo lenocinium? utpote cui sunt domi alieni, atque effundam ex adibus pecuniam. Quid tu? quæ me appellas tuum patrem, atque libas oscula? Cur hæres stupida? Cur siles? FI. Quid vis dicam? PE. Hæc negat se esse tuam matrem. FI. Non sit, si nolit; nihilominus ero filia matris, velit, nolit. Non par est me adigere istam esse meam matrem, si nolit. PE. Quare ergo me appellabas patrem? FI. Non vocem ego patrem, quando tu me vocas tuam natam? Vocem et hanc meam genetricem si me vocet filiam: hæc affirmat me non esse suam filiam, ergo hæc non est mea mater. Denique hæc non est mea culpa. Dixi cuncta sicut accepi. Epidicus fuit meus præceptor. PE. Perii! Plastrum everti. FI. An

~~~~~

[lacuna] catuli C.—10 Eam novisse me Hl. 1. Eam novise B. 1. Ne ego eam C. Nec ego eam Pl. quæ sit desunt in Hl. 1. B. 1. pro Deum desunt in C. et Lgg. ah hominum Lgg.—11 Quod ego Lgg. Nonnulli ap. Pareum, habeo. Fris. alteros domi; Lgg. alienas domi.—12 Lgg. domo prosum.—13 Hl. 1. vocas me me.—14 Nonnulli ap. Pareum, non fuat, contra codd.—16 Quinque Pl. non vult; C. ne volt.—18 Pl. quinque ego nominem; Oxon. Non patrem te ego nominem.

NOTE

liberali traditis.

Patet hujus origo vocis.

12 Egurgitem] Domo extrudam.

22 Plastrum perculi] Rusticum pro-

FI. Numquid ego ibi peccavi? PE. Si hercle te unquam audivero patrem

Me vocare, vitam tuam ego interimam, pessuma. FI. non voco.

Ubi voles pater esse, ibi esto: ubi noles, ne fueris pater. 25

PH. Quid? ob eam rem hanc emisti, quia tuam gnatam ratus? quibus

De signis agnoscebas? PE. nullis. PH. quare filiam

Credidisti nostram? PE. servos Epidicus dixit mihi.

PH. Quid si servo aliter visum est? non poteras novisse, obsecro?

PE. Quid ego? qui illam, ut primum vidi, nunquam vidi postea? 30

PH. Perii misera! PE. ne fle, mulier: intro abi, habeto animum bonum.

Ego illam reperiam. PH. hinc Athenis civis eam emit Atticus:

Adolescentem equidem dicebant emisse. PE. inveniam; tace:

ego in hoc culpam admisi? PE. Profecto si unquam audivero me a te nuncupari patrem, ego eripiam tibi lucem, nequissima! FI. Non nuncupo: quando voles esse pater, tunc eris; quando noles, ne fueris pater. PH. Quid? hanc mercatus es quoniam arbitratus es eam esse tuam filiam? Quibus argumentis id conjiciebas? PE. Nullis. PH. Cur igitur existimasti esse nostram filiam? PE. Epidicus servus mihi affirmavit. PH. Quid si servus judicavit secus quam res erat! Nequivisti nosse, amabo? PE. Quid ego? Qui ex quo illam prima vice conspexi, deinceps conspexi nunquam. PH. Interii infelix! PE. Ne lacrymare, fœmina: ingredi, et esto æquo animo. Ego illam inveniam. PH. Civis Atheniensis eam mercatus est hinc Athenis: certe dicebant eam fuisse emtam ab adolescente. PE.

~~~~~
 Hl. 1. B. 1. appellabas.—22 C. et Pl. 1. 2. 3. 4. perii [] austrum perculi []; B. 1. perii austrum pertuli; Hl. 1. perii austrum perculi. Pareus, perii! pede plastrum perculi.—23 Lgg. ego tibi. Verbum peccari deest in Hl. 1. B. 1. si hercle unquam me patrem vocare Hl. 1. si hercle te nunquam me p. vocare B. 1. audivero deest etiam in C. et Pl. quinque; scribitur tamen supra lineam in Pl. 6.—24 Voc. pessuma deest in Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pl. pessima Lgg.—26 Hl. 1. hanc emisisti.—27 Pareus, quare ergo filiam, contra codd.—30 Hl. 1. B. 1. ut primum qui vidi. Lgg. et C. a m. pr. primam.—31 Hl. 1. bonum animum.—32 Al. ap. Pareum, heic Athenis, contra codd.—

NOTÆ

verbum, quo innuitur homo, qui rem funditur: hic de suis fortunis Periphaanes. familiare omnem evertit. Ut plaus- tro everso, quod erat impositum et-

Abi modo intro, atque hanc asserva Circam, Solis filiam.
Ego relictis rebus Epidicum operam quærendo dabo: 35
Si invenio, exitiabilem ego illi faciam hunc, ut fiat, diem.

Reperiam, sile: ingredere modo, atque asserva hanc Circen natam Apollinis. Ego enitar invenire Epidicum omissis meis negotiis. Si reperero, ego faciam, ut hic dies illi sit funestus.

34 *Circâ C. Circen Pl. 1. Circem Hl. 1. B. 1.*—36 *Nonnulli ut sciat, contra codd.*

NOTÆ

34 *Circam, Solis filiam*] Notissima est Circe beneficiis et præstigiis. Huic comparatur supposititia Periphanis filia Acropolistis.

36 *Exitiabilem*] Efficiam ut exitiabilis sit hic dies Epidico. Syntaxis olim in usu.

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

STRATIPPOCLES, EPIDICUS, DANISTA, VIRGO.

ST. MALE morigerus mihi est Danista, qui de me argentum non petit,

Neque illam adducit quæ emta ex præda est: sed eccum incedit Epidicus.

Quid illuc est, quod illi caperat frons severitudine?

EP. Si undecim Deos præter sese secum adducat Juppiter,

ST. Fænerator est mihi inobsequens, qui non a me deposcit pecuniam, neque adducit Acropolistidem, quam mercatus sum ex spoliis hostium: ecce Epidicus appropinquat. Unde frons illius adducta est præ tristitia? EP. *Si Jupiter succurrat*

1 *Lgg. quod me*; C. a m. pr. *quid me.*—2 *Voc. emta* deest in Hl. 1. B. 1. et quinque Pll. item in C. qui exhibet, *quæ est* [lacuna] *preda.* Extat vero in Lgg. Alii ap. Pareum habent, *quæ ex præda emta est.*—3 *Quid illic est* Hl. 1. a m. pr. Pro *quod illi caperat*, C. habet, *quod illic caperet*; Pll. 2. 3.

NOTÆ

3 *Caperat*] Id est, caperatur. Frons caperata, tristis, severa. 'Contrahere frontem,' in *Amphitryone*; 'consulcare frontem,' in *Bacchidibus*. Petronius, 'Constricta fronte Catones.' Martialis, 'astricta frons.' Propertius, 'astrictus pater.' Cornelius, 'adducta'; Apuleius, 'striata frons'; Ma-

nilius, 'strictas mentes,' 'strictos Catones.' 'Frontem porrigere,' 'explicare,' contraria.

4 *Si undecim Deos*] Veteribus erant Dii majorum gentium et minorum. Deos majorum gentium numerat duodecim Ennius: 'Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,

Ita non omnes ex cruciatu poterunt eximere Epidicum. 5
Periphanem emere lora vidi : aderat ibi una Apœcides.

Nunc homines me quæritare credo : senserunt : sciunt
Sibi data esse verba. ST. quid agis, mea commoditas ?

EP. quod miser.

ST. Quid est tibi ? EP. quin tu mihi adornas ad fugam
viaticum,

Priusquam pereo : nam per urbem duo defloccati senes 10
Quæritant me, in manibus gestant copulas secuncias.

ST. Habe bonum animum. EP. quippe ego, quoi libertas
in mundo sita 'st ?

ST. Ego te servabo. EP. edepol me illi melius, si nacti
fuant.

Sed quis est hæc muliercula, et illic gravastellus qui venit ?

ST. Hic est Danista : hæc illa est autem, quam emi ex
præda. EP. hæccine 'st ? 15

cum undecim Diis præter sese, nequeunt cuncti me vindicare a pœnis. Periphanem e mentem lora conspicatus sum, Apœcides erat cum illo. Puto homines me quærere jam. Senserunt, intelligunt se esse delusos. ST. Quid facis, homo commodissime. EP. Quod infelix. ST. Quid habes ? EP. Quare non mihi comparas viaticum ad fugiendum, antequam intereo ? Nam duo senes calvi me peræstigant per urbem. Ferunt in manibus vincula sex unciarum. ST. Esto æquo animo. EP. Oportet me esse æquo animo, utpote cui libertas est parata. ST. Ego te custodiam. EP. Per ædem Pollucis illi me custodient diligentius, si me reperiant. Sed quæ est hæc mulier, et ille mucosus qui accedit ? ST. Hic est argentarius ; illa est, quam

//////////

quod illi asperat. Lgg. amaritudine.—5 Hl. 1. omnis. Lgg. ex cruce.—7 Voc. sciunt deest in edd. quibusdam vett. contra codd.—9 Quid tibi est Pll. quinque, et Hl. 1.—11 Hl. 1. copulas secum suam ; B. 1. copulas secum sua vi. Vide Nott. Var.—13 C. nacti.—14 Hl. 1. et ille gñisessus ; B. 1. et Pll. et ille gravistellus ; al. ap. Pareum, ravastellus, vel ravus ellus.—15 Hl. 1. B. 1. illa

NOTÆ

Mercurius, Jovi', Neptunus, Vulcanus, Apollo. Ceteri Dii erant minorum gentium.

10 *Defloccati senes*] Depilati et calvi : sumpta metaphorâ a vestibulis, quarum villi sunt detriti, quæ vocabantur 'decutes.'

11 *Copulas secuncias*] Manicas sex unciarum, a 'copulandis,' seu conjungendis manibus.

12 *Libertas in mundo*] In promptu

est. Festus : 'In mundo esse dicebant antiqui, cum aliquid in promptu esse volebant intelligi.'

14 *Gravastellus*] A gravitate ætatis et corporis senum. Festus : 'Gravastellus senior, a gravitate sic dictus.' Alii : 'Ravastellus, ravus, ravaster ; calvus, calvaster, calvastellus ; alter, altellus ; macer, macellus ; vafer, vafellus.'

ST. Hæc: estne ut tibi dixi? aspecta. EP. hæc? ST. contempla, Epidice:

Usque ab unguiculo ad capillum summum est festivissima. Estne? considera: signum pictum pulchre videris.

EP. Ex tuis verbis meum futurum corium pulchrum prædicas:

Quem Apelles atque Zeuxis duo pingent pigmentis ulmeis. 20

ST. Di immortales, otiose isse admiror: pedibus pulmoneis

Qui perhibetur, prius venisset, quam tu advenisti mihi.

DA. Hæc edepol remorata med est. ST. siquidem istius gratia

Es remoratus, quod ista voluit, nimium advenisti cito.

DA. Age, age, absolve me, atque argentum numera, ne comites morer. 25

mercatus sum ex spoliis. EP. Hæcne est? ST. Hæc est. Estne, ut tibi dixi? Aspice. EP. Hæc? ST. Considera, Epidice, ab imis unguibus usque ad verticem summum. Est pulcherrima, estne? Contemplare! spectabis imaginem egregie informatam. EP. Innuis tua oratione meam pellem futuram formosam; quando Apelles atque Zeuxis duo pictores pingent penicillis ex ulmo sumtis. ST. Dii immortales! Miror te venisse tam lente. Qui pedes habet panticibus exulceratos, celerius venisset, quam tu venisti. DA. Profecto hæc me retardavit. ST. Sane si hujus causa es retardatus, quia ipsa voluit, etiam celerius advenisti. DA. Age! age! dimitte me, atque mihi cedo pecuniam, ne retardem socios comites. ST. Nu-

autem est.—16 Hæcin' est Lgg. Hæc est. Est ne, &c. Hl. 1. B. 1. dixi deest in iisdem.—17. 18 Hl. 1. summum est. STR. Est. EPI. Est, tu vise Estne? conspice: signum pulchre pictum; B. 1. summum est: est tu vise. STR. Estne conspice signum pictum pulchre. Edd. quædam vett. est ne? considera! vide: signum pictum. C. unguiculo; Pll. omnes, ab ungulo; Pl. 1. a m. sec. ab unguiculo. C. considera [lacuna] signum; Pll. 4. 6. ad capillum s. est, tu vise estne? Conspecte signum, &c. Pl. 3. ad capillum suum: est, cuius est? Est, nunc conspice signum, &c. Lgg. estne consignum pictum, &c.—20 Appelles a. Z. d. pincent C.—21 Lgg. socio jussi admiror; Pll. 4. 6. Hl. 1. socio jussi adimere; Pll. 1. 2. 3. B. 1. scio jussi admirer; Fris. scio jussu adimere; Pll. quinque, Fris. Hl. 1. B. 1. Lgg. pulmoneis; C. pulmunes.—23 Hl. 1. est me; B. 1. me est. Hl. 1. B. 1. illius gratia.—24 Id remoratus Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll.—25 Lgg. DA. Age, absolve, atque, &c. C. numera, numera; Pareus, numero.

NOTÆ

17 *Usque ab unguiculo*] Horatius: 'Candidus et talos a vertice pulcher ad imos.' Cicero: 'Nonne ab imis unguibus ad verticem summum, &c. ex fraude, fallaciis, mendaciis, con-

stare totus videtur?' Homerus, ἐκ ποδὸς ἐς κορυφήν.

21 *Pedibus pulmoneis*] 'Pedes pulmonei' sunt pedes panticibus, quæ sunt pulmonei coloris, tumentes pu-

ST. Pernumeratum est. DA. tene cruminam: huc inde.

ST. sapienter venis.

Opperire, dum effero ad te argentum. DA. matura. ST. domi est.

EP. Satin' ego oculis utilitatem obtineo sincere, an parum?

E Philippa matre natam, ac Thebis, Epidauri satam,

Videon' ego Telestidem te, Periphani filiam? 30

VI. Quis tu homo es, qui meum parentum nomen memoras, et meum?

EP. Non me novisti? VI. quod quidem nunc veniat in mentem mihi.

EP. Non meministi me auream ad te afferre natali die

Lunulam, atque anellum aureolum in digitum? VI. meministi, mi homo.

merata est. DA. Accipe marsupium, injice in hoc pecuniam. ST. Advenis opportune. Expecta, dum ad te apportio pecuniam. DA. Accelera. ST. Est in audibus. EP. Egone utor oculis bene an male? Conspicorne te, o Telestis, filia Periphanis, quae nata es e Philippa Thebana, et genita Epidauri? VIR. Quis es tu, qui appellus nomen meorum parentum et meum? EP. Non me novisti? VIR. Non novi, quantum ego recordari possum. EP. Non recordaris me ad te attulisse lunulam auream, atque anulum aureum, inserendum digito? VIR. Memi-

////////

—26 *Acidal. sapienter mones.*—27 *Hl. 1. a m. pr. dum offero; et a correctore, dum affero. Lgg. argentum ad te.*—29 *Lgg. natum Astebis; B. 1. a m. pr. natam es thebis; Hl. 1. et B. 1. a m. sec. natan es thebis. Hl. 1. B. 1. Ep. satam.*—30 *Video ego Hl. 1. a m. pr. Testilidem Pl. 3. Telestidem tephre pani filiam C. Acropolistiden, vel Acrotelistiden, al. ap. Pareum; Telestidem Hl. 1. B. 1. Pl. 1. 2. 4. 6. Ven. 1. 2. Bon. al. vett.*—31 *Lgg. mecum par, nomen memoras meum.*—32 *Non novisti me Hl. 1. Nun me novisti Pl. 1. Num me novisti Pl. 2. Non me novistis C.*—33 *Pl. 2. 3. 4. Num meministi. C. me [lacuna] auream; unde Camer. minam auream; codex Schobingeri, in aurem; al. ap. Pareum armeam. Pl. quinque, adferri. Pronomen me deest in Lgg.*—34 *In nullam B. 1. Pl. 1. 4. 5. In nullam Pl. 3. In nullam Pl. 2. Lunulam al. ap. Pareum. anelum Pl. 6. atque anulum Hl. 1. in digito Hl. 1. B. 1. Vss. 33. 34.*

NOTÆ

tridique. 'Pantices' equorum appellat Vegetius 'pulmonculum'; du facin.

28 *Utilitatem obtineo*] Id est, usum oculorum habeo, oculis utor; ut est in Mostellaria.

29 *Natam, ac Thebis*] Id est, Thebis quidem natam, sed Epidauri genitam.

Vide argumentum fabulæ.

30 *Telestidem*] Alii, *Acropolistidem*.

Si scriptum relinquamus, *Telestidem*, id nominis esse crediderim datum a perfecta omni ex parte pulchritudine Acropolistidis, ut est versu 18. hujus scenæ: 'Signum pictum pulchre videris.'

Tune is es? EP. ego sum, et istic frater tuus est, alia matre, uno patre. 35

VI. Quid, pater meus? vivu'st? EP. animo liquido et tranquillo es, tace.

VI. Di me ex perdita servatam cupiunt, si vera autumas.

EP. Non habeo ullam occasionem, ut apud te falsa fabuler.

ST. Accipe argentum hoc, Danista: hic sunt quadraginta minæ.

Si quid erit dubium, immutabo: DA. benefecisti! bene vale. 40

ST. Nunc enim tu mea es. VI. soror quidem edepol, ut tu æque scias.

Salve, frater! ST. sanan' hæc est? EP. sana, si appellat suum.

ST. Quid? ego modo huic frater factus, dum intro eo atque exeo?

EP. Quod boni est, id tacitus taceas tute tecum, et gaudeas.

ST. Perdidisti, et reperisti me, soror. EP. stultus tace. 45

Tibi quidem, quod ames, domi præsto 'st fidicina, opera mea:

Et sororem in libertatem idem opera concilio mea.

ST. Epidice, fateor. EP. abi intro, ac jube huic aquam calefieri.

ni, mi homo. Tune is es? EP. Ego sum, et istic est tuus frater alia matre, uno patre. VIR. Quid meus pater? vivit-ne? EP. Mente serena et tranquilla esto, sile. VIR. Dii volunt me servari ex amissa, si vera dicis. EP. Nihil est cur mentiar apud te. ST. Accipe hanc pecuniam, Danista, in hac crumena sunt quadraginta minæ. Commutabo, si aliquid fuerit incertum. DA. Recte fecisti! bene vale. ST. Nunc tu es mea. VIR. Sum soror, ut ne ignores. Salvus sis frater. ST. Hæcne sapit? EP. Sapit, si te vocat suum fratrem. ST. Quid? Ego mox erasi ejus frater, dum ingredior atque egredior? EP. Silentio, id quod bonum est, preme, et lactare. ST. Amisisti me, et invenisti, soror. EP. Tace, stulte! est apud te fidicina mea industria, quam ames, et idem assero sororem in libertatem mea industria. ST. Fateor, Epidice. EP. Ingredere, et impera huic calefieri

////////

transpositi sunt in codd. Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll.—35 Verbum *sum* deest in Pll. 1. 2. *est* deest in Pl. 1. *tuus* in alia C. et al. ap. Pareum.—36 Al. ap. Pareum, *tranquillo sis face*.—40 *Si quid erit, erit* C.—42 Lgg. *dum appellat*.—43 Lgg. *factus sum*. Hl. 1. B. 1. *dum ego introco*.—44 *Quid boni est* Hl. 1. C. Pl. 3. *Quod bonum est* Pl. 1.—47 Hl. 1. *libertatem tua itidem*; B. 1.

Cetera hæc posterius faxo scibis, ubi erit otium.

ST. Sequere hac me, mea soror. EP. ego ad vos Thesprionem jussero 50

Huc transire: sed memento, si quid sæviunt senes, Suppetias mihi cum sorore ferre. ST. facile istuc erit.

EP. Thesprio, exi istac per hortum, affer domum auxilium mihi.

Magna res est: minoris multo facio, quam dudum, senes. Remeabo intro, ut accurentur advenientes hospites. 55

Eadem hæc intus edocebo, quæ ego scio, Stratippoclem.

Non fugio: domi adesse certum 'st: neque ille haud obijciat mihi

Pedibus sese provocatum: abeo intro: nimis longum loquor.

aquam. Faciam deinde ut intelligas cetera, quando erit tempus. ST. Sequere me hac, mea soror. EP. Ego imperabo Thesprionem huc immigrare; sed recordare, si irascuntur senes, ut mihi auxilium feras cum sorore. ST. Non erit difficile. EP. Thesprio, revertere huc per hortum, fer mihi opem in ædes. Agitur res magna: metuo jam multo minus senes, quam antea. Revertur domum ut habeatur cura hospitum advenientium. Edicam Stratippocli in adibus illa, quæ scio. Non fugio. Decretum est manere domi. Neque Periphanes exprobrabit mihi cursu sese a me provocatum. Ingredior in ædes. Nimis multa fabulor.

~~~~~

libertatem meam idem.—49 Lgg. faxo, cibi.—50 C. et quinque Pll. me, soror, omisso τῇ meῇ, quod tamen servant Hl. 1. B. 1. et Lgg.—51 Donz. sæviant; al. ap. Pareum, sævibunt.—53 Lgg. exist hac. C. et quinque Pll. per ortum. Al. ap. Pareum, Thesprio exi: istac p. h. abei domum: ausculta mihi; al. abi domum.—54 Magnas res Hl. 1. est deest in Hl. 1. B. 1. Magna'st m. m. facto Lgg. facto etiam C. et Pll. 1. 2. 6. scō Pll. 3. 4. senex C. et quinque Pll.—55 Lgg. venientes.—56 E. hac intus C. et quinque Pll.

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

PERIPHANES, APÆCIDES, EPIDICUS.

PE. SATIN' ille hic homo ludibrie nos vetulos decrepitos duos

PE. Nonne Epidicus egregie nos ludificatur, tanquam duos senes annis con-

NOTE

1 *Decrepitos*] A lucerna, quæ cum deficiente oleo extinguitur, 'crepat,' seu 'decrepat.'

Habet? AP. immo edepol tu quidem miserum me habes miseris modis.

PE. Tace sis modo: sine me hominem apisci. AP. dico ego tibi jam, ut scias.

Alium tibi te comitem melius quærere: ita, dum te sequor, Lassitudine invaserunt misero in genua flemina. 5

PE. Quot illic hodie me exemplis ludificatu'st, atque te? Ut illic autem exenteravit mihi opes argentarias!

AP. Apage illum a me, nam ille quidem Vulcani irati est filius:

Quaqua tangit, omne amburit; si prope astes, æstu calefacit.

EP. Duodecim Deis plus quam in cœlo est Deorum immortalium, 10

Mihi nunc auxilio adjuutores sunt, et mecum militant.

Quicquid ego malefeci, auxilia mihi et suppetiæ sunt domi. Apolactizo inimicos omnes. PE. ubi illum quæram gentium?

fectos? AP. Immo tu ipse me reddis omnino infelicem. PE. Sile, si vis, patere me assequi hominem. AP. Ego tibi dico, ut intelligas, satius esse te quærere alium viæ socium; nam boæ ascenderunt usque ad genua præ defatigatione, in te sequendo. PE. Quot modis ille me ludibrio habuit, atque te? Quomodo ille etiam mihi penitus evisceravit meam crumenam? AP. Apage illum a me; nam ille est, sine dubio, filius Vulcani infensi. Ad quamcumque rem admoretur, eam inflamat totam; si astes juxta, consumit æstu. EP. Sunt duodecim Dii immortales, plus quam sunt in cælo, qui mihi auxiliantur nunc, et certant mecum: quicquid ego commiserim, auxilium et præsidium est domi. Aspignor omnes adversarios.

////////

1 *Satisne C. ille huic Pll. B. 1. ille hinc Hl. 1. illic Hl. 1. a m. sec.—3 Pll. aspici; C. a m. sec. adipisci.—4 C. Lgg. comitem te melius.—5 Pll. Lassitudinem. Hl. 1. mihi genua flegmina; B. 1. ingenua flegmina; C. Pll. et Scho-bing. flemina.—6 Quot ille Hl. 1. Quod illi C.—7 Hl. 1. B. 1. opes mihi argentarias.—9 Hl. 1. a m. sec. si propius abstes; et a m. pr. si prous abstes; B. 1. C. et Pll. si propius adstes.—10 Pll. quinque, Hl. 1. B. 1. plusquam placeo deorum.—12 C. auxilo. Hl. 1. et s. 'st. domi.—13 Apolactico Pll. Appolactico*

NOTÆ

3 *Apisci*] Adapisci, adipisci.

5 *Flemina*] Festus: 'Cum labore vix sanguis defluit circa talos et tumorem facit.' Idem cum 'boa' et 'tana,' *les mules aux talons.*

10 *Duodecim*] Re prospere gesta exultat servus, et præ lætitia ab-

surdum dicit; videlicet esse viginti quatuor Deos, ejus auxilio intentos, cum numerarentur ad summum aliqujus nominis duodecim.

13 *Apolactizo*] Ἀδξ, calx; ἀπολακ-τίζω, calce summoveo.

AP. Dum sine me quæras, quæras mea causa vel medio in mari.

EP. Quid me quæris? quid laboras? quid hunc sollicitas? ecce me. 15

Num te fugi? num ab domo absum? num oculis concessi tuis?

Nec tibi supplico: vincere vis? hem! ostendo manus.

Tu habes lora: ego te emere vidi: quid nunc cessas? colliga.

PE. Ilicet: vadimonium ultro mihi hic facit. EP. quin colligas?

PE. Edepol mancipium scelestum! EP. te profecto, Apæcides, 20

Nihil moror mihi precatorem. AP. facile exoras, Epidice.

EP. Eho! quid agis? PE. tuon' arbitrato? EP. meo hercule vero, atque haud tuo,

Colligandæ hæ sunt tibi hodie. PE. at non lubet. EP. non colligo!

PE. At mihi magis lubet solutum te rogitare. EP. at nihil scies.

PE. *Ubinam terrarum eum inveniam?* AP. *Dummodo investigates absque me, investigates, quod ad me attinet, vel in medio pelago.* EP. *Quid me quæris? Quid æstuas? Quid vexas hunc? Adsum. An a te declinavi? Num domo absum? Num a tuo conspectu abcessi? Nec tibi supplex sum. Cupis ligare? Præbeo manus. Tu habes vincula. Ego te vidi mercari. Quid jam cunctaris? constringe.* PE. *Profecto tu te mihi ultro sistis.* EP. *Quin constringis?* PE. *Certe servum sceleratum?* EP. *Profecto non curo si te habeam patronum, Apæcides.* AP. *Tu obtines id facile, Epidice.* EP. *Eho! quid cessas?* PE. *Arbitrione tuo agam?* EP. *Certe meo arbitrio, non tuo. Tibi constringendæ sunt hæ manus.* PE. *At non jurat.* EP. *Non constringes?* PE. *At magis delectat te mihi supplicem esse*

////////

B. 1. Ἀπολακτίζω Bipont.—14 Lgg. *me quæras mea.* Hl. 1. B. 1. *in medio mari.*—16 Hl. 1. a m. sec. num ab oculis.—17 C. *vincere*; Hl. 1. *vincite jus est ostendo*; B. 1. *vincere jus est ostendo*; Lgg. *em ostendo*; Douz. *en ostendo.*—18 *Tu habeas* Hl. 1.—19 Hl. 1. B. 1. *mihi hic ultro facis.*—20 Lgg. *mancipium.*—21 C. *mihi depræ facit*; Pll. *mihi depræ facili*; Hl. 1. *mihi de perfacili*; B. 1. *mihi de præfacili*; Lgg. *mihi de præ facis exoras.*—22 *Ecquid agis* Hl. 1. B. 1. C. Pll. Lgg. *meo h. verbo atque aud tuo C. et Pll.*—23 *Pist. non? colliga.*—

NOTÆ

19 *Ilicet*] Donatus in Terent. Phorm. 1. 4. Semper *ilicet* finem rei significat, ut 'actum est,' dictum per syocopen. Sic iudices de consi-

lio dimittebantur, suprema dicta cum præco pronuntiasset, *ilicet*, quod significat, 'ire licet.'

AP. Tragulam in te injicere adornat : nescio, quam fabricam facit. 25

EP. Tibi moram facis, cum ego solutus asto ; alliga, inquam, colliga.

PE. At mihi magis lubet solutum te rogitare. EP. at nihil scies.

PE. Quid ago ? AP. quid agas ? mos geratur. EP. frugies tu homo, Apœcides.

PE. Cedo manus igitur. EP. morantur nihil ; atque arcte colliga.

Nihil vero obnoxiose. PE. facto opere arbitraminor. 30

EP. Bene hoc habet : age nunc jam ex me exquire : rogita quod libet.

PE. Qua fiducia ausus primum, quæ emta est nudius tertius,

Filiam meam dicere esse ? EP. libuit : ea fiducia.

PE. Ain' tu, libuit ? EP. aio : vel da pignus, ni ea sit filia.

PE. Quam negat novisse mater ? EP. ni ergo matris filia est, 35

non rinctum. EP. Sed scies nihil. AP. Parat contorquere in te telum. Nescio quam machinam instruit. EP. Tempus perdis, intereadum sto solutus. Astringe, inquam, constringe. PE. Sed magis delectat te mihi supplicem esse solutum. EP. Sed nihil scies. PE. Quid facio ? AP. Quid facias ? Obtemperetur. EP. Apœcides, tu es homo frugi. PE. Præbe manus ergo. EP. Paratæ sunt. Constringe vero arcte, nihil fac humaniter. PE. Judicate hac re facta. EP. Hoc se recte habet. Age nunc. Jam roga ex me. Pete quod volueris. PE. Primum, qua impudentia ausus es dicere esse meam filiam, quæ emta est a tribus diebus ? EP. Volui ea impudentia. PE. Dicisne tu, volui ? EP. Dico : vel depone pignus mecum, nisi ea sit filia. PE. Quam mater negat novisse ? EP. Ni ergo est filia

25 Hl. 1. in te inicere ordinatur. C. Pll. et Hl. 1. fecit.—26 Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pll. a lege inquam.—27 Ast mihi B. 1. At mihi tamen magis Hl. 1. a m. sec. Hic versus deest in Bipont. Vss. 25. 26. 27. desunt in Hl. 1. a m. pr.—28 Hl. 1. B. 1. frugi tu es.—29 C. et Pll. arte.—30 Hl. 1. obnoxiasse ; B. 1. obnoxiassem ; Lgg. obnoxio ; C. obnoxiosse. Lgg. factum opere arbitrario ; C. arbitramino ; Hl. 1. artitra nunc ; B. 1. arbitrare nunc.—33 Hl. 1. libuit.—34 C. et quinque Pll. vel ad pignus. Hl. 1. B. 1. mea sit filia.—35 Novisse

NOTE

25 *Tragulum*] Dolium. Adeo dolo- a constricto vereantur. 'Tragula,'
sum experti sunt Epidicum, ut etiam aut de telo, aut de reti intelligenda.

In meum nummum, in tuum talentum pignus da. PE. enim istæ captio 'st.

Sed quis ea est mulier? EP. tui gnati amica, ut omnem rem scias.

PE. Dedin' tibi minas triginta ob filiam? EP. fateor datas:

Et ego argento illam me emisse amicam filii fidicinam, Pro tua filia: istis adeo te tetigi triginta minis. 40

PE. Quomodo me ludifecisti de illa conductitia Fidicina? EP. factum hercle vero, et recte factum judico. PE. Quid postremo argento factum est, quod dedi? EP. dicam tibi:

Neque malo homini, neque benigno, tuo dedi Stratippocli.

PE. Cur dare ausus? EP. quia mihi libitum est. PE. quæ hæc, malum, ferocia est? 45

EP. Etiam inclamitor, quasi servos? PE. cum tu es liber, gaudeo.

matris, unum talentum deponere contra unum nummum. PE. Profecto fraus subest. Verum quæ est hæc mulier? EP. Amica tui filii, ut teneas omnem rem. PE. Tibi vine dedi triginta minas ob filiam? EP. Confiteor datas, et me mercatum esse illo argento, illam fidicinam amicam filii pro tua filia. Te itaque fraudavi istis triginta minis. PE. Quanto me ludibrio habuisti de illa fidicina mercede conductæ? EP. Factum est profecto, et existimo recte factum. PE. Denique, quid factum est de argento, quod numeravi? EP. Tibi aperiam. Neque dedi malo homini, neque hono, Stratippocli tuo unico filio. PE. Quare ausus es dare? EP. Quia mihi placuit. PE. Quæ hæc, malum, audacia est? EP. Adhuc increpor quasi servus

~~~~~

quem negat Lgg. non ergo Hl. 1. B. 1.—36 Hl. 1. B. 1. pignus daniste captio est. C. iste.—37 Sed quis est ea Hl. 1. B. 1. ut omne scies Hl. 1. ut omne scias Pl. Hl. 1. a m. sec. et B. 1. ut omnem scias C.—38 Diden C.—39 Et ego eo argento Hl. 1. fili C.—40 Pro filia tua B. 1. iste ab ore Hl. 1. a m. pr. B. 1. C. Pl. 1. 2. 3. 4. istius ab ore Hl. 1. a m. sec. isto ab ore tetigi Lgg. istis adeo te tetigi al. ap. Pareum. iste ab ore tetigi margo ed. Gronov. minas B. 1. Hl. 1. a m. sec.—41 Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pl. ludo fecisti; Lgg. ludifecisti; al. ludos fecisti.—42 Hl. 1. et recte judico factum.—44 Codex Gallic. ap. Pareum, neque indigno; C. neque benigno tuo dedisti [lacuna] ippocli; Hl. 1. B. 1. tuo S. dedi.—45 Hl. 1. B. 1. libitum est. Codex Vascosanus, ferocia 'st; verba ferocia est desunt in Hl. 1. B. 1. C. et quinque Pl.—46 C. quesi; Lgg.

NOTÆ

36 *In meum nummum*] Servos cum hero non decebat æquis conditionibus pignore deposito certare; nummum servus, talentum dominus depo-nebat.

40 *Te tetigi*] Hoc loco te fraudavi; sed in re minimi momenti, ut 'tangere' et 'verberare' differunt, quod 'tangere' est leniter ferire, et 'verberare' est insigniter lædere. *Te*

EP. Merui, ut fierem. PE. tu meruisti? EP. vise intro :
ego faxo, scies

Hoc ita esse. PE. quid est negotii? EP. jam ipsa res
dicet tibi :

Abi modo intro. PE. hei! non illuc temere 'st! asserva
istunc, Apœcides.

AP. Quid illuc, Epidice, est negotii? EP. maxima hercle
injuria 50

Vinctus asto, quojus hæc hodie opera inventa est filia.

AP. Ain' tu te illius invenisse filiam? EP. inveni, et domi
est.

Sed ut acerbum est, pro benefactis cum mali messem me-
tas !

AP. Quemne hodie per urbem uterque sumus defessi quæ-
rere ?

EP. Ego sum defessus reperire, vos defessi quærere. 55

PE. Quid istic oratis opere tanto? meruisse intellego,

Ut liceat merito hujus facere: cedo tu, ut exolvam, ma-
nus.

*essem? PE. Lator, quando tu es liber. EP. Merui, ut fierem. PE. Tu meru-
isti? EP. Vide in adibus. Ego efficiam intelligas hoc ita se habere. PE. Quid
est rei? EP. Modo res ipsa tibi loquetur. Ingredere modo. PE. Hei! illud
non est dictum temere. Tuere istunc, Apœcides. AP. Quid est illud rei, Epi-
dice? EP. Profecto sum vinctus gravi iniquitate, cujus industria hæc filia
reperita est hodie. AP. Dicisne tu te reperisse ejus filiam? EP. Reperi et domi
est. Sed quam crudele est pro beneficiis metere mala! AP. Eumne in quo inves-
tigando per urbem sumus defatigati ambo? EP. Ego sum defatigatus in eo inve-
niendo, vos defatigati estis in eo investigando. PE. Quid me tam enixe rogatis?
scio eum mereri, ita ut par sit solvere, ut dignus est. Tu præbe manus, ut tollam*

~~~~~

*quasi. Hl. 1. B. 1. tun' es liber.—47 C. risse intro; Lgg. vise intro. Nonnulli
scias.—49 Ibi modo C. Lgg. PE. ei Pl. omnes et Lgg. adversum istunc Hl. 1.
adversu istum B. 1.—51 Vinctus arto Lgg.—52 Ain tu illius Hl. 1. a m. pr.—
53 Sed hand acerbum est B. 1. quom malis in eodem codice et C. cum males
Hl. 1. cum malas Hl. 1. a m. sec. me sim metas C.—54 Quanne Hl. 1. B. 1.
C.—55 Hic vs. deest in Hl. 1. B. 1.—56 Quid isti Hl. 1. B. 1. Quid istis C. et*

NOTÆ

*teligi triginta minis, id est, triginta
tantum minis fraudavi, qui poteram
longe pluribus circumvenire.*

53 *Mali messem metas*] Cicero: 'ut
sementem feceris, ita et metes.'

54 *Quemne*] Id est, tuæ es quem

*quæсивimus per urbem, ut nobis da-
res pœnas, qui que reperisti Peripha-
nis filiam?*

56 *Quid istic oratis*] Periphanes al-
loquitur Stratippoclem et filiam ro-
gantes ut solvatur Epidicus.

EP. Ne attigas. PE. ostende vero. EP. nolo. PE. non æquom facis.

EP. Nunquam, hercle, hodie, nisi supplicium mihi das, me solvi sinam.

PE. Optimum atque æquissimum oras : soccos, tunicam, pallium 60

Tibi dabo. EP. quid deinde porro ? PE. libertatem. EP. at postea ?

Novo liberto opus est, quod pappet. PE. dabitur : præbebo cibum.

EP. Nunquam, hercle, hodie, nisi me orassis, solves. PE. oro te, Epidice,

Mihi ut ignoscas, si quid imprudens culpa peccavi mea.

At ob eam rem liber esto. EP. invitus do hanc veniam tibi, 65

Nisi necessitate cogar : solve sane, si lubet.

vincula. EP. Ne admoveas manum. PE. Præbe vero. EP. Non præbebo. PE. Iniquum agis. EP. Sane, non patiar mihi adimi vincula hodie, nisi multeris. PE. Optas rem rectissimum atque æquissimum. Tibi dabo soccos, tunicam, pallium. EP. Quid postea ? PE. Libertatem. EP. Quid deinde ? Novo liberto opus est, quod liguriat. PE. Apponctur : suppeditabo escam. EP. Certe non mihi adimes vincula hodie, nisi me rogaveris. PE. Rogo te, Epidice, parce mihi, si erravi in aliquo insciens, mea culpa, sed esto liber propterea. EP. Tibi impertior ægre hanc veniam, adducor necessitate. Adime vincula profecto, si juvat.

quinque Pl. — 57 *Ut liceat ejus merito* Hl. 1. B. 1. *meritissimo* Lgg. — 58 *Ne attigas* C. — 59 Hl. 1. B. 1. *das mihi. Hl. 1. me sinam solvi.* — 62 Lgg. *opu'st.* Hl. 1. Pl. 2. 4. 6. *quod patet ;* Pl. 3. *quod patet ;* Pl. 1. et C. *quod pappet ;* B. 1. *quod pape dabitur cibum.* — 63 *Num qua* Lgg. — 64 *Mihi ignoscas* nonnulli ap. Pareum. — 65 *At eam ob rem* Hl. 1.

NOTÆ

58 *Ne attigas*] A 'tago,' pro 'tango ;' 'attigere,' 'contigere : ' 'tagax furunculus' dictus a 'tagendo.' Cicero : 'Quæstor libidinosus, tagax.'

62 *Quod pappet*] Quod edat. 'Pappare' dicuntur pueri, quando præ-

mansos et molliores cibos glutunt. 'Pappare' a 'papilla,' aut 'papilla' a 'pappare.'

64 *Imprudens culpa*] Donatus : 'Opera est, si scientes læserimus ; culpa, si nescientes. Quorum alterum sceleris est, alterum stultitiæ.'

GREX.*

Hic is homo est, qui libertatem malitia invenit sua.
Plaudite, valet: lumbos surgite atque extollite.

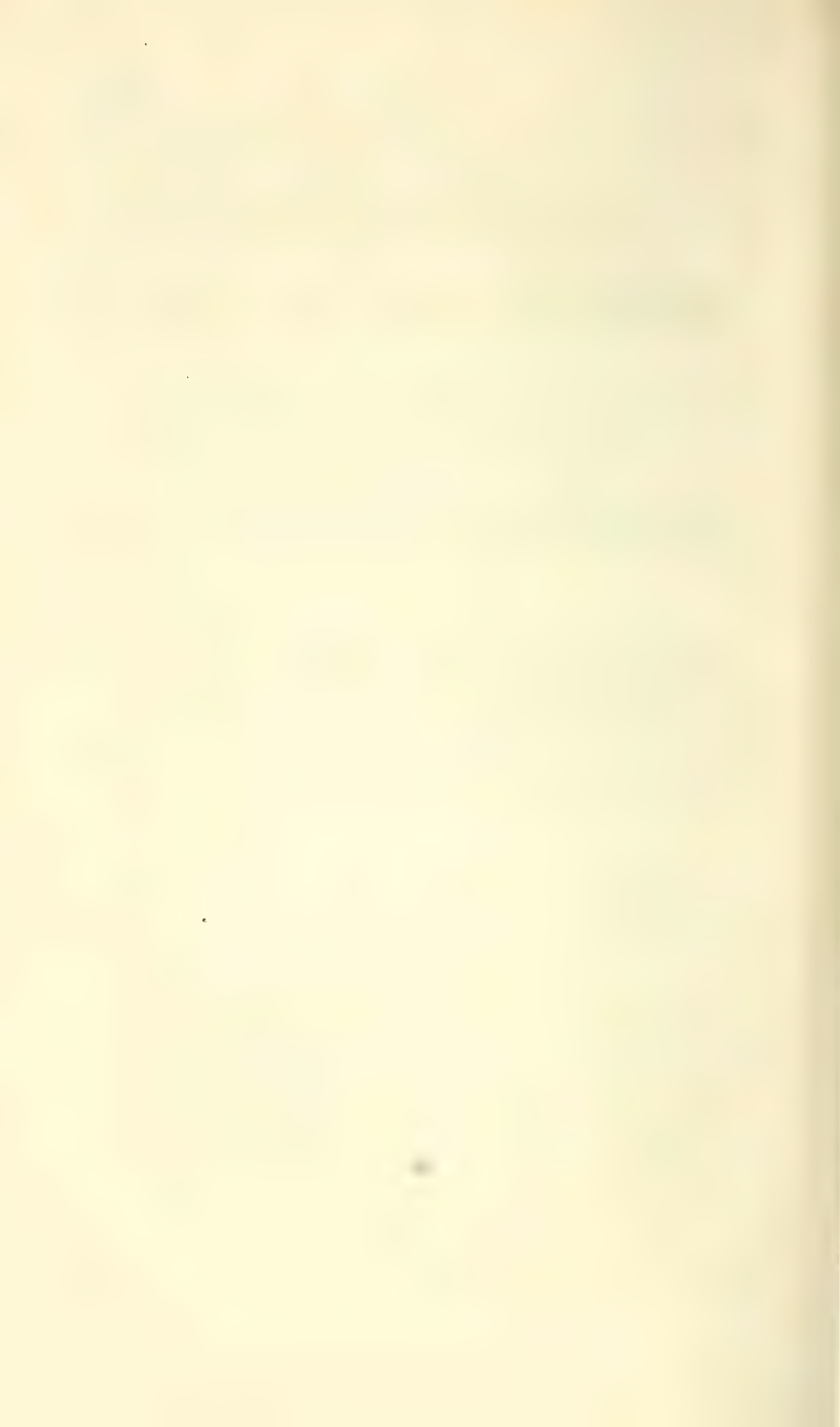
Hic homo est is, qui adeptus est sua nequitia libertatem. Plaudite, valet: erigite, atque attollite lumbos.

////////

* C. non separat ista, sed jungit præcedentibus: separatim tamen leguntur in Pll. et Lgg. Editiones aliquot, pro GREX, habent RECITATOR.—
2 *Plaudite, et valet, lumbos porcite, atque, &c.* Douza; *lumbos exurgite* Hl. 1. B. 1. *lumbos surgite* Lgg. C. et Pll. Hic deficient codd. Harleiani B. 2. et Lgg.

NOTÆ

2 *Lumbos surgite*] ‘*Surrigite,*’ ut curvatis sunt lumbis; qui surgunt, ‘*surpite,*’ ‘*surripite.*’ Qui sedent, *surrigunt.*

M. ACCII PLAUTI

BACCHIDES.

DRAMATIS PERSONÆ.

PISTOCLERUS, *Adolescens.*

LYDUS, *Pædagogus.*

BACCHIDES, *Meretrices.*

CHRYSALUS, *Servus.*

NICOBULUS, *Senex.*

MNESILOCHUS, *Adolescens.*

PARASITUS.

MILITIS PUER.

PHILOXENUS, *Senex.*

CLEOMACHUS, *Miles.*

GREG.

ARGUMENTUM * SUPPOSITUM.

Bacchidis amore furit Mnesilochus.

Aurum ut redimat, Præsumia fertur Ephesum.

Cretam Bacchis navigat, atque alteram

Mnesilochus insanit amore Bacchidis. Antequam ea fruatur, proficiscitur Ephesum ad repetendam pecuniam ab Archidemide. Bacchis vela facit in Cre-

////////

* ARGUMENTUM (ut quibusdam videtur) Prisciani Bipont.—1 *Bacchidis a. adolescens Mnesilochus furit Both.*—2 *Idem, ut recipiat, Ephesum cum fert pro-*

NOTÆ

2 *Aurum ut redimat*] Non ita proprie hoc loco ponitur 'redimere,' pro 'repetere' pecuniam, nisi 'redimere' ponatur, pro 'eximere' et 'adi-

Convenit Bacchidem : inde Athenas redit :

Hinc dat Mnesilochus ad Pistoclerum literas,

5

Illam conquirat : redit ; turbas movet,

Dum putat amari suam : ut mutant geminas,

Ei dat aurum : pariter amant.

Senes dum gnatis student, scortantur, potitant.

tum, et adit Bacchidem sororem. Inde Bacchis revertitur Athenas. Idcirco Mnesilochus scribit ad Pistoclerum epistolas, ut quærat Bacchidem. Mnesilochus Epheso revertitur ; tumultuatur ; quia arbitratur suam amicam amari a Pistoclero ; sed errant in nomine geminarum : quod cum agnoscit Mnesilochus, numerat pecuniam militi. Uterque suam deperit. Quando senes operam dant corrigendis filiis ; ipsi corrupti a Bacchidibus, libidinantur, pergræcantur.

~~~~~

sumia.—3 C. altera B. navigat alteram Both.—4 Conventum B. ; i. A. revertunt Idem.—5 Hinc ad sodalem dat M. l. Both.—6 Idem, mox redit.—7 Idem, sed geminas ut videt.—8 Et retrahit per servum aurum, et pariter ambo amant Both.—9 Studentes gnatis potant, scortantur, senes, Idem. In margine Ald. penes nos, aliud Argumentum manu antiqua exaratum est, hoc scilicet :

*Bacchidis amator in Ephesum Mnesilochus abit
Aurum exacturus, et Pistoclero eam interim
Commendat, ille Bacchidem alteram perit.
Credit reversus Mnesilochus eum sibi
Haud esse fidum, et omne aurum numerat patri
Iratus : at re cognita Chrysali opera
Demungit bis patrem, a stupro qui filiam
Existimabat redimere et perjurio.
Senem cum socio tandem illectant Bacchides.*

NOTE

mere, quod significat ‘ tollere, ’ ut sit idem ‘ redimere ’ et ‘ referre ; ’ quia erat aurum depositum apud Archidemidem. Vide Argumentum fabulæ.

Præsumia] Factum ab auctore supplementi vocabulum. Videtur enim hoc innuere, Mnesilochum deperire Bacchidem, sed antequam ea fruatur, coactum esse ire Ephesum. Itaque *præsumia* idem significare videtur ac ‘ antea. ’ Mirum in tanta interpretatione turba esse nullum, qui de voce hac quicquam dixerit.

5 *Hinc dat*] Videlicet Bacchis amica Mnesilochi, desiderio videndæ sororis, amicæ militis Cretensis, Athenis navigaverat in Cretam insulam, rursus e Creta Athenas cum sorore reversa, hospitium mutaverat. Hinc Mnesilochus, qui est Ephesi, ignorat ubi jam maneat sua Bacchis ; sed

datis ad Pistoclerum literis, mandat eam quæri.

7 *Ut mutant geminas*] Facilius id ex sensu, quam ex verbis intelligas. *Ut mutant geminas*, id est, quando turbas movet Mnesilochus, id accidit, quia errant in mutatione geminarum : nimirum ignarus Mnesilochus duas esse Bacchides, quod de sorore amicæ suæ audivit, id de sua amica dictum putat.

8 *Ei dat aurum*] Id est, Mnesilochus, opera Chrysali, circumducto patre Nicobulo, ducentos Philippeos numerat Cleomacho militi ad redimendam Bacchidem amicam.

9 *Dum gnatis student*] ‘ Studere alicui, ’ est inferioris ad superiorem ; vulgo enim superiori ‘ studet ’ placere inferior. Hoc loco idem significat atque ‘ adlibere mentem, curam, ope-

NOTÆ

ram, eamque sedulam,' corrigendis natis.

Potitant] Videlicet dum Nicobulus Mnesilochi, et Philoxenus Pisto-

cleri patres student avocare filios ab amoribus Bacchidum, victi blanditiis meretricum rivalet fiunt filiorum, immo socii libidinum.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

Ex Bacchidibus Plauti adducuntur a Charisio et Nonio, quæ in hac fabula non leguntur: ut esse mutilam illam facile existimare possumus. Quæ vero addita leguntur in editis libris, ut licet per me de iis sentiat quisque quod voluerit; ita vel mediocriter literis Latinis erudito dubium esse non potest, Plantina illa non esse. Fulgentius quidam interpret veterum nominum, 'Nasiternam' adducit de Plauti Bacchide: nescio an alia illa Fabula fuerit: nam hujus nomen est, 'Bacchides.' Fabula hæc elegans est: sed flagitia et turpitudinem nefariam proponit: ad cujus cognitionem terri debent animi piorum, consideratione horribilis iræ divinæ, qui contemptum et neglectiōnem veritatis tam atrociter ultus fuit, ut in tantos errores, et talia peccata homines delabi sineret: in quorum mores hæc tanta, et tam fœda vitia invaderent, quibus quidem civitates et imperia tandem interierunt. Argumentum Fabulæ tale est: Absens in Epheso, quo missus fuerat a patre Mnesilochus, petit a sodali Pistoclero, ut Bacchidem amicam suam reperiat. Eam apud sororem ille et ipsam nomine Bacchidem forte invenit, et hujus sororis amore implicatur. Redit mox ex Epheso Mnesilochus, et errans de sermonibus Lydi pædagogi, in ira consilium de auro retinendo, quod servus Chrysalus commentus fuerat, omne perturbat. Postea re cognita orat servum, ut aurum per fallacias retrahat. Id ille audacissime perficit: sed tandem fraude patefacta, sævi et minaces senes blanditiis meretricum pelliciuntur eodem, ubi filios perire ægerrime paulo ante tulerant.

SUPPOSITA.*

ARGUMENTUM præcedens, Prologus, et Scenæ principis initium, est ex editione Coloniensi Gisberti Longolii, Ultrajectini. Fabulatur Liscaris Grammaticus ille Græcus, in Epistola ad Bembum, se Messanæ in Sicilia ista invenisse. Sunt etiam, qui a Francisco Petrarcha conficta opinentur. Etiam in Basiliensi edit. leguntur.

* Hæc habentur in Junt. Gryph. Longol. aliisque sequioribus. Male Pe-

PROLOGUS.

SILENUS.

MIRUM hodie 'st, ni spectatores in subselliis
 Ridiculos strepunt, tussunt, rhonchos cient,
 Consulcant frontem, et ore concrepario
 Frequenter fremunt, atque male mussitant.
 Vix in juvena locum obtineant
 Aut glabri histriones, aut pervolsi ludii :
 Quid veternosus prodit internuntius

5

Licet mirari si hodierna die ii qui spectant de suis sedibus, minime obstrepant histrionibus, mittant tussim, obsterant, adducant frontem, et obmurmurent identidem ore clamoso, maledicantque mussitando ista : Actores impuberes, aut depilati Lydii in juventute haberent difficile locum in scena ; quare igitur ille senex obru-

~~~~~

trarchæ tribuunt, ut opinatur Bothius.—1 Both. spectatores ni.—2 Ridiculo

NOTE

2 *Ridiculos*] Passim in Plauto 'ridiculus' significat eum qui concitat risum aliis, quales Græci γελοιοποιούς nominant. Ejusmodi erant scurræ et parasi. Hic ab auctore Supplementi accipitur pro histrione Sileno, qui habitu et comitatu ad movendum risum composito prodit in scenam, utpote senex impositus asino.

Ridiculos strepunt] Inusitata syntaxis, pro 'ridiculis obstrepunt;' nisi ellipsis sit præpositionis 'ob,' quæ regat conjuncta quod regeret conjuncta.

Rhonchos cient] 'Rhonchus' est proprie stertentium, a ῥέγχω, sterto. Plautus : 'Dum dormit, rhonchissat.' Rhonchus est quando flatus erumpit cum tanto impetu e naso, ut nares ambæ eo succussæ sonitum emittant. Hic accipitur pro indicio hominis ægre ferentis quod aut dicitur aut exhibetur. Apud Martialem pro risu sumitur; revera in effuso risu rhonchus inest quidem.

3 *Ore concrepario*] *Concrepario* a 'crepo' derivatur per auctorem Sup-

plementi. Sed pro archaismo Plautino novum invehit barbarismum in hoc suum Supplementum.

5 *Vix in juvena*] Est prosopopœia spectatorum hujus fabulæ; quasi dicat; 'Iniqui spectatores,' hæc dicunt secum mussitando, 'histriones glabri vix obtineant locum,' &c.

6 *Glabri histriones*] Histriones erant glabri, quia erant, aut impuberes, aut pervolsi, id est, arte depilati. 'Histrionio' a vocabulo Thusco 'hister,' quod significat Indionem.

Pervolsi ludii] *Ludii* erant adolescentes tuniculas induti insignes, id est, alias a quotidianis, galeati, ensiferi, et peltati, qui circensibus et theatralibus ludis in versum, id est, in orbem incedebant, velut pompæ duces, Saliis similes. 'Ludi' ex eo vocati, quod a Lydis hoc genus ludieri inventum videretur: at si qui erant grandiusculi, vellebantur, ut glabri fierent.

7 *Veternosus*] *Veternus* est morbus, qui inevitabili necessitate dormiendi obruit: ἀήθαργος a Græcis dicitur, a

Senex, qui dorso fertur asinario ?

Attendite, quæso, atque animum advortite,

Dum nomen hujus eloquor statariæ.

10

Æquom est vos Deo facere silentium.

Officio oris non decet illos utier,

Qui non ut clament, sed ut spectent, veniunt.

Aureis date otiosas ; at non in manum ;

Has volo volans vox vacuas feriat.

15

Quid veremini ? ictus an sint minus noxii,

Qui repetunt laxa, aut hiulca obstruunt ?

Estis benigni : merito vos amant cœlites.

tus veterno, impositus tergo asinino venit in hanc, sub persona internuntii ? Audite attente, obsecro, atque adhibete mentem, intereadum vobis aperio, quomodo vocetur hæc Comœdia stataria. Est justum vos audire tacitos numen. Minime convenit eos adhibere munus linguæ, qui huc accedunt, non ut vociferentur, sed ut spectent. Præbete aures vacuas, non quidem apprehendendas manu. Has nostra vox pulset vacuas, quando advolabit. Quare formidatis ne ictus, qui aperiunt clausa, minus lædant, quam qui occludunt aperta ? Estis benigni, jure Dii vos diligunt. Omnes

////////

obstreunt Idem.—16 Both. an minus sunt noxii.—18 Both. vos ament.—19

NOTÆ

nobis *lêthargie*. Metaphorice dicitur pigritia, *veternus*.

Internuntius] Internuntius in fabulis appellatur, qui nuntius, intercedit inter histriones et spectatores, qualis est hoc loco Silenus in Prologo.

8 *Dorso asinario*] Fabulantur poëtæ Silenum esse Bacchi nutritium et pædagogum, asino vehi solitum.

10 *Statariæ*] Duo erant genera fabularum, unum statariam, alterum motoriarum. Statariæ fabulæ a statibus histrionibus, vel saltem placide sese moventibus, repræsentabantur ; motoriæ, quæ ab histrionibus discursantibus tumultuantibusque exhibebantur. Hæc quamvis sit magna ex parte stataria, tamen in Mnesilocho, et patre ejus Nicobulo, nonnihil est motoriæ. Videlicet, quando ille totam restituit pecuniam patri, hic vero quando sese fraudatum pecunia intelligit, non longe abest uterque a

motoriæ agitatione.

14 *At non in manum*] Captat hoc loco risum auctor Supplementi ; quia dixit Silenus spectatoribus, ' aures date,' quasi veritus ne sibi avellerent aures ipsi, et Sileno petenti darent, subjicit, *non in manum*, id est, non peto ut aures vestras mihi detis in manum, sed tantum ut præbeatis attentas.

15 *Has volo volans*] Quasi dicat, præbete aures, ut eas vox mea feriat.

16 *Quid veremini*] Impedita oratio, et a Plantino stylo alienissima. Ludit vero in *feriat* ; quasi dicat an veremini, quando a vobis peto, ut claudatis os, et aperiatis aures, ne ictus magis sint noxii, qui aperiunt aures, quam qui obstruunt ora ? Nam *ictus qui repetunt laxa*, sunt ' qui petunt ut laxæ sint, et apertæ aures.' Atqui sine ullo negotio clauditis os, sic et citra operam aperietis aures.

Factu'st silentium, tacent pueri.

Novam ad rem jam novom spectate nuntium.

20

Qui sim, cur ad vos veniam, paucis eloquar :

Simul hujus nomen proferam Comœdiæ.

Ecce fabor jam vobis, quod expetitis,

Proinde vos mihi facite audientiam.

Naturæ Deus sum, Bromii altor maxumi,

25

Fœmineo qui peperit rem exercitu :

Quicquid hujusce gentes ferunt inclytæ,

Nonnihil nostro gesta sunt consilio.

Nunquam quod mihi placet, illi displicet.

Æquom 'st, si pater obsequitur patri.

30

favent linguis ; pueri ipsi silent. Aspicite novum nuntium novæ rei. Dicam breviter quis sim, et quare me conferam ad vos, et una dicam quomodo hæc fabula appelletur. Jam jam vobis aperiā, id quod exoptatis, quocirca audite me attente. Sum Deus naturæ, nutritius potentissimi Bacchi, qui comparavit regnum copiis muliebribus. Fecit meis monitis nonnulla ex iis, quæ nationes ei subditæ prædicant de eo. Quod ei probatur, nunquam mihi non probatur. Est justum si pater

~~~~~

Factum est Idem.—30 'Forte legendum est, *Æquom est, si filius o. p.* sed hoc

NOTÆ

19 *Tacent pueri*] Argumentum est altissimi silentii, quando vel ipsi pueri linguam osque premunt.

25 *Naturæ Deus sum*] Silenus dicitur Deus naturæ, non quod unus sit naturæ Deus ; sed quod e Diis naturæ unus sit. Veteres autem plures naturæ Deos venerabantur : primus erat omnium Pan, secundus tantum locus assignabatur Sileno. Deorum naturæ nomine ferme intelligebantur ii quibus erat naturæ pars aliqua curæ. Sic Sylvanus et Dryades sylvarum et arborum, Hyades fontium, Oreades montium numina erant. Genius dicitur Deus naturæ, ab Horatio Epist. II. 2. 'Scit Genius, natale comes qui temperat astrum, Naturæ Deus humanæ, mortalis in unum Quodque caput.'

Bromii altor] Bromius vocatus est Bacchus, ἀπό τοῦ βρέμειν, a fre-

multuantur et bacchantur. Silenus dicitur a poetis fuisse nutritius Bacchi.

26 *Fœmineo exercitu*] In Indica expeditione habuisse in comitatu dicitur Bacchus mulieres insanientes, quæ 'Bacchæ,' a Bacho, 'Bacchantesque,' dictæ sunt.

28 *Nostro consilio*] Poëtæ dicunt Silenum fuisse non solum nutritium, sed et pædagogum Bacchi. Porro est informatoris erigere animum discipuli ad honesta omnia, et consiliis, hortatu, monitis eum juvare.

30 *Si pater obsequitur patri*] Pater Bacchus appellatur hoc loco, non Sileni tantum, sed omnium : erat enim titulus honoris cum amore conjuncti etiam Diis tribui solitus. Sic, 'Jupiter,' 'Mars piter,' id est, 'Jovis pater,' ubi Jovis est antiquus nominativus, et 'Mars pater.' Sæpissime in veteribus conjunguntur Liber pa-

Asibidam Ionii me vocitant greges,
Quod vecturio senex vehar asinario.

Qui sim, tenetis : si tenetis, sinite,

Ut nomen hujus eloquar statariæ,

Simul sciatis ad vos cur venerim.

35

Philemon Græcam olim dedit fabulam,

Hanc, qui Græcissant, Evantides nuncupant ;

paret patri. Histriones me nuncupant Asibidam, quia sum senex, qui portor asino elitellario. Scitis quis sim? Si scitis, putimini jam ut edicam nomen hujus Comædiæ statariæ. Uno tempore accipietis quare ad vos accesserim. Philemon exhibuit quandam unam Comædiam, quam ii qui Græce loquuntur appellant Evantides ;

est laterem lavare.' Both.—31 'Asinivehidam me vocitant Ionii greges] Ita Jos. Scaliger in Catalectis, vel potius *Asividam*, quod accipi vult pro *Astrenidam*, h. e. *Asinivehidam*, quemadmodum euphoniæ gratia dicatur *σιαλόγος*,

NOTÆ

ter, id est, Bacchus, quem titulum hoc magis meretur, quod alterum vitæ præsidium, nempe vinum, in ejus tutela positum crederetur. Itaque Silenus hoc loco nomine patris, inteligit omnium patrem Bacchum, et inivit uno tempore patrem illum, esse suum alumnum, et filium, quia informator est alter pater.

31 *Asibidam*] Quæ sit vocis hujus origo, ipse explicat auctor Supplementi versu sequenti, 'Quod vecturio senex vehar asinario.' Igitur 'asibida' venit ab 'asinivehida.' Sed ut consuleretur euphoniæ, contractus factum est verbum, ut pro ἀμφιβολόγος, dicitur ἀμφιβολόγος, et apud nos *idolatrie*, pro *idololatrie*, ab 'idololatria' : sic pro 'asinivehida' dictum est primo 'asivehida,' deinde 'asivida' : ex 'asivida' autem culpa librariorum factum est 'asibida,' quod crediderim contigisse quod alter scripserit librariorum altero dictante, qui usu Aquitanorum, *b* pro *v* pronuntiavit. Aut quod in veteribus elementis capitatum fuerit *v*, ut facile pro *b* fuerit usurpatum.

Ionii greges] Id est, histriones et Lydii, quia Lydia finitima erat Ionix, ne dicam pars.

32 *Vecturio*] Id est, vehiterio, 'vehoh.'

36 *Philemon*] Syracusanus Comicus, qui Alexandri magni tempore floruit. Quintilianus : 'Philemon pravis sui temporis judiciis, Menandro sæpe prælatus est, consensu tamen omnium meruit secundus appellari.'

37 *Græcissant*] Vocabulum hoc ad imitationem Græcorum est factum. More enim Græcorum agere aut loqui dicebant Ἑλληνίζειν. 'Patrisso' dixerunt Plautus et Terentius, pro paternos mores sequi, in Psendolo Plautus, 'Id ne tu mireris, si patrisat filius.' Terentius in Adelphis, 'Laudo, o Ctesipho, patrisas, abi te virum judico.' Sequenti versu 'Latinnissare' est Romano more loqui.

Evantides] Sic appellatæ sunt Bacchæ, ab 'Evan' : quia inter orgia seu sacra Bacchi erat crebra Baccharum acclamatio 'Evan,' 'Evan.' Igitur quod Græce *Evantides*, id Latine redditur *Bacchides*.

Plotus, qui Latinissat, vocat Bacchides.

Quare non est mirum, si huc advenerim.

Bacchus bacchantes Bacchas mittit Bacchides :

40

Ego ad vos porto : quid ? dixi mendacium ?

Non decet mentiri Deum : at vera fabulor :

Non ego eas porto, verum salsus asinus

Via defessus, tres, si rite memorem,

Fert : unum videtis : ore quid feram, specite :

45

Duas sorores debacchantes Samias,

Meretrices lepidas, uno prognatas tempore,

Iisdem parentibus fœtu gemellitico,

Non minus similes, quam lacti lac, si conferas,

Plautus, qui Latine loquitur nominat Bacchides. Quapropter non est mirabile, si huc processerim. Bacchus mittit ad vos Bacchides, quæ sunt Bacchæ bacchantes. Ego ad vos eas affero. Quid? dixi mendacium? Indecorum est mentiri deum. Itaque dico vera. Ego non eas affero; sed asinus salax, itinere defatigatus, portat tres, si recordor bene. Cernitis unum. Aspicite quid feram in ore; nempe duas sorores Samias debacchantes, festivas puellas, editas uno partu, iisdem parentibus, fœtu gemino. Quæ sunt tam similes, quam si compares lac cum lacte,

ἀμφιβολόγος, pro σιαολόγος, ἀμφιβολολόγος.' Both.—42 Idem, ut fabuler.—

NOTÆ

39 *Quare non est mirum*] Hoc, et sequenti versu reddit rationem quare per Silenum Bacchus mittat Bacchides in scenam; nam cujus est curare Bacchas, nisi Bacchi? per quem autem eas mittat, nisi per nutritium suum informatoremque Silenum? hoc et amolitur Silenus culpam ab auctore Supplementi; neque enim Deus interesse debet in scena, nisi nodus Deo vindice dignus inciderit. Nullus autem nodus est qui unius opera Dei solvi possit. Sed adest Silenus ad commendandas Bacchides, quæ et Bacchæ, quia initiatæ erant sacris Bacchi, et Bacchantes, quia tam sunt formidolosæ et Mnesilochi et Pistoclero illecebris snis, quam esse solebant Bacchantes thyrsis suis, vociferationibusque.

42 *Non decet mentiri Deum*] Mendacium servile vitium est, atque adeo

a natura divina alienissimum, cujus bonitatis est non fallere, ut sapientiæ non falli. Quo magis homines dignitate eminent, hoc illis est mendacium turpius.

43 *Salsus asinus*] Id est, salax : raro autem Latine dicitur *salsus* pro 'salace.' Salax a 'saliendo,' et *salsus* a 'sale.' 'Salax' autem dicitur asinus præter cetera animalia ab historiæ naturalis scriptoribus.

45 *Ore quid feram*] Dixit asinum cui est impositus Silenus, tres ferre, videlicet Silenum, quem vident spectatores, et duas Bacchides, sed se ferre ore duas illas sorores.

46 *Samias*] Bacchides erant ex insula Samo.

47 *Uno prognatas tempore*] Hinc incipit oratio ad exprimendam similitudinem duarum Bacchidum, quæ non abest longe a stylo Plautino.

Aut aquam aquæ, dimidiatas imputes,	50
Has, si videres, ita confundas oculos,	
Utra ut sit, non queas internoscere.	
Quod restat expetitis : jam date silentium ;	
Hujus argumentum eloquar Comœdiæ.	
Samos quæ terra sit, nota est omnibus :	55
Nam maria, terras, montes, atque insulas	
Vostræ legiones reddidere pervias.	
Hac Pyrgoteli Sostrata Pyrocle viro	
Uno edidit gnatas nisu geminas.	
Placuitque initiatis Trieteride	60

aut aquam cum aqua: existimes unam sectam mediam in duas. Si has intuearis, aspectus tui erunt adeo turbati, ut non possis discernere utra sit ambarum. Exoptatis audire ea quæ supersunt. Facile nunc silentium, dum expono argumentum hujus Comœdiæ. Neminem latet quæ regio sit Samos. Nam vestri exercitus patefecerunt viam per maria, terras, montes atque insulas. Sostrata peperit in hac insula ex Pyrgotele Pyrocle suo viro duas filias uno partu. Visum est parentibus,

////////

43 Idem, insulsus asinus.—52 Utra utra sit Both.—58 Pyrgotelis Idem.—

NOTÆ

55 *Samos quæ terra sit*] Samos, nunc *Samo*, insula maris Ionii.

56 *Nam maria*] Adulatur hoc loco Romanis, quorum virtus et fortitudo jam in omnia maria regionesque penetravit.

58 *Pyrgoteli Pyrocle*] Raro apud Græcos duo nomina imponebantur uni homini, nisi alterum esset aut gentis aut urbis. Quid sit igitur *Pyrgoteles Pyrocles* unus auctor Supplementi aperire possit. Nisi *Pyrocles* sit nomen patris Bacchidum, et *Pyrgoteles* appelletur a *Pyrgotele* gemmarum sculptore nobilissimo, a quo tantum Alexander Magnus se in gemmis sculpi passus est. Plinius xxxvi. 1. 'Ismenia ætate multos post annos apparet, sculpi etiam smaragdus solitos. Confirmat hanc eandem opinionem edictum Alexandri Magni, quo vetuit in gemma se ab alio sculpi, quam a *Pyrgotele*, non dubie clarissimo artis ejus.' Idem vii. 37. 'Idem hic imperator edixit, ne quis

ipsum alius, quam Apelles pingeret; quam *Pyrgoteles* sculperet; quam *Lysippus* ex ære duceret.' Crediderim auctorem Supplementi ludere voluisse in nomine *Pyrgotelis*, quasi dicat *Pyrocle* fuisse alterum *Pyrgotelem*, qui tam elegantes forma Bacchides genuerit; et mihi hanc conjecturam adjuvare videtur, quod 'bacca,' amota aspiratione, locum præbere potuerit ludo, quasi dicat in 'bacchis,' seu gemmis duabus, suam industriam nobilitasse, ut olim *Pyrgoteles* ille in 'baccis,' seu gemmis nobilitavit.

60 *Initiatis Trieteride*] 'Initia' olim dicebantur proprie Cereris sacra, quibus neminem interesse fas erat, nisi initiatum. Initia autem erant institutiones quibus explicabantur sacra et cærimonie religionis illius numinis. Bacchi sacra etiam appellata sunt initia. *Initiatis Trieteride*, id est, sacris, Bacchi nimirum: celebrabantur quidem quotannis sa-

Quas ederent, Bacchi vocitare nomine.

Parentes, ut fit crebro, fata occupant.

Alteram miles secum in Cretam vexerat,

Altera geminis adnatat Cecropias.

Hanc, ut Nicoboli inspicit Mnesilochus,

65

Amare occipit, itat ad eam frequentius.

Interea juvenem pater mittit Ephesum,

Ut inde referat aurum, quod posuerat

Ipse jampridem apud Archidemidem,

Veterem amicum, senem Phœnicarium.

70

Is quom biennio desideret Ephesi,

Bacchidem abiisse, durum accepit nuntium :

qui erant initiati mysteriis Bacchi, appellare Bacchides eas, quas genuerant, a nomine Bacchi. Parentes arripiunt id in auspicium felix; id quod contingit frequenter. Miles abduxerat secum alteram in insulam Cretam; altera e duabus vela facit Athenas. Statim atque Mnesilochus filius Nicobuli aspicit hanc, cœpit deperire, invisit eam crebrius. Interea Nicobulus mittit Mnesilochum Ephesum, ut huic revelat pecuniam, quam deposuerat jamdudum apud Archidemidem antiquum amicum, senem Phœnicium. Cum Mnesilochus commoraretur duobus annis Ephesi, ei allatus est nuntius crudelis, videlicet Bacchidem Athenis profectam. Num nau-

64 Altera de geminis Both.—71 Idem biennium.—83 Both. traxerunt.—85 Idem

NOTÆ

cra Bacchi, quæ vocabantur orgia, vel ἀπὸ τῆς ὀργῆς, quia celebrabantur a mulieribus furore percitis, vel ἀπὸ τῶν ὀρέων, a montibus, in quibus sacra hæc celebrabantur; itaque sacra hæc vocantur a Virgilio ‘Trieterica,’ Georg. iv. ubi audito: ‘Stimulant Trieterica Baccho Orgia.’ Sed tertio quoque anno cum majore pompa. Ratio est quia Bacchus triennio commoratus est in expeditione Indica. Igitur inter celebritatem Trieteridis natæ Bacchides, a parentibus sacris Bacchi initiatis, nomen habuerunt a Baccho, et ‘Bacchides’ ab eo dictæ.

62 *Fata occupant*] Quod natæ essent inter solennia Trieteridos, Bacchides; quod a parentibus initiatis sacris Bacchi, auspiciis sumunt in imponendo suis filiabus nomine pater et mater Bacchidum. Olim enim sumebant sic auspicia e diebus, horis,

temporibusque, quibus nascerentur infantes. Præterea mathematicos conjectoresque advocabant consulebantque, ut ex themate genethliaco rationem vitæ futuræ prædicerent. Quæ si felix videretur, lubentius eam accipiebant, et avidius. Hinc ‘fata occupare.’ Porro dies is quo imponebant suis liberis nomina, ‘nominalia’ appellabant.

64 *Geminis* [*Geminas*] *Cecropias*] Quanquam arx sola Atheniensis dicatur condita a rege Cecrope, tamen, et illa, et urbs appellantur hoc loco ‘Cecropiæ’ a Cecrope: *geminas* enim de urbe et arce intellige.

67 *Mittit Ephesum*] Urbs Ioniæ Ephesus.

70 *Senem Phœnicarium*] Videtur hoc loco innuere auctor Supplementi, Archidemidem esse Phœnicem, sed Ephesi manere.

Nam nautæ noti navigasse nuntiant :

Ut fugitivam cura et corde quæreret,

Ad Philoxeni Pistoclerum filium,

75

Sodalem unicum, sulcat epistolium.

Dum Pistoclerus amico impartit operam,

Athenas dudum quæ redierant geminæ,

Conquisitorem in amorem conciunt.

Altera Pistoclerum ad sese allicit :

80

Altera venienti desidet Mnesilocho.

Geminæ Bacchæ duos Bacchantes pullulos

Quid mirum si ad sese traxerint blandulæ,

Facetæ, pulcræ incurvos libitinarios,

Veterrimos senes illorum traherent patres ?

85

Sed eccum Pistoclerum, qui ad Bacchides

Nuper inventas redit, et secum insolens

Novos amoris disput igniculos.

Nunc prodeo, audite.

tæ cogniti Mnesilocho nuntiant eam vela fecisse in Cretam. Scribit literas Pistoclero filio Philoxeni, suo socio amicissimo, ut investiget Bacchidem absentem diligenter et amice. Dum Pistoclerus impendit operam suo amico, duæ Bacchides, quæ jam pridem reversæ erant Athenas, concitant amorem in animo quærentis. Altera Bacchidum irretit Pistoclerum, altera expectat adventum Mnesilochi. Quid mirum si duæ Bacchæ ad sese pelleverint duos juvenes Bacchantes, suis blanditiis, sua festivitate, sua pulchritudine, si illuquerint eorum patres, senes devotos, silicernios, vetustissimos? Sed ecce Pistoclerum, qui revertitur ad Bacchides modo repertas, et discutit a se scintillas amoris insolitas. Nunc repeto postscenium, attendite.

//////////

trahere.—89 Nunc prodeunt Idem.

NOTÆ

74 *Corde quæreret*] Corde, id est, summa diligentia, et non perfunctorie.

84 *Libitinarios*] ‘Libitinarii’ proprie erant ii, qui vel locabant, vel vendebant, quæ ad pompam funebrem pertinebant. Hoc loco auctor Supplementi eos intelligit, qui ingravescente ætate, jam jam supremum diem obituri, videntur in capulum includendi. Libitinarii autem dicuntur a Libitina Dea, in cujus templo asservabantur quæ ad pompam funebrem pertinerent. Libitinam autem Deam illam putat Plutarchus esse

Venerem, ut videlicet admonerentur homines infirmitatis humanæ, quando eandem Deam et nascentibus præesse cernerent, et morientibus.

87 *Insolens*] Pistoclerus, qui non ‘solet’ sentire ignes amoris: nimirum *insolens* sumitur duobus modis, et pro ‘insueto’ et ‘insolito,’ et pro ‘superbo.’ In priori significatione, id accipe Horat. Od. III. 29. ‘Fortuna sævo læta negotio, et Ludum insolentem ludere pertinax, Transmutat incertos honores, Nunc mihi, nunc alii benigna.’ Casar: ‘Insolens belli multitudo.’ Sumitur et pro

NOTÆ

arrogante et superbo. Cicero: 'Victoria quæ sui natura insolens et superba est.'

88 *Igniculos*] Appellat igniculos, primos amoris sensus, qui nisi cito restinguantur, in magnum exardescunt incendium.

89 *Nunc prodeo*] Quid sibi velit hoc loco auctor Supplementi, non est facile conicere. Silenum enim oportet repetere postscenium, non prodire, nisi assumpta persona, aut Pistocleri, aut Lydi, maneat in scena, non prodeat.

ACTUS PRIMUS.

† PISTOCLERUS, LYDUS.

PI. DI immortales, ut sentio, quod sentio! quid? nescio.

Stans fugio: nullus est ignis, et totus ardeo.

Quid id, nisi navim? novum profecto malum

Video et sentio. Potisne est terra, ut terat hominem

Atque prosternat? hodie nil præter terram et Baccham tetigi: 5

PI. *Dii immortales! quam bene experior, id quod experior! Sed quid experior? Ignoro. Sed immotus fugito. Est nulla flamma et totus incendor. Quid est hoc, nisi navis? Sine dubio conspicio et perfero malum insolitum. Potestne fieri, ut terra terat Pistoclerum, atque supplantet? Nulli rei manum admovi hodie,*

////////

3 Both. *nisi insania*.—4 Verbum est deest in ed. Bothii, qui, pro *terat*, scri-

NOTÆ

1 *Ut sentio, quod sentio*] Sentit nimirum Pistoclerus primos amoris igniculos, ut appellat ipse auctor Supplementi in Prologo suo: sed recens adhuc a disciplina Lydi præceptoris attentis et diligentis sentit quidem quod sentit; sed quid sentiat, nondum bene animadvertit.

2 *Stans fugio*] Stat quidem corpore, sed fugit animo; luctante videlicet ratione cum primo amoris sensu.

3 *Quid id, nisi navim*] Perturbata oratio ad perturbationem animi exprimendam; *nisi navim*, pro 'nisi navis.'

Novum profecto malum] Ludit, meo quidem iudicio, ridicule in voce *malum*. Nam quia mentionem jam jam

fecit navis, dicit novum se malum videre, in quo malum non significat infortunium, sed est a 'malus,' quæ pars navis, quo vela expanduntur.

4 *Potisne est terra, ut terat hominem*] Ludit et in hoc vocabulo *terra*. Videlicet Samiæ erant Bacchides, et ex terra Samia fictilia fiebant laudata: igitur nomine terræ intellige Bacchidem, quasi dicat, fierine potest, ut terra Samia tantum afferat mali?

Terat hominem] Pergit ludere et in hoc vocabulo; *terat*, neque enim est terræ terere, sed teri: tamen Bacchis, terra Samia me pessumdat, seu conterit.

5 *Prosternat*] Suspicio est ne ludus subsit et huic verbo; lubricæ

Si Baccha est hæc, non nutrit Baccha, verum jugulat.

E terra quoque obrepere olim dixerunt homines.

Qui dum norant, quom esse cuperent, erant nihil.

Quid mali hoc? an terra, an Baccha, fecimus naufragium?

LY. Amat hic quem video, nimirum si id est, quod emissicius 10

Fora, templa, theatra, porticus, omnes fornices,

Lustra, et lustrales cellulas quæsierit sedulo.

PI. Naufragus sum, fateor. Bacchus, haud Neptunus celocem

Hanc impellit, agit, quassat, immo frangit, distrahit.

LY. Bacchis hinc procellam concitat: actu'st: perdidimus remigium. 15

PI. Referam me ad scopulum, ut istic cum ætate rem perduam.

Instabilis est sors rerum: pro lubricine fata agunt homines.

Ego dum amico Mnesilocho operam impertio,

Illi amicam reperi, ubi pereat cum re assiduo.

*nisi terræ, et Bacchæ: si hæc est Bacca, non alit Bacca; sed fauces elidit. Nar-
rant etiam mortales quondam formatos esse e terra, qui dum cognoscerent se non
esse; dum vellent existere, nondum existebant. Quodnam est illud malum? Feci-
musne naufragium allisi terræ vel Bacchæ? LY. Is tenetur magno amore, ut in-
telligo, videlicet idcirco, tam diligenter lustravit, ut explorator, fora, templa, thea-
tra, porticus, omnes fornices, lustra et lustrales cellulas. PI. Sum naufragus fa-
teor; Bacchus hanc navim jactat, non Neptunus; agit, concutit, immo commi-
nuit, in frusta rapit. LY. Bacchis conflatur hanc tempestatem; actum est. Ami-
simus remigium. PI. Revertar ad scopulum, ut faciam jacturam fortunarum et
ætatis. Status rerum est inconstans, fortuna regit homines ad arbitrium. Quando
ego impendo operam meo amico Mnesilocho, ei inveni amicam, apud quam se perdat
continuo et suas fortunas. Ego simul mihi accersivi malum, et meæ ætati, et meis*

~~~~~

bendum putat ferat.—8 Ed. Basil. non notant.—15 Bacchis huic emendavit

NOTÆ

enim terræ est fallere incedentium vestigia, et prosternere, nisi continuata allegoria significet naufragium.

Hodie nil præter terram] Quasi dicat, naufragium feci, et non rupem, sed terram tantum tetigi; non scopulum, sed Baccham; in quo Bacca sine aspiratione poni oportet, ut detur locus ludo verborum.

6 *Si Baccha est hæc]* Baccarum est, seu minorum fructuum, alere mortales, non perimere.

7 *E terra]* Dicunt homines, cum antea non essent, e terra prodiisse, qui dum cognoscerent aliquid, nem-

pe se non existere, et vellent existere, non erant.

10 *Amat hic quem video]* Id est, amat is, ut video. Tunc Lydus incipit conjicere, quid quæreret tam diligenter per fora, templa, ceterasque urbis partes suus alumnus Pistoclerus, nempe amicam; sed fallitur Lydus, neque enim quærebat sibi amicam, sed amici sui Mnesilochi amicam Bacchidem.

13 *Bacchus, haud Neptunus]* Neptunus est formidolosus nautis, non Bacchus; sed hic Bacchus est formidolosus Pistoclero, propter Bacchides Bacchi sacris initiatas.

Et mihi, meæque ætati, reique meæ peperit infortunium. 20
 Si volt Cupido, adolescens sum : ætati licet plusculum
 Jacturæ facere : melius, ut id nunc fiat, quam senio.
 Sapientum profecto 'st illud dictum, quod Lydus increpat :
 Si Astartan * on Bromium, Deosque voluptarios
 Contempsit juvenis, is aut insanibit, aut amabit senex. 25
 Referam me ad scopulum ex naufragio : pater leget fragmina.
 Sequere me, Lyde. Video sorores geminas, Bacchanal meum.

fortunis. Amor sic statuit. Sum juvenis. Concessum est perdere nonnihil ætatis; quia id fiet nunc convenientius, quam in ætate deversa. Sane id dictum, quod Lydus improbat, est sapientibus dignum : Si juvenis aspernatus est Venerem, aut Bacchum, aut Deos voluptatis, ille aut evadet stultus, aut amabit in senectute. Reperet scopulum ex naufragio: pater colliget tabulas. Sequere me, Lyde. Cerno geminas sorores, meum Bacchanal.

~~~~~

J. H. Vossius.—24 'Taubm. Gronov. Ernest. Si Astartan * * on Brom. quasi aliquid excidisset. Non puto, sed on pro en forte exaratum, sicut e et o literæ misceri solent, correctio esse videtur librarii Astarten, pro Astartan, quod scripserat nec delere audebat, legendum esse significantis.' Both.

NOTÆ

24 Si Astartan] Astarte Syrorum Dea erat, quam alio nomine Atergatis, aut Derceto nominarunt. Cicero existimat fuisse Venerem, quæ Adonidi nupsit. Sacræ literæ appellant eo nomine Sidoniorum Deam; cui Salomon sacellum consecrari passus est, rogatu unius e concubinis suis. Superiori parte erat fœmina, inferiori piscis.

24 On] Quid on significet hoc loco, nemo hactenus divinare potuit, nisi

conjungendum sit cum Astartan, ut sit Astartanon Bromium, id est, voluptarium Bacchum, aut Astartanon, pro Astartam Venerem.

Deosque voluptarios] Venerem et Cupidinem, seu Amorem intelligere planum est.

27 Bacchanal meum] Bacchanal locus erat in quem conveniebant Bacchæ ad orgia inchoanda. Hic tamen non pro ædibus Bacchidum, sed pro ipsis Bacchidibus.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

BACCHIDES, PISTOCLERUS.

BA. I. Quid si hoc potis est, ut taceas, ego loquar? BA.
 II. lepide: licet.

BA. I. Nonne præstaret te silere, et me unam verba facere? BA. II. Festive

NOTÆ

I Quid si hoc potis est] Fingit potius Bacchides duas in postscenio dix-

isse alia multa, et consilium cepisse de Pistoclero in suos casses vocando;

BA. I. Ubi me fugiet memoria, ibi tu facito, ut subvenias, soror.

BA. II. Pol magis metuo, mihi in monendo ne defuerit oratio.

BA. I. Pol ego quoque metuo, lusciniolæ ne defuerit cantio.

Sequere hac. PI. quid agunt duæ germanæ meretrices cognomines? 5

mones: per me licet. BA. I. *Sed quando memoria deficiet, o soror, tum tu da operam, ut mihi succurras.* BA. II. *Profecto plus timeo, ne mihi verba minime suppetant in commonesfaciendo.* BA. I. *Certe vereor etiam ne cantus destituat lusciniam.* Sequere me hac. PI. *Quid ficiunt duæ meretrices sorores, quæ*

//////////

1 Sarrac. Ald. Junt. Both. *potius est*; et sic Charis. ap. Donz.—2 *Ubi me effugerit* B. I. *effugiet* C. 2.—3 Al. ap. Pareum *defuat*, contra codd.—6 C. 2.

NOTE

hic quasi conclusionis loco statuunt utra cum illo sermonem instituât. Amica Mnesilochi eam defert sorori provinciam, retinetque munus monitoris, sicubi titubet memoria. *Quid si hoc potis est?* Id est, si hoc fieri posset, ut tu taceres, ego loquerer, quid faciendum putares? 'Potis' et 'pote' in quolibet genere dicta sunt olim. Hic et hæc et hoc 'potis sum,' et 'pote sum,' pro 'possum'; 'potis es,' 'potis est,' 'potes sumus,' 'potes estis,' 'potes sunt.' Ennius: 'Spero si speres quicquam prodesse potessunt.' Lucretius in neutro genere usurpat 'potis': 'Nec potis est cerni, quod cassum lumine fertur.' Propertius in masculino 'pote': 'Qua pote quisque in ea conterat arte diem.' In aliis, *Quid si hoc potius est.*

Lepide] Id est, lepide mones. Aut ut versu 35. ejusdem scenæ, 'lepide memoras.'

Licet] Per me licet, sic volo, annuo, concedo, ut tu cum Pistoclero conferas sola sermonem, et vicibus loquendi ultro abstinco.

2 *Ut subvenias*] 'Subvenire,' idem

Delph. et Var. Clas.

est quod Ciceroni 'suggerere.' Cicero, 'Si memoria defecerit, tum erit ut suggeras.' Propert. 'subjicias:' 'Nec tibi subjiciet carmina serus amor.' 'Subvenire,' suggerere, et subicere: Græce, ὑποβάλλειν. 'Monitores' scenicorum dicebantur, et 'secundarii,' et ὑποβολαῖς, et 'subdicæ,' qui dicentibus e scena de post-scenio 'suggerebant': nobis, *des souffleurs.*

3 *Pol magis metuo*] Id est, rogas ut lapsanti memoriæ succurram; ego vero vereor, ne non suppetat quod tibi suggeram, adeo memoria vales et lingua, cum utraque sim admodum tarda.

4 *Pol ego quoque*] Id est, magis metuum ne lusciniam destituat cantus, quam te oratio in me monenda. *Lusciniæ*, Græcis ἀηδών, ὥς ἀεὶ ἄδουσα, semper canens. In proverbium abiit, 'lusciniæ deest cantio,' de iis quæ miraculo affinia sunt.

5 *Quid agunt*] Fingit poëta, nunc primum in scenam venire Pistoclerum intereandem de eo irretiendo consultant Bacchides.

Plaut.

2 X

Quid in concilio consuluistis? BA. I. bene. PI. pol
haud meretricium est.

BA. I. Miserius nihil est quam mulier. PI. quid esse dicis
dignius?

BA. I. Hæc ita me orat, sibi qui caveat, aliquem ut homi-
nem reperiam,

Ab istoc milite: ut, ubi emeritum sibi sit, se ut revehat
domum.

sunt unius nominis? De quo deliberastis in hoc colloquio? BA. I. Recte. PI.
Sane id est alienum a meretricibus. BA. I. Nihil infelicius fœmina. PI. Quid
putas magis mereri? BA. I. Hæc me rogat, ut inveniam quempiam patronum
adversus illum militem: ut eam reducat in suas ades, quando emerita sit. Quæso

////////

B. I. bene pol. PI. haut.—9 *Ut istoch militem* C. I. 2. *seu re vehat* codd. ap.

NOTÆ

6 *Quid in concilio consuluistis*] In
consilio consulere, Atticismus Plau-
to familiaris, quo nihil aliud signifi-
catur, quam ‘quid consultatis.’

Bene] Aliter hæc vox a Bacchidi-
bus profertur, aliter a Pistoclero
accipitur. *Bene* est vox gratulantis
secum, et cum sorore Bacchidis,
quod ipse Pistoclerus opportune ad-
veniat, et sermonis ansam præbeat.
Quod gratulationis verbum cum satis
alta voce protulissent Bacchides, ut
exaudiri posset a Pistoclero, et hoc
sibi responsum perperam arbitrare-
tur, subjicit.

Pol haud meretricium est] Id est, non
est meretricium recte consulere, aut
de rectis consulere; immo est earum
consulere de pernicie juventutis.
Meretricium pro ‘meretricium.’

7 *Miserius nihil est quam mulier*] *Dissimulat astute* Bacchis jactum a
Pistoclero in se, et in suum ordinem
universum convicium, quo juvenis
negat meretrices ullas quicquam boni
consilii capere posse; et instituit
orationem cum eo, a calamitate so-
roris suæ Bacchidis, quam amabat
Mnesilochus.

Quid esse dicis dignius] Quod dixit

Bacchis de una sorore Bacchide, id
de omnibus, quotquot sunt, mulieri-
bus intelligit Pistoclerus: et quem-
admodum superiore versu in mere-
trices, hic in universum earum sex-
um iniquus videri vult, dicitque mi-
seras quidem esse mulieres, sed illas
esse miseria dignissimas: in quo, di-
cis vim quandam habet, quasi di-
cat, ‘dicis miserius esse nihil muli-
ere, sed non dicis eam esse miseria
dignissimam.’ Hoc in vernaculam
nostram transtulimus, *Vous ne dites
pas que, &c.*

8 *Hæc ita me orat*] Dissimulat et
hoc loco injuriam sexui suo illatam
callida Bacchis.

Sibi qui caveat] ‘Cavere’ hoc loco
est securum reddere. Is autem se-
curus est, cui vel pignore, vel fidei-
jussione consultum est, *en donnant ou
gages ou caution*. Cautior est juris-
consultus vel patronus, qui clientibus
suis adest, ne quid eorum causa detri-
menti capiat: ‘Cautio,’ *caution*; ‘sa-
tisdatio,’ *assurance*. Itaque sibi qui
caveat ab isto milite, nihil aliud est,
quam patroni munere fungatur pro
Bacchide Mnesilochi amica, adversus
militem Cleomachum, ut videlicet sa-

Id, amabo te, huic caveas. PI. quid isti caveam? BA. 1. ut revehatur domum, 10

Ubi ei dediderit operas: ne hanc ille habeat pro ancilla sibi. Nam hæc si habeat aurum, quod illi renumeret, faciat lumbens.

PI. Ubi nunc is homo est? BA. 1. jam hic credo aderit: sed hoc idem apud nos rectius

Poteris agere: atque is dum veniat, sedens ibi opperibere.

ut præstes illi hoc patrociniū. PI. Quod patrociniū illi præstabo? BA. 1. Ut reducat in suas aedes, quando ei ministraverit. Ne hanc retineat postea tanquam serram. Etenim si illi esset pecuniā, quam illi restitueret, restitueret libenter. PI. Ubi est nunc iste miles? BA. 1. Arbitror jam jam hic affuturum. Verum poteris præstare omnia commodius in nostris aedibus. Sedebis illic et ex-

////////

Parentem; ut reveat B. 1.—10 Id a. te ut hic B. 1. ut reveam in eodem cod.—11 Nonnulli contra codd. dederit.—12 B. 1. si hæc habeat.—13 Ubi is edd. quædam; sed nunc legitur in B. 1. C. C. 2. credo aderit hic C.—14 B. 1. se-

NOTÆ

tisdet miles se dimissurum Bacchidem Mnesilochi, quando tempus absolutum fuerit, quo esse debebat cum illo milite.

9 *Ubi emeritum sibi sit*] Castrensis vox: 'emeritus' miles, qui militia perfunctus, ab eaque liberatus, vacationem habet. Igitur *ubi emeritum sibi sit*, idem est ac *ubi emeritum sit* a Bacchide, seu *ubi Bacchis emerita sit* absoluto tempore, quo esse debebat cum milite. Oblique autem hoc loco sugillat militem Plautus, usus castrensi voce ad exprimendam militis libidinem, quæ ipsa per sese est insigne argumentum ignaviæ. In quo et id observandum, olim meretrices ut plurimum fuisse libertinas, easque ductas fuisse in certum tempus, pacta mercede certa, et vocatas ab auctoribus 'uxores usurarias.' Virgilius per translationem boves vocat 'emeritos,' pro fessis, et opere solutis.

11 *Ubi ei dediderit operas*] Id est, quando ejus libidini servierit pacto tempore.

Ne habeat pro ancilla] Postquam

constituto tempore fuerant cum aliquo meretrices, licebat ad jus suum redire, ut nunc temporis servos videmus. Itaque hoc loco Bacchis Pistocleri vereri se simulat, ne miles, postquam tempus absolutum fuerit, quo esse cum eo oportebat Bacchidem Mnesilochi, eam contra jus et fas retineat, ut ancillam, sicut genus illud hominum injustum esse solet et ferox, præsertim quando res est cum infirmioribus: id vero est in quo cavere vult Pistoclerum meretrici meretrix.

12 *Aurum, quod illi renumeret*] Licebat videlicet meretrici in certum tempus locatæ, antequam constitutum tempus esset absolutum, renumerata pecunia, quam acceperat, sui fieri juris.

13 *Apud nos*] Id erat de quo consultaverant Bacchides duæ, nimirum vocandum esse in fraudem Pistoclerum, specie defendendæ Bacchidis Mnesilochi. Idecirco inducendum in aedes, ibique omni lenociniorum genere oppugnandum.

Eadem biberis; eadem dederō tibi, ubi biberis, saviū. 15

PI. Viscus merus vestra est blanditiā. BA. I. quid jam?

PI. quia enim intellego,

Duæ unum expetitis palumbem: perii, arundo alas verberat.

Non ego istuc facinus mihi, mulier, conducibile esse arbitror.

BA. I. Qui, amabo? PI. quia, Bacchis, Bacchas metuo et Bacchanal tuum.

pectabis usque eo dum ille adveniat; interea potabis; interea, quando potareris, osculabor. PI. Vestrae illecebrae sunt viscum purum putumque. BA. I. Quare? PI. Quia animadverto vos ambas aucupari unum palumbum. Occidi, telum ferit alas; mulier, ego non existimo decorum esse id a me fieri. BA. I. Quare, quæso? PI. Quoniam timeo, o Bacchis, Bacchas, et tuum Bacchanal. BA. I. Quare

~~~~~

dens hic operibere.—16 C. 2. vestra est.—17 B. 1. palumbem parra hirundo; C. 2. supra lin. parva hyrundo.—18 C. fatinus.—19 Quid C. Qui C. 2. B. 1.—

NOTÆ

15 *Eadem biberis*] Id est, eadem opera, uno tempore, *tout d'un temps*.

17 *Palumbem*] Dicitur 'palumbus,' 'palumbes,' et 'palumba,' *un pigeon ramier*. Nos vero sic vernaculo patrio appellamus, quia præter naturam columbarum, quarum est species una, 'in ramis considet' arborum, nidificatque. Porro sunt palumborum genera duo, unum 'torquatum,' quia quasi *torque*, diversi a cetero corpore coloris, insignitur; alterum 'vinaginem' appellant, quod baccis arborum, ac præsertim vinearum imprimis delectetur. Eleganter hic seipse vocat palumbem Pistoclerus, continuata metaphora, quia de visco supra mentio. *Duæ et unum*, acuta oppositio. Id est, ad capiendum palumbem unus sufficit aucups; sunt aucupes duæ Pistocleri Bacchides.

Perii, arundo alas verberat] Sic enim Pistoclerus, cujus jam constantia in resistendo blanditiis meretricis fatiscit. Hic sese tantum non victum confitetur. Continuatur me-

taphora. Arundo virgula est, quæ visco illita, ubi plumas avis attigit, pertinacissime retinet, et quo magis explicare sese decertat avis, eo magis implicatur. Alii explicant arundinem de telo.

19 *Bacchis*] Hic rationem nominis totius fabulæ notat poëta. *Bacchides* dictæ fuerant, quod parentibus, qui initiati erant sacris Bacchi, et ipsæ ineunte Trieteride essent natæ. Differt autem Bacchis a Baccha: Bacchis enim est patronymicum, Baccha vero est mulier æstro percita Bacchico, et furiosa. Nimirum Bacchæ erant mulieres, quæ ineunte Trieteride ad Cithæronem Bæotiæ montem catervatim cum thysis conveniebant, ut ibi Bacchi orgia celebrarent. Ovid. Met. ix. 'Utque tuo motæ, proles Semeleia, thyrsos, Ismariæ celebrant repetita triennia, Bacchæ.'

Bacchanal] Bacchanal, et Bacchanale, locus in quo Dionysia, seu Bacchanalia, celebrabantur.

BA. I. Quid est, quod metuis? ne tibi lectus malitiam apud me suadeat? 20

PI. Magis illectum tuum quam lectum metuo: mala tu es bestia.

Nam huic ætati non conducit, mulier, latebrosus locus.

BA. I. Egomet, apud me si quid stulte facere cupias, prohibeam.

Sed ego apud me te esse ob eam rem, miles cum veniat, volo:

Quia, cum tu aderis, huic mihi que haud faciet quisquam injuriam. 25

Tu prohibebis, et eadem opera tuo sodali operam dabis.

Et ille adveniens tuam med esse amicam suspicabitur.

Quid, amabo, obticuisti? PI. quia istæc lepida sunt memoratui:

Eadem in usu, atque ubi periculum facias, aculeata sunt,

times? Metuisne ne meus lectus te hortetur ad nequitiam? PI. Timeo magis tuum illectum quam lectum. Tu es nequam bestia. Profecto latebræ, o Bacchis, dedecent meam ætatem. BA. I. Si quid volueris committere petulanter apud me, ego obsistam ipsa; sed ego optarem te esse apud me, ut quando miles redibit, nullus afficiat contumelia hanc aut me, te præsentem. Tu defendes, et uno tempore opitulaberis tuo sodali Mnesilocho: et quando miles revertetur, arbitrabitur me esse tuam amicam. Quare quæso obmutuisti? PI. Quoniam hæc sunt festiva dictu, eadem factu, et quando sentias, sunt plena aculeis, confodiunt animum, labefactant

22 C. a m. pr. latorbosus.—23 C. C. 2. B. 1. me quid, omisso τῷ si.—25 C. ad-deris.—26 B. 1. tuæ sodali.—27 B. 1. me esse.—28 Acidal. quia enim istæc memoriam lepida sunt. C. istæc memoratui; C. 2. memoratua. Voc. enim non est

NOTÆ

21 *Magis illectum*] Est ludus in voce ‘lectus,’ et ‘illectus.’ ‘Illectus, illectus,’ quartæ.

22 *Latebrosus locus*] Id est, latebræ. Lustrum, ganem, secessum videlicet et latebras, quærit, libido etiam effrons, et meretricia. Unde illud Evangelii, ‘qui male agit, odit lucem.’

27 *Med*] *Med* pro *me*.

28 *Obticuisti*] Alii *obstipuisti*, pro *obstupuisti*.

Lepida sunt memoratui] Lepidus in-

terdum significat politum. Donatus: ‘Lepidus, politus: ἀπὸ τῆς λεπίδος, a lamina, et squama:’ hoc loco, pro polito accipi, vel sic animadvertes, quod opposita sunt vocabula, ‘aculeata,’ ‘fodicant,’ ‘sanciant:’ quasi dicat, mollia hæc et jucunda tractatu videntur; sed ubi periculum facis, et manum adhibes, aculeata sunt; ut rosas videmus, quibus subsunt aculei, ad arcendas colligentium alioquin cupidius manus.

Animum fodicant, bona destimulant, facta et famam sauciant. 30

Apage a me, apage. BA. 1. ah, nimium ferus es. PI. mihi sum. BA. 1. malacissandus es:

Et quid ab hac metuis? PI. quid ego metuam, rogitas? homo adolescentulus

Penetrare hujusmodi in palæstram, ubi damnis desudascitu

Ubi pro disco damnum capiam, pro cursura dedecus?

BA. 1. Lepide memoras. PI. ubi ego capiam pro machæra turturem, 35

Ubique imponat in manum alius mihi pro cestu cantharum:

Pro galea scaphium, pro insigni sit corolla plectilis,

Pro hasta talus: pro lorica malacum capiam pallium:

fortunas, obscurant præclare gesta et honorem. Id absit a me, absit. BA. 1. Es nimis inhumanus. PI. Est e re mea ut sim. BA. 1. Est enicendus: et quid times ab hac? PI. Petis quid ego pertimescam? Adolescens rudis, descendero in hujusmodi arenam, in qua desudant in accipiendis jacturis, in qua pro disco sumam detrimentum, pro cursura dedecus? BA. 1. Narras festire. PI. In qua ego habebō turturē pro gladio, in qua mihi tradatur amphora pro cestu, in qua sit cymbium pro casside, corona florea pro ornamento cassidis, talus pro hasta; accipiam pro thorace

*****

in codd.—29 C. 1. 2. inusu. C. 2. periculum.—30 Animum fodi cant B. 1. destimulant C. 2. B. 1.—31 B. 1. C. C. 2. malacisandus es. Hunc vs. aliqui hinc exterminatum velint, cum paulo post recurrat.—32 C. C. 2. B. 1. homo adulescens.—33 C. C. 2. desudascitur.—36 B. 1. chantarum.—37 Pro gabea sca-

NOTE

31 *Malacissandus est*] *Malacissandus* est a μαλακίζειν, μαλασσεω, mollire.

33 *Desudascitur*] ‘Desudo,’ ‘desudasco.’ Id est, certatur ad sudorem: ‘damnis desudascere,’ id est, non ad præmia reptantia, quod fieri solet in certaminibus, sed ad damna arcescenda allaborare.

34 *Cursura*] *Cursura* a ‘curro;’ ‘curatura’ a ‘curo;’ ‘vectura’ a ‘veho.’

35 *Turturem*] *Moris* semper fuit, ut pueri et puellæ nutriverint aviculas varias. *Turturibus* delectabantur *Bacchiades*.

37 *Scaphium*] *Hic* poculum est ventriosius, figuræ longioris laterumque

in scaphæ similitudinem reflexorum. Vel vas ad exonerandam alvum, quale subjicitur agrotis. Aliter ‘lasanum’ vocat Varro: ‘sellam’ honeste, id a sedendo: nos patrio sermone, *aller à la selle*.

Pro insigni] Id est, pro insigni capitis. Insigne autem capitis est crista, galeæ imponi solita, et defigi, quales plumæ apud nos. Insignia autem illa varia a variis olim accipiebantur. *Corolla plectilis*, est florum mollium et reflexorum corona.

38 *Malacum pallium*] Mutabant pallium convivæ, quando mensæ accumbebant, sumebantque splendidius molliusque.

Ubi mihi pro equo lectus detur, scortum pro scuto accubet.

Apage a me, apage. BA. I. ah, nimium ferus es. PI. mihi sum. BA. I. malacissandus es: 40

Equidem tibi do hanc operam. PI. at nimium pretiosa es operaria.

BA. I. Simulato me amare. PI. utrum ego istoc jocon' assimulem, an serio?

BA. I. Heia! hoc agere meli' st: miles quom huc adveniat, te volo

Me amplexari. PI. quid eo mihi opus est? BA. I. ut ille te videat, volo.

Scio, quid ago. PI. et pol ego scio, quid metuo: sed quid ais? BA. I. quid est? 45

PI. Quid? si apud te veniat de subito prandium, aut potatio

Forte, aut cœna, ut solet in istis fieri conciliabulis,

Ubi ego tum accubem? BA. I. apud me, mi anime: ut lepidus cum lepida accubet.

Locus hic apud nos, quamvis subito venias, semper liber est.

Ubi tu lepide voles esse tibi, mea rosa, mihi dicito, 50

Dato, qui bene sit: ego, ubi bene sit tibi, locum lepidum dabo.

indumentum mollius; in qua mihi sternatur cubile pro equo; meretrix addatur pro clypeo: absit a me, absit. BA. I. Profecto es plus æquo austerus! PI. Est e mea re ut sim. BA. I. Es cicurandus: equidem tibi præstabo hanc operam. PI. At es operaria cavior. BA. I. Finge me a te deperiri. PI. Utro modo fingam ego istud, specie an revera? BA. I. Profecto præstat facere serio; cupio a te mihi amplexum dari, quando Cleomachus huc adventabit. PI. Quid utilitatis capiam ex ea re? BA. I. Cupio ut ille te cernat: ego nori quid faciam. PI. Et ego per Pollucem intelligo quid timeo. Sed quid dicis? BA. I. Quid est? PI. Quid? si afferantur apud te epule derepente, aut fortasse pocula, aut convivium, ut moris est in istis catibus, ubi decumbam ego tum? BA. I. In meis adibus, mi amice, ut scitus eamet cum scita. Locus erit semper vacuus apud nos, tametsi venias inexpectatus. Quando volueris indulgere genio, mea rosa, dic mihi, præbe locum in quo genio indulgere possimus. Ego tibi præbebo locum festivum, in

fum B. 1.—38 B. 1. C. C. 2. Pro asta.—39 Ubi m. præco lectus B. 1. C. C. 2. pro scurto al. ap. Pareum: accumbet C. accumbent C. 2.—40 Al. ap. Pareum, at nimium. B. 1. malicisandus es.—42 Edd. quædam vett. joco, contra codd.—43 Eia edd. vett. melius miles B. 1.—44 B. 1. quidem mihi; C. opus est; τδ est deest in C. 2.—45 Scio quod B. 1.—46 Edd. vett. eveniat, contra codd.—47 Forte ut cena C. 2.—48 C. C. 2. accubam . . . ac-

PI. Rapidus fluvius est hic, non hac temere transiri potest.

BA. I. Atque ecaster apud hunc fluvium aliquid perdundum est tibi.

Manum da, et sequere. PI. aha, minime! BA. I. quid ita? PI. Quia istoc illecebrosius

Fieri nihil potest, nox, mulier, vinum, homini adolescentulo. 55

BA. I. Age igitur: equidem pol nihili facio, nisi causa tua. Ille quidem hanc abducat: tu nullus affueris, si non lubet.

PI. Sumne autem nihili, qui nequeam ingenio moderari meo?

BA. I. Quid est quod metuas? PI. nihil est: nunc ego, mulier, tibi me emancupo:

Tuus sum, tibi dedo operam. BA. I. lepidus: nunc ego te facere hoc volo. 60

Ego sorori meæ cœnam hodie dare volo viaticam:

quo indulgeamus genio. PI. Est hic flumen rapidum, non potest iter haberi hac temere. BA. I. Et sane tibi facienda est aliqua jactura in hoc flumine. Cedo manum, et sequere. PI. Aha! neququam! BA. I. Quidni? PI. Quoniam sunt nullæ illecebræ funestiores adolescenti, quam tenebræ, fœmina, vinum. BA. I. Age ergo. Per Pollucem flocci facio hæc, nisi tui gratia. Miles abducat sororem; tu non auxiliaberis, si non placet. PI. Nonne sum nullius pretii, qui non possim regere meam cupiditatem? BA. I. Quid pertimescis? PI. Nihil est. Ego, mulier, me dedo tibi. Sum tui juris: tibi devoveo operam. BA. I. Es festivus! Ego exopto te agere id: ego cupio præbere meæ sorori hodierna die convivium viati-

//////////

cumbet.—59 Ubi lepide tu B. 1.—54 M. da consequere. PI. Ah minime B. 1.—57 Ille equidem PII. et post equidem spatium relinquunt.—58 C. 2. qui nequam.—59 C. 2. emancupio.—60 B. 1. lepidus es nunc; al. ap. Pareum, lepidus es. PI. nugæ. BA. te facere hoc volo; τὸ es deest in C. 2. et in C. a m. pr.—61 B.

NOTÆ

56 Age igitur] Ubi videt Bacchis Pistoclerum pertinacius recusantem in ædes suas concedere, ad ejus constantiam labefactandam alia machina utitur; simulat videlicet nihil esse sibi antiquius, quam quod illi placet.

58 Sumne autem nihili] Verba sunt Pistocleri victi illecebris meretriciis; quasi dicat, Nonne fatendum est me esse contemnendum?

59 Tibi me emancupo] Qui emanci-

pat filium, quasi manumittit, ut suo arbitrio vivat. Itaque Pistoclerus se arbitrio unius e Bacchidibus permittit, ejus captus illecebris. Miles emancipatus fœminæ, Horatio, est qui sua sponte semet tradit in servitutem fœminæ. In hunc quoque sensum Cicero: 'Ita senectus honesta est, si se ipsa defendit, si jus suum retinet, si nemini emancipata est.'

Ego tibi argentum jubeo jam intus efferri foras ;
Tu facito opsonatum nobis sit opulentum opsonium.

PI. Ego opsonabo : nam id flagitium sit meum, mea te gratia,

Et operam dare mihi, et ad eam operam facere sumtum de tuo. 65

BA. I. At ego nolo dare te quicquam. PI. sine. BA. I. sino equidem, si lubet.

Propera, amabo. PI. prius hic adero, quam te amare desinam.

BA. II. Bene me accipis advenientem, mea soror. BA. I. quid ita, obsecro ?

BA. II. Quia piscatus, meo quidem animo, hic tibi hodie evenit bonus.

BA. I. Meus ille quidem est : tibi nunc operam dabo de Mnesilocho, soror. 70

Ut hic accipias potius aurum, quam hinc eas cum milite.

BA. II. Cupio. BA. I. dabitur opera, aqua calet : eamus hinc intro, ut laves.

Nam ut in navi vecta es, credo, timida es. BA. II. aliquantum, soror.

cum: ego imperabo jam tibi afferri domo pecuniam. Tu cura ut nobis instruatür convivium suntuosum. PI. Ego solvam pro convivio. Nam fuerit piaculum, et te mihi opitulari mei causa, et impendere ad id de tua re. BA. I. Sed ego nolo te quicquam impendere. PI. Patere me impendere. BA. I. Ego patiar, si sic juvat. Accelera, quæso. PI. Ero hic antequam cesset teneri tui amore. BA. II. Me invitatus splendide adventantem, o mea soror ! BA. I. Quare, amabo ? BA. II. Quoniam bona piscatio tibi contigit hodie, meo quidem iudicio. BA. I. Profecto ille est meus. Nunc quod ad Mnesilochum pertinet, o soror, curabo ut accipias potius pecuniam a Pistoclero, quam hinc proficiscaris cum Cleomacho. BA. II. Opto. BA. I. Incumbemus huic rei. Aqua est calida ; ingrediamur ædes, ut capias balneum, nam trepidas, ut arbitror, utpote quæ navigasti. BA. II. Aliquan-

~~~~~

1. dari volo.—62 Ergo t. a. jubeo edd. quædam vett. efferri C. C. 2.—63 Tu facito sit nobis obsonatum B. 1.—64 C. 2. obsanabo ; C. B. 1. opsonabo. B. 1. meum sit. C. 2. mea tegram.—72 C. calet, quod retinuit Parens.—73 Nam ut

NOTÆ

67 Prius hic adero] Quasi dicat, metuis, ne cesset meus amor antequam satis admonet meus amor, et stimulat, ut quamprimum revertar ; 73 Timida] Id est, trepida ; metonymia causæ pro effectû, trepidatio

Simul hinc nescio qui turbat, qui huc it: decedamus.

BA. 1. Sequere hac igitur me intro in lectum, ut sedes lassitudinem. 75

tum, o soror. Præterea nescio quis qui huc accedit, tumultuatur ex illa parte. Itaque abeamus. BA. 1. Sequere me hac domum in cubile, ut leves defatigationem.

////////

enavi B. 1. Nam ut in navi C. C. 2.—74 Simul hic B. 1. Simul huic C. C. 2. quid turbæ: quin hinc decedamus B. 1. qui turbare C. C. 2. decedamus, soror Pareus alique, contra codd.—75 Sequere hanc C. 2.

NOTÆ

enim est a timore, timor autem et trepidatio ægritudines quædam animi sunt, quibus levandis balneum utile est. Unde dictum volunt, ἀπὸ τοῦ βάλλειν τὰς ἀνίας, ab abstergendis ægri-

tudinibus.

74 Nescio qui turbat] Loquitur de Lydo, quem audiebat, et cum Pistoclero discipulo venientem, et de ejus corruptelis expostulantem.

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

LYDUS, PISTOCLERUS.

LY. JAMDUDUM, Pistoclere, tacitus te sequor,
Spectans, quas tu res hoc ornatu geras.

Nam, ita me Di ament, ut Lycurgus mihi quidem
Videtur posse hic ad nequitiam adducier.

Quo nunc capessis te, hinc advorsa via,

5

LY. Jampridem, Pistoclere, te sequor silens, et observo quid tu agas indutus hac veste. Etenim, Dii non me ament, si Lycurgus non videatur posse in his locis provocari ad libidinem. Quo te confers nunc hac via, cum tanto apparatu? PI. Me

////////

2 Edd. quædam vett. tute res, contra codd.—3 Lycurgus C. C. 2.—5 Pareus te ted hinc; illud ted deest in B. 1. C. C. 2. adversa via C. C. 2. B. 1.

NOTÆ

3 Lycurgus] Legislator apud Lacedæmonios, serenissimis homo moribus et continentissimis. Ovidius idem dicit quod Plautus: 'Illic Hippolytum pone, Priapus erit.' Id est, de castissimo impurissimus.

5 Advorsa via] Alii, adversa avi, id est, malo omine. Sed putavero retinendum esse *advorsa via*, id est, adversa Lycurgo via: vel simplicius, hac via in qua pergis, quam sequeris.

Cum tanta pompa? **PI.** huc. **LY.** quid huc? quis istic habet?

PI. Amor, Voluptas, Venus, Venustas, Gaudium, Jocus, Ludus, Sermo, Suavis-Suaviatio.

LY. Quid tibi commercii est cum Dis damnosissimis?

PI. Mali sunt homines, qui bonis dicunt male. 10

Tu Dis nec recte dicis: non æquom facis.

LY. An Deus est ullus Suavis-Suaviatio?

PI. An non putasti esse? nimium quam, o Lyde, es barbarus!

Quem ego sapere nimio censui plus quam Thalem,

I, stultior es barbaro Potitio, 15

Qui tantus natu, Deorum nescis nomina.

LY. Non hic placet mihi ornatus. **PI.** nemo ergo tibi

confero huc. LY. Quid te confers huc? Quis habitat istic? PI. Amor, deliciae, lepor, pulchritudo, jucunditas, risus, oblectamenta, confabulatio, jucunda-osculatio.

LY. Quam consuetudinem inivisti cum Dis perniciosissimis? PI. Sunt improbi homines, qui vituperant probos. Tu maledicis Dis, inique agis. LY. Estne aliquis Deus nomine Suavis-suaviatio? PI. An existimasti non esse? Es nimis peregrinus, o Lyde! ego putavi te sapere plusquam Thaletem: i, es stolidior Potitio peregrino, qui tam prorecta aetate ignoras, quomodo Dii vocentur. LY. Hic apparatus non mihi probatur. PI. Ergo is non tibi instructus est: est mihi instruc-

//////////

adversa avi edd. quædam vett. ut conj. Gulielm.—8 C. C. 2. B. 1. saviatio: C. a m. pr. suaviatio.—11 C. a m. pr. non recte.—12 B. 1. C. C. 2. saviatio.—13 C. C. 2. B. 1. Both. esse unquam, o Lyde; codd. et edd. vett. ap. Taubm. prius, unquam? o Lyde. Lectio, esse? nimium quam, o Lyde, &c. est a Grutero.

NOTÆ

14 *Thalem*] Unus e septem Græciæ sapientibus. Thales, Thaletis, et Thalys; Thalem et Thaletem. Floruit 35. Olymp.

15 *Stultior es Potitio*] Proverbialis apud veteres formula, ad notandam amentiam et infantiam, in quam relabuntur senes ultra metas ætatis a natura constitutas proverti. 'Barbarus' dicitur Potitius, id est, Romanus. Fingitur enim hujus esse Fabulæ scena apud Græcos. Potitii et Pinarii erant sacerdotes Herculis. Quemadmodum enim etiamnum eriguntur sacerdotia, quæ vulgo

'beneficia' nunc appellamus, olim 'gentilitia sacerdotia,' ea lege, ut sacerorum cura, et fructus perveniat ad unam quandam, seu gentem, seu personam, jure, quod aiunt, patronatus. Sic Hercules statuit, ut sola Pinariorum familia ministra esset Potitiis sacrificantibus. S. Aug. notat, 'stultos Potitios;' quod cum ab Hercule ritum sacrificandi accepissent, edocuerint servos populi Romani, et quod in ultionem proditi secreti duodecim familiæ Potitiorum una nocte interierint.

Hoc apparavit: mihi paratum est, quoi placet.

LY. Etiam me advorsus exordire argutias?

Qui si decem habeas linguas, mutum esse addecet. 20

PI. Non omnis ætas, Lyde, ludo convenit.

Magis unum in mente est mihi nunc, satis ut commode

Pro dignitate opsonii hæc concuret cocus.

LY. Jam perdidisti te, atque me, atque operam meam,

Qui tibi nequicquam sæpe monstravi bene. 25

PI. Ibidem ego meam operam perdididi, ubi tu tuam:

Tua disciplina nec mihi prodest, nec tibi.

LY. O præligatum pectus! PI. odiosus mihi es.

Tace, atque sequere, Lyde, me. LY. illuc sis vide,

Non pædagogum jam me, sed Lydum vocat. 30

PI. Non par videtur, neque sit consentaneum,

tus, mihi placet. LY. Adhibes etiam cavillationes in me? Si præditus sis decem linguis, expedit te silere. PI. Lyde, ludus literarius non decet quamvis ætatem. Habeo nunc unum præcipue in animo, ut coquus curet hæc satis laute pro dignitate convivii. LY. Jam te perdidisti, et me, et meum laborem, qui tibi ostendi recta tam sæpe incassum. PI. Ego perdididi meam operam ibidem, ubi tu tuam: tuæ institutiones nec mihi prosunt, nec tibi. LY. O pectus excantatum! PI. Es mihi molestus: sile, et me sequere, Lyde. LY. Vide illud, si placet, non me nominat jam præceptorem, sed Lydum. PI. Non est æquum, neque convenit, ut quando

—15 *Is stultior* C. 2. B. 1.—18 *Hæc apparavit* B. 1. et duo Pll. *cui licet* C. 2.—21 *Lide* C. C. 2.—23 B. 1. *obsonii*; C. C. 2. *opsonii*.—25 *Qui tibi næ quicquam* B. 1. *monstravit* C. 2.—26 *Ibidem meam*, omisso τῶ ego, B. 1.—28 *O perligatum* C. 2. *Opereligatum* B. 1. *O religatum* C. a m. sec. *O pedugatum* C. a

NOTÆ

21 *Lyde, ludo*] Ludus est in duobus vocibus *Lyde* et *ludo*; olim enim pro *lydo* dicebatur *ludo*, v Græcum ut u Latinum efferebatur, et etiamnum in pronuntiatione Græci sermonis v ut u effertur.

25 *Monstravi bene*] Nostrates, *Montrer à quelqu'un*; tradere doctrinam aliquam, sine substantivo.

28 *Præligatum pectus*] Ethnici, ut etiamnum apud nos complures, existimabant vinculis veneficarum incantatis impediri posse conjuges. *Præligatum* igitur *pectus*, est incantatum pectus; sic incantati non solum 'præ-

ligati,' sed etiam 'defixi' dicebantur. Virgilius, 'animum defigere votis.' Alibi, 'defigere votis,' incantare; et 'defixi,' incantati.

30 *Pædagogum*] Hoc apparet veteres dignitatis nomine, quam proprio compellari maluisse; ut etiam num apud nos. Porro olim pædagogi distinguebantur a præceptoribus: illi mores et vitæ rationem, hi studia procurabant. Seneca de Ira: 'Præceptores pædagogique pueris placidi dentur.'

31 *Non par videtur*] Respondet Pistoclerus Lydo conquerenti, quod

Cum herus hic intus sit, et cum amica accubet,
Cumque osculetur, et convivæ alii accubent,
Præsentibus illis pædagogus una ut siet.

LY. An hoc ad eas res opsonatum est, obsecro? 35

PI. Sperat quidem animus: quo eveniat, Dis in manu est.

LY. Tu amicam habebis? PI. cum videbis, tum scies.

LY. Immo neque habebis, nec sinam: iturus sum domum.

PI. Omitte, Lyde, ac cave malo. LY. quid? cave malo?

PI. Jam excessit mihi ætas ex magisterio tuo. 40

LY. O barathrum, ubi nunc es? ut ego te usurpem lubens!
Video nimio jam multo plus quam volueram.

Vixisse nimio satius jam, quam vivere.

Magistron' quenquam discipulum minitarier?

Nihil moror discipulos mihi esse jam plenos sanguinis: 45

Valens afflictet me vacivom virium.

PI. Fiam, ut ego opinor, Hercules; tu autem Linus.

herus sit in ædibus, et accubet cum amica, et deosculetur, et alii convivæ accubent, ut pædagogus sit cum eo, illis spectantibus. LY. An hoc convivium amabo instructum est idcirco? PI. Profecto spes est: ceterum positum est in manu Deorum, quo res evadat. LY. Tu habebis amicam? PI. Quando cernes, tum agnosces. LY. Immo nec habebis, nec feram: ibo domum. PI. Ne eas, Lyde, ac vide ne macteris infortunio. LY. Quid ais? dicis cavcam infortunio? PI. Huc ætate jam subductus sum tuæ ferulæ. LY. O barathrum, ubi es jam? quam lubenter me den in te præcipitem! Deprehendo jam multo plura quam vellem. Est satius jam mortuum esse, quam vivere. Oportetne ullum discipulum minari magistro? Nolo jam habere discipulos adultos: ne robustus me affligat, utpote vacuum viribus. PI. Evadam, ut ego arbitror, Hercules; tu autem Linus. LY. Per

m. pr.—32 Cum hæc intus sit C. Cum hæc intus intus sit C. 2. Cum hic intus sit B. 1. herus deest etiam in edd. vett. amica sua edd. quædam ante Taubm. accubet C. 2.—33 B. 1. et cum convivæ.—37 C. tunc scies; C. 2. B. 1. tum scies.—38 B. 1. neque sinam. Mox, Bipont. i tu rursum domum.—40 B. 1. et edd. antiq. ex magistratu tuo; C. C. 2. ex magisterio tuo.—41 C. C. 2. bararum.—42 Viro jam multo nimio B. 1.—43 Voc. jam deest in edd. quibusdam vett.—44 B. 1. quanquam.—46 Calens afflictat me vacuum virum B. 1. afflictat C. C. 2. cavcam C. 2. vacivom C.—47 Eia nunc esse ego opinor B. 1. et sic legit Lip-

NOTÆ

se non pædagogum, sed Lydum appellet discipulus. Videlicet non decere pædagogum esse testem libidinis discipuli, atque adeo Lydum, non pædagogum esse appellandum.

45 Plenos sanguinis] Adultiores ju-

venes, quia in ea ætate fervere dicitur sanguis, atque adeo intumescere. Virgil. ' quibus integer ævi Sanguis.'

46 Vacivom] Vacuum.

47 Fiam, ut ego opinor] Linus Herculem in musicis discipulum paulo

LY. Pol metuo magis, ne Phoenix tuis factis suam,
Teque ad patrem esse mortuum renuntiem.
PI. Satis historiarum est. LY. hic vereri perdidit. 50
Compendium edepol haud ætati optabile
Fecisti, cum istanc nactus impudentiam.
Occisus hic homo est: ecquid in mentem est tibi,
Patrem tibi esse? PI. tibi ego, aut tu mihi servos es?
LY. Pejor magister te istæc docuit, non ego. 55
Nimio es tu ad istas res discipulus docilior,
Quam ad illa, quæ te docui, ubi operam perdidisti.
PI. Istactenus tibi, Lyde, libertas data est.
Orationis satis est: sequere me, ac tace.

Pollucem timeo magis, ne evadam Phœnix tuis facinoribus, et renuntiem ad patrem te esse peremptum. PI. Est satis fabularum. LY. Hic abjecit verecundiam. Per ædem Pollucis, haud fecisti lucrum conveniens ætati, quando nactus es istam impudentiam. Hic homo est perditus. An tibi est in mente, tibi esse patrem? PI. Esne meus servus, aut ego tuus? LY. Præceptor nequior me, te docuit hæc, non ego. Tu es discipulus magis docilis ad istas res, quam ad illa, quæ te docui, quando frustra laboravi. PI. Hactenus tibi data est libertas loquendi, Lyde. Satis verborum. Sequere me, et sile. LY. Per ædem Pollucis admisisti malum

sus e codice Vat. *Eia nunc ego esse opinor* al. ap. Pareum; *Eia nunc esse egod* opinor Meursius e suo; edd. primæ habent ut in B. 1. et Vat. *Fiam ut ego* opinor C. *Fiam ut et ego opinor* C. 2.—48 Meursius conj. *tuis fatis*, et sic ed. Parei, contra eodd.—51 *Compendium* C. 2. *haut* C. *aut* C. 2.—52 B. 1. *nactus es*.—53 Meursius *homo es*, et sic edidit Pareus; *homo est* C. C. 2. B. 1. *in mente* B. 1. C. 2. *in mentem* C. et edd. antiq.—54 Grut. *haut tu*; B. 1. C. *aut tu*; C. 2. *an tu*. B. 1. *servus es*.—56 *Nimio æstu* C. a m. pr.—58 *Ista hactenus* B. 1. *Istactenus ubi id delibertas data est* C. 2.—59 C. *sequere me hac, ac tace*; τὸ

NOTÆ

vehementius objurgans, ab ipso interfectus esse dicitur.

48 *Ne Phœnix*] Phœnix sæpius admonitum Achillem discipulum, ut æstum iracundiæ temperaret in obsidione Trojana, interfectum Peleo patri nuntiavit. Funestus esse solet juvenum parentibus et præceptoribus immorigerorum exitus.

Fuam] Sim; a 'fuo,' sum; unde 'fui.'

50 *Satis historiarum est*] Adolescentis est fastidentis monitorum a

præceptore datorum. *Mettons fin à ces discours, à ces contes.*

Hic vereri perdidit] Id est, verecundiam, seu timorem liberalem, quem esse oportet in discipulo adversus magistrum. Tuum scire, tua scientia, *ton savoir*. Lucretius: 'Meminisse jacet;' memoria. Cicero de Finibus: 'Videamus, beate vivere vestrum, quale sit.'

51 *Compendium*] Contrarium est, 'dispendium,' 'damnum.'

LY. Edepol fecisti furtum in ætatem malum,
Quom istæc flagitia me celavisti, et patrem.

60

furtum in tuam ætatem, cum celavisti hæc flagitia et me, et patrem.

////////

hac deest in C. 2. et B. 1.—60 B. 1. fecisti festum in architectum malum; edd. antiq. fecisti furtum ætati malum; C. in ætate; C. 2. fecisti furtum in ætatem.

NOTÆ

60 *Furtum*] Quando clam patre et magistro admisisti hæc flagitia, furtum commisisti malum. *Vous vous êtes dérobé pour faire ces actions. 'Furtum facere,' id est, fraudem furtivam, seu furto admittere.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

CHIRYSALUS.

HERILIS patria, salve! quam ego biennio,
Postquam hinc in Ephesum abii, conspicio lubens.
Saluto te, vicine Apollo, qui ædibus
Propinquus nostris accolis, veneroque te,

CHIRYS. *Te saluto, o patria heri! quam ego te intueor ultro, duobus annis postquam hinc profectus sum, in Ephesum. Salve et tu, Apollo finitime, qui accolis*

////////

1 *Herilis* duo Pll.—2 B. 1. in *ephebum*.—4 *Propinquis* B. 1. *veneror*que C. a

NOTÆ

1 *Herilis patria*] Mos erat, ut qui, aut primum in aliquam regionem ingrederentur, aut in eam peregre reverterentur, eam religiose salutarent, Geniumque loci, et Deos tutelares, sive noscerent, sive ignorarent. Videtur hoc Plauti e Menandro expressum: Χαῖρ' ᾧ φίλη γῆ, διὰ χρόνου πολυλοῦ σ' ἰδὼν Ἀσπάζομαι.

3 *Saluto te, vicine Apollo*] Apollinem intelligit, quem veluti præsidem in vestibulo domus Athenienses, apud quos est scena hujus Fabulæ, collocabant, et colebant, appellabantque προστάτην. Quod ut planius fiat, notandum est apud Romanos familias

distinctas fuisse in ordines duos, unum servorum, qui familia vocabatur; alterum 'familia aurea,' qui domino- rum, cujus duces ac principes pater et materfamilias. Aureæ familiæ præstiti Dii erant Picumnus et Pilumnus, id est, Mars et Romulus. Horum quia Picumnus erat princeps Larium, 'Lar' κατ' ἐξοχήν fuit appellatus, et quidem militaris, et præses Larium hostiliorum. Vocabatur etiam 'noster,' ut Anulariæ II. S. 'patrius' et 'suus.' Alius erat 'Lar familiaris,' cui cura foci et familiæ, id est, servorum, qui etiam in foro, tanquam in præsentia Dei sui, cibum

Ne Nicobulum me sinas, nostrum senem
 Prius convenire, quam sodalem viderim
 Mnesilochi Pistoclerum, quem ad epistolam
 Mnesilochus misit super amica Bacchide.

contiguus nostris tectis, teque veneror, ne patiaris me a nostro sene Nicobulo videri, antequam viderim Pistoclerum, sodalem Mnesilochi, ad quem Mnesilochus misit epistolam de amica Bacchide.

////////

m. sec. et Bipont.—8 *Bacchide* C. C. 2.

NOTÆ

sumebant. Ille Lar familiaris, seu servorum, putabatur esse Saturnus. 'Lar' autem Hetrusca vox, ut diximus supra in Aulularia, et principem, seu *προσάδην* significat. Porro Lares dicti varii variarum rerum antistites Dii. 'Lar cœlestis' et 'cunctalis.' Ille erat Juppiter, hic Janus, sic dictus, quod cuncta regeret. Erant et 'Lares urbium,' erant 'vicini' et 'viales,' vicorum præstites dicti *θεοὶ ἀγυεῖς*, iique erant Apollo et Bacchus.

Erat apud Romanos et 'Mater Stata,' et apud Græcos Mercurius *εὐρύδιος*. Romæ 'Hercules Sancus,' cui juxta viam fiebant sacra ab iis, qui profectionem adornarent. Erant et 'Lares permarini,' qui *θεοὶ διαπόντιοι*, Neptunus, Thetis, Glaucus. Navigationem comparantes immolebant Neptuno taurum, Thetidi juvenecam, Glaucō bovem. Neptunum 'Reducis' nomine coluerunt Romani.

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

PISTOCLERUS, CHRYSALUS.

PI. MIRUM est, me, ut redeam, te opere tanto quæsere,
 Qui abire hinc nullo pacto possim, si velim :
 Ita me vadatum amore vinctumque attines.

PI. *Est mirum me a te rogari, o mea Bacchis, tam obnixè, ut revertar, quì nullomodo quæam discedere hinc, si cupiam, adco me obligatum constrictumque*

NOTÆ

1 *Mirum est*] Tres illi versus sunt Pistocleri, ad unam Bacchidum ægre dimittentem ad opsonia paranda, et sunt postscenii.

Quæsere] Id est, orare. 'Quæso' et 'quæsumus,' ex verbo obsoleto 'quæso' supersunt. Manil. 'Quæsi-

tus rector Olympi,' id est, rogatus; et 'Quæsivere Deos.' Lucret. 'et prece quæsīt Ventorum paces.'

3 *Vadatum*] Passive. Metaphora ducta ab iis, quibus dicitur vadimonium; id est, quasi vadibus a me acceptis obligatum apud te retines.

- CH. Pro Dii immortales! Pistoclerum conspikor.
 O Pistoclere, salve! PI. salve, Chrysale! 5
 CH. Compendii verba multa jam faciam tibi.
 Venire tu me gaudes, ego credo tibi.
 Hospitium et cœnam pollicere, ut convenit
 Peregre advenienti: ego autem venturum annuo.
 Salutem tibi ab sodali solidam nuntio. 10
 Rogabis me, ubi sit. PI. vivit? nempe recte valet?
 CH. Istuc volebam ego ex te percunctarier.
 PI. Qui scire possum? CH. nullus plus. PI. quemnam
 ad modum?
 CH. Quia si illa inventa est, quam ille amat, vivit recte et
 valet:
 Si non inventa est, minus valet, moribundus est. 15
 Anima est amica amanti: si abest, nullus est:
 Si adest, res nulla 'st: ipso est nequam et miser.
 Sed tu quid factitasti mandatis super?
 PI. Egon' ut, quod ab illo attigisset nuntius,
 Non impetratum id advenienti ei redderem? 20
 Regiones colere mavellem Acherunticas.

amore tenes. CH. Proh Dii immortales! Video Pistoclerum. Salvare te jubeo, Pistoclere. PI. Tu quoque salvus sis, Chrysale. CH. Jam contraham longam orationem. Tu lataris me venire, ego tibi habeo fidem: spondes hospitium et cœnam, ut par est, revertenti a longe; ego vero spondeo venturum. Tibi affero a socio Mnesilocho sinceram salutem. A me postulabis, ubi sit. PI. Vivit? Nimirum est integra valetudine? CH. Ego cupiebam a te accipere id. PI. Quo modo queam scire? CH. Nullus et certius sciat. PI. Quomodo? CH. Quia si illa, quam ille deperit, est reperta, vivit recte et valet: si non est reperta, non valet, est vicinus morti. Amica est anima amanti. Si abest, perit: si adest, res familiaris exvertitur: ipse est infelix et miser. Sed tu perfecistine mandata? PI. Egone non perficerem, id quod ejus nuntius ad me detulisset? Mallem habitare in

//////////

1 C. C. 2. *quesere*.—6 *Compendio* B. 1.—11 *Rogabis me sed vivit* C. 2. *vivit-ne et recte valet?* Bipont.—12 *Pareus ego te;* C. C. 2. B. 1. alii codd. et edd. *vett. ego ex te.* C. et C. 2. *percunctarier*.—13 B. 1. *admodum*.—15 B. 1. C. et C. 2. *moribundusque est;* et sic edd. *vett. moribundus usque est Pareus*.—16 *Anima 'st* C. et C. 2. *nulla 'st Pareus*.—19 C. 2. *quid ab illo;* C. B. 1. et edd. *antiq. quod ab illo*.—21 *Douza coleres*, contra codd. *Religiones colere* B. 1.—

NOTÆ

17 *Res nulla 'st*] *Res familiaris nulla est, id est, perit: prodigunt rem*

Delph. et Var. Clus.

Plaut.

2 Y

CH. Eho, an invenisti Bacchidem? PI. Samiam quidem.

CH. Vide quæso, nequis tractet illam indiligens.

Scis tu, ut confringi vas cito Samium solet.

PI. Jamne, ut soles? CH. dic ubi ea nunc est, obsecro. 25

PI. Hic, exeuntem me unde aspexisti modo.

CH. Ut istuc est lepidum! proxumæ viciniæ

Habitat: et quidnam meminit Menesilochi? PI. rogas?

Immo unice unum plurimi pendit. CH. papæ!

PI. Immo ut eum credis, misera amans desiderat. 30

CH. Scitum istuc. PI. immo Chrysale, hem non tantulum

Unquam intermittit tempus, quin eum nominet.

CH. Tanto hercle melior Bacchis. PI. immo. CH. immo hercle abiero

Potius. PI. num invitus rem bene gestam audis heri?

CH. Non herus, sed actor mihi cor odio sauciat. 35

Etiam Epidicum, quam ego Fabulam æque ac me ipsum amo,

Nullam æque invitus specto, si agit Pellio.

plagis inferorum. CH. Eho, an reperisti Bacchidem? PI. Samiam profecto. CH. Cave rogo, ne quis illam teneat indiligens. Tu nosti, quam cito vas Samium comminui solet. PI. Jamne jocularis pro more? CH. Aperi ubi ea est jam, rogo. PI. Hic unde me vidisti modo prodeuntem. CH. Quam id est facetum! Manet in proxima vicinia. Numquid recordatur Menesilochi? PI. Postulus? Immo maximi facit eum unum unice. CH. Papæ! PI. Immo quemadmodum vides desiderari Bacchidem a Menesilochi; sic misera Bacchis desiderio tenetur Menesilochi. CH. Id est bellum. PI. Immo, Chrysale, nunquam interponit punctum temporis, quin habeat in ore ejus nomen. CH. Per Herculem hoc Bacchis mihi videntur laudabilior. PI. Immo. CH. Immo per Herculem recessero potius. PI. An quia non ultro audis rem prospere gestam ab hero? CH. Non herus, sed narrator mihi vulnerat animum. Si Pellio representet Epidicum, quam Comædiam perinde diligo ac me ipsum, nullum video tum agre. Sed Bacchis etiam tibi ap-

~~~~~

27 Al. *proxume viciniæ*, contra codd. *proxumæ vicinæ* B. 1.—28 Pareus, *ecquid nam*, contra codd.—29 B. 1. a m. pr. *pendet*.—30 Acidal. *misere*; C. *misera*; B. 1. C. 2. al. et edd. *primæ, misera*.—31 *Dictum istud* B. 1.—33 *Ultimum*

NOTE

22 *Samiam*] Samiæ insulæ civem. Inde captat Plautus allusionis comicæ occasionem; Bacchidem vasorum Samiorum instar, quæ fictilia erant, fragilem esse.

33 PI. *Immo. CH. Immo hercle abi-*

ero] Offensus oratione Pistocleri Chrysalus, quod identidem habeat in ore *immo*, non solum turbat alia dicere parantem, in hac voce *immo*, quam repetit ad irridendum hominem; sed etiam abire vult e scena.

Sed Bacchis etiam fortis tibi visa est? **PI.** rogas?

Ni nactus Venerem essem, hanc Junonem dicerem.

CH. Edepol, Mnesiloche, ut rem hanc natam esse intellego, 40

Quod ames, paratum est: quod des, invento est opus.

Nam istoc fortasse aurum est opus. **PI.** Philippeo quidem.

CH. Atque eo fortasse jam opus est. **PI.** immo etiam prius:

Nam jam huc adveniet miles. **CH.** et miles quidem!

PI. Qui de amittenda Bacchide aurum hic exigit. 45

CH. Veniat quando volt, atque ita ne mihi sit moræ;

Domi est: non metuo, nec cuiquam supplico,

Dum quidem hoc valebit pectus perfidia meum.

paruit constans? PI. Postulas? nisi constaret esse Venerem, affirmarem esse Junonem. CH. Per ædem Pollucis, Mnesiloche, ut video hanc rem se habere, in manu est quod ames, inveniendum est quod amicæ des. Nam forsitan est opus auro ad id. PI. Et Philippeo quidem. CH. Et fortasse nunc opus est eo. PI. Immo etiam citius quam nunc: nam miles veniet huc nunc. CH. Et profecto miles! PI. Qui exigit aurum, sine quo non dimittit Bacchidem. CH. Veniat quando volet, et ita ne mihi moras neclat; domi est aurum: non timeo: nec mihi mendicandum aurum a quoquam, dum quidem meum hoc pectus armatum erit perfidia.

~~~~~

kerce delent Ald. Junt. Both.—37 Nullam ego inritus B. 1. si eam agit Pareus, contra codd.—38 Pareus formis pro fortis.—39 Ni nactus C. et C. 2. Junonem essem hanc Venerem al. ap. Taubm. ducerem Lips.—40 B. 1. C. et C. 2. ut hanc rem. τδ esse delent Both. et Bentl. a Terent. Ad. III. 1. 8.—42 B. 1. auro est opus; C. et C. 2. aurum est opus.—45 C. 2. supra lineam, admittenda.

NOTÆ

37 *Si agit Pellio*] Alii, *si agit Pollio*. Hi enim dicunt vetustum quendam Comædum illius nominis, Plautinis temporibus minime probatum. De hoc Symmachus: 'Non idem honor in pronuntiandis fabulis Pollioni, qui Ambivio fuit.' Lucianus in Nigrino ostendit accidisse persæpe, ut tragicorum comædorumque opera, alioquin egregie scripta, culpa histriionum explosa fuisset.

38 *Fortis*] Id est, visane tibi constans Bacchis inter tadia morarum longarum Mnesilochi? Respondet Pistoclerus, eam constantia æquare

Junonem ipsam, ut superat pulchritudine. Alii *formis tibi visa est*, id est, pulchra; unde 'conformis,' 'deformis,' 'efformis,' 'informis.' Veteres dicebant etiam 'formus,' ut 'inermus,' et 'inermis,' 'inanimus,' et 'inanimis.'

42 *Philippeo*] Cui imago impressa Philippi Macedonis, idque laudatissimum erat.

43 *Immo etiam prius*] Dicit non solum nunc esse opus pecunia; sed etiam prius, quam nunc. Hyperbolice, ad significandam celeritatem.

Abi intro, ego hic curabo : tu intus dicito
 Mnesilochum adesse Bacchidi. **PI.** faciam, ut jubes. 50
CH. Negotium hoc ad me attinet aurarium.
 Mille et ducentos Philippos attulimus aureos
 Epheso quos hospes debuit nostro seni.
 Inde ego hodie aliquam machinabor machinam,
 Unde aurum efficiam amanti herili filio. 55
 Sed foris concrepuit nostra : quinam exit foras ?

Ingrederet aedes, ego curabo hic cetera : tu dic Bacchidi in aedibus Mnesilochum adesse. PI. Perficiam mandata. CH. Haec res nummaria ad me spectat. Attulimus mille et ducentos Philippos aureos Epheso, quos hospes debebat Nicobulo nostro seni. Ego architectabor inde hodie aliquem dolum, unde comparem aurum filio heri mei amanti. Sed nostra janua perstreperit : quinam prodit foras ?

—49 B. 1. *dicito nunc.*—56 ‘*Sed foris C. at C. 2. tantum habet simplex S, ut forte fuerit St, nota silentii.*’ Taubm.

NOTÆ

51 *Negotium ærarium*] In Pseudolo vocat, ‘*commeatum argentarium;*’ id est, parandæ pecuniæ provincia.

52 *Mille et ducentos Philippos aureos*] *Philippus aureus* ponderis erat duorum scutatorum aureorum Galli-

corum.

53 *Epheso hospes*] Uno verbo, ‘*Epheso-hospes,*’ ‘*Epheso-hospitis,*’ ‘*Epheso-hospiti,*’ pro ‘*Ephesio hospite.*’ Virgilius : ‘*ære-clypeus.*’

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

NICOBULUS, CHRYSALUS.

NI. Ibo in Piræeum : visam, ecquæ advenerit
 In portum ex Epheso navis mercatoria.
 Nam meus formidat animus, nostrum tam diu
 Ibi desiderare, neque redire filium.

NICOB. Pergam in Piræeum : videbo utrum aliqua navis mercatoria ex Epheso appulerit in portum. Nam mea mens extimescit, quod noster filius maneat ibi tam-

NOTÆ

1 *Piræeum*] Portus Atheniensis quadringentarum capax navium, muro duorum millium passuum urbi conjunctus.

2 *Epheso*] Ephesus urbs Ioniæ suo templo Dianæ sacro, et commercio celebris.

CH. Extexam ego illum pulchre jam, si Di volunt. 5
 Haud dormitandum est: est opus chryso Chrysalos.
 Adibo hunc, quem quidem ego hodie faciam hic arietem
 Phryxi, itaque tondebo auro usque ad vivam cutem.
 Servos salutat Nicobulum Chrysalus.
 NI. Pro Di immortales! Chrysale, ubi mihi est filius? 10
 CH. Quin tu primum salutem reddis, quam dedi?
 NI. Salve: sed ubinam est Mnesilochus? CH. vivit, valet.
 NI. Venitne? CH. venit. NI. evax! aspersisti aquam.
 Benene usque valuit? CH. pancratice atque athleticce.

diu, neque revertatur. CH. *Ego illum depilabo plane modo, si Diis placet. Haud pigritandum est. Oportet Chrysalum parare chrysum. Adibo hunc, quem quidem ego reddam hodie hic arietem Phryxi. Itaque tondebo vellus aureum, usque ad pellem vivam. Chrysalus servus salutem dicit Nicobulo.* NI. *Proh Di immortales! Chrysale, ubi est meus filius?* CH. *Cur non restituas tu prius salutem quam impertii?* NI. *Salvus sis: sed ubinam est Mnesilochus?* CH. *Est vita et valetudine incolumi.* NI. *Revertiturne?* CH. *Revertitur.* NI. *Evax! objecisti aquam. Rectene semper valuit?* CH. *Robuste atque viriliter.* NI. *Quid hoc?*

////////

1 *Pireum* C. et C. 2.—6 *Iidem* codd. *opus est χρύσω Chrisalo*; Grut. et Schopp. e codd. *est opus Chryso Chrysalos*.—7 *Pareus* delet τὸ hic, contra codd.—8 *Both. ita tondebo*; B. 1. C. et C. 2. *itaque tondebo*; al. *itaque detondebo*.—12 C. et C. 2. *ubi num'st.* Both. conj. *sed ubi Mnes. num est?* ut nomen *Mnes.* acciatur.—14 *Benene nusquam Parei* 1. *Benen' usquam Parei* 2. *Benene usque* C. B. 1. C. 2. alii codd. et edd. antiq. *paneratrice atque alletice* B. 1.—

NOTÆ

5 *Extexam*] Id est, spoliabo auro. 'Extexere' est telam sua textura, aut lana nudare.

Si Di volunt] Id est, cum Diis volentibus, adjuvantibus. Catullus: 'Paucis, si tibi Dis favent, diebus.' 'Si Di volunt,' 'si Diis placet,' 'Diis bene juvantibus,' religiosæ exceptiones sunt. Græci: ἢ θεὸς θέλη θεῶν τὰ ἴσα νεμόντων σὺν θεῷ. Nos nostra vernacula, *S'il plaît à Dieu; Dieu aidant; Si Dieu m'en fait la grace.*

6 *Est opus chryso*] Est allusio ad nomen Chrysali, quæ videtur esse ἀπὸ τοῦ χρύσου, ex quo facit Latinum *chrysum*, aurum.

7 *Arietem Phryxi*] Athamas Eoli filius, Thebarum rex, ex Nephele

Phryxum et Hellen liberos habuit. Nephele furore Liberi patris incitata in sylvas abiit relicto Athamante, qui Ino Cadmi filiam duxit uxorem. Phryxus se contulit in Colchidem ad Etam Colchiorum regem, ubi arietem Marti immolavit, ejusque pellem in ejus templo suspendit. Huc alludit Chrysalus, polliceturque se detracturum aurum a sene, ut Phryxus pellem arieti.

13 *Aspersisti aquam*] Terent. in And. 'Reddidisti animum.' Trucul. 'Aspersisti aquam: jam rediit animus.' Examinatus eram metu, deficiebamque animo; recreasti me tuo nuntio, ut recreantur qui deliquimus patiuntur mentis aspersa aqua.

NI. Quid hoc? qua causa eum hinc in Ephesum miseram,
15

Accepitne aurum ab hospite Archidemide?

CH. Heu cor meum et cerebrum, Nicobule, finditur,
Istius hominis ubi fit quaque mentio.

Tun' hospitem illum nominas hostem tuum?

NI. Quid ita, obsecro, hercle? CH. quia edepol certe
scio,
20

Vulcanus, Sol, Luna, Dies, Dei quatuor,
Scelestiorem nullum illuxere alterum.

NI. Quamne Archidemidem? CH. quam, inquam, Archidemidem.

NI. Quid fecit? CH. quid non fecit? quin tu id me rogas?
Primum dum infitias ire cœpit filio:
25

Negare se debere tibi triobulum.

Continuo antiquom hospitem nostrum sibi

Mnesilochus advocavit, Pelagonem senem:

Eo præsente homini extemplo ostendit symbolum,

Accepitne pecuniam ab hospite Archidemide, cujus gratia eum miseram hinc in Ephesum? CH. Heu! meum cor et meum cerebrum scinditur, Nicobule, statim atque subit recordatio quævis istius hominis. Appellasne tu illum inimicum, tuum hospitem? NI. Quare, obsecro per Herculem? CH. Quia per adem Pollucis certo scio Vulcanum, Solem, Lunam, Diem, quatuor Deos nemini affulsisse nequiori. NI. An quam Archidemidi? CH. Quam, inquam, Archidemidi. NI. Quid commisit? CH. Quid non commisit? Quare a me non petis tu id? Primum dum capit infituri filio: dicere se tibi debere ne tres obolos quidem. Statim Mnesilochus advocavit ad se Pelagonem senem nostrum antiquum hospitem: illico aperuit

////////

15 B. 1. eum in Ephesum.—20 B. 1. hercle obsecro; C. et C. 2. obsecro ercle. C. certo scio; B. 1. C. 2. certe scio.—21 Acidal. et Menrs. Luna et Dies, contra codd. sic tamen Both.—23 Quemne? Archid. edd. quædam vett.—25 Primum dum B. 1.—27 B. 1. antiquum. Parens, ibi hospitem, contra codd.—29 B. 1.

NOTE

19 Tun' hospitem hostem] Est paronomasia. Ovid. 'Qui sic intrabas hospes an hostis eras?' Idem: 'Hostis ut hospes init penetralia Collatini.'

21 Vulcanus, Sol, Luna, Dies] Cæsar de Germania: 'Deorum numero eos solos ducunt, quos vident, Solem, Vulcanum, et Lunam.'

25 Infitias ire capit] Id est, infitias iis negavit. Hellenismus et Hebraismus. Act. 1. 1. ὧν ἡρέατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν. Quæ Jesus capit facere et docere; id est, quæ facit et docuit.

29 Ostendit symbolum] Alludit ad morem Græcorum, quibus symbola quædam, seu tesserae tabularum loco,

Quem tute dederas, ad eum ut ferret, filio. 30

NI. Quid, ubi ei ostendit symbolum? CH. inquit dicere:

Adulterinum, et non eum esse symbolum:

Quotque innocenti ei dixit contumelias!

Adulterare eum aiebat rebus ceteris.

NI. Habetin' aurum? Id mihi primum dici volo. 35

CH. Postquam quidem prætor recuperatores dedit,

Damnatus demum, vi coactus reddidit

Ducentos et mille Philippum. NI. tantum debuit.

CH. Porro etiam ausculta pugnam, quam voluit dare.

NI. Etiamne est quid porro? CH. hem accipe: trina hæc
nunc erit. 40

NI. Deceptus sum: Autolyco hospiti aurum credidi.

CH. Quin tu audi. NI. immo ingenium avidi haud per-
noram hospitis.

CH. Postquam aurum abstulimus, in navem conscendimus,
Domum cupientes: forte ut assedi in stega,

Dum circumspecto, atque ego lembum conspicio: 45

tesseram homini, Pelagone præsentem, quam tu dederas filio, ut deferret ad eum.
NI. Quid, quando ei ostendit tesseram? CH. Capit causari falsam esse, et non
eam esse tesseram. Quot affectit probris filium tuum immeritum! Dicebat eum
adulterare cetera. NI. Habetisne aurum? Cupio mihi dici inprimis id. CH.
Postquam quidem prætor dedit iudices, denique condemnatus, vi adductus, reddidit
mille et ducentos Philippus. NI. Tantum debuit. CH. Porro audi etiam certa-
men, quod voluit committere. NI. Estne etiam aliquid præterea? CH. Hem ac-
cipe: hæc erunt jam trina certamina. NI. Sum delusus. Credidi pecuniam Au-
tolyco hospiti. CH. Quin tu ausculta. NI. Immo haud cognoscebam animum
hospitis avari. CH. Postquam accepimus aurum, conscendimus navem, optantes
reverti domum. Forte ut consedi in transtris, dum circumspecto, et ego conspicio

////////

ex templo o. symbolum; C. 2. etiam symbolum.—34 C. 2. eum aiebat; Both.
etiam aiebat. Alii post hunc vs. collocant vs. 46. sed contra codd.—35 Ha-
bet in C. et C. 2. primum deest in B. 1. et Pl.—40 Etiamne'st C. et C. 2.
Etiam est Both.—41 Deceptus sum a villico: hospiti, sc. B. 1.—42 Both. conj.
enim avidi ingenium.—43 Both. indu navem.—44 B. 1. assedi integra.—45 C.

NOTÆ

et syngrapharum erant: ex iis jus
dicebatur.

36 *Recuperatores*] Iudices delega-
ti, *commissaires*.

41 *Autolyco*] Mercurii filius Auto-
lycus, Ulyssis avus maternus, qui a-
nimalium furto abductorum sic colo-

rem mutabat, ut ne domini quidem
agnoscerent. Unde jocus Martialis:
'Non fuit Autolycei tam piceata ma-
nus.' Archidemidem appellat Nico-
bulus Autolycum, quod negare depo-
situm velit.

44 *Stega*] *Le tillac*: στέγη, constr-

Longum est rigorem maleficum exornarier.

N₁. Perii hercle : lembus ille mihi lædit latus.

CH. Is erat communis cum hospite et prædonibus.

N₁. Adeon' me fuisse fungum, ut qui illi crederem !

Cum mihi ipsum nomen ejus Archidemidis 50

Clamaret, demtutum esse, si quid crederem.

CH. Is lembus nostræ navi insidias dabat.

Ocepi ego observare eos, quam rem gerant.

Interea e portu nostra navis solvitur.

Ubi portu exiimus, homines remigio sequi, 55

Neque aves, neque venti citius : quoniam sentio,

Quæ res gereretur, navem extemplo statuimus.

Quoniam vident nos stare, occeperunt ratem

Turbare in portu. N₁. edepol mortales malos !

Intrem : est longum recensere crudelitatem immanem. N₁. Interii per Herculem : ille lembus mihi confodit latus. CH. Is lembus erat communis cum hospite, et cum prædonibus. N₁. Usque adeo me fuisse stolidum oportet, ut illi confiderem, cum ejus nomen ipsum Archidemidis mihi vociferaretur, negaturum esse, si quid apud eum deponerem? CH. Is lembus struebat insidias nostræ navi. Ego cæpi observare, quod molirentur. Interea nostra navis discedit e portu. Ubi e portu exivimus, homines cæpere sequi remigio ; neque aves, neque venti velocius eunt. Quia animadverto quæ comparentur, repente sistimus navem. Quia animadvertunt nos consistere, incipiunt lacessere ratem in portu. N₁. Per ædem Pollucis homines pestiferos ! Quid de-

~~~~~

adque ego ; Pareus atque ego tum, contra codd.—46 Longum'st C. et C. 2. Longum strigorem Meurs. L. triconem Bipont. et al. ap. Pareum.—47 Perii ercle C.—49 B. 1. ille crederem, et corr. ab eadem manu.—51 B. 1. si quod.—53 Is nostræ navi lembus Junt. Ald. Both. aliæque edd. vett. Is lembus nostræ navi C. C. 2. B. 1.—55 U. p. eximus B. 1. et Pl. et sic edidit Both.—56 B. 1. C. et C. 2. quom sentio.—58 Quom vident B. 1. et C. Quem vident C. 2.—59 Turbare inportune Both. Turbare in ponto al. ap. Pareum ; Turbare in portu C.

NOTE

tum puppis, navis constrata ; tecta. Arbitro, Ciceroni, Cæsari.

46 *Rigorem maleficum*] Varro legit, *strigonem maleficum*. 'Strigas' autem vocabant mulieres maleficas, quas etiam noctu volare arbitrabantur ; eodem modo 'strigones,' homines maleficos : alii *triconem* legunt. 'Trico' autem est ille, qui malis strophis creditorem circumducere conatur. Lucilius, 'Trico nummarius.'

50 *Archidemidis*] Est vox Græca

conflata ex ἀρχομαι, impero ; δῆμος, populus ; quo magis mirum videtur, quod Plautus jocandi occasionem captet ex 'demo,' voce Latina, quæ in Archidemide inclusa est, significatque idem, quod 'aufero,' 'tollo ;' ôter. Tametsi scena Græca sit, vitabant Romani ejusmodi monstra nominum, tanquam mali ominis.

55 *Remigio sequi*] Alii, *remulco*. Festus : 'Remulco est, cum scaphæ remis navis magna trahitur.'

Quid denique agitis? CH. rursum in portum recipimus. 60

NI. Sapienter factum a vobis: quid illi postea?

CH. Revorsionem ad terram faciunt vesperi.

NI. Aurum hercle auferre voluere; ei rei operam dabant.

CH. Non me fefellit, sensi: eo exanimatus fui.

Quoniam videmus auro insidias fieri, 65

Capimus consilium continuo, postridie

Auferimus inde aurum omne, illis præsentibus,

Palam atque aperte, ut illi id factum sciscerent.

NI. Scite hercle: cedo, quid illi? CH. tristes illico,

Quom extemplo a portu ire nos cum auro vident, 70

Subducunt lembum capitibus quassantibus.

Nos apud Theotimum omne aurum deposuimus,

Qui illic sacerdos est Dianæ Ephesiæ.

NI. Qui istic Theotimus est? CH. Megalobuli filius,

Qui nunc in Epheso est, Ephesiis carissimus. 75

NI. Næ ille, hercle, mihi sit multo tanto carior,

Si me illoc auro tanto circumduxerit.

mum facitis? CH. Rursus nos recipimus in portum. NI. Sapienter a vobis gestum; quid illi postea tentarunt? CH. Vespertinis horis revertuntur ad terram. NI. Per Herculem cupiebant auferre aurum: ei rei operam narabant. CH. Non me latuit: animadverti: id extimui. Quia intelligimus collocari insidias auro, conferimus consilia statim, postridie subducimus inde omnem pecuniam, illis spectantibus, palam atque publice, ut illi viderent id esse factum. NI. Bene per Herculem. Dic, quid interim illi? CH. Mæsti repente cernuntur, quando spectant statim digredi a portu cum auro, subducunt lembum capita concutientes. Nos contulimus aurum ad Theotimum, qui est ibi sacerdos Dianæ Ephesiæ. NI. Quis est ille Theotimus? CH. Filius Megalobuli, qui est jam in Epheso, acceptissimus Ephesiis. NI. Per Herculem ille mihi sit tanto magis carus, si me circumvenerit

////////

C. 2. et B. 1. *heu edepol* Pareus, contra codd.—65 *Postquam nos vidimus Pareus; Quam vidimus* C. et C. 2. *Quom vidimus* B. 1. *Quam jam videmus* Taubm. *Quoniam videmus* Both.—67 *Auferimus aurum* B. 1. omisso τῷ inde.—70 *Quom extemplo* Both. *Quam extemplo* C. et C. 2. *Quom extemplo* Schopp. ex codd.—71 *Lamb. c. cassantibus*, contra codd.—72 *Nos a teotimum* B. 1. *deposuimus* Schopp. et sic edidit Both.—73 *Dianæ et Thiresiæ* B. 1.—74 *Quis istic Theotimu'st* Bipont. *Megaloburzi* Meurs. *Megabyzi* edd. pleræque vett. quod probat Lamb. *Megalobuli* B. 1. Pll. Sarac. Mediol. Venet. et codd. ap. Taubm. *Megalobuli* codd. ap. Pareum; *Megaloboli* al. *Megalobyzi* Both. cf. Hemsterh. ad Lucian. Timon. § 22.—75 C. et Pareus, *karissimus*.—77 *Si me illo auro*

NOTÆ

71 *Capitibus quassantibus*] En hochant la tête; sive demissis in signum mœstitiæ.

76 *Carior*] Lusus est Plantinus; quia si Theotimus onustus auro carior esse recte dicitur a 'caritate,'

CH. Quin in ipsa æde Dianæ conditum est,
 Ibidem publicitus servant. NI. occidistis me.
 Nimio hic privatim servaretur rectius: 80
 Sed vos nihilne attulistis inde auri domum?
 CH. Immo etiam: verum, quantum attulerit, nescio.
 NI. Quid, nescis? CH. quia Mnesilochus noctu clancu-
 lum
 Devenit ad Theotimum: nec mihi credere,
 Nec quoquam in navi voluit: eo ego nescio, 85
 Quantulum attulerit; verum haud permultum attulit.
 NI. Etiam dimidium censes? CH. non edepol scio.
 Verum haud opinor. NI. fertne partem tertiam?
 CH. Non hercle opinor: verum verum nescio
 Profecto de auro nihil scio, nisi nescio. 90
 Nunc tibimet illuc navi capiundum est iter,
 Ut illud reportes aurum ab Theotimo domum.
 Atque heus tu! NI. quid vis? CH. annulum gnati tui
 Facito ut memineris ferre. NI. quid opu'st annulo?
 CH. Quia id signum est cum Theotimo, qui eum illi affe-
 ret, 95

tanta auri summa. CH. Cum collocatum est in templo ipso Dianæ, ibi custoditur publice. NI. Me conficitis. Custodiretur multo tutius hic privatim; sed vos nihilne advertexistis auri inde domum? CH. Immo etiam; sed ignoro, quantum attulerit. NI. Quid, ignoras? CH. Quia Mnesilochus adiit Theotimum noctu occulte; nec voluit mihi credere, nec cuiquam ex navi. Itaque ego ignoro, quantum apportavit; sed non attulit multa. NI. Putasne dimidium attulisse. CH. Per ædem Pollucis ignoro. Sed minime puto. NI. Affertne tertiam partem? CH. Per Herculem non credo; sed quod verum est ignoro. Sane nihil novi de auro, nisi quod nihil novi. Jam tibimet eundem est ad navem, ut revehas aurum ab Theotimo domum. Atque heus tu! NI. Quid vis? CH. Fac ut recorderis gerere annulum tui filii. NI. Quid opus est annulo? CH. Quia ejusmodi signum est cum

////////

B. 1. C. et C. 2.—78 *Quin ipsa Pareus; Quin indu ipsa æde Dianæ* Both. *Quin in ipsa* B. C. et C. 2.—79 *Ibi demum* edd. quædam vett.—81 *Sed nihilne* B. 1. *Sed nilne* Both.—83 *Qui nescis* Both.—86 *Quantillum* Ald. Junt. *Quantulum* C. C. 2. B. 1.—88 *Hæc verba, Verum haud opinor.* NI. *fert ne partem tertiam?* CH. *Non hercle opinor,* desunt in B. 1. a m. pr.—91 *Ne tibimet* B. 1.

NOTÆ

id est, pretio auri, non carior, caritate
 Chrysali, id est, amore.

78 *In ipsa æde Dianæ conditum est]*
 Veteres idcirco, si quid esset auri, in

templis deponere, quod præsidiiis
 ad id servandum publice positum, ma-
 gis esse videretur in tuto, quam si
 domi servatum fuisset.

Ei aurum ut reddat. NI. meminero, et recte mones.
 Sed divesne est istic Theotimus? CH. etiam rogas?
 Qui auro habeat soccis subpactum solum.
 NI. Cur ita fastidit? CH. tantas divitias habet:
 Nescit quid faciat auro. NI. mihi dederit velim. 100
 Sed qui præsente id aurum Theotimo datum est?
 CH. Populo præsente: nullu'st Ephesi, quin sciat.
 NI. Istuc sapienter saltem fecit filius,
 Cum diviti homini id aurum servandum dedit:
 Ab eo licebit quamvis subito sumere. 105
 CH. Immo hem tantisper nunquam te morabitur,
 Quin habeas illud quo die illuc veneris.
 NI. Censebam me effugisse a vita marituma,
 Ne navigarem tandem hoc ætatis senex,
 Id mihi haud utrum velim licere intellego: 110
 Ita bellus hospes fecit Archidemides.
 Ubi nunc est ergo meus Mnesilochus filius?
 CH. Deos atque amicos iit salutatum ad forum.
 NI. At ego hinc ad illum, ut conveniam, quantum potest.
 CH. Ille est oneratus recte, et plus justo vehit. 115
 Exorsa hæc tela non male omnino mihi est,

Theotimo, ut restituat aurum ei, qui ei ostenderet eum annulum. NI. Recordabor, et bene commonefacis; sed iste Theotimus estne locuples? CH. Etiam postulas? Qui ferat soleas soccorum compactas auro. NI. Quare sic negligit aurum? CH. Tantis pollet divitiis: nescit quid faciat de auro. NI. Optarem mihi daret; rerum quo presente depositum est id aurum apud Theotimum? CH. Spectante populo; nullus est Ephesi, qui nesciat. NI. Saltem filius fecit illud prudenter, quando dedit id aurum custodiendum viro locupleti: licebit accipere statim quantumvis ex eo. CH. Immo sane nunquam cunctabitur, vel minimum, quominus illud accipias, ipso die quo perveneris illuc. NI. Existimabam me immunem esse a vita maritima, ne navigarem tandem senex, hac ætate intelligo minime mihi licere alterutrum facere quod velim. Hanc habeo gratiam lepido hospiti Archidemidi. Ubi est ergo Mnesilochus meus filius? CH. Irit ad forum ad salutandos Deos atque amicos. NI. At mihi hinc ad Archidemidem eundem, ut conveniam quam velocissime potero. CH. Ille est onustus egregie: et bajulat plus æquo. Non ita male

~~~~~

Nunc tibimet C. et C. 2.—98 Qui aurod habeat soccis Both. Qui soccis habeat auro Taubm. Qui floccid habeat auro Groslot. Qui auro habeat soccis C. C. 2. B. 1. et edd. antiq. subpictum B. 1.—99 Qui C.—101 Sed quo edd. quadam vett. Sed qui B. 1. C. et C. 2.—106 Immo em C. et C. 2. nunquam remorabitur B. 1.—107 Q. h. illum C. 2.—110 C. a m. pr. aut u. verim.—114 Both. ut

NOTÆ

98 *Soccis subpactum*] Clavis aureis confixas calceorum soleas.

Ut amantem herilem copem facerem filium :
 Ita feci, ut auri quantum vellet sumeret :
 Quantum autem libeat reddere, ut reddat patri.
 Senex in Ephesum ibit aurum arcessere : 120
 Hic nostra agetur ætas in malacum modum ;
 Siquidem hic relinquet, nec secum abducat senex
 Me et Mnesilochum : quas ego hic turbas dabo !
 Sed quid futurum est, cum hoc senex resciverit ?
 Cum se excucurrisset illuc frustra sciverit, 125
 Nosque aurum abusos ? quid mihi fiet postea ?
 Credo hercle adveniens nomen mutabit mihi,
 Facietque extemplo Crucisalum me ex Chrysalo.
 Aufugero hercle, si magis usus venerit.
 Si ero reprehensus, macto ego illum infortunio : 130
 Si illi sunt virgæ ruri, at mihi tergum domi est.
 Nunc ibo, herili filio hanc fabricam dabo,
 Super auro, amicaque ejus inventa Bacchide.

sum exorsus hanc telam, ut efficiam filium heri copiosum amantem : sic feci, ut caperet quantum liberet auri, et ut reddat patri, quantum voluerit reddere. Senex ibit Ephesum ad aurum arcessendum : hic transigemus nostrum tempus mollissime. Nimirum hic senex deseret me, et Mnesilochum, nec nos abducat secum. Quas turbas concitabo ego hic ! Sed quid futurum est, quando senex cognoverit hoc ? Quando noverit se excucurrisset frustra illuc, nosque auro abusos ? Quid mihi parabitur deinceps ? Per Herculem, existimo, reversus mutabit meum nomen reddetque extemplo me Crucisalum ex Chrysalo. Evadam per Herculem, si utilis fuerit. Si ero revocatus a fuga, ego illum mactabo infortunio meo : si sunt verbera ruri, at mihi tergum domi est. Nunc pergā, narrabo hanc machinam filio heri, super auro et Bacchide ejus amica inventa.

convenam.—116 Nonnulli est omnino mihi, contra codd.—117 B. 1. *herilen inopem* ; C. et C. 2. *herilem quopem* ; al. *qui opem* ; C. in margine habet, *Ut amanti erili opem fac. filio.*—118 Edd. quædam vett. *ut aurum.*—119 Both. conj. *lubuit, redderet, reddi patri.* B. 1. *libeat.*—120 Pareus *hinc ibit*, contra codd. *arcesere* C. et C. 2.—122 B. 1. *neque secum.*—123 *Medet* Pl. et Both.—128 C. et C. 2. *Crisalo*—131 B. 1. *aut mihi t. domist.*—132 C. C. 2. et Pareus, *filio ejus.*—133 Voc. *ejus* deest in B. 1. *auroque amica ejus* al.

NOTE

117 *Copem*] Copiosum a 'copis,'
 et 'copis' a 'cops : ' inde est, 'copia.'

121 *In malacum modum*] Μαλακός,
 mollis.

128 *Crucisalum*] Quasi a saltu in

crucem acto.

130 *Si ero reprehensus*] Retrahitur a fuga Chrysalus, infortunio dominum mactabit mactatus, consumtis videlicet compluribus virgis, exhaustis in cædendo senis viribus.

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

LYDUS.

PANDITE, atque aperite propere januam hanc Orci, obsecro :

Nam equidem haud aliter esse duco : quippe quo nemo advenit,

Nisi quem spes reliquere omnes, esse ut frugi possiet.

Bacchides ! non Bacchides, sed Bacchæ sunt acerrumæ.

Apage istas a me sorores, quæ hominum sorbent sanguinem. 5

Omnis ad perniciem instructa domus opime atque opipare.

Quæ ut aspexi, me continuo contuli protinam in pedes.

Egone ut hæc conclusa gestem clanculum ? ut celem patrem,

Pistoclere, tua flagitia, aut damna, aut desidiabula ?

Quibus patrem, et me, teque, amicosque omnes affectas tuos 10

Ad probrum, damnum, flagitium appellere una et perdere.

LYD. Rescrate, et patefacite celeriter hanc portam Orci, rogo ! Nam profecto non existimo januam Orci esse aliam, quam Bacchidum. Quippe nullus ad eam accedit, quem omnis spes non destituerit ut bonus esse possit. Bacchides ! non sunt Bacchides, sed Bacchæ furiosissimæ. Abscunt a me istæ sorores, quæ exsugunt sanguinem hominum. Tota domus eleganter et laute adornata est ad exitium juventutis. Quando eam vidi, me conjeci protinus in fugam. Egone feram occulte hæc tacitus ? Occultemne patri, Pistoclere, tua scelera, detrimenta, loca in quibus spoliaris ? In quibus studes perdere, et patrem, et me, et te, et omnes tuos amicos, et impellere una in dedecus, detrimentum, scelus. Neque puduit te

~~~~~

2 C. 2. B. 1. quippe cui ; C. quippe qui ; Pareus quippe quoui.—3 B. 1. ex se ut frugi. C. 2. possidet ; C. et B. 1. possiet.—5 Pro hominum, quod servant C. B. 1. et C. 2. al. ap. Pareum habent omnium.—6 Omnium Schobing. optime B. 1. a m. pr. opime C. C. 2. et B. 1. a m. sec.—7 B. 1. inpedes conjunctim.—8 Egone ut clusa B. 1.—9 Nonius despoliabula ; C. C. 2. B. 1. et edd. antiq.

NOTÆ

1 Januam Orci] Sic appellat Bacchidum januam. Sic Proverbiorum c. vii. de meretricis stabulo : 'Viæ inferi domus ejus.'

5 Apage istas] Apage Bacchas istas, quæ furore percitæ irruunt in

obvium quemque, dilacerant, et ejus sorbent sanguinem.

9 Desidiabula [despoliabula] Alii, desidiabula, a 'desidia,' ut 'conciliabula' a 'concilio,' 'mendicabula' a 'mendico.'

Neque mei, neque tui intus puditum est factis, quæ facis :
 Quibus tuum patrem, meque una, amicos, affines tuos,
 Tua infamia fecisti gerulifugulos flagitii.

Nunc priusquam malum istoc addis, certum est jam dicam
 patri. 15

De me hanc culpam demolibor jam, et seni faciam palam,
 Ut eum ex lutulento cœno propere hinc eliciat foras.

mei, neque tui, in criminibus quæ perpetrasti in his ædibus. Scilicet effecisti tuo dedecore, ut tuus pater, ut ego, ut tui amici affinesque venirent in partem tui flagitii. Nunc antequam adjicias hoc crimen, decrevi aperire patri. Amoliar a me hanc culpam, et patefaciam seni, ut eum educat celeriter ex hoc cœno immundo.

////////

desidiabula.—10 Pll. *affictas.*—13 Pll. *adfinis.*—14 B. 1. *geruli figulos*, disjunctim.—15 Pll. *certum 'st jam*; alii ap. Pareum omittunt τὸ jam.—16 Edd. quædam vett. *culpam hanc*, contra codd. *demo libet jam* B. 1.—17 Gulielm. *luculento*. B. 1. *ejiciat*; C. C. 2. *eliciat*.

NOTÆ

14 *Gerulifugulos*] Ab iis qui fictilia vasa comportant. Bajulorum unum genus pro ceteris. Pro gerulis vitiorum, vel potius infamiæ ex flagitiis nasci solitæ. Gerulorum autem hoc genus pro alio quovis idcirco usurpatur, quia maxime contemnebatur apud veteres, ut apud nos bajulorum. Crediderim alludere poëtam ad vasa Samia de quibus supra, quia Bacchides erant ex Samo insula fictilibus vasis celebri: itaque fecisti nos gerulifugulos flagitii, id est, effecisti ut in nos reciderit universum dedecus,

quod consuetudine et familiaritate cum Bacchidibus Samiis inita contraxisti.

17 *Ex lutulento cœno*] Id est, ex ganeo et lupanari. Catullus: 'o lutum, lupanar!' Alii, *luculento*: cui verbo subest grave monitum ad incantam juventutem; nam blanditiæ meretriciæ in speciem sunt luculentæ ac splendidæ, re vera lutum et sordes. Et ut supra vs. 6. 'Omnis ad perniciem instructa domus opime atque opipare.'

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

MNESILOCHUS.

MULTIS modis meditatus egomet mecum sum, et ita esse arbitror:

Homini amico, qui est amicus, ita uti nomen possidet,

MN. Ego cogitavi mecum ipse pluribus modis, et reor rem ita se habere; nihil antecellere amico, qui est amicus sicut obtinet nomen amici, nisi Deos. Comperi

Nisi Deos, ei nihil præstare: id opera expertus sum esse ita.

Nam ut in Ephesum hinc abii, (hoc factum est ferme abhinc biennium)

Ex Epheso huc ad Pistoclerum meum sodalem literas 5
Misi, amicam ut mihi inveniret Bacchidem: illum intellego

Invenisse, ut servos meus mihi nuntiavit Chrysalus.

Condigne is quam technam de auro adversum meum fecit patrem,

Ut mihi amanti copia esset! sed æquom id ei reddere.

Nam pol quidem, meo animo, ingrato homine nihil impensiu'st, 10

Malefactorem amitti satius, quam relinqui beneficium.

Nimio præstat impendiosum te, quam ingratum dicier.

Illum laudabunt boni; hoc etiam ipsi culpabunt mali.

Qua me causa magis cum cura esse ea quam obvigilato est opus.

Nunc, Mnesiloche, specimen specitur, nunc certamen certitur: 15

id esse ita reipsa. Nam quando profectus sum hinc in Ephesum, quod feci fere a duobus annis, nisi epistolas huc Epheso ad Pistoclerum meum sodalem, ut mihi reperiret Bacchidem amicam. Audio illum reperisse, quemadmodum meus servus Chrysalus mihi nuntiavit. Quam Chrysalus struxit oportune dolum adversus meum patrem, ad pecuniam ei subducendam, ne ea carerem in amoribus! Sed par est respondere id Pistoclero. Nam per Pollucem, mea quidem sententia, nihil est injustius homine immemori; præstat maleficum ferre impune crimen, quam non recordari benemeriti. Præstat te dici profusum quam immemorem. Boni prædicabunt illum: ipsi mali etiam vituperabunt hunc. Quapropter opus est me impensius curare illud. Nunc, Mnesiloche, videndum est, nunc periculum faciendum sisne, nec ne, ut addecat

1 Multimodis edd. vett.—3 C. ita esse; C. 2. esse ita.—5 B. 1. C. et C. 2. sodalem meum.—8 C. et C. 2. technam.—9 B. 1. C. C. 2. et margo ed. Gronov. ex codd. sed eccum rideo incedere.—10 C. 2. impensius est.—11 C. et C. 2. beneficium.—13 Al. bone, hunc contra codd.—14 B. 1. cum cura esse ea cum obvigilatio; C. C. 2. cum obvigilatost opus; al. ap. Pareum, atque advigilare est opus; al.

NOTÆ

10 Nihil impensiu'st] Impensius hoc loco nihil aliud significat, quam nihil pensi habere ingratum, id est, contemnere.

14 Qua me causa] Perturbata ora-

tio, metiendaque ex iis quæ vult innuere Mnesilocheus. Nempe id sibi incumbere, ne videatur ingratus, id esse sibi providendum.

Sisne nec ne, ut esse oportet; malus, bonus, cujusmodi;
Justus, injustus; malignus, largus; commodus, incommo-
dus.

Cave sis te superare servom siris faciendo bene.

Utut eris, moneo, haud celabis: sed eccos video incedere,
Patrem sodalis, et magistrum: hinc auscultabo quam rem
agant. 20

esse; malus, bonus, cujusmodi esse oportet; justus, injustus; parvus, largus; facilis, difficilis; vide si vis, ne patiaris a servo te vinci benefaciendo: qualiscumque fueris, moneo, haud latebis. Sed ecce video ambulare patrem Pistocleri et magistrum: hinc audiam quid rerum gerant.

accurato atque advigilato est opus.—15 C. et C. 2. nunc certamen.—16 B. 1. bonus-que. C. et C. 2. qua cujus modi.—17 B. 1. commodus inconmodus.—18 Pro servom, C. et C. 2. habent serum; B. 1. serum syris.—19 B. 1. celabus.

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

LYDUS, PHILOXENUS, MNESILOCHUS.

LY. NUNC experiar, sitne acetum tibi cor acre in pectore.
Sequere. PH. quo sequar? quo ducis nunc me? LY. ad
illam, quæ tuum
Perdidit, pessumdedit tibi filium uni unicum.
PH. Eia, Lyde: leniter qui sæviunt, sapiunt magis.
Minus mirandum est, illæc ætas si quid illorum facit, 5
Quam si non faciat: feci ego istæc itidem in adolescentia.

LY. Jam periculum faciam, utrum habeas nonnihil rigoris in animo. Sequere. PH. Quo sequar? Quo ducis me nunc? LY. Ad eam quæ corrumpit et lubes fuit tui unici filii. PH. Eia Lyde: qui irascuntur moderate, sunt sapientiores. Non ita mirum, si illa ætas facit aliquid illorum, quam si non faciat: ego feci hæc iti-

1 Lamb. *aceto*. C. C. 2. et B. 1. cum edd. antiq. *cor acre*; Parens et Taubm. *tibi peracre*. Illud *cor acre* inducit H. Steph.—4 B. 1. *quæ seviunt*.—

NOTÆ

1 *Acetum tibi cor acre* [*peracre*] Id dis filii dissoluti moribus. Oleo com-
est, reprehensionis severitas, qualis paratur monitio amica et mollis.
esse debet in patre attento in regen-

LY. Hei mihi! hei mihi! istæc illum perdidit assentatio:
Nam absque te esset, ego illum haberem rectum ad ingenium bonum:

Nunc propter te tuamque pravos factus est fiduciam
Pistoclerus. MN. Di immortales! meum sodalem hic nominat. 10

Quid hoc negotii est, Pistoclerum Lydus quod herum tam ciet?

PH. Paulisper, Lyde, est libido homini suo animo obsequi:

Jam aderit tempus, cum sese etiam ipse oderit: morem geras:

Dum caveatur, præter æquom ne quid delinquat: sine.

LY. Non sino, neque equidem illum me vivo corrumpi sinam. 15

Sed tu, qui tam pro corrupto dicis causam filio,
Eademne erat hæc disciplina tibi, cum tu adolescens eras?

Nego tibi hoc annis viginti fuisse primis copiae,
Digitum longe a pædagogo pedem ut efferres ædibus.

Ante solem exorientem nisi in palæstram veneras, 20

Gymnasii præfecto haud mediocris pœnas penderes.

Id quoi obtigerat, hoc etiam ad malum arcessebatur malum;

dem in adolescentia. LY. Hei mihi! hei mihi! Hac indulgentia illi exitio fuit; nam sine te, ille esset propensus ad bonam mentem. Jam tua culpa, tuaque indulgentia Pistoclerus evasit improbus. MN. Di immortales! hic appellat meum sodalem; quid hoc rei est, quod Lydus tam vexat Pistoclerum suum herum? PH. Libet, Lyde, indulgere paulisper homini: mox tempus adveniet, quando sese odio habeat etiam ipse: indulge, dummodo carcas, ne quid committat præter jus et fas, patere. LY. Non patiar, neque ego feram illum inquinari dum vivam. At tu, qui oras causam filii tam corrupti; eratne eadem disciplina olim, quando tu eras adolescens? Nego tibi fuisse hanc facultatem primis viginti annis, ut efferres pedem ab ædibus, vel latum unguem a pædagogo. Nisi adires palæstram ante solis ortum, moderator gymnasii in te animadverteret severissime. Et is cui id contingeret,

~~~~~

6 Nonnullæ vett. istoc, contra codd. — 7 Ei mihi, Ei mihi C. — 11 B. 1. quid h. t. sciet. — 16 B. 1. a m. sec. pro tam corrupto. — 17 Prænomen tibi deest in B. 1. tibi quom C. et C. 2. alii pro tibi legunt olim. — 18 Nego tibi hæc B. 1. C. et C. 2. — 19 B. 1. pedemve efferres. — 22 Idque obtigerat B. 1. Id quo obt. C. 2. ac-

NOTE

7 Assentatio] Id est, indulgentia dendis filii sui peccatis.
patris plus æquo remissi in repreh-

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

2 Z

Et discipulus et magister perhibebantur improbi.
 Ibi cursu, luctando, hasta, disco, pugillatu, pila,
 Saliendo sese exercebant magis, quam scorto, aut sa-
 viis : 25

Ibi suam ætatem extendebant, non in latebrosis locis.
 Inde de hippodromo et palæstra ubi revenisses domum,
 Cincticulo præcinctus in sella apud magistrum assideres :
 Cum librum legeres, si unam peccavisses syllabam,
 Fieret corium tam maculosum, quam est nutricis pal-
 lium. 30

MN. Propter me hæc nunc meo sodali dici discrucior mi-
 ser.

Innocens suspicionem hanc sustinet causa mea.

PH. Alii, Lyde, nunc sunt mores. LY. id equidem ego
 certo scio.

Nam olim populi prius honorem capiebat suffragio,
 Quam magistro desinebat esse dicto obediens. 35

At nunc, priusquam septuennis est, si attingas eum manu,
 Extemplo puer pædagogo tabula dirumpit caput.

hoc etiam malum alterum accedebat ad malum, ut et discipulus et magister haberentur improbi. Ibi sese exercebant cursu, lucta, hastu, disco, cestu, pila, saltu, magis quam lascivia, aut amore. Ibi traducebant suam ætatem, non in ganeis. Quando redieras domum de hippodromo et palæstra, cingulo succinctus sedebas apud præceptorem, librum legebas; si errasses in una syllaba, cutis fiebat tam maculata, quam est pallium nutricis. MN. Enecor infelix hæc exprobrari nunc meo sodali propter me. Ille incidit in hanc suspicionem innocens. PH. Mores juventutis non sunt nunc ejusmodi, Lyde. LY. Equidem hoc minime ignoro: nam quondam juvenis udivat magistratus suffragio populi, antequam desinere parere magistro; sed jam antequam septem annis natus est, si cum attigeris manu, continuo puer

cersebatur C. et C. 2. accensebatur Douz.—24 C. et C. 2. asta.—25 B. 1. aut suaviis.—27 B. 1. re venisses.—29 Tum librum B. 1. et al. ap. Pareum; Quom librum al. Cum librum C. et C. 2.—32 Ille innocens Ald. et seqq. contra codd. et edd. antiq.—33 Al. ap. Pareum, id quidem certo, omisso τῷ ego, quod tamen servant C. 2. B. 1.—34 B. 1. capiebant; C. et C. 2. captabant.—35 Quam magistri C. a m. sec.—36 C. a m. pr. attingas.—37 C. dirumpit; C. 2. dir-

NOTE

28 Cincticulo] Adolescentum 'cinctus' est ex pellibus pantherarum, quæ tictulus, 'cinctus' virorum erat; sunt maculis aspersæ.
 utrumque utrique ætati modestiæ 37 Tabula] Tabula literaria, quæ continentiaque commune signum. ferebatur ad ludum literarium, utrimque obducta ceris, in qua quando

30 Nutricis pallium] Id est, nutricis Deorum Cybeles, quod factum acumine styli aliquid exaraverat dis-

Cum patrem adeas postulatum, puero sic dicit pater :

Noster esto, dum te poteris defensare injuria.

Provocatur pædagogus : Eho senex minimi pretii, 40

Ne attingas puerum istac causa, quando fecit strenue.

It magister quasi lucerna uncto expretus linteo.

Itur illinc jure dicto: hoccine hic pacto potest

Inhibere imperium magister, si ipse primus vapulet ?

MN. Acris postulatio hæc est! cum hujus dicta intel-
lego, 45

Mira sunt, ni Pistoclerus Lydum pugnis contudit.

PH. Sed quis hic est, quem astantem video ante ostium ?

LY. o Philoxene!

MN. Deos propitios me videre, quam illum, mavellem
mihi.

PH. Quis illic est? LY. Mnesilochus, gnati tui sodalis
Pistocleri :

Haud consimili ingenio atque ille est, qui in lupanari accu-
bat. 50

Fortunatum Nicobulum, qui illum produxit sibi!

comminuit caput magistro tabula. Quando adis patrem ad conquerendum de filio, pater ita affatur puerum: Eris noster natus, quando poteris propulsare injuriam. Vocatur pædagogus in medium: Heus, senex vilissime, ne attingas puerum idcirco, quia fecit strenue. Literator recedit contentus obductis vulneribus uncto linteo. Discedit hinc judicio pronuntiatio; hic magister potestne exercere imperium, si ipse primus det penas hac ratione? MN. Hæc accusatio est vehemens: quando audio hujus orationem, puto Pistoclerum pugnos impegisse Lydo. PH. Sed quis est ille quem video stantem ad januas? LY. O Philoxene! MN. Mallem conspiciari Deos mihi faventes, quam illum. PH. Quis ille est? LY. Mnesilochus sodalis Pistocleri tui filii, non ingenio pari, atque ille est, qui accubat in lustris. Felicem

rumpit.—40 C. preci; C. 2. B. 1. pretii.—41 Edd. quædam vett. ista causa.—42 Et magister C. 2. Id magister C. expretus C. C. 2. expletus al. ap. Pareum.—43 Edd. quædam vett. istocine, contra codd.—44 Inhiberi al. contra codd.—46 B. 1. contuderit; C. et C. 2. contudit.—49 Pistoclerus B. 1.—53 Dii

NOTÆ

cupulus, si minus probaretur a magistro, verso stylo, qui altera parte erat latus, oblitterabatur.

39 *Noster esto*] Vous serez mon fils.

42 *Lucerna*] Id est, laterna, in qua est lucerna. Laternæ fiebant ex te-

nui linteo, et quo erumperet lumen magis, oleo mungebantur, ut jam cancellorum papyrus. Comparat caput pædagogi linteo cinctum, cum laterna.

48 *Deos propitios*] Contrarium pro contrario; id est, malum habere Deos

PH. Salvos sis, Mnesiloche : salvom te advenire gaudeo.

MN. Di te ament Philoxene. LY. hic enim rite productus est patri :

In mare it, rem familiarem curat, custodit domum :

Obsequens obediensque est mori atque imperiis patris. 55

Hic sodalis Pistoclero jam puer puero fuit.

Triduum non interest ætatis uter major siet :

Verum ingenium plus triginta annis majus est, quam alteri.

PH. Cave malum, et compesce in illum dicere injuste. LY. tace :

Stultus es, qui illi male ægre patere dici, qui facit. 60

Nam illum meum malum promptare malim, quam peculium.

PH. Qui dum ? LY. quia, malum si promtet, indies faciat minus.

MN. Quid sodalem meum castigas, Lyde, discipulum tuum ?

LY. Periit tibi sodalis. MN. ne Di sirint. LY. sic est, ut loquor.

Quin ego, cum peribat, vidi, non ex audito arguo. 65

MN. Quid factum est ? LY. meretricem indigne deperit.

MN. non tu taces ?

Nicobulum, qui illum genuit. PH. Salve, Mnesiloche, lætor te reversum esse incolumem. MN. Dii te ament, Philoxene. LY. Hic enim feliciter productus est a patre. It in mare, procurat rem familiarem, tuctur domum, obsequitur parentque voluntati atque mandatis patris. Hic fuit sodalis Pistocleri pueri puer. Non tres intercedunt dies inter utrumque natalem ; sed animus maturior est triginta annis, quam alteri. PH. Vide, ne malum accadat, ni temperes loqui in illum immerito. LY. Sile : desipis, qui inique fers illi dici male, qui facit male. Nam malim illum depromere malum, quam pecuniam. PH. Quare ? LY. Quia, si depromat malum, faciet minus in dies. MN. Quare reprehendis meum sodalem, Lyde, tuum discipulum ? LY. Tuus sodalis periit. MN. Dii prohibeant. LY. Res est sicut dico, quin ego vidi quando periit, non dico ex audito. MN. Quid fecit ? LY. Perditæ amat meretricem. MN. Tu non siles ? LY. Et eam meretricem, quæ vorat acide at-

~~~~~

te donent B. 1. productus est Pl. — 54 In mare iit C. In mari iit C. 2. — 55 C. et C. 2. est more ; Pareus, est moræ ; τὸ est deest in B. 1. — 57 Triduo non inter eos al. ap. Pareum. — 64 C. a m. sec. ne Di sinant ; C. 2. nedeserint ; B. 1.

NOTE

iratos, quam Lydum.

61 *Promptare*] Philoxenus dixit Lydo, 'cave malum,' quæ comminatio est. Lydus alio rapit comminatio-

nem, quasi mandet Philoxenus, ne malo detrimentum accadat, itaque in eum sensum respondet Lydus ; malim promptari, id est, detrahi malo, quam

LY. At quæ acerrume atque æstuose absorbet, ubi quemque attigit.

MN. Ubi ea mulier habitat? LY. hic. MN. unde eam esse aiunt? LY. ex Samo.

MN. Quæ vocatur? LY. Bacchis. MN. erras, Lyde: ego omnem rem scio

Quemadmodum est: tu Pistoclerum falso atque insontem arguis. 70

Nam ille amico et benevolenti suo sodali sedulo

Rem mandatam exequitur: ipso nec amat: nec tu creduas.

LY. Itane oportet rem mandatam gerere amici sedulo, Ut ipso in gremio osculantem mulierem teneat sedens?

Nullon' pacto res mandata potest agi, nisi identidem 75

Manus ferat ad papillas, labra a labris nusquam auferat?

Nam alia memorare, quæ illum facere vidi, dispudet:

Cum manum sub vestimenta ad corpus detulit Bacchidi,

Me præsentem, neque pudere quicquam: quid verbis opus est?

Mihi discipulus, tibi sodalis periit, huic filius. 80

Nam ego illum periisse duco, cui quidem periit pudor.

que ferride quemque statim atque attigit. MN. Ubi ea mulier manet? LY. Hic. MN. Unde aiunt esse eam? LY. Ex Samo. MN. Quomodo vocatur? LY. Bacchis. MN. Erras, Lyde: ego novi omnem rem ut est. Tu arguis Pistoclerum falso et innocentem. Etenim ille obit sedulo rem quæ demandata est ei a suo sodali, amico, et benevolo. Ipse non amat; nec tu credideris. LY. Oportetne obire negotia amico tam sedulo, ut ipse sedens teneat in sinu mulierem quæ osculatur? * * * me inspectante, neque cum pudebat ullo modo. Quid plura? Meus discipulus periit, tuus sodalis, filius huius. Nam equidem existimo perditum esse eum, qui per-

//////////

ne diruit.—65 B. 1. exaudito; C. ex auditu.—67 Atque acerrume ea est: eos ea sorbet u. quemque B. 1. Et quæ acerrume æstuose absorbet al. ap. Pareum; Atque acerrume est absorbet ubi al. ibid. Atque acerrume ac æstuose absorbet viros Pareus et al. vett. sed istud viros non extat in codd. pro quo alii viros. —69 B. 1. omnem scio, omisso τῆς rem.—72 C. 2. crederas; C. et B. 1. creduas. —73 Itan' Pareus et al. vett. Itane Pl. et B. 1.—74 Et ipsius B. 1.—77 Namque alia edd. quadam vett. contra codd. disputet C. 2. disputet C.—78 C. 2. tetulit; C. detulit.—80 C. disputus.—81 Pl. et margo ed. Gronov. ex codd.

NOTÆ

peculio; nam si malo detrahas, fiat si peculio detrahatur, demum exauminus, quod non est reformidandum; rietur: vernilis et illiberalis jocus.

Quid opu'st verbis? si opperiri vellem paulisper modo,
 Ut opinor, illius inspectandi mihi esset major copia:
 Plus vidissem quam deceret, quam me atque illo æquom
 foret.

MN. Perdidisti me sodalis: egone illam mulierem 85
 Capitis non perdam? perire me malis malim modis.
 Satin' ut quem tu habeas fidelem tibi, aut quoui credas, ne-
 scias?

LY. Viden', ut ægre patitur gnatum esse corruptum tuum,
 Suum sodalem? ut ipse sese cruciat ægritudine?

PH. Mnesiloche, hoc tecum oro, ut illius animum atque
 ingenium regas. 90

Serva tibi sodalem, et mihi filium. MN. factum volo.

PH. In te ergo hoc onus omne impono. Lyde, sequere hac
 me. LY. sequor.

Melius esset, me quoque una si cum illo relinqueres.

PH. Affatim est, Mnesiloche: cura, et concastiga homi-
 nem probe,

Qui dedecorat te, me, amicos, atque alios flagitiis suis. 95

didit verecundiam. Quid plura? Si vellem expectare modo paulisper, ut opinor habuissem majorem facultatem illius agnoscendi: plus vidissem quam deceret, quam conveniret mihi atque illi. MN. Me perdidisti, sodalis; egone non perdam illam mulierem? Malim interire male. Satisne scire queas, qui sit fidelis, aut cui confidas? LY. Videsne, ut hic fert impatienter tuum filium, suum sodalem, esse vitio deditum? ut ipse sese cruciat dolore? PH. Mnesiloche, hoc a te peto, ut modereris illius mentem atque ingenium; serva tuum sodalem, et meum filium. MN. Faciam. PH. Ergo derivo in te omnem hanc provinciam. Lyde, sequere hac me. LY. Sequor. Præstaret, si me relinqueres etiam una cum illo. PH. Abunde est, Mnesiloche: cura, et increpa hominem naviter, qui dedecore afficit me, te, amicos, atque alios suis sceleribus.

*dico.—85 Pareus et al. vett. egon' illam jam mulierem contra codd.—88 Edd. quædam vett. patitur hic gnatum, item contra codd.—89 C. se cruciat; B. 1. sese cruciatur.—92 B. 1. C. et C. 2. impone, et sic Pareus et margo ed. Gro-
 nov. ex codd.—93 Edd. quædam vett. linqures; B. 1. C. et C. 2. relinques.
 —95 Al. amicosque alios, contra codd. et edd. antiqq.*

NOTÆ

88 *Viden', ut ægre]* Mnesilochus hoc loco Pistoclerum animadvertit præ-
 rippuisse suam Bacchidem, quo per-
 motus excandescit. Lydus et Phii-
 loxenus amore in Pistoclerum efferri
 existimant, et dolore, quod sic cor-
 ruptus fuerit a meretrice Pistocle-
 rus.

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

MNESILOCHUS.

IMMITIOREM nunc utrum credam magis
 Sodalemne esse, an Bacchidem, incertum admodum est.
 Illum exoptavit potius? habeat: optume est:
 Næ illa illud hercle cum malo fecit suo, meo.
 Nam mihi divini nunquam quisquam creduat, 5
 Ni ego illam exemplis plurimis planeque amo.
 Ego faxo haud dicet nactam, quem derideat.
 Nam jam domum ibo, atque aliquid surripiam patri.
 Id isti dabo: ego istanc multis ulciscar modis:
 Adeo ego illam cogam usque, ut mendicet meus pater. 10
 Sed satin' ego animum mente sincera gero?
 Qui ad hunc modum hæc hic, quæ futura, fabulor?
 Amo hercle, opinor, utpote quod pro certo sciam.
 Verum quam illa unquam de mea pecunia

MN. Est valde dubium uter sit magis immitis sociusne, an Bacchis. Illum maluit habere? Habeat sane; bene est. Per Herculem illa commisit id in suum exitium et meum. Nam nemo unquam quicquid mihi sacri confidat, nisi ego omni ratione uniceque amo. Ego efficiam ne dicat se esse nactam, quem ludibrio habeat. Nam jam pergam domum, atque suffurabor nonnihil patri; et præbebo isti: ego pænas repetam ab ista omni ratione: ego illam cogam, ut meus pater semper mendicet. Sed habeone animum satis sanum? Qui loquor hæc, hic, hoc modo, quæ futura sunt? Amo per Herculem, ut arbitror, et hoc certo scio. Sed malim supe-

//////////

1 *Invitio* nunc B. 1. *Amiciorem* nunc Ven. 1. Bon. Arg. 3. Med. 2. Ald. Junt. Camer. Douz. *Inimicitio*rem nunc al. vett. *Immitio*rem Pll. et Pareus.—4 B. 1. *summo meo*; Pll. *suo meo*. Alii τὸ meo delent.—10 C. et Pareus, *pater meus*; C. 2. *meus pater*.—11 *Sed satine* ego Pll. et Pareus. *animi mentem sinceram* Lips.

NOTÆ

4 *Suo, meo*] Id est, utriusque damno et incommodo factum, ut Bacchis Pistoclerum Mnesilochi prætulerit. Sunt qui jungant duo verba *suo-meo*.

5 *Mihi divini nunquam quisquam creduat*] Juri-jurandi genus veteribus familiare: quasi dicas: Si hoc ita est, credere per me licet, me esse tam infidum, ut ne sacra quidem mihi tuto credantur: uno verbo, me para-

tum esse committere sacrilegium.

6 *Exemplis plurimis*] Aposiopesis, id est, multis modis mactabo. Idque eo consilio ut exprimat Mnesilochi amore insanientis perturbationem; nam quasi inceptæ orationis, et comminationis pæniteret, ait, *planeque amo*, pro 'planeque odi.'

10 *Mendicet meus pater*] Pro mendicet Bacchis mihi infida.

Ramenta fiat plumea propensior, 15
 Mendicum malim mendicando vincere.
 Nunquam edepol viva me irridebit: nam mihi
 Decretum est renumerare jam omne aurum patri.
 Igitur mihi inani atque inopi subblandibitur:
 Tam, cum mea illud nihilo plaris referet, 20
 Quam si ad sepulcrum mortuo dicat jocum.
 Sed antequam illa unquam meis opulentiis
 Ramenta fiat gravior, aut propensior,
 Mori me malim excruciatum inopia.
 Profecto stabile est me patri aurum reddere. 25
 Eadem exorabo, Chrysalo causa mea
 Pater ne noceat: neu quid ei succenseat
 Mea causa de auro, quod eum ludificatus est.
 Nam illi æquom est me consulere, qui causa mea
 Mendacium dixit: nunc vos me sequimini. 30

rare mendicum mendicando, quam unquam illa eradat gravior ramento plumei ponderis de mea pecunia. Per ædem Pollucis nunquam mihi illudet in vita. Etenim constitui restituere patri jam omnem pecuniam. Itaque adulabitur mihi vacuo, atque egeno: tum, cum illud nihilo illi proderit magis, quam si dicat jocum mortuo ad ejus tumulum. Verum priusquam unquam Bacchis onustior, aut ditior ramento meis opibus, malim me interire egestate confectum. Sane stat restituere pecuniam patri: eadem opera obtestabor, ne pater animadvertat in Chrysalum propter me: ne eum objurget propter me de auro, quod ei subduxit. Nam par est me cum tutari, qui dixit mendacium propter me. Nunc vos sequimini me.

////////

contra codd.—13 Alii delent τὸ pro, contra codd. et edd. antiq.—15 Alii e Nonio plumbea, probante Camer. plumea B. 1. C. et C. 2. cum edd. antiq.—16 Brix. Fresing. Col. Ald. Junt. mendicando vivere; B. 1. C. C. 2. Lamb. Ven. 1. Bon. Paris. Arg. m. vincere.—18 C. 2. remunerare.—19 B. 1. subblandibitur.—20 Tum cum mihi nihilo Pl. et margo ed. Gronov. et sic edd. antiq. Tum quom mihi nihilo B. 1.—22 Sed autem quam Pl.—24 Pareus et al. vett. mavolim; Pl. et B. 1. malim; Schobing. malim misera excruciatum.—26 Eodem.—27 C. et C. 2. succenseat.—30 Particula nunc deest in C. C. 2. B. 1. Ven. 1.

NOTÆ

15 *Ramenta plumea propensior*] Ramentum est quod de metallo auro et argento raditur. 21 *Mortuo dicat jocum*] Proverbialis forma, in rebus absurdis.

ACTUS TERTII SCENA QUINTA.

PISTOCLERUS.

REBUS aliis antevortar, Bacchis, quæ mandas mihi :

Mnesilochum ut requiram, atque ut cum mecum ad te adducam simul.

Nam illud animus meus miratur, si a me tetigit nuntius,

Quid remoratur : ibo, et visam huc ad eum, si forte est domi.

Pi. *Mea Bacchis, anteponam unum aliis rebus, quas mihi commendas, nempe ut quæram Mnesilochum, atque ut ad te eum reducam simul mecum. Nam id miror quid eum retineat, si nuntius, quem ego misi, ad eum pervenit : pergam, et videbo, si est forsitan domi.*

1 Edd. vett. *antevortar* ; C. et C. 2. *antevortar*.—2 Pro *mecum*, quod servant B. 1. C. C. 2. et edd. antiq. *medicum* legit Lamb. *medecum* Coler. et Meurs. ἀρχαῖως pro *mecum*. Mox, pro *adducam*, quod habent B. 1. Pll. et edd. antiq. al. exhibent *ducam*.—3 Pontan. *si amecum tetigit*, i. e. *amicum*, contra codd.

NOTÆ

2 *Mecum*] Alii, *medicum* ; ut me-
deatur tadio. Alii, *medecum*, pro me-
cum, antiquitus.

3 *Si a me tetigit nuntius*] Si nuntius
ad eum meo nomine pervenit.

ACTUS TERTII SCENA SEXTA.

MNESILOCHUS, PISTOCLERUS.

MN. REDDIDI patri omne aurum : nunc ego illam me velim
Convenire, postquam inanis sum, contemtricem meam.

Sed veniam mihi quam gravate pater dedit de Chrysalo !

Verum postremo impetravi, ut ne quid ei succenseat.

Pi. Estne hic meus sodalis ? MN. estne hic hostis, quem
aspicio, meus ? 5

MN. *Remuneravi omnem pecuniam patri ; jam jam ego vellem mihi occurrere illam, quæ me aspernata est, postquam non est amplius aurum. Verum quam invito animo pater mihi concessit veniam pro Chrysalo ! sed denum consentus sum, ut non ei irascatur. Pi. Estne ille meus sodalis ? MN. Estne ille meus inimicus,*

1 Al. *nunc nunc*, contra codd.—4 B. 1. *ut nequit ei succenseat* ; Pll. *succen-*

PI. Certe is est. MN. is est. PI. adibo contra, et tollam gradum.

Salvos sis, Mnesiloche! MN. salve. PI. salvos cum peregre advenis,

Cœna detur. MN. non placet mihi cœna, quæ bilem movet.

PI. Num quæ advenienti ægritudo objecta est? MN. atque acerruma.

PI. Unde? MN. ab homine, quem mihi amicum esse arbitratus sum antidhac. 10

PI. Multi more isto atque exemplo vivunt, quos cum censeas

Esse amicos, reperiuntur falsi falsimoniis,

Lingua factiosi, inertes opera, sublesta fide.

Nullus est, quoi non invideant rem secundam obtingere.

Sibi ne invideatur, ipsi ignavi recte cavent. 15

MN. Edepol næ tu illorum mores perquam meditate tenes.

Sed etiam unum hoc ex ingenio malo malum inveniunt suo:

Nulli amici sunt, inimicos ipsi in sese omnes habent.

quem video? PI. Profecto ipse est. MN. Ipse est. PI. Ibo obviam, et conferam gradum. Salvus sis, Mnesiloche. MN. Salvus sis. PI. Quoniam reversus es a longe incolumis, præbeatur convivium. MN. Epulæ non me delectant, quæcient bilem. PI. Aliqua ægritudo accidit advenienti? MN. Eaque molestissima. PI. Unde? MN. Ab homine, quem existimabam antea meum amicum. PI. Complures sunt hujusmodi, quando putas esse amicos, inveniuntur falsi fallaciis suis; sermone strenui, ignavi re, fide caduca. Nullus est, cui non evenire dolcant res secundas. Ipsi imbelles provident diligenter, ne invideatur sibi. MN. Per ædem Pollucis tu novisti apprime illorum instituta. Sed incurrunt in unum incommodum propter suum malum ingenium: videlicet, nulli sunt eorum amici, ipsi

*****

seat.—6 C. a m. sec. contollam gradum; C. a m. pr. C. 2. B. 1. et edd. antiq. et tollam gradum.—9 B. 1. C. et C. 2. cum edd. antiq. acerrume; al. acerrima.—12 Tibi amicos B. 1. falsis falsimoniis B. 1. C. et C. 2. falsis testimoniis Ven. 1. Bon. Arg. 3. al. vett.—13 C. 2. subrecta fide; Ms. Pauli Stephani, subficta fide; C. a m. sec. subversa fide; B. 1. et C. a m. pr. subvesta fide. Lectio nostra est e Festo.—14 Pl. qui non. B. 1. invidet; C. optingere.—15 Ne sibi in v. ipsis al. contra codd.—16 Certe tu C. 2. a m. sec. et supra

NOTÆ

12 Falsi falsimoniis] Id est, dolis, fallaciis.

13 Lingua factiosi] A 'facio;' quasi multa faciant, et præstent lingua, non re.

Sublesta fide] Fluxa et fragili. Festus: 'Sublesta sunt infirma, tenuia.'

Nonius: 'Sublestum est leve, frivolum.'

Atque ii se cum frustrantur, frustrari alios stolidi existu-
mant.

Sicut est hic, quem esse amicum ratus sum, atque ipse
sum mihi : 20

Ille, quod in se fuit, accuratum habuit, quod posset mali
Facere, et in me inconciliare copias omnes meas.

PI. Improbum istunc esse oportet hominem. MN. ego ita
esse arbitror.

PI. Obsecro hercle loquere, quis is est? MN. benevolens
vivit tibi.

Nam ni ita esset, tecum orarem, ut ei, quod posses mali 25
Facere, faceres. PI. dic modo hominem, qui sit: si non
fecero

Ei male aliquo pacto, me esse dicito ignavissimum.

MN. Nequam homo est, verum hercle amicus est tibi.

PI. tanto magis

Dic, quis est? nequam hominis ego parvi pendo gratiam.

MN. Video non potesse, quin tibi ejus nomen eloquar: 30
Pistoclere, perdidisti me sodalem funditus.

PI. Quid istuc est? MN. quid est? misine ego ad te ex
Epheso epistolam

Super amica, ut mihi invenires? PI. fateor factum, et
repperi.

sunt omnium inimici: et quando se ipsi decipiunt, amentes arbitrantur alios decipi; cujusmodi est hic, quem existimavi esse perinde amicum, atque sum mihi ipse. Ille fecit, quantum in ipso fuit, quicquid posset facere mali, et a me abalienavit omnia mea praesidia. PI. Oportet illum hominem esse nequam. MN. Ego reor ita esse. PI. Rogo per Herculem, dic quis est ille? MN. Est qui tibi vult bene. Nam nisi esset ita, te rogarem, ut ei machinareris quicquid posses machinari malorum. PI. Dic modo, qui sit homo; si non eum ultus fuero quoquo modo, dic me esse ignavissimum. MN. Est homo malus, sed per Herculem est tuus amicus. PI. Tanto lubentius dic, quis sit. Ego parvi facio amicitiam hominis pessimi. MN. Video non posse, quin tibi edicam ejus nomen. Pistoclere, me perdidisti tuum sodalem funditus. PI. Quid est illud? MN. Quid est? Nonne ego misi ad te Epheso epistolam, ut quaereres meam amicum? PI. Fateor, factum est: inveni.

////////

perquam med. habet inter lin. valde sapienter.—18 B. 1. omnis.—19 Atque hi B. 1.—21 Ipse C. 2. et B. 1. Ille C.—22 Faceret et in me C. C. 2. et B. 1. et mi inconcil. al. ap. Pareum. omnis B. 1.—24 Obsequere . . . bene valens B. 1.—

NOTE

22 *Inconciliare* } *Invitare* Horatius, *Inimicare* }

MN. Qui, tibi non erat meretricum aliarum Athenis copia,
Quibuscum haberes rem, nisi cum illa, quam ego mandas-
sem tibi? 35

Occiperes tute amare, et me ires consultum male?

PI. Sanun' es? MN. rem repperi omnem ex tuo magistro,
ne nega.

Perdidisti me. PI. etiamne ultro tuis me prolectas pro-
bris?

MN. Quid, amas Bacchidem? PI. duas ergo hic intus
eccas Bacchides.

MN. Quid, duæ? PI. atque ambas sorores. MN. loqueris
nunc nugas sciens. 40

PI. Postremo, si pergis parum mihi fidem arbitrarier,
Tollam ego ted in collum, atque intro hinc auferam.
MN. immo ibo: mane.

PI. Non maneo, neque tu me habebis falso suspectum.
MN. sequor.

MN. Non erant aliæ mulieres Athenis quas amares potius quam illam, quam ego
tibi commendassem? Tu inciperes eam amare, et mihi injuriam inferres? PI.
Esne sanus? MN. Comperi omnem rem ex tuo pædagogo, ne diffiteare, perdi-
disti me. PI. Etiamne lacesis ultro tuis maledictis? MN. Quare amas Bac-
chidem? PI. Ecce sunt in ædibus duæ Bacchides. MN. Quid duæ? PI.
Atque duæ sorores. MN. Dicis nunc nœnias sciens. PI. Demum si pergis exis-
timare mihi non habendam esse fidem, ego tollam te in humeros, et te auferam
hinc in ædes. MN. Immo ibo, mane. PI. Non maneo, neque tu me falso su-
spicaberis. MN. Sequor.

//////////

25 B. 1. orarem, ei, τῷ ut omisso.—34 Quid tibi Lamb. Qui tibi B. 1. C. et C.
2. item Ven. 1. Bon. Arg. 3. Ald. Junt.—36 Ocperes Pll. eam tute amare
Lamb.—37 Sanus es B. 1. a m. pr.—38 C. 2. B. 1. projectas.—39 Quid clamas
B. 1.—40 B. 1. atque sorores ambus.—42 Tollam egotet B. 1.

NOTÆ

36 *Me ires consultum male*] Mihi 41 *Parum mihi fidem arbitrarier*
male consuleres. *Me*, pro 'mihi;' Ellipsis, 'esse habendam,' ad conci-
antiquitus. tationem animi exprimendam.

38 *Prolectas*] Provocas.

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

PARASITUS, PUER.

PA. PARASITUS ego sum hominis nequam atque improbi
 Militis, qui amicam secum avexit ex Samo.
 Nunc me ire jussit ad eam, et percunctarier,
 Utrum aurum reddat, anne eat secum simul.
 Tu dudum, Puer, cum illa usque isti simul, 5
 Quæ harum sunt ædes, pulta: adi actutum ad fores.
 Recede hinc diirecte: ut pulsat propudium!
 Comesse panem tris pedes latum potes,
 Fores pultare nescis! ecquis his in ædibus est?
 Heus ecquis hic est? ecquis hoc aperit ostium? 10
 Ecquis exit?

PAR. *Ego sum parasitus hominis iniqui, atque scelesti militis, qui attulit secum amicam ex Samo. Nunc imperavit me pergere ad eam, et seiscitari utrum velit remunerare pecuniam, aut proficisci secum. Tu, puer, qui es ejus pedissequus a longo tempore, impelle has fores, quæ sunt Bacchidum: accede cito ad ostium. Abi hinc furcifer. Ut ferit impurus! Potes manducare frustum panis latum tribus pedibus, nequis impellere ostium! Ecquis est in istis tectis? Heus ecquis est hic? Ecquis aperit hanc januam? Ecquis egreditur?*

//////////

1 Al. *nequam hominis*, contra codd.—3 Edd. vett. *percontarier*; B. 1. C. et C. 2. *percunctarier*.—4 C. et C. 2. *secum semul*.—5 *Tu qui dudum* Camer. *Tu dudum* B. 1. C. C. 2. et edd. antiq. *I tu puer qui dudum* Ald. *ivisti simul* al. contra codd.—8 *Comesse* C. *trispedes* B. 1.—9 B. 1. *ecquis is in*; Pl. *ecquis his in*; al. *delent his*.—10 *Heus e. est hic* B. 1.

NOTÆ

4 *Anne eat*] In Elatiam, in quam vel eundum est Bacchidi cum Cleomacho, aut ipsi Cleomacho rependa pecunia a Bacchide.

5 *Isti*] *Ivisti*.

7 *Diirecte*] Sub dio erectum, subli-

mem, rigentem, significat.

Propudium] *Effronté*. Qui longe pudorem excussit, amandavit.

8 *Comesse*] Hyperbole panem tres pedes latum, pro frusto panis graviore.

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

PISTOCLERUS, PARASITUS.

PI. QUID istuc? quæ istæc est pulsatio?

Quæ te mala crux agitat? ad istunc qui modum
Alieno vires tuas extentes ostio?

Fores pæne effregisti: quid nunc vis tibi?

PA. Adolescens, salve. PI. salve: sed quem quæritas? 5

PA. Bacchidem. PI. utram ergo? PA. nihil scio, nisi
Bacchidem.

Paucis me misit miles ad eam Cleomachus,

Vel ut ducentos Philippos reddat aureos,

Vel ut hinc in Elatiam hodie eat secum simul.

PI. Non it: negato esse ituram: abi, et renuntia. 10

Alium illa amat, non illum: duc te ab ædibus.

PA. Nimis iracunde. PI. at scin' quam iracundus siem?

Næ tibi hercle haud longe est os ab infortunio,

Ita dentifrangibula hæc meis manibus gestiunt.

PA. Cum ego hujus verba interpretor, mihi cautio est, 15

Ne nucifrangibula excussit ex malis meis.

PI. Quid illud est? Quænam est hæc pulsatio? Quæ intemperæ te vexant, qui ita contendas tuum robur in pulsanda janua aliena? Propemodum ostium comminuisti. Quid rogas nunc? PA. Sis saluus adolescens. PI. Sis saluus; sed quem petis? PA. Bacchidem. PI. Utram petis? PA. Nescio, nisi Bacchidem. Miles Cleomachus me misit ad illam, ut alloquar paucis, vel ut renumeret ducentos Philippeos aureos, vel ut proficiscatur hodie secum in Elatiam. PI. Non proficiscitur; dic non esse ituram; perge et id refer ad eum. Illa amat alium, non Cleomachum; exi ab ædibus. PA. Nimis ferociter! PI. At libetne scire quam sim iracundus? Per Herculem os tuum non abest longe a malo, adeo hæc dentifrangibula gestiunt meis pugnibus. PA. Dum ego explico hujus verba, mihi providendum est, ne excutiat nucifrangibula ex meis maxillis. Itaque ego ad illum referam hæc

1 Quid istuc est? quæ nam istæc Pareus contra codd. et edd. antiq. *pulsatio* B. 1. *pulsatio* C. et C. 2.—2 Qui te C. et C. 2. *quid ad istunc modum* B. 1. C. et C. 2.—3 *Alieno juris tui* B. 1. *A. viris tuas* C. et C. 2.—4 *Fores pone* B. 1. *exfregisti* C.—9 B. 1. et Pll. *secum semul.*—10 *Acidal. negat esse ituram, contra*

NOTÆ

14 *Dentifrangibula*] Sunt pugni 16 *Nucifrangibula*] *Casse-noisettes*.
duo. Vocabulum a Plauto factum, a *Maxillæ*.
dentibus frangendis.

Tuo ego istæc igitur dicam illi periculo.

PI. Quid ais tu? PA. ego istuc illi dicam. PI. dic mihi, Quis tu es? PA. illius sum integumentum corporis.

PI. Nequam esse oportet, quoi tu integumentum improbus
es. 20

PA. Sufflatus ille huc veniet. PI. diruptum velim.

PA. Num quid vis? PI. abeas celeriter: facto est opus.

PA. Vale, dentifrangibule. PI. et tu, integumentum, vale.

In eum nunc hæc revenit res locum, ut quid consilii

Dem meo sodali super amica, nesciam, 25

Qui iratus renumeravit omne aurum patri,

Neque nummus ullu'st, qui reddatur militi.

Sed huc concedam: nam concrepuerunt fores:

Mnesilochus eccum mœstus progreditur foras.

tuo periculo. PI. Quid ais tu? PA. Ego ad illum referam illud. PI. Dic mihi, quis tu es? PA. Sum integumentum illius corporis. PI. Oportet eum esse nequam, cui tu, qui es tam improbus, es integumentum. PA. Ille veniet huc inflatus iracundia. PI. Optem diruptum. PA. Visne aliquid mandare? PI. Absiste velociter. Oportet facere. PA. Vale dentifrangibule. PI. Et tu integumentum, vale. Hæc res redit nunc eo loci, ut ignorem quid consilii dem meo sodali super amica, qui iratus reddidit omnem pecuniam patri, neque est ullus nummus, qui restituatur militi. Sed huc me recipiam; nam janua strepuit. Ecce Mnesilochus prodit foras tristis.

////////

codd. et edd. antiq.—16 *Ne nuci frangibula excusserit* B. 1.—17 *Tuo go* B. 1.—19 Pll. *integumentum*.—20 *Neque e. o. scutum: integumentum improbum est* Turneb. xxiv. 11. contra codd. et edd. antiq. *integumentum* hic habent Pll.—21 B. 1. a m. pr. *venit*. C. et C. 2. *dirruptum*.—22 B. 1. *factost opus*.—24 Edd. vett. *num hæc res venit*; B. 1. C. et C. 2. *nunc hæc revenit res*; et sic ex codd. Gruter. *ut qui consilii* B. 1.—27 B. 1. *ullus qui*.

NOTÆ

19 *Integumentum corporis*] Pro lateris.

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

MNESILOCHUS, PISTOCLERUS.

MN. PETULANS protervo, iracundo animo, indomito, inco-
gitato,

Sine modo et modestia sum, sine bono jure atque honore,

MN. *Sum præceps, mente cæca, furcens, effræni, inconsiderata, sine disciplina*

Incredibilis, imposque animi, inamabilis, illepidus vivo,
Malevolente ingenio natus: postremo id mihi est, quod
nolo

Ego esse aliis: credibile hoc est? nequior nemo est, neque
indignior, 5

Quoi Di benefaciant, neque quem quisquam homo aut amet,
aut adeat.

Inimicos quam amicos æquius est me habere: malos quam
bonos

Par magis me juvare: omnibus probris, quæ improbis viris
Digna sunt, dignior nullus est homo: qui patri reddidi
Omne aurum amans, quod fuit præ manu: sumne ego homo
miser! 10

Perdidi me, atque operam Chrysalì.

PI. Consolandus hic mihi est: ibo ad eum. Mnesiloche,
quid fit? MN. perii!

PI. Di melius faciant. MN. perii! PI. non taces, insipiens?
MN. taceam?

PI. Sanus satis non es. MN. perii! multa mala mihi in
pectore

Nunc acria atque acerba eveniunt; criminin' me habuisse
fidem? 15

et moderatione, sine æquitate et honore, sum fide nulla dignus, impotens, odiosus, injucundus, invito genio natus. Uno verbo ejusmodi sum, quales ego nolim alios esse. Idne est credendum? Nemo est prior, neque magis indignus beneficiis Deorum; neque quem quisvis homo aut diligit, aut conveniat. Est justius me habere inimicos quam amicos: est magis æquum mihi auxiliari malos quam bonos. Nemo magis meretur omnia convitia quæ merentur homines scelerati: utpote qui restitui patri omnem pecuniam amans, quod habui in potestate. Sumne ego infelix! Me perdidi, et labores Chrysalì. PI. Oportet consolari hunc; accedam ad eum. Mnesiloche, quid fit? MN. Interii. PI. Di meliora. MN. Interii. PI. Non sites, insane? MN. Silebo? PI. Non es mente satis sana. MN. Interii; plura incommoda mihi irrumpunt in animum crudelia, atque acerba. Oportetne me ha-

1 Pll. proptorvo.—2 Acidal. atque more, contra codd. et edd. antiq.—4 M. genio natus Acidal. item contra codd. et edd. antiq. quod volo B. 1. C. et C. 2. cum edd. antiq. quod nolo Paris. et Cam.—5 B. 1. hoc nequior.—6 Al. quem quisque contra codd.—7 C. equist; C. 2. æquist; B. 1. æquum est.—8 B. 1. quam improbis; Pll. quæ improbris.—10 B. 1. quod fuit præmanibus. Mox, Lamb. miser! Sumne ego nullius pretii!—15 Nunc acri atque acerbi B. 1. acerva

NOTÆ

15 Criminin' me habuisse] Criminanti Lydo.

Immerito tibi iratus fui. PI. eia bonum habe animum.

MN. Unde habeam? mortuus pluris pretii 'st, quam ego sum. PI. militis

Parasitus modo venerat aurum petere: hinc eum ego meis Dictis malis, his foribus atque hac repuli, rejeci hominem.

MN. Quid mihi id prodest? quid faciam? nihil habeo, miser: ille quidem 20

Hanc abducet, scio. PI. si mihi sit, non pollicear. MN. scio, dares.

Novi: sed nisi ames, non habeam tibi fidem tantam.

Nunc agitas sat tute tuarum rerum: egone ut opem mihi

Ferre putem posse inopem te? PI. tace modo: Deus respiciet nos aliquis.

MN. Nugæ. PI. mane. MN. quid est? PI. tuam copiam eccam Chrysalum video. 25

buisse fidem criminationi? Fui infensus tibi injuste. PI. Eia habe bonam mentem. MN. Unde habeam? Mortuus est pluris quam ego. PI. Parasitus militis venerat modo aurum petitur: ego rejeci hominem, meis convitiis, ab hoc ostio atque a Bacchide. MN. Quid utilitatis hinc capiam? Quid agam? Nihil habeo infelix. Miles sine dubio hanc abducet; scio. PI. Si mihi esset illa pecunia, non promitterem. MN. Credo te daturum, id intelligo. Sed nisi amares alteram Bacchidem, non sic tibi crederem. Nunc tu satagis tuarum rerum satis secure. Existimemne te inopem mihi posse ferre opem? PI. Sile modo, aliquis Deus nostri miserebitur. MN. Nugæ. PI. Mane. MN. Quid est? PI. Ecce video Chrysalum tuarum copiarum auctorem.

C. 2. *crimini in me* B. 1.—16 *In merito* B. 1.—18 Gulielm. *hunc eum ego*, &c. contra codd.—20 Al. ap. Pareum, *illic quidem*; Pll. et B. 1. *ille quidem*.—21 B. 1. C. et C. 2. *si mihi est*.—22 Parei 1. *sed enim nisi amares*; Parei 2. *sed enim nisi ames*; at illud enim non comparet in codd. aut edd. antiq.—23 Al. *ut putem opem mihi*; sed illud *putem* non legitur in codd. et edd. vett.—24 *Ferre posse inopem* al. contra codd. et edd. antiq. *Deus secundus respiciet* B. 1. *secundus* deest in Pll. *Deus nos aliquis respiciet* al. ap. Pareum.—25 Edd. quædam vett. *ecum*; C. C. 2. B. 1. et edd. antiq. *eccam*. Parei 1. 2. 3. *video! Chrysalum*, aliter tamen codd. et edd. antiq.

NOTE

22 *Sed nisi ames*] Nunc autem, quia amas alteram Bacchidem, facile crediderim te nihil daturum, quia nihil habes quod des, datis omnibus tuis amicæ.

23 *Agitas sat*] Quasi satagitas, satagis. Inde est illud Senecæ Epist. 98. 'et istos sitageos, ac sibi molestos,' &c.

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

CHRYSAIUS, MNESILOCHUS, PISTOCLERUS.

CH. HUNC hominem decet auro expendi: huic decet statuam statui ex auro.

Nam duplex hodie facinus feci, duplicibus spoliis sum affectus.

Herum majorem meum ut ego hodie lusi lepide! ut ludificatus est!

Callidum senem callidis dolis compuli, et perpuli, mihi omnia ut crederet.

Nunc amanti hero, filio senis, quicum ego bibo, quicum edo, et amo, 5

Regias copias aureasque obtuli, ut domo sumeret, neu foris quæreretur.

Non mihi isti placent Parmenones, Syri, qui duas aut tres minas

Auferunt heris: nequius nihil est quam egens consilii servos, nisi habet

Multipotens pectus, ubicumque usus siet, pectore expromat suo.

CH. *Hic homo præponderandus est auro. Est huic erigenda statua aurea. Nam gessi hodie duo præclara facinora, reportavi geminas manubias. Quam ego festive circumveni meum herum majorem! quam festive deceptus est! Induxi et perduxī mea calliditate senem callidum, ut mihi crederet omnia. Nunc effeci, ut herus filius senis, qui amat, quo cum ego poto, quo cum comedo, et amo, ut depromat domo, nec foris mendicet, opes regias et copiosas. Isti Parmenones, Syri, non mihi probantur, qui exprimunt heris duas aut tres minas. Nihil est pejus quam servus inops consilii, nisi habet refertum dolis pectus, ut ubicumque opus fuerit depromat;*

~~~~~

6 C. et C. 2. optuli.—7 C. tris minas; C. 2. tris mnas.—8 C. consiliis; B. 1. et C. 2. consilii.—9 Multipotens C. a m. sec. Lamb. al. Multipotens B. 1. C.

NOTÆ

1 *Hunc hominem*] Prodit in scenam Chrysalus ista dicendo. In postscenio dixerat, ut est simile vero, Hunc hominem, qui mihi similis est, decet auro expendi.

Auro expendi] *C'est un homme qui vaut son pesant d'or.*

7 *Parmenones, Syri*] Nomina sunt servorum in veteribus comædiis, tum Græcis tum Latinis, Parmeno et Syrus, in ludificandis fraudandisque heris nobilium. Apud Terentium in Eunuch. Parmeno est servus Phædriæ. Parmeno, παρμένων et παραμέ-

Nullus frugi esse potest homo, nisi qui et bene et male facere tenet. 10

Improbis cum improbus sit, harpaget: furibus furetur, quod queat:

Versipellem frugi convenit esse hominem, pectus quoi sapit.

Bonus sit bonis, malus sit malis: utcumque res sit, ita animum habeat.

Sed lubet scire, quantum aurum herus sibi demsit: et quid suo reddidit patri.

Si frugi est, Herculem fecit ex patre: decumam partem ei Dedit, sibi novem abstulit: sed, quem quæro, optume ecce obviam 16

Mihi est: num qui nummi exciderunt, here, tibi, quod sic terram

Obtuere? quid vos mœstos tam tristesque esse conspicio?

Non placet, nec est temere etiam: quin mihi respondetis?

MN. Chrysale, occidi. CH. fortassis tu auri demsisti parum. 20

MN. Qui, malum, parum? immo vero nimio minus multo parum.

nemo potest esse bonus servus, nisi qui scit agere et bene et male; sit scelestus cum scelestis, rapiat: furetur furibus, quicquid potest: oportet hominem probum esse callidum, si mens sapit; sit bonus bonis, sit malus malis. Ut ut res sit, ita fingat animum. Sed velim scire, quantum auri herus sunsit pro se, et quid restituit suo patri. Si sapit, fecit Herculem ex patre, ei dedit decimam partem, fraudavit novem partibus. Sed ecce is quem quæro venit obviam mihi tempestive. Nomen aliqui nummi tibi exciderunt, here, quod sic despicias terram? Quare vos video adeo esse mœstos tristesque? Hoc non placet, nec est frustra: quare non reponitis?
 MN. Chrysale perii. CH. Forsitan tu retinuisti parum auri. MN. Quid dicis parum, malum? immo vero, multominus quam parum. CH. Quare ergo amens?

~~~~~

a m. pr. C. 2. et edd. antiq. suo deest in B. 1.—11 *Improbis quom improbis sit arpa* B. 1. *Improbis cum improbus sit, arpaget* C. et C. 2.—12 C. a m. pr. *resipelli*.—13 C. a m. pr. *ut quæcumque*; et a m. sec. *ut quicumque*.—14 C. a m. pr. *æquid*; B. 1. C. a m. sec. et C. 2. *et quid*.—15 *Si frugi en herculem* B. 1.—16 C. 2. *obtume*.—17 B. 1. *exciderint*.—19 B. 1. *nec temere est*; Pl. *nec temerest*. C. 2. *quin mihi respondeas*.—20 Hic vs. inser. post vs. 21. in codd.

NOTÆ

vor, ab assiduitate.

15 *Herculem fecit ex patre*] Credebant veteres Herculem morientem

pollicitum esse jugem felicitatem iis, qui sibi mortuo decimas bonorum suorum consecrarent. Igitur Her-

CH. Quid igitur, stulte ? quoniam occasio ad eam rem fuit
Mea virtute parta, ut quantum velles, tantum sumeres ?

Sic hoc digitulis duobus sumebas primoribus ?

An nesciebas, quam ejusmodi homini raro tempus se
daret ? 25

MN. Erras. CH. At quidem tute errasti, cum parum im-
mersti ampliter.

MN. Pol tu quam nunc me accuses magis, si magis rem
noveris.

Occidi ! CH. animus jam istoc dicto plus præsagitur mali.

MN. Perii ! CH. quid ita ? MN. quia patri omne cum
ramento reddidi.

CH. Reddidisti ? MN. reddidi. CH. omnene ? MN. op-
pido. CH. occisi sumus ! 30

Qui in mentem venit tibi istuc facinus facere tam malum ?

MN. Bacchidem atque hunc suspicabar propter crimen,
Chrysale,

Me male consuluisse : ob eam rem omne aurum iratus red-
didi

Meo patri. CH. quid, ubi reddebas aurum, dixisti patri ?

MN. Id aurum accepisse extemplo ab hospite Archide-
mide. CH. hem ! 35

quoniam fuit occasio parta mea virtute, ut tantum acciperes, quantum liberet ; sic accepisti id duobus digitulis primoribus ? An ignorabas, quam raro sese offerret occasio ejusmodi hominis decipiendi ? MN. Erras. CH. Sed profecto, tu ipse errasti, quando immersisti manum parum amplam in thesaurum patrum. MN. Per Pollucem tu me damnes multo magis, si perspexeris magis rem. Perii. CH. Jam animus auguratur plus damni hoc dicto. MN. Interii. CH. Quid ita ? MN. Quia reddidi patri omne aurum, vel cum ramento. CH. Restituisti ? MN. Restitui. CH. Restituisti omne aurum ? MN. Omnino. CH. Perimus ! quomodo animum induxisti, ut id committeres facinus tam malum ? MN. Suspicabar Bacchidem atque Pistoclerum mihi fecisse injuriam, propter criminationem : idcirco restitui iratus meo patri omne aurum. CH. Quid dixisti patri, quando reddebas aurum ? MN. Accepisse protinus id aurum ab hospite Archidemide. CH. Hem !

////////

B. 1. C. et C. 2.—21 Quia B. 1. et Pll.—29 B. 1. omnem.—30 B. 1. omne.—

NOTÆ

culem facere ex patre, est patri re-
stituere decimam partem pecuniæ
ablatae.

26 *Immersti*] *Immersisti*.

29 *Cum ramento*] *Resegmina intel-*

ligit, a 'rado,' quasi 'radimentum.'
'Ramentum, i ;' aut 'ramenta, æ.'
Quasi dicat ne scobem quidem, aut
pulvisculum retinui.

Istoc dicto dedisti hodie in cruciatum Chrysalum :

Nam ubi me aspiciet, ad carnificem rapiet continuo senex.

MN. Ego patrem exoravi. CH. nempe ergo hoc ut faceret, quod loquor ?

MN. Immo tibi ne noceat, neu quid ob eam rem succenseat,

Atque ægre impetravi : nunc hoc tibi curandum est, Chrysale. 40

CH. Quid vis curem ? MN. ut ad senem etiam alteram facias viam :

Compara, fabricare, finge quod lubet, conglutina,

Ut senem hodie doctum docte fallas, aurumque auferas.

CH. Vix videtur fieri posse. MN. perge, ac facile hæc feceris.

CH. Quam, malum, facile ? quem mendaciiprehendit manifestomodo : 45

Quem si orem, ut mihi nihil credat, id non ausit credere.

MN. Immo si audias, quæ dicta dixit me advorsum tibi.

CH. Quid dixit ? MN. si tu illum solem sibi solem esse dixeris,

Se illum lunam credere esse, et noctem qui nunc est dies.

CH. Emungam hercle hominem probe hodie : ne id nequicquam dixerit. 50

hoc verbo egisti hodie Chrysalum in crucem : nam cum primum senex me conspicabitur, rapiet extemplo ad carnificem. MN. Ego oravi patrem. CH. Nempe ut id ageret, quod dico ? MN. Immo ne in te animadvertat, neu tibi irascatur idcirco, atque ægre obtinui. Nunc tibi curandum est id, Chrysale. CH. Quid ris ut curem ? MN. Ut invenias aliam rationem circumveniendi senis, accinge te, architectare, finge quod lubet : consue dolos ut fallas perite hodie callidum senem, et aurum emungas. CH. Apparet vix posse fieri. MN. Perge, ac feceris hæc facile. CH. Quam facile, malum ! quem deprehendit in manifesto mendacio, quem si rogem ut non mihi credat, id non audeat credere. MN. Immo si audias, quæ dixit de te coram me. CH. Quid dixit ? MN. Si tu sibi dixeris illum solem esse solem, se credere illum esse lunam, et diem qui lucet nunc, esse noctem. CH. Per Herculem emungam hodie probe hominem, ne id dixerit incassum. MN. Nunc quid vis nos

~~~~~

32 Gronov. suspicabor.—35 Me id aurum B. 1.—36 Taubm. dedidisti, non item codd. et edd. antiq.—37 B. 1. rapier.—39 Pll. succenseat.—44 B. 1. perge ha facile. Palm. cfeceris, probante Acidal. hæc feceris B. 1. C. et C. 2. cum edd. antiq.—45 Quamalum B. 1. manifestum modo Gulielm.—48 B. 1. esse diceret,—

MN. Nunc quid nos vis facere? CH. enim nihil, nisi ut ametis, impero.

Ceterum quantum lubet me poscitate aurum, ego dabo.

Quid mihi refert Chrysalo esse nomen, nisi factis probo?

Sed nunc quantulum usu'st auri tibi, Mnesiloche? dic mihi.

MN. Militi nummis ducentis jam usus est pro Bacchide. 55

CH. Ego dabo. MN. tum nobis opus est sumtu. CH. ah placide volo

Unumquidque agamus: hoc ubi egero, tum istuc agam.

De ducentis nummis primum intendebam balistam in senem:

Ea balista si pervortam turrim et propugnacula,

Recta porta invadam extemplo in oppidum antiquom et
vetus: 60

Si id capso, geritote amicis vestris aurum corbibus,

Sed quoi animus sperat. PI. apud te est animus noster,
Chrysale.

CH. Nunc tu abi intro, Pistoclere, ad Bacchidem, atque
effere cito.

agere? CH. Nihil mando nisi ut ametis. Quod reliquum est, petite aurum quantumvis, ego dabo. Quid me prodest esse verbo tenus Chrysalum, nisi ostendo re? Sed jam quanto est tibi opus auro, Mnesiloche? dic mihi. MN. Mihi opus est nunc pro milite ducentis nummis ad redimendam Bacchidem. CH. Ego numerabo. MN. Deinde nobis est opus auro ad sumtum. CH. Ah, volo nos agere singula moderate: quando fecero id, tum sic agam. Initio convertēbam machinas in senem pro ducentis nummis. Si labefacta vero turrim et propugnacula hac machina, invadam statim recta porta in urbem antiquam et vetustam; si id expugno, si quis vestrorum amicorum optat aurum, conferte illud plenis corbibus. PI. Vita nostra pendet a te Chrysale. CH. Jam, Pistoclere, ingredi ad Bacchidem, atque affer cito. PI.

~~~~~

50 Pll. nequiquam.—51 Idem Pll. nihil est.—54 Sed n. quantillum C. auri tui B. 1.—55 B. 1. ducenti.—58 B. 1. intendam.—59 Et balista idem codex.—61 B. 1. nostris aurum cornibus.—62 Si cui animus sperat B. 1. Sicut animus sperat Schopp. Si quoi animus superat Pareus: Si quoi a. sperat Pll. apud test C.—

NOTÆ

53 Quid mihi refert Chrysalo esse Chryshalus.
nomen] Chrysalus a χρυσῶν, auro, et 58 Intendebam balistam] Id est, do-
ἀλίσκω, capio. Unde videretur scri- lum ad expugnandam senis callidi-
bendum per aspirationem in medio tatem.

PI. Quid? CH. stylum, ceram, et tabellas, et linum. PI. jam faxo hic erunt.

MN. Quid nunc es factururus? id mihi dice: coctum est prandium. 65

CH. Vos duo eritis, atque amica tua erit tecum tertia.

MN. Sicut dicis. CH. Pistoclero nulla amica est. MN. immo adest.

Alteram ille amat sororem, ego alteram, ambas Bacchides.

CH. Quid tu loqueris? MN. hoc ut futuri sumus. CH. ubi est biclinium

Vobis stratum? MN. quid id exquiris? CH. res ita est: dici volo. 70

Nescis, quid ego acturus sim, neque facinus quantum exordiar.

MN. Cedo manum, ac subsequere propius me ad fores: intro inspice.

CH. Evax nimis bellus, atque ut esse maxume optabam, locus.

Quid? CH. Stylum, ceram, tabulas et linum. PI. Jam efficiam erunt hic. MN. Quid jam ages? Dic mihi; prandium est coctum. CH. Vos eritis duo, et tua amica tertia erit tecum. MN. Erimus sicut dicis. CH. Pistoclerus nullam habet amicam. MN. Immo adest, ille amat alteram sororem Bacchidem, ego alteram, ambas Bacchides. CH. Quid tu dicis? MN. Ut erimus. CH. Ubi est biclinium vobis instructum? MN. Quid rogas id? CH. Ita res est, volo dici: non vides quid ego sum acturus, neque quantum facinus moliar. MN. Da manum, et me subsequere propius ad ostium, inspice intro. CH. Evax! est valde lepidus locus,

//////////

63 C. et C. 2. *ecfer cito*.—65 Verbum est deest in B. 1.—67 Al. ap. Parenm, *immod est*; et sic malit Grnt.—69 C. *ubist*.—70 Pl. *quid id exquæris*; C. a m. sec. et B. 1. *quid id exquiris*; al. ap. Parenm, *cur id exquiris*.—73 *Euhax* C. atque delet Meurs. al. *delent ut*; utrumque tamen servant B. 1. C. et C. 2.

NOTÆ

64 *Ceram*] *Ceræ* duplex usus in tabulis: tabulæ enim ex ligno levigato et tenui inprimis fiebant; deinde cera etiam tenuissima inducebantur, in qua stylo ferreo epistola exarabatur, ut jam acui in tabulis pugillariibus solemus scribere. Hæ tabulæ quoniam rigidæ erant, impositis, hinc inde aliis tabulis siccis, nec cera obductis, tectæ insuper lino in crucem

ducto, constringebantur: et ne enodandi lini facultas esset, cera alia sigilloque nodi muniebantur; ut nos hodie ceris nostris, quas vulgus Hispanas vocant.

69 *Ubi est biclinium*] Nomen ex Latino Græcoque factum, cujus compositionis non est in laudationibus auctoribus usus frequens. Et dicuntur hybrides, seu hybridæ voces.

PI. Quæ imperasti (imperatum bene bonis) factum illico est.

CH. Quid parasti? PI. quæ parari tu jussisti omnia. 75

CH. Cape stylum propere et tabellas tu has tibi. MN. quid postea?

CH. Quod jubebo, scribito istic: nam propterea te volo Scribere, ut pater cognoscat literas, quando legat.

Scribe. MN. quid scribam? CH. salutem tuo patri verbis tuis.

PI. Quid si potius morbum et mortem scribat? id erit rectius. 80

MN. Ne interturba: jam imperatum in cera inest. CH. dic quemadmodum?

MN. Mnesilochus salutem dicit suo patri. CH. ascribe hoc cito:

Chrysalus mihi usque quaque loquitur nec recte, pater, Quia tibi aurum reddidi, et quia non te defraudaverim.

PI. Mane, dum scribit. CH. Celerem oportet esse amatoris manum. 85

PI. Atque idem hercle est ad perdundum magis, quam ad scribendum citus.

MN. Loquere: hoc scriptum est. CH. nunc, pater mi, proin' tu ab eo ut caveas tibi,

perinde atque maxime cupiebam esse. PI. Factum est illico, quod mandasti. CH. Quid comparavisti? PI. Cuncta quæ tu jussisti instruere. CH. Cape stylum celeriter, et has tabellas. MN. Quid deinde? CH. Scribe id quod impero; nam volo te scribere, ut pater cognoscat literas, quando leget. Scribe. MN. Quid scribam? CH. Scribe salutem tuo patri, tuis verbis. PI. Quid si scribat potius ægritudinem, et exitium? id erit melius. MN. Ne interturba, jam scripsi in tabulis quod imperasti. CH. Dic quomodo. MN. Mnesilochus dicit salutem suo patri. CH. Ascribe id celeriter: Chrysalus mihi semper maledicil, pater, quia tibi renuneravi aurum, et quia non te defraudavi. PI. Expecta dum scribit. CH. Decet manum ejus qui amat, esse velocem. PI. Et is quidem est velocior ad perdendam pecuniam, quam ad scribendum. MN. Id scriptum est. CH. Proinde, mi pater,

//////////

cum edd. antiq.—74 *Quæ imperavisti* B. 1. *imperatam* Pll. al. *en, vel em parata* ap. Pareum et Taubm. *Quod imperavisti (imperatur bene bonis) factum* Acidal. et sic Parei 1. 2. 3.—75 *Quid paravisti* Parei 1. 2. 3. *Quid parasti* B. 1. Pll. et ed. Taubm. *Quid parare* edd. primæ; *Quid parari* C. 2.—77 *Paris. Quod jubeo. Pronomen te abest a codd. B. 1. C. et C. 2.*—80 *Copula et deest in B. 1.*—81 *Ne inter turba* B. 1.—83 *Al. ne recte; Pll. nec-recte.*—84 *B. 1. C. et C. 2. te fraudaverim.*—86 *Pll. hercle emperundum; B. 1. hercle hen perdundum; C. ad s. cito; B. 1. C. 2. ad s. scito.*—87 *C. scriptumst; C. 2. scribium*

Sycophantias componit, aurum ut abs te auferat:

Et profecto se ablaturum dixit: plane ascribito.

MN. Dic modo. CH. atque id pollicetur se daturum aurum mihi, 90

Quod dem scortis, quodque in lustris comedim, et congræcem, pater.

Sed, pater, vide ne tibi hodie verba det: quæso, cave.

MN. Loquere porro. CH. ascribe dum. MN. etiam loquere, quid scribam, modo.

CH. Sed, pater, quod promisisti mihi, te quæso ut memineris, 94

Ne illum verberes, verum apud te vinctum asservato domi: Cedo tu ceram ac linum actutum: age, obliga, obsigna cito.

MN. Obsecro, quid istis ad istunc usu'st conscriptis modum?

Ut tibi ne quid credat, atque ut vinctum te asservet domi?

CH. Quia mihi ita lubet: potin' ut cures te, atque ne parcas mihi?

Mea fiducia opus conduxì, et meo periculo rem gero. 100

moneo te ut caveas tibi ab eo; concinnat dolos, ut abs te auferat pecuniam: et quidem dixit se ablaturum. Omnino describito. MN. Dic modo. CH. Atque pollicetur se mihi daturum aurum, quod dem scortis, et quod in lustris comedam, et perpotem, pater. Sed, pater, vide ne te decipiat hodie: quæso cave. MN. Loquere. CH. Scribe. MN. Præterea loquere, quod scribam. CH. Sed, pater, te rogo, ut recorderis, quod mihi promisisti, te non verberaturum, verum asserva domi ligatum apud te: cedo tu ceram ac linum subito, age, obliga, obsigna celeriter. MN. Obsecro quid opus est istis scriptis ad hunc modum? Ut nihil tibi confidat, et ut te custodiat domi? CH. Quia sic mihi libet: potesne ut cures tuum genium, et ne mihi indulgeas? Rem suscepti meis damnis, et eam facio meo periculo. MN.

//////////

est. B. 1. tu abeo.—88 Pareus et al. vett. abs ted; B. 1. C. et C. 2. abs te.—91 B. 1. inlustris comedam et congregem; C. a m. sec. et C. 2. etiam comedam; C. a m. pr. comedim.—92 Sed pater ne tibi hodie verba det quæso cave B. 1. Sed pater mi ne Pareus; Sed pater ne tibi C. 2. et edd. antiq. Sed pater vide ne, &c. C.—93 B. 1. et edd. antiq. loquere dum id scribam; Pl. loquere dum quid scri-

NOTÆ

100 *Fiducia*] Assurance. Allegoria est a redemptoribus ducta, qui datis sponsoribus, et factis syngraphis, suo periculo opus aliquod suscipiunt: *A leurs perils et fortunes. Fiducia nonnunquam, pro deposito et pig-*

nore. Et hoc sensu videtur hic accipi, quasi dicat Chrysalus esse se fidei-jussorem, pignus, depositumque, ad has technas ordiendas: qu'il leur est caution.

MN. Æquom dicis. CH. cedo tabellas. MN. accipe.
CH. animum advortite.

Mnesiloche et tu Pistoclere, jam facite, in biclinio
Cum amica sua uterque accubitus eat: ita negotium est.
Atque ibidem, ubi nunc sunt lecti strati, potetis cito.

PI. Numquid aliud? CH. hoc, atque etiam ubi erit accu-
bitum semel, 105

Ne quoquam exsurgatis, donec a me erit signum datum.

PI. O Imperatorem probum! CH. jam bis bibisse oportuit.

MN. Fugiamus. CH. vos vestrum curate officium, ego
efficiam meum.

Æquum oras. CH. Porrige tabulas. MN. Accipe. CH. Adhibete mentem. Tu Mnesiloche, et tu Pistoclere, jam facite uterque ut eatis accubitus uterque cum sua amica in biclinio. Ita negotii ratio postulat, atque potetis ibidem statim ubi lecti sunt strati. PI. Visne aliud? CH. Hoc unum, et quando semel accubueritis, ne exsurgatis ullam in partem, donec a me erit datum signum. PI. O peritum ducem! CH. Jam oporteret bibisse bis. MN. Fugiamus. CH. Vos fungamini vestro officio, ego obibo meum.

//////////

bam.—94 B. 1. mihi id quæso.—99 Pl. et B. 1. atque ut ne parcas.—104 C. et C. 2. a m. sec. potetis scite; C. 2. a m. pr. potetis scito.—108 Euge! eamus Camprarius ap. Taubm. ego faciam meum B. 1.

ACTUS QUARTI SCENA QUINTA.

CHRYSAUS.

INSANUM magnum molior negotium;
Metuoque ut hodie possiem emolierier.
Sed nunc truculento mihi atque sævo usus sene est.

CH. Adorior rem immensam, vereorque ne non possim conficere hodie. Sed jam mihi est opus ut senex exandescat et sit implacabilis. Nam non expedit jam

//////////

1 Insanum agnum C. 2. malior B. 1. a m. pr.—2 Metuoque hodie possum

NOTÆ

1 Insanum magnum [*Insanum-magnum*] ‘valde magnum.’ Sic ‘insane-bene,’
Unum nomen e duobus compositum, ‘insanum-bonus,’ ‘insanum-bona.’

Nam non conducit huic sycophantiæ
 Senem tranquillum esse, ubi me aspexerit. 5
 Vorsabo ego illum hodie, si vivo, probe.
 Tam strictum ego illum reddam, quam frictum est cicer:
 Adambulabo ad ostium, ut quando exeat,
 Extemplo advenienti ei tabellas dem in manum.

huic fallaciæ senem esse commodum, quando me conspicatus fuerit. Ego tractabam hodie egregie, si vivo. Ego illum reddam tam frictum, quam frictum est cicer. Obambulabo ante limina, ut quando egredietur, illi tradam in manum extemplo literas.

~~~~~

B. 1.—4 C. *sicofantiæ*. Pareus et al. vett. *nunc huic*.—5 S. *esse tranquillum* al. contra codd. *qui ubi* Parei 1. 2. 3.—6 Pareus *illunc*; non item codd.—8 Pll. *hostium*.

NOTÆ

6 *Vorsabo*] Allegoria ducta a culina, et coquo, et piscibus, qui quidem in sartagine perfringuntur, torrentur, versantur.

=====

ACTUS QUARTI SCENA SEXTA.

NICOBULUS, CHRYSALUS.

N1. NIMIO illæc res est magnæ dividiæ mihi,
 Subterfugisse sic mihi hodie Chrysalum.
 CH. Salvos sum, iratus est senex: nunc est mihi
 Adeundi ad hominem tempus. N1. quis loquitur prope?
 Atque hic quidem, opinor, Chrysalu'st. CH. accessero. 5
 N1. Bone serve, salve: quid fit? quam mox navigo
 In Ephesum, ut aurum repetam ab Theotimo domum?
 Taces? per omnes Deos adjuro, ut ni meum

N1. Id mihi molestissimum est, quod Chrysalus sic mihi elapsus est hodie. CH. Sum securus, senex est iratus. Nunc tempus est accedendi ad hominem. N1. Quis verba facit prope? Atque hic est Chrysolus ut existimo. CH. Accedam. N1. Optime serve salvus sis. Quid agis? Statim vela faciam Ephesum, ut afferam aurum domum a Theotimo? Taces? Juro per omnes Deos, quod nisi diligam adeo

~~~~~

1 *Nimio illic* B. 1. *est mane* B. 1. C. et C. 2. *dividiæ* Pll.—11 *Ferrea* ut us-

NOTÆ

1 *Dividiæ*] Festus, 'dividiā' interpretatur 'discordiam.' Nonius, 6 *Bone serve*] Ironia.

Gnatum tam amem, atque ei facta cupiam quæ is velit,
 Ut tua jam virgis latera lacerentur probe, 10
 Ferratusque in pistrino ætatem conteras.
 Omnia rescivi scelera ex Mnesilocho tua.
 CH. Men' criminatus est? optume est: ego sum malus,
 Ego sum sacer, scelestus: specta rem modo.
 Ego verbum faciam. NI. etiam, carnufex, 15
 Minitare? CH. nosces tu illum actutum qualis sit.
 Nunc hasce tabellas ferre me jussit tibi.
 Orabat, ut, quod istic esset scriptum, ut fieret.
 NI. Cedo. CH. nosce signum. NI. novi: ubi ipse est?
 CH. nescio.
 Nihil jam me oportet scire: oblitus sum omnia. 20
 Scio me esse servom: nescio etiam id quod scio.
 Nunc ab transenna hic turdus lumbricum petit:

meum filium, ut velim ei annuere quicquid exoptet, tua latera jam essent concisa virgis egregie, et traheres vitam in pistrino, onustus catenis: didici cuncta tua crimina ex Mnesilocho. CH. Mene accusavit? Bene est: ego sum reus, ego sum execrandus, nefarius. Attende id modo; ego dicam verbum. NI. Etiamne scelesteste minaris? CH. Tu intelliges statim, qualis sit ille. Hic me imperavit perferre ad te hasce literas. Precatur ut fiat, id quod est scriptum istic. NI. Ostende. CH. Vide manum. NI. Video; ubi est ipse? CH. Nescio. Oportet jam me ignorare omnia, nihil recorder: me recorder esse servum. Nescio etiam id quod scio. Jam turdus volat in lumbricum ab transenna. Capietur hodie egregie,

//////////

que in B. 1.—14 Idem codex, spectare modo.—15 Ego nec Lamb. Ego deest in B. 1. nec deest in B. 1. C. et C. 2. etiamne Pareus; sed ne abest a codd.—18 C. 2. Orabat, quid. Grut. et Taubm. id fieret; alii fieret, omisso ut, quod tamen servant C. et C. 2. cum edd. antiq. Orabat quod istic est scriptum fieret B. 1.—19 B. 1. a m. sec. ipse ubi est; sed a m. pr. ubi ipse est.—22 B. 1. C. et

NOTÆ

14 *Sacer*] Id est, mactandus certo, quemadmodum victima aris devota certo mactanda erat.

Specta rem] Verba sunt minitantis: *Vous verrez.*

19 *Nosce signum*] Qui arbitrabatur literas in suam gratiam ad quendam scriptas, solebat rogare, ut signum agnosceret, ne fictas arbitraretur, idem et de iis adversus quos facerent. Signum autem est quod nos sigillum. Signum vero, et sigillum dicuntur, quia erat imago aliqua inscripta in

sigillo. Hujus locum tenet jam quod in tabulis consignandis apponitur post nomen subscriptum, quod nostrates 'parapham,' seu 'paragram,' id est quod ad nomen apponitur, appellamus. Eaque textitur sic impeditis lineis, ut et eodem semper fiat modo ab eo a quo textitur, et a nemine sic fieri possit.

22 *Nunc ab transenna*] Allegoria est a venatione et aucupio petita, ad insidias seni collocatas a servo significandas. 'Transenna' est funicu-

Pendebit hodie pulchre, ita intendi tenus.

NI. Mane dum parumper: jam ad te exeo, Chrysale.

CH. Ut verba mihi dat! ut nescio quam rem gerat! 25

Servos arcessit intus, qui me vinciant.

Bene navis agitur, pulchre hæc confertur ratis.

Sed conticiscam: nam audio aperiri fores.

adeo bene intendi tenus. NI. Subsiste tantisper, jam redeo ad te Chrysale. CH. Ut me decipit! ut ignoro quid molitur! accersit in ædibus servos, qui me constringant. Navis agitur bene, ratis confertur commode; sed silebo: nam audio reserari januam.

~~~~~

C. 2. *ab trasenna.*—23 C. a m. pr. et C. 2. *ita intenditerus*; C. a m. sec. *ita intendi tenus.*—27 C. a m. sec. *pulchre hic*; Merul. *polchre hæc fertur ratis*; C. 2. p. *hæc confertur ratus.*

NOTÆ

lus in laqueum innodatus, in quem caput inserit turdus aut avis quævis imprudens. Dictum metaphorice, quasi a transeundo dicta; transenna enim est fenestra, quasi a transcendendo dicta. Porro transenna innodatur perticæ, quæ vocatur 'tenus,' quæ altera parte in terra defixa est, et quæ arcuata vi aliqua insidentis ad lumbricum capiendum avis, col-

lum, et inserenti transennæ caput, vi quadam erigit sese et strangulat. Dicitur 'tenus' a 'tendo,' seu potius, 'tendo' a 'tenus:' *sauterelle.*

27 *Bene agitur*] Et hæc altera allegoria ducta a navigatione ad exprimendos dolos, qui servo bene procedere videntur, et ex voto succedere.

ACTUS QUARTI SCENA SEPTIMA.

NICOBULUS, CHRYSALUS.

NI. CONSTRINGE tu illi, Artamo, actutum manus.

CH. Quid feci? NI. impinge pugnum, si muttiverit.

Quid hæ loquuntur literæ? CH. quid me rogas?

Ut ab illo accepi, ad te obsignatas attuli.

NI. Eho tu, loquitatusne es gnato meo male

5

NI. Artamo tu colliga illi manus celeriter. CH. Quid egi? NI. Pulsa pugno, si mussitaverit. Quid fabulantur hæ tabellæ? CH. Quid a me postulas? Ad te attuli sigillo integro, ut accepi ab illo. NI. Eho tu! nonne maledixisti meo filio,

~~~~~

1 Al. *tute illi*, contra codd. *Artema Meurs.*—2 *Quid fecisti* C. 2. *si muttuerit* B. 1.—3 Pl. *locuntur.*—5 *Eo tu* edd. vett. *Eho tu* B. 1. C. et C. 2.—9 *Quis*

Per sermonem, quia mihi id aurum reddidit ?

Et te dixisti id aurum ablaturum tamen

Per sycophantias ? CH. egone istuc dixi ? NI. ita.

CH. Quis homo est, qui dicat me dixisse istuc ? NI. tace.

Nullus homo dicit : hæ tabellæ te arguunt, 10

Quas tu attulisti : hem, hæ te vinciri jubent. CH. aha !

Bellerophontem jam tuus me fecit filius.

Egomet tabellas detuli, ut vincirer ? sine !

NI. Propterea hoc facio, ut suadeas gnato meo

Ut pergræcetur tecum, tervenefice. 15

CH. O stulte, stulte, nescis nunc venire te :

Atque in eo ipso astas lapide, ubi præco prædicat.

NI. Responde : quis me vendit ? CH. quem Di diligunt,

Adolescens moritur, dum valet, sentit, sapit.

Hunc si ullus Deus amaret, plus annis decem, 20

Plus jam viginti mortuum esse oportuit :

quoniam mihi restituit illud aurum ? Et tamen pollicitus es ademturum id aurum per fraudem ? CH. Egone dixi id ? NI. Dixisti. CH. Quis dicit me dixisse id ? NI. Tace : nemo dicit. Hæ literæ, quas tu attulisti, dicunt : hem ! hæ imperant te constringi. CH. Aha, jam tuus filius me fecit Bellerophontem. Ego- met attuli literas, ut constringerer ? sine ! NI. Itaque id ago, ut auctor sis meo filio, ut perpotet tecum, ter venefice. CH. O demens, demens ! ignoras te venundari nunc ; atque astas in eo lapide ipso, ubi præco prædicat. NI. Responde : quis me venundat ? CH. Adolescens, quem Diî amant, interit, dum viget, sentit, et sapit. Si ullus Deus illum diligeret, oporteret esse mortuum ab annis plus

//////////

homo 'st Pll. Quis est al.—11 Pll. em hæ, &c. B. 1. nec em habet, neque hem.—13 C. a m. pr. tetuli.—15 Ut pergregetur B. 1. C. et C. 2.—17 Pll. ut præco.

NOTÆ

12 *Bellerophontem*] Proverbium Βελλεροφόντες καθ' ἑαυτοῦ γράμματα, de eo, qui putat se ferre literas commendatitias, quæ contra se sunt scriptæ. Bellerophon videlicet cum apud Prætum hospitem suum falso accusatus esset a Stenobœa ejus uxore, quasi ad stuprum ipsam pellexisset, literas jussus est ab illo ad Jobatam in suam perniciem scriptas, totius rei ignarus, perferre. Sic Urias in 11. Regum.

17 *In eo ipso astas lapide*] Adagium

est in eum, qui præsens et sciens deluditur ; unde etiam ad nos illud pervenit, *On vous vend en vôtre présence*. Lapis videlicet erat in quo venales servi proponebantur, iique vilissimi ; unde 'de lapide emtus' servus, id est, frangi minime bonæ.

18 *Quem Di diligunt*] Quasi dicat, credibile est ejus quem Deus diligit filium interire ? Id ex Menandro : Ὅν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν ἀποθνήσκει νέος. Hoc autem nihil aliud innuit, quam Nicobulum esse Diis invisum.

Terræ odium ambulat : jam nihil sapit,

Nec sentit : tanti est, quanti est fungus putidus.

Ni. Tun' terræ me odium esse autumas ? abducite hunc

Intro, atque astringite ad columnam fortiter. 25

Nunquam auferes hinc aurum. CH. atqui jam dabis.

Ni. Dabo ? CH. atque orabis me quidem ultro, ut auferam ;

Cum illum rescisces criminatorem meum,

Quanto in periculo, et quanta in pernicië siet :

Tum libertatem Chrysalo largire : 30

Ego adeo nunquam accipiam. Ni. dic, scelerum caput,

Dic, quo in periculo est meus Mnesilochus filius ?

CH. Sequere hac me, faxo jam scies. Ni. quo gentium ?

CH. Tres unos passus. Ni. vel decem. CH. agedum, tu Artamo,

Forem hanc pauxillum aperi, placide, ne crepa : 35

Sat est : accede huc tu : viden' convivium ?

Ni. Video exadvorsum Pistoclerum et Bacchidem.

CH. Qui sunt in lecto illo altero ? Ni. interii miser !

CH. Novistine hominem ? Ni. novi. CH. dic sodes mihi,

Bellan' videtur specie mulier ? Ni. admodum. 40

decem, immo plus viginti : nimirum est pondus inutile terræ. Et jam sapit nihil nec sentit ; tanti quanti fungus putidus. Ni. Existimasne tu me esse invisum terræ ? Abducite hunc intro, atque alligate ad columnam fortiter. Nequaquam suffuraberis hinc pecuniam. CH. Atqui numerabis jam ultro. Ni. Numerabo ? CH. Et me precaberis quidem ultro, ut auferam, quando rescisces in quanto discrimine, et in quanta pernicië sit ille meus convitiator. Tum dabis libertatem Chrysalo. Ego adeo accipiam nunquam. Ni. Dic, scelestè homo, dic, in quo periculo est meus filius Mnesilochus ? CH. Veni hac. Curabo ut scias. Ni. Quo te sequar ? CH. Tres passus solos. Ni. Vel decem ibo. CH. Agedum tu Artamo resera parum hanc januam, leniter, ne audiaris. Satis est : accede huc tu. Videsne epulum ? Ni. Video ex adverso Pistoclerum et Bacchidem. CH. Qui sunt in hoc altero lecto ? Ni. Interii infelix ! CH. Novistine hominem ? Ni. Novi. CH. Dic mihi, si placet, mulier videturne egregia forma ? Ni. Admodum. CH.

*****

—18 *Quem diligunt Di* B. 1.—22 *Qui terræ . . . et jam* edd. quædam vett. *Terræ* o. *inambulat et nihil sapit* Ald. Junt. Qui est in nullo codd. uti nec illud *et*, quod sequitur. Alii ap. Pareum legunt, *et tam nihil*, &c.—26 *Pareus, atqui ultro*, contra codd.—28 *Quom* C. 2.—32 *C. periclo ; C. 2. et B. 1. periculo.*—33 *Tria verba, faxo jam scies*, desunt in B. 1. Vide ad vs. 35.—34 *Tre unos* Meurs. et edd. antiq. *Tres unos* B. 1. C. et C. 2. *Artama* al. Vide a vs. 1.—35 *F. h. auxillulum* al. contra codd. *ne cepa fixo jam scies* B. 1. Vide ad vs.

CH. Quid illam, meretricemne esse censes? NI. quip-
pini?

CH. Frustra es. NI. quis igitur obsecro est? CH. inveneris.
Ex me quidem hodie nunquam fies certior.

*Quid, existimasne illam esse meretricem? NI. Censeo. CH. Falleris. NI. Quæ
est igitur, obsecro? CH. Per te inveneris; non faciam te hodie certiore.*

~~~~~

33.—41 C. *metricem*. Al. *censes esse*. Pl. *quippeni*; B. 1. *quippe*.

=====

ACTUS QUARTI SCENA OCTAVA.

CLEOMACHUS, NICOBULUS, CHRYSALUS.

CL. MEAMNE hic Mnesilochus, Nicobuli filius,
Per vim ut retineat mulierem? quæ hæc factio est?

NI. Quis ille est? CH. per tempus hic venit miles mihi.

CL. Non me arbitratur militem, sed mulierem,

Qui me meosque non queam defendere.

5

Nam neque Bellona mihi unquam, neque Mars creduat,

Ni illum exanimalem faxo, si convenero,

Nive exhæredem fecero vitæ suæ.

NI. Chrysale, quis ille est, qui minitatur filio?

CH. Vir hic est illius mulieris, qua cum accubat.

10

NI. Quid, vir? CH. vir, inquam. NI. nupta est illan'
obsecro?

*CL. Oportetne ut hic Mnesilochus, filius Nicobuli, habeat me invito meam mulie-
rem? Quæ est hæc actio? NI. Quis est ille? CH. Hic miles ad me venit op-
portune. CL. Non cogitat me militem, sed mulierem, qui non possim propugnare
me meosque. Nam neque Bellona, neque Mars mihi confidat unquam, nisi illum
exanimavero, si invenero, et nisi effecero extorrem suæ vitæ. NI. Chrysale, quis
est ille qui minitatur filio? CH. Ille maritus est illius mulieris, cum qua accubat
filius. NI. Quid, maritus? CH. Maritus, inquam. NI. Estne illa conjugata,*

~~~~~

3 Pronomen *mihi* deest in B. 1.—7 Idem codex, *ex animale*.—10 C. *quæ*

NOTÆ

2 *Factio*] Hoc loco *actio*: quelle cum pluribus inito: nos vocamus
manière d'agir est-ce là? Factio alibi *Fiction*.
est intoleranda potentia parta fœdere

CH. Scies haud multo post. NI. oppido interii miser !

CH. Quid ? nunc scelestus tibi videtur Chrysalus ?

Age nunc, vincito me, auscultato filio.

Dixin' tibi ego illum inventurum te, qualis sit ? 15

NI. Quid nunc ego faciam ? CH. jube sis me exsolvi cito :

Nam nisi ego exsolvor, jam manifesto hominem opprimet.

CL. Nihil est lucri, quod me hodie facere mavelim,

Quam illum cubantem cum illa opprimere, ambo ut necem.

CH. Audin' quæ loquitur ? quin tu me exsolvi jubes ? 20

NI. Exsolvite istum : perii, pertimui miser !

CL. Tum illam, quæ corpus publicat volgo suum,

Faxo, se haud dicat nactam, quem derideat.

CH. Pacisci cum illo paulula pecunia

Potes. NI. Paciscere ergo obsecro, quid tibi lubet ; 25

Dum ne manifesto hominem opprimat, neve enicet.

CL. Nunc nisi ducenti Philippi reſſuntur mihi,

Jam illorum ego animam amborum exsorbebo oppido.

NI. Hem illoc paciscere, si potes : perge obsecro.

Paciscere quidvis. CH. ibo et faciam sedulo. 30

Quid clamas ? CL. ubi herus tuus est ? CH. nusquam :
nescio.

Vis tibi ducentos nummos jam promittier,

amabo ? CH. Audies haud multo post. NI. Plane perii, infelix ! CH. Quid ? Chrysalus tibi videtur jam sceleratus ? Age nunc, constringe me, præbe aurem nato. Nonne ego dixi te inventurum qualis ille sit ? NI. Quid faciam ego jam ? CH. Manda si vis me exsolvi celeriter ; nam nisi solvor, modo miles obruet filium palam. CL. Est nullum lucrum, quod malim me facere hodie, quam illum confodere jacentem cum illa, ut interficiam utrumque. CH. Accipisne ea quæ dicit ? Quare non imperas me solvi ? NI. Absolvite illum : interii, pertimui, infelix ! CL. Efficiam ut illa quæ publice vulgat suum corpus, non gloriatur se reperisse cui illudat. CH. Potes convenire cum illo de paucula pecunia. NI. Conveni, ego obtestor, quid tibi placebit, dummodo non obruat palam filium, et non interficiat. CL. Jam nisi mihi renumerentur ducenti Philippi, jam exhauriam plane animam illorum duorum. NI. Hem conveni hoc pretio, si potes ; perge, amabo : conveni quid velis. CH. Ibo et obibo diligenter. Quid vociferaris ? CL. Ubi est tuus herus ? CH. Nusquam gentium. Nescio. Visne tibi promitti modo ducentos

cum ; C. 2. et B. 1. cum edd. antiq. quæcum.—11 B. 1. est illa.—15 Nonnulli delent pronomen ego. Mox, B. 1. C. et C. 2. qualis sciet.—17 Nam ni ego B. 1.—18 Idem codex a m. pr. mavellem.—24 B. 1. et edd. quædam vett. paulula pecunia ; C. et C. 2. paucula pecunia.—25 Pil. quid lubet tibi ; al. qui lubet tibi ; Acidal. quo ; B. 1. quid tibi lubet.—26 C. a m. sec. enecet ; C. a m. pr. C. 2. et B. 1. enicet.—30 Paciscere quævis Acidal. et Pavei 1. P. quidvis

Ut ne clamorem hic facias, neu convicium?

CL. Nihil est, quod malim. CH. atque ut tibi mala multa ingeram?

CL. Tuo arbitrato. CH. ut subblanditur carnufex! 35

Pater hic Mnesilochi est: sequere: is promittet tibi.

Tu aurum rogato: ceterum verbum sat est.

NI. Quid fit? CH. ducentis Philippis rem pepigi. NI. vah, salus

Mea, servavisti me: quam mox dico? dabo. 39

CH. Roga hunc tu, tu promitte huic. NI. promitto: roga.

CL. Ducentos nummos aureos Philippos probos

Dabin'? CH. dabuntur, inque: responde. NI. dabo.

CH. Quid nunc, impure, numquid debetur tibi?

Quid illi molestus? quid illum morte territas?

Et ego te et ille mactamus infortunio. 45

Si tibi est machæra, et nobis veruina est domi:

Qua quidem te faciam, si tu me irritaveris,

Confossiolem soricina nænia.

nummos, ut non edas hic vociferationem, neque criminationem? CL. Nihil est quod malim. CH. Atque ut tibi infligam multa mala? CL. Tuo arbitrio. CH. Ut blandus est furcifer! Pater Mnesilochi est hic: sequere; is tibi pollicetur. Tu roga aurum, alioqui satis verborum. NI. Quid fit? CH. Conveni de re ducentis Philippis. NI. Vah! mea salus, me servavisti. Dicamne modo? Dabo. CH. Roga hunc tu, stipulator, promitte huic tu. NI. Spondeo: pete. CL. Dabisne ducentos nummos aureos Philippos probos? CH. Dic, responde, dabuntur. NI. Dabo. CH. Quid jam scelestes? Numquid tibi debetur? Quid illi molestus es? quid illi minaris mortem? Et ego et ille te male multabimus. Si tibi est gladius, et est nobis domi veru, quo quidem te reddam, si tu me provocaveris, pluribus vulneribus perfossum, quam sunt in tibia tenui. Per Herculem animadverto

~~~~~

B. 1. C. et C. 2.—31 C. ubi eros; C. 2. ubi erns.—33 B. 1. nec convitium; Pll. neu convicium.—38 Nonnulli, inter quos Acidal. rem hoc loco putant otiosum; id tamen servant codd. et edd. primæ.—39 Pll. servasti.—42 Al. ap. Pareum, inquam, contra codd.—45 Et ego te et illum Gronov. Et ego te et ille B. 1. C. et C. 2.—46 C. 2. et B. 1. urbina est; C. verbina.—48 Confessiolem Schobing. et B. 1. et sic legit Marcilius ad Martial. Confossiolem Pll.

NOTÆ

41 Ducentos] Inde incipit forma stipulationis.

46 Veruina] Est veru, quod minitatur militi Chrysalus, plus justo de machæra glorianti.

48 Soricina nænia] Nænia, id est,

cantilena soricis morientis; 'nam prehensus sorex,' inquit editores duo vetusti operum Plantinorum, 'veniam poscere videtur.' Donatus: Ne id Eunuchi, 'Ego meo iudicio miser, quasi sorex perii.' Proprium soricum

Jamdudum hercle equidem sentio, suspicio

Quæ te sollicitet, eum esse cum illa muliere.

50

CL. Immo est quoque. CH. ita me Juppiter, Juno, Ceres, Minerva, Latona, Spes, Opis, Virtus, Venus, Castor, Polluces, Mars, Mercurius, Hercules, Summanus, Sol, Saturnus, Dique omnes ament:

Ut ille cum illa neque cubat, neque ambulat,

55

Neque osculatur, neque illud quod dici solet.

jam pridem suspicionem quæ te tenet, putas esse cum illa muliere. CL. Est etiam. CH. Jupiter, Juno, Ceres, Minerva, Latona, Spes, Opis, Virtus, Venus, Castor, Polluces, Mars, Mercurius, Hercules, Summanus, Sol, Saturnus, Dique omnes me ament ita, ut ille neque jacet cum illa, neque ambulat, neque osculatur, neque

~~~~~

venia B. 1. nenia Pl. — 51 Immo quoque C. Immo est quoque C. 2. et B. 1. — 52 Opes C. Ops Parei 1. 2. 3. Taubm. al. vett. Opis C. 2. B. 1. — 54 Summanus edd. quædam vett. Submanus B. 1. C. et C. 2. — 56 Neque auscultetur B. 1. C.

NOTÆ

est, vel stridere clarius quam mures, vel strepere magis, quum obrodunt frivola, ad quam vocem multi se intendentes, quamvis per tenebras noctis, transfigunt eos. Plautus: 'Confossioem te faciam soricina nœnia.' Turnebus: 'Soricina nœnia est cantio celebris de confosso sorice, quidum quippiam rodit et stridorem mittit, plerumque suo indicio perit et confoditur.' Lambinus putat id explicandum esse de muscipula, sed sorex confoditur, non nœnia soricis. Alius de edulii genere, quod nos vocamus, *un hachis*; quia in partes tam minutas conciditur, ut videatur a soricibus comminutum; sed de confosso non de conciso agitur. Festus: 'Nœnia est earmen, quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiam.' Cicero de Leg. 'Honoratorum virorum laudes in concione memorant, easque etiam ad cantus, et tibicinem prosequuntur, cui nomen est nœniæ, quo vocabulo etiam Græci cantus lugubres nominant.' Inde patet nœniam ad fistulas cani solitam, et tibicinem ipsum vocari 'nœniam.' Unde non ita absurdum fuerit suspicari fistulas ipsas etiam vocari 'nœnias:' ut nos nostro

vernaculo dicimus, *donner les violons*, pro plectrorum symphonia. 'Soricinam' vero fistulam vocari tenuiorum foraminum et soni, et Chrysalum minitari tot et tam crebra vulnera, quot sunt in fistula. Soricinam autem accipit fistulam pro quavis, quia quod tenuior est fistula, eo minus a se invicem distant foramina, et crebriora sunt. Porro hic opponit verum machæræ, quia vulnus quod infligitur a veru seu a veruina, quod est; diminutum a veru, fere rotundum est; machæræ plaga lata. Vernina est et jaculi genus, quod utebantur in bello, ut et machæra: ut dictum est supra. Bernardus Sarracenus, et Joannes Petrus Valla legunt *Confessioem*; quasi dicat Chrysalus, tu bellator, qui tantum gloriaris illa tua machæra, si verninam accipiam, te *confessioem*, id est, humilitatem reddam sorice.

52 *Opis*] Pro *Ops*.

53 *Polluces*] Castor et Pollux.

54 *Summanus*] Est Deus manium summus, id est, qui omnes summanat sen rapit, et sub manes ducit. Vide Notas in Curc. III. 1. 46.

56 *Neque illud quod dici solet*] Id est, quod suspicari solent de amanti-

NI. Ut jurat! servat me ille suis perjuriis.

CL. Ubi nunc Mnesilochus ergo est? CH. rus misit pater.

Illa autem in arcem abivit ædem visere

Minervæ: nunc aperta est: i, vise, estne ibi. 60

CL. Abeo ad forum igitur. CH. vel hercle in malam crucem.

CL. Hodie exigam aurum hoc? CH. exige, ac suspende te:

Ne supplicare censeas, nihili homo.

Ille est amotus: sine me, per te, here, obsecro

Deos immortales, ire huc intro ad filium. 65

NI. Quid eo introibis? CH. ut eum dictis plurimis

Castigem, cum hæc sic facta ad hunc faciat modum.

NI. Immo oro ut facias, Chrysale, et ted obsecro,

Cave parsis in eum dicere. CH. etiam me mones?

Satin' est, si plura ex me audiet hodie mala, 70

Quam audivit unquam Clinia ex Demetrio?

illud quod solet dici. NI. Ut jurat! Ille me servat suis perjuriis. CL. Ubi est ergo jam Mnesilochus? CH. Pater misit rus: illa vero concessit in templum Minervæ ad eum visendum. Janua est nunc aperta. Vide, estne ibi. CL. Abeo igitur ad forum. CH. Abi per Herculem in malam crucem. CL. Repetam hodie hoc aurum? CH. Repete, ac te suspende: ne putes me tibi supplicem futurum, homo vilissime. Ille est amandatus; patere me, te obtestor per Deos immortales, here, ingredi, huc in ædes ad filium. NI. Quare illuc ingredieris? CH. Ut increpem filium pluribus verbis, eo quod faciat sic hæc facta. NI. Immo obtestor ut increpes, Chrysale, et te precor, vide ne purcas verbis. CH. Me admones etiam? Estne satis, si audiet hodie ex me plura convitia, quam audivit unquam Clinia

////////

et C. 2. *dicis solet* al. ap. Pareum.—58 Verbum est deest in B. 1.—59 B. 1. C. et C. 2. *abitt.*—60 Gruter. *i, vise, sitne ibi.*—61 *Abi ad forum* Gronov. *Abeo ad forum* B. 1.—63 *Ne suplicare* C. *homo nihili* al. vett. *nihili homo* B. 1. C. et C. 2.—64 C. *opsecro.*—66 B. 1. *ut cum.*—67 C. et C. 2. *facta sic*; B. 1. *sic facta.*—68 B. 1. *et te obsecro*; C. et *ted opsecro.*—70 *Sat inest* B. 1.—72 *Lippi*

NOTÆ

bus. Verecunde dictum.

64 *Sine me, per te, here*] Sermo involutus et implicatus: cujus est hic ordo: *Here, te obsecro per omnes Deos immortales, sine me intrare hic ad filium.* Antiqui in obtestationibus inter præpositionem ejusque casum pronomen interponebant. Terent. Andr. 'Per ego te Deos oro.' Virg. Æn.

IV. 'Per ego has lacrymas.' Seneca in Agamemnone: 'Per te præsentis memoriam obtestor mei.' Festus: 'Ob vos sacro,' in quibusdam precationibus est, pro vos obsecro; ut et 'sub vos placo,' pro vos supplico.'

71 *Quam audivit Clinia ex Demetrio*] Alludit ad aliquam Comædiam, seu alienam, seu veterem, seu recentem

N1. Lippi illic oculi servos est simillimus :
 Si non est, nolis esse, neque desideres :
 Si est, abstinere, quin attingas, non queas.
 Nam ni illic hodie forte fortuna hic foret, 75
 Miles Mnesilochum cum uxore opprimeret sua,
 Atque obtruncaret mœchum manifestarium.
 Nunc quasi ducentis Philippis emi filium,
 Quos dare promisi militi : quos non dabo
 Temere etiam, priusquam filium convenero. 80
 Nunquam edepol quicquam temere credam Chrysalo.
 Verum libet etiam mihi has perlegere denuo :
 Æquom est tabellis consignatis credere.

ex Demetrio? N1. Ille servus est simillimus oculo lippo : si non habes, non vis habere, neque desideras : si habes, non potes temperare, quominus manum admoveas. Nam nisi fortuito Chrysalus adesset hodie hic, miles obrueret Mnesilochum cum sua uxore, atque conficeret veluti adulterum manifesto deprehensum. Nunc redemi filium ducentis Philippis, quos pollicitus sum militi : quos non numerabo imprudenter, priusquam videro filium. Per ædem Pollucis nunquam committam quicquam fidei Chrysali. Verum libet etiam mihi has literas iterum legere : est par fidem habere tabellis obsignatis.

=====

ille B. 1. C. et C. 2. servus est B. 1.—73 B. 1. nobis esse.—78 Philippeis C. et Parei 1. 2. 3. Philippis C. 2. B. 1.—80 Temere : et jam edd. antiq. Temere etiam Acidal. et Grut. et sic codd. B. 1. C. et C. 2.

NOTE

in qua Demetrius insectaretur convitiis, et maledictis infinitis Cliniam. Proverbium versus redolet.

72 *Lippi oculi simillimus*] Dicit servum esse similem oculo lippo, quia quemadmodum abstinere non potes manum ab oculo quamvis dolet, sic abstinere non potes a ministerio servi.

75 *Forte fortuna*] ‘Fors’ in fatis

et certis, ‘fortuna’ in incertis et temere evenientibus usurpari dicitur, quanquam promiscue non raro accipiuntur ; quod si duo hæc verba coniunguntur, ex eorum sententia, qui distinguenda putant, ea adhibere oportet, in iis quæ stabilia sunt in sua inconstantia et levitate.

77 *Manifestarium*] In manifesto scelere deprehensum.

ACTUS QUARTI SCENA NONA.

CHRYSAIUS, NICOBULUS.

CH. ATRIDÆ duo fratres cluent fecisse facinus maxumum,
 Cum Priami patriam Pergamum, divina mœnitum manu,
 Armis, equis, exercitu, atque eximiis bellatoribus,
 Millenum numero navium, decumo anno post subegerunt.
 Non Pelides termento fuit, præut ego herum expugnabo
 meum, 5

Sine classe, sineque exercitu, et tanto numero militum.
 Cepi, expugnaui amanti herili filio aurum ab suo patre.
 Nunc priusquam huc senex venit, libet lamentari, dum
 exeat:

O Troja! o patria! o Pergamum! o Priame! periisti,
 senex,
 Qui misere male mulcabere quadringentis Philippis au-
 reis. 10

CH. *Duo fratres Atræi filii dicuntur gessisse præclarum facinus, quando domuerunt Trojam, urbem Priami, munitam a Diis, post obsidionem decennem, armis, equis, exercitu, militibus præstantissimis, mille navibus. Achilles non fuit tanta machina, quam ego in oppugnando meo hero, sine navibus, sine exercitu, et sine tanta multitudine armatorum: cepi, expugnaui pro filio heri amante aurum ab ejus patre. Nunc antequam senex venerit huc, libet deplorare sortem hujus urbis usque eo dum prodeat: O Troja! o patria! o Pergamum! o Priame! interisti senex, qui spoliaberis crudeliter quadringentis Philippis aureis. Nam hæc literæ sigillo*

*****

1 *Atridas duos fratres* C. a m. pr. *Atrides duo fratres* C. a m. sec. C. 2. B. 1. edd. antiq. *Atridas duo fratres* Grut. ut duo sit accus. masc. *dicuntur fecisse* B. 1.—4 *Mille cum numero* B. C. et C. 2. cum edd. antiq.—5 *Non Pelibus* Pl. at inter lin. *Pelides*. Mox, Pl. *tormento*; et sic edd. antiq. *ornamento* Schobing.—6 *Al. ap. Pareum, atque tanto, contra* codd.—8 *Nunc prius huc quam* edd. quædam vett. non item codd.—9 C. et C. 2. *peristi*.—10 *Al. multa-*

NOTÆ

1 *Atridæ duo*] Agamemnon et Menelaus, Atræi filii.

Cluent] Κλύουσι, audiunt, dicuntur, *Passent pour avoir fait une grande action*.

2 *Pergamum*] Troja, a Troë; Ilium ab Ilo, regibus. Troja regio, Ilium civitas, Pergamum arx.

Divina mœnitum manu] *Mœnitum*

pro ‘munitum,’ a ‘mœnibus,’ antiquum verbum. Munitum Pergamum divina manu dicitur, quia Neptuni et Apollinis opera esse ædificata mœnia Trojana fabulantur.

5 *Non Pelides termento*] Achilles Pelei filius termentum fuit, id est, detrimentum machinaque rei Trojanæ. Alii, *tormentum*. Achilles non

Nam ego has tabellas obsignatas, consignatas, quas fero,
Non sunt tabellæ, sed equus, quem misere Achivi ligneum.
Epheus est Pistoclerus: ab eo hæc sumta: Mnesilochus Si-
non est

Relictus: ellum! non in busto Achilli, sed in lecto ac-
cubat:

Bacchidem habet secum: ille olim habuit ignem, qui sig-
num daret: 15

Hæc ipsum exurit: ego sum Ulysses, cujus consilio hæc
geruntur.

Tum quæ hic sunt scriptæ literæ, hoc in equo insunt mi-
lites

Armati atque animati probe: ita res successit, meliusque
adhuc.

Atque hic equus non in arcem, verum in arcam faciet im-
petum.

communita, quas gero consignatas, non sunt literæ, sed equus ligneus, quem Græci misere. Pistoclerus est Epeus: hæc architectatus est. Mnesilochus desertus est Sinon. Ille non jacet in Achillis monumento, sed in cubili habet secum Bacchidem. Ille habuit olim fucem, qui daret signum: Bacchis Mnesilochum exurit. Ego sum Ulysses, prudentia cujus hæc fiunt. Tum literæ quæ sunt hic scriptæ, sunt milites armati egregie atque incitati qui latent in hoc equo. Res ita evenit; meliusque adhuc: et hic equus irrumpet, non in arcem, sed in arcam. Hic equus afferet hodie

////////

bere, contra codd.—12 C. a m. pr. sed equos.—13 Epeus . . . M. si non est B. 1.—14 Relictus Meurs. illum C. 2. ille al. ap. Pareum. non imbusto A. sed lecto B. 1.—15 Edd. vett. quod signum.—16 Hunc ipsum B. 1. C. et C. 2. Hic ipsum Lamb. Hæc ipsum Pulm. Ulyxes C. et C. 2. hæc gerunt B. 1. C. 2.—17 Al. sunt s. l. huic, contra codd.—18 Cam. meliuscule; C. C. 2. B. 1. melius-

NOTÆ

tormentum fuit tam funestum Trojanis, quam Chrysalus est Nicobulo.

12 *Sed equus*] Virgilius: ‘Doli fabricator Epheus.’ Hic Epheus, apud Græcos, Ἐπειος δούρειος et δούρᾱρειος, Lucretius Latinum fecit, *durateum*.

13 *Sinon est*] Sinon is qui a poetis dicitur induxisse in fraudem Trojanos, eosque dolis adduxisse, ut in urbem etiam per diruta mœnia equum Trojanum admitterent. *Relictus* dicitur, quia Græci relinquere simulaverant.

14 *Ellum*] Ecce illum.

Busto Achilli] Non Achillis, sed Palamedis: qui error consulto a Plauto committitur; non enim est vernæ, qualis est Chrysalus, tenere historiam heroicam tam accurate, ut ducem pro ducem non accipiat. ‘Bustum’ a ‘comburendo.’ Moris enim fuit apud veteres, ut corpora mortuorum concremarent, ne eorum odore si terræ mandarentur, vivi infestarentur.

15 *Ille habuit ignem*] Sublata face noctu Sinon admonuit Græcos a Te-

Excidium, exitium, exlecebra fiet hic equus hodie auro
senis. 20

Nostro seni huic stolido, ei profecto nomen facio ego Ilio.
Miles Menelau'st: ego Agamemnon, idem Ulysses Laër-
tius,

Mnesilochus est Alexander, qui erit exitium rei patriæ
suæ :

Is Helenam abduxit, cuja causa nunc facio obsidium Ilio.
Nam illic eidem audiui Ulyssem, ut ego sum, fuisse et au-
dacem et malum. 25

Dolis ego deprensus sum: ille mendicans pæne inventus
interiit,

Dum sibi exquirat fata Iliorum: assimiliter mihi hodie ob-
tigit.

Vinctus sum, sed dolis exemi: item se ille servavit dolis.
Ilio tria fuisse audiui fata, quæ illi forent exitio:
Signum ex arce si perisset: alterum etiam est Troili mors:
Tertium cum portæ Scææ limen superum scinderetur. 31
Paria item tria eis tribus sunt fata nostro huic Ilio;

ruinam, et eversionem pecuniæ Nicobuli. Profecto ego nomino Ilium nostrum senem imperitum. Menelaus est miles Cleomachus: ego Agamemnon, idem Ulysses Laërtius. Mnesilochus est Paris, qui erit fatum suæ reipublicæ. Is abduxit Helenam, cujus gratia nunc obsideo Ilium. Nam accepi Ulyssem fuisse illic et audacem, et malum sicut ego sum. Ego interceptus sum; ille mendicans repertus propemodum occidit, dum exquirat fata Trojanorum; mihi obtigit hodie similiter. Sum constrictus, sed memet exsolvi dolis, item ille semet defendit calliditate. Accepi in Ilio fuisse tria, quæ illi forent fatalia. Si imago auferretur ex arce; alterum est fatum Troili; tertium quando limen superius Scææ portæ rescinderetur; sunt item tria fata paria iis tribus Ilio nostro: nam ubi primum mentitus sum nos-

que.—20 B. 1. ex lacebra; Grut. exterebra.—22 Lertius C. 2. B. 1.—24 Elenam C. 2. cuja hac causa B. 1. cui causa edd. vett.—25 Alex. illic ibidem; Acidal. illicdem; et sic Parei 1. illic eidem B. 1. C. et C. 2.—26 Doli ego deprensus sum: il. m. p. inventus interiit Acidal. contra codd.—27 Dum ibi Pl. facta C. a m. pr. illorum C. et C. 2. ac similiter C. aut similiter C. 2. assimiliter B. 1.—28 Parei 1. 2. 3. me exemi, contra codd.—31 B. 1. cum forte Phrygiæ; C. et C. 2. cum forte Phrygiæ.—32 Pl. fata nostra; B. 1. fata nostro huic ilio.—

NOTÆ

nedo redeuntes, tempus esse in urbem
irrupendi.

29 *Ilio tria fata*] Id est, fatalia.
Primum vita Troili Priami omnium
natu minimi: secundum Palladium:

tertium sepulchrum Laomedontis in
porta Scæa. Troilum confecit Achil-
les; Palladium abstulerunt Ulysses
et Diomedes; sepulchrum Laome-
dantis una cum porta Scæa dirutum.

Nam dudum primo, ut dixeram nostro seni mendacium
Et de hospite, et de auro, et de lembo; ibi signum ex arce
jam abstuli.

Jam duo restabant fata tum, nec magis id ceperam op-
pidum. 35

Post ubi tabellas ad senem detuli, ibi occidi Troilum.

Cum censuit Mnesilochum cum uxore esse dudum militis,
Ibi vix me exsolvi: atque id periculum assimulo, Ulyssem
ut prædicant

Cognitum ab Helena, esse proditum Hecubæ: sed ut olim
ille se

Blanditiis exemit, et persuasit, se ut amitteret; 40

Item ego dolis me illo expuli periculo, et decepi senem.

Postea cum magnifico milite, urbes verbis qui inermus
capit,

Confluxi, atque hominem repuli: dein' pugnam conserui
seni:

Ego eum adeo uno mendacio devici, uno ictu extempulo

Cepi spolia: is nunc ducentos nummos Philippos militi, 45

Quos dare se promisit, dabit.

Nunc alteris etiam ducentis usus est, qui dispensentur

Ilio capto: ut sit mulsum, qui triumphant milites.

tro seni, et de hospite, et de auro, et de navi, tunc abstuli Palladium ex arce. Adhuc supererant duo fata, et nondum expugnaram id oppidum; ubi detuli deinceps literas ad senem, ibi obtruncavi Troilum. Quando putavit Mnesilochum versari cum uxore militis, inde vix me expedivi. Quod periculum comparo cum iis que narrant de Ulysse, qui agnitus est ab Helena, et detectus Hecubæ; sed quemadmodum ille olim se liberavit eloquentia, et suasit ut se dimitteret; sic ego calliditate me subduxi huic periculo, et decepi senem. Postea decertavi cum milite glorioso, qui expugnat urbes verbis inermis, atque summovi hominem. Deinde commisi certamen cum senē: ego adeo cum superavi uno mendacio statim, uno ictu vici et spoliari. Is nunc numerabit Cleomacho ducentos nummos Philippeos. . . . quos pollicitus est se esse numeraturum: nunc est opus ducentis aliis Philippeis, qui donentur Ilio capto, ut militibus sit vinum mellitum, quando triumphabunt. Hic Nico-

35 Acidal. *fata dum*; B. 1. C. et C. 2. cum edd. antiq. *fata tum*.—38 *Ibi me injunxit solvi* B. 1. et Schobing. *Ibi me inunxit exsolvi* al. ap. Pareum.—39 Pareus et al. *ille se ab ea*, contra codd.—41 Pl. *Ilio pro illo*. Pro *expuli*, Acidal. conj. *exsolvi*; Diss. *extuli*. B. 1. C. 2. e *periculo*.—42 *Post hæc* B. 1.

NOTÆ

42 *Urbes verbis capit*] Alibi uno verbo Plantus appellat 'Urbicapos.'

Sed Priamus hic multo illi præstat: non quinquaginta modo,

Quadringentos filios habet; atque equidem omnes lectos sine probro: 50

Eos ego hodie omnes contruncabo duobus solis ictibus.

Nunc Priamo nostro si est quis emtor, coëmptionalem senem Vendam ego, venalem quem habeo, extemplo ubi oppidum expugnauero.

Sed Priamum astantem eccum ante portam video: adibo, atque alloquar.

NI. Cujanam vox prope me sonat? CH. o Nicobule!

NI. quid fit? quid, 55

Quod te misi, ecquid egisti? CH. rogas? congregere.

NI. congregior.

CH. Optumus sum orator: ad lacrimas coëgi hominem castigando,

Maleque dictis, quæ quidem quivi comminisci. NI. quid ait? CH. verbum

bulus, noster Priamus, antecellit multum Priamo Trojano; nam non modo habet quinquaginta, sed quadringentos filios, eosque omnes eximios, et culpa carentes. Ego obruncabo hodie eos omnes duobus solis ictibus: nunc si quis cupiat emere nostrum Priamum, ego vendam senem, quem habeo venalem aptum ad faciendus coëmptiones statim atque cepero Trojam. Sed ecce video ante ostium Priamum astantem, conveniam atque alloquar. NI. Cujus vox auditur juxta me? CH. O Nicobule! NI. Quid est? Numquid egisti id propter quod te misi? CH. Rogas? eamus una. NI. Eo. CH. Sum disertissimus orator. Compuli Mnesilochum ad fletum increpando, et obruendo omnibus convitiis, quæ potui excogitare.

*****

inermus caput idem codex.—43 Confixit C. 2. de in B. 1.—46 [Lacuna] quos dare se promisit, dabit [lacuna] C.—48 Al. uti sit, contra codd.—50 B. 1. omnis.—52 B. 1. C. 2. comptialem senem; C. a m. pr. comptionalem senem; edd. vett. comitialem senem.—54 C. 2. et C. a m. pr. portam videbo.—55 C. quid! quod; C. 2. quicquid.—56 NI. gradior B. 1.—58 B. 1. quæ equidem. Pareus,

NOTE

50 *Omnes lectos sine probro*] Id est, electos dignosque regio sanguine.

52 *Coëmptionalem senem*] Id est, senem utilem coëmptionibus faciendis. Olim in auctionibus et coëmptionibus adhibebantur senes, ut ex eorum et experientia et ætate auctoritas coëmptionibus accederet. Senem ejus-

modi se venalem habere prædicat Chrysalus.

53 *Venalem*] Cicero, 'Fidem habere venalem.' Propertius, 'Auro venalia jura.' Silius, 'Animas venales.' Tertullianus, 'Auro venales maritos.' Lucanus, 'Venalia castra.'

Nullum fecit: lacrumans tacitus auscultabat, quæ ego loquebar:

Tacitus conscripsit tabellas: obsignatas mihi has dedit, 60
Tibi me jussit dare: sed metuo, ne idem cantent quod priores.

Nosce signum: estne ejus? NI. novi: libet perlegere has.
CH. perlege.

Nunc superum limen scinditur, nunc adest exitium Ilio.

Turbat equus lepide ligneus. NI. Chrysale, ades, dum ego has perlego.

CH. Quid me tibi adesse opus est? NI. volo, ut quod jubebo facias, 65

Ut scias, quæ hic scripta sient. CH. nihil moror, neque scire volo.

NI. tamen ades. CH. quid opus est? NI. taceas: quod jubeo, id facias. CH. adero.

NI. Euge literas minutas. CH. qui quidem videat parum: Verum, qui satis videat, grandes satis sunt. NI. animum advortito igitur.

CH. Nolo, inquam. NI. at volo, inquam. CH. quid opus est? NI. at enim id, quod te jubeo, facias. 70

CH. Justum est, tuus tibi servos tuo arbitrato serviat.

NI. Hoc agesis jam nunc. CH. ubi lubet, recita: aurium operam tibi dico.

NI. Quid dicit? CH. Dixit nullum verbum; sed tacitus et lacrymans audiebat quæ ego dicebam, conscripsit epistolam tacitus; mihi has dedit obsignatas; imperavit mihi ut hanc tibi darem; sed vereor, ne fabuletur idem quod prior. Nosce sigillum, estne ejus? NI. Agnosco; volo hanc perlegere. CH. Perlege. Nunc limen superius rescinditur; nunc adest excidium Ilii. Equus ligneus qualis mœnia festire. NI. Ades Chrysale, dum ego hanc epistolam perlego. CH. Quid opus est me tibi præsto esse? NI. Volo ut facias quod impero, ut noscas quæ scripta sunt in hac epistola. CH. Nullomodo curo, neque opto cognoscere. NI. Tamen ades. CH. Quid est opus? NI. Tace: fac id quod impero. CH. Adero. NI. Euge minutos characteres. CH. Minuti quidem iis qui videant ægre; sed sunt satis magni, si videant satis. NI. Adhibe ergo mentem. CH. Nolo, inquam. NI. At volo, inquam. CH. Quid est opus? NI. At enim facias illud quod mando. CH. Equum est tuum serrum tibi servire tuo arbitrio. NI. Age hoc si vis

~~~~~

quid ille ait? τὸ ille deest in B. 1. C. et C. 2.—60 Al. ap. Pareum, mi has; al. has dedit mihi, contra codd.—63 Pareus, nunc prope adest, contra codd.—64 B. 1. adesdum.—65 Quid tibi me al. ap. Pareum; aliter vero codd. jubeo C. 2. jubebo C.—68 Heu litteras B. 1.—69 Al. ap. Pareum, advorte igitur, omisso τῷ animum.—70 B. 1. et al. quod jubeo.—72 C. nunc jam; B. 1. et C. 2.

Nl. Cerae quidem haud parsit, neque stylo; sed quicquid est, perlegere certum est.

Pater, ducentos Philippos quæso Chrysalo

Da, si esse salvom vis me, aut vitalem tibi. 75

Ch. Malum quidem hercle magnum tibi dico. Nl. quid est?

Ch. Non prius salutem scripsit? Nl. nusquam sentio.

Ch. Non dabis, si sapias; verum si das maxume,

Næ ille alium gerulum quærat, si sapiet, sibi:

Nam ego non laturus sum, si jubeas maxume. 80

Sat sic suspectus sum, cum careo noxia.

Nl. Ausculta porro, dum hoc quod scriptum est, pellego.

Ch. Inde a principio jam impudens epistola est.

Nl. Pudet prodire me ad te in conspectum, pater.

Tantum flagitium te scire audiavi meum, 85

Quod cum peregrini cubui uxore militis. . . .

Pol haud derides: nam ducentis aureis

Philippis redemi vitam ex flagitio tuam.

Ch. Nihil est illorum, quin ego illi dixerim.

Nl. Stulte fecisse fateor: sed quæso, pater, 90

jam nunc. Ch. Quoniam vis, lege: tibi polliceor attentionem. Nl. Non quidem parcus est aut cera, aut stylo: sed quicquid est, constitui perlegere. Pater da rogo Chrysalo ducentos Philippos, si vis me esse incolumem, aut diutius vivere. Ch. Per Herculem tibi aperio grande peccatum. Nl. Quid est? Ch. Mnesilochus non præscripsit salutem? Nl. Nusquam video. Ch. Non dabis si sanus es; sed si maxime das, certe Mnesilochus quærat alium bajulum, si sapit; nam ego non feram, si imperes maxime: sum satis suspectus quamvis carco culpa. Nl. Audi porro, dum pergo legere id quod superest. Ch. Literæ sunt impudentes, jam inde ab initio. Nl. Pudet me venire in tuum conspectum, pater, quod accepi te scire tantum scelus meum, quod fui cum uxore militis peregrini. . . . Per Pollucem serio dicis; nam redemi tuam vitam ex scelere ducentis Philippeis aureis. Ch. Nihil est in illis, quod non illi prædixerim. Nl. Fateor fecisse amenter, sed obsecro,

jam nunc; B. 1. aurum operam tibi dabo.—73 C. equidem h. par sit B. 1.—74 O pater B. 1. O deest in C. et C. 2.—76 C. magnum [lacuna] tibi dico. Quidam post hunc vs. collocant versum 83 *Inde a, &c.* sed in codd. nihil ejusmodi apparet.—84 C. in conspectu.—93 B. 1. me nunc.—100 Grut. hem spectadum

NOTÆ

73 *Cerae quidem haud parsit*] Tabulæ videlicet cera inductæ, in qua literæ scribebantur, ut nostræ in charta. Cum autem paulo longior est litera, nos non cerae, sed papyro non parcere dicimus, il n'a pas regret au papier.

Ne me in stultitia, si deliqui, deseras.

Ego animo cupido, atque oculis indomitis fui :

Persuasum est facere, cujus nunc me facti pudet.

Prius te cavisse ergo, quam pudere, æquom fuit.

CH. Eadem istæc verba dudum illi dixi omnia. 95

NI. Quæso, ut sat habeas id, pater, quod Chrysalus

Me objurgavit plurimis verbis malis,

Et me meliorem fecit præceptis suis,

Ut te ei habere gratiam æquom sit bonam.

CH. Estne istuc istic scriptum ? NI. hem specta, tum
scies. 100

CH. Ut qui deliquit, supplex est ultro omnibus !

NI. Nunc si me fas est obsecrare abs te, pater,

Da mihi ducentos nummos Philippos, te obsecro.

CH. Ne unum quidem hercle, si sapis. NI. sine pelle-
gam :

Ego jusjurandum verbis conceptis dedi, 105

Daturum id me hodie mulieri ante vesperum,

Priusquam a me abiret : nunc, pater, ne pejerem,

Cura, atque abduce me hinc ab hac, quantum potest,

Quam propter tantum damni feci et flagitii.

Cave tibi ducenti nummi dividiæ fuant. 110

pater, ne me relinquo in amentia, si peccavi. Ego fui incitatus cupiditate, et habui oculos immoderatos. Num impulsus ad faciendum id cujus me pudet facti. Sed fuit par te cavisse prius, quam pudere. CH. Illi dixi dudum omnia hæc eadem verba. NI. Rogo, pater, ut satis sit tibi, quod Chrysalus me increpavit plurimis verbis acerbis, et me reddidit meliorem suis documentis, ut justum sit te ei habere gratiam. CH. Idne est inscriptum inibi ? NI. Hem aspice, et vide. CH. Ut qui peccavit, sese abjicit libenter apud omnes ! NI. Nunc si mihi licet abs te rogare aliquid, pater, da mihi ducentos nummos Philippos, te precor. CH. Ne unum quidem Philippum da, si es sanus. NI. Patere ut perlegam. Ego affirmavi jurjurando verbis conceptis, me daturum hodie mulieri ante vesperam, priusquam discedat a me : nunc, pater, fac ut ne pejeram : atque me vindica ab hac muliere quam primum fieri poterit, propter quam incidi in tot damna et flagitia. Vide ne

scies ; C. et C. 2. em ; B. 1. C. et C. 2. specta, tum scies.—103 C. nummos.—107 B. 1. C. et C. 2. ne perjorem.—108 B. 1. abduc. B. 1. C. 2. et C. a m. sec. quantum potes ; C. a m. pr. quantum potest.—110 C. et C. 2. divitiæ.—111 Ses-

NOTE

97 *Me objurgavit plurimis verbis*] tonius ; ' molli brachio,' Cicero.
' Colaphis,' Petronius ; ' ferulis,' Sue-

Sexcenta tanta reddam, si vivo, tibi.

Vale, atque hæc cura. Quid nunc censes, Chrysale?

CH. Nihil ego tibi hodie consilii quicquam dabo:

Neque ego haud committam, ut, si quid peccatum siet,

Fecisse dicas de mea sententia. 115

Verum, ut ego opinor, si ego in istoc siem loco,

Dem potius aurum, quam illum corrumpi sinam.

Duæ conditiones sunt: utram tu accipias, vide:

Vel ut aurum perdas, vel ut amator pejeret.

Ego neque te jubeo, neque veto, neque suadeo. 120

NI. Miseret me illius. CH. tuus est, non mirum facis.

Si plus perdendum sit, periisse suavius est,

Quam illud flagitium volgo dispalescere.

NI. Næ ille edepol Ephesi multo mavellem foret,

Dum salvos esset, quam revenisset domum. 125

Quin ergo istic, quod perdendum est, propere perdere?

Binos ducentos Philippos jam intus efferam:

Et militi quos dudum promisi miser,

tibi molestum sit numerare ducentos Philippos: si vivo, tibi restituum sexcenties tantum. Vale, et hæc attende. Quid jam existimas, Chrysale? CH. Ego nihil tibi dabo consilii hodie; neque ego committam, ut, si sit aliquid factum perperam, exprobres factum meo consilio. Verum ut ego existimo, si ego sim constitutus in hoc loco, numerem potius aurum, quam patiar illum perdi. Sunt duæ conditiones, vide utram tu eligas, vel ut amittas aurum, vel ut amator sit perjurus. Ego neque te impero, neque prohibeo, neque hortor. NI. Me miseret illius. CH. Est tuus filius, quod facis non est mirandum. Si perdendum sit, longe tolerabilius est perire illam pecuniam, quam vulgari hoc crimen. NI. Per ædem Pollucis mullem illum esse Ephesi, dummodo esset incolumis, quam reversum domum. Quid igitur cunc- tor perdere, quod est perdendum? Jam efferam domo ducentos Philippeos; et quos pollicitus sum jampridem militi, infelix, et istos. Mune hic: jam redeo ad

~~~~~

scenta Pll.—113 Nihil ego tibi consilii hodie edd. vett. Nihil ego tibi hodie consilii Pll. et B. 1.—115 B. 1. et C. de me mea; C. 2. de mea me; al. τὸ me plane omittunt.—116 B. 1. C. et C. 2. sim loco.—118 Al. ap. Pareum, tu utrum; B. 1. C. et C. 2. utrum tu.—119 C. a m. sec. perdam; C. a m. pr. C. 2. et B. 1. perdas. C. et C. 2. perjuret; B. 1. pejeret.—121 C. a m. pr. facias; B. 1. C. a m. sec. et C. 2. facis.—122 C. perdendum 'st.—123 C. 2. illum flagitium.—126 Quid ego C. et C. 2. Quid ego istuc al. ap. Pareum. Quin ergo istuc q. p.

NOTÆ

111 *Sexcenta tanta*] Sextuplo plura, six fois autant.

114 *Neque ego haud*] Duæ negationes non hic affirmant, sed more Græ-

corum augent negationem.

123 *Dispalescere*] Quasi dicas, 'pro- palari,' a 'palam.'

Et istos: mane istic: jam exeo ad te, Chrysale.

CH. Fit vasta Troja, scindunt proceres Pergamum. 130

Scivi ego jamdudum fore me exitium Pergamo.

Edepol qui me esse dicat cruciatu malo

Dignum, nã ego cum illo pignus haud ausim dare,

Tantas turbellas facio: sed crepuit foris:

Effertur præda ex Troja: taceam nunc jam. 135

NI. Cape hoc tibi aurum, Chrysale: i, fer filio.

Ego ad forum autem hinc ibo, ut solvam militem.

CH. Non equidem accipiam: proin' tu quæras, qui ferat.

Nolo ego mihi credi. NI. cape vero: odiose facis.

CH. Non equidem capiam. NI. at quæso. CH. dico, ut
res se habet. 140

NI. Morare. CH. nolo, inquam, aurum concredi mihi.

Vel da aliquem, qui me servet. NI. ohe, odiose facis.

CH. Cedo, si necesse est. NI. cura hoc: jam ego huc
revenero.

CH. Curatum est, esse te senem miserrimum.

Hoc est inepta efficere pulchre, veluti mihi 145

Evenit, ut ovans præda onustus incederem.

Salute nostra atque urbe capta per dolum,

te, Chrysale. CH. Troja vastatur, exscindunt proceres Pergamum. Ego intellexi jam pridem me futurum victorem Trojæ. Per ædem Pollucis, qui contendat me mereri cruciatum; ego non ausim deposito pignore contendere cum illo; adeo magnæ sunt turbæ, quas edo: sed fores audiuntur: effertur præda ex Troja, silebo nunc jam. NI. Accipe hoc aurum, Chrysale: i, fer filio. Ego autem ibo hinc ad forum, ut solvam militi. CH. Sane non accipiam: quære vero, qui deferat, ego nolo mihi credi aurum. NI. Accipe vero; molestus es. CH. Non accipiam. NI. At precor. CH. Dico ut res se habet. NI. Me moraris. CH. Nolo inquam mihi credi aurum: vel da quempiam qui me observet. NI. Ohe! molestus es. CH. Da, si oportet me ferre. NI. Cura hoc: jam ego revertar huc. CH. Curavi ut sis senex infelicissimus. Hoc est perducere ad exitum feliciter quod incepisti, sicut mihi contigit jam, ut gaudens præda refertus sim. Hinc reduco domum om-

c. propero al. ibid. properem perdere B. 1.—127 C. et C. 2. efferam; C. a m. sec. efferam.—134 Edd. quædam vett. turbelas; Pll. et B. 1. turbellas.—135 Effertur Pll. Effertur C. a m. sec.—141 B. 1. credi mihi.—142 Hæc verba, Vel da aliquem, qui me servet, desunt in eodem codice.—143 Pareus, cura hoc ad vos; sed verba ad vos desunt in B. 1. C. et C. 2.—145 Hoc est inepta B. 1. C. et C. 2. veluti nunc mihi Pareus, sed illud nunc non extat in

NOTÆ

134 *Turbellas* [*turbelas*] Non *turbel-* 'suadella.'
bellas, ut a 'suada,' 'suadela' non

Domum reduco integrum omnem exercitum.

Sed, spectatores, vos nunc ne miremini,

Quod non triumpho: pervulgatum est, nihil moror. 150

Verumtamen accipientur mulso milites.

Nunc hanc prædam omnem jam ad quæstorem deferam.

nes copias salvas, nobis incolumibus, atque urbe expugnata dolo. Sed spectatores, ne vobis mirum sit jam, si non triumpho. Nimis vulgare est triumphare, id non curo. Attamen milites invitabuntur mellito vino: nunc jam deferam ad quæstorem omnia hæc spolia.

codd. B. 1. C. et C. 2.—146 C. a m. pr. *preda honestus*.—148 *Domum educo* B. 1. *omnem hinc exercitum* Lamb. Parens et al. contra codd. *omnem exercitum* al. ap. Taubm.—152 Voc. *jam* deest in B. 1.

NOTÆ

151 *Accipientur mulso milites*] In triumphis milites invitabantur mellitis et medicatis poculis.

152 *Ad quæstorem deferam*] Moris erat Romanorum, ut capta ab hosti-

bus præda a victoribus publice deferretur ad quæstores urbanos, ut ad gloriam fortitudinis laus quoque liberalitatis, ejusque publicæ, accederet.

ACTUS QUARTI SCENA DECIMA.

PHILOXENUS.

QUAM magis in pectore meo foveo, quas meus filius turbas turbet,

Quam se ad vitam, et quos ad mores præcipitem inscitus capessat,

Magis curæ est, magisque afformido, ne is pereat, neu corrumpatur.

Scio: ego fui illa ætate, et feci illa omnia; sed more modesto.

PH. Quanto magis verso in meo animo quos tumultus meus filius concitet, ad quam vivendi rationem, et in quas libidines incurrat imprudens, tanto magis sum sollicitus, magisque pertimesco, ne is sese perdat, neve prorsus corrumpatur. Non oblitus sum. Ego fui in illa ætate, et feci omnia illa; sed moderate: neque mores

2 Lamb. *et quos ad amores*; B. 1. C. et C. 2. *et quos ad mores*. C. 2. *capessat*.—3 C. et B. 1. *magisque ad formido*.—4 B. 1. *fui ego illa*. Pareus *modesto*

NOTÆ

2 *Inscitus*] Festus, *Stultus*. Quasi dicas, *ignarus*. A scio, *inscius*, *inscitus*.

Neque placitant mores, quibus video volgo gnatis esse
parentes. 5

Duxi, habui scortum, potavi, edi, donavi: et enim id raro.
Ego dare me ludum meo gnato institui: ut animo obsequium

Sumere possit, æquom esse puto: sed nimis nolo desidiæ
Ei dare ludum: nunc Mnesilochum, quod mandavi, viso,
Ecquid eum ad virtutem aut ad frugem opera sua compulerit: 10

Sicut eum, si convenit, scio fecisse: eo est ingenio natus.

mihi probantur, quibus animadverto esse parentes erga suos liberos. Duxi, habui meretricem, bibi, edi, donavi; sed id perraro. Ego mihi proposui concedere meo filio copiam ludendi: existimo esse par, ut possit obsequi animo; sed nolo plus æquo indulgere otio: nunc visam numquid Mnesilochus cum cohortatus fuerit ad virtutem, aut ad laudatam frugem suis monitis, sicut commendavi: sicuti scio Mnesilochum fecisse, si contulit sermonem. Hæc est Mnesilochi mens.

more, contra codd. Idem Pareus hunc et seq. versum transponit. Sunt qui hos vs. aliter digेरunt, *Magis curæ, &c. Scio ego, &c. Duxi, habui, &c. Neque placitant, &c. Ego dare, &c.*—5 C. 2. B. 1. *volgo gnatos; C. vulgo gnatos; C. C. 2. et B. esse parentes; al. τὸ esse ponunt initio versus antecedentis.*—6 Pl. *patuvid, edi; B. 1. potavi, dedi. Pl. at enim; al. ap. Pareum, sed enim.*—7 *Ergo dare Parei 1. e conj. Acidal. ut animo obsequendo B. 1.*—9 *Em dare Douza, i. e. Eum. B. 1. C. et C. 2. Ei dare.*—10 Al. ap. Pareum, *ad virtutem eum.*—11 *Sicut ut eum B. 1. si deest in quibusdam edd. contra codd. eo est ingenio C.*

NOTÆ

7 *Dare ludum]* Id est, ludendi copiam. 9 *Ei]* Alii em, vetus pro eum.

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

NICOBULUS, PHILOXENUS.

N1. QUICUMQUE ubique sunt, qui fuere, quique futuri sunt
posthac

Stulti, stolidi, fatui, fungi, bardi, blenni, buccones,

N1. Ego supero longe unus amentia et imperitia cunctos stultos, stolidos, fatuos,

1 *Ubiunque ubi ubi sunt* Schobing. et Pareus. *Ubiunque ubi sunt qui fuerunt* B. 1. C. 2. *Ubiunque ubique sunt qui fuerunt* C. *posthæc* C. a m. pr.—
Delph. et Var. Clas. Plant. 3 C

Solus ego omnes longe antedeeo stultitia, et moribus indoctis.

Perii! pudet: hocce me ætatis ludum bis factum esse indigne?

Magis quam id reputo, tam magis uror, quæ meus filius turbavit. 5

Perditus sum, atque etiam eradicatus sum: omnibus exemplis crucior.

Omnia me mala consecretantur, omnibus exitiis interii:

Chrysalus me hodie laceravit, Chrysalus me miserum spoliavit:

Is me scelus usque attondit dolis doctis indoctum, ut lubitum est.

Ita miles memorat meretricem esse, quam ille uxorem esse aiebat. 10

Omniaque, ut quicquid actum est, memoravit: eam sibi hunc annum conductam.

Reliquum id auri factum, quod ego ei stultissimus homo promissem.

viles, hebetes, infantes, garrulos, quicumque sunt ubique, qui fuerunt, et qui erunt deinceps. Occidi: pudet. Hæc ætate me esse sic bis ludificatum? Quanto magis recogito quantas turbas meus filius concitavit, tanto magis inflammor iracundia. Sum perditus, atque etiam radicitus. Discrucior omni ratione, omnia incommoda me circumveniunt. Perii omni genere exitiorum. Chrysalus me concidit hodie, Chrysalus me nudavit infelicem! Ille, o scelus! me attondit suis dolis eruditis ineruditum, ad arbitrium. Miles mihi dixit esse suam meretricem, quam Chrysalus dicebat esse ejus uxorem; et narravit quemadmodum omnia gesta sunt; eam a se locatam in hunc annum. Id aurum quod ego ei pollicitus essem homo

////////

2 Parei 1. 2. 3. *buccones*: hos, contra codd.—3 B. 1. ante eo; C. et C. 2. antedeeo.—4 B. 1. *hocce ætatis ludus*; Pll. *hocce me ætatis ludum*.—5 B. 1. *id reputo . . . quam meus*; Pll. et edd. vett. *quem meus*.—6 *Perditus, atque, omissum, nonnulli ap. Parenm; sum servant* B. 1. C. et C. 2.—7 *Nam me mala* B. 1.—8 *Idem codex, hodie aucauit*.—9 *Is me s. auro usque* B. 1. *lubitum'st* Pll. *libitum'st* al.—10 *Nam miles* al. ap. Parenm; *Ita miles* Pll. et B. 1.—11 *Om-*

NOTE

2 *Fungi*] Fungus, homo minime sapiens, ut fungus nullius per sese saporis est, nisi accedat coqui artificium.

Bardi] Βραδείς metathesi literæ, *tardi*.

Blenni] Βλέννα, mucus; βλεννός, *mucosus*, ut pueri sunt; unde trans-

latio ad infantes homines, et minime acutos et 'emunctæ naribus,' ut aliquis appellat.

Buccones] Garruli, et incondita garrulitate molesti, a bucca, un *ha-bleur*.

Hoc, hoc est, quod peracescit, hoc est demum quod per-
crucior,

Me hoc ætatis ludificari: immo edepol sic ludos factum
Cano capite, atque alba barba! miserum me auro esse
emunctum! 15

Perii! hoc servom meum non nauci facere esse ausum!
atque ego, si alibi

Plus perdiderim, minus ægre habeam, minusque id mihi
damno ducam.

PH. Certo hic prope me mihi nescio quis loqui visus est:
sed quem video,

Hic quidem pater Mnesilochi. NI. euge, socium ærumnæ
et mei mali video.

Philoxene, salve. PH. et tu: unde agis? NI. unde homo
miser atque infortunatus. 20

PH. At pol ego ibi sum, esse ubi miserum hominem decet
atque infortunatum.

NI. Igitur pari fortuna, ætate ut sumus, utimur. PH. sic
est: sed, tu,

amentissimus, superfuisse. Hoc, hoc est, quod acerbum est, hoc est demum quod intolerandum, me irrideri hac ætate. Immo per ædem Pollucis, sic propinatum sannis cano capite, cano mento. Infelicem me fraudatum esse pecunia! Interii: oportetne meum servum esse ausum sic me nihili pendere? Et quidem si ego plus amiserim in alia re, feram minus indigne, atque existimabo id non mihi esse tanto detrimento. PH. Profecto nescio quis mihi visus est fabulari hic juxta me; sed quem conspicio, hic est profecto pater Mnesilochi. NI. Euge, animadverto participem ærumnarum et dolorum. Philoxene, sis salvus. PH. Et tu: unde venis? NI. Unde homo infelix atque calamitosus. PH. At per Pollucem ego eo loci deveni, ubi oportet esse hominem ærumnosum et infelicem. NI. Ergo sumus pari

//////////

nia ut, omisso τῷ que, C. et C. 2. quidque B. 1. C. 2.—12 Relicium C.—13 Hoc alterum deest in B. 1. Hoc est, hoc est Pareus; Hoc, hoc est Pll. peraccessit iidem codd.—14 Pareus, ludos me factum, contra codd.—15 Pareus, sic miserum, item contra codd.—16 Perii! servom, omisso τῷ hoc, edd. quædam vett. hoc servant B. 1. C. et C. 2.—17 Pareus, adeo id mihi; sed illud adeo non visitur in codd.—18 Certe Gronov.—19 Mnesilochi est al. contra codd. mali

NOTE

20 *Unde agis*] 'Te' subauditur, id mittitur ferme casus verbi Terent. est, ægre venis. 'Agere' dicitur de 'Quo hinc agis?' 'Moveo,' id est, eo qui tardus et tristis ambulat. Vir- 'ire pergo': 'Move vero ocyus, mea gilius: 'Sese Palinurus agebat.' O- nutritrix.'

Quid tibi est? N¹. pol mihi par idem est, quod tibi. P^H.
numquid nam ad filium

Hæc ægritudo attinet? N¹. admodum. P^H. idem mihi
morbus in pectore est.

N¹. At mihi Chrysalus optumus homo 25

Perdedit filium, me, atque rem omnem

Meam. P^H. quid tibi ex filio nam, obsecro, ægre est?

N¹. scies id: periit

Cum tuo: atque ambo æque amicas habent. P^H. qui scis?

N¹. vidi. P^H. hei mihi, disperii!

N¹. Quid dubitamus pultare, atque huc evocare ambos
foras?

P^H. Haud moror. N¹. heus Bacchis, jube sis actutum
aperiri fores, 30

Nisi mavoltis fores et postes comminui securibus.

sorte, ut pari ætate. P^H. Sic est; sed tu, quid est tibi? N¹. Per Pollucem mihi est par quod tibi. P^H. Numquid hic dolor spectat ad filium? N¹. Prorsus. P^H. Est mihi idem dolor in animo. N¹. Sed Chrysalus optimus vir perdidit meum filium, me, et omnes meas res. P^H. Quidnam est tibi ægritudinis ex filio, anabo? N¹. Scies id: interiit cum tuo: atque ambo habent perinde amicas. P^H. Qui scis? N¹. Conspicatus sum. P^H. Hei mihi, interii! N¹. Quid cunctamur pulsare, atque evocare huc ambos foras? P^H. Non moror quominus facias. N¹. Heus Bacchis, impera si vis statim reserari januam, nisi mavultis perfringi securibus fores et postes.

////////

mei al. ap. Pareum.—20 Pll. miseratque; al. ap. Pareum, miser et infortunatus.—22 Parei 1. 2. 3. uti sumus; B. 1. C. et C. 2. ut sumus.—23 B. 1. par idem quod est; al. prorsus idem est; Pll. par idem est quod.—24 Al. idem in pectore mihi est morbus, contra codd. in pectore est Pll.—26 Pareus et al. omnem rem; B. 1. C. et C. 2. rem omnem.—29 Pll. ambo; B. 1. ambos.—30 Voc. fores deest in edd. quibusdam vett. extat tamen in codd. B. 1. C. et C. 2.

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

BACCHIDES duæ Sorores, NICOBULUS, PHILOXENUS.

BA. 1. QUIS sonitu ac tumultu tanto, nomine nominat

BA. 1. Quis me appellat nominatim, atque pulsat fores cum tanto strepitu ac

////////

1 Quis sonitu tumultuanti nomine B. 1.—2 Edd. quædam vett. pullat fores;

Me, atque pultat ædes? NI. ego atque hic. BA. I. quid hoc est

Negotii? nam, amabo, quis has huc oves adegit?

NI. Oves nos vocant pessumæ. BA. II. pastor harum

Dormit, cum hæ eunt sic a pecu palitantes. 5

BA. I. At pol nitent, haud sordidæ videntur ambæ.

BA. II. Attonsæ hæ quidem ambæ usque sunt. PH. ut videntur

Deridere nos! NI. sine, suo usque arbitrato.

BA. I. Rerint' ter in anno tu has tonsitari? BA. II. pol hodie

Altera jam bis detonsa certo est. BA. I. vetulæ 10

Sunt thymiamæ. BA. II. at bonas fuisse credo.

BA. I. Viden' limulis, obsecro, ut intuentur?

BA. II. Ecaster sine omni arbitror malitia esse.

PH. Merito hoc nobis sit, qui quidem huc venerimus.

fragore? NI. Ego atque hic. BA. I. Quid rei est hoc? Quisnam, quæso, compulit huc has oves? NI. Malignæ nos nuncupant oves! BA. II. Harum opilio dormit, quoniam hæ digrediuntur a grege, et sic vagantur. BA. I. Sed per Pollucem sunt egregiæ ambæ, nec illæ videntur. BA. II. Hæ ambæ profecto sunt ad cutem abrasæ. PH. Ut nos ludificant! NI. Patere ut nobis illudant quantum voluerint. BA. I. Arbitrarisne tu has tonderi posse ter per annum? BA. II. Per Pollucem pro certo, altera est jam detonsa hodie bis. BA. I. Sunt vetulæ et thymum amant. BA. II. At existimo fuisse laudatas. BA. I. Videsne, amabo, ut nos aspiciunt limis oculis! BA. II. Per ædem Castoris existimo eas esse non malignas. PH. Id nobis evenit jure, qui venerimus huc. BA. I. Compellantur in

//////////

Pll. et B. I. pultat ædis.—3 C. a m. pr. has hic.—5 C. 2. hæc eunt. B. I. Pll. et margo ed. Gronov. ex codd. balitantes.—7 At tonsæ B. I. ambæ a nobis Pareus, contra codd.—8 Edd. quædam vett. usque arbitrato suo; aliter vero codd.—9 B. I. tonsari.—11 Pll. thimiamæ, vel thynamæ; edd. vett. thymianæ; Turneb. thymiamæ; Palmer. Thynæ, minæ; al. ap. Pareum minæ ambæ.—

NOTÆ

3 Oves] Sic vocantur senes duo a Bacchidibus, quod sint cano capite, atque alba barba.

5 Palitantes] Palor, vapor: id dicitur de iis qui digrediuntur a turba imprudentes, et longius abeunt, quales sunt oves quæ a grege aliæ alio abeunt.

7 Attonsæ sunt] Irridentur senes a

Bacchidibus, quia filii, opera Chrysalis, eos auro emunxerunt.

10 Altera bis detonsa] Chrysalis bis fraudaverat una die Nicobulum.

11 Thymiamæ] Qui thyma amant.

12 Limulis] Limus oculus, est obliquus, et esse dicitur ejus, qui videre vult, et non vult videri spectare.

BA. I. Cogantur quidem intro. BA. II. haud scio, quid eo opus sit, 15

Quæ nec lactem, nec lanam ullam habent: sic sine astent.

Exoluere, quanti fuere: omnis fructus

Jam illis decidit: non vides, ut palantes

Solæ libere grassentur? quin ætate credo esse mutas:

Ne balant quidem, cum a pecu cetero absunt. BA. I. stultæ atque haud malæ videntur. 20

BA. II. Revortamur intro, soror. NI. illico ambæ manete: hæ oves volunt vos.

BA. I. Prodigium hoc quidem est: humana nos voce appellant oves.

PH. Hæ oves vobis malam rem magnam, quam debent, dabunt.

BA. I. Si quam debes, te condono, tibi habe, nunquam abs te petam.

Sed quid est, quapropter nobis vos malum minitamini? 25

PH. Quia nostros agnos conclusos istic esse aiunt duos.

NI. Et, præter eos agnos, meus est istic clam mordax canis:

Qui nisi nobis producuntur jam, atque emittuntur foras,

stabulum. BA. II. Haud scio quid nobis opus est iis, quæ nec lac habent, nec ullam lanam. Patere ut sic astent semper: jam exoletæ sunt, quancumque pretii fuerunt: jam omnis fructus eis expressus. Nonne vides ut ambulant solæ, vagantes, solutæ? Quin puto esse clingues atate: nequidem balant, quando absunt a reliquo grege. BA. I. Apparent haud insipientes atque nequam. BA. II. Repetamus ædes, soror. NI. State illic ambæ, hæ oves cupiunt vos alloqui. BA. I. Hoc sane est miraculum; oves nos nuncupant voce humana. PH. Hæ oves mactabunt infortunio quo debent. BA. I. Si aliquid debes, condono tibi, tibi habe, nunquam abs te petam. Sed quare vos nobis minitamini malum? PH. Quia dicunt nostros duos agnos esse istic inclusos. NI. Et, præter eos agnos, meus canis mordax est hic occultus; qui nisi jam nobis producuntur, atque emittuntur foras, nos erimus arietes

~~~~~

16 B. 1. *sines astent.*—18 C. C. 2. et B. 1. *ut balantes.*—19 *Solæ l. crassentur* B. 1. et Pll. *esse mutatas* C. *esse ruttas* C. 2.—20 C. *atque male viderunt haud;* τὸ *haud* deest in C. 2. et B. 1. *hic vero habet, ut quæ malæ.*—21 B. 1. *soror bachilico.* BA. *ambæ.* NI. *manete.*—23 B. 1. *nobis . . . cum debent.*—28 Voc.

NOTE

15 *Cogantur intro*] *Proprium de culinum olim.*
grege ovibusque verbum. Virgilius; 17 *Exoluere*] Ab ‘exolesco,’ id est, effœtæ sunt.
‘Tityre coge pecus.’

16 *Lactem*] ‘Lactis, lactis,’ mas-

Arietes truces nos erimus, jam in vos incursabimus.

BA. I. Soror, est quod te volo secreto. BA. II. eho, amabo. NI. quo illæ abeunt? BA. I. senem illum 30
Tibi dedo ulteriorem, lepide ut lenitum reddas: ego ad hunc

Iratum aggrediar: possumus nos hos intro illicere huc.

BA. II. meum

Pensum ego lepide accurabo, quanquam odiosum est mortem amplexari.

BA. I. Facito ut facias. BA. II. taceas: tu tuum facito; ego quod dixi, haud mutabo.

NI. Quid illæc illic in consilio duæ secreto consultant? 35

PH. Quid ais tu homo? NI. quid me vis? PH. pudet dicere me tibi quiddam.

NI. Quid est, quod pudeat? PH. st! amico homini tibi quid volo credere: certum est,

Nihili sum. NI. istuc jampridem scio: sed, quid nihili sis, memora.

PH. Tactus sum vehementer visco: cor stimulo foditur.

NI. pol tibi

Multo æquius est coxendicem.

40

truces; jam impetum faciemus in vos. BA. I. Soror, cupio tibi dicere nonnihil ad aurem. BA. II. Eho, obsecro. NI. Quo vadunt illæ? BA. I. Tibi trado in manus illum senem qui ulterius stat, ut efficias mansuetum festive: ego aggredior ad hunc iratum: nos possumus hos pellicere in ædes. BA. II. Ego obibo festive meas partes, tametsi est ingratum complecti mortuo similem. BA. I. Præsta ut præstes. BA. II. Tace; tu sustine tuas partes, ego stabo promissis. NI. Quid illæ duæ deliberant illic in consilio? PH. Quid ais de iis tu, Nicobule? NI. Quid me vis dicere? PH. Me pudet tibi aperire nonnihil. NI. Quid est quod pudeat? PH. St, volo tibi credere aliquid, utpote homini amico. Profecto perii. NI. Jam animadverto istud: sed dic quare periisti. PH. Impeditus sum fortiter illecebris: cor vulneratur stimulo amoris. NI. Per Pollucem est multo satius fodi coxam:

////////

atque deest in quibusdam edd. contra codd.—30 Bachi senem B. I. illum ego Parens; sed illud ego non legitur in codd.—31 Tibi d. veteriorem B. I. Pro lepide, al. lapide; aliter vero codd.—32 C. illicere hoc.—33 B. I. C. et C. 2. quam odiosum.—34 Facito, ut taceas; tu tuum Schop. e codd. aliter vero B. I. C. et C. 2. BA. I. Facito ut taceas. BA. II. Tu tuum facito Bipont.—35 Quid illæ B. I.—37 PH. sed amico B. I. et PH. quod volo iidem codd.—38 B. I.

NOTE

33 *Mortem amplexari*] Senes pallidi, ret stimulo compungi coxendicem, exangues, frigidi. nt equo vel asino contumaci, quam

40 *Æquius est coxendicem*] Præsta- cor.

Sed quid istuc est? etsi jam ego ipse, quid sit, prope scire puto me,

Verum audire etiam ex te studeo. PH. viden' hanc? NI. video. PH. haud mala est mulier.

NI. Pol vero ista mala, et tu nihili. PH. quid multa? ego amo. NI. an amas? PH. necas.

NI. Tu homo putide, amator istac fieri ætate audes? PH. qui non?

NI. Quia flagitium est. PH. quid opus verbis est? meo filio non sum iratus: 45

Neque te tuo est æquom esse iratum: si amant, sapienter faciunt.

BA. I. Sequere hac. NI. eunt: eccas tandem! probri perlecebræ et persuastrices,

Quid nunc? etiam redditis nobis filios et servom? an ego Experior tecum vim majorem? PH. abin' hinc?

Non homo tu quidem es, qui istoc pacto tam lepidam illepide appelles. 50

BA. I. Senex optume, quantum est in terra, sine hoc exorare abs te,

Ut istuc delictum desistas tanto opere ire oppugnatum.

NI. Nisi abeas, quanquam tu bella es, malum tibi magnum dabo jam. BA. I. patiar:

Sed quid est hoc? tametsi ego ipse existimo me propemodum tenere jam quid sit. Sed cupio audire etiam ex te. PH. Videsne illam? NI. Video. PH. Est mulier non ita illepada. NI. Per Pollucem vero ista nequam, et tu nequam. PH. Quid plura? ego amo. NI. An amas? PH. Enecas. NI. Tu homo fetide, audes evadere amator istac ætate? PH. Cur non? NI. Quia est flagitium. PH. Quid opus est verbis? Non sum iratus meo filio: neque est par te esse iratum tuo; si amant, sapiunt. BA. I. Sequere hac. NI. Eunt; ecce tandem! pellecebræ ad probum et illices, quid jam? etiam nobis restituitis filios et servum? an afferam huc vim majorem? PH. Abi hinc: non homo es, ut qui appelles hoc modo tam illepide tam lepidam. BA. I. Senex optime omnium qui sunt in terra, sine me hoc impetrare a te, ut cesses oppugnare tantopere istud factum. NI. Nisi absistas, tametsi tu es pulchra, tibi infligam jam ingens malum. BA. I. Perferam. Non

//////////

nihili sit; C. 2. nihili sis; C. nihil sis.—40 B. 1. coxen dicere.—43 Huic vs. appositum est in ed. Gronov. 'Margo Mss. ne carpe.'—44 Tun homo B. 1. putidus edd. quædam vett. putide B. 1. C. et C. 2.—45 Pareus, meo ego filio, contra codd.—46 B. 1. est esse.—49 B. 1. vi majore; C. 2. vim major; C. vim majorem.—51 B. 1. quantus est. Mox, Pareus, exorare me, obsecro, contra codd.—52 B. 1. C. 2. tantopere.—53 Ni abeas C. Nisi abeas B. 1. C. 2.—55 B. 1.

Non metuo, ne quid mihi doleat, quod ferias. NI. ut blandiloqua est!

Hei mihi, metuo! BA. II. hic magis tranquillu'st. 55

I, i hac mecum intro: atque ibi, si quid vis, filium con-
castigato.

NI. Abin' a me, scelus? BA. I. sine, mea pietas, exorem.

NI. exores tu me?

BA. I. Ego quidem ab hoc certe exorabo. PH. immo ego
te oro, ut me intro abducas.

BA. II. Lepidum te! PH. at scin', quo pacto me ad te
intro abducas? BA. II. mecum ut sis.

PH. Omnia quæ cupio, commemoras. NI. vidi ego ne-
quam 60

Homines, verum te neminem deteriolem. PH. ita sum.

BA. I. I, i hac mecum intro, ubi tibi sit lepide victibus,
vino atque unguentis.

NI. Satis, satis jam vestri est convivii: me nihil pœnitet,
ut sim acceptus.

Quadringentis Philippis filius me et Chrysalus circumdux-
erunt,

Quem quidem ego ut non excruciem, 65

Alterum tantum auri non meream.

timeo ne doleat, quod ferias. NI. Ut est suariloqua! Hei mihi, metuo. BA. II. Hic est lenior. I, i hac mecum in ædes, atque ibi increpa filium, si quid ei vis. NI. Recedisne a me, scelesti? BA. I. Sine me te placem, mea pietas. NI. Tunc me places? BA. I. Equidem exorabo ab hoc Philoxeno. PH. Immo ego te precor, ut me deducas in ædes. BA. II. O te festivum! PH. At scisne, qua conditione me abduces? BA. II. Ut sis mecum. PH. Narras cuncta quæ exopto. NI. Ego vidi homines malos; sed non vidi quenquam te pejorem. PH. Ita sum. BA. I. I, i hac mecum intro, ut excipiaris laute epulis, poculis, et unguentis. NI. Satis estis epulata e mea re: non est quod me pigeat, quod non sim satis laute exceptus. Filius et Chrysalus me defraudaverunt quadringentis Philippis: ego ut non Chrysalum mactem, non accipiam alterum tantum pecuniæ! BA. I. Quid

tranquillum est.—56 I, hac B. 1. C. 2. Ei hac edd. quædam vet. atque ubi B. 1.—57 C. et C. 2. te exorem.—62 E hac C. 2. I, hac B. 1.—63 Satis jam satis nos tristes. PH. convivii me, &c. B. 1. vestri'st PH. et Vat.—66 B. 1.

NOTÆ

63 *Me nihil pœnitet]* Exprobrat de filii et servi, et exceptum esse lau-
Bacchidibus expilatum se ab eis frau- tius.

BA. I. Quid tandem, si dimidium auri redditur? isne tu hac mecum

Intro, atque ut eis delicta ignoscas? PH. faciet.

NI. Minime: nolo, nihil moror: sine sic: malo illos ulcisci ambo.

PH. Etiam tu homo nihili, quod Di dant boni, cave culpa tua amissis. 70

Dimidium auri datur, accipias, potesque, et scortum accumbas.

NI. Egon', ubi filius corrumpatur meus, ibi potem? PH. potandum est.

NI. Age jam id, utut est, etsi est dedecorum, patiar: facere inducam

Animus: egon', cum hæc cum illo accumbet, inspectem?

BA. I. immo equidem pol tecum

Accumbam: te amabo, et te amplexabor. NI. caput prurit: perii! 75

Vix negito. BA. I. non tibi venit in mentem, amabo, si, dum vivas,

Tibi bene facias, jam pol id quidem esse haud perlonginquum:

denique, si restituitur media pars pecuniæ? Ingredierisne mecum in ædes; et eis condonabis culpam? PH. Condonabit. NI. Nequaquam; nolo, nihil curo. Patere me sic agere. Mulo de illis ambobus ultionem capere. PH. Vide nequam, ne perdas tua culpa, quod Dii boni largiuntur. Restituitur dimidia pars auri, accipies, bibes, et scorto accumbes. NI. Bibanne ego, ubi meus filius corruptus est? PH. Bibendum est. NI. Fac id quicquid sit, patiar; etsi est inverecundum, a me impetrabo ut faciam: egone ridebo, quando Bacchis hæc cum filio accumbet! BA. I. Immo per Pollucem tecum accumbam: te amabo, et te complectar. NI. Caput prurit, interii. Non possum negare. BA. I. Non recordaris hujus adagii, si dum vives genio indulgeas, id non est admodum diuturnum: et si

auri nunc meream; Pareus, auri non meream mi; sed illud mi non extat in codd. B. 1. C. et C. 2.—67 B. 1. i hac; C. 2. in' hac; C. isne in hac; al. ap. Pareum, isne tu hac.—69 Hic vs. deest in B. 1.—70 C. homo nihil. Edd. quædam vett. amissis tua, contra codd.—71 C. scurtum, pro scortum.—72 C. 2. potandu'st; C. potandum'st.—74 B. 1. accubet.—76 Vix quidem Pareus et al.

NOTÆ

75 *Caput prurit: perii*] Id est, aliquid contra sententiam, caput scalp-
put scalpo; qui enim sentiunt adesse pere solent, veluti si pruriat.

Neque, si hoc hodie amiseris, post in morte id eventurum esse unquam?

NI. Quid ago? PH. quid agas? rogitas etiam? NI. libet, et metuo. BA. I. quid metuis?

NI. Ne obnoxius filio sim, et servo. BA. I. mel meum, amabo, istæc fiunt. 80

Tuus est: unde illum censes sumere, nisi quod tute illi dederis?

Hanc veniam illis sine te exorem. NI. ut terebrat! satin' offirmatum

Quod mihi erat, id me exorat? tua sum opera et propter te improbior.

BA. I. Nusquam me a te avelles: satin' ego istuc habeo offirmatum?

NI. Quod semel dixi, haud mutabo. BA. I. it dies, ite intro accubitus. 85

Filii vos expectant intus. NI. quam quidem actutum emoriamur.

BA. I. Vesper hic est, sequimini. PH. ducite nos, quo lubet, tanquam quidem addictos.

prætermiseris id hodie, nunquam est reversurum te mortuo? NI. Quid facio? PH. Rogitas adhuc, quid facias? NI. Libet, et timeo. BA. I. Quid times? NI. Ne sim addictus filio et servo. BA. I. Meum mel, quæso, isthæc sunt humana; est tuus filius; unde vis illum pecuniam accipere, nisi ex iis quæ tu illi dederis? Sine ut te exorem pro illis hanc veniam. NI. Ut confodit animum, me deducit ab eo, quod erat in me altissime defixum? Sum nequior tua opera, et propter te. BA. I. Nunquam te diripies a me. Assecutus sum ego veniam pro filio satis certam et constantem. NI. Quod semel dixi non revocabo. BA. I. Abit dies: ite intro accubitus. Filii vos expectant in ædibus. NI. Ut videlicet quamprimum pereamus. BA. I. Adest vesper, sequimini. PH. Ducite nos quo volueritis, tanquam

~~~~~

vett. contra codd.—79 Edd. quædam vett. *etiam* rogitas, non item codd.—82 Al. ap. Pareum, *te exorem sine*, aliter vero codd. *satis* B. I.—84 *Ne is quam meam vellem* B. I. et C. 2. *Ne is quam mea mavellem* C.—85 BA. *id dicis, ite*, B.

NOTÆ

80 *Obnoxius filio*] Pater nequit reprehendere filium ea libertate qua debet, si eidem, quo filius, est obnoxius peccato.

86 *Quam actutum emoriamur*] Bacchidi expectari senes a filiis monenti,

ait senex non tamen expectari se ad cœnam, quam ad interitum.

87 *Addictos*] Qui non erant solvendo creditoribus, eis addicebantur, nec sui erant juris, dum debita renumerassent.

BA. 1. Lepide ipsi hi sunt capti, suis qui filiis fecere insidias: ite.

quidem deditos vestro arbitrio. BA. 1. *Lepide hi ipsi sunt irretiti, qui struxere insidias filiis: ite.*

////////

1.—88 C. a m. pr. *filis.* Mox *ite* deest in B. 1.

GREX.

HI senes, nisi fuissent nihili jam inde ab adolescentia,
Non hodie hoc tantum flagitium facerent canis capitibus:
Neque adeo hæc faceremus, ni antehac vidissemus fieri,
Ut apud lenones rivalet filiis fierent patres.
Spectatores, vos valere volumus, et clare applaudere. 5

GREX. *Nisi hi senes fuissent nequam jam inde ab juventute, non committerent hodie hoc tantum crimen canis capitibus: neque adeo repræsentaremus hæc, nisi antea vidissemus repræsentari, ut patres evaderent rivales filiorum apud lenones. Spectatores, optamus vos valere, et applaudere clare.*

////////

1 In codd. C. et C. 2. adhuc Bacchus loquitur.—2 Edd. quædam vett. *hic tantum*; B. 1. C. et C. 2. *hoc tantum.* Parei ultima editio hoc versu exclusit verbum *facerent.*

NOTÆ

2 *Canis capitibus*] Amor illegitimus in senibus longe turpissimus. turpis est per sese et pudendus, sed

M. ACCII PLAUTI M O S T E L L A R I A.

DRAMATIS PERSONÆ.

TRANIO, }
GRUMIO, } *Servi.*
PHILOLACHES, *Adolescens.*
PHILEMATIUM, *Meretrix.*
SCAPHA, *Ancilla.*
CALLIDAMATES, *Adolescens.*
DELPHIUM, *Meretrix.*
THEUROPIDES, }
SIMO, } *Senes.*
DANISTA.
PHANISCUS, *Advorsitor.*
SERVUS *alius.*
PUER.

ARGUMENTUM, UT QUIBUSDAM VIDETUR, PRISCIANI.

*Manumisit emtos suos amores Philolaches,
Omnemque absente rem suo absumit patre.
Senem, ut revenit, ludificatur Tranio :*

Philolaches donavit libertate suam amicam, et dilapidat omnes fortunas dum pater abest. Tranio illudit seni redeunti. Suadet spectari horribilia spectra in

NOTE

1 *Suos amores*] Id est, suam amicam Philematium.

2 *Suo patre*] Theuropide.

3 *Tranio*] Servus Philolachetis.

Terrifica monstra ait videri in ædibus,
 Et inde primum emigratum: intervenit 5
 Lucripeta fœnus fœnerator postulans:
 Ludusque rursus fit senex: nam mutuum
 Acceptum dicit pignus emtis ædibus:
 Requirit quæ sint: ait vicini proximi.
 Inspectat illas: post se derisum dolet: 10
 Ab sui sodale gnati exoratur tamen.

tectis, et ea idcirco fuisse relinquenda. Interim adest Danista avarus, flagitatque fœnus: iterum illuditur senex. Nimirum Tranio mentitur esse acceptam mutuo pecuniam ad emendas ædes. Senex rogat quæ sint ædes. Tranio dicit esse vicini finitimi: senex illas invisit. Postea idem ægre fert se esse ludificatum. Tamen placatur a socio sui filii.

~~~~~

5 Parei 3. *emigratum esse*, contra codd.—7 *Ludosque* C. a m. pr. et B. 1.—8 *Acceptum tum dicit* Pll. et B. 1. *Acceptum inde dicit* Parei 3.—9 Edd. *quædam vet. quæ sunt*, contra codd.—11 C. 2. et C. a m. pr. *exorator*.

NOTE

7 *Mutuum Acceptum*] Id est, suadet sen pretium emtarum a Philolachete pecuniam, de qua loquitur Danista, ædium.
 fuisse ab eo sumtam, ut esset *pignus*,

=====

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

HÆC Fabula hilaritatis et festivitatis plena est, etiam multis bonis sententiis insignis. Et proponitur exemplum in hac consiliorum malorum et fraudulentorum; quæ quia firma esse non possunt, requirunt novas semper machinas, quibus fulciantur, donec tandem ruunt omnia deprehensis dolis. Nomen Fabulæ inditum est a 'monstris.' Nam senex a servo quasi manium monstris exterretur. Mentio fit *φάσματος* Menandri: sed et Plauti 'Phasma' memoratur: quod nomen et ipsum monstri talis habet significationem. Est autem 'monstrum,' 'mostellum;' sicut, 'castrum,' 'castellum;' pronuntiando *n* litera liquescente. Inque hac sene quodam mercatore absente, filius illius implicatur libidinoso et sumtuoso sodalitis, et amicam redimit triginta minis: quam pecuniam, et insuper in sumtum decem minas, fœnore sumserat a Danista, mina una in decem. Redit tandem senex post triennium, cum forte potatio esset in ædibus ipsis: servus autem, qui hoc resciverat, cum in Piræum abiisset piscium causa, statim herili filio indicium facit. Sed erat unus in sodalitate ebrius, qui discedere non volebat. Ne igitur inter turbas senex superveniret, capit hoc consilium servulus; occludit foris ædes, et obviam procedit seni, et persuadet ei, ædes esse infestas monstris mortuorum. Et cum Danista debitam pecuniam peteret, ait illam arrhaboni datam vicino, cujus domum filius emerrat. Sed mox de servis adversitoribus et vicinis rem omnem senex cog-

nōscit, et iratus ac inprimis dolens se ad illum modum ludibrio a servo fuisse habitum, tandem a superveniente sodali filii exoratur, ut et filio veniam det, et ignoscat servo. Hæc Fabula non solum mendose edita est plurimis in locis, quemadmodum et aliæ omnes; sed dissipatis etiam versibus, et distractis Scenis, ut saltem in reponendis quibusque in suum locum operam navasse videri debeamus.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

GRUMIO, TRANIO.

GR. EXI e culina, sis, foras mastigia,
Qui mihi inter patinas exhibes argutias.

Egredere, herilis pernicies, ex ædibus.

Ego pol te ruri, si vivam, ulciscar probe.

Exi, inquam, nidor, e culina: quid lates? 5

TR. Quid tibi, malum, hic ante ædes clamitatio est?

An ruri censes te esse? abscede ab ædibus.

Abi rus; abi dierecte; abscede ab janua.

GR. *Egredere si vis e culina, flagrio, qui profers in me dicteria inter lances. Egredere e tectis, latus heri: per Pollucem ego in te animadvertam, ut par est, ruri, si vixerem. Egredere, inquam, nidor, e culina; cur delitescis?* TR. *Quare sic vociferaris ante domum, nefas? Num putas te versari in tuis agris? Absiste ab ædibus. Fuge rus; fuge sarcifer; assiste a limine. Tene alapam: idne fla-*

////////

2 C. *exibes*.—5 C. a m. sec. *nidore culinae*; B. 1. C. a m. pr. et C. 2. *nidore cupinum*.—6 *Quod tibi* B. 1. *clamatosi* Pl. et margo ed. Gronov. ex codd. *clumes cosi* B. 1. *clamatio'st* Pareus.—8 C. *die recte*; C. 2. et C. a m. sec. *di-*

NOTÆ

1 *Exi e culina*] Fingit poëta Grumionem rusticum et Tranionem sese lacesivisse multis convitiis, antequam alter veniat in scenam, ac primum quidem illud prorsus comicum, quod Grumio prodit e culina in scenam, et jubet adversarium suum Tranionem egredi ex culina in qua est. Cumque ita provocatus Tranio prodit e culina, impingit Grumioni colaphum.

5 *Nidor, e culina*] Exprobrat Grumio Tranioni, quod tam parum discedat a culina, quam nidor, seu odor eduliorum.

6 *Quid tibi clamitatio est*] I. e. quid clamas? Phrasis Plauto familiaris. Hoc dicit Tranio quando procedit e culina, et scenam orditur a colapho Grumioni impacto.

7 *An ruri*] Rusticum est, et non-nisi illiberali homine dignum, tollere vocem altius, præsertim publice. Alibi poëta vocat 'pipulum.'

8 *Dierecte*] *Pendu, pendart*. Quia qui de cruce pendent, et erecti seu elati sunt, recto sunt rigidoque corpore et statu, quia exanimati hominis membra suo pondere demissa pendent deorsum.

Hem! hoccine volebas? GR. perii! cur me verberas?

TR. Quia tu vis. GR. patiar: sine modo adveniat senex. 10

Sine modo venire salvom, quem absentem comes.

TR. Nec verisimile loquere, nec verum, frutex,
Comesse quenquam ut quisquam absentem possiet.

GR. Tu urbanus vero scurra, deliciæ popli,
Rus mihi tu objectas? sane credo, Tranio, 15

Quod te in pistrinum scis actutum tradier.

Cis, hercle, paucas tempestates, Tranio,

Augebis ruri numerum, genus ferratile.

Nunc, dum tibi lubet licetque, pota, perde rem,

Corrumpe herilem filium, adolescentem optimum: 20

gitabas? GR. Interii! Quare me percutis? TR. Quoniam tu cupis. GR. Perferam: expecta dum senex revertatur. Sine eum redire incolumem, quem comedis quando abest. TR. Tu loqueris id quod nec est verum, nec simile vero, arbuscula, ut aliquis possit comedere quenquam, quando abest. GR. Tu vero urbanus scurra, amor civium, mihi exprobras meos agros? Puto certe, Tranio, quod intelligis te conjiciendum mox in pistrinum. Per Herculem intra paucos annos, Tranio, augebis in agris gentem ferratam. Jam pergræcare, dum te juvat et licet; effunde

recte.—9 En B. 1. C. In C. 2.—10 Quia vivis B. 1. C. Quia vivis C. 2.—11 C. a m. pr. C. 2. et B. 1. salvus.—13 B. 1. possit.—15 Acidal. sane credo, Tranio. Quid? te, &c. Pareus, sane hoc credo, ex codd. hoc deest in B. 1. et C. 2.—16 Quid te in p. sis C. et C. 2. trudier margo ed. Gronov.—18 Mur. numero,

NOTÆ

9 *Hem! hoccine volebas*] Verba adjuvat actio Tranionis colaphum impingentis Grumioni.

11 *Absentem comes*] Pro absentis fortunas.

12 *Frutex*] Per contemptum dictum de agresti servo; quia arbores et nascuntur et crescunt ruri, et agrestes servi contemnendi, ut inter arbores est frutex et humilis et contemptus. Virgilius comparat urbes minores cum fruticibus, majores cum arboribus proceris. Ecl. i. Romam comparat cum cupressis, alias cum viburnis: 'Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes, Quantum lenta solent inter viburna cupressi.' Viburnum fruticis genus.

14 *Tu urbanus scurra*] Jocu[m] oco re-

metitur Grumio, et Tranionem gloriantem quod non esset rusticus, sed urbanus, scurræ convivio castigat. Scurrarum autem genus erat contemptui, quia facetiis sese in lautiores mensas et cœnas insinuabant unctiores.

15 *Rus mihi tu objectas*] Quasi dicat: Tu mihi objectas rus? Merito, quia in urbe modo in pistrinum traderis. Tu mihi objectas rus? Rusticus et ipse modo futurus inter servos compedibus ferreis vinctos; hos vocat genus ferratile.

17 *Cis paucas tempestates*] Id est, intra paucos menses: tempestates enim anni quatuor distinguuntur mensibus. *Cis mensem*, id est, infra mensem.

Dies noctesque bibite, pergræcamini,
 Amicas emite, liberate, pascite
 Parasitos, obsonate pollucibiliter.
 Hæccine mandavit tibi, cum peregre hinc iit, senex ?
 Hoccine modo hic rem curatam offendet suam ? 25
 Hoccine boni esse officium servi existimas,
 Ut heri sui corrumpat et rem et filium ?
 Nam ego illum corruptum duco, quom his factis studet,
 Quo nemo adæque juventute ex omni Attica
 Antehac est habitus parcus, nec magis continens : 30
 Is nunc in aliam partem palmam possidet.
 Virtute id factum tua et magisterio tuo.
 TR. Quid tibi, malum, me, aut quid ego agam, curatio 'st ?
 An ruri quæso non sunt, quos cures, boves ?
 Lubet potare, amare, scorta ducere. 35
 Mei tergi facio hæc, non tui, fiducia.

fortunas, deprava filium heri præstantissimum juvenem, potate diu noctuque, helluamini, mercamini, meretrices asserite in libertatem, satiate parasitos, epulamini opipare: senex tibi præcepit id quando hinc profectus est? Hocne modo hic inveniet res suas a te administratas? Putasne eas esse partes boni servi, ut perdat et fortunas et filium sui heri? nam ego existimo illum perditum, quando dat operam his rebus, quo nullus ex cuncta juventute Atheniensi est visus hactenus perinde moderatus, vel magis continens. Idem jam obtinet principatum in contrarium partem. Id gestum tua industria, et tuis institutis. TR. Quid, malum, sollicitus es de me, aut meis rebus? Nonne sunt boves in agris de quibus sis sollicitus? libet bibere, amare, meretrices ducere. Committo hæc fretus meo tergo, non tuo. GR. Quam audac-

//////////

contra codd.—20 Voc. *filium* deest in B. 1.—21 Pll. *pergrecaminei*.—23 B. 1. *pollucibitus*.—24 *Hæc* ne B. 1.—27 B. 1. et C. 2. *et semet et filium*.—29 B. 1. *nemo æque*.—33 B. 1. *mea* ut *quid ego agam*.—34 B. 1. *bovis*, et ab al. m. *boves*.—

NOTÆ

21 *Pergræcamini*] Cicero: 'Ut Græco more biberetur.' Ascanius Pedianus: 'Est Græcus mos, ut Græci dicunt, *συμπιεῖν καθ' ὅμεινον*. Cum merum cyathis libant, salutantes primo Deos, deinde amicos suos nominantes: nam toties merum bibunt, quoties et Deos, et caros suos nominatim vocant.'

23 *Obsonate pollucibiliter*] Id est, opsonia parate, quasi eduliis aram

Herculis essetis oneraturi. Decimæ eduliorum omnium imponebantur Herculis ara, et illa oblatio vocabatur 'polluceri,' proprio vocabulo, et quod fuerat consecratum, 'polluctum.'

32 *Magisterio*] Tuis institutis, consilio, hortatu, monitis.

33 *Quid tibi me curatio 'st*] Quid me curas? Quid curas res meas?

GR. Quam confidenter loquitur! fue. TR. at te Juppiter
 Dique omnes perdant, oboluisti allium,
 Germana illuvies, rusticus, hircus, hara suis,
 Canes capro commista. GR. quid tu vis fieri? 40
 Non omnes possunt olere unguenta exotica,
 Si tu oles: neque superior accumbere,
 Neque tam facetis, quam tu vivis, victibus:
 Tu tibi istos habeas turtures, pisces, aves:
 Sine me alliato fungi fortunas meas. 45

ter loquitur! fue. TR. At Jupiter et omnes Dii te perdant. Oles allium, vera pestis, hircus, agrestis, stabulum suis, canis conjuncta capro. GR. Quid ugam? Cuncti non possunt olere unguenta peregrina, si tu oles, nec accumbere mensæ supra domino, nec tam mollibus cibis vivere, quam tu: tu habeas istos turtures, pisces, aves: concede mihi ut fruam meis fortunis in comedendo alliato pane. Tu felix, ego

35 C. scorta deducere.—36 C. fatio. B. 1. hoc non tua.—37 Idem codex pro fue, quod servat C. habet fur; C. 2. fut.—39 B. 1. C. et C. 2. hara sui.—40 Canis cupra Pareus; Canem capram commistam B. 1. C. et C. 2. quid vis fieri Pl.—42 Si tuo oles Pareus; olis al. sup. quam erus, accumbere Pareus e cod. C.—43 Ed. Florent. tam selectis; C. C. 2. B. 1. tam facetis.—44 B. 1. avis.—

NOTE

37 *Fue*] Est ructantis imperfecta vox et naturalis.

38 *Oboluisti allium*] Anima tua fœtet. *Allium*, Græce σκόροδον, a σκῶρ, stercus, propter fœtorem hujus bulbi. 'Scoria' est spuma quæ tanquam excrementum ebullit e metallo. Seneca vocat 'scordalum,' et 'allium,' et 'sterens.' Galenus dicit allium esse 'theriacam rusticorum.' Crediderim 'scortum' esse a σκῶρ per contemptum, quasi ad fœtorem hujus generis exprimendum; quasi dicas 'putidam,' a quo 'putidulam,' et 'putillam,' quod non longe abest a convitio vernaculo quo notamus eas.

39 *Germana illuvies*] Vera illuvies, seu verus fœtor, pro fœtido et putido. Metonymia adjuncti pro subiecto. Immundi sunt rustici, quod in immundo opere faciendo ferme semper versentur.

40 *Canes*] Vetus pro canis.

41 *Unguenta exotica*] Suavius olere

videntur unguenta quæ longius afferuntur, et difficilius parantur. Qui et nostrorum hominum error esse solet. 'Olo, olis,' 'Olere peregrinos odores.' 'Olere moschum.'

42 *Neque superior*] Postulat orationis filum ut sit superiores pro superior, nisi, quod condonandum rustico, in his verbis ad sese respiciat unum; quasi dicat, non omnes possunt olere unguenta, non ego possum superior accumbere, id est, sedere ad mensam in honorato loco.

45 *Alliato*] Alliatum dicitur comice et joculariter de fœtido agresti, ut unguentatum de eo qui suavius olet. Sine me alliato, id est, alliato pane tolerare vitam. Panis alliatus erat panis defricatus allio ad titillandam famem pro cibo alioquin insuavi.

Fungi fortunas meas] Id est, fungi fortunis meis, quod est fungi officiis, quæ decent meam fortunam.

Tu fortunatus, ego miser : patiunda sunt.

Meum bonum me, te tuum maneat malum.

TR. Quasi invidere mihi hoc videre, Grumio,

Quia mihi bene est, et tibi male est ; dignissimum est.

Decet me amare, et te bubulcitarier : 50

Me victitare pulchre, te miseris modis.

GR. O carnificum cribrum, quod credo fore :

Ita te forabunt patibulatum per vias

Stimulis, si huc reveniat senex.

TR. Qui scis, an tibi istuc prius eveniat, quam mihi ? 55

GR. Quia nunquam merui : tu meruisti, et nunc meres.

TR. Orationis operam compendiface,

Nisi te mala re magna mactari cupis.

GR. Errum daturin' estis, bubus quod feram ?

Date æs, si non estis : agite porro, pergite 60

infelix : ferenda sunt hæc. Meum bonum mihi, tibi tuum malum constet. TR. Mihi videris invidere hoc, Grumio, quia mihi bene est, et tibi male est ; dignissimum est. Decet me amare, et te boves pascere ; me epulari laute, te tristi modo. GR. O cribrum carnificum ! ut puto futurum esse ; ita carnifices tuam cutem confortabunt verberibus, quando feres furcam per vias, si senex redeat huc. TR. Quomodo scis, an istud non tibi accidat antequam mihi ? GR. Quia nunquam meritus sum ; tu meritus es, et nunc mereris. TR. Contrahe orationem, nisi vis te mactari magno infortunio. GR. Dabitisne errum quod deferam ad boves ? Date pecuniam ad mercandum, si non vultis darè errum. Agite vero, pergite, potate, mandu-

////////

45 Pronomen *me* deest in Bipont. Pll. *alcato* ; al. *alliatum*.—50 *Licet me* B. 1. *Licet amare* C. 2. *bubulchirarier* B. 1. *bubulcitare* al. e Non.—52 *O carnificinum* Scal. *O carnificum* Pll.—54 Pll. a m. pr. *Stimulus*. Pareus et al. vett. *revent* *quamprimum senex*, contra codd.—55 B. 1. C. et C. 2. *eveniat prius quam*.—59 *Errum daturi estis* B. 1. *Errum daturi estis* C. et C. 2. *bobus* C. 2. B. 1. *bubus* C.—60 *Dato æs inhonestis* B. 1. *Data es in ore estis* Pll.—61 *Quoniam*

NOTÆ

52 *O carnificum cribrum*] Quia entis si detrahatur servo stimulus compuncto, erit instar cribri et incerniculi ; adeo crebris foraminibus erit pertusa et pervia. Unde Catullo, 'concrebescere nates flagellis,' Alii *carnificinum*. Alii *carnificium*, id est, *carnificum*, ut olim 'civitatum,' 'civitatum,' 'hominum,' 'hominum.'

53 *Patibulatum*] A 'pateo,' non a 'patior,' est 'patibulum,' ut clamat ipsa vocis quantitas. Differt autem

patibulum a cruce : est enim patibulum pars illa crucis transversa, quæ instar brachiorum est, et in qua hinc inde suffigebantur manus cruciarii, et patebat omnium oculis suffixus. Crux autem stipes qui defixus humo transversum sustinet patibulum.

57 *Compendiface*] Facere compendii, et facere lucri, ferme idem, id est, ne tempus et operam pone in loquendo.

Quomodo eccepistis: bibite, pergræcamini,
Este, effercite vos, saginam cædite.

TR. Tace, atque rus abi: ego ire in Piræeum volo,
In vesperum parare piscatum mihi.

Ervom tibi aliquis cras faxo ad villam afferat. 65

Quid est? quid tu me nunc obtuere, furcifer?

GR. Pol tibi istuc credo nomen actutum fore.

TR. Dum interea sic sit, istuc actutum sino.

GR. Ita est: sed unum hoc scito, nimio celerius

Venire quod molestum est, quam id, quod cupide petas. 70

TR. Molestus ne sis: nunc jam i rus, teque amove.

Ne tu erres, hercle præter hac mihi non facies moram.

GR. Satin' abiit, neque quod dixi, flocci existumat!

Pro Di immortales! obsecro vostram fidem,

Facite, huc ut redeat noster quamprimum senex, 75

Triennium qui jam hinc abest; priusquam omnia

cate, quemadmodum instituistis comedite, saturate vos, pinguescite. TR. Sile, atque abi in agros: ibo in Piræeum ad emendos pisces pro cæna. Curabo ut aliquis ad te afferat cras ervum ad villam. Quid est? quare me intueris nunc, furcifer? GR. Per Pollucem credo tibi imponendum modo illud nomen. TR. Modo interim si vivere liceat, non curo istud modo. GR. Ita est; sed pro certo habe, hoc accidere longe velocius quod est injucundum, quam id quod postules cupide. TR. Noli esse importunus; jam i rus, teque hinc proripe. Ne fallaris, per Herculem non me retardabis amplius. GR. Ecce aufugit; et nihili æstimat quod dixi! O Di immortales, obsecro vestram fidem! date ut noster senex huc revertatur brevi, qui hinc abest jam a triennio, antequam cuncta dispereant, et ager et ædes: hic

////////

C.—62 *Este ac serite* B. 1. *Este ecferite* Pll. *cedite* C. 2.—63 B. 1. *abi tu rus.*—65 *Ervum* Pll.—66 C. *optuere.*—68 *Dum inter eas* C. et C. 2. *Dum intereus* B. 1.—70 B. 1. C. et C. 2. *molestum quam illud quod.*—71 B. 1. *te amove.*—72 Pll. et B. 1. *servant* τὸ hercle, quod omiserunt nonnulli editores: hanc m. n. facias B. 1.—73 Edd. quædam vet. *æstumut*, contra codd.—74 *Pro immortales* quæ-

NOTÆ

61 *Pergræcamini*] *Pergræcari* significat intemperantius bibere, et Græcis ludis oblectari, disco, pila, saltu, &c. Recurrit sæpius vox.

62 *Saginam cædite*] *Sagina* dicitur, et de loco in quo saginantur animalia, qui dicitur vulgo vivarium, et de beluiis saginatis: igitur *saginam cædere*, est occidere saginatas belluas, et comedere.

69 *Nimio celerius Venire quod molestum est*] *Sophocles* βλάβας, i. e. *damna*, appellat ποδώκεis, *celeribus pedibus euntia*.

73 *Satin' abiit*] Id est, satisne celeriter sese hinc proripuit? Quasi dicat, Potestne velocius sese proripere hinc? *Peut-on se retirer plus brusquement?*

Periere, et ædis, et ager : qui nisi huc redit,
 Paucorum mensium sunt relictæ reliquiæ.
 Nunc rus abibo : nam eccum herilem filium
 Video corruptum hic ex adolescente optumo.

80

nisi revertatur huc, quæ supersunt peribunt intra paucos menses. Nunc in agros migrabo ; nam ecce video heri natum perditum, qui erat juvenis optimus.

dam edd. *Di* servant B. 1. et Pll.—77 *Perdere* B. 1. *Perierint* al. ap. Pareum. *Periere* C. et C. 2.—79 C. 2. *nam eccum ;* C. a m. pr. *nam ecquum.*—80 *Voc. hic deest in Pll. obtumo* C. 2.

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

PHILOLACHES.

RECORDATUS multum et diu cogitavi,
 Argumentaque in pectus multa institui
 Ego : atque in meo corde, si est quod mihi cor,
 Eam rem volutavi, et diu disputavi,
 Hominem quojus rei, quando natus est, 5
 Similem esse arbitrarer, simulacrumque habere.
 Id repperi jam exemplum.
 Novarum ædium esse arbitror similem ego hominem,
 Quando hic natus est : ei rei argumenta dicam :
 Atque hoc haud videtur verisimile vobis : 10

PHIL. Equidem diu multumque meditatus sum, reputavi, et induxi in animum complures rationes, easque versavi in mente, si habeam ullam mentem, cui rei homo esset similis, et cujus imaginem gereret quando est editus in lucem. Demum inveni eam similitudinem ; ego reor hominem, quando primum venit in lucem, non esse ab-similem ædificiæ recentis. Afferam rationes hujus rei : atque id quidem vobis ap-

2 *Argumenta quæ* Pll.—3 Edd. *quædam vett. corde meo, contra codd. mihi* quor B. 1.—5 B. 1. *cujus rei.*—8 Edd. *quædam vett. esse ædium, contra codd.*

NOTÆ

1 *Recordatus*] Tum alibi passim, titudo et constantia. Nos etiam di-cimus, *il n'a point de cœur.* Inde 'excors :' ut qui hebetioris est men-tis, dicitur 'amens.'

3 *Si est quod mihi cor*] Id est, for-

At ego id faciam esse ita ut credatis.
 Profecto ita esse, ut prædico, vero vincam.
 Atque hoc vosmetipsi scio,
 Proinde uti nunc ego esse autumo, quando
 Dicta audietis mea, haud aliter id dicetis. 15
 Auscultate, argumenta dum dico ad hanc rem :
 Simul gnarures vos volo esse hanc rem mecum.
 Ædes quom extemplo sunt paratæ, expolitæ,
 Factæ probe, examussim,

paret parum simile ; sed vero ego efficiam, ut putetis illud se sic habere, et ostendam veris argumentis ita esse ut affirmo, et vos ipsi quod scio futebimini illud non esse aliter, atque ego prædico esse, quando accipietis mea verba. Audite interea dum profero rationes hujus rei, et uno tempore opto vos esse gnaros hujus rei perinde atque me. Simul atque ædificium est exstructum, concinnatum, recte conditum ad

////////

—9 B. 1. *hunc natus est.*—10 *Atqui* quædam vet. *haut videtur* Pl. —11 *Vera vincam* B. 1. et Pl. —14 *Perinde* edd. quædam vet. contra codd. —15 Pl. et B. 1. *servant* τὸ *id*, quod deest in quibusdam edd. —16 *Auscul. donec argumenta dixerō* Parei 1. contra codd. —17 *Simul autem* Pareus, contra

NOTÆ

12 *Vero vincam*] *Je vous convaincrai.*

14 *Autumo*] Gellius : ‘Invenimus in commentario Nigidiano verbum ‘autumo’ compositum ex ‘ab’ præpositione, et verbo ‘æstumo,’ dictumque intercise ‘autumo,’ quasi ‘ab æstumo,’ quod significaret totum æstumo, quasi annuero.’ Hanc Nigidii sententiam Gellius improbat ; quod sit cum honore multo dictum P. Nigidii hominis eruditissimi ; audacius hoc argutiusque esse videtur, quam verius : ‘autumo’ enim non id solum significat ; sed et ‘dico,’ et ‘opinor,’ et ‘censeo,’ cum quibus verbis præpositio ista, neque cohærentia vocis, neque significatione sententiæ convenit. Alii deductum volunt ab antiquo, ‘auquo :’ unde ‘auctor,’ et ab ‘auctor,’ ‘auctumo,’ adempto c ‘autumo.’ Certe *autumo*, sicut ‘autumnus’ est ab ‘auctumnus,’ et ‘auctor sum,’ quod nec sic longe abest a Gellii sententia.

16 *Auscultate*] Ab ‘ausēs’ pro aures. Veteres enim ‘Papisii,’ ‘Vallesii,’ ‘Fusii,’ ‘asa,’ ‘lases,’ ‘asena,’ s pro r. Certe Varro ab ‘audiendo’ deducit ‘ausculto,’ de Ling. Lat. lib. v. ab audiendo auscultare declinamus, quod hi auscultare dicuntur, qui auditis parent, a quo dictum poetæ ‘audio,’ haud ‘ausculto.’ Cæcilius : ‘audire ignoti quod imperant, soleo non auscultare.’ Pacuvius : ‘Magis audiendum, quam auscultandum censeo.’

17 *Gnarures*] ‘Gnaros,’ ab antiquo ‘gnaruris.’ *Gnarures hanc rem*, pro ‘gnarus hujus rei.’ ‘Ignarures,’ ignari ; ‘gnaruro,’ nosco. Ut ‘gnarus hanc rem’ dicit, pro ‘gnarus hujus rei,’ ut ‘doctus hanc rem.’

19 *Examussim*] ‘Amussis’ est instrumentum quodvis quo probant artifices, utrum sit suum opus factum ad perpendicularum ; venit ab ἀμύττω, unguibus rado, nimirum ungue ducto opus esse perpolitum intelligunt ar-

Laudant fabrum, atque ædes probant : sibi quisque 20
 Inde exemplum expetunt : sibi quisque simile,
 Suo usque sumtu : operæ ne parcunt suæ.
 Atque ubi illo immigrat nequam homo indiligensque,
 Cum pigra familia, immundus, instrenuus,
 Hic jam ædibus vitium additur, 25
 Bonæ cum curantur male.
 Atque illud sæpe fit, tempestas venit,
 Confringit tegulas, imbricesque : ibi
 Dominus indiligens reddere alias nevolt :
 Venit imber, lavit parietes, perfluunt 30
 Tigna, putrefacit aër operam fabri.
 Nequior factus jam est usus ædium :
 Atque haud est fabri culpa : sed magna pars
 Moram hanc induxerunt, si quid nummo sarciri potest,

amussim, omnes celebrant architectum et comprobant ædes : quilibet capit inde exemplum ædificandi : quilibet optat ædificare simile suis sumtibus, in eo ponunt suam industriam. Sed quando vecors homo, negligensque cum familia socordi, illaeta, ignara, in illo habitat, hinc ædificium vitium facit, quando ædes bonæ male curantur ; et id accidit frequenter ; nimbus ingruit, comminuit tegulas et stillicidia : tum dominus negligens renuit restituere alias : aqua decidit, lavat parietes, contignationes manant, aër corrumpit opus lignarii, usus ædificii evadit jam deterior : idque non culpa architecti ; sed quia complures adhibuerunt hanc cunctationem, procrast-

////////

codd. gnaturî suo velocem hanc B. 1. hanc deest in Pll.—20 Voc. sibi quisque desunt in Bipont.—22 Suis suo sumptu operam pascunt suam B. 1. Suo is sua s. operam parcunt suam Pll. parsunt C. a m. sec. pascunt C. 2. a m. sec.—23 Al. homo indiligens, omisso τῷ que, sed contra codd.—24 Pll. strenuus.—25 Pll. aditur ; C. a m. sec. additur.—27 Al. fit sæpe.—28 Constringit B. 1.—30 Idem codex, perfluunt.—31 B. 1. et Pll. putrefacit per operam.—32 Al. jam factus, contra codd. Verba, Nequior f. j. est u. æ. A. h. e. fabri, desunt in B. 1.—33 Pll. haud est fabri ; τὸ deest in quibusdam edd.—34 Morem hunc al. zp. Pareum ; hunc C. a m. pr. Moram hanc sibi Pareus ; sed illud sibi non legi-

NOTÆ

tifices. Unde est illud ποιῆται, ‘castigatus ad unguem,’ et metaphoricōs, ‘scire aliquid ad unguem,’ quando in nullo cespitat memoria. Festus : ‘Amussim, regulariter, tractum a regula, ad quam aliquid exæquatur, quæ amussis dicitur.’ Nonius : ‘Est amussis regula fabrorum, quam architecti, cum opus probant, rubri-

ca illinunt.’ Varro in Quæstionibus Plautinis : ‘Amussis est æquamentum levigatum, et est apud fabros tabula quædam, qua utuntur ad saxa coræquanda.’ Ab ‘amussis’ in Vitruvio est ‘amussium opus amussiatum,’ in Plauto ‘opus amussitatum.’

30 *Perfluunt*] Perfluuntur.

Usque mantant: neque id faciunt, donicum 35
 Parietes ruunt: ædificantur ædes totæ denuo.
 Hæc argumenta ego ædificiis dixi: nunc etiam volo
 Dicere, ut homines ædium esse similes arbitremini.
 Primum dum parentes fabri liberum sunt,
 Et fundamentum substruunt liberorum, 40
 Extollunt, parant sedulo in firmitatem,
 Ut et in usum boni, et in speciem populo
 Sint: sibi que aut materiæ ne parcunt:
 Nec sumtus sibi sumtui esse ducunt:
 Expoliunt, docent literas, jura, leges, 45
 Sumtu suo et labore nituntur, ut
 Alii sibi esse illorum similes expetant.
 Ad legionem quom itant, adminiculum eis danunt
 Tum jam aliquem cognatum suum.
 Eatenus abeunt a fabris. 50
 Unum ubi meritum est stipendium, igitur tum

tinant semper, si aliquid potest refici nummo, non instaurant id donec parietes concidunt; construuntur ædes totæ de novo. Ego notavi hæc in ædibus: animus est etiam aperire, quemadmodum homines sunt similes ædibus. Primum parentes fabri liberorum sunt, informant liberos, atque ponunt fundamentum eorum vitæ, extollunt, provident diligenter, ut firmum sit, ut liberi sint patriæ et utilitati et ornameto: neque operæ parcunt aut pecuniæ, neque existimant impensas esse impensas, erudiunt, tradunt disciplinas, jus, leges; conantur suis impensis et laboribus id assequi, ut alii parentes expetant filios sibi esse similes illorum. Quando proficiscuntur ad bellum, tum inde eis addunt socium aliquem e suis cognatis, tanquam adminiculum: excedunt hoc loco ab informatoribus: quando facti sunt unius stipendii,

////////

tur in codd. *sacciri* C.—35 *Usque dum mancant* B. 1.—38 *Dicere ut vos Parei* 3. contra codd. *hominis æ. e. similis* B. 1. *arbitrem* Acidal.—39 *Primundum* B. 1.—40 *Ei fund.* Gulielm. *Et f.* B. 1. et Pll. *liberorum substruunt* Bipont.—42 C. *in usu*; C. 2. *inusu*, junctim. *Pro speciem*, al. ap. *Pareum specimen*; C. *spetiem*.—43 *Sunt* B. 1. *m. reparant* B. 1. C. a m. pr. et C. 2.—45 *Edd.* quædam vett. *jura, et leges*, contra codd.—48 *Pro quom itant*, B. 1. *habet quom itur*; Pll. *com ita*; C. supra lin. *tum ita*.—50 C. 2. *habeunt*.—51 *Unum*

NOTÆ

41 *Extollunt*] *Alii extulunt*, ab 'extulo'; unde 'extuli,' quod est adhuc in usu.

48 *Adminiculum danunt*] -Id est, dant. Romani primo militiæ anno liberis suis custodem adjugebant. Unde Severus Sulpitius in vita B.

Martini, dicit Martinum mernisse 'inter scholares alas,' id est, inter eos qui nondum tirocinium armorum posuerant.

51 *Unum stipendium*] Id est, unum annum. Stipendia enim annorum spatio metiebantur veteres. 'Unus

Specimen cernitur, quo eveniat ædificatio.

Nam ego ad illud frugi usque et probus fui,

In fabrorum potestate dum fui.

Posteaquam immigravi in ingenium meum,

55

Perdidi operam fabrorum illico oppido.

Venit ignavia; ea mihi tempestas fuit,

Ea mihi adventu suo grandinem, imbremque attulit;

Hæc verecundiam mihi et virtutis modum

Deturbavit, textit detexitque a me illico.

60

Post illa obtigere eam neglegens fui:

Continuo pro imbre amor advenit in cor meum.

Is usque in pectus permanavit, permadefecit

Cor meum: nunc simul res, fides, fama, virtus,

Decusque deseruerunt: ego sum in usu

65

Factus nimio nequior: atque edepol ita

Hæc tigna humide putent: non videor mihi

Sarcire posse ædeis meas, quin totæ

Perpetuæ ruant, quin cum fundamento

tunc captatur indicium, quo institutio evadat. Etenim interea dum ego fui in manibus artificum, toto hoc tempore bonus et laudatus: ex quo vixi meo arbitratu, statim amisi funditus labores architectorum; gliscit pigritia; est hæc tempestas quæ mihi incumbit; ea mihi affert suo adventu grandinem, pluviamque; hæc mihi avertit pudorem atque modestiam, illico me textit detexitque; postea neglexi eam obtigere: statim amor venit in meum sinum pro pluvia; jam opes, fides, fama, virtus, honorque una reliquerunt: ego evasi longe deterior solito. Mihi videor non posse resarcire meas ædes, ut non concidant una omnes, ut non convellantur a fun-

ibi . . . igitur quom B. 1.—52 Speciem cernitur C. a m. pr. Specimen deest in B. 1.—53 Edd. vett. ad id, contra codd.—58 Ea deest in B. 1.—60 Edd. quædam omittunt textit et a me, contra codd.—61 Post illa opticare Pll. Post illa obtexere B. 1. optinere C. in marg. obtinere med eam Argent. med obtigere, neque fui al. ap. Pareum.—62 Verba, advenit in cor meum, desunt in edd. ante Pareum; extant tamen in B. 1. et Pll.—63 B. 1. permadescitque.—65 Pll. inusu.—66 C. in marg. atque ædis polita.—67 C. tigna. C. 2. umida. B. 1. humi deputant. Pro putent, al. ap. Pareum putant, al. putrent. C. C. 2. et B. 1.

NOTÆ

annus' et unum stipendium, 'anni duo' et 'stipendia duo' idem significant.

59 *Virtutis modum*] Id est, virtutem quæ instar modi et mensuræ est, quæque ipsa modus et mediocritas est.

62 *Pro imbre*] Id est, tanquam imber; ut Menæch. 'pro sano loqueris.' Apuleius: 'Nec pro amico, nec pro philosopho facere.' hoc est, ut amicum, ut philosophum deest.

65 *In usu* [inusu] Uno verbo, ignavia.

69 *Perpetuæ ruant*] Non frustatim,

Perierint, nec quisquam esse auxilio queat. 70
 Cor dolet, cum scio, ut nunc sum, atque ut fui :
 Quo neque industrius de juventute erat
 Arte gymnastica, disco, hastis, pila,
 Cursu, armis, equo : victitabam volupe :
 Parsimonia et duritia disciplinæ aliis eram : 75
 Optimi quique expetebant a me doctrinam sibi.
 Nunc postquam nihili sum, id vero meopte ingenio reperi.

damentis, ut nemo queat eis opitulari. Discrucior animi, quando cogito qualis sim nunc, et qualis fui : erat nemo de omni juventute præstantior arte gymnastica, disco, hasta, pila, cursu, armis, equo. Vivebam immunis a voluptatibus ; eram aliis exemplo frugalitate et severitate morum. Optimus quisque optabat mea instituta ; nunc ex illo tempore, quo sum perditis moribus, lapsus sum eo mea unius culpa.

////////

video.—68 B. 1. *ædes.*—69 *Perpetuo* Pl. —71 Edd. quædam vett. *nunc ut, contra* codd.—73 *Arte gymnasiaca discobastis filia expetebant eam doctrinam* B. 1.—74 Pareus *haut volupe* ; sed illud *haut* deest in codd.—75 *Parsimoniæ eduritia* C. *Parsimonia eduritia* C. 2. *disciplinæ alius* C.—76 Pl. *expebant tam edoctrinam.*—77 *Nunc post, quam, &c.* Pontan. et Pareus ; *Nunc postquam* Pl. et B. 1. cum edd. antiq. *nihil* al. ap. Pareum.

NOTÆ

sed quæqua versum porriguntur ædes in longum, latum, altum, profundum.

73 *Arte gymnastica*] *Ars gymnas-*

tica dicitur, quod corpus in exercitationibus nudum esset totum, aut levioribus obtectum vestimentis. *Ars gymnastica* fere intelligitur de lucta.

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA.

PHILEMATIUM, SCAPHA, PHILOLACHES.

PHILE. JAMPRIDEM ecaster frigida non lavi magis lubenter,
 Nec quom me melius, mea Scapha, rear esse defæcatam.

PHILE. *Per ædem Castoris a longo tempore non me lavi lubentius aqua frigida, nec puto meas sordes unquam fuisse melius abstersas.* SC. *Sicut hoc anno fuit felix*

////////

1 B. 1. *mecaster.*—2 *Nec quom* B. 1. C. *Nec cum* C. 2. *Nec qua* al. *Nec unde*

NOTÆ

1 *Frigida non lavi*] Triplex balnearum genus, 'sudatorium,' 'tepidarium,' 'frigidarium.' Sudatorium Dionī *πυριτήριον*, Senecæ 'sudato-

rium,' in quo sine aqua sudor elicitur ; 'tepidarium' ab aqua tepida ; 'frigidarium' a frigida : de hoc ultimo hic agitur.

Sc. Eventus rebus omnibus, velut harno messis magna
Fuit. PHILE. quid ea messis attinet ad meam lavationem?

Sc. Nihilo plus, quam lavatio tua ad messim? PHILO. oh,
Venus venusta! 5

Hæc illa est tempestas mea, mihi quæ modestiam omnem
Detexit, tectus qua fui: quam mihi Amor et Cupido
In pectus perpluit meum: neque jam unquam obtigere
possum.

Madent jam in corde parietes: periire hæc oppido ædes.

PHILE. Contempla, amabo, mea Scapha, satin' hæc me
vestis deceat? 10

Volo meo placere Philolachi, meo ocello, meo patrono.

Sc. Quin tu te exornas moribus lepidis, quom lepidi tota
es?

Non vestem amatores mulieris amant, sed vestis fartum.

messis, sic fuit successus prosper cunctis rebus nostris. PHILE. Quid ea messis spectat ad meum balneum? Sc. Nihilo magis, quam balneum tuum ad messem. PHILO. O formosam Venerem! ecce illa procella, quæ mihi detruxit omnem moderationem qua eram tectus: hanc tempestatem amor et libido immittunt in meum animum, neque valeo jam ullatenus obtegere. Parietes jam manant aqua in corde. Hæc ædes prorsus concidere. PHILE. Considera quæso, mea Scapha, utrum hæc vestis mihi bene sedeat? Volo placere meo Philolachi, meo ocello, meo patrono. Sc. Cur non te instruis in festiva vita: ratione, quando quidem es tota festiva? Amatores non depereunt vestem mulieri, sed quod latet intra vestem. PHILO. Ita

edd. quædam vett. *reris ædificatam* B. 1. *rear esse edificatum* C. 2.—3 Pareus *rebus in omnibus.* C. 2. *velud harno*; al. ap. Pareum, *velut in horreo harno magni fit.*—6 B. 1. *mihique.*—7 Idem codex *tectusque fui.*—8 Pll. *unquam obtigere.*—9 *Mudeant* B. 1. a m. pr. *jam servant* codd. quod tamen deest in edd. quibusdam vett. *hæc oppido* Pll.—12 B. 1. *quom lepidi tute es*; et sic Douza. —13 B. 1. et Pll. *amant mulieris.* Mox, Pll. *fartim*; B. 1. *partum*; Pareus

NOTÆ

3 *Eventus rebus omnibus*] Scapha notat balnea successisse ex voto Philematio, ut messem illius anni agricolis.

Harno] Hoc anno. Horatius, 'Hornum vinum,' 'hornæ fruges.' Cicero, 'Fruementum hornotinum.' Propertius, 'Horni agni,' id est, anniculi.

7 *Tectus qua fui*] Apuleius: 'Pudor enim veluti vestis quanto obsoletior est, tanto incuriosius habetur.'

8 *Pectus perpluit*] Propertius: 'Niobe depluit lacrymas,' pro 'lacrymis.'

12 *Exornas moribus*] Mores lepidos appellat lena, ut patet ex iis quæ sequuntur, quod nos vulgo appellamus *galanterie*; et quod verbo uno Latino non satis apposite reddere possumus: hortatur enim lena, ut provocet moribus meretricis amatores quamplurimos, ut provocat pulchritudine.

13 *Vestis fartum*] Corpus quod in-

PHILO. Ita me Di ament, lepida est Scapha! sapit scelestam multum!

Ut lepide res omnes tenet, sententiasque amantum! 15

PHILE. Quid nunc? SC. quid est? PHILE. quin me aspice et contempla, ut hæc me decet.

SC. Virtute formæ id evenit, te ut deceat, quicquid habeas.

PHILO. Ergo hoc ob verbum te, Scapha, donabo ego profecto hodie aliqui:

Neque patiar te istanc gratis laudasse, quæ placet mihi.

PHILE. Nolo ego te assentari mihi. SC. nimis tu quidem stulta es mulier. 20

Eho, mavis vituperari falso, quam vero extolli?

Equidem pol vel falso, tamen laudari multo malo,

Quam vero culpari, aut alios meam speciem irridere.

PHILE. Ego verum amo: verum volo dici mihi: mendacem odi.

SC. Ita tu me ames, ita Philolaches tuus te amet, ut venusta es! 25

PHILO. Quid ais, scelestam? quomodo adjurasti? ita ego istam amarem?

me Di ament; Scapha est faceta! Illa maligna sapit admodum. Quam novit pulchre omnes res, et opiniones amantum! PHILE. Quid jam ais? SC. Quid est quod dicam? PHILE. Circumspice me et contemplare, quam hæc vestis mihi sedet bene. SC. Id fit vi pulchritudinis, ut omnia quæ feras, tibi pulchre sedeant. PHILO. Ergo ob id dictum sane ego te, Scapha, afficiam hodie munere; neque si nam te laudasse gratis illam, quæ mihi placet. PHILE. Ego nolo te mihi adulari. SC. Sane tu es nimis demens, mulier: eho! mavis culpari falso quam laudari vere? Equidem per Pollucem multo malo prædicari, tumetsi falso, quam deprimi vere, aut alios irridere meam formam. PHILE. Ego delector veris, volo mihi proferri vera: odi mendaces. SC. Ita tu me diligas, ita te deprecatur tuus Philolaches, sicut es formosa! PHILO. Quid dicis, scelerata? Quomodo jurasti? Ego illam

furtum.—14 Verbum est non legitur in B. 1. et Pl. ut lepida est Scapha al. ap. Pareum.—15 Pl. omnis res; sed res deest in B. 1. donantium C. 2. et B. 1. amantum C. amantium Pareus et al.—16 Quam nunc al. ap. Pareum. ut hoc me decet amiculum Pareus, contra codd.—18 Ergo ob hoc B. 1. et Pl. profecto deest in B. 1.—19 B. 1. et C. 2. te hanc gratis; al. ap. Pareum, te gratis hanc.—20 B. 1. assentiri . . . quidem tu.—21 Eho magis B. 1.—23 Idem codex, cul-

NOTE

tra vestem latet, ut in eduliis, in corpore animalis, fartum includitur. abunde dotata est.' Ovid. 'Dotatissima forma Virgo.'

17 Virtute formæ] Apuleius: 'Vir-

Quid? istæc me; id cur non additum est? infecta dona facio.

Periisti! quod promiseram tibi donum, perdidisti.

Sc. Equidem pol miror tam catam, tam doctam te, et bene eductam,

Non stultam stulte facere. PHILE. quin mone quæso, si quid erro. 30

Sc. Tu ecastor erras, quæ quidem illum expectes unum, atque illi

Morem præcipue sic geras, atque alios asperneris.

Matronæ, non meretricium est, unum inservire amantem.

PHILO. Pro Juppiter! nam quod malum vorsatur meæ domi illud?

Di Deæque omnes me pessumis exemplis interficiant, 35

Nisi ego illam anum interfecero siti, fameque, atque algu.

PHILE. Nolo ego mihi male te, Scapha, præcipere. Sc. stulta es plane, quæ

Illum tibi æternum putes fore amicum et benevolentem.

Moneo ego te: te deseret ille ætate et satietate.

PHILE. Non spero. Sc. insperata accidunt magis sæpe quam quæ speres. 40

amarem ita? Quare non adjectum est, quomodo illa me amet? Idcirco facio promissa irrita. Interisti; perdidisti munera quæ tibi pollicitus eram. Sc. Equidem per Pollucem miror te adeo solertem, adeo peritum, et adeo bene institutum; et non te animadvertere amentem esse, et amenter agere. PHILE. Instrue me, amabo, si quid pecco. Sc. Sane peccas quando expectas Philolachen unum atque illi sic morigera es, ut contemnas ceteros. Est matronæ, non meretricis, obsequi amanti. PHILE. O Jupiter! quodnam est illud malum quod versatur in meis aedibus? Cuncti Dii Deæque me mactent pessimis modis, nisi occidero illam retulam siti, fame, et frigore. PHILE. Ego nolo te mihi suadere mala. Sc. Es amens prorsus, quæ existimes illum futurum esse semper amicum et benevolum. Ego te monitum volo quod ille te destituet, accedente ætate et fastidio. PHILE. Non id metuo. Sc. Inexpectata eveniunt frequenter magis, quam quæ speres. Denum

~~~~~

pari: an meam speciem alios irridere.—24 B. 1. mihi dici.—27 Quid ista hæc me id cura C. 2. Quid ita hæc me? id cur non Ven. 1. additum esse B. 1.—28 Periisti B. 1. C. Perivisti C. a m. pr. dona codd. Gruteri; dono C. a m. sec. donum B. 1. Periit id quod pr. tibi; dono, &c. margo ed. Gronov.—29 Pll. et B. 1. tam captam.—30 Nosti id tam stulte B. 1. Non sta i tam stulte C. C. 2. Non stultam tam stulte C. in margine.—31 Nonnulli delent quidem; quod servant B. 1. et Pll. expetes Douz. expetes B. 1.—32 Pareus alios omnis; sed omnis non legitur in codd.—33 C. a m. sec. meretricium est; C. 2. et C. a m. pr. meretricium st. Mox, Pareus unum uni, contra codd.—34 B. 1. versatu mea etomillum; Pll. illum.—36 B. 1. fame atque gelu.—37 Noli ego mei B. 1.

Postremo, si dictis nequis perduci, ut vera hæc credas,
Mea dicta ex factis nosce: rem vides, quæ sim, et quæ
fui ante.

Nihilo ego, quam nunc tu, amata sum, atque uni modo
gessi morem,

Qui pol me, ubi ætate hoc caput colorem mutavit,
Reliquit, deseruitque me: tibi idem futurum crede. 45

PHILO. Vix comprimor, quin involem illi in oculos sti-
mulatrici.

PHILE. Solam illi me soli censeo esse oportere obse-
quentem.

Solam ille me soli sibi suo liberavit.

PHILO. Pro Di immortales, mulierem lepidam, et pudico
ingenio!

Bene hercle factum, et gaudeo mihi nihil esse hujus
causa. 50

Sc. Inscita ecastor tu quidem es. PHILE. quapropter?

Sc. quæ istuc cures,

Ut te ille amet. PHILE. cur obsecro non curem? Sc.
libera es jam.

Tu jam, quod quærebas, habes: ille, te nisi amabit ultro,

si non potes adduci verbis, ut credas hæc, intellige ex factis, quæ tibi dico. Cernis quæ sim, et quæ fuerim antea; ego dilecta sum nihilominus quam tu nunc, atque parui uni, qui per Pollucem me reliquit, et destituit, quando hoc caput commutavit colorem ætate: idem crede tibi posse accidere. PHILO. Vix tempero, quominus invadam in oculos illius veneficæ. PHILE. Arbitror oportere me esse unam deditam illi uni. Ille me redemit unam, sibi uni, suo ære. PHILO. O Dii immortales, mulierem festivam, et animo casto! Per Herculem recte feci, et lætor mihi superesse nihil hujus rei causa. Sc. Per ædem Castoris tu es infaceta. PHILE. Quare? Sc. Quia curas, utrum ille diligat. PHILE. Quare, quæso, non curem? Sc. Es jam libera, tu habes jam quod quærebas: nisi ille te amabit ultro, perdat

//////////

*Nolo ego mei Pll.—39 B. 1. te ille deseret.—42 B. 1. rem e vides; Pll. rem vi-
des; Schopp. hem vide, quæ sim: at quæ fui ante!—43 B. 1. a m. pr. ego ante
quam.—44 B. 1. colorem commutavit.—45 B. 1. tibi edem. Pll. credo.—47 B. 1.
et Pll. illi meo.—48 Pronomen me deest in B. 1. sibi suæ idem codex: suo
quom Pareus contra codd.—50 B. 1. nihili.—51 Insciste Pll. Incist B. 1. cures*

NOTÆ

46 *Stimulatrici*] Quia stimulat et
hortatur Philemationem, ut multis ama-
toribus det operam. Alii *simulatrici*.
'Simulatrices' autem olim sagæ, ve-

nificæ. Statius: 'Colchis et Eoo si-
mulatrix littore Circe.'

51 *Inscita*] Id est, stulta. Festus:
'Inscitia stultitia est.'

Id, pro capite tuo quod dedit, perdiderit tantum argenti.

PHILO. Perii hercle, ni ego illam pessumis exemplis enicasso. 55

Illa hanc corrumpit mulierem malesuada vitilena.

PHILE. Nunquam ego illi possum gratiam referre, ut meritu'st de me.

Scapha, id tu mihi ne suadeas, ut illum minoris pendam.

SC. At hoc unum facito cogites, si illum inservibis solum, Dum tibi nunc hæc ætatula est, in senecta male querere. 60

PHILO. In anginam ego nunc velim vorti, ut veneficæ illi Fauces prehendam, atque enicem scelestam stimulatricem.

PHILE. Eundem animum oportet nunc mihi esse gratum, ut impetravi,

Atque olim, priusquam id extudi, quom illi subblandiebar.

PHILO. Di me faciant quid volunt, ni ob istam orationem 65

Te liberasso denuo, et nisi Scapham enicasso.

totum id argentum quod dedit pro te. PHILO. *Interii per Herculem, nisi illam mactavero pessimis modis; nam hæc lena scelestæ hortatrix vitiorum perdit hanc mulierem.* PHILE. *Nunquam ego queo illi reddere gratiam, quam meritus est de me.* Scapha, *ne mihi tu præcipias, ut illum faciam minoris.* SC. *Sed vide ne, si illi inservius soli nunc in hac tenera ætate, de eo conqueraris in senectute.* PHILO. *Ego optarim jam mutari in anginam, ut occupem fauces illius veneficæ, atque præfocem illam pessimam hortatricem.* PHILE. *Decet me habere jam eundem animum gratum, postquam consecuta sum, atque olim habui, quando adulabar, antequam obtinui id.* PHILO. *Dii de me statuunt quod volunt, nisi te liberavero iterum propter illam orationem, et nisi enecavero Scapham.* SC. *Si tu habeas pro certo te ha-*

////////

deest in eodem.—52 *In te* B. 1.—53 *Jam tu* B. 1.—55 *Voc. hercle* deest in eodem. *ne ego* C.—56 *Pll. malesuadam.* Pro *vitilena*, B. 1. habet *uti lena*.—59 *Et hoc* B. 1. *si illi inservibis* edd. vett. contra codd.—61 *In anguinam . . . vorti* B. 1. *ut beneficæ* C.—62 C. a m. sec. *enicem*.—63 B. 1. et C. *ut impetravit*; C. 2. *ut imperavit*.—64 C. 2. *id extuli*.—65 B. 1. *quod volunt*.—66 B. 1. et

NOTE

56 *Malesuada*] Virgilinus: 'Et metus et malesuada fames.'

Vitilena] *Vitiosa lena*. Cato, 'Vitiligatores.' Sallustius, 'Viti magistratus,' Mariani et Syllani, qui vitio creati.

61 *Anginam*] Philolaches optat se ex Philolachete factum morbum au-

ginam, in ultionem sceleris Scaphæ. Angina ab ἀγχω, *strangulo*, *suffoco*, qui quidem morbus est, quo venæ arteriæque jugulares intumescunt, inflammanturque, et intercludunt spiritum, demum præfocant hominem, jugulant, et extinguunt.

Sc. Si tibi sat acceptum est, fore victum tibi sempiternum,
Atque illum amatorem tibi proprium futurum in vita,
Soli gerendum censeo morem, et capiundos crines.

PHILE. Ut fama est homini, exin solet pecuniam invenire. 70

Ego si bonam famam mihi servasso, sat ero dives.

PHILO. Siquidem hercle vendundum est, pater venibit multo potius,

Quam te, me vivo, unquam sinam egere, aut mendicare.

Sc. Quid illis futurum est ceteris, qui te amant? PHILE. magis amabunt,

Quom videbunt gratiam referri. 75

PHILO. Utinam meus nunc mortuus pater ad me nuntietur! Ut ego exhæredem meis bonis me faciam, atque hæc sit hæres.

Sc. Jam ista quidem absumta res erit: diesque noctesque estur,

Bibitur, neque quisquam parsimoniam adhibet: sagina plane est.

bituram jugem victum, atque illum amatorem tibi futurum semper tuum dum vivet, arbitror ei esse obsequendum soli, et intorquendos crines. PHILE. Homo pro famæ suæ ratione solet reperire pecuniam. Ego si curam gessero bonæ famæ, ero satis locuples. PHILO. Profecto si aliquid vendendum est, vendam patrem multo potius, quam patiar, unquam te egere, aut mendicare, me vivente. Sc. Quid facient ceteri qui te amant? PHILE. Amabunt magis, quando videbunt referri gratiam Philolachi. PHILO. Utinam mihi nuntietur jam meum patrem esse mortuum, ut ego me spoliem meis fortunis, atque hanc faciam hæredem. Sc. Profecto ista bona erunt modo consumpta: edunt, potant diu noctuque, et nullus consulit parsimoniæ: est sa-

////////

Pll. et ni. Pll. capsam pro Scapham.—67 Si tibi acceptum C. 2. tibi junctum B. 1. amicum tibi al. ap. Parenm.—69 B. 1. gerundum . . . capiendos.—70 Pareus et al. vett. exinde, contra codd.—72 C. C. 2. et B. 1. vendundum si pater; al. vendundum 'st pater.—73 Particula aut deest in Pll.—74 Edd. quædam vett. qui amant te.—75 Pareus et al. vett. gratiam benemerenti referri; B. 1. C. a m. pr. et C. 2. gratiam referenti; Sambuc. gr. referentem.—76 B. 1. nunc meus.—77 B. 1. meis me bonis.—78 Pll. absumpta quidem.—79 B. 1. nec quisquam.—

NOTÆ

67 Si sat acceptum est] Id est, si satis acceptum, Si vous avez assurance, répondant, caution pour cela. Satis accipit qui prædes, sponsores, fidejussores accipit.

69 Capiundos crines] Suetonius:

‘Circumtonsæ matrona Augusto ministravit in habitum puerilem.’ Metrices comam non alebant, ut vestes alterutrius sexus sumere possent subinde quando luberet; sed quæ sese unius libidini addicerent, sine-

PHILO. In te hercle certum'st principium, ut sim parcus
experiri. 80

Nam neque edes quicquam, neque bibes apud me hisce
diebus.

PHILE. Si quid tu in illum bene voles loqui, id loqui li-
cebit :

Nec recte si illi dixeris, jam ecastor vapulabis.

PHILO. Edepol si summo Jovi vivo argento sacrificassem,
Pro illius capite quod dedi, nunquam æque id bene col-
locassem. 85

Ut videas eam medullitus me amare ! oh ! probus homo
sum :

Quæ pro me causam diceret, patronum liberavi.

Sc. Video te nihili pendere præ Philolache omnes ho-
mines.

Nunc, ne ejus causa vapulem, tibi potius assentabor,
Si acceptum sat habes, tibi fore illum amicum sempiter-
num. 90

PHILE. Cedo mihi speculum, et cum ornamentis arculam
actutum, Scapha :

ginatio mera. PHILO. Per Herculem, deliberatum est incipere a te colere parsimoniam ; nam neque comedes, neque bibes quicquam apud me hisce diebus. PHILE. Si tu volueris dicere aliquid boni in illum, licebit id dicere : si illi male dixeris, jam per eadem Castoris dabis penas. PHILO. Per eadem Pollucis, si litassem summo Jovi illo argento, quod numeravi pro illius libertate, non id perinde bene impendissem : adeo manifestum est cum me deperire penitissime. Oh ! sum homo felix : videlicet liberavi patronam, quæ diceret pro me. Sc. Intelligo te nihili facere omnes mortales præ Philolache. Jam tibi adlabor potius, ne male excipiar hujus causa ; si habes pro certo illum fore semper tuum amicum. PHILE. Da mihi cito speculum, et arcam in qua sunt ornamenta, Scapha, ut sim ornata, quando

//////////

81 C. 2. iisdem diebus ; C. isdec diebus.—84 Pareus ego Jovi vivo illoc, contra
codd. Jovi illoc etiam Cam.—87 Qui pro Pareus et al. vett.—88 Gronov. ex

NOTE

bant crescere capillos, matronarum
more.

71 *Servasso*] *Servavero*.

83 *Nec recte*] *Non-recte*, male.
Eadem 'ne' pro 'non.' 'Nefrens'
porculus qui frangere non potest
glandem. 'Nefunera,' 'nejure,' id
est, 'nonjure ;' 'nemunera,' 'nepu-

Delph. et Var. Clas.

rus.' In usu sunt, 'Nefas,' 'nefas-
tus,' 'nefandus,' 'nequeo,' 'nemo,'
'nequam,' 'negotium.'

84 *Vivo argento*] Si argentum ip-
sum fuisset ita vivum, ut id mactari
et sacrificari posset, id non melius
sacrificassem ipsi Jovi, quam meæ
Philematio.

Plaut.

3 E

Ornata ut sim, quom huc veniat Philolaches, voluptas mea.

SC. Mulier quæ se suamque ætatem spernit, speculo ei usus est.

Quid opu'st speculo tibi, quæ tute speculo speculum es maxumum?

PHILO. Ob istuc verbum, ne nequicquam, Scapha, tam lepide dixeris, 95

Dabo aliquid hodie tibi peculi, Philematium mea!

PHILE. Suo quique loco viden' capillus satis compositu'st commode?

SC. Ubi tu commoda es, capillum commodum esse credito.

PHILO. Vah, quid illa pote pejus quicquam muliere memorarier?

Nunc assentatrix scelesta est, dudum advorsatrix erat. 100

PHILE. Cedo cerussam. SC. quid cerussa opus nam?

PHILE. qui malas oblinam.

SC. Una opera ebur atramento candefacere postules.

PHILO. Lepide dictum de atramento atque ebore: euge plaudo Scaphæ.

veniet huc Philolaches, meus amator. SC. Opus est speculo mulieri quæ se negligit suamque ætatem. Quid opus tibi est speculo, quæ tu es speculum nitidius ipso speculo? PHILO. Tibi dabo hodie aliquod præmium, Scapha, propter illud dictum, ne protuleris gratis tam festivum verbum, mea Philematium! PHILE. Vide an capilli mei sunt satis concinne compositi? SC. Quando tu es concinna, crede capillum esse concinnum. PHILO. Vah! quid potest dici pejus hac muliere? Nunc est adulatrix pessima, modo erat adversatrix. PHILE. Da mihi cerussam. SC. Quid opus est cerussa? PHILE. Ut oblinam genas. SC. Est perinde, ac si voleris dealbare ebur atramento. PHILO. Scite dictum de atramento et ebore.

////////

errore typogr. nihil. Mox præ deest in B. 1.—90 Is acceptum B. 1.—93 Turn. ætatem specit, speculo elusa est; B. 1. et Pll. speculo elusa est.—95 B. 1. nequicquam.—96 B. 1. pertuli tibi.—98 Idem codex, tu commodos capillum.—99 C. 2. et B. 1. potest pejus. C. mulieri. Pll. morarier.—101 B. 1. cerusam. C. 2. opu'st; C. a. m. pr. oposnam.—103 C. ebore. Meurs. eugepæ, laudo Scapha.—104 Pll.

NOTÆ

97 *Capillus compositu'st*] Ancillæ quæ cerussata candidiora cute.
 capillitium muliebre componerent, 102 *Una opera ebur*] Propertius:
 appellabantur 'ornatrices,' 'cosmeta,' 'cyniffones,' 'cinerariæ.'
 101 *Cerussam*] 'Cerussa' fuci genus, le blanc. A 'cera.' Martial. 'Et
 'Naturæque decus mercato perdere vultu; Nec sinere in propriis membra nitere bonis.' Idem: 'Ut natura dedit sic omnis recta figura est.'

PHILE. Tum tu igitur cedo purpurissum. Sc. non do :
scita es tu quidem :

Nova pictura interpolare vis opus lepidissimum. 105

Non istanc ætatem oportet pigmentum ullum attingere

Neque cerussam, neque melinum, neque ullam aliam of-
fuciam.

Cape igitur speculum. PHILO. hei mihi misero, savium
speculo dedit.

Nimis velim lapidem, qui ego illi speculo diminuam caput.

Sc. Linteum cape, atque exterge tibi manus. PHILE. quid
ita, obsecro ? 110

Sc. Ut speculum tenuisti, metuo, ne oleant argentum
manus :

Ne usquam argentum te accepisse suspicetur Philolaches.

PHILO. Non videor vidisse lenam callidiorem ullam al-
teram.

Ut lepide atque astute in mentem venit de speculo malæ !

PHILE. Etiamne unguentis unguendam censes ? Sc. mi-
nime feceris. 115

PHILE. Quapropter ? Sc. quia ecastor mulier recte olet,
ubi nihil olet.

*Euge gratulor Scaphæ. PHILE. Itaque præbe purpurissum. Sc. Non dabo: tu es festiva quidem: vis fædare opus pulcherrimum pigmentis novis. Non decet ul-
lum pigmentum addere huic ætati; neque album, neque nigrum, neque ullas alias
offucias. Accipe igitur speculum. PHILO. Hei mihi infelici, impressit osculum
speculo! mallet esse lapidem, quo ego comminuam caput illi speculo. Sc. Accipe
lin-teum, atque absterge tuas manus. PHILE. Quare quæso? Sc. Quia metuo ne
manu soleant argentum, propterea quod tenuisti speculum! ne Philolaches suspicetur
accepisse alicunde argentum. PHILO. Non puto vidisse unquam ullam lenam
aliam versutiorem; ut mala cogitat de speculo scite et callide. PHILE. Credisne
etiam me unguendam esse unguentis? Sc. Ne feceris. PHILE. Quare? Sc. Quia*

~~~~~

*purpurissimum.—106 Non istam B. 1. illum attingere idem codex.—107 Idem
codex, aliam ullam. Pll. offugiam; C. in marg. effugiem.—108 Pll. ei mihi. C.
dedi.—109 B. 1. et C. 2. imminuam.—110 B. 1. cape tuque exterge.—114 C. 2.*

NOTÆ

104 *Purpurissum*] Fuci genus, du
rouge. Fit ex spuma purpuræ.

105 *Interpolare*] Nova obsoletis as-
suere.

107 *Melinum*] Fucus ab insula
Melo.

111 *Ut speculum tenuisti*] Apuleius:
'et cuncta specula vel uda, vel suda.'
'Uda,' fontes, fluvij, aquæ; 'suda'
ex ære argenteove.

116 *Mulier recte olet*] Cicero Att.
II. 1. 'Quamquam tua illa horridula

Nam istæc veteres, quæ se unguentis unctitant, interpoles,
 Vetulæ, edentulæ, quæ vitia corporis fuco occultunt,
 Ubi sese sudor cum unguentis consociavit, illico
 Itidem olent, quasi cum una multa jura confudit cocus. 120
 Quid oleant, nescias, nisi id unum, ut male olere intellegas.
 PHILO. Ut perdocte cuncta callet! nihil hac docta doctius.
 Verum illud est, maxumaque adeo pars vostrorum intel-
 legit,

Quibus anus domi sunt uxores, quæ vos dote meruerunt.
 PHILE. Agedum contempla aurum et pallam, satin' hæc
 me deceat, Scapha? 125

Sc. Non me curare istuc oportet. PHILE. quem obse-
 cro igitur? Sc. eloquar:

Philolachem, is ne quid emat, nisi quod tibi placere cen-
 seat.

Nam amator meretricis mores sibi emit auro et purpura.

per ædem Castoris mulier bene olet, quando olet nihil. Nam illæ vetulæ, quæ sese perungunt interpolatæ, vetulæ, edentulæ, quæ occultant fucis mendas corporis, quando sudor sese commiscuit cum unguentis, illico olent idem, quasi cum cocus confudit una multa jura; dicere nequeas quid oleant, nisi intelligas id unum, eas olere male. PHILO. Quam scit bene omnia! nihil doctius hac magistra, illud est certum, atque adeo magna pars vestrum animadvertit, qui habent domi uxores, quæ vos meruerunt dote. PHILE. Agedum, Scapha, considera aurum et pallam: mene decet hæc satis? Sc. Non oportet me esse de hac sollicitam. PHILE. Quem ergo oportet curare, quæso? Sc. Dicam: oportet Philolachetem curare ne quid emet, nisi quod putet tibi placere. Nam amator emit mores meretricis auro et purpura.

et B. 1. de sp. mane.—117 Nam iste B. 1. C. et C. 2.—118 B. 1. edontulæ. C. vicia corp. suco occultant.—120 B. 1. confundit cocuis.—121 Quid oleas B. 1. ni male B. 1. C. et C. 2.—123 B. 1. C. 2. maximum adeo; C. 1. a m. pr. maximum adeo.—124 Edd. quædam vett. uxores sunt, contra codd. qua vos Gronov.—125 C. 2. hæc deceat; B. 1. hæc decent; C. a m. sec. hæc me deceat.—

NOTE

mihi atque incomta visa sunt, sed ta-
 men erant ornata hoc ipso, quod or-
 namenta neglexerant: et ut mulieres
 ideo bene olere, quia nihil olebant,
 videbantur.' Martialis II. 12. 'Hoc
 mihi suspectum est, quod oles bene,
 Posthume, semper. Posthume, non
 bene olet, qui bene semper olet.' Pli-
 nius: 'Ea aqua est optima, quæ nihil

sapit.'

123 Pars vostrorum] Pro 'ves-
 trum:' ὑψίων dicunt Æoles, ex quo
 ὑψών.

128 Meretricis mores] Mores mere-
 tricis hoc loco, et fere in tota hac
 fabula, atque adeo in toto Plauto,
 pro obsequio et facilitate accipiun-
 tur.

Quid opus est, quod suum esse nolit, ei ultro ostentariet?
 Purpura ætas occultanda est: aurum turpe mulieri. 130
 Pulchra mulier nuda erit, quam purpurata, pulchrior:
 Postea nequicquam exornata est bene, si morata est male:
 Pulchrum ornatum turpes mores pejus cœno collinunt:
 Nam si pulchra est, nimis ornata est. PHILO. nimis diu
 abstineo manum.

Quid hic vos duæ agitis? PHILE. tibi me exorno ut
 placeam. PHILO. ornata es satis. 135

Abi hinc tu intro, atque ornamenta hæc aufer: sed vo-
 luptas mea,

Mea Philematium, potare tecum collibitum est mihi.

PHILE. Libet et edepol mihi tecum; nam quod tibi libet,
 idem mihi libet,

Mea voluptas. PHILO. hem, istuc verbum vile est viginti
 minis.

PHILE. Cedo, amabo, decem: bene emtum tibi dare hoc
 verbum volo. 140

PHILO. Etiam nunc decem minæ apud te sunt: vel rati-
 onem puta.

Triginta minas pro capite tuo dedi. PHILE. cur ex-
 probras?

Quid est opus ei ostentari ultro, quod nollet ad se pertinere? obvelanda est senectus purpura. Aurum indecorum mulieri. Formosa mulier est formosior nuda, quam purpurata. Postea si est malis moribus, est incassum exornata. Mores obsceni sædant magis ornamenta, quam lutum: si est formosa est satis ornata. PHILO. Nimis diu differo amicum adire. Quid facitis hic vos ambæ? PHILE. Me exorno ut tibi placeam. PHILO. Es satis ornata. Ingredere tu in ades, atque aufer hæc ornamenta; sed mea voluptas, mea Philematium, mihi libet bibere tecum. PHILE. Per ædem Pollucis, mihi libet etiam bibere tecum; nam quod tibi placet, idem mihi placet, mea jucunditas. PHILO. Hem, illud dictum emtum viginti minis vile est. PHILE. Da mihi, quæso, decem: volo tibi dare hoc dictum bene emtum. PHILO. Sunt etiamnum decem minæ apud te, id subductis rationibus deprehendes, dedi triginta minas pro tua libertate. PHILE. Cur exprobras?

127 *Phylolaches nequit emat* B. 1.—129 C. *nollit*. B. 1. C. C. 2. *te ultro*.—130 P. *atate* C. 2. et C. a m. pr. *turpi* B. 1. C. et C. 2.—133 C. et C. 2. *ceno continunt*; B. 1. *ceno concinunt*; C. a m. sec. et Exc. Pll. *ceno continent*.—134 *Nam ne si* B. 1. et C. 2. *Nam nisi* C. *abst. manu* Pll.—136 C. 2. *sed voluntas*.—137 *Philomatium* C.—138 *Libet* edd. vett. contra codd.—139 PHILO. *jam istuc* B. 1.—140 B. 1. *decum be ne*; C. *decum bene*; C. 2. *decumbe ne*.—142 B. 1.

NOTÆ

130 *Ætas*] Senectus.

PHILO. Egone id exprobrem, qui mihimet cupio id opprobrarier?

Nec quicquam argenti locavi jam diu usquam æque bene.

PHILE. Certe ego, quod te amo, operam nusquam melius potui ponere. 145

PHILO. Bene igitur ratio accepti atque expensi inter nos convenit.

Tu me amas, ego te amo; merito id fieri uterque existumat.

Hæc qui gaudent, gaudeant perpetuo suo semper bono:

Qui invident, ne unquam eorum quisquam invideat prorsus commodis.

PHILE. Age accumbe igitur: cedo aquam manibus, puer appone hic mensulam. 150

Vide, tali ubi sint: vin' unguenta? PHILO. quid opus est? cum stacta accubo.

Sed estne hic meus sodalis, qui huc incedit cum amica sua?

Is est. Callidamates cum amica, eccum, incedit: euge, oculus meus:

PHILO. *Egone exprobrarem id, quin velim mihimet probro verti exprobrationem? non posui ulla in re jampridem tam bene ullam pecuniam.* PHILE. *Equidem non potui melius collocare operam, quam in te amando.* PHILO. *Itaque in rationibus rerum acceptarum et expensarum consentimus ambo. Tu me amas, ego te amo: uterque putat fieri jure: qui latantur hæc ita esse, fruuntur perpetua felicitate: qui invident, nunquam ullus prorsus invident eorum commodis.* PHILE. *Age accumbe igitur; da aquam manibus puer; appone hic mensam parvam; vide ubi sint tui. Visne unguenta?* PHILO. *Quid opus est? accumbo cum stacta; sed estne ille meus sodalis, qui accedit huc cum sua amica? ipse est, ecce Callidamates acce-*

quor exprobas.—143 Gronov. errore typogr. quin mihimet. Pll. opprobrarier.—144 B. 1. tandiu.—145 Idem codex, quoque te amo opera manus quam melius.—148 Hacc B. 1.—149 Hic vs. et seq. transpositi sunt in B. 1. et Pll. prorsus Pll. commodi B. 1. et Pll.—150 Pll. puer a. h. mensam.—151 Vide tu an ibi sint unguenta B. 1. stacte C. a m. sec. sic apud te accubo Sambuc. quom sic apud te accubo B. 1.—153 Is est Call. Pll. Is est, est Call. al. ap. Pareum. cum amica ut

NOTE

148 *Hæc qui gaudent*] Id est, his. Cælius Ciceroni. 'In theatrum Curionis Hortensius introivit, puto, ut gaudium suum gauderemus.' Terentius: 'Hunc scio mea solide solum gavisurum gaudia.'

149 *Qui invident*] Martialis: 'Omibus invidetas, livide, nemo tibi.'

151 *Stacta*] Succus e cinnamomo et myrrha, aliisque odoratis arboribus incisis stillans. Α σταῦρω, stillo.

Conveniunt manuplares, eccos! prædam participes petunt.

dit cum amica. Euge, amicissima: manipulares conveniunt; ecce petunt prædam communi Marte.

~~~~~

incedit B. 1.—154 C. supra lin. manipulares.

ACTUS PRIMI SCENA QUARTA.

CALLIDAMATES, DELPHIUM, PHILOLACHES,
PHILEMATIUM.

CA. ADVORSUM venire mihi ad Philolachem
Volo tempori: audi: hem, tibi imperatum est.
Nam illic ubi fui, inde effugi foras;
Ita me ibi male convivii sermonisque
Tæsum est: nunc comissatum ibo ad Philolachetem, 5
Ubi nos hilari ingenio et lepide accipiet.
Ecquid tibi videor, mamma, madere? DE. semper
Istoc modo moratus vivere debebas.
CA. Visne ego te, ac tute me amplexare?

CA. Volo te venire mature obriam mihi apud Philolachem. Audi: hem tibi id mandatum est. Nam exasi foras inde ubi eram; adeo me tædui ibi epularum, sermonisque; nunc pergam cænatum apud Philolachem, qui nos excipiet animo læto et alacri. Nonne tibi videor, Delphium, ebrius? DE. Oportebat te semper tenere hanc rationem vitæ. CA. Visne ut ego te complectar, et tu me amplexare? DE.

~~~~~

1 Nonnulli veniri, contra codd.—2 Pll. temperi. B. 1. audi en tibi.—3 Nam illi C. C. 2. et B. 1. ubi sunt B. 1.—5 Cesunt nunc commessatum B. 1. Pertæsum'st nunc al. contra codd.—6 B. 1. et lepido; Pll. ilari ingenio et lepida.—7 Hecquid tibi Pll. mammam adire B. 1. C. et C. 2. mammam adere C. a m. pr. mamma madere Schobing.—8 Pll. vite debeas; unde Pareus tute debeas; B. 1. vitæ debeas.—9 Pll. ac tu me amplectere; B. 1. ac tute me amplexere; al. an tute.

NOTÆ

7 *Mamma*] Sic mater est semper appellata apud veteres, et puerile apud nos verbum inde sumtum est, *maman*; quod etiamnum ab utroque sexu etiam adultiore, etiam conjugato, Parisiis solet usurpari. Dictum hoc a mamma, quam vocat A. Gellius 'fontem illum sanctissimum corporis, humani generis educatorem.'

8 *Istoc modo moratus*] Id est, oportebat semper te proripere a cœtu et consuetudine helluonum, ut mox temet proripuisti, non tantum divitiarum dilapidasse.

DE. Si tibi cordi est facere, licet. CA. lepida es. 10

Duce me amabo. DE. cave ne cadas, asta.

CA. Oh! ocellus es meus, tuus sum alumnus, mel meum.

DE. Cave modo, ne prius in via accumbas,

Quam illic, ubi lectus est stratus, coimus.

CA. Sine sine cadere me. DE. sino: sed et hoc, quod
mihi in manu est: 15

Si cades, non cades quin cadam tecum.

Jacentes tollet postea nos ambos aliquis.

Madet homo. CA. tun' me ais, mamma, madere?

DE. Cedo manum, nolo equidem te affligi.

CA. Hem tene, age, i simul: quo-d ego eam, an scis? 20

DE. Scio. CA. in mentem venit modo; nempe domum eo

Comissatum. DE. immo. CA. istuc quidem jam memini.

PHILO. Num non vis obviam me hisce ire, anime mi?

Illi ego ex omnibus optume volo: jam

Revortar. PHILE. diu est jam id mihi. CA. ecquis hic
est? 25

PHILO. Adest. CA. eu, Philolaches, salve amicissime

Si libet facere, volo. CA. Es scita. Duc me quæso. DE. Vide ne corruas, con-
siste. CA. Oh! es meus ocellus: sum tuus alumnus, meum mel. DE. Vide ne
decumbas in itinere, antequam illuc perveniamus ubi lectus est compositus. CA.
Paterc me ruere. DE. Patior: sed et id faciam, quod possum: si rues, non rues,
quin ruam tecum. Deinde aliquis nos tollet ambos stratos humi. Homo ebrius est.
CA. Dicisne me temulentum esse, mamma? DE. Da manum; nolo sane te ca-
dere. CA. Hem accipe, age, eamus simul; an scis quo ego vadam? DE. Intel-
ligo. CA. Recordor jam, nempe eo domum ad epulandum. DE. Immo. CA.
Sane jam recordor id. PHILO. Num non vis me occurrere his, mi anime? Ego
illi fausta apprecor in omnibus, jam redeo. PHILE. Id jam est mihi diuturnum.
CA. Quis est ille? PHILO. Adest. CA. Heu Philolaches, salve amicissime mihi

//////////

—10 Pll. corde est; unde Pareus cordi 'st.—12 Oho! Hocellus Pll.—13 C. in
via accubas; C. 2. vivia acubas.—14 Quam illi Pll. Quam illic C. a m. sec.—
15 CA. Sine cadere me: sed et hoc quod mihi in manu est Venet. 1. quod tibi est
in manu al. me sines et hoc B. 1.—17 Jacentis B. 1.—18 B. 1. tun mea vis mam-
mam adere; C. 2. mea his. Vid. sup. ad vs. 7.—20 Em tene Pll. En tene Sam-
buc. En tene age simul quod eam B. 1. i, i simul Pll. quo'd Pll. ita ut τὸ δ' hia-
tum impediatur, ut sæpe alias.—21 C. 2. domu.—22 Commessatum B. 2.—23
Idem codex, me obviam. Pll. his eire.—24 Illico ex Pll. et B. 1.—25 PHILE.

NOTÆ

14 Coimus] Alii convivis; id est, diu, id est, diuturnum mihi videtur:
lectus est illic stratus pro convivis. quasi dicas; ce jam est pour moi un

25 Diu est jam id] Id est, id jam, diu.
quod brevitem notat temporis, est

Mihi hominum omnium. PHILO. Di te ament: accuba,
 Callidamates: unde agis te? CA. unde homo ebrius.
 PHILO. Probe quin amabo accubas, Delphium mea.
 CA. Date illi, quod bibat: dormiam ego jam. 30
 PHILO. Num mirum aut novom quidpiam facit? quid ego
 Hoc faciam postea, mea? DE. sic sine eumpse. PHILO.
 age tu,
 Interim da ab Delphio cito cantharum circum.

omnium hominum. PHILO. Dii te ament; accuba, Callidamates. Unde venis?
 CA. Unde homo temulentus. PHILO. Probe quin amabo accubis, mea Del-
 phium. CA. Date illi potum: ego jam dormiam. PHILO. Num facit mirum,
 aut aliquid novum? quid ego faciam deinde hoc, mea Delphium? DE. Sine eum
 ipsum sic. PHILO. Age tu interim, cito circumfer cantharum a loco in quo sedet
 Delphium.

//////////

vive jam id B. 1.—26 Euphilolaches B. 1.—27 Mi omnium hominum B. 1. Mihi
 omnium hominum Pll.—30 Da illi Pll. et B. 1. Lacuna est post bibat in C.—
 31 Num m. hic Pareus et al. vett. contra codd.—32 Hoc deest in B. 1. sine
 eum ipse Pll. et B. 1. al. ap. Pareum, sic sine eum quiescere. PHILO. age, &c.
 Mox tu deest in B. 1.—33 B. 1. da Delphio.

NOTÆ

28 Unde agis te] Id de iis qui ægre
 incedunt.

33 Da ab Delphio cantharum circum]
 Circumda, circumfer. Συμπερίφορα
 dicebantur hæ poculorum circumlatio.

nes; περισθῆναι, in orbem bibere. Apu-
 leius: ' Ut primum occursoriam po-
 tionem labris contigerat.' Sidonius,
 ' Bacchoque rotato.'

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

TRANIO, PHILOLACHES, CALLIDAMATES, DELPHIUM,
 PHILEMATIUM, PUER.

TR. JUPPITER supremis summis opibus atque industriis
 Me perisse, et Philolachetem cupit herilem filium.
 Occidit spes nostra, nusquam stabulum est confidentiæ,

TR. Summus Jupiter decrevit omni ope et ratione me perdere, et Philolachetem
 filium heri. Spes nostra est eversa. Est nullus locus fiduciæ; ne salus quidem

NOTÆ

3 Stabulum confidentiæ] Id est, sta-
 tio confidenti aperta. Stabulum a
 stando. Statio locus in quo consis-
 tat ipsa confidentia, audacia.

Nec salus nobis saluti jam esse, si cupiat, potest :

Ita mali mœroris montem maxumum ad portum modo 5

Conspicatus sum: herus advenit peregre: periit Tranio.

Ecquis homo est, qui facere argenti cupiat aliquantum
lucri.

Qui hodie sese excruciaci meam vicem possit pati?

Ubi sunt isti plagipatidæ, ferritribaces viri?

Vel isti, qui hastis trium nummorum causa subeunt sub
falas, 10

Ubi aliqui quindenis hastis corpus transfigi solent ?

Ego dabo ei talentum, primus qui in crucem excucurrerit ;

Sed ea lege, ut affigantur bis pedes, bis brachia.

Ubi id erit factum, a me argentum petito præsentarium.

Sed ego sumne ille infelix, qui non curro curriculo do-
mum? 15

ipsa potest esse saluti, etiam si vellet; adeo magnum cumulum mœoris vidi mox in portu. Videlicet herus reversus est a peregrinatione. Tranio occidit. Nul-lusne est, qui velit lucrari nonnullam pecuniam, ut patiatur hodie sese in crucem agi in meum locum? Ubi sunt illi servi, tam patientes plagarum, ferrum terere soliti? Aut isti qui accedunt ad altissimas turres pro tribus assibus inter phala-ricas, ubi nonnullorum corpora solent transverberari quindecim phalaricis? Ego dabo talentum ei, qui primus acceleraverit ad crucem; sed ea conditione, ut ejus pedes affigantur binis clavis, binis brachia: cum primum id erit factum, postulet pecuniam præsentem: sed nonne sum insanus, qui non contendo velociter in aedes?

.....

5 Ita alium erroris B. 1.—8 B. 1. et Sambuc. excruciarī me animo possit; C. e. meum vice.—9 B. 1. plagipati deferri tribaces.—10 B. 1. causa venit subfalsa; Pll. sub falsa.—11 Ubi aliqui quinque denis B. 1. et Pll. Uhi a. quindenis C. a m. sec. solet B. 1.—13 B. 1. et Sambuc. ut obfringantur; Pll. ut offigantur.—

NOTÆ

9 *Plagipatidæ*] A 'plaga' et 'patior:' sic dicti servi, quod in perfrendis verberibus et plagis ferrei viderentur.

Ferritribaces] Id est, indurati in servitute, ita ut catenæ quibus essent vincti, usu diuturno essent detritæ. Hæc autem vox hybris est, mixta e Latino ‘ferrum,’ et Græco, *tribw*, *tero*. Tam raræ autem sunt in sæculis Latinitatis melioribus hæ voces, quam frequentes in sequioribus.

10 *Trium nummorum*] Quotidianum

militum stipendium notat servus, quod erat assium trium, et irridet amentiam eorum, qui tam exiguo pretio sibi proposito alacres periculum capitis adeunt.

Falas] Vetus verbum, quod turrim significat, unde et teli genus oppugnandis propugnandisque turribus idoneum, 'falaricum' appellatur. Virgilius: 'Sed magnum stridens contorta falarica venit Fulminis acta modo.'

PHILO. Adest opsonium : eccum Tranio a portu redit.

TR. Philolaches. PHILO. quid est? TR. et ego et tu.

PHILO. quid et ego et tu? TR. periiimus.

PHILO. Quid ita? TR. pater adest. PHILO. quid ego ex te audio? TR. absumti sumus.

Pater, inquam, tuus venit. PHILO. ubi est is, obsecro te? TR. adest.

PHILO. Quis id ait? quis vidit? TR. egomet, inquam, vidi. PHILO. vae mihi! 20

Quid ego ago? TR. nam quid tu, malum, me rogitas, quid agas? accubas.

PHILO. Tun' vidisti? TR. egomet, inquam. PHILO. certe? TR. certe, inquam. PHILO. occidi,

Si tu vera memoras. TR. quid mihi sit boni, si mentiar?

PHILO. Quid ego nunc faciam? TR. jube hæc hinc omnia amolirier.

Quis istic dormit? PHILO. Callidamates. TH. suscita istum, Delphium. 25

DE. Callidamates, Callidamates, vigila. CA. vigilo: cedo ut bibam.

PHILO. Adest edulium; ecce Tranio revertitur a portu. TR. Philolaches. PHILO. Quid est? TR. Et ego et tu. PHILO. Quid et ego et tu? TR. Occidimus. PHILO. Quare? TR. Adest pater. PHILO. Quid ego audio ex te? TR. Sumus perdit. Tuus pater inquam venit. PHILO. Ubi est ille, quæso? TR. Adest. PHILO. Quis ait id? Quis vidit? TR. Egomet, inquam, vidi. PHILO. Vae mihi, quid faciam ego! TR. Quare petis a me quid agas, malum? accubas. PHILO. Tunc vidisti? TR. Egomet, inquam. PHILO. Certene? TR. Certe, inquam. PHILO. Occidi, si tu dicis vera. TR. Quid sit boni, si mentiar? PHILO. Quid agam ego jam? TR. Jube averti omnia hæc; quis dormit hic? PHILO. Callidamates. TR. Excita illum, Delphium. DE. Callidamates, Callidamates,

15 Pronomen ille deest in quibusdam edd.—16 Al. Tranionem.—17 TR. ego et tu. PHILO. quid ego et tu B. 1. et Pll. perimus in iisdem codd.—18 Pll. et te audio.—19 B. 1. ubi is est. Mox, te deest in eodem codice.—21 Quid ego agam B. 1. num quid tu Pll. numquid tu B. 1.—22 Tu en vidisti B. 1. alterum certe deest in Pll.—23 B. 1. si mentirer; Pll. si mentirer.—25 Quid istic Pll.

NOTÆ

16 Adest opsonium] Missus videlicet Tranio a Philolachete ad comparanda edulia revertitur, et antequam per tempus licuerit hero dicere se vi-

disse senem reversum ex Ægypto, Philolaches gaudet, quasi reversus Tranio pro eduliis non attulisset tristissimum nuntium.

DE. Vigila: pater advenit peregre Philolachæ. CA. valeat pater.

PHILO. Valet ille quidem, atque ego disperii. CA. disperisti? qui pote'st?

PHILO. Quæso edepol, exurge: pater advenit. CA. tuus venit pater?

Jube abire rursum: quid illi reditio etiam huc fuit? 30

PHILO. Quid ego agam? pater jam hic me offendet miserum adveniens ebrium,

Ædes plenas convivarum et mulierum: miserum est opus, Igitur demum fodere puteum, ubi sitis fauces tenet;

Sicut ego adventu patris nunc quæro, quid faciam miser.

TR. Ecce autem hic deposuit caput, et dormit: suscita. 35

PHILO. Etiam vigilas? pater, inquam, aderit jam hic meus.

CA. ain' tu, pater?

Cedo soleas mihi, ut arma capiam: jam pol ego occidam patrem.

PHILO. Perdis rem: tace, amabo: abripite hunc intro acutum inter manus.

CA. Jam, hercle, ego vos pro matula habebo, nisi mihi matulam datis.

excitare. CA. Excitor: da mihi potum. DE. Excitare: pater Philolachæ reversus est a peregrinatione. CA. Pater valeat. PHILO. Sane ille valet, et ego occidi. CA. Occidisti? quomodo potest fieri? PHILO. Surge, obtestor per ædem Pollucis: pater reversus est. CA. Tuus pater venit? impera illi ut proficiscatur denuo; quare ille rediit huc? PHILO. Quid faciam ego? pater reversus me reperiet hic jam ebrium infelicem, domum refertam convivis et mulieribus. Est res acerba fodere puteum, tum cum sitis occupat fauces; quemadmodum ego laboro nunc, adveniente patre, quid moliar infelix. TR. Ecce vero hic reclinavit caput, et indormiscit; excita. PHILO. Heus tu, excitare? Meus pater aderit jam hic. CA. Aisne tu pater? Da mihi calceos, ut accipiam arma: jam interficiam patrem. PHILO. Evertis negotium: sile, rogo: auferte hunc in ædes cito inter manus. CA. Per Herculem ego vos habebo pro matula, nisi mihi detis matulam. PHILO. Occidi.

Callidates edd. vett.—26 Al. ap. Pareum, evigila; al. evigilo.—27 Philolache Pll. Philoluchis edd. vett.—28 Pronomen ego deest in Pll. et B. 1. bisperisti Pll.—30 C. 2. et etiam huc.—33 Hic vs. deest in codd. B. 1. C. 2. et Schöbinger. extat vero in C.—34 Si ut ego B. 1.—35 Pareus et al. deposivit; Pll. et B. 1. deposuit; C. inter lin. ivit.—36 B. 1. vigila. C. 2. adheret pro aderit.—

NOTÆ

32 *Miserum est opus*] *Extremæ demeritiæ est, non providere futuræ necessitati, sed expectare dum op-* *primat. Quia interim dum puteum fodias, sitis, quæ fauces tenet, suffocat.*

PHILO. Perii! TR. habe bonum animum: ego istum le-
pide medicabor metum. 40

PHILO. Nullus sum. TR. taceas: ego, qui istæc sedem,
meditabor tibi.

Satin' habes, si ego advenientem ita patrem faciam tuum,
Non modo ne introëat, verum etiam ut fugiat longe ab
ædibus?

Vos modo hinc abite intro, atque hæc hinc propere amo-
limini.

PHILO. Ubi ego ero? TR. ubi maxume esse vis, cum
hac, cum istac eris. 45

DE. Quid est igitur? abeamus hinc nos. TR. non hoc
longe, Delphium.

Namque intus potate haud tantillo hac quidem causa
minus.

PHILO. Hei mihi, quam, istæc blanda dicta quo eveniant,
madeo metu!

TR. Potin' animo ut sies quieto, et facias quod jubeo?

PHILO. potest.

TR. Omnium primum, Philematium, intro abi, et tu Del-
phium. 50

DE. Morigeræ tibi erimus ambæ. TR. ita ille faxit Jup-
piter.

Animum advorte nunc tu jam, quæ volo accurarier.

TR. *Esto æquo animo, ego medebor recte isti timori.* PHILO. *Interii.* TR. *Sile, ego comminiscar quomodo expediam ista. Estne satis, si ego reddam patrem re-
versum adeo tuum, ut non modo non ingrediatur, sed etiam ut absistat procul a tec-
tis? Vos jam recedite hinc in ades, et auferte ista celeriter hinc.* PHILO. *Ubi ero
ego? TR. Ubi optes maxime esse, cum hac, cum ista.* DE. *Quid est ergo? De-
migremus nos hinc.* TR. *Nec latum quidem tuum digitum abesto, Delphium; nec
hibite ullatenus quidem minus in ædibus propterea.* PHILO. *Me miserum, quanto
metu insudo incertus quo exadant hæc mollia verba!* TR. *Potesne a te impetrare,
ut sis mente serena, et impleas quod mando?* PHILO. *Potest fieri.* TR. *Ante
omnia, Philematium, ingredi in ades, et tu Delphium.* DE. *Tibi erimus utra-
que obsequentes.* TR. *Ita Jupiter faciat! tu jam animadvertite quæ cupio fieri:*

39 C. a m. sec. *detis*.—40 B. 1. *medicabo*; C. 2. *meditabo*; C. *meditabor*.—
41 *Nullum sum* Pll. *sede medicabo* B. 1. *medicabor* Schopp. et Sambuc. *medi-
tabor* Pll.—45 *Parens* et al. *tu cum istac*, contra codd.—46 C. 2. a m. pr. *hoc
linge*; al. ap. *Pareum*, *hoc ungue*.—47 *Nam metuis potare* B. *Nam entus potare*
C. 2. *Nam intus potare* C. *haut tantillo* C. *haut an illo* C. 2.—48 *Ei mihi quom
Pll. Hei m. commista hæc blanda* B. 1. *ista hæc* C. 2.—49 Pll. et B. 2. *ut sis.
C. faties*, et a m. sec. *fatias*.—52 Edd. *quædam veti. advertito*, contra codd.

Omnium primumdum ædes jam fac occlusæ sient :

Intus cave muttire quenquam siveris. PHILO. curabitur.

TR. Tanquam si intus nemo natus in ædibus habitet.

PHILO. licet. 55

TR. Neu quisquam responset, quando hasce ædes pultabit senex.

PHILO. Nunquid aliud ? TR. clavem mihi harunce ædium Laconicam

Jam jube efferri intus : hasce ego ædes occludam hinc foris.

PHILO. In tuam custodiam meque et meas spes trado, Tranio.

TR. Pluma haud interest, patronus, an cliens probior siet 60

Homini, quoi nulla in pectore est audacia.

Nam quoivis homini, vel optumo, vel pessumo,

Quamvis desubito facile est facere nequiter :

(Clavem cedo, atque abi intro, atque occlude ostium)

Verum id videndum 'st, id viri docti est opus, 65

Quæ designata sint et facta nequitia,

nunc ante omnia, cura ut ædes sint jam obseratæ, vide ne patiaris quenquam musitare in ædibus. PHILO. Fiet. TR. Quemadmodum si nemo maneret intus. PHILO. Esto. TR. Neve quivis respondeat, quando senex impellet hasce fores. PHILO. Vis aliud ? TR. Manda jam mihi apportari ab ædibus clavem Laconicam harum ædium, ego occludam has ædes ab hac parte foris. PHILO. Me committo, et meas spes, in tuam tutelam. TR. Parum refert, si homo, qui nullam constantiam gerit in animo, habeat patronum, aut clientem præstantem ; nam est promptum cuivis homini, sive bono, sive malo, facere nimis fortiter, quamvis derpente : cedo clavem, et ingredi in ædes, et junge januam. Verum curandum est, et est viri periti efficere ne in iis quæ proposuit facere nefarie, aliquid accadat propter quod

~~~~~

—54 Pll. *mittire*.—55 B. 1. *natus nemo*.—56 B. 1. *respondet*. C. 2. *ædes putabit*.—57 B. 1. *clavim m. h. edium hac omni causa*. C. *harum* ; C. 2. *harunc*.—60 B. 1. *proprior siet* ; et sic Pll. a m. pr. sed postea *propior*.—63 B. 1. *de subito*.—64 Hic versus deest in Bipont.—66 C. a m. pr. *dissignata* ; C. a m. sec. et C.

NOTE

57 *Clavem Laconicam*] Clavim majorem et principem qualis extimarum ædium, sub qua una clave omnia quæ intus sunt minoribus clavibus occlusa continentur : cum autem ejusmodi clavis sit fere ceteris impolitior, et

minus elegans, Laconica dicitur, quia amabant Lacedæmones artis opera rudia et impolita ; unde non runcina, sed securi tantum tigna domorum poliri volebant.

Ne quid patiat, quamobrem pigeat vivere:
 Tranquille cuncta, et ut proveniant sine malo.
 Sicut ego efficiam, quæ facta hic turbabimus,
 Profecto ut liqueant omnia et tranquilla sint, 70
 Neque quicquam nobis pariant ex se incommodi.
 Sed quid tu egrederis? perii! o! jam jam optume
 Præceptis paruisti! Pu. jussit maximo
 Opere orare, ut patrem aliquo absterres modo,
 Ne introiret: adest. Tr. quin etiam illi hoc dicito, 75
 Facturum me, ut ne etiam aspicere ædes audeat;
 Capite obvoluto ut fugiat cum summo metu:
 Clavim cedo, atque abi hinc intro, atque occlude ostium;
 Et ego hinc occludam: jube venire nunc jam.
 Ludos ego hodie vivo præsentem hic seni 80
 Faciam, quod credo mortuo nunquam fore.
 Concedam a foribus huc, hinc speculabor procul,

pigeat lucis, sed ut omnia fluant pacifice, et citra incommodum; quemadmodum ego conabor, ut quæ hic misererim, eadem omnia aperta sint et tranquilla; nec nobis afferant per sese ullum detrimentum. Sed quare egrederis tu? interii! o! jam jam diligentissime obtemperasti mandatis! Pu. Philolaches mandavit etiam atque etiam orare, ut quoquomodo perterrefacias sic patrem, ut non ingrediatur: adest. Tr. Referto quoque illi me operam daturum, ut non audeat quidem conspiceræ ædes; sed fugiat cum maximo timore capite involuto. Da clavim, et abi hinc in ædes, et jube januam; ego vero obserabo ab hac parte. Sine jam senem venire; ego exhibebo hodie ludos huic seni vivo et spectanti, quos credo exhibendos nunquam mortuo. Recedam in hunc locum secus fores, eminus observabo occasionem impo-

2. dissignita. B. 1. a m. pr. sunt. Donza facta nequiter; al. facta nequia.—67 Ne quid ponatur B. 1. Ne quid potiat C. Ne quid patiat C. a m. sec. et C. 2. Ne quid pariant, vel potiantur, al. ap. Pareum.—68 C. si nemo malo; C. 2. sine momolo.—71 C. 2. et B. 1. ex ei; C. ex eis.—72 Sed quid tute Pareus et al. vett. contra codd. perio C. a m. pr. et C. 2. egredere spero jam jam B. 1.—73 Pareus et al. vett. cum Bipont. herus jussit. Margo cod. C. jussit maxima ope te orare.—74 Al. ap. Pareum, patrem al. ut abst.—75 Cam. Ne introiret ædes; al. Ne i. ad se, contra codd.—76 Pronomen me deest in B. 1. C. et C. 2.—77 Al. summo cum, contra codd.—78 Clavem nonnulli ut sup. vs. 64.—80 Pll. senec; C. a m. sec. seni.—81 Faciam quodocdo B. 1. Fatiam quo-d cdo C.

NOTÆ

77 Capite obvoluto] Caput operiebant in turpi re deprehensi, summo pudore affecti. Socrates in Phædro de amore verba facturum, caput operit: sic in rebus desperatis. Horatius: 'Nam male re gesta, cum vel-

lem mittere operto Me capite in flumen.' Morte damuati, Livius: 'I, lictor, colliga manus, caput obnubito, arbori infelici suspendito.' Hic timore percitus, caput involvet.

Unde advenienti sarcinam imponam seni.

nendæ sarcinæ seni advenienti.

////////

a m. pr. et C. 2. *quod credo* C. a m. sec. *quos credo* al. ap. Pareum.—82. 83. 'Hi duo postremi versus in C. seorsim ponuntur interjecta superius linea vacua, in qua notatum TRANIO; sed C. 2. annectit præcedentibus.' Pareus.

NOTÆ

83 *Sarcinam*[*imponam*] Id est, imponam seni, fallam senem.

=====

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

THEUROPIDES, TRANIO.

TH. HABEO, Neptune, gratiam magnam tibi,

Quom me amisisti a te vix vivum modo.

Verum si posthac me pedem latum modo

Scies imposisse in undam, haud causa illico 'st,

Quod nunc voluisti facere, quin facias mihi.

5

Apage, apage te a me: nunc jam post hunc diem,

Quod crediturus tibi fui, omne credidi.

TR. Edepol, Neptune, peccavisti largiter,

Qui occasionem hanc amisisti tam bonam.

TH. Triennio post Ægypto advenio domum:

10

TH. *Tibi ago maximas gratias, o Neptune, quia me mox dimisisti a te, tametsi vix viventem; sed si in posterum me committam fluctibus, vel latum pedem, non est quod mihi non facias illico, quod voluisti nuper facere. Abi, abi a me; nunc tibi commisi omnia, quæ tibi fui commissurus imposterum.* TR. *Per ædem Pollucis, Neptune, magnopere errasti, qui perdidisti hanc occasionem adeo commodam.* TH. *Revertor ex Ægypto domum meam a tribus annis. Spero fore ut recipiar optatus*

////////

1 Edd. quædam vett. *magnam gratiam*, contra codd.—2 C. a m. pr. et C. 2. *ad te vix vivum*; al. *vix a te vivo*; C. a m. sec. et B. 1. *a te vix vivum*. Grut. *Quoniam me*, &c.—4 *Si es imposisse* Pl. *Scies imposuisse* B. 1. *hau causa* C. et C. 2. *illico est* B. 1. *ilico 'st* C.—6 *Apage ac age te* B. 1.—8 B. 1. *peccavisti ju-*

NOTÆ

3 *Pedem latum*] Juvenalis: 'I nunc, et ventis animam committe, dolato Confusus ligno, digitis a morte remotus Quatuor aut septem, si sit la-

tissima tæda.'

4 *Imposisse*] Id est, imposivisse, vetus.

Credo, expectatus veniam familiaribus.

TR. Nimio edepol ille potuit expectatior

Venire, qui te nuntiaret mortuum.

TH. Sed quid hoc? occlusa janua est interdus?

Pultabo: heus, ecquis istas aperit mi fores? 15

TR. Quis homo est, qui nostras ædes accessit prope?

TH. Meus servos hic quidem est Tranio. TR. o Theu-
ropides

Here, salve: salvom te advenisse gaudeo.

Usquene valuisti? TH. usque, ut vides. TR. factum
optume.

TH. Quid vos? insanine estis? TR. qui dam? TH. sic,
quia 20

Foris ambulatis: natus nemo in ædibus

Servat, neque qui recludat, neque qui respondeat.

Pultando pedibus pæne confregi hasce ambas. TR. eho,

An tu tetigisti has ædes? TH. cur non tangerem?

Quin pultando, inquam, pæne confregi fores. 25

*a meis domesticis. TR. Per ædem Pollucis poterat venire magis optatus, qui af-
ferret nuntium tuæ mortis. TH. At quid est hoc? Janua est juncta per diem?
pulsabo. Heus, ecquis mihi patefaciat hanc januam? TR. Quis est ille, qui acces-
sit ad nostras fores? TH. Adest Tranio meus famulus. TR. O Theuropides
here, salve: lætor te reversum esse incolumem. Semperne sanus fuisti? TH. Sem-
per, sicut aspicias. TR. Est bene. TH. Quid? Estisne vos amentes? TR. Qua-
re? TH. Quoniam versamini sic extra ædes, et nullus est in ædibus, qui eas ser-
vet, neque qui aperiat, neque qui respondeat; propemodum confregi has duas valvas
pulsando calcibus. TR. Eho, an tu tetigisti has fores? TH. Quare non tan-
gerem? Immo fere comminui januam pulsando. TR. Tetigistine? TH. Tetigi,*

////////

*giter.—12 N. pol ille in eodem codice.—15 C. a m. pr. eus hecquis ista peritin
fores; C. 2. ecquis ista perii in fores; Pl. aperit in fores. Pronomen mi deest
in B. 1.—18 Here, galte C. et C. 2. Persalve B. 1.—19 Usque invaluisti B. 1.
C. et C. 2.—20 B. 1. insanini estis; Pl. insanin' estis.—23 Edd. quædam vet.
confregi assulus; codd. Schopp. B. 1. et edd. ant. confregi hasce ambas; C.
et C. 2. confrigi asce ambas.—24 An tute tetigisti Parei 3. An tete tetigisti C.*

NOTÆ

14 *Occlusa janua*] Januæ erant
duæ: una in quam de vicis gradus
fiebat, et quæ etiamnum a nostris
exterior dicitur; altera interior: hæc
semper erat clausa; illa nunquam,
nisi aut noctu, aut cum vacuæ essent

ædes, et claudebatur Laconica clavi,
de qua superiori scena.

21 *In ædibus Servat*] Nonius: 'Ser-
vare, est solente ac suspiciose ob-
servare.'

TR. Tetigistin'? TH. tetigi, inquam, et pultavi. TR. vah!
TH. quid est?

TR. Male hercle factum. TH. quid est negotii? TR. non
potest

Dici, quam indignum facinus fecisti et malum.

TH. Quid jam? TR. fuge obsecro, atque abscede ab
ædibus:

Fuge huc, fuge ad me propius: tetigistin' foreis? 30

TH. Quomodo pultare potui, si non tangerem?

TR. Occidisti, hercle. TH. quem mortalem? TR. omnes
tuos.

TH. Di te Deæque omnes faxint cum isto omine!

TR. Metuo, te atque istos expiare ut possies.

TH. Quamobrem? aut quam subito rem mihi apportas
novam? 35

TR. Et heus, jube illos illinc, amabo, abscedere.

TH. Abscedite. TR. ædes ne attingite: tangite

Vos quoque terram. TH. obsecro, hercle, quin eloquere.

inquam, et impuli. TR. Vah! TH. Quid est? TR. Per Herculem male fecisti. TH. Quid est rei? TR. Non potest dici, quam grave facinus commisisti et durum. TH. Cur? TR. Fuge, amabo, atque absiste ab tectis: accelera huc, accelera propius ad me: tetigistine fores? TH. Quomodo potui pulsare, nisi tetigi? TR. Interfecisti per Herculem. TH. Quem hominem? TR. Cunctos tuos. TH. Omnes Dii et Deæ te occidant, cum tuo omine! TR. Vereor ne non valeas te purgare et istos. TH. Quare? quid novi mihi renuntius derepente? TR. Et heus, quæso manda illos illinc absistere. TH. Absistite. TR. Ne vos attingite domum; tangite etiam terram. TH. Per Herculem, quare non aperis, amabo, quid sit?

et C. 2.—25 C. a m. pr. et C. 2. *confrigi*.—28 *Dici inquam* B. 1.—30 Codd. ap. Pareum, *ad me propitius*.—33 C. 1. a m. pr. et C. 2. *axint c. isto homine*; B. 1. *perduxint c. istoc homine*. Edd. quædam vett. *perduant*, vel *perduxint*.—36 *Eheus* C. 2. et C. 1. a m. sec. *Et tu heus* C. 1. a m. pr. *Eheu* al. ap. Pareum.—37 *Apscedite* C. 2. *ne atigate* C. 1. 2. *ne atligate* codd. Grut. *ne attigatis* al. vett. *ne attingite* C. 1. a m. sec.—38 *Parei* 3. *eloquere jam*, contra codd.

NOTE

33 *Di te Deæque omnes faxint*] Dixit Tranio ante, 'Occidisti et omnes tuos.' Respondet Theuropides, Dii et Deæ faciant, ut ipse occidas tuo omine. Nam e meis.

36 *Jube illos*] Id est, comites tuos, quos ex Ægypto tecum adduxisti.

37 *Tangite terram*] Genus quoddam venerationis erat et cærimonix terram tangere in iis rebus, quæ ad Deos Inferos, ac mortuos pertinent. Macrobr. 'Cum tellurem dicit, manibus terram tangit.'

TR. Quia septem menses sunt, cum in hasce ædes pedem
Nemo intro tetulit, semel ut emigravimus. 40

TH. Eloquere, quid ita? TR. circumspice dum, nunquis
est

Sermonem nostrum qui aucupet. TH. tutum probe est.

TR. Circumspice etiam. TH. nemo est, loquere nunc jam.

TR. Capitalis cædis facta est. TH. quid est? non in-
tellego.

TR. Scelus, inquam, factum 'st jamdiu antiquom et ve-
tus: 45

Antiquom: id adeo nos nunc factum invenimus.

TH. Quid istuc est, sceleste? aut quis id fecit? cedo.

TR. Hospes necavit hospitem captum manu;

Iste, ut ego opinor, qui has tibi ædeis vendidit.

TH. Necavit? TR. aurumque eii ademit hospiti, 50

Eumque hic defodit hospitem ibidem in ædibus.

TH. Quapropter id vos factum suspicamini?

TR. Ego dicam, ausculta. Ut foris coenaverat

TR. Quia sunt septem menses, ex quo excessimus ex his ædibus, et nemo intulit in eas pedem. TH. Dic quare? TR. Circumspice, an non sit aliquis qui audiat nostrum sermonem. TH. Est bene securum. TR. Circumspice adhuc. TH. Nemo est: loquere jam. TR. Homicidium est perpetratum. TH. Quid est hoc? non video. TR. Crimen, inquam, antiquum et vetus perpetratum est jamdudum: antiquom quidem; sed nos modo cognovimus factum fuisse. TH. Quid est hoc scelus? aut quis id perpetravit? dic. TR. Hospes apprehendit hospitem, et manu interfecit: ille est, ut arbitror, qui tibi vendidit has ades. TH. Occidit? TR. Et eripuit aurum huic hospiti, et terræ condidit eundem hospitem, ibidem in ædibus. TH. Quare iuguramini vos id esse gestum? TR. Ego proferam; audi: Cum tuus

////////

—40 B. 1. et C. 1. a m. sec. *detulit*.—42 *Sermonum* C. a m. pr. *probest* B. 1.
—43 C. 1. *nuntiam pro nunc jam*.—44 *Capitalis ædis* edd. antiq. probante Gu-
lielm. C. *cedis* C. 1. 2. B. 1.—47 *Dissald. scelesti*. Verbum *fecit* deest in
B. 1. a m. pr.—48 *H. negavit* C. 1. 2. *H. necavit* B. 1. vide infra ad vs. 70.
—50 B. 1. C. 1. 2. *aurumque et ademit*; Pareus conj. *aurumque etiam*.—53 C.

NOTÆ

41 *Capitalis cædis*] Alii *Capitalis ædis*. *Capitalis* autem *ædis*, fit quan-
do in ea 'capital' admittitur. 'Homo
capitalis' est homo nefarius, qui 'cap-
ital' admisit. Festus: 'Locus ca-
pitalis est, ubi, si quid violatum est,
capite violatoris expiatur.'

45 *Scelus antiquom et vetus*] Anti-
quom et vetus duæ voces, quæ idem
ferme significant, ideo a Tranione
geminatæ, quia videri vult territus,
non solum vultu, sed etiam oratione.

47 *Quid istuc est, sceleste*] Id est,
quodnam est illud scelus?

- Tuus gnatus, postquam rediit a cœna domum,
 Abimus omnes cubitum, condormivimus : 55
 Lucernam forte oblitus fueram extinguere ;
 Atque ille exclamat derepente maximum.
 TH. Quis homo ? an gnatus meus ? TR. st, tace : ausculta
 modo.
 Ait venisse illum in somnis ad se mortuum.
 TH. Nempe ergo in somnis ? TR. ita : sed ausculta
 modo : 60
 Ait illum hoc pacto sibi dixisse mortuum.
 TH. In somnis ? TR. mirum quin vigilanti diceret,
 Qui abhinc sexaginta annis occisus foret.
 Interdum inepte stultus es.
 TH. Taceo. TR. sed ecce quæ ille inquit : 65
 Ego transmarinus hospes sum Diapontius.
 Hic habito : hæc mihi dedita est habitatio.
 Nam me Acheruntem recipere Orcus noluit,
 Quia præmature vita careo : per fidem
 Deceptus sum, hospes hic me necavit, isque me 70
 Defodit insepultum clam ibidem in hisce ædibus,

filius cœnavisset foris, postquam reversus est in aedes a convivio, proficiscimur cuncti cubitum, condormimus; forte oblitus fueram extinguere lucernam: continuo ille exclamat subito maxima voce. TH. Quis ille exclamat? Meusne filius? TR. st, sile: adhibe aures modo; affirmat filius illum mortuum venisse ad se in somnis. TH. Nimirum in somnis? TR. Etiam. At audi jam. Dicit eum sibi dixisse hoc modo mortuum. TH. In somnis? TR. Mirum quod non dicat vigilanti, qui fuerit interfectus abhinc sexaginta annis: nonnunquam demens es inepte. TH. Sileo. TR. At ecce quæ ille dicat: ego sum Diapontius hospes transmarinus, hic maneo: hoc domicilium est in mea potestate: Infernus noluit me admittere in Acherontem, quoniam interii fato immaturo: fraudatus sum propter fidem: hospes me obruncavit in hoc loco, idemque me terra obruit inhumatum occulte ibidem in hisce ædi-

////////

et C. 2. aut foris.—55 Idem codd. gubitum.—57 B. 1. de repente.—58 TR. sic tace B. 1. TR. si tace C. et a m. sec. Sed tace.—59 B. 1. ad sese.—60 Nempe ego B. 1. in somniis edd. quædam vett. contra codd.—61 B. 1. sibi dedisse.—62 C. 1. 2. qui vigilanti.—65 B. 1. illi ait.—68 Nam me in Parei 3. Orchus C. 1. 2.—69 Schopp. perfido; al. perfide; codd. vero B. 1. C. et C. 2. cum edd. antiq. per fidem.—70 B. 1. necavit, non negavit: et sic vs. 50. Vide supra ad

NOTE

71 *Defodit insepultum*] Id est, in honore adhibito. Virgilius: 'Hæc terram quidem defossum humavit, omnis quam cernis, inops, inhumata—sed non rite, id est, justo sepultura: que turba est.' Ubi 'inhumatus'

Scelestus auri causa: nunc tu hinc emigra:

Scelestæ hæ sunt ædes, impia est habitatio.

Quæ hic monstra fiunt, anno vix possum eloqui.

St, st! TH. quid, obsecro, hercle factum est? TR. concrepuit foris. 75

Hiccinne percussit? TH. guttam haud habeo sanguinis, Vivon me arcessunt ad Acheruntem mortui.

TR. Perii! illisce hodie hanc conturbabunt fabulam:

Nimis quam formido, ne manifesto hic me opprimat.

TH. Quid tute tecum loquere? TR. abscede ab janua. 80

Fuge, obsecro hercle! TH. quo fugiam? etiam tu fugis?

TR. Nihil ego formido: pax mihi est cum mortuis.

TH. Heus, Tranio! TR. non me appellabis, si sapis.

Nihil ego commerui, neque istas percussi foreis.

TH. Quæso quid ægre est? quæ res te agitat, Tranio? 85

bus, nefarius propter pecuniam; jam tu proficiscere hinc, hæ ædes sunt pollutæ, hæc habitatio est impia. Vix possum dicere uno anno monstra, quæ contingunt hic. St, st! TH. Quid factum est, amabo, per Herculem? TR. Janua concrepuit: estne qui pulsavit? TH. Nullam habeo guttam sanguinis, mortui me vocant vitum ad inferos. TR. Occidi. Illi prodent hodie hunc dolum: magnopere pertimesco ne hic me obruat palam. TH. Quid dicis tu tecum? TR. Absiste ab janua, fuge obsecro per Herculem. TH. Quo fugiam? quin tu fugis etiam? TR. Ego timeo nihil, ferii sædus cum mortuis. TH. Heus, Tranio! TR. Non me nominabis, o umbra! si sapis: ego nihil commisi, neque impulsi istas fores. TH. Obsecro, quid molestum est tibi? Quæ res te vexat, Tranio? Quocum loqueris id? TR. An

vs. 48.—71 *Defodit in sepulchrum* cod. Sambuci.—73 B. 1. et al. ap. Pareum, *simpla est*; C. C. 2. et cod. Sambuci, *impia 'st.*—75 *Secede* B. 1. *Sed et C. et C. 2. St! St! C. a m. sec. fores C. et C. 2.*—76 *Hic me percussit* B. 1. *Hiccinne C. et C. 2.*—77 B. 1. C. et C. 2. *accersunt.* Mox ad deest in quibusdam edd.—78 *Peri hisce h. h. contra habent* B. 1.—79 *Nimis f. . . opprimant* B. 1.—80 *Quid te tu cum C. et C. 2. Quid tu tecum B. 1. Quid tute cum C. a m. sec.*—81 *Euge al. ap. Pareum, pro Fuge. Mox, tu fuges C. C. 2. et B. 1. tu fugies C. 1. a m. sec.*—84 *N. e. quom merui C. et C. 2.*—85 *Quæso* [ ] *Quid segreges* [ ] *este agitat Pll. Quæso quid egrege es B. 1. Quæso,*

NOTE

idem significat, quod 'insepultus' in Plauto, et utrumque 'honoribus sepulturæ privatum.' Persius vocat 'ossa inhonora,' quæ caruerunt honoribus sepulturæ.

78 *Perii! illisce hodie hanc conturbabunt fabulam*] Verba sunt Tranionis secum loquentis, et metum suum sig-

nificantis, ne strepitu intra ædes edito, Theuropides non intelligat, non esse monstra, sed filium et filii sodalem, atque adeo universa monstrorum fabula conturbetur.

82 *Nihil ego formido*] Formido dicitur a 'formis,' id est, spectris.

83 *Non me appellabis*] Est sermo

Quicum istæc loquere? TR. an quæso tu appellaveras?

Ita me Di amabunt, mortuum illum credidi

Expostulare, quia percussisses foreis.

Sed tu etiamne astas, nec, quæ dico, obtemperas?

TH. Quid faciam? TR. cave respexis: fuge, atque operi caput. 90

TH. Cur non fugis tu? TR. pax mihi est cum mortuis.

TH. Scio: quid modo igitur? cur tantopere extimueras?

TR. Nihil me curassis, inquam: ego mihi providero:

Tu, ut occepisti, tantum quantum quis, fugies,

Atque Herculem invocabis. TH. Hercules, te invoco. 95

TR. Et ego, tibi hodie ut det, senex, magnum malum.

Pro Di immortales, obsecro vostram fidem,

Quid ego hodie negotii confeci malum!

amabo tu vocaveras? Ita me Dii ament, existimavi illum mortuum conqueri, quia impulisti fores. At astasne tu etiam? Nec pares iis quæ dico? TH. Quid agam? TR. Vide ne retro aspexeris; fuge, atque involve caput. TH. Quare non fugis tu? TR. Percussi factus cum mortuis. TH. Intelligo: quare ergo mox tantopere extimescebas? TR. Noli de me esse sollicitus, inquam: ego providero mihi: tu fuge, ut cœpisti, tantum quantum vales, et invocabis Herculem. TH. Hercules, te invoco. TR. Et ego ut tibi infligat hodie, senex, aliquod ingens damnum. Pro Di immortales! obsecro vestram fidem; quam rem aggressus sum hodie? O malum!

quid segrex es Parei 3.—86 Qui cum ista hæc B. 1.—88 Acidalius percussissem, contra codd.—89 B. 1. nec quod dico; Pl. nec quæ dico.—92 C. et C. 2. tanto opere.—94 B. 1. fuge; C. et C. 2. fui; C. a m. sec. fugis.—98 Parei 3. hic hodie, contra codd. malus Acidali, item contra codd. et sic Parei 1.

NOTÆ

Tranionis ad mortuum, a quo vocatum se simulat Tranio, quanquam vocatus fuisset ab ipso Theuropide.

88 *Expostulare*] Erant apud veteres sacra 'depulsoria,' quæ et 'depostulationes,' et 'depostuliones' appellabantur, ad arcenda spectra, et mala omina.

95 *Herculem invocabis*] Quia videlicet Hercules erat ἀλεξίκακος, id est, malorum depulsor. In subitis timoribus solebat invocari. Præterea apud Romanos, Hercules inter Lares ponebatur viales, eique juxta viam sacra a profecturis fiebant.

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

DANISTA, THEUROPIDES, TRANIO.

DA. SCELESTIOREM ego annum argento fœnori
Nunquam ullum vidi, quam hic mihi annus obtigit.
A mane ad noctem usque in foro dego diem,
Locare argenti nemini nummum queo.

TR. Nunc pol ego perii plane in perpetuum modum. 5

Danista adest, qui dedit argentum fœnori,
Qui amica est cmta, quoque opus in sumtus fuit.
Manifesta res est, nisi quod occurro prius,
Ne hoc senex resciscat: ibo huic obviam.

Sed quidnam hic sese tam cito recipit domum? 10

Metuo ne de hac re quidpiam inaudiverit.

Accedam, atque appellabo: hei quam timeo miser!

Nihil est miserius, quam animus hominis conscius,

DA. Nunquam ego vidi ullum annum minus opportunum ad ponendam pecuniam in fœnore, quam est hic annus. Sum in foro per totum diem a mane usque ad vesperam, non possum cuiquam collocare ullum nummum. TR. Per Pollucem ego nunc interii funditus omni ratione. Ecce Danistam, qui dedit fœnori pecuniam qua Philemutium est cmta, et qua opus fuit ad sumtum. Est fraus detecta, nisi eam obviam prior, ne senex rem condiscat: occurram illi; sed quid causæ est, quare hic sese recipit tam cito domum? vereor ne acceperit nonnihil ex hac re; ibo propius, atque vocabo. Hei! quam metuo infelix! nihil est calamitosius, quam mens

1 O celestiozem B. 1. ego annum S. locando argento Ven. 1. et al. vett. contra codd.—3 C. et C. 2. a noctem. Parei 2. 3. ad noctem totum; sed illud totum non legitur in codd. nec in Ven. 1. Argent. reliquisve antiq. lego diem C.—6 Verba, argentum fœnori, desunt in codd. B. 1. C. C. 2. item in Ven. 1. et edd. reliquis ante Camer.—7 Verba, opus in sumtus fuit, desunt in iisdem libris.—8 Alii, nisi quo-d; al. nisi quid; C. C. 2. B. 1. Ven. 1. nisi quod.—9 Ne hoc nunc Parei 2. 3. contra codd. resciscat C. et C. 2.—12 B. 1. et quam.

NOTÆ

1 *Scelestiozem*] Id est, infelicio-rem, causa pro effectu posita: scelus enim est ferme malorum omnium causa. Horatius, 'Scelestam plebem,' id est, infelicem. Appellat infra vs. 35. 'Næ ego sum miser, scelestus,' id est, infelix.

Argento fœnori] Supple 'locando.' Horatius, 'Conducere nummos,' id

est, fœnori accipere.

8 *Nisi quod occurro prius*] Si ce n'est que j'aïlle au devant.

13 *Nihil est miserius, quam animus hominis conscius*] Sallustius: 'Suus cuique animus ex conscientia spem præbet.' Cicero pro Mil. 'Magna vis est conscientia, iudices, et magna in utramque partem, ut neque

Sicut me habet: verum utut res hæc sese habet,
 Pergam turbare porro: ita hæc res postulat. 15
 Unde is? TH. conveni illum, unde hasce ædes emeram.
 TR. Nunquid dixisti de illo, quod dixi tibi?
 TH. Dixi hercule vero omnia. TR. vae misero mihi!
 Etiam fatetur de hospite? TH. immo pernegat.
 TR. Cape hercle, obsecro, cum eo una iudicem: 20
 Sed eum videto ut capias, qui credat mihi:
 Tam facile vinces, quam pyram volpes comest.
 Metuo ne technæ meæ perpetuo perierint.
 TH. Quid tute tecum? TR. nihil enim: sed dic mihi,
 Dixtin' quæso? TH. dixi, inquam, ordine omnia. 25
 TR. Etiam fatetur de hospite? TH. immo pernegat.
 TR. Negat? TH. negat, inquam. TR. perii oppido, cum
 cogito!

hominis male sibi conscia, quemadmodum est mea. Sed quoquo modo res sese habeat, prosequar miscere omnia, hujus rei ratio sic exigit. Unde venis? TH. Adivi illum a quo mercatus eram has ædes. TR. An aliquid dixisti de iis quæ tibi aperui? TH. Dixi per Herculem vero, atque omnium. TR. Vae mihi infelici! fateturne de hospite? TH. Immo pernegat. TR. Elige, per Herculem, quæso, arbitrum una cum eo; sed vide ut eligas eum, qui mihi fidem habeat; superabis tam facile, quam vulpes comedit pyrum. Vereor ne meæ versutiae pereant plane. TH. Quid tu loqueris tecum? TR. Nihil quidem: sed dic mihi, dixistine, amabo? TH. Aperui, inquam, universa sigillatim. TR. Fateturne etiam de hospite? TH. Immo pernegat. TR. Negat? TH. Negat, inquam. TR. Perii plane quando

~~~~~

—14 B. 1. *verum ut res.* C. et C. 2. *esse se habet.* Diss. *sic ut meus habet*, sc. animus.—16 *Unde eis* C. a m. pr. et sic Parei 2. 3. *Unde his* C. 2.—17 C. et C. 2. *quod dixit tibi.*—18 Parei 2. 3. *atque omnia*, contra codd. *heu misero mihi* Schobing. *hei m. mihi* B. 1.—19 *Hunc* vs. *ut et tres sequentes* nonnulli plane expungunt, eo quod paulo post iterum recurrunt.—20 Parei 2. 3. *te obsecro*, contra codd.—22 B. 1. *quam primum.*—23 C. et C. 2. *technæ*; B. 1. *tegnæ.*—24 *Quid tu tecum* C. et C. 2.—27 *Negat: quin cogita* B. 1. *Mox hæc verba, negat inquam.* TR. *perii oppido, cum cogito* Non confitetur, desunt in eodem codice, item in C. et C. 2. *Necat* Pl. *Negat quando cogitas? dicam*

NOTÆ

timeant qui nihil commiserint; et pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccaverint.' Idem pro Rosc. Amer. 'Sua quemque fraus, et suus terror maxime vexat, suum quemque scelus amentiaque afficit, suæ malæ cogitationes conscientiaque animi terrent, hæ sunt impiis assidue domesticæque furia.' Ovid.

Fast. 1. 'Conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra Pectora pro facto spemque metumque suo.'

14 *Sicut me habet*] Id est, sicut meus animus se habet.

22 *Quam pyrum volpes comest*] Ver-nilis comparatio, et illiberalis, arreptaque de trivio. Seneca de Claudio Cæsare nihilo gravio-rem comparatio-

Non confitetur? TH. dicam, si confessus sit.

Quid nunc faciundum censes? TR. egon', quid censeam?

Cape, obsecro hercule, cum eo una iudicem: 30

Sed eum videto ut capias, qui credat mihi:

Tam facile vinctes, quam pyrum volpes comest.

DA. Sed Philolachetis eccum servom Tranium,

Qui mihi neque fœnus, neque sortem argenti danunt.

TH. Quo te agis? TR. nec quoquam abeo: næ ego sum

miser, 35

Scelestus; natus Dis inimicis omnibus!

Jam illo præsente adibit: næ ego homo sum miser!

Ita et hinc et illinc mihi exhibent negotium.

Sed occupabo adire. DA. hic ad me it, salvos sum,

cogito: non confitetur? TH. Dicerem si confiteretur. Quid censes faciendum nunc? TR. Postulasne quid ego existimem? Elige quæso per Herculem, una cum eo arbitrum; sed vide ut eligas eum, qui mihi fidem habeat; superabis tam facile, quam vulpes comedit pyrum. DA. Sed ecce Tranium servum Philolachetis, qui non dat, neque fœnus, neque sortem pecuniæ. TH. Quo te confers? TR. Non eo quoquam. Profecto ego sum infelix, genitus invitis omnibus Diis! Jam Danista me conveniet Theuropide præsente. Certe sum homo infortunatus! Adeo me circumstant incommoda, et hinc et illinc. Sed antevertam Theuropidem in eo ad-eundo. DA. Tranio venit ad me, sum salvus, est spes de pecunia. TR. Hic homo

//////////

Ven. 1.—30 Parei 2. 3. hercle te, contra codd.—33 B. 1. servom eccum; C. et C. 2. servom eccum —35 Quo tu te Parei 2. 3. contra codd.—36 B. 1. C. C. 2. Ven. 1. natus de his inimicis.—37. 38 Alii hos vss. transponunt ita, Ita et hinc et illinc exhibent negotium. Jam illo, &c. sed præter codd. auctoritatem.—

NOTE

nem attulit, quando ait, 'Tam facile homines occidebat, quam canis exta edit.' Interdum auctores laudatissimi hic labuntur, neque hac vacat culpa omnium dux ac princeps Homerus.

33 Tranium] 'Tranius' et 'Tranio.' 'Antipho' et 'Antiphus.'

34 Neque fœnus, neque sortem argenti] Sors est patrimonium, sive summa, sive caput illius pecuniæ, quæ confertur in societatem, ut inde lucrum accedat. Hinc 'consortes' et 'consortium.' Affini quadam significatione sors dicitur quælibet pecunia, cui accedit usura vel redditus.

Martialis: 'Debitor argentum pariter cum sorte negabit.' Sors, *le principal*; fœnus, *arrérage d'une rente*.

35 Næ ego miser, scelestus] Hinc usque ad vs. 41. Tranio solus loquitur. Scelestus in eundem sensum dicitur ac miser. Quanquam enim revera scelestissimus sit Tranio, tamen hic de se minime confitetur.

36 Natus Dis inimicis] Hoc aliquanto amplius dicit, quam si invito genio natum se diceret: hic nonnulli jun-gunt 36. 38. vers. et hæc verba, Ita hinc et illinc exhibent negotium, de Diis dicta volunt; sed quidni retinetur collocatio versuum, et hæc verba de

Spes est de argento. TR. hilarus est frustra istic homo. 40
Salvere jubeo te, Misargyrides, bene.

DA. Salve et tu: quid de argento? TR. abi sis belua:
Continuo adveniens pilum injecisti mihi.

DA. Hic homo est inanis. TR. hic homo est certe ariolus.

DA. Quin tu istas mittis tricas? TR. quin quid vis
cedo. 45

DA. Ubi Philolaches est? TR. nunquam potuisti mihi
Magis opportunus advenire, quam advenis.

DA. Quid est? TR. concede huc. DA. quin mihi argen-
tum redditur?

TR. Scio te bona esse voce, ne clama nimis.

DA. Ego hercle vero clamo. TR. ah, gere morem mihi. 50

DA. Quid tibi ego morem vis geram? TR. abi quæso hinc
domum.

DA. Abeam? TR. redito huc circiter meridie.

DA. Reddeturne igitur fœnus? TR. reddetur: nunc abi.

se gaudet incassum: impertio tibi multam salutem, Misargyrides. DA. Sis salvus et tu; quid dicis de pecunia quam dedi? TR. Ab isi vis, inhumane! statim atque advenis, in me contorques telum. DA. Hic homo non habet pecuniam. TR. Hic homo est proculdubio augur. DA. Quin tu prætermittis hæc effugia? TR. Quare non aperis quid petas? DA. Ubi est Philolaches? TR. Nunquam potuisti advenire opportunius quam advenis. DA. Quid est? TR. Accede huc. DA. Quare non mihi redditur argentum? TR. Novi te esse valentibus faucibus, ne vociferere adeo. DA. Ego vero per Herculem vociferabor. TR. Ah, obtempera mihi. DA. In quo me vis tibi obtemperare? TR. Abi rogo domum. DA. Abeam? TR. Revertere huc versus meridiem. DA. Reddeturne ergo fœnus? TR. Reddetur. Jam

////////

39 C. et C. 2. *is, salus sum.*—40 B. 1. *frustra est homo.*—41 S. j. *te mi sartirites* B. 1. S. j. *te mi sarcirites* C. *Mysargyrides* Gronov. *Misartirites* C. 2. *Misargyrides* Pl. a m. sec.—44 B. 1. C. et C. 2. *inanis est.*—45 B. 1. *mutiscie tricas.*—47 Majus C. 2. *Magius C. advenire quam nunc advenis* B. 1. *quam nunc etiam Ven. 1. quam nunc desunt in C. et C. 2.*—48 C. et C. 2. *huc [lacuna] ditur, omissis Quin mihi argentum red;* quæ verba tamen leguntur in B. 1. Ven. 1.—49 Voc. *nimis* deest in B. 1. Ven. 1.—50 B. 1. *hercle non clamabo.*—

NOTÆ

Thenropide et Danista accipiantur?

41 *Misargyrides*] Per antiphrasim osor pecuniæ dicitur fœnerator longe avarissimus.

43 *Pilum injecisti mihi*] Pilum erat Romanorum telum, 'Pilum injicere,' est magno incommodo afficere. Ci-

cero: 'Quam te securim injecisse putas petitioni meæ,' id est, impedimentum. Idem, 'infigere reipublicæ securim.' Juvenalis, 'impacta securis,' idem est ac 'tragulam injicere,' supra.

DA. Quid ego huc recursem, aut operam sumam, aut conteram?

Quid, si hic manebo potius ad meridiem? 55

TR. Immo abi domum: verum hercle dico: abi modo.

DA. Quin vos mihi fœnus date? quid nugamini?

TR. Eu, hercle, næ tu abi modo: ausculta mihi.

DA. Jam, hercle, ego illunc nominabo. TR. euge strenue!

Beatus vero es nunc, cum clamas. DA. meum peto. 60

Multos me hoc pacto jam dies frustramini.

Molestus si sum, reddite argentum, abiero.

Responsiones omnes hoc verbo eripite.

TR. Sortem accipe. DA. immo fœnus, id primum volo.

TR. Quid tu, homo hominum omnium teterrime, 65

Venisti huc extentatum? agas, quod in manu est.

Non dat, non debet. DA. non debet? TR. nec erit quidem.

Ferre hoc potes? an mavis, ut aliquo abeat foras?

proficiscere. DA. Quare ego recursabo huc, aut sumam hanc operam, aut eam perdam? Quid, si hærebo potius hic ad meridiem? TR. Immo abi in ædes; per Herculem, serio loquor, abi modo. DA. Quin mihi pendite vos fœnus? Quid nugamini? TR. Eu per Herculem, abi modo, præbe aures mihi. DA. Jam per Herculem illum nominabo. TR. Age animose! Es vero beatus jam, cum vociferaris. DA. Postulo quæ mea sunt: me fallitis hoc modo jam multos dies; si sum importunus, reddite pecuniam, abibo. Auferte omnes responsiones hoc verbo. TR. Accipe sortem. DA. Immo fœnus pendite, id opto prius. TR. Quid tu venisti huc ad contendendam vocem, homo crudelissime omnium hominum? Fac jam quod est in tua potestate: non dat, non debet. DA. Non debet? TR. Nec erit quidem. Hoc vis accipere? An mavis ut Philolaches fugiat aliquo foras? Deserat ur-

////////

52 C. et C. 2. *redito hunc.* B. 1. *meridiem.*—54 Ven. 1. *recursam aut o. summam.*—55 C. *meridiem.*—57 B. 1. *quid hic nugamini.*—58 Euge! hercle Parei 2. 3. *Eu hercle* C. et C. 2. *Tu hercle* B. 1. Ven. 1.—59 Parei 2. 3. *nominabo hic,* contra codd.—60 B. 1. *me ut puto; Pll. mecum puto.*—63 B. 1. C. 2. *eripit; C. eripite.*—64 Edd. *quædam vett. id primum volo;* B. 1. C. C. 2. Ven. 1. *id primum volo.*—65 *Quid tute* Parei 2. 3. contra codd. *homo deest* in B. 1. C. et C. 2. *teterrime* B. 1.—66 Pll. *huc te;* B. 1. *huc tu.* Ven. 1. *hunc extentatum.*—67 Al. ap. Pareum, *nec res quidem Ferre, &c.* al. ap. eund. *ne curat quidem;* al. *ne gry quidem.*—68. 69 C. *potes an [lacuna] Quo habeat foras Urbem exul [lacuna]*

NOTÆ

60 *Beatus*] Dives.

64 *Sortem accipe*] Horatius: 'Quinas hic capiti mercedes exsecat;' id est, centesimas de sorte deducit in

singulos menses: id est, cinq pour cent.

66 *Extentatum*] Aliis, *externatum.* Nonius: 'Externavit, est dementem

Urbem exul linquat factus hic causa tui,
 Quoi sortem vix dare licebit? DA. quin non peto. 70
 TH. Eia, mastigia, ad me redi. TR. jam istic ero.
 Molestus ne sis, nemo dat, age quid lubet.
 Tu solus, credo, fœnore argentum datas.
 DA. Cedo fœnus: redde fœnus: fœnus reddite.
 Daturin' estis fœnus actutum mihi? 75
 Date mihi fœnus. TR. fœnus illic, fœnus hic.
 Nescit quidem nisi fœnus fabularier
 Veterator: neque ego tetriorem beluam
 Vidisse me unquam quenquam, quam te, censeo.
 DA. Non edepol nunc me tu istis verbis territas. 80
 Calidum hoc est, etsi procul abest, urit male.
 TH. Quod illuc est fœnus, obsecro, quod illic petit?
 TR. Pater, eccum, advenit peregre non multo prius
 Illius, is tibi et fœnus et sortem dabit:
 Ne inconciliare quid nos porro postules. 85
 Vide num moratur? DA. quin feram, si quid datur.

bem quasi factus exul tui gratia, qui poterit vix dare sortem? DA. Non illud peto. TH. Eia, mastigia, revertere ad me. TR. Ero jam istic: ne sis acerbus; nemo dat, fac quicquid libuerit. Puto tu unus ponis argentum in fœnore. DA. Da fœnus, restitue fœnus, rependite fœnus. Mihine numeraturi estis fœnus illico? Depromite mihi fœnus. TR. Illic fœnus, hic fœnus. Hic quidem veterator non potest deblaterari nisi fœnus. Neque ego existimo me vidisse unquam quenquam bestiam immaniorem, quam te. DA. Tu non me terres, per ædem Pollucis, istis dictis. Id est fervidum; urit magnopere, quamvis abest longe. TH. Quodnam est illud fœnus, quæso, quod ille flagitat? TR. Ecce illius pater revertitur a longe, non multo ante; ille tibi pendet et fœnus et sortem: ne molestus sis nobis; porro vide quid petas a nobis, moraturne? DA. Profecto accipiam, si aliquid sol-

//////////

na] his causa tui, Quoi sortem [lacuna] cebit; Ven. 1. an quod habeat foras. Urbem exul hic causa tui Qui sortem potius dare licebit; S. Quin sortem potius dare licebit; B. 1. an quod abeat foras Urbem exul hic c. tui Quin sortem potius dare licebit. Post vs. 70. in cod. B. 1. legitur 'Hic multa desunt.' Desunt certe vs. 71-155.—78 Vetrote Pll. Vetero C. in marg. Veterator est e conj. Camerarii. Mox, deteriore Parei 3. contra omnes codd. et edd. antiq.—80 C. et Parei 3. tu tuis verbis.—81 Pll. habes tu rita male; Parei 3. astes, urit

NOTÆ

fecit.' Catullus: 'Ah! misera assiduus quam luctibus externavit!' Alii *exenteratum*.

81 *Calidum hoc est*] Allegoria ab iis, quæ adeo calida sunt, ut procul

calorem propagent. Id est, mendacium ab incude recens.

85 *Inconciliare*] Id est, irritare. Horatius, 'Inimicare.'

TH. Quid ais tu? TR. quid vis? TH. quis illic est?
quid illic petit?

Quid Philolachetem gnatum compellat meum
Sic, et præsenti tibi facit convicium?

Quid illi debetur? TR. obsecro hercle, jube 90
Obici argentum huic ob os impuræ beluæ.

TH. Jubeam? TR. jube homini argento os verberarier.

DA. Perfacile ego ictus perpetior argenteos.

TH. Quod illud argentum est? TR. huic debet Philo-
laches

Paulum. TH. quantillum? TR. quasi quadraginta mi-
nas. 95

DA. Ne sane id multum censeas, paulum id quidem est.

TR. Audin'? videturne obsecro hercle idoneus,
Danista qui sit? genus quod improbissimum est.

TH. Non ego istuc curo, qui sit, unde sit:

Id volo mihi dici, id me scire expeto. 100

Adeo etiam argenti scœnus creditum audio.

TR. Quatuor quadraginta illi debentur minæ.

Dic te daturum, ut abeat. TH. ego'n dicam dare?

*vitur. TH. Quid ais tu? TR. Quid vis? TH. Quis ille est? quid ille flagitat?
quid nominat sic Philolachetem filium meum, et tibi facessit contumeliam coram?
quid illi debetur? TR. Obtestor per Herculem jube injici nonnihil pecuniæ in os
hujus impuræ bestię. TH. Jubeam? TR. Manda percelli os hominis argento.
DA. Ego patienter feram ictus argenteos. TH. Quenam est illa pecunia? TR.
Philolaches huic debet pauca. TH. Quantum? TR. Fere quadraginta minas.
DA. Id quidem est paulum; ne putes esse tantum. TR. Audisne? videturne que-
so, per Herculem, idoneus qui sit Danista? quod est genus molestissimum. TH.
Ego non curo istud qui sit, unde sit: volo mihi dici id: expeto scire id: audio
etiam creditum scœnus argenti. TR. Illi debentur quadraginta quatuor minæ. Dic
te pensurum, ut proficiscatur. TH. Dicanne me daturum? TR. Dic. TH.*

~~~~~

*male.—85 C. quod nos; C. 2. quid nos.—87 Edd. quædam vett. quid illic est,
contra codd.—88 Pronomen meum deest in Gronov.—91 Obi argentum Pll.
impuræ Pll. impurum edd. quædam vett.—92 Pll. juben' homini.—95 Paululum
Pll.—96 Paulum id quidem est? DA. ne sane, &c. al. contra codd.—97 Pll. vi-
detur obsecro.—98 Idem codd. quid. C. improbissimus.—99 Edd. quædam vett.
istunc curo, quis sit.—100 Parei 1. 2. 3. id me primum scire.—101 Pll. credit au-*

NOTE

95 *Quasi quadraginta minas*] Quasi, trema pagina Phædri.' Nos patrio
id est, fere. Cicero, 'Sol quasi pe- sermone totidem elementis in eadem
dalis videtur.' Idem, 'Quasi in ex- acceptione retinemus quasi.

TR. Dic. TH. egone? TR. tu ipse dic modo, ausculta mihi. 104

Promitte: age, inquam: ego jubeo. TH. responde mihi, Quid eo est argento factum? TR. salvom est. TH. solvite

Vosmet igitur, si salvom est. TR. ædeis filius

Tuus emit. TH. ædeis? TR. ædeis. TH. euge Philolaches

Patrissat: jam homo in mercatura vortitur.

Ain tu, ædeis? TR. ædeis, inquam: sed scin' cujusmodi? 110

TH. Qui scire possim? TR. vah! TH. quid est? TR. ne me roga.

TH. Nam quid ita? TR. speculo claras, clarorem merum.

TH. Bene hercle factum: quid? eas quanti destinat?

TR. Talentis magnis totidem, quot ego et tu sumus.

Sed arrhaboni has dedit quadraginta minas. 115

Hinc sumsit quas ei dedimus: satin' intelligis?

Egone? TR. Tu ipse dic modo, præbe aures mihi: pollicere: age, inquam; ego jubeo. TH. Responde mihi: Quid factum est de ea pecunia? TR. Integra est. TH. Pendite vosmet igitur, si integra est. TR. Tuus filius mercatus est domum. TH. Domum? TR. Domum. TH. Euge, Philolaches patrem imitatur: jam ille versatur in commercio. Dicisne tu domum? TR. Domum, inquam: sed scisne cujusmodi? TH. Qui scire possim? TR. Vah! TH. Quid est? TR. Ne a me postules. TH. Quare? TR. Nitidiorem speculo, merum nitorem. TH. Per Herculem recte factum: quid, quanti eam emit? TR. Totidem magnis talentis, quot ego et tu sumus. Sed dedit has quadraginta minas in arrhabonem; accepit hinc eas quas ei numeravimus: satisne capis? Nam postquam tuæ ædes infestæ

//////////

dio.—109 *Patris etiam homo* C. 2.—110 C. a m. pr. *sed sint*; C. 2. *sed in*. C. et C. 2. *quojusmodi*.—111 *Iidem* codd. *possum*.—112 *Pl. canorem*.—113 *Edd.*

NOTE

109 *In mercatura vortitur*] *Vortitur*, id est, versatur. 'In mercatura verti' dicitur, qui mercaturam exercet. Hinc 'versura' verbum mercatorum, et 'Vertumnus' Deus vertendarum rerum, hoc est, mercaturæ.

112 *Speculo claras*] Id est, adeo claræ, ut iis vice speculi uti liceat, *qu'on se mireroit dedans*.

114 *Quot ego et tu sumus*] Id est,

duobus talentis. Talentum magnum esse docet hic exerte Plautus, quando dicit, ædes fuisse emtas centum viginti minis, ex quibus quadraginta arraboni datæ sunt, et octoginta debentur.

115 *Arrhaboni*] *Arrhabo*, seu *arrha*, quod emtionis nomine datur, ut constet fides inter eos qui vendunt emuntque.

Nam postquam hæce ædes ita erant, ut dixi tibi,
Continuo est alias ædes mercatus sibi.

TH. Bene hercle factum. DA. heus, jam appetit merities.

TR. Absolve hunc quæso vomitum, ne hic nos enecet. 120
Quatuor quadraginta illi debentur minæ,

Et sors et fœnus. DA. tantum est : nihilo plus peto.

TR. Velim quidem hercle, ut uno nummo plus petas.

TH. Adolescens, mecum rem habe. DA. nempe abs te
petam.

TH. Petito cras. DA. abeo : sat habeo, si cras fero. 125

TR. Malum quod isti Di Deæque omnes duint.

Ita mea consilia perturbat pænissume.

Nullum edepol hodie genus est hominum tetrius,

Nec minus bono cum jure, quam Danisticum.

TH. Qua in regione istas ædes emit filius ? 130

TR. Ecce autem perii ! TH. dicisne hoc, quod te rogo ?

TR. Dicam : sed nomen domini quæro quid siet.

TH. Age, comminiscere ergo. TR. quid ego nunc agam ?

Nisi, ut in vicinum hunc proximum mendacium,

Eas emisse ædes hujus dicam filium. 135

fuerint monstis, sicut tibi narravi, continuo emit alias ædes. TH. Per Herculem bene factum. DA. Heus, jam merities imminet. TR. Dimitte quæso hunc sententiam, ne hic nos occidat : illi debentur quadraginta quatuor minæ, et sors et fœnus. DA. Tantum est : nihil peto amplius. TR. Velim quidem, per Herculem, ut petas amplius vel uno nummo. TH. Danista, res tibi est mecum. DA. Itaque accipiam abs te. TH. Pete cras. DA. Abeo ; satis est, si accipio cras. TR. Satis est, si fers malum quod omnes Dii Deæque isti dent ! Adeo sus deque confundit omnia mea consilia. Est nullum genus hominum immanius, et alienius a bono jure, quam Danisticum. TH. In qui parte urbis meus filius mercatus est illam domum ? TR. En vero interii ! TH. Aperisne id, quod a te peto ? TR. Aperiam : at cogito quod sit nomen domini. TH. Age, recordare igitur. TR. Quid faciam ego jam ? Nisi ut conferam mendacium in hunc proximum vicinum, mentiar hujus filium

//////////

quædam vett. eas q. præstinat.—118 Parei 3. ecce ædes, contra codd.—127 Pl. et S. plenissume.—132 Alii, nomen hominis.—133 Parei 1. 2. quid agam nunc

NOTÆ

120 Absolve hunc vomitum] Id per senium, vomitus, pus.

summum contentum in Danistam torquetur ; et non impurus, ut ante et post hunc versum, sed vomitus, quo nihil est impurius, appellatur. Lucilius de Trebellio : ‘ Marcebat febris,

129 Bono cum jure] ‘ Jus bonum ’ est idem, quod Ciceroni, ‘ æquum bonum,’ id est, moderatum jus, non summum, quod esse dicitur summa injuria.

Calidum hercle audiui esse optimum mendacium.

Quicquid Dei dicunt, id rectum est dicere.

TH. Quid igitur? jam commentu's? TR. Di istum perduint!

Immo istunc potius: de vicino hoc proximo

Tuus emit ædes filius. TH. bonan' fide? 140

TR. Siquidem es argentum redditurus, tum bona:

Si redditurus non es, non emit bona.

TH. Non in loco emit perbono has. TR. immo optumo.

TH. Cupio hercle inspicere has ædes: pulta dum fores:

Atque evocato aliquem intus ad te, Tranio. 145

TR. Ecce autem iterum nunc quid ego dicam nescio,

Iterum jam ad unum saxum me fluctus ferunt.

mercatum esse hanc domum. Per Herculem accepi quod mendacium recens est acceptissimum; quicquid Dii suggerunt, id est bonum dicere. TH. Quid ergo? Recordatusne jam es? TR. Dii perdant Danistam; immo Theupridem potius. Tuus filius mercatus est domum de hoc vicino proximo. TH. Mercatusne domum filius, bona fide? TR. Profecto mercatus est bona fide, si numeraveris pecuniam; non mercatus est bona fide, si non numeraveris. TH. Non emit hanc domum in loco laudatissimo. TR. Immo laudatissimo. TH. Per Herculem volo inspectare hanc domum. Impelle ostium, et jube exire quempiam ab ædibus, Tranio. TR. En vero jam ignoro quid ego eloquar. Nunc unde me impellunt rursus in eundem sco-

//////////

jam?—137 C. 2. S. Ven. 1. Ven. 1499. Bon. Ald. Junt. Ven. 1518. id directum est dicere; C. et Camer. id rectum est dicere; Acidal. conj. Quicquid dem sit, nunc id certum est dicere; quod in contextum ed. primæ admisit Pareus.—141 Parei 3. non bona, omisso τῷ emit, contra codd. et edd. vet. —147 'Pareus postrema editione ejecit vocem unum, plane contra et codd. et edd. et versum.'

NOTÆ

136 *Calidum mendacium*] Id est, recens cūsum; videlicet mens acrius vires exerit, quando intelligit jam jam impendere sibi periculum, et non nisi adhibito mendacio esse effugium. Mendacium calidum est etiam audax, impudens, et dura fronte dignum, alioquin suspectum evadit.

137 *Quicquid Dei dicunt*] Id est, quicquid Dii monent et suggerunt. Quicquid enim subito in mentem venit, et citra meditationem, præsertim si circumstet nos periculum, id divini numini solet tribui. Hic nequam mancipium etiam de mendacio, cujus

esse numen auctor minime potest, affirmat. Sed nec id abhorret ab ethnico errore, qui mendaciorum Mercurium Deum colebant, et Lavernam fraudum Deam.

140 *Bonan' fide*] Loquerisne bona fide? Verumne est meum filium esse mercatum ædes? Sed Tranio consulto trahit in alium sensum duo hæc verba, quasi senex hoc sibi velit: emitne bona fide ædes, et bonane fide ita venditæ sunt illi, ut ejus sint? Itaque actiones bonæ fidei appellantur, quibus postulatur, ut fides data, uti par est, servetur.

Quid nunc? non hercle, quid nunc faciam, reperio:
 Manifesto teneor. TH. evoca dum aliquem foras:
 Roga, circumducat. TR. heus tu: at hic sunt mulieres: 150

Videndum est primum, utrum eæ velintne, an non velint.

TH. Bonum æquomque oras: percontare et roga.

Ego hic tantisper, dum exis, te opperiar foris.

TR. Dii te Deæque omnes funditus perdant, senex:

Ita mea consilia undique oppugnas mala. 155

Euge, optume: eccum dominus ædium foras

Simo progreditur ipso: huc concessero,

Dum mihi senatum consilii in cor convoco.

Igitur dum accedam hunc, quando quid agam invenero.

pulum. Quid ago nunc? Per Herculem non invenio quid ego moliar; deprehensus sum palam. TH. Jube quempiam prodire foras; ora ut circumducat. TR. Sed heus tu. Sunt hic mulieres: primum rogandum est, utrum hæ velint, an nolint. TH. Rogas rem bonam justaque, interroga et precare. Ego te exspecto foris hic paulum usque eo dum egrediaris. TR. Omnes Dii Deæque obruant te penitus, senex: adeo evertis mea mala machinamenta undique. Euge commode; en Simo ipse dominus ædium prodit foras. Huc me conferam, intereasum voco in animum senatum consiliorum meorum. Itaque conveniam Simonem, quando excogitavero quid faciam.

////////

Grut.—148 'Prima editio Parei loco voc. reperio, non sine carminis perniciæ ostentat ecce.' Idem.—154 'Dictionem funditus, sine qua tamen non stat versus, hinc ejecit editio postrema Parei: eam servant codd. et aliæ edd. omnes.' Idem.—155 Douz. male.—156 Fuge B. 1. et Pll. et edd. antiq. obtume Pll. edium dominus B. 1. et Pll.—158 Dum mi B. 1. et Pll.—159 Igitur deest in B. 1. tum accedam huc in eodem codice. agam en venero Pll.

NOTÆ

158 *Senatum consilii in cor convoco]* ri senatus solet, consulque crebro; Id est, omnes artes et dolos, quasi sic scurra hic ad architectandum aliquot senatores in animum voco, ut deliberem de decipiendo sene. Ut difficilibus reipublicæ temporibus voca- quasi ad consilium vocat.

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

SIMO, THEUROPIDES, TRANIO.

SI. MELIUS anno hoc mihi non fuit domi,

SI. *Non sum invitatus lautius apud me, hoc anno, quam fui hodie, neque un-*
Delph. et Var. Clus. Plaut. 3 G

Nec quando esca una meruerit magis.
 Prandium uxor mihi perbonum dedit.
 Nunc dormitum jubet me ire: minime.
 Non mihi forte visum illico fuit, 5
 Melius quom prandium, quam solitum, dedit.
 Voluit in cubiculum abducere me anus.
 Non bonus somnus est de prandio: apage:
 Clanculum ex ædibus me edidi foras.
 Tota turget mihi uxor nunc, scio, domi. 10
 TR. Res parata est mala in vesperum huic seni:
 Nam et cœnandum et cubandum est intus male.
 SI. Quo magis cogito ego cum meo animo,

quam esca ulla mihi fuit jucundior. Conjux mihi præbuit cœnam persuavem, jam mandat me ire discutitum. Non ibo: quando dedit melius prandium solito, statim ego animadverti id non factum casu: anus voluit me allicere in cubiculum. Apage, inquam: somnus haud est sanus post prandium. Me domo proripui furtim. Non ignoro conjugem disrupti nunc iracundia in ædibus. TR. Pestis est certa huic seni in vesperum; etenim male comedendum et dormiendum est domi. SI. Quo

~~~~~

2 *Ne quidem ea una* B. 1. *Ne quod est ea una* Pll. *Ne quid esca* al. ap. Pareum; *Nec quando esca una bene me iverit* al. ibid. *una me juverit* Bipont.—3 *Nam prandium* Parei 3. contra codd. et edd. antiq. *Peranium* Pll. *Prandium* C. supra lin. quod et edd. Ven. et Argent. habent. *mihi uxor* edd. quædam vett.—4 *Nunc illa* Parei 3. *jubet mi eire* Pll.—5 *Nam mihi* C. in marg. *visum in loco fuit* B. 1. C. 2.—6 B. 1. C. C. 2. Ven. 1. *quam prandium*; B. 1. Ven. 1. *quod solum*; C. C. 2. *quam solum*; C. a m. sec. *quom solum*.—7 C. 2. B. 1. Ven. 1. *abducere eamus*.—8 Brix. *est homini de, &c.*—9 Pareus, *med edidi*, qui conj. etiam *me dedidi*.—10 *Tota mihi t. u. n. domi suo* nonnulli ap. Pareum; *scio nunc uxor domi* B. 1.—11 B. 1. *est male*.—12 B. 1. *et cubandum si intrabis male*; Pll. *intra his male*.—13 *Quom magis ac magis ego cogito* Parei 3. Verba

NOTÆ

1 *Melius non fuit*] ‘Bene esse,’ quod tam crebro recurrit in Plauto, nihil aliud significat, quam vitam ducere jucundam et voluptariam. Petronius Arbiter item: ‘Sic erimus cuncti postquam nos auferet Orcus; Ergo vivamus, dum licet esse bene.’ In Paulo, impii, ‘Edamus, bibamus; cras enim moriemur.’ Horatius idem vocat, ‘pulchre esse.’ Catullus, ‘bene ac beate.’

2 *Esca una meruerit*] Id est, nec fuit ulla esca, quæ me meruerit magis, qui *m'ait plus gagné*: aut quæ

potuerit me demereri magis. Animadvertet enim Simo eam escam sibi esse appositam ab uxore, ut ejus iniret eadem gratiam.

8 *Non bonus somnus est de prandio*] Varro: ‘Æstivo die, si non diffinderem meo insititio somno meridiem, vivere non possem.’ ‘Insititius somnus’ igitur est, qui extra noctem capitur et luce hinc inde obsidetur, quasi, ‘insitus’ in die.

9 *Me edidi foras*] Se dare foras, *se jettet dehors*.

Si quis dotatam uxorem habet,
 Neminem sollicitat sopor. 15
 Ire dormitum odio est: nunc vero mihi
 Exequi certa res est, ut abeam
 Potius hinc ad forum, quam domi cubem.
 Atque pol nescio, ut moribus sient
 Vostræ: hæc sat scio, quam me habeat male: 20
 Pejusque posthac fore, quam fuit mihi.
 TR. Si abitus tuus tibi, senex, fecerit male,
 Nihil erit, quod Deorum ullum accusites:
 Te ipse jure optumo merito incuses licet.
 Tempus nunc est senem hunc alloqui mihi. 25
 Hoc habet: reperi, qui senem ducerem:
 Quo dolo a me dolorem procul pellerem.
 Accedam. Di te ament plurimum, Simo.
 SI. Salvos sis, Tranio. TR. ut vales? SI. non male.

fit ut ego statuum sapius id in mente; quod si quis habet conjugem bene dotatam, somnus titillat neminem in ædibus, molestum est ire discutitum. Nunc vero statui ut proficiscar potius ad forum, quam decumbam in ædibus. Equidem ignoro, qui sint mores restrarum uxorum. Sentio satis quantum hæc mihi molesta sit, et mihi molestiorem futuram in posterum, quam fuit. TR. Si tua fuga tibi accersit molestiam, o senex, non debebis accusare ullum Deorum: oportet te reprehendas ipse optimo jure. Nunc est tempus mihi compellendi hujus senis; est captus. Inveni quomodo decipiam senem, qua techna avertam a me longe molestiam; appropinquabo. Di te ament valde, Simo. SI. Salve, Tranio. TR. Quomodo vales? SI.

////////

ac magis ego desunt in Pll. et edd. antiq.—14 Pll. uxorem [lacuna] habet; Parei 3. domi suæ habet male, contra codd. et edd. antiq.—15 Pll. sopo [].—16 B. 1. odio es tu; Pll. odio est te []. Verba, nunc vero mihi, desunt in B. 1. odiosa hæc nunc vero mihi edd. quædam vett.—17 Exsequi cetera res est hoc eadem edd.—21 Pejus posthac B. 1. Pll. Ven. 1. al. vett. mihi deest in C. C. 2. Ven. 1.—22 Si deest in B. 1. C. C. 2. Ven. 1.—23 B. 1. C. a m. pr. C. 2. Ven. nullum; C. a m. sec. ullum.—24 C. 2. incusis.—25 Sed tempus Parei 3. contra codd. adloquimini Pll. alloqui me B. 1. Ven. 1.—27 Quoque

NOTÆ

16 *Ire dormitum*] Nolunt ire dormitum, quia mulieres, quarum est dos amplior, ut plurimum sunt impotentes, clamosæ, nec dormire sinunt, aut maritos suos, aut domesticos.

26 *Habet*] *Il en tient*. Vox est in gladiatores, aut vulneratos, aut irre-

titos ab adversario insultante, vel acclamante vulgo solita dici. Seneca: 'Agam, habet peractum est, quas petis penas dedit.'

27 *Quo dolo dolorem*] Ludus in verbo dolo.

Quid agis? TR. Hominem optimum teneo. SI. amice facis, 30

Cum me laudas. TR. decet certe. SI. hercle at te ego Haud bonum teneo servom. TR. quid ita vero, Simo?

SI. Quid nunc, quam mox? TR. quid est? SI. quod solet TR. Dic igitur, quod solet fieri, quid id est? [fieri.

SI. Quod facitis vos: sed, ut verum, Tranio, loquar, 35 Sic decet: ut homines sunt, ita morem geras.

Vita quam sit brevis, simul cogita.

TR. Quid? ehem, vix tandem

Percepi super his rebus nostris te loqui.

SI. Musice, hercle, agitis ætatem; ita ut vos decet: 40

Vino et victu, piscatu probo, electili,

Vitam colitis. TR. immo vita antehac erat:

Nunc nobis omnia hæc exciderunt.

Non male. Quid facis? TR. Teneo optimum hominem. SI. Perhumane facis, quando me laude officis. TR. Est æquum profecto. SI. Sed age, per Herculem, ego te teneo servum minime bonum. TR. Quare, Simo? SI. Quid agitis nunc? Quam mulierem mox ducebatis? TR. Quorsum hæc? SI. Quod solet fieri. TR. Loquere ergo quæ solent fieri; quid id est? SI. Quod facitis vos. Sed ut dicam vere Tranio, sic oportet sese accommodare hominibus, ut ut sunt. Memento uno tempore, quantum vita sit contracta. TR. Quid? Ehem, vix denique animadverti te verba facere de his rebus nostris. SI. Per Herculem ducitis vitam similem musicis, ut oportet. Colitis vitam vino et victu bono, piscatu electo. TR. Jucundam; immo vita erat hujusmodi antea, nunc cuncta hæc nobis erepta sunt. SI.

~~~~~

dolo Parei 3. Quod dolo Pll. Quo dolo C. a m. sec.—30 Pll. uamice; unde Pareus, ut amice.—31 B. 1. et Pll. hercle te habeo; al. ap. Pareum, certe hercle at ego te.—32 Hau B. 1. C. C. 2. servom eia mustigia a meridie amisticero B. 1. servom [lacuna] Pll. a meridie amisti cero, quid nunc mox Ven. 1. eia m. nam quid a merenda ubisti? gerro al. ap. Pareum.—34 Hic, omissis igitur quod solet fieri, B. 1. Dic [lacuna] quid id est? [lacuna] loquar Pll.—35 Verba, Quod facitis vos, sed, ut verum, Tranio, desunt etiam in B. 1. si loquar in eodem codice.—36 Verba, ut homines sunt, ita, desunt in B. 1.—38 B. 1. cogita [lacuna]: Pll. cogita. Hem!—41. J. Gul. vino et victu probo piscatu electili.—42 Immo ita ea quidem, ut antehac Parei 3. immo ut [lacuna] antehac C. immovit antehac C. 2. immo vita antehac B. 1. Ven. 1.—43 Nunc nobis communia hæc B. 1. C. C. 2.

NOTÆ

37 Vita quam sit brevis] Horatius: 'Dum licet in rebus jucundis vive beatus: Vive memor, quam sis ævi brevis.' Lucretius: 'Brevis est hic fructus homillis.' Hæc oratio est doctorum de hara Epicurea; Christiana doctrina deterret a voluptatibus

hujus vitæ ostenditque futuras delicias, ad quas via nulla est, nisi strata spinis et vepribus.

40 Musice... agitis ætatem] Musice vivere, tibicinis vitam vivere: id est, laute vivere alieno sumtu.

SI. Quidum? TR. ita oppido occidimus omnes, Simo.

SI. Non taces? prospere vobis cuncta usque adhuc 45

Processerunt. TR. ita, ut dicis, facta haud nego.

Nos profecto probe, ut voluimus, viximus.

Sed, Simo, ita nunc ventus navem

Deseruit. SI. quid est? quomodo, pessume?

Quæne subducta erat tuto in terra? 50

TR. Hei! SI. quid est? TR. me miserum, occidi! SI.
qui? TR. quia

Venit navis, nostræ navi quæ frangat ratem.

SI. Velim ut velles, Tranio: sed quid est negotii?

Eloquere. TR. herus peregre venit. SI. tunc tibi

Chorda tenditur: inde in ferriterium: 55

Postea in crucem recta. TR. nunc te ego per genua

Obsecro; ne indicium hero facias meo. SI. e me,

Quomodo? TR. Adeo omnes plane interimus, Sino. SI. Non siles? Omnia hactenus vobis cesserunt feliciter. TR. Non nego fuisse sicut dicis. Nos sane viximus recte, ut voluimus; sed ventus reliquit jam ratem, o Simo. SI. Quid est? quomodo, pessime? Eane quæ erat subducta tuto in portu? TR. Hei! SI. Quid est? TR. Me miserum, perii. SI. Quomodo? TR. Quia venit navis, quæ frangit ratem nostræ navis. SI. Optarem ut res succederet ex voto, Tranio. Sed quid est rei? aperi. TR. Herus peregre venit. SI. Tum tibi porrigitur funis: inde in compedes, deinde in crucem recta. TR. Ego te obtestor jam per genua, ne

Ven. 1. Nunc nobis isthæc exciderunt omnia al. ap. Pareum.—48 Parei 3. navem nostram, contra codd. et edd. vett.—49 Parei 3. pessume potuit, item contra codd. pessimo B. 1. C. C. 2. Ven. 1. pessime C. a m. sec.—50 Quæ nec B. 1. C. C. 2. in terram antehuc Parei 3. contra codd. et edd. antiq.—51 Ei codd. C. et C. 2.—52 B. 1. nostræ navis; Acidal. nostram vi quæ frangit ratem.—53 C. C. 2. B. 1. Ven. 1. ut tu velles. C. C. 2. Tranio [lacuna] est; verba tamen sed quid extant in B. 1. et in C. a m. sec.—54 Eloquar B. 1. C. 2. et C. a m. sec. Eloquere C. a m. pr. Pro tunc tibi, B. 1. habet tuus ne. Pronomen tibi deest etiam in Pl. —55 Cor tenditur B. 1. C. C. 2. inde ferri iterum B. 1. Cor tenditur inde ferit iterum S. Ven. 1. ferriterium al. ap. Pareum; ferricemum al. ibid.—56. 57 Postea [lacuna] enua Obsecro Pl. Postea hem Obsecro B. 1.

NOTÆ

48 *Ventus navem Deseruit*] Allegoria; id est, jam destituti sumus pecunia, qua pergamus tenere eundem vitæ cursum.

53 *Velim ut velles*] Id est, velim ut eveniant res tibi, ut tu ipse velles. Dictum iis quibus non ex animi sen-

tentia res succedebat feliciter. 'Feliciter quod agis,' gratulationis erat formula, quando res ex voto fluebant.

55 *Chorda tenditur*] Id est, vincula parantur.

Ne quid metuas, nihil sciet. TR. patrone, salve.

SI. Nihil moror mihi istiusmodi clientes.

TR. Nunc hoc quod ad te noster me misit senex. 60

SI. Hoc mihi responde primum, quod ego te rogo :

Jam de istis rebus voster quid sensit senex ?

TR. Nihil quicquam. SI. Numquid increpavit filium ?

TR. Tam liquidus est, quam liquida esse tempestas solet.

Nunc te hoc orare jussit opere maxumo, 65

Ut sibi liceret inspicere has ædes tuas.

SI. Non sunt venales. TR. scio equidem istuc : sed senex

Gynæceum ædificare volt hic in suis,

Et balineas et ambulacrum et porticum.

SI. Quid consomniavit ? TR. ego dicam tibi : 70

Dare volt uxorem filio, quantum potest :

Ad eam rem facere volt novum gynæceum.

Nam sibi laudasse hasce ait architectonem

Nescio quem, esse ædificatas has sane bene.

detegas meo hero. SI. Ne metuas quicquam, sciet nihil a me. TR. Salve patrone. SI. Non curo ejusmodi clientes. TR. Nunc hoc est cur noster senex me misit ad te. SI. Aperi mihi hoc antea, quod ego a te peto. Quid vester senex animadvertit de istis rebus ? TR. Nihil omnino. SI. Nonne reprehendit filium ? TR. Est sic quietus, ut assolet esse quieta æstus ; nunc mandavit me a te petere hoc maximopere, ut sibi liceat inspicere has tuas ædes. SI. Non sunt venales. TR. Scio profecto istud, sed senex optat extruere mulicrum contubernium hic in suis ædibus, et balneum, et ambulationem, et porticum. SI. Quid consomniavit ? TR. Ego tibi aperiam. Optat dare uxorem filio, quantum in se est : ideo optat struere novum mulierum contubernium ; nam dicit nescio quem architectum sibi prædicasse hasce ædes esse extructas optime : nunc cupit ex iis sumere exemplum, si

//////////

Ven. 1.—58 C. C. 2. *sciat* ; C. a m. sec. *sciet*.—60 C. et C. 2. *me me misit*.—61 Pro *primum*, quod exhibent C. C. 2. et B. 1. al. ap. Pareus habent *primum*.—63 C. *unum quid increpavit* ; C. 2. et S. *unum quid increpitavit* ; B. 1. *nunquid increpabit*.—64 *Tam liquidum est* B. 1. C. et C. 2.—67 Edd. quædam vet. *scio quidem* ; Pll. B. 1. Ven. 1. *scio equidem*.—69 *Et balneas* edd. quædam vet. contra codd.—70 *Quid ille Parei 3. ille deest in codd. B. 1. C. C. 2. S. et Ven. 1.*—72 *Parei 3. gynæceum novum*, contra codd.—73 *Nam si l. ait B. 1. architectorem* C. C. 2. S. et Turn. quod recepit Pareus ; *architectonem* B. 1.

NOTÆ

64 *Liquida tempestas*] Liquidum, id est planum, quia quæ liquida sunt, ultro plana fiunt, si suæ naturæ reddantur, ut amoto vento plana esse facies oceani solet : ‘ *Liquida æthra,*’ ‘ *liquidus ignis,*’ ‘ *liquidum auspici-*

um.’
68 *Gynæceum*] Græca vox. Locus in quem concedebant fœminæ apud Græcos, seorsim a virorum consortio, et conspectu.

Nunc hinc exemplum capere volt, nisi tu nevis. 75

SI. Næ ille malo quidem ab opere exemplum petit.

TR. Quia hic audivit esse æstatem perbonam :

Subdiu coli absque Sole perpetuum diem.

SI. Immo edepol vero, cum usque quaque umbra est,
tamen

Sol semper hic est usque a mani ad vesperum, 80

Quasi flagitator astat usque ad ostium.

Nec mihi umbra usquam est, nisi in puteo quæpiam est.

TR. Quid, Sarsinatis ecqua est ? si Umbram non habes.

SI. Molestus ne sis : hæc sunt sicut prædico.

TR. Attamen inspicere volt. SI. inspiciat, si lubet. 85

Si quid erit, quod illi placeat, de exemplo meo

Ipse ædificato. TR. eon' ? voco huc hominem. SI. i, voca.

TR. Alexandrum Magnum, atque Agathoclem aiunt max-
umas

per te licet. SI. Sane ille sumit exemplum a pravo opere. TR. Quia accepit æstatem esse hic perannænam : in aperto habitari, sine sole totis diebus. SI. Immo vero, per ædem Pollucis, quando umbra est undequaque ; tamen sol est hic semper a mane ad vesperam, semper stat ad januam quasi creditor ; neque habeo umbram ullo in loco, nisi quæpiam in puteo. TR. Quid, ecqua est Sarcinas ; si non habes Umbram ? SI. Ne sis gravis, hæc sunt sicut dico. TR. Attamen optat videre. SI. Videat, si lubet : si erit quid quod illi placeat, ipse ædificato ad meum exemplum. TR. Ibne ? accersum huc hominem. SI. Vade, accerse. TR. Dicunt duos duces Alexandrum Magnum, et Agathoclem perpctrasse maxima facinora.

~~~~~

et C. a m. sec.—74 Verbum esse deest in B. 1.—76 Nam ille eo magno [lacuna] opere ex te exemplum C. et C. 2. Nam ille eo malo opere B. 1. eo malo etiam C. a m. pr.—77 Quia hic [lacuna] esse æstate C. et C. 2. audiri deest etiam in B. 1.—78 Sub dio Lamb. Subdiu sol perpetuum B. 1. et Ven. 1. Sub diu col [lacuna] perpetuum C. Sub-diu col perpetuum C. 2.—79 Edd. quædam vett. est umbra, contra codd.—80 C. et C. 2. mane ; C. 2. vesperem, et a m. sec. vesperam.—81 Pll. astat.—83 C. et C. 2. ecquam.—87 SI. voca C. C. 2. B. 1. Ven. 1.

NOTE

78 Subdiu] 'Interdiu' est in usu.

80 A mani] Mani est velut ablativus nominis 'mane.' Sic 'vesperi.'

83 Sarsinatis] Pro Sarcinas. 'Summatis,' 'infirmatis,' 'cujatis,' 'summas,' 'infirmas,' 'cujas.' Civitas Umbriæ Sarcina, patria Planti. Quia forte est, aut esse fingitur Sarcinas ancilla, atque adeo Umbra, Tranio neganti esse umbram apud se, fingit

se accipere dictum, non de umbra, quæ absente sole adest, sed de Umbra ancilla, aut quavis muliere ex Umbria nata.

88 Alexandrum, Agathoclem] Hic Siciliæ, ille Græciæ Imperator, uterque factis clarus ; quibus sese connumerare non dubitat Tranio servus, fraudum suarum titulo.

Duo res gessisse: quid mihi fiet tertio,
 Qui solus facio facinora immortalia? 90
 Vehit hic clitellas, vehit hic autem alter senex.
 Novitium mihi quæstum institui non malum:
 Nam muliones mulos clitellarios
 Habent: ego habeo homines clitellarios.
 Magni sunt oneris: quicquid imponas, vehunt. 95
 Nunc hunc haud scio an colloquar: congregiar.
 Heus Theuropides. TH. quis nominat me?
 TR. Hero servos multum suo fidelis.
 Quo me miseras, affero omne impetratum.
 TH. Quid illic obsecro tam diu restitisti? 100
 TR. Seni non otium erat, id sum opperitus.
 TH. Antiquum hoc obtines tuum, tardus ut sis.
 TR. Heus tu, si voles verbum hoc cogitare,
 Simul flare sorbereque haud facile

Sed qui honores exhibebuntur mihi, qui sum tertius, qui gero solus facta immortalia? Hic portat clitellas, ille alter senex portat etiam: mihi viam feci ad quæstum non contemnendum: nam muliones habent mulos clitellarios; ego habeo homines clitellarios. Sunt magni oneris; portant quicquid imponas; nescio nunc an hunc alloquar. Congregiar. Heus Theuropides. TH. Quis me compellat? TR. Servus fidelissimus suo domino: apporto quicquid imperasti, inde quo me miseras. TH. Quare quæso tardasti tamdiu ibi? TR. Senex non habebat otium; expectari id. TH. Retines hunc tuum antiquum morem, ut sis segnis. TR. Heus tu, si voles recordari, hoc dictum est difficile, et flare et sorbere uno tempore. Ego minime

~~~~~

—89 Duos B. 1. fuit C. 2.—94 Edd. quædam vett. homines habeo.—96 Pll. B. 1. Ven. 1. Bon. Ven. 1499. al. vett. novam hic ordiuntur scenam, retentis quoque iisdem personis. Nunc num ausculto an colloquar B. 1. Hunc nunc haud scio unus Pll. Nunc ausculto an colloquar Ven. 1. Bon. Nunc illum ego auspicio colloquar al. ap. Pareum.—97 Hem quis [lacuna] nominat me C. Hem nominat me C. 2. Hem quis me nominat B. 1.—98 Ero servus Pll. Servus ero al. ap. Pareum. fidelis deest in B. 1.—99 Quod C. a m. pr.—100 B. 1. C. et C. 2. diu destitisti.—102 C. C. 2. B. 1. obtines hoc tuum. C. a m. pr. pardus ut sis.—

NOTÆ

91 *Clitellas*] Clitellæ, est sella dorsuaria jumentis, vulgo *un bast*: hoc loco servus gloriatur, quod imponat ad libidinem domino suo, et Simoni.

95 *Magni sunt oneris*] Id est, magno oneri ferendo pares sunt.

96 *Haud scio*] Nescio. 'Haud scio an,' pro 'fortasse,' usurpat Cicero:

'Quod nescio an ulli unquam nostro acciderit Imperatori.' Idem: 'Est id quidem magnum, atque haud scio an maximum.'

104 *Simul flare sorbereque*] Adagialis formula de rebus duabus, quæ uno tempore fieri non possunt. Cicero: 'Duas res, magnas præsertim, non

Est: ego hic esse et illic simul haud potui. 105

TH. Quid nunc? TR. vise, specta tuo arbitrato.

TH. Age, duc me. TR. num moror? TH. subsequor te.

TR. Senex ipse te ante ostium eccum opperitur.

Sed moestus est se hasce vendidisse.

TH. Quid tandem? TR. orat, ut suadeam Philolacheti,

Ut istas remittat sibi. TH. haud opinor. 111

Sibi quisque ruri metit: si male emtæ

Forent, nobis istas redhibere haud liceret.

Lucri quicquid est, id domum trahere oportet.

Misericordias jam habere haud hominem oportet. 115

TR. Morare hercle, cum verba facis: subsequere. TH. fiat,

Do tibi ego operam. TR. senex illic est: hem! adduxi
tibi hominem.

potui esse simul hic et illic. TH. Quid nunc? TR. Vide, aspice tuo arbitrio. TH. Age, duc me. TR. Non moror. TH. Te sequor. TR. Ecce senex ipse te expectat ante januam: sed est subtristis quod vendiderit hasce ædes. TH. Quid tandem? TR. Rogat ut suadeam Philolucheti, ut sibi istas reddat. TH. Haud opinor faciendum; sibi quisque metit ruri. Si forent plus æquo pretio emtæ, nobis minime liceret istas reddere. Quicquid est lucri, oportet id ferre domum, non oportet jam tangi misericordia. TR. Retardas per Herculem, quando fabularis; subsequere. TH. Sequor, ego te audio. TR. Adest senex: ecce tibi adduxi hominem.

////////

104 B. 1. *haud factu facile*; C. et C. 2. *haud factu facilest*.—105 B. 1. *esse illic*; C. a m. pr. *esse et illi*. C. 2. B. 1. *simul et haud potui*.—107 Age [lacuna] *duc*, &c. C. et C. 2. *non moror* B. 1. *subsequar* edd. quædam vett.—108 B. 2. *ipse ante*. C. *opperibitur*.—109 Edd. quædam vett. *est sese*, contra codd. *Sed mustus est se* C. 2.—112 B. 1. *jure metiat*; C. 2. *ruri metuit*; Ven. 1. Bon. *jure metuit*; al. vett. *jure caret*.—113 Al. ap. Pareum, *nobis has*, &c. B. 1. *haud placeret*.—114 Al. ap. Pareum, *id demum*, contra codd.—115 Hic et sequentes vss. usque ad vs. 155. desunt hoc loco in B. 1. C. C. 2. S. Ven. 1. Bon. et ed. Parei 1. 2. 3. Vide ad Act. iv. sc. 1. vs. 27. *Misericordias* [lacuna] *hominum* Pll. verba, *jam habere haud*, desunt etiam in B. 1. Ven. 1. Bon.—116 B. 1. *hercle facis*, omissis *cum verba*; al. ap. Pareum *hercle*; atque illi indignum facis; Pll. *hercle* [lacuna] *facis*. Mox, *fiat deest* in C. *fiat* dedit Pareus e codice C. 2.—117 Pll. *em pro hem*. B. 1. C. C. 2. Ven. 1. Bon. *tibi adduxi*,—

NOTÆ

modo agere uno tempore, sed ne cogitando quidem explicare quisquam potest.' Miraculo proximum, quod de Julio Cæsare narrat Plinius VII. 25. 'Scribere et legere, simul dicere et audire solitum acceperimus. Epistolas vero tantarum rerum qua-

ternas pariter librariis dictare, aut si nihil aliud ageret septenas.' Spartianus de Hadriano: 'Uno tempore scribebat, dictabat, audiebat, et cum amicis fabulabatur.'

112 *Sibi quisque ruri metit*] *Chacun pour soi*.

SI. Salvom te advenisse peregre gaudeo, Theuropides.

TH. Dii te ament. SI. inspicere te ædes has velle aiebat mihi.

TH. Nisi tibi incommodum est. SI. immo commodum :
i intro, atque inspice. 120

TR. At enim mulieres. SI. cave tu ullam floccifaxis mulierem.

Qualibet perambula ædes oppido tanquam tuas.

TH. Tanquam? TR. ah! cave tu illi objectes nunc in ægritudine,

Te has emisse: non tu vides hunc, voltu ut tristi est senex?

TH. Video. TR. ergo irridere ne videare et gestire admodum, 125

Noli facere mentionem te emisse. TH. intellego,

Et bene monitum duco, atque te existumo humano ingenio.

Quid nunc? SI. quin tu is intro, atque otiose perspectas, ut lubet? [pol volo.

TH. Bene benigneque arbitror te facere. SI. factum ede-Vin' qui perductet? TH. apage istum perductorem, non placet. 130

SI. Quid, quid est? TH. errabo potius, quam perductet quispiam. [quojusmodi!

TR. Viden' vestibulum ante ædis hoc? et ambulacrum

SI. Lætor te esse reversum peregre sanum, Theuropides. TH. Dii te ament. SI. Mihi dixit te velle inspicere has ædes. TH. Nisi tibi est importunum. SI. Immo commodum. I intro, atque intueri. TR. At enim mulier est. SI. Cave tu flocci facias ullam mulierem; perambula quaquaversum ædes, ut par est, tanquam tuas. TH. Tanquam? TR. Ah! tu vide ne illi edicas jam in mœrore, te has mercatum esse. Non vides tu, ut hic senex est vultu mæsto? TH. Video. TR. Igitur ne videaris irridere et nimis lætari. Noli dicere te mercatum esse. TH. Intellego, et existimo bene monitum, et te puto animo esse urbano: quid nunc? SI. Quin tu introis, atque inspicias otiose tuo arbitratu? TH. Existimo te facere recte commodeque. SI. Per ædem Pollucis sic fiat. Visne adjungam qui circumducatur? TH. Apage a me istum circumductorem; non placet. SI. Quid est? TH. Errabo potius quam quivis perductet. TR. Videsne ante ædes hoc vestibulum, et

119 Dei te Pll. B. 1. inspicere hic Parei 3. contra codd. ædis te B. 1. C. et C. 2. te ædes te C. a m. pr. belle Pll. pro velle.—120 C. 2. inspicere; et sic C. a m. pr.—121 S. flocci faxis; C. flocci faxis.—123 B. 1. cave ne illi.—124 Edd. quædam vett. tristi ut.—125 C. 2. videare gestire.—126 Parei 3. te has emisse, contra codd.—127 B. 1. C. C. 2. S. humani ingenii; C. a m. pr. humani ingenio.—128 S. C. C. 2. perspecta; B. 1. prospecta.—129 Bene benique B. 1. Bene benigne Pll. a m. pr. Bene denique C. a m. sec. Bene bonique al.—130 Vin' qui educitet Ven. 1.—131 Quid id est Parei 3. Quid est C. C. 2. B.

TH. Luculentum edepol profecto. TR. age, specta, postes
cujusmodi!

Quanta firmitate facti, et quanta crassitudine!

TH. Non videor vidisse postes pulchriores. SI. pol mihi
Eo pretio emti fuerant olim. TR. audin', Fuerant, di-
cere? 136

Vix videtur continere lacrimas. TH. quanti hosce emerat?
SI. Tres minas pro istis duobus, præter vecturam, dedi.

TH. Hercle, quin multum improbiores sunt, quam a primo
credidi.

TR. Quapropter? TH. quia edepol ambo ab infimo tar-
mes secat. 140

TR. Intempestivos excisos credo, id eis vitium nocet:

Atque etiam nunc satis boni sunt, si sint inducti pice.

Non enim hæc pultifagus opifex opera fecit barbarus.

Viden' coagmenta in foribus? TH. video. TR. specta,
quam arcte dormiunt.

cujusmodi ambulacrum? TH. *Profecto est egregium per ædem Pollucis.* TR. *Age, vide cujusmodi postes, quam solidi sunt, quam crassi!* TH. *Non reor me vi-*
disse postes elegantiores. SI. *Sane eos olim mercatus fueram eo pretio, ut debeant*
esse pulchri. TR. *Audisne dicere, fueram: vix videtur temperare a lachrymis.*
TH. *Quanti eos mercatus fueras?* SI. *Dedi tres minas pro istis duobus, præter*
vecturam. TH. *Per Herculem sunt multo deteriores quam arbitratus sum initio.*
TR. *Quare?* TH. *Quia vermis forat ambos ab imo.* TR. *Existimo excisos in-*
tempestive: id vitium eis nocet, atque sunt etiamnum satis boni, si sint obliti pice:
nam non opifex barbarus pultifagus concinnavit hæc opera; videsne coagmenta in
foribus? TH. *Video.* TR. *Cerne quam arcte dormiunt.* TH. *Dormiunt?* TR.

*****

1.—132 Pll. *amplacrum*.—134 *Quam firmitate* C. a m. pr. *Qua firmitate* C.
a m. sec. *Qua sine firmitate* al. ap. Pareum; *Quanta firmitate* B. 1. C. 2.—
136 C. *auden*; C. 2. *aut in fuerat*.—138 *Iris* B. 1. *istis diebus* Pll. B. 1.—
139 Pll. *qui multum*; B. 1. *qui multo*. Edd. *quædam vect. sint quam*.—
140 Pll. *trami secat*; C. a m. sec. *tramis secat*; S. B. 1. *terram secant*.—142 C.
C. 2. B. 1. *si sunt*. S. B. 1. *induti*.—144 *Viden ornamenta* S. B. 1. et Scho-

NOTÆ

140 *Tarmes secat*] Vermis genus
tarmes, Græce θρίψ. Terebrat ligna
molitque, et lignum tarmite appeti-
tum nos appellamus uno verbo, *ver-*
moulu.

141 *Intempestivos excisos credo*] Id
est, intempestive. Plinius XVIII. 32.
'Omnia quæ cæduntur, carpuntur,
conduntur, innocentius, decrescente

luna quam crescente fiunt.'

143 *Pultifagus opifex*] Id est Pæ-
nus; Pæni enim lignariis operibus
claruerunt arcte commissis, et ad un-
guem expolititis. Laudat Plinius 'lec-
tos Punicos,' 'fenestras Punicas,'
'torquulare Punicum,' 'coagmenta
Punica.'

144 *Coagmenta*] Nonius: 'Coag-

TH. Dormiunt? TR. illud quidem, ut connivent, volui dicere. 145

Satin' habes? TH. ut quidque magis contemplor, tanto magis placet.

TR. Viden' pictum, ubi ludificatur cornix una volturios duo?

Cornix astat, ea volturios duo vicissim vellicat.

Quæso huc ad me specta, cornicem ut conspiciere possies. Jam vides? TH. profecto nullam equidem illic cornicem intueor. 150

TR. At tu isto ad vos obtuere: quoniam cornicem nequis Conspicari, si volturios forte possis contui.

TH. Omnino, ut te absolvam, nullam pictam conspicio hic avem.

TR. Age, jam mitto, ignosco: ætate non quis obtuerier.

TH. Hæc, quæ possum, ea mihi profecto cuncta vehementer placent. 155

SI. Latius demum est operæ pretium ivisse. TH. recte edepol mones.

Volui quidem illud dicere, ut connivent; satisne est? TH. Quo propius conspicio singula, eo magis placent. TR. Videsne picturam in qua una cornix ludificatur duos vultures? Cornix astat; illa vicissim mordicat duos vultures. Quæso intueri huc ad me, ut possis videre cornicem. Vides jam? TH. Sane nullam video illic cornicem. TR. At tu inspicere ista parte ad vos, quia non potes conspiciari cornicem, utrum possis contemplari forsitan vultures. TH. Nullam video hic avem pictam, ut tibi dicam ingenue. TR. Age, jam omitto, parco; non potes videre ob ætatem provectam. TH. Cuncta hæc quæ possum videre, mihi placent admodum. SI. Denique eundem est latius. TH. Per ædem Pollucis bene admones. SI. Heus,

bing. qua arte B. 1. S. quam arte dormunt Pl. — 145 C. ut conivent; C. 2. ut conivent; B. 1. ut convenit. — 146 C. C. 2. Pl. ut quidquid. — 148 Idem codd. vellitat. — 150 Jam vides tibi B. 1. prospecto edd. quædam vett. contra codd. intueor B. 1. Pl. in vos C. 2. a m. pr. et supra lin. itnueos. — 151 Al. ap. Parenm, istos adversum; B. 1. At tu istos . . . cornice. — 154 B. 1. ætati. — 155 Idem codex, vehementer tacet. — 156 Satiis demum est: operæ pretium nunc est inisse edd. quædam vett. sed contra codd. erecte ædepol C. 2. et recte ede-

NOTÆ

menta dictæ sunt conjunctiones arc-
tæ et compares. A 'cogendo,' id est,
stringendo: unde 'coagulum,' hinc
'coagmentare.'

Dormiunt] Durior metaphora, sed

in operibus lignariis apud nos usitata.
Hinc cancelli dormientes, id est fixi,
immoti, *chassis dormans*.

147 *Viden' pictum]* Id est, picta-
ram.

SI. Eho istum, puer, circumduce hasce ædes, et conclavia :
Nam egomet ductarem, nisi mihi esset ad forum negotium.

TH. Apage istum a me perductorem : nihil moror ductarier.

Quicquid est errabo potius, quam perductet quispiam. 160

SI. Ædes dico. TH. ergo intro eo sine perductore. SI.
i, licet.

TH. Ibo intro igitur. TR. mane sis : videam ne canis.

TH. agedum vide.

TR. Est. TH. ubi canis est? TR. abi dierecta : st! abin'
hinc in malam crucem?

At etiam restas? st! abi istinc. SI. nihil pericli est, age.

Tam placida est, quam est aqua : vise : ire intro audacter
licet. 165

Eo ego hinc ad forum. TH. fecisti commode, bene ambula.

Tranio age, canem istam a foribus abducat face,

puer, circumduce istum per has ædes, et conclavia; nam egomet deducere, nisi mihi esset negotium in foro. TH. Apage a me istum circumductorem; non curvo circumductores. Quicquid est, errabo potius, quam quivis perductet. SI. Dico de ædibus. TH. Introeo ego, sine perductore. SI. I, licet. TH. Ingrediar ergo. TR. Mane, si vis, videam ne sit canis. TH. Agedum vide. TR. Est. TH. Ubi est canis? TR. Abi nequam! st. Abisne hinc in malam crucem? at etiamnum restas? st: ubi istinc. SI. Nihil est periculi, age, est tam placida, quam aqua. Vise: licet introire audacter. Ego eo hinc ad forum. TH. Fecisti commode, perge modo. Age, Tranio, fac ut abducat a foribus istam canem, tumetsi

~~~~~

pol C. et deest in B. 1. Ven. 1. illud primus infercit Pareus.—157 Edd. quædam vet. has ædes.—159 Apage istum me [lacuna] nihil C. C. 2. perductorem deest in B. 1.—160 Quid? quid est? C. Quicquid est [lacuna] perductet C. 2. Quicquid est perductet, omissis intermediis, B. 1.—161 Adis C. C. 2. Adi C. a m. sec. ego introeo igitur sine B. 1. ergo intro eo igitur sine Pll. Ven. 1. et Parei 3. ego intro eo sine perductorem edd. quædam vet. ilicet Pll. Parei 3.—162 B. 1. C. et C. 2. agedum unde.—163 B. 1. abi canis . . . directe est; S. Pll. dierecta est; C. a m. pr. dierecta est. C. C. 2. ab istinc; et sic edidit Pareus.—165 C. C. 2. quam feta qua vis eire; B. 1. Ven. 1. Arg. quam feta quavis ire; Taubm. quam fit (vel sit) aqua: vise, &c. Grut. Tam pl. est, quam feta: quavis ire intro, &c. Acidal. ait, quasdam edd. habere aquila; hinc ille facit, quam est ovicula; al. ap. Pareum, quam est aglia.—167 Edd. quædam ab fori-

NOTE

161 *Sine perductore*] 'Perductor' parum aberat a lenonis infamia.

162 *Videam ne canis*] Canis interdum catena vinetus non longe a janua erat, noctu ad præsidium domus solvendus. A catena 'catenarius' a Seneca vocatur. Porro cautum est, ut

in foribus tectorum, in quibus erat ejusmodi canis, longis literis, vel, ut Petronius appellat, quadratis, inscriberentur hæc duo verba, 'cave canem,' ne imprudens aliquis in eum curreret.

Etsi non metuenda est. TR. quin tu illam aspice, ut placide accubat!

Nisi molestum vis videri te, atque ignavom. TH. jam ut lubet,

Sequere hac igitur. TR. equidem haud usquam a pedibus abscedam tuis. 170

non est timenda. TR. Quin tu illam conspicare, ut decumbit leniter; nisi vis videri molestus et timidus. TH. Sequere igitur jam hac ut lubet. TR. Equidem non abscedam ullam in partem a pedibus.

bus. Schopp. abducat: at face; Bipont. abducas face.—170 B. 1. hac me igitur. C. 2. B. 1. ab edibus abscedam tuis.

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

TRANIO, THEUROPIDES.

TR. QUID tibi visum est hoc mercimonii? TH. totus gaudeo.

TR. Num nimio emtæ tibi videntur? TH. nunquam edepol me scio

Vidisse usquam abjectas ædes, nisi modo hasce. TR. ecquid placent?

TH. Ecquid placeant, me rogas? immo hercle vero perplacent.

TR. Quid tibi videtur de hac mercatura? TH. Totus lætor. TR. Ædes hæ an tibi videntur pluris comparatæ? TH. Per ædem Pollucis credo me non vidisse usquam ædes tam vilis pretii, quam sunt hæ. TR. Numquid placent? TH. A me petis utrum placeant? Immo per Herculem perplacent. TR. Quale gynecæum

1 Pronomen hoc deest in C. C. 2.—2 Pl. edepol ego me.—3 B. 1. abjectas; C. a m. pr. abluctas.—4 Ecquid placent B. 1. hercle deest in quibusdam edd.

NOTE

3 *Vidisse usquam abjectas*] Ablegmīna sunt partes quæ Diis porriciebantur, quæ propterea dicebantur prosi-ciæ et prosecta, tanquam separata quædam a reliqua visceratione, id enim ‘ablegere,’ imitatione Græcorum, qui dicunt ἀπολέγειν. Ergo *ablegmīna*, ἀπολεγμοί ‘ablectæ’ igitur ‘ædes’ sunt, quæ sunt pro derelictis.

TR. Cujusmodi gynæceum? quid porticum? TH. insanum bonam. 5

Non equidem ullam in publico esse majorem hac existumo.

TR. Quin ego ipse et Philolaches in publico omnes porticus Sumus commensi. TH. quid igitur? TR. longe omnium longissima est.

TH. Di immortales mercimonii lepidi! si hercle nunc ferat Sex talenta magna argenti pro istis præsentaria, 10

Nunquam accipiam. TR. si, here, te accipere cupies, ego nunquam sinam.

TH. Bene res nostra collocata est istoc mercimonio.

TR. Me suasore atque impulsore id factum audacter dicito :

Qui subegi, fœnore argentum ab Danista ut sumeret,

Quod isti dedimus arrhaboni. TH. servavisti omnem ratem. 15

Nempe octoginta debentur huic minæ. TR. haud nummo amplius.

TH. Hodie accipiat. TR. ita enim vero : ne qua causa subsiet,

Vel mihi denumerato : ego illi porro denumeravero.

TH. At enim, ne quid captioni mihi sit, si dederim tibi.

esse? qualis porticus? TH. Magnopere bona. Profecto non puto esse ullam ampliore in publico. TR. Quin ego ipse et Philolaches sumus commensi cunctas porticus in publico. TH. Quid ergo? TR. Est longe longissima omnium. TH. Dii immortales! rem lepidæ emtionis per Herculem! si quis det jam sex magna talenta argenti præsentia pecunia, pro istis, nullo modo accipiam. TR. Si velis accipere hæc, nunquam ego patiar. TH. Pecunia nostra est probe collocata ista emtione. TR. Dic audacter, id esse gestum me hortatore, atque auctore, et me coëgis, ut sumeret pecuniam fœnore ab fœneratore, quam tradidimus isti in arrhabonem. TH. Servasti omnem ratem : nimirum huic debentur octoginta minæ. TR. Ne nummus quidem amplius. TH. Accipiat hodie. TR. Ita enim vero fiat : ne ulla suboriat controversia cum Danista, dinumera has mihi, ego deinde dinumerabo Danistæ. TH. Sed vide ne subsit aliquid fraudis, si tibi numeraverim. TR. Egone

~~~~~

—5 B. 1. *gnæceum* . . . *insanum*.—8 *Summus* Pl. —9 Particula *si* deest in B. 1.—11 *Nunquam accipiam* Pl. *si recte accipere* B. 1. *cupias* edd. quædam vet. ego deest in al.—15 C. *arriboni*; C. 2. *arraboni*.—16 Pl. *hau nummo*; B. 1.

NOTÆ

15 *Servavisti omnem ratem*] Rem familiarem allegorice.

TR. Egone te joculari modo ausim, dicto aut facto fallere? 20

TH. Egon' abs te ausim non cavere, ne quid committam tibi?

TR. Quia tibi unquam quicquam, postquam tuus sum, verborum dedi.

TH. Ego enim cavi recte: eam mihi debeo gratiam atque animo meo.

Sat sapio, si abs te modo uno caveo. TR. tecum sentio.

TH. Nunc abi: i rus: dic me advenisse filio. TR. faciam, ut voles. 25

TH. Curriculo abi, jube in urbem veniat jam simul tecum. TR. licet.

Nunc ego me illa per posticum ad congerrones conferam: Dicam, ut hic res sint quietæ, atque ut hunc hinc amoverim.

ausim te fraudare, aut joco, aut verbis, aut factis? TH. Egone ausim non cavere abs te, ne tibi committam aliquid? TR. Quia nunquam tibi dedi quicquam verborum, ex quo sum tuus. TH. Nam ego recte cavi: mihi habeo eam gratiam, et taceo animo. Sat sapio modo si caveo abs te uno. TR. Tibi assentior. TH. Jam abi, i rus, nuntia filio me reversum esse. TR. Faciam sicut præcipis. TH. Proficiscere velociter, manda veniat jam in urbem una tecum. TR. Licet. Jam ego me conferam illac ad sodales per posticum: nuntiabo quemadmodum cuncta sunt quietæ, atque ut hunc dimiserim.

~~~~~

at immo amplius.—20 Egone te ioculari B. 1.—21 Idem codex, nequit c. tibi.—22 Quia t. nunquam B. 1.—23 B. 1. eandem in is gratiam. Pronomen mihi deest in Pll. et B. 1. Pro debeo, C. habet debis, et pro var. lect. debes; C. 2. de his.—25 Non abi C. Nunc habi i rus C. 2. Nunc abi rus B. 1.—26 C. ubi B. 1.—28 Idem codex, ut huic res sunt.

NOTÆ

21 *Egone abs te ausim non cavere*] Suspiciosos senes Plautus semper inducit et callidos, adeoque difficiles ad decipiendum; tamen deceptos tandem calliditate servorum ac juvenum.

27 *Per posticum*] 'Pseudo-thyrum' appellant Græci, Galli *Fausse-porte*. Latini etiam, 'ostium posterius; porte de derrière.

Congerrones] *Des jaseurs, a ger-*

ris ducta metaphora. Quemadmodum enim gerræ fiunt ex vimine, ita parum compacto, ut oculos facile transmittant, atque adeo parum solidæ sint, sic futiles sermones nihil habent solidi, et quod morari et occupare mentem debeat. Itaque gerris non est locus, nisi in iis quæ solutam mentem desiderant, ut sunt ludi, convivia, computationes.

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

PHANISCUS.

SERVI, qui cum culpa carint, tamen malum

Metuunt, hi solent esse heris utiles.

Nam illi, qui nihil metuunt, postquam sunt malum

Meriti, stulta sibi expetunt consilia.

Exercent sese ad cursuram, fugiunt: sed

5

Hi, si reprehensi sunt, faciunt a malo

Peculium, quod nequeunt facere de suo:

Augent ex pauxillo, thesaurum inde parant.

Mihi, in pectore consilii quod est,

Lubet cavere malam rem prius,

10

PH. *Servi, qui, quamvis vacent culpa, tamen verentur poenam, solent esse utiles dominis. Nam illi qui nihil timent, postquam sunt meriti poenam, confugiunt ad consilia stulta: sese exercent ad cursum, fugiunt; sed si retracti sunt a fuga, congeriunt peculium parvarum, quod non possunt facere de sua re: faciunt magnum ex parvo, struunt ex iis thesaurum. Consilium quod habeo in animo, est, ut me præ-*

////////

1 B. 1. tum malum.—3 Nam qui edd. quædam vett. illi servant codd. C. C. 2. B. 1. et Ven. 1.—4 Parei 1. 2. 3. consilia expetunt, contra codd. omnes et edd. antiq.—5 Exercent se edd. quædam vett.—6 Hii Pl. reprehensis sunt C.—7 Periculo B. 1. Peculio Pl. facere de suo desunt in B. 1. C. et C. 2. vacuum spatium est in Pl.—8 B. 1. ex pauxillo aurum magnum deparant; C. 2. ex pauxillo [lacuna] deparant: verba thesaurum inde desunt etiam in C. et Ven. 1.—9 C. 2. consili. Mox, quod est desunt in B. 1.—10 Lubet cavere desunt in B. 1. C. C.

NOTÆ

1 *Serei*] Phaniscus loquitur Callidamatis advorsitor, id est, servus qui adversum, seu obviam ire solet domino. Hic jussus est initio Scenæ quartæ Actus primi, venire obviam domino. Hic philosophatur de servo bono et malo.

Carint] 'Careant,' a 'caro' antiquo. Alii scribunt *carent*.

2 *Utiles*] Vetus pro 'utiles.'

5 *Exercent sese ad cursuram*] Jocus est in quo illudit ad morem illorum temporum, in quibus juvenis sese exercebat ad cursum privatim, ut postea in ludis publicis cursu de præmio proponi solito decertaret.

Delph. et Var. Clas.

6 *Faciunt a malo Peculium*] Hic Plautus notat servos, qui quasi quoddam sibi peculium et thesaurum quarunt plagarum et molestiarum; quod non possunt facere ex divitiis suis. Id vocat 'de suo' Plautus, seu de sua re. B. Paulus ad Romanos: 'Thesaurizas tibi iram in die iræ:' id est supplicii obnoxium te reddis æternis.

8 *Augent ex pauxillo*] In parandis divitiis diligentia inprimis desideratur, ut ne quid sit tam exigui lucelli quod non adjicias. Sugillat et hoc servos qui plagas plagis additas penes se recipiunt.

10 *Lubet cavere*] Id est, consilium

Plaut.

3 H

Quam ut meum tergum exsinceratum fiat.

Ut adhuc fuit, mihi corium esse oportet

Sincerum, atque uti vetem verberari.

Si huic imperabo, probe tectum habebo:

Malum cum impluit ceteros, non impluat mihi.

15

Nam ut servi volunt esse herum, ita solet:

Bonis boni sunt; improbi, qui malus fuit.

Nam nunc domi nostræ tot pessimi vivont,

Peculi sui prodigi, plagigeruli: ubi advorsum ut

Eant vocantur hero: Non eo, molestus ne sis.

20

Scio, quo properas: gestis aliquo jam hercle,

Ire vis, mula, foras pastum: bene merens

stem immunem a peccato, ne meum tergum fœdetur plagis. Danda est opera, ut habeam cutem integram, ut hactenus fuit; et ut prohibeam verbera ab ea. Si mihi obtemperet, habebo bene opertum; quando plagæ ingruent in ceteros, non ingruent in me. Nam herus solet esse talis, qualem optant servi; sunt boni bonis, sunt improbi ei qui fuit improbus. Quotquot sunt nobis servi domestici, sunt nequam, prodigi sui corii, nati ad plagas; quando ego eos voco, ut veniant mecum obviam nostro hero, non imus, aiunt, ne sis nobis incommodus. Scimus quo vadis; per Herculem cupis ire quopiam; vis ire foras pastum, o mula. Retuli ab iis hoc præmium

//////////

2. et Ven. 1.—11 Verba, *tergum e. fiat*, desunt in B. 1.—13 B. 1. *ut vetem*; C. 2. *uti rotem*; et sic C. intra lineas. Pll. *verberare*.—14 Sic h. i. p. *tectus abibo* al. ap. Parenim; *prope tectum* Ven. 1.—15 B. 1. *ne impluat*. C. a m. sec. *ceteris*; al. ap. Parenim, *ceteris non impluit*.—16 Parei 3. ut et C. a m. sec. *solet esse*.—17 *Bonis* deest in B. 1. C. C. 2. Ven. 1. *improbis sunt malus* Pll. *Bonis cum probis est*; *malus cum malis* edd, quædam vett. *improbis qui malus al. improbi sunt malis* B. 1.—19 *Peculi* B. 1.—21 *Scio quod properas* Pll.—22 *Ire*

NOTÆ

est prius, id est, ante omnia, me præstare immunem a culpa, ut meum tergum sit semper quam sincerum, seu quam exsinceratum. Transpositiones enim hujus particulæ, quam epitatticæ, non infrequentes sunt hoc in auctore.

14 *Si huic imperabo*] Junge hæc verba cum superiore versu, et voce *vetem*; nihil enim id aliud sibi vult; imperabo meo tergo, ut non patiat se verberari; si obsequatur, erit semper sartum tectum.

19 *Peculi sui prodigi*] Id est, tergi, quod dant cædendum. Mox tergum,

mox plagas servili tergo impositas, servile peculium appellat Plautus, vernili joco.

Advorsum ut Eant] Hinc vocantur, 'advorsitores servi,' quorum erat ire domino obviam, seu *advorsum*.

20 *Non eo*] Est oratio immorigeri servi, et contumacis.

22 *Ire vis, mula, foras pastum*] Phænisci obsequium et diligentiam in mandatis herilibus obeundis adhibitam servi ceteri maligne interpretantur; quasi Phæniscus non eat obviam domino, sed aliquo in popinam concedat ad potandum: ut si mula dimit-

Hoc pretium inde abstuli: ita abii foras: solus

Nunc eo advorsum hero ex plurimis servis.

Hoc die crastini cum herus resciverit, 25

Mane castigabit eos bubulis exuviis.

Postremo minoris pendo tergum illorum, quam meum.

bene meritis de iis; sed prodeò foras, sic proficiscor obviam hero, unus e compluribus servis. Hodie quando herus accipiet, cras mane eos excipiet loris bubulis. Denique facio minoris illorum tergum, quam meum.

~~~~~

pastum foras al. ap. Pareum.—23 *H. p. unde. Auscultavi foras* B. 1. *H. p. unde abstulisti foras* Pl. —25 *Hoc die crastini quom* B. 1. *Hoc die crastino* C. a m. sec. et pro var. lect. *die crastina*.—26 C. 2. *buculis*.—27 B. 1. *minori spero tergum*.

NOTÆ

tatur, ire solet quo pastus sese illi ostendit.

Bene merens] Id est, eam mercedem rependunt mihi bene de iis merito, quod eos admonuerim officii. Videlicet me maledictis incessunt.

25 *Die crastini*] *Diecrastini*, uno verbo, ut ‘diesepthimi’ in Persa. Nimirum veteres dicebant ‘die noni;’

‘die quinti;’ ‘die pristini;’ ‘die perendini.’ Dixerunt etiam veteres, ‘die quinti,’ et ‘die quinte;’ ‘die crastini,’ et ‘die crastine.’

26 *Castigabit eos bubulis exuviis*] Id est, loris e corio bubulo excisis. Alibi idem poëta, ‘monumenta bubula’ appellat, ‘bubulos cottabos; censiones bubulas.’

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

PHANISCUS, SERVUS, THEUROPIDES.

PH. ILLI erunt bucædæ multo potius, quam ego

Sim restio. SE. mane tu, atque assiste illico:

PH. *Malim hos cædi loris bubulis, quam ego resti me suspendam.* SE. *Sta tu,*

~~~~~

1 *Illi bucædæ erunt* Pl. S. Vatt. et Ven. 1. Lambinus et alii hanc scenam

NOTÆ

1 *Illi erunt bucædæ*] Inceptum superiore scena sermonem in hac Phaniscus prosequitur. Jocus est in ‘bucædæ’ et ‘restio,’ id est, malo eos habere nomen a loris bubulis, quibus cædentur, et vocari ‘bucæ-

das,’ quam me habere nomen a ‘restio,’ qua me suspendam, et vocari restionem.

2 *Mane tu*] Servus socius Phanisci sese offert socium Phanisco ad eundem obviam domino Callidamati.

Phanisce, etiam respice. PH. mihi molestus ne sis.
 SE. Vide ut fastidit simia!
 PH. Mihi sum: libet esse: quid id curas? 5
 SE. Manesne illico, impure parasite?
 PH. Qui parasitus sum? SE. ego enim
 Dicam: cibo perduci poteris quovis.
 Ferocem facis, quia te herus tam amat. PH. vah!
 Oculi dolent. SE. cur? PH. quia fumus molestus. 10
 SE. Tace sis, faber, qui cudere soles plumbeos
 Nummos. PH. non potes tu cogere me, ut tibi
 Maledicam: novit herus me. SE. suam
 Quidem pol culcitullam oportet. PH. si sobrius sis,
 Male non dicas. SE. tibi obtemperem, cum tu mihi 15

atque consiste illico Phanisce, et retro aspice. PH. Noli mihi esse incommodus. SE. Vide quomodo simia me spernit! PH. Sum simia mihi; placet, quare curas id? SE. Consistisne e vestigio, sordide parasite? PH. Quamobrem sum parasitus? SE. Ego affirmavero te posse perduci in quemvis locum cibo. Insolescis, quia herus te diligit adeo. PH. Vah! oculis laboras. SE. Quare? PH. Quia fumus est incommodus. SE. Sile si vis, faber, qui consueveristi fabricare nummos plumbeos. PH. Tu nequis me adigere, ut tibi male dicem. Herus me novit. SE. Sane oportet per Pollucem te cognoscat, utpote qui es ejus culcitra. PH. Si sobrius es, ne convitieris. SE. Tibi parebo, quamvis tu non possis mihi parere. PH.

.....

cum superiore jungunt.—4 *Vide ut fastidiosissimu'st* Dissald.—5 *Miles sum* Pll. et Parei 3.—8 Pll. *poteres.*—9 B. 1. *quia te eratus amat.* Pll. *quia te eratus amat uha.* Mox, *vah* deest in B. 1.—10 *Num oculi dolent* B. 1. *molestus est* Parei 3.—12 *Nummos* C.—13 B. 1. *novi te rus me.*—14 Pll. *pol ipse culcitullam*; Parei 3. *pol ipse culcitellam*; B. 1. *Quidem pol. culcit ullam.*—15 Al. ap.

NOTÆ

9 *Ferocem facis*] 'Facere ferocem,'
faire le brave.

10 *Oculi dolent*] Invidet, id est,
 ægre vides me hero carum.

Quia fumus molestus] Phaniscus percontatus, socio cur oculos dolere diceret, respondet quia fumus molestus: nihil enim molestius oculis fumo: sed causam pro causa offert Phaniscus; neque enim præ fumo sociorum oculi dolebant; sed præ invidia, quam herilis amor concitaverat in Phaniscum.

11 *Cudere soles plumbeos Nummos*] Proverbialis formula, id est, qui

specie officii decipis dominum. Videlicet characterem quidem rectus, versusque nummus plumbeus habet impressum principis, qualem ipse aureus; sed intus nigrum plumbum est, id est vilissimum metallum; sic subdolanus et fraudulentus speciem viri boni præfert, intus nequam est.

14 *Culcitullam oportet*] Supple 'noscit.' 'Culcitra,' vel 'culcitulla,' est stratum mollius in quod decumberent, seu inter edendum, seu inter dormiendum. Sub est huic verbo insigne convitium.

Nequeas? PH. at tu mecum, pessume, i advorsus.
 SE. Quæso hercle, Phanisce, abstine jam sermonem
 De istis rebus. PH. faciam, et pultabo fores.
 Heus, ecquis hic est, maxumam qui his injuriam
 Foribus defendat? ecquis, ecquis huc exit, atque aperit? 20
 Nemo hinc quidem foras exit: ut esse addecet
 Nequam homines, ita sunt: sed eo magis cauto est
 Opus, ne huc exeat, qui male me mulcet.
 Hic quidem neque convivarum sonitus, itidem ut antehac
 fuit,
 Neque tibicinam cantantem, neque alium quenquam
 audio. 25
 TH. Quæ illæc res est? quid illi homines quærunt apud
 ædes meas?
 Quid volunt? quid introspectant? PH. pergam pultare
 ostium.
 Heus reclude: heus, Tranio, etiam aperis? TH. quæ hæc
 est fabula?
 PH. Etiamne aperis? Callidamati nostro advorsum ve-
 nimus.

Sed tu, pessime, veni mecum obviam hero. SE. Obtestor per Herculem, Phanisce, omitte verba facere de his rebus. PH. Faciam, et pulsabo januam. Heus, ecquis est hic, qui ab hac janua arceat magnam injuriam? Ecquis exit, atque aperit? Nullus hinc quidem foras prodit. Sunt tales, quales addecet esse homines nefarios; sed est eo magis opus cauto, ne aliquis erumpat huc, qui me male excipiat. Hic sane neque est ille strepitus convivarum, idem qui antea; neque audio tibicinam cantantem, neque ullum alium. TH. Quæ est illa res? Quid illi homines quærunt in ædibus meis? quid volunt? quid introspiciunt? PH. Prosequar impellere januam: heus, aperi: heus, Tranio, etiam pande? TH. Quæ est hæc fabula? PH. Etiamne patefacis? Venimus obviam nostro hero Callida-

Pareum, temperem.—16 B. 1. pessume adversus; Pll. pessume itū advorsus; Parei 3. p. i tu advorsus.—17 Phanisce deest in Pll. B. 1. et Ven. 1. nam sermonem B. 1.—20 Pll. hecquis ecquis.—21 Voc. foras deest in quibusdam edd.—23 B. 1. mulcet; C. a m. pr. multet.—24 Hic nova scena incipit in B. 1. C. C. 2. et edd. antiq.—26 B. 1. quid illic; al. ap. Pareum, quid illis.—27 C. 2. pul-

NOTÆ

19 Qui his injuriam Foribus defendat] Id est, qui defendat fores adversus injuriam; id est, qui eas aperiat ne effringantur. Cicero, 'Defendit solis ardores, Sol-

stitium pecori defendite.'

26 Quæ illæc res est] Verba sunt Theuropidis, jam jam fraudem Tranionis detegere incipientis.

TH. Heus, vos pueri, quid istic agitis? quid istas ædes frangitis? 30

PH. Herus hic noster potat. TH. herus hic voster potat? PH. ita loquor.

TH. Puer nimium es delicatus. PH. ei advorsum venimus.

TH. Quoi homini? PH. hero nostro: quæso, quoties dicendum est tibi?

TH. Puer, hic nemo habitat; nam te esse arbitror puerum probum.

PH. Non hic Philolaches adolescens habitat hisce ædibus? 35

SE. Senex hic cerebrosus est certe. PH. erras perverse, pater.

Nam nisi hinc hodie emigravit, aut heri, certo scio

Hic habitare. TH. quin sex menses jam hic nemo habitat. SE. somnias.

TH. Egone? SE. tu. TH. tu ne molestus: sine me cum puero loqui.

PH. Nemo habitat? hem! TH. ita profecto. PH. nam heri et nudius tertius, 40

Quartus, quintus, sextus usque, postquam hinc peregre ejus pater

mati. TH. Heus, vos adolescentes, quare facitis sic? Quare comminuitis istas fores? PH. Noster herus hic bibit. TH. Vester herus hic bibit? PH. Sic dico. TH. Adolescens es dicax plus æquo. PH. Venimus obviam ei. TH. Cui homini? PH. Hero nostro; amabo, quoties tibi repetendum est? TH. Adolescens nemo hic manet; nam existimo te esse adolescentem bonum. PH. Philolaches adolescens non manet hic in his tectis? SE. Profecto hic senex amens est. PH. Falleris magnopere, o senex; nam certo scio Philolachetem esse hic, nisi excessit hinc hodie, aut heri. TH. Quin jam a sex mensibus nullus manet in his ædibus. SE. Deliras. TH. Egone? SE. Tu ipse. TH. Tu ne sis gravis: patere me fabulari cum puero. PH. Nullus habitat? hem! TH. Ita sane. PH. Nam heri et nudius tertius, nudius quartus, nudius quintus usque ad diem sextum,

//////////

tari.—28 B. 1. est hæc.—32 Puere Parei 3. *adelicatus* Pll.—35 Nam hic C. a m. pr. his ædibus Pll.—37 Nam nisi hic B. 1. C. C. 2. Ven. 1.—38 B. 1. a m. pr. quin senex.—40 Voc. hem et ita desunt in B. 1. nam e heri idem codex a m.

NOTÆ

32 *Puer nimium es delicatus*] Id est, nimium risui movendo indulgens. Ad eum sensum in Menæchmis, 'delicias facis,' id est, jocularis.

36 *Cerebrosus est*] Contumax est, *entêté*. Horatius, 'Cerebrosus pro-silit unus,' id est, stultus. Virgilius, 'Præceps animi, iræ impatiens.'

Abiit, nunquam hic triduum in unum desitum est esse et bibi.

TH. Quid ais? PH. triduum in unum est haud intermis-
sum hic esse et bibi,

Scorta duci, pergræcari, fidicinas, tibicinas

Ducere. TH. quis istæc faciebat? PH. Philolaches. TH.
qui Philolaches? 45

PH. Cui patrem Theuropidem esse opinor. TH. hei! hei!
occidi,

Si hæc hic vera memorat: pergam porro percontarier.

Ain' tu istic potare solitum Philolachem istum, quisquis
est,

Cum hero vostro? PH. hic, inquam. TH. puere, præter
speciem stultus es.

Vide sis, ne forte ad merendam quopiam devorteris, 50

Atque ibi meliuscule, quam satis fuerit, biberis. PH. quid
est?

TH. Ita dico, ne ad alias ædes perperam devenieris.

PH. Scio, qua me ire oportet: et quo venerim, novi loqui.

Philolaches hic habitat, quojus est pater Theuropides.

*postquam ejus pater hinc peregre profectus est, non cessare epulari et potare tri-
duo toto. TH. Quid dicis? PH. Non intermiserunt triduo uno convivari, po-
tare, scortari, pergræcari, ducere tibicinas. TH. Quis fecit ista? PH. Philola-
ches. TH. Qui Philolaches? PH. Cujus arbitror esse genitorem Theuropidem.
TH. Hei! hei! occidi, si hic vera narrat. Porro prosequar interrogare. Dicis
tu Philolachetem illum, quicumque est, suetum bibere hic cum vestro hero? PH.
Hic, inquam. TH. Puer, desipis, præter formam. Vide si vis ne forsitan con-
cesseris in quandam locum ad cœnam pomeridianam, et ibi potaveris largius quam
satis fuerit. PH. Quid est? TH. Sic moneo, ne oberres ad alios lares temere.
PH. Teneo qua oportet me ambulare, et novi locum in quem venerim. Philolaches*

//////////

pr.—42 *Habuit Pll. triduum unum d. esse et tibi est B. 1. bibisse C. a m. pr.—*
43 B. 1. *triduum unum. Mox, hic deest in quibusdam edd.—45 B. 1. quid*
Philolaches.—46 Alterum hei deest in B. 1. hei occidi Parei 2. et Pll. a m.
sec. et occidi Pll. a m. pr.—48 Ain' tu istuc Pll.—49 Idem codd. vestra hac
inquam.—50 Vasis ne C. ad merendam copiam Pll.—51 B. 1. melius quam; Pll.
melius cuiquam. Al. ap. Pareum, sat fuerit.—52 Ita dico ad B. 1. perperam ne
veneris B. 1. C. et C. 2.—53 Scio quo B. 1. me et re Pll. me eire Parei 3. quo

NOTÆ

49 *Præter speciem stultus es]* Nemo
ex vultu judicaverit te esse perinde
stultum, atque re vera es.

53 *Novi loqui]* Novi quo loci ve-

nerim, seu in quem locum venerim.
Veteribus 'loquus,' et 'locus;' 'co-
quus,' et 'cocus;' 'sequor,' et 'se-
cor.'

Qui, postquam pater ad mercatum abiit hinc, tibicinam 55
Liberavit. TH. Philolaches ergo? PH. ita, Philematium
quidem.

TH. Quanti? SE. triginta talentis. PH. μὰ τὸν Ἀπόλλω!
sed minis.

TH. Ain' minis triginta amicam destinatam Philolachi?

PH. Aio. TH. atque eam manu emisisse? PH. aio. TH.
et, postquam ejus hinc pater

Sit profectus peregre, perpotasse assiduo 60

Tuo cum domino? PH. aio. TH. quid, is ædes emit hic
proximas?

PH. Non aio. TH. quadraginta etiam dedit huic quæ
essent pignori?

PH. Neque illud aio. TH. hei! perdis. PH. immo suum
patrem illic perdidit.

TH. Vera cantas: vana vellem! PH. patris amicus vi-
delicet.

TH. Heu, edepol patrem eum miserum prædicas! PH.
nihil hoc quidem est, 65

Triginta minæ, præ quam alios dapsiles sumtus facit.

hic manet, cujus Theuropides est genitor; qui ex quo pater profectus est hinc ad mercatum, liberavit tibicinam. TH. Philolaches ergo? PH. Ita, Philematium quidem. TH. Quanti? SE. Triginta talentis. PH. Per Apollinem! Sed triginta minis. TH. Dicisne etiam amicam Philolachi triginta minis? PH. Aio. TH. Atque eam manu emisisse? PH. Aio. TH. Et, ex quo ejus pater hinc discessit peregre, bibisse assiduo cum tuo hero? PH. Aio. TH. Quid? Philolaches mercatus est hic ædes proximas? PH. Non aio. TH. Etiam dedit huic quadraginta minas quæ essent arrhuboni? PH. Neque dico id. TH. Hei! perdis. PH. Immo ille perdit suum patrem. TH. Dicis vera: sed vellem vana! PH. Videlicet es amicus patris. TH. Heu, per ædem Pollucis dicis eum patrem infortunatum. PH. Hoc sane nihil est triginta minæ, præ aliis sumtibus immo-

venerim, novi, loci Gulielm. et Bipont.—54 Pll. habitat ad cujus.—55 Voc. pater deest in B. 1. abiit hinc B. 1. abiit hic Parei 3.—57 B. 1. maton apollo. Mox, Pll. et sex minis.—58 Al. ap. Pareum, præstinatam.—59 B. 1. manu emisisse; al. ap. Pareum, e manu emisisse.—60 Parei 3. istic assiduo, contra codd.—61 B. 1. quid ais ædes hic proximas.—62 B. 1. dedit usque pignori; Pll. quæ est pignori; C. a m. pr. huc quæ esset, &c.—63 B. 1. C. 2. istud aio. Pll. ei perdis. Mox, al. ap. Pareum, ille patrem; B. 1. patrem illic perdit.—65 Ei edepol Pll. Eu edepol C. 2. a m. pr. patrem meum C. et C. 2.—66 B. 1. C. et C. 2. præterquam

NOTÆ

66 *Dapsiles*] Mere Graecum, largus, profusus.

Perdidi patrem : unus istic servos est sacerrumus
 Tranio : is vel Herculi conterere quæstum possiet.
 Edepol me ejus patris miseret : qui cum istæc sciet
 Facta ita, amburet misero ei corculum carbunculus. 70
 TH. Siquidem istæc vera sunt. PH. quid merear, quam-
 obrem mentiar?
 Heus vos, ecquis hasce aperit? TH. quid istac pultas,
 ubi nemo intus?
 PH. Alio credo comissatum abisse : abeamus nunc jam.
 TH. Puere, jamne abis? libertas pænula est tergo tuo.
 PH. Mihi, nisi herum metuam et curem, nihil est, qui ter-
 gum tegam. 75

deratis quos facit. Hic Tranio est unus nefarius servus, perdidit patrem : is posset consumere bona Herculis ipsius. Per ædem Pollucis me miseret ejus patris : quando ille sciet id sic factum, carbo ei aduret cor hujus infortunati. TH. Si hæc sunt vera. PH. Quid consequar, propterea quod mentiar? Heus vos, ecquis aperit hasce fores? TH. Quid pulsas hic, ubi nullus intus? PH. Puto abivisse alio comestum ; migremus jam. TH. Puer, abisne jam? Tuum tergum est liberum pænula. PH. Nihil est mihi quo operiar tergum, nisi metus heri, et cura officii.

alios. Mox, Pll. dapsillies.—67 Verbum est deest in B. 1. C. 1. C. 2. si accerimus Pll.—68 B. 1. C. et C. 2. potest.—69 Edepol ejus me edd. quædam veti. —71 S. ista vera B. 1.—72 C. 2. et B. 1. quid ista ; al. ap. Pareum quid istas. Mox, B. 1. intus.—73 B. 1. comessatum ; C. commissatum ; et a m. sec. comessatum.—75 B. 1. C. 2. et C. a m. pr. ut metuam.

NOTÆ

67 *Sacerrumus*] Id est, scelestissimus. Virgilius, ‘Auri sacra fames,’ id est, scelerata. Horatius, ‘Intestabilis, et sacer esto.’

68 *Is vel Herculi conterere quæstum possiet*] Hyperbole audacissima ; Herculi enim pendebantur decimæ omnium esculentorum ; atque adeo ejus esse oportet maximam prodigalitatē, qui illa omnia consumserit. Persius : ‘O si Sub rastro crepet ar-

genti mihi seria dextro Hercule!’ Igitur putabatur et Hercules thesaurorum omnium custos et arbiter, quo magis etiam audacia patet hyperbolæ. Facile crediderim hoc loco poetam innere audaciam Traionis, qui et ipsum Herculem citra metum clavæ circumducit divitiis, ut circumduxit Theuropidem.

70 *Amburet*] Mæror occupabit animum absumentque.

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

THEUROPIDES, SIMO.

TH. PERII hercle, quid opus est verbis? ut verba audio,
 Non equidem in Ægyptum hinc modo vectus fui,
 Sed etiam in terras solas, orasque ultimas
 Sum circumvectus, ita ubi nunc sim nescio.
 Verum jam scibo: nam eccum, unde ædes filius 5
 Meus emit: quid ais tu? SI. a foro incedo domum.
 TH. Numquid processit ad forum hodie novi?
 SI. Etiam. TH. quid tandem? SI. vidi efferri mortuum.
 TH. hem,
 Novum! SI. unum vidi mortuum efferri foras:
 Modo eum vixisse aiebant. TH. vae capiti tuo! 10
 SI. Quid tu ut otiosus res novas requiritas?
 TH. Quia hodie adveni peregre. SI. promisi foras,
 Ad cœnam ne me tu te vocare censeas.
 TH. Haud postulo edepol. SI. verum cras, nisi quis
 prius

TH. *Per Herculem interii, quid opus est verbis? Ut audio sermones hominum, equidem non solum deportatus fui hinc in Ægyptum, verum etiam in terras desertas, et extrema littora circumilatus sum; adeo ignoro ubi sim jam: modo sciam verum. Nam ecce eum a quo filius mercatus est domum: quid dicis tu?* SI. *Eo domum a foro.* TH. *Nonne accidit hodie aliquid novi in foro?* SI. *Etiam.* TH. *Quid demum?* SI. *Vidi exportari vita defunctum.* TH. *O rem novam!* SI. *Vidi exportari unum mortuum foras. Dicebant eum vita functum nuper.* TH. *Vae tibi!* SI. *Quare tu captas res novas instar desidis?* TH. *Quia reversus hodie peregre.* SI. *Pollicitus sum me cœnaturum foras, ne speres te a me invitari ad cœnam.* TH. *Per ædem Pollucis non postulo.* SI. *Sed cras, nisi aliquis me*

//////////

1 *Peri Pll. verba deest in B. 1. verbera habent C. et C. 2.*—3 *Pll. horasque: C. a m. pr. horasque in ultimas.*—4 *Sum circumventus Pll.*—5 *Verum jam ibo B. 1.*—6 *Pll. quid agis tu.*—7 *Parei 3. forum tibi hodie; sed illud tibi deest in B. 1. C. et C. 2.*—10 *C. 2. enim vixisse; B. 1. vixisse eum.*—11 *Quid tu otiosus al. ap. Pareum.*—12 *B. 1. prompsi foras.*—14 *B. 1. C. et C. 2. nisi prius, omissio*

NOTÆ

8 *Vidi efferri mortuum]* Simo irridet Theuropidis curiositatem, et pro re nova nuntiat quotidianam, nempe quod viderit efferri mortuum.

12 *Promisi foras]* Moris erat apud antiquos, ut qui peregre alicunde

reverterentur, ab amicis invitarentur ad cœnam, quod ut a se deprecatur Simo, dicit se promississe foras, id est, se cœnaturum pro foris. Itaque id huic phrasi supplendum, 'promisi me iturum foras cœnatum.'

Vocaverit me, vel apud te cœnavero. 15

TH. Ne istuc quidem edepol postulo : nisi quid magis
Es occupatus, operam mihi da. SI. maxume.

TH. Minas quadraginta accepisti, quas sciam,
A Philolachete. SI. nunquam nummum, quod sciam.

TH. Quid, a Tranione servo? SI. multo id minus. 20

TH. Quas arrhaboni tibi dedit? SI. quid somnias?

TH. Egone? at quidem tu, qui istoc te speras modo
Potesse dissimulando infectum hoc reddere.

SI. Quid autem? TH. quod me absente tecum hic filius
Negotii gessit? SI. mecum ut ille hic gesserit, 25

Dum tu hic abes, negotii? quidnam? aut quo die?

TH. Minas tibi octoginta argenti debeo.

SI. Non mihi quidem hercle : verum, si debes, cedo.

Fides servanda est, ne ire infitias postules.

TH. Profecto non negabo debere, et dabo. 30

Tu cave quadraginta accepisse hinc ne neges.

SI. Quæso edepol huc me aspecta, et responde mihi.

invitaverit prius, cœnavero etiam apud te. TH. Ne a te peto quidem id. Præbe mihi aurem, nisi es magis occupatus in aliquo. SI. Optime. TH. Accepisti quadraginta minas a Philolachete, ut sciam. SI. Nunquam accepi nummum, quod sciam. TH. Quid accepisti a servo Tranione? SI. Longe minus quam id. TH. Quas tibi numeravit in arrhabonem? SI. Quid somnias? TH. Egone? sed profecto tu somnias, ut qui speras te posse facere irritum hoc dissimulando. SI. Quid ais? TH. Quid rei inuit tecum filius hic, me absente? SI. Ut Philolaches gesserit aliquid rei mecum, dum tu hinc abes? Quid gessit? aut quo die? TH. Tibi debeo octoginta minas argenti. SI. Per Herculem non mihi debes, verum da si debes. Est servanda fides, ne suscipias negare. TH. Certe non negabo me debere, et numerabo, tu vide ne neges accepisse quadraginta. SI. Per ædem Pollucis,

//////////

τῆ quis.—15 Voc. vel deest in B. 1.—16 Ne iste C. et C. 2.—18 Minas triginta B. 1. C. et C. 2. accepisti quasi jam B. 1. sic sciam A Philolachete Dissald.—20 Parei 3. servo meo, contra codd. multo [lacuna] Pll.—24 B. 1. absente hic, omisso tecum.—26 Dum tu hinc abes B. 1. et Lamb.—28 Non memini quidem

NOTÆ

21 Arrhaboni] Ab ἀρραβὼν, arrha. Per syncopen jam inde a Plinio juniore usurpata vox. Isidorus : ‘ Interest in loquendi usu inter pignus et arrham. Nam pignus est quod datur propter rem creditam, quæ dum redditur, statim pignus aufer-

tur : arrha vero est primum quod pro re bonæ-fidei contractu emta ex parte datur, et postea completur. Est enim arrha complenda non auferenda ; unde qui reddit arrham, non reddit sicut pignus, sed desiderat plenitudinem.’

Te velle uxorem aiebat tuo nato dare,

Ideo ædificare hoc velle aiebat in tuis.

TH. Hic ædificare volui? SI. sic dixit mihi. 35

TH. Hei mihi, disperii! vocis non habeo satis.

Vicini, interii, perii! SI. numquid Tranio

Turbavit? TH. immo exturbavit omnia.

Te ludificatus est et me hodie indignis modis.

SI. Quid tu ais? TH. hæc res sic est, ut narro tibi. 40

Te ludificatus et me hodie in perpétuum modum.

Nunc te obsecro, ut me bene juves, operamque des.

SI. Quid vis? TH. i mecum, obsecro, una simul.

SI. Fiat. TH. servorumque operam et lora mihi cedo.

SI. Sume. TH. eademque opera hæc tibi narravero, 45

Quis me exemplis hodie ille ludificatus est.

amabo, aspice me huc, et mihi responde. Dicebat Tranio te velle dare uxorem tuo filio, idcirco dicebat te velle ædificare in tuis ædibus. TH. Volui ædificare hic? SI. Mihi affirmavit sic. TH. Hei mihi! perii! non habeo satis vocis: vicini, occidi, perii. SI. Tranio concitavitne aliquas turbas? TH. Immo labefactavit omnia, ludificatus est te hodie et me, indignis modis. SI. Quid dicis tu? TH. Hoc est ita: te ludificatus est, et me hodie plane: jam te rogo, ut mihi probe auxiliieris, et opituleris. SI. Quid vis? TH. Veni mecum, obtestor. SI. Esto. TH. Commoda mihi auxilium servorum et lora. SI. Accipe. TH. Tibi exposuero hæc uno tempore, quibus modis ille me et te ludificatus est hodie.

~~~~~

Bipont.—32 Edd. quædam vett. *ne specta*.—33 Pll. *agebat*.—34 Edd. vett. *hic velle*; vel, *huc velle*. B. 1. *in tuis*. TE. *habeo satis Hic, &c.*—35 Pll. *voluit*.—36 C. et C. 2. *Ei mihi disperii vos o nunc Vicini, perii, interii*; Pll. etiam, *perii, interii*. Vicino Grut.—38 *Turbabit* C. et C. 2. *exturbabit* idem codd.—39 *Te l. est me* B. 1. *Ludificatus mihi hodie indignis* C. 2. *et me est tantum* in marg. cod. C.—40 *Quid tu agis* Pll.—41 *Deludificatus me* B. 1. *Deludificatus et me* C. et C. 2.—42 B. 1. *bene rives*.—43 *Parei 3. hac obsecro te, contra* codd.—45 *Parei 3. eadem ego opera*; C. *eandemque operam*; C. a m. pr. C. 2. *eandemque operam*.—46 Pronomen *ille* deest in B. 1. *hodie eludificatu'st* Pll. et *Parei 3.*

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

TRANIO, THEUROPIDES.

TR. QUI homo timidus erit in rebus dubiis, nauci non erit.

TR. *Homo qui est meticulosus in rebus incertis, erit nauci faciendus; atque*

NOTÆ

1 *Timidus*] Sallustius, 'Audacia pro muro habetur.'

Atque equidem quid id esse dicam verbum nauci, nescio.

Nam herus me postquam rus misit, ut filium suum ar-
cesserem,

Abii illa per angiportum ad hortum nostrum clanculum:

Ostium quod in angiportu est, horti patefeci fores; 5

Eaque eduxi omnem legionem, et mares et fœminas.

Postquam ex obsidione in tutum eduxi manipulares meos,

Capio consilium, ut senatum congerronum convocem.

Quem cum convocavi, atque illi me a senatu segregant:

Ubi ego video rem vorti in meo foro, quantum potest, 10

Facio idem, quod plurimi alii, quibus res timida aut tur-
bida est:

Pergunt turbare usque, ut ne quid possit conquiescere.

Nam scio equidem nullo pacto jam esse posse clam senem.

Sed quid hoc est, quod foris concrepuit proxuma vicinia?

Herus meus hic quidem est: gustare ego ejus sermonem
volo. 15

Th. Illico, intra limen astate illic: ut, cum extemplo
vocem,

*equidem ignoro quid significet ea vox nauci: sane statim atque herus me misit rus, ut vocarem suum filium; transiri illuc per angustiore[m] viam, ad nostrum hortum occulte: aperui januam horti, quæ est in angiportu, et eduxi ea omnem turbam, et mares, et fœminas. Postquam eduxi in tutum meos copias ex obsidione, in eo consilium cogendi senatus confabulatorum. Quando eos coëgi, ipsi me excludunt e consessu: cum ego animadverto rem agi in meo foro, quantum potest facio idem quod plurimi alii, quibus sunt fortune male securæ et confusæ, prosequuntur miscere, usque eodem nihil possit componi; etenim scio jam id nullo pacto posse esse incomper-
tum seni. At quid est id? quare janua crepuit in proximis vicinis? certe est meus herus; ego volo subauscultare ejus orationem. Th. Astate illico illic intra*

~~~~~

1 B. 1. C. et C. 2. *is nauci*.—3 B. 1. *postquam me . . . accerserem*.—4 *Ab illo perangiportum* B. 1. *Ab illa Pll.* *Abi Parei* 3.—5 C. et C. 2. *orti*.—8 Pll. a m. *pr. congerronem*.—9 *Quoniam convocavi* B. 1.—10 *Ubi egomet video vorti rem* B. 1.—11 Pll. *aliquibus*.—12 C. C. 2. B. 1. *ne quid sit conquiescere*.—15 *Ver-*

NOTÆ

2 *Verbum nauci*] Id est, nullius momenti.

5 *Angiportu*] Angusta via minus frequentata.

9 *Atque illi me segregant*] *Atque pro* 'statim,' 'continuo.'

10 *Rem vorti in meo foro*] Video li-

tem mihi motam ante meos iudices, declinandi iudicii nullus est locus. Allegoria ducta a foro, et forensibus, in quibus ante alienos iudices nemo tenetur causam dicere. Hic congero coram congerronibus litem disceptat.

Continuo exiliatis: manicas celeriter connectite.

Ego illum ante ædes præstolabor ludificatorem meum:

Quojus ego hic ludificabo corium, si vivo, probe.

TR. Res palam est: nunc te videre melius est, quid agas,
Tranio. 20

TH. Docte atque astute mihi captandum est cum illoc, ubi
huc advenerit.

Non ego illi extemplo ita meum ostendam sensum: mittam
lineam.

Dissimulabo me horum quicquam scire. TR. o mortalem
malum!

Alter hoc Athenis nemo doctior dici potest:

Verba dare illi non magis hodie quisquam, quam lapidi,
potest. 25

Aggrediar hominem: appellabo. TH. nunc ego ille huc
veniat velim. [tibi.

TR. Siquidem pol me quæris, assum præsens præsentī

TH. Euge Tranio, quid agitur? TR. veniunt ruri rustici.

Philolaches jam hic aderit. TH. edepol mihi opportune
advenit:

januam, ut statim irrumpatis quando appellabo. Injicite velociter manicas: ego expectabo ante domum illum meum ludificatorem, cujus ego ludificabo hic egregie cutem, si vivo. TR. Res est comperta seni; jam est optimum videre quid facias, Tranio. TH. Est ille mihi circumveniendus perite et dolose cum Simone, quando accesserit huc; ego non illi detegam tam celeriter meam mentem, mittam lineam piscatorum more, fingam me nescire quicquam horum. TR. O hominem nequam! nemo potest inveniri alius doctior hoc Athenis; nemo potest hodie illi dare verba magis, quam lapidi. Accedam ad hominem, compellabo. TH. Ego velim jam ille veniat huc. TR. Si per Pollucem me quæris, adsum præsens tibi præsentī. TH. Euge Tranio, quid fit? TR. Rustici veniunt ruri. Philolaches veniet hic jam. TH. Per ædem Pollucis mihi advenit res satis opportune: ego arbitror hunc nos-

bum est deest in B. 1.—16 Pro illic, edd. quædam vett. habent illi.—17 Pl. manilus c. conectite.—18 B. 1. C. 2. et C. a m. pr. præstabo.—19 C. ludificabor.—22 Particula ita deest in edd. quibusdam vett.—23 Pl. mortale malum.—24 Aliter hoc C.—25 Verba illi, omisso dare, C. et C. 2.—26 Acidal. nunc ego illum, contra codd.—27 B. 1. quæris id sum præsens.—29 Hic versus deest in

NOTE

21 *Captandum*] Id est, captionibus lineam, (supp. 'piscatoriam') de verborum mihi agendum est cum qua pendet hamus et esca: itaque illo. 'lineam' nihil aliud significat, quam,

22 *Sensum*] Quid sentiam.

Lineam] A 'lino,' 'linea.' Mittam

capiam Tranionem verbis, ut hamo piscem.

Nostrum ego hunc vicinum opinor esse hominem audacem
et malum. 30

TR. Qui dum? TH. qui negat novisse vos. TR. negat?
TH. nec vos sibi

Nummum unquam argenti dedisse. TR. abi, ludis me,
credo: haud negat.

TH. Quid jam? TR. scio, jocularis nunc tu: nam ille qui-
dem haud negat.

TH. Immo edepol negat profecto: neque se has ædes Phi-
lolachi

Vendidisse. TR. cho, an negavit sibi datum argentum,
obsecro? 35

TH. Quin jusjurandum pollicitus est dare, si vellem, mihi,
Neque se hasce ædes vendidisse, neque sibi argentum
datum.

Dixi ego istuc idem illi. TR. quid ait? TH. servos
pollicitus est dare

Suos mihi omnes quæstioni. TR. nugas: nunquam edepol
dabit.

TH. Dat profecto. TR. quin et illum in jus jube ire.
TH. jam mane: 40

Experiar, ut opinor: certum est. TR. mihi hominem
cedo.

*trum vicinum esse hominem ferocem et intractabilem. TR. Quare? TH. Negat
vos novisse. TR. Negat? TH. Vos sibi unquam tradidisse nummum argenti.
TR. Apage, me irrides, puto: haud negat. TH. Quid jam? TR. Scio, ludis
nunc tu: etenim ille haud negat. TH. Immo per ædem Pollucis negat sine dubio:
neque fatetur se vendidisse has ædes Philolacheti. TR. Eho! an negavit sibi
datum argentum, an ubo? TH. Quin promisit se mihi daturum jusjurandum, si
vellem, neque se vendidisse hasce ædes, neque sibi numeratam pecuniam; ego dixi
illi istud idem. TR. Quid dicit? TH. Mihi promisit se daturum omnes suos
servos ad questionem. TR. Nugatur. Per ædem Pollucis nunquam tradet. TH.
Dat serros in questionem. TR. Quin et voca illum in jus. TH. Jam quiesce:
faciam periculum, ut arbitror; propositum est. TR. Ostende mihi hominem. TH.*

=====

C. 2. qui etiam adheret . . . oportune advenias C. adveniet B. 1.—30 Nostrorum
B. 1. a m. sec. huc vicinum Pll. Post hunc vs. ad oram dextram C. ascriptum
est a manu non ita veteri, Nam nisi scio hic emigravit, certe scio hic habitare.
—33 Hic versus deest in B. 1.—34 B. 1. hasce ædes.—37 Gronov. neque si ar-
gentum, &c. B. 1. neque sibi argentum datum; Pll. neque sibi a. datum esse;
edd. quædam vett. neque sibi esse argentum datum.—39 B. 1. mihi ædepol.—
40 Pll. in jus si veniam mane; B. 1. in jussu veniam mane.—41 Parei 3. mihi

TH. Quid si igitur ego arcessam homines? TR. factum jam esse oportuit:

Vel hominem jube ædes mancipio poscere. TH. immo hoc primum volo,

Quæstioni accipere servos. TR. faciundum edepol censeo: ego

Interim hanc aram occupabo. TH. quid ita? TR. nullam rem sapis. 45

Ne enim illi huc confugere possint quæstioni quos dabit.

Hic ego tibi præsidebo, ne interbitat quæstio.

TH. Surge. TR. minime. TH. ne occupassis, obsecro, aram. TR. cur? TH. scies.

Quia id enim maxume volo, ut illi istoc confugiant: sine.

Tanto apud judicem hunc argenti condemnabo facilius. 50

TR. Quod agis, id agas: quid tu porro vis serere negotium?

Quid igitur si ego arcessam homines? TR. Oportuit id esse jam factum: vel impetra Philolachetem poscere ædium possessionem. TH. Immo volo primum accipere servos ad quæstionem. TR. Per ædem Pollucis, existimo id esse faciendum: ego interea amplectar hanc aram. TH. Quare? TR. Sapis nihil. Nam ne illi possint sese recipere huc quos dabit ad quæstionem; ego ero hic in præditiis pro te, ne vana sit quæstio. TH. Expergiscere. TR. Nequaquam. TH. Ne teneas aram, amabo. TR. Cur? TH. Audies: quia volo id imprimis, ut Simonis servi istuc concedant; sine. Efficiam ut condemnetur tanto facilius Simo a iudice majore pecuniæ vi. TR. Fac id quod facis; porro quid vis tu inire litem? Tu ignoras

////////

huc, contra eodd.—42 B. 1. esse jam.—43 Vel homines B. 1. a m. pr. mancipio poscere Pll. mancipio poscier al. primum hoc B. 1.—45 Edd. quædam vet. nullam ad rem.—46 Non enim C. a m. pr. illi hic C. et C. 2.—47 B. 1. præside bene interbitat; C. a m. sec. interbitet.—48 B. 1. arma cursies; Pll. etiam arma.—50 C. et C. 2. hinc argenti.—51 Quod agas Pll.—52 Pronomen tu deest

NOTÆ

41 *Experiar]* Supp. jus. *J'aurai recours à la justice.*

43 *Ædes mancipio poscere]* Id est, poscere ut filius tuus adeat possessionem ædium a se emtarum.

45 *Aram occupabo]* Quia sibi emituit Tranio a quæstione servorum Simonis, aram occupat, quia neque in jus vocari, neque ad pœnam rapi poterant, qui aut in templa confugissent, aut aras essent amplexi. Porro aræ constituebantur in scena tum

comica, tum tragica: in hac Apollini, in illa Baccho; æque in dextra parte scenæ; in sinistra ei, vel Deo, vel Divo, vel heroi, vel civi, cui fiebant ludi, aut justa, aut parentalia. Verbenæ imponebantur Apollini, Baccho hederæ.

47 *Interbitat]* Intereat; a 'beto,' antiquo 'eo,' fit 'interbito.'

48 *Occupassis]* Occupaveris, vetus.

51 *Quod agis, id agas]* Idem quod 'age quod agis.' Attentioni in rebus

Nescis tu quam meticulosa res sit ire ad judicem.

TH. Surge dum huc: est consulere igitur quiddam quod tecum volo.

TR. Sic tamen hinc consilium dedero: nimio plus sapio sedens.

Tum consilia firmiora sunt de divinis locis. 55

TH. Surge, ne nugare: aspice dum contra me. TR. aspexi. TH. vides?

TR. Video: huc si quis intercedat tertius, pereat fame.

TH. Quidum? TR. quia nihil quæsti siet: mali hercle ambo sumus.

TH. Perii! TR. quid tibi est? TH. dedisti verba. TR. qui tandem? TH. probe

Me emunxti. TR. vide sis, satine recte? num mucchi fluunt? 60

quam sit res timoris plena, adire judicem. TH. Surge, et veni huc: est quiddam quod volo consulere tecum. TR. Tamen consilium dedero sic hinc: nimio plus sapio quando sedeo. Tum consilia sunt stabiliora de locis divinis. TH. Surge, ne nugeris: aspice in me. TR. Aspexi. TH. Cernis? TR. Cerno. Si quis accedat huc tertius, intereat fame. TH. Quare? TR. Quia nihil lucri illi affulgeat. Per Herculem sumus ambo maligniores. TH. Interii. TR. Quid tibi est? TH. Dedisti verba. TR. Quomodo? TH. Bene me emunxisti. TR. Vide si vis,

////////

in B. 1.—54 *Si tamen* Pll. et B. 1.—57 C. et C. 2. *intercedas*.—58 B. 1. *nihil qua estis id mali*; C. et C. 2. *nihil qua estis hic mali*.—59 B. 1. *probi*.—60 *Me*

NOTE

sacris parandæ adhortatio fieri solita.

54 *Nimio plus sapio sedens*] Subest jocus, quod et adoraturi sederent, et qui de re aliqua consultarent. Sedere enim judicum et prætorum est inter decernendum. Propertius: 'Minos sedet arbiter Orci.' Idem: 'Posita iudex sedet Æacus urna.' Passim Cicero utitur hac voce. Sedentium judicum mentionem facit pro Rabirio, 'modo vos iidem in A. Gabinio iudices sedistis.' Pythagoras: καθίσθαι προσκυνήσονται, adoraturi sedeant. Secundo Regum: 'Ingressus rex David, stetit coram Domino.' Hebraice 'consedit.'

55 *Consilia firmiora sunt de divinis*

Delph. et Var. Clas.

locis] In locis videlicet divinis habebantur consilia magni momenti, quasi religio loci sententiis hominum auctoritatem et pondus addidisset. Apud Romanos senatus habebatur sæpissime in templis, jura dabat, et audiebat legatos ad se missos.

56 *Aspice dum contra me*] Jubet Theuropides Tranionem in se convertere oculos, ut scilicet ficto benevolentia nutu hominem deciperet, hoc est, ad quod paulo ante sese comparabat, et quod 'mittere lineam' vocabat.

57 *Huc si quis intercedat tertius*] Nos ambo adeo sumus probi fallaciarum artifices, ut si quis tertius præ-

Plaut.

3 I

TH. Immo etiam cerebrum quoque omnem e capite emunxti meum.

Nam omnia malefacta vostra repperi radicitus:

Non radicitus quidem hercle, verum etiam eradicitus.

Nunquam edepol hodie inultus destinaverim tibi.

Jam jubebo ignem et sarmen, carnufex, circumdari. 65

TR. Ne faxis: nam elixus esse, quam assus, soleo suavior.

TH. Exempla edepol faciam ego in te. TR. quia placeo, exemplum expetis.

satisne recte, num muccus fluit? TH. Immo expressisti quoque etiam omne meum cerebrum e capite; nam erui funditus cuncta vestra scelera, nec radicitus modo per Herculem, sed etiam eradicitus. Per ædem Pollucis, nequaquam hodie tibi decreverim pœnas incassum: jam jubebo circumdari ignem et sarmentum, furcifer. TR. Ne feceris: nam soleo esse suavior elixus, quam assus. TH. Per ædem Pollucis ego faciam exemplum in te. TR. Quia placeo, expetis exemplum. TH. Dic cu-

////////

emunxit Pll. *si satin et recte nummi huc fluunt* B. 1.—61 *Particula etiam deest in B. 1. e capite emunxti meo* Pll. *omne e, &c.* C. *e capite unxi mero* B. 1. *emunxisti merum* al. ap. Pareum.—62 C. *malefacta*.—64 *Pro inultus*, C. 2. et C. a m. pr. habent *inivitus*; C. 2. a m. sec. *inditus*. Mox, *destinant tibi* B. 1. C. a m. pr. C. 2. *me obstinaverim*, id est, ostenderim, Douz.—65 *Nam jube ignem et sarmen* B. 1. *Nam jubeo* C. *Jam jubo* C. 2. *sarmem* C. 2.—66 *Ne faxis* B. 1. *Ne*

NOTÆ

ter nos ex fallaciis lucrum facere, et nobiscum eundem quæstum facientibus certare velit, pereat fame.

64 *Nunquam edepol hodie*] Verba sunt senis irati, et præ ira perturbate loquentis, id est, profecto pœnas, quas tibi hodie destinavi, non effugies.

65 *Jubebo ignem et sarmen circumdari*] In Nepotis Pausania: 'In ædem Minervæ Pausanias confugit: hinc ne exire posset ephori valvas ejus adis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti, quo facilius sub dio interiret.' Sarmen, a 'sarpo'; 'sarpo', 'sarpimen', 'sarmen'; 'sarpimentum', 'sarmentum.'

66 *Elixus esse, quam assus*] Elixum a liquore aquæ. Nonius: 'Elixum quicquid ex aqua mollitur, vel decoquitur; nam 'lixam' aquam esse

veteres dixerunt: unde et 'lixæ' dicti, qui militibus aquam ad castra, vel ad tentoria ferre solent.' Antiquitus dicebatur et 'lix,' pro aqua. Unde 'lixivium,' seu 'lexivium,' quod nos *lessive*, quæ nihil aliud est quam aqua per cinerem et linteum subjectum percolata.

Assus] 'Assum,' ab ardeo, quasi arsum et ad ignem torrefactum, *du rôti*. Alibi aliter accipitur 'assus, a, um,' pro solo. Nonius: 'Assa voce, sola voce linguæ tantummodo, aut vocis humanæ, non admistis aliis musicis, esse voluerunt.' Servius: 'Assæ tibiæ dicuntur, quibus canitur, sine chori voce.'

67 *Exempla edepol faciam*] Exempla veteres pro gravissimis pœnis usurpabant. Id in Plauto, Terentioque passim. In eum ferme sen-

TH. Loquere, quojusmodi reliqui, quom hinc abibam, filium?

TR. Cum pedibus, manibus, cum digitis, auribus, oculis, labris.

TH. Aliud te rogo. TR. aliud ergo nunc tibi respondeo. Sed eccum tui gnati sodalem video huc incedere 71
Callidamatem: illo præsentem mecum agito, si quid voles.

jusmodi reliqui filium quando hinc abii? TR. *Cum pedibus, manibus, cum digitis, auribus, oculis, labris.* TH. *Te rogo aliud.* TR. *Aliud ergo tibi respondeo nunc; sed ecce video sodalem tui gnati Callidamatem venientem huc: discepta mecum illo cognitore, si cupis aliquid.*

////////

faxis sic C. 2. et C. a m. pr. solio Pll.—69 Quom pedibus C.—71 Sed hec cum C. Sed hic cum C. 2. huic incedere Pll. hic incedere B. 1.

NOTÆ

sum illud Matthæi accipi potest: luit Mariam 'exemplum facere,' id est, subicere pœnis in adulteras conjuges adhiberi solitis legibus Judæorum, et infamiæ publicæ, pœnarum non minimæ.

=====

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

CALLIDAMATES, THEUROPIDES, TRANIO.

CA. UBI somnum sepelivi omnem, atque obdormivi crapulam,

Philolaches venisse mihi suum peregre huc patrem,

CA. *Statim atque deposui omnem somnum, atque efflavi crapulam, Philolaches mihi dixit suum patrem reversum esse a longinqua peregrinatione, et qua ratione*

////////

1 Edd. quædam vett. atque edormivi; B. 1. omnemque obdormivi.—2 Parei

NOTÆ

1 *Somnum sepelivi*] Sex his versibus perite admodum poëta inducit Callidamatem demum excitatum; dicit hoc comice et festive. Somno sepultus dicitur, quasi sepeliat homines dormientes somnus. Plautus versa vice vigilantem sepelivisse somnum ait: quasi dicat, somnus hominem dormientem sepelit, et homo vigilans somnum vicissim sepelit.

Quoque modo hominem advenientem servos ludificatus siet,
Ait: sese metuere in conspectum illius occedere.

Nunc ego de sodalitate solus sum orator datus, 5

Qui a patre ejus conciliarem pacem: atque eccum optume.

Jubeo te salvere: et salvus cum advenis, Theuropides,

Peregre, gaudeo: hic apud nos hodie cœnes. TH. sic
talem,

Callidamate, Dei te ament, de cœna facio gratiam.

CA. Quin venis? TR. promitte: ego ibo pro te, si tibi
non libet. 10

TH. Verbero, etiam irrides? TR. quian' me pro te ire ad
cœnam autumo?

TH. Non enim ibis: ego ferare faxo, ut meruisti, in
crucem.

CA. Age, mitte ista, et ito ad me ad cœnam. TR. dic
venturum: quid taces?

CA. Sed tu istuc quid confugisti in aram inscitissimus?

servus circumvenerit hominem revertentem. Dixit etiam sese vereri ne incurrat in illius conspectum. Nunc ego sum unus legatus missus ex omnibus sociis, ut poscam pacem ab ejus patre: sed ecce patrem commode. Opto te salvere, Theuropides, et lætor, quando advenis incolumis e longinqua peregrinatione; cœna hic hodie apud nos. TH. Dii te ament Callidamate; quod ad cœnam, gratias tibi ago. CA. Rogo ut venias? TR. Pollicere: ego ibo pro te, si tibi non lubet. TH. Mastigia; etiam jocularis. TR. An quia gestio ire pro te ad cœnam? TH. Non enim ibis: ego efficiam ut agaris in crucem, ut meritis es. CA. Age prætermitte ista, et veni cœnatum apud me. TR. Promitte te iturum; quare obmutescis? CA. Tu vero, stultissime Tranio, quare confugisti ad hanc aram? TR. Me perterrui, quando

~~~~~

2. 3. narravit peregre. C. 2. huic patrem.—3 Pll. hominem ad [lacuna] servos, &c. B. 1. hominem a servo ludificatum sit; Ven. 1. ad servos ludificatum sit.—4 B. 1. se m. in conspectu accedere; C. in conspe [lacuna] ocedere; C. 2. in conspe [lacuna] occedere.—5 Nunc ergo B. 1. a m. pr.—6 C. 2. optimi.—7 C. 2. advenisset; C. adveninisset; et a m. sec. salcom advenisse te.—8 Pll. et Ven. 1. sic tale; Schopp. sic face.—9 Dii ament B. 1.—10 Idem codex, si ire non libet.—11 Hic versus deest in C. 2. quin me B. 1. quine me Pist.—13 Pll. ac ito; B. 1. et me ad cœnam . . . dic iturum.—14 Sed tu quid istuc edd. quædam vett.—

NOTÆ

9 *De cœna facio gratiam*] Id multi sic explicant, Quod ad cœnam attinet, ego istuc remitto, et condono tibi, quod vernaculo nostro dicimus, *je vous dispense de cette dépense*:

quod mihi videtur inurbanum: itaque crediderim id nihil aliud significare, quam pro cœna mihi a te tam urbane oblata, gratias ago.

TR. Adveniens perterruit me : loquere nunc, quid fecerim : 15

Nunc utriusque disceptator, eccum, adest : age, disputa.

TH. Filium corrupisse aio te meum. TR. ausculta modo.

Fateor peccavisse, amicam liberasse, absente te :

Fœnori argentum sumpsisse, id esse absumtum prædico.

Numquid aliud fecit, nisi quod faciunt summis gnati generibus ? 20

TH. Hercle mihi tecum cavendum est : nimis quam es orator catus.

CA. Sine me dum istuc judicare : surge, ego istic assedero.

TH. Maxume, accipito hanc ad te litem. TR. enim istic captio est.

Fac, ego ne metuum igitur, et ut tu meam timeas vicem.

TH. Jam minoris omnia facio, præ quam quibus modis 25

Me ludificatus est. TR. bene hercle factum, et factum gaudeo :

Sapere istac ætate oportet, qui sunt capite candido.

advenit ; dic jam quid fecerim : ecce judex utriusque adest nunc. Age disputa. TH. Dico te corrupisse meum filium. TR. Audi Callidamate, confiteor erravisse, liberavisse amicam te absente, accepisse pecuniam fœnori, prædico id esse consumtum. Numquid Philolaches fecit aliud, nisi quod faciunt juvenes summo genere nati ? TH. Per Herculem mihi deligendus patronus qui meam causam defendat ; es orator inprimis callidus. CA. Concede mihi, ut judicem istud : surge, ego sededo hic. TH. Bene est, esto judex hujus litis. TR. At vero est hic fraus ; fac igitur ne ego pertimescam, et ut tu pertimescas meo loco. TH. Non estimo tanti cuncta, quanti rationem qua ludificatus est me. TR. Bene feci per Herculem, et lætor me fecisse : oportet illos qui sunt capite cano, sapere, ista ætate. TH. Quid

16 Nunc utrisque B. 1. Pll.—18 Pronomen *te* deest in B. 1.—20 B. 1. *summi*.—21 *Erile* Pll. *Herile* B. 1. *Hercule* C. supra lin. *nimis quis orator* B. 1. C. et C. 2. *nimis tul'es* Schopp.—22 Edd. quædam vett. *istic*.—23 Pll. *hanc* [lacuna] *ad te* ; Pll. *accipite hunc*.—24 *Fac ego ne metuum* [lacuna] *ut tum* Pll. et deest etiam in B. 1.—25 *Jam minoris* [lacuna] *cio præquam* Pll. *Jam monere scio predem* C. a m. sec.—27 B. 1. *ista æ. o. quis capite* ; Pll.

NOTÆ

21 *Mihi tecum cavendum est*] Id est, no. sum par meæ causæ perorandæ adversus te qui es orator adeo disertus, o Tranio. Oportet advocem patronum, qui caveat mihi.

22 *Surge, ego istic assedero*] Judicis est sedere, quia ut est in scena supe-

riore, ‘ nimio plus sapit sedens.’ Stat orator ; quia hic status corporis majorem affert actioni et pronuntiationi emphasim et dignitatem.

26 *Bene factum et factum gaudeo*] Antiquæ gratulationes sunt. Nos, *J'en suis bien aise.* *

TH. Quid ego nunc faciam, si amicus Demipho, aut Philonides?

TR. Dicito iis, quo pacto tuus te servos ludificaverit:

Optumas frustrationes dederis in Comœdiis. 30

CA. Tace parumper: sine vicissim me loqui: ausculta.

TR. licet.

CA. Omnium primum sodalem me esse scis gnato tuo.

Is adiit me; nam illum prodire pudet in conspectum tuum, Propterea quæ fecit, quia te scire scit: nunc te obsecro, Stultitiæ adolescentiæque ejus ignoscas: tuus est. 35

Scis solere illanc ætatem tali ludo ludere.

Quicquid fecit, nobiscum una fecit: nos deliquimus.

Fœnus, sortem, sumtumque omnem qui amica est, omnia

Nos dabimus, nos conferemus, nostro sumtu non tuo.

TH. Non potuit venire orator magis ad me impetrabilis, 40

Quam tu; neque illi sum iratus, neque quicquam succenseo.

Immo me præsentē amato, bibito, facito quod lubet:

agam ego nunc, si amicus Demipho, aut Philonides resciant? TR. Aperi illis qua ratione tuus servus te ludificaverit: suppeditaveris exquisitissimas fraudes ad adornandas Comœdias. CA. Sile tantisper: putere me verba facere mea rice: audi. TR. Loquere. CA. Primum omnium, non ignoras me esse socium filii tui. Ille me convenit: nam illum pudet venire in tuum conspectum, quoniam scit te non latere quæ fecit. Nunc obtestor, parce ejus amentię et adolescentiæ: est tuus. Non te fugit illam ætatem consuerisse indulgere talibus ludis. Quicquid fecit, fecit una nobiscum; nos peccavimus, nos debemus fœnus, sortem, et omnem impensam qua amicam emi: cuncta nos dissolvemus nostro ære, non tuo. TH. Non legatus potuit venire ad me magis ad impetrandum idoneus, quam tu: nec sum iratus illi, neque ullo modo succensebo. Immo ama me præsentē, pota, fac quod lubet; si pudet

quis capite candido; C. 2. cendido; C. a m. sec. qui est capite candido.—28 Demipho, aut Philomontes Pll.—29 Dicito his B. 1. quo capto Pll.—30 B. 1. C. et C. 2. incommodiis.—31 Pll. et B. 1. me vicissim. Pro licet, Pll. habent licet.—34 B. 1. quia fecit quæ te; C. qui facit, quæ te; C. 2. quia fecit quia te.—36 B. 1. illac.—37 Idem codex, una nobiscum fecit: non delinquimus; Pll.

NOTÆ

28 *Demipho, aut Philonides*] Duæ personæ sunt in scena adhiberi solitæ, ex iis una Demipho in Cistellaria et Mercatore.

30 *Optumas frustrationes*] Significat fraudes, quibus innodatis, et eno-

dati, constat universa Comœdiarum festivitas.

40 *Impetrabilis*] Hic ἐνεργητικῶς, quanquam omnia fere in 'bilis' desinentia passive significant.

Si hoc pudet, fecisse sumtum, supplicii habeo satis.

CA. Disputet. TR. dat istam veniam: quid me fiet nunc jam?

TH. Verberibus cædere, lutum, pendens. TR. tamen etsi pudet? 45

TH. Interimam hercle, ego, si vivo. CA. fac istam cunctam gratiam:

Tranioni remitte quæso hanc noxiam causa mea.

TH. Aliud quidvis impetrari a me facilius perferam, Quam ut non ego istum pro suis factis pessumis pessum premam.

CA. Mitte quæso istunc. TH. hem, viden' ut restat furcifer? 50

CA. Tranio, quiesce, si sapis. TH. tu quiesce hanc rem modo

Petere: ego illum verberibus, ut sit quietus, subegero.

CA. Nihil opus est profecto: age jam, sine te exorariet.

fecisse hos sumtus, est satis magnum supplicium. TR. Pudet, concedit istam veniam; quid de me fiet jam? TH. Caderis flagris suspensus, cænum. TR. Quamquam pudet? TH. Ego si vicam, exterminabo, per Herculem. CA. Fac istam gratiam totam: condona, amabo, Tranioni hanc culpam mea gratia. TH. Perpetiar lubentius exigi a me quidvis aliud, quam ego non pessumdem istum pro suis facinoribus malis. CA. Dimitte hunc, amabo. TH. Hem, videsne ut stat cruciarius? CA. Tranio, quiesce, si sapis. TH. Tu cessa modo petere id: ego illum cogam flagris esse quietum. CA. Profecto non est opus: age jam, patere te

////////

etiam delinquimus.—40 Non oportuit B. 1.—42 C. libet.—43 Parei 3. jam habeo, contra codd.—44 Verbum dat deest in B. 1.—45 Pro lutum, Pll. habent visum, et C. 2. in marg. lusum. Mox, tam in est si pudet Pll. tametsi B. 1.—46 B. 1. ego jubeo. Al. ap. Pareum, conjunctam gratiam.—50 B. 1. quæso tu me viden ut; Grut. TR. mitte quæso sis tu me. TH. viden', &c.—51 Verba, si sapis, desunt in B. 1. quiesce Pll.—52 Pll. ergo illum v. is sit.—53 Verbum

NOTÆ

43 *Si hoc pudet*] Si pudet Philolachetem eorum quæ fecit, aliud supplicium ei irrogandum esse minime puto; satis poenarum dat hoc suo pudore. Verba sunt patris, non tam pudore filii, quam Callidamatis pecunia tandem aliquando placati.

44 CA. *Disputet.* TR. *dat istam veniam* [TR. *Disputet, istam veniam*] Pudet me meæ culpæ. Da mihi veniam quam das Philolache-

ti, quoniam pariter utrumque pudet. Jocatur irridetque heri seu indulgentiam verna, seu cupiditatem, utpote qui pro delictis gravissimis sola filii pœnitentia contentus est, et per quem licet filio insanire, dummodo id fiat alieno sumtu.

50 *Restat furcifer*] Stat superbe et ferociter, motuque certo corporis minas heri sese parum curare significat.

TH. Nolo ores. CA. quæso hercle. TH. nolo, inquam, ores. CA. nequicquam nevis.

Hanc modo unam noxiam; unam, quæso, fac causa mea. 55

TR. Quid gravaris? quasi non cras jam commeream aliam noxiam:

Ibi utrumque, et hoc et illud, poteris ulcisci probe.

CA. Sine te exorem. TH. age abi, abi impune; hem huic habeto gratiam.

Spectatores, Fabula hæc est acta: vos plausum date.

exorari. TH. Nolo, ut ores. CA. Oro per Herculem. TH. Nolo, inquam, ut preceris. CA. Incussum reluctaris, fac modo, amabo, hoc unum peccatum gratia mea. TR. Quid est quod tam ægre concedas? quasi vero cras non committam aliud peccatum: tum poteris in me animadvertere pro utroque peccato, et hoc et illo. CA. Patere te exorem. TH. Age, abi citra pœnam: habeto hanc gratiam huic. Spectatores, Comædia est acta: vos edite plausum.

////////

est deest in B. 1.—54 Nolo ores Pll. ores deest in B. 1. Mox, ne ores Parei 3. nunquam oras B. 1. Idem codex, pro nevis, habet venis.—55 B. 1. quæso hunc c. mea.—56 Pro cras jam, C. habet gratiam; C. 2. et B. 1. gratiam. Mox, si aliam B. 1.—58 B. 1. habe abi; Pll. age ube; C. a m. sec. abi, abi; Parei 3. age habe.

NOTÆ

56 *Cras jam*] Intra breve tempus, tempus certum pro incerto.

M. ACCII PLAUTI
MENÆCHMEI.

DRAMATIS PERSONÆ.

PENICULUS, *Parasitus.*
MENÆCHMUS *Surreptus.*
EROTIUM, *Meretrix.*
CYLINDRUS, *Coquus.*
MENÆCHMUS *Sosicles.*
MESSENIO, *Servus.*
MULIER, *Uxor.*
SERVUS *alius.*
ANCILLA.
SENEX.
MEDICUS.
LORARIUS.

ARGUMENTUM, UT QUIBUSDAM VIDETUR, PRISCIANI.

*Mercator Siculus, cui erant gemini filii,
Ei, surrepto altero, mors obigit.*

Moschus mercator Siculus habebat duos filios geminos. Is moritur, quia alter

~~~~~

1 C. quoi erant.—2 Et s. alii rumor sopitigii B. 1. Ex illis surrepto al. ap. Pa-

NOTÆ

1 *Gemini filii*] Alter vocabatur næchmus surreptus.
Menæchmus Sosicles, et alter Me- 2 *Mors obigit*] Moscho.

Nomen surrepticii illi indit, qui domi est,
 Avus paternus, facit Menæchmum Sosiclem.
 Et is germanum, postquam adolevit, quæritat 5
 Circum omnes oras: post Epidamnum devenit:
 Hic fuerat auctus ille surrepticius.
 Menæchmum civem credunt omnes advenam:
 Eumque appellant, meretrix, uxor, et socer.
 Si se cognoscunt fratres postremo invicem. 10

furto ablatum est. Menæchmus avus paternus imponit alteri, qui domi est, nomen illius, qui furto ereptus fuit, et vocat Menæchmum Sosiclem. Menæchmus Sosicles factus adultior fratrem quærit per omnes regiones: tandem appulit Epidamnum. Menæchmus ille surrepticius hic pollebat opibus. Omnes accipiunt Menæchmum Sosiclem advenam pro Menæchmo cive: meretrix, uxor, et socer sic vocant. Demum ii fratres sese invicem agnoscunt.

reum; *Ei surrepto*, &c. C. C. 2. S. mortem appetit edd. quædam vett.—3 B. 1. subrept illi.—4 Avus paternus C. C. 2. Menæchme Sosicle Pll. menechinis sosicles B. 1.—7 B. 1. C. C. 2. avitus ille; Ad. alitus; Par. altus; al. ap. Pareum, avectus.—8 Menechinum B. 1. omnes civem credunt advenam B. 1. Pll. et sic Pareus.—9 B. 1. appellat; C. apellant.—10 Hi se B. 1.

NOTÆ

3 *Nomen surrepticii*] Menæchmi nomen tribuit Sosicli fratri qui deinceps vocabitur Menæchmus Sosicles in tota hac fabula, et alter surreptus Menæchmus, ad tollendam confusionem quæ nasci posset e nominum similitudine.

6 *Epidamnum*] Epidamnus et Epidamnum dicitur: est urbs Macedoniæ ad littus Adriatici maris, qua est brevissimus e Græcia in Italiam transitus: Epidamnus ab Epidamno rege dicta; sed poëta noster ludit in verbo, dicitque, II. 1. nomen inditum

fuisse a 'damno': 'Propterea huic urbi nomen Epidamno inditum est, Quia nemo ferme huc sine damno divortitur.' Certe Plinius III. 23. idem innuere videtur: 'In ora... (supple Macedoniæ,) Epidamnum colonia, propter inauspicatum nomen a Romanis Dyrrachium appellata.' Hodieque est *Durazzo*, vernaculum illius gentis factum a 'Dyrrachio' nomen.

7 *Auctus*] Auctus ætate, opibus, dignitate cumulatus.

8 *Civem*] *Concitoyen*.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

Huius argumentum Fabulæ venustum est, et varietate quadam delectabile, quæ de similitudine nascitur geminorum fratrum. Nam Syracensanus quidam, cum ex sua uxore geminos suscepisset liberos, inter se simillimos; et unum ex his abductum secum ad mercatum amisisset; alter non desistendum putavit, dum requisitum illum inveniret. Venit tandem Epidamnum, quæ Illyriæ urbs Dyrrachium a Romanis appellata fuit: ibi et ab amica, et uxore, et socero fratris appellatur, quasi ille ipse esset. Tandem post multiplices ludificationes, et nonnullas turbas, agnoscitur uterque a servo: et re palam facta, servus libertate donatur.

PROLOGUS.*

SALUTEM primum jam a principio propitiam
 Mihi, atque vobis, spectatores, nuntio.
 Apporto vobis Plautum lingua, non manu :
 Quæso, ut benignis accipiat is auribus :
 Nunc argumentum accipite, atque animum advortite : 5
 Quam potero in verba conferam paucissima.
 Atque hoc poëtæ faciunt in Comædiis :
 Omneis res gestas esse Athenis autumant,
 Quo illud vobis Græcum videatur magis :
 Ego nusquam dicam, nisi ubi factum dicitur. 10
 Atque adeo hoc argumentum Græcissat ; tamen
 Non Atticissat, verum Sicilicissitat.
 Huic argumento antelogium quidem hoc fuit.

Inprimis mihi affero atque vobis, spectatores, salutem faustam. Vobis offero Comædiam Plautinam lingua, non manu : rogo ut accipiat is auribus faventibus. Jam audite argumentum atque adhibete mentem : id contraham in orationem brevissimam quam potero. Et poëtæ hoc agunt in Comædiis. Arbitrantur omnia esse gesta Athenis, quo argumentum vobis appareat magis Græcum. Ego non dicam esse gesta, nisi ubi dicuntur gesta. Itaque hoc argumentum est Græcum ; tamen, non est Atticum, sed Siculum. Quod dixi hactenus est Prologus hujus argumenti.

* PROLOGUS POETA C.—9 *Quo vobis illud al. ap. Pareum, contra codd.*—13 C. *ante elongium* ; C. 2. B. 1. *ante elogium hoc fuit, omissio τῶ quidem. Al.*

NOTÆ

3 *Plautum*] Plautus pro Comædia Plantina, usitatissima metonymia effecti pro efficiente : sic dicimus legere Ciceronem, et in manibus habere Virgilium, pro Ciceronis Virgiliique operibus.

8 *Omneis res gestas Athenis autumant*] Merito fingunt res quæ argumento sunt Comædiis, esse gestas in urbibus principibus, quia in iis sapius accidunt res theatro scenaque dignæ, propter frequentiam civium, diversitatemque hominum, qui inibi aut manent, aut illuc conveniunt.

11 *Hoc argumentum Græcissat*] Festus : ' Atticissat, id est, Attice loqui-

tur ; Sicilissat, id est, Sicule loquitur ; alii Sicilicissitat.' Temporibus Plauti videtur non aliud fuisse sermo Siculorum, quam Græcus, non tamen ejusmodi qualis erat in Attica Athenisque Atticis ; sed minus purus, ut nunc nostra vernacula Parisiis et præsertim in aula, purissima est ; a quibus quo longius recedit, minus elegans est. Siculorum sermo temporibus Ciceronis erat partim Romanus, partim Græcus. Apuleius Siculos trilingues vocitat, quod sermone Græco, Latino, et Siculo uterentur.

13 *Antelogium*] ' Anteloquium,' ' proloquium,' et ' prologus ' eadem.

Nunc argumentum vobis demensum dabo,
 Non modio, neque trimodio, verum ipso horreo : 15
 Tantum ad narrandum argumentum adest benignitas.
 Mercator quidam fuit Syracusis senex,
 Ei sunt nati filii gemini duo,
 Ita forma simili pueri, uti mater sua
 Non internosse posset, quæ mammam dabat ; 20
 Neque adeo mater ipsa, quæ illos pepererat,
 Ut quidem ille dixit mihi, qui pueros viderat.
 Ego illos non vidi, ne quis vostrum censeat.
 Postquam jam pueri septuennēs sunt, pater
 Oneravit navem magnam multis mercibus. 25
 Imponit alterum geminum in navem pater,
 Tarentum avexit secum ad mercatum simul :
 Illum reliquit alterum apud matrem domi.
 Tarenti ludi forte erant, quom illuc venit :

Jam vobis proponam argumentum, constans suis mensuris, non modio, neque trimodio, sed ipso horreo. Tanta est in ea liberalitas ad exponendum argumentum. Quidam senex fuit mercator Syracusis. Ei nati sunt duo filii gemini; pueri specie adeo simili, ut sua nutrix, quæ præbebat mammam, non posset dignoscere; neque etiam mater ipsa, quæ illos ediderat, ut quidem mihi retulit ille qui viderat pueros. Ego non illos vidi: ne aliquis vestrum existimet me vidisse. Postquam pueri fuerunt annis septem nati, pater imposuit magnæ navi multas merces, et alterum filiorum geminorum, secum eum asportat Tarentum ad mercatum; relinquit illum alte-

////////

ap. Pareum, *Huic argumento elogium hoc fuit; al. quod, vel quoddam, pro quidem. Douza, hoc fuit, contra codd. et edd. antiq.*—14 C. a m. pr. *demensum dabo.*—16 *Tanta* Muret. *Tantum* Pl. B. 1. Alii pro *adest*, habent *est.*—18 B. 1. *duo gemini*; Pl. *geminei duo.*—19 C. B. 1. *ut mater*; C. 2. *uti mater.*—21 B. 1. *peperat.*—22 Idem codex, *mihi dixit.*—23 Hic vs. deest in B. 1. et C. 2. *verum censeat* C. a m. sec.—26 B. 1. *geminum alterum.*—29 C. *ludei.*—

NOTÆ

Abhorret sermo Latinus a monstris verborum voce Latina Græcaque compositis, sed inde captat risum Plautus, quia dixit argumentum hoc non Atticissare, sed Sicilicissitare, id est minus eleganti sermone constare.

15 *Verum ipso horreo*] Ludit in verbo demensum, dicitque in argumento exponendo non contracta oratione esse sibi utendum, sed plena,

sed quasi de horreo pleno hausta, ut qui non modio admetiatur frumentum alicui, sed de pleno horreo hauriendum permittat.

16 *Tantum*] Id est, tanta erit in me verborum copia in exponendo argumento.

19 *Mater quæ mammam dubat*] Τίτθῃ, mater quæ mammam dat, ἀπὸ τοῦ τίτθου, a mamma.

Mortales multi, ut ad ludos, convenerant. 30
 Puer aberravit inter homines a patre.
 Epidamniensis quidam ibi mercator fuit:
 Is puerum tollit, avehitque Epidamnium.
 Pater ejus autem, postquam puerum perdidit,
 Animum despondit: eaque is ægritudine 35
 Paucis diebus post Tarenti emortuus est.
 Postquam Syracusas de re ea nuntius redit
 Ad avom puerorum, puerum subreptum alterum,
 Patremque pueri Tarenti esse emortuum,
 Immutat nomen avos huic gemino alteri: 40
 Ita illum dilexit, qui subreptus est, alterum,
 Illius nomen indit illi qui domi est:
 Menæchmo idem quod alteri nomen fuit,
 Et ipse eodem avos est vocatus nomine:
 Propterea illius nomen memini facilius, 45
 Quia illum clamore vidi flagitaries.
 Ne mox erretis, jam nunc prædico prius;
 Idem est ambobus nomen geminis fratribus.
 Nunc in Epidamnium pedibus redeundum est mihi,

rum domi apud matrem. Erant forte ludi Tarenti, quando appulit illuc: multi homines concurrerant, ut sit, ad ludos spectandos. Puer aberravit a patre intra turbam. Ibi quidam fuit mercator Epidamniensis: is auferit puerum, avehitque Epidamnium. Postquam ejus pater amisit puerum, animum despondit: fato functus est Tarenti paucis diebus. Nuntio hujus rei delato Syracusas ad avum puerorum, alterum puerorum esse furto ablatum, et patrem pueri esse defunctum Tarenti, idem avus commutat nomen hujus alterius gemini: adeo amabat illum alterum qui furto ablatum fuerat, tribuit illi qui domi est nomen subrepti; habuit idem nomen quod alter Menæchmus, et avus ipse appellatus est eodem nomine. Idcirco recordor facilius illius nominis, quia vidi illum vocari voce præconis. Ne fallamini modo, nunc moneo antea; ambos fratres geminos idem habuisse nomen. Nunc mihi repetendum est pedibus Epidamnium, ut vobis exponam id accurate. Si quis vestrum velit fieri

////////

31 Pl. homines inter aberravit; B. 1. inter homines aberravit.—32 Gronov. quidem.—33 Acidal. in Epidamniumque archit.—35 A. disponit C. despondit aquis ægritudine B. 1. despondit ea quis ægritudine C. 2. ea quis etiam C.—36 B. 1. est mortuus.—37 Pl. de ea re redit nuntius; B. 1. de ea re rediit nuntius.—38 Al. ap. Pareum, puerum subductum.—42 Pronomen illi deest in B. 1.—

NOTÆ

46 *Clamore flagitaries*] Per publicos præcones proclamabatur qui fuerat amissus. 49 *Pedibus redeundum*] Id est, pedibus reversum: ludit in ambiguo.

Ut hanc rem vobis examussum disputem. 50
 Si quis quid vestrum Epidamnū curari sibi
 Velit, is audacter imperato et dicito:
 Sed ita, ut det, unde curari id possit sibi.
 Nam nisi qui argentum dederit, nugas egerit:
 Qui dederit, magis majores nugas egerit. 55
 Verum illuc redeo, unde abii, atque uno asto in loco.
²Epidamniensis ille, quem dudum dixeram,
 Geminum illum puerum qui surripuit alterum,
 Ei liberorum, nisi divitiæ, nihil erat:
 Adoptat illum puerum surreptitium 60
 Sibi filium, eique uxorem dotatam dedit:
 Eumque hæredem fecit, quom ipse obiit diem.
 Nam rus ut ibat forte, ut multum pluverat,
 Ingressus fluvium rapidum ab urbe haud longule,
 Rapidus raptori pueri subduxit pedes, 65
 Abstraxitque hominem in maxumam malam crucem.

aliquid in suum usum apud Epidamnū, is jubeat et mandet audacter; sed ita ut numeret pecuniam qua id fiat pro se. Nam operam luserit, nisi qui dederit pecuniam; qui vero dederit pecuniam, fecerit magis stulte. Sed revertor illuc unde discessi, atque consisto in uno loco. Ille Epidamniensis quem dixi dudum fuisse suffuratum illum alterum puerum geminum, nullos habebat liberos, sed habebat divitias; adoptat illum puerum surreptitium in suum filium, et ei dat uxorem cum amplissima dote, et cum scripsit hæredem antequam ipse mortuus est. Nam cum iret forte rus, et pluisset multum, et ingressus fuisset fluvium rapidum non longe ab urbe, fluvius rapidus rapuit pedes raptoris Menæchmi, et rapuit hominem in mortem in-

44 Pll. est aros.—51 Epidamni al. ap. Pareum.—52 Velit audacter, omisso τῷ is, B. 1.—53 C. a m. sec. ut deinde.—54 Nam nisi qui non B. 1. non deest in Pll.—55 Nam nisi qui dederit B. 1.—58 Pll. surripuit.—60 Pll. surreptitium.—61 B. 1. ei quod.—62 Nonnulli ap. Pareum, quam et diem; al. ibid. quom ipse obiit diem.—63 Quædam edd. delent τὸ forte. B. 1. et al. ap. Gronov.

NOTÆ

55 *Magis majores*] Hellenismus est. Magis autem majores nugas egerit, ut qui pecuniam det nihil suæ rei curaturo.

57 *Epidamniensis ille*] Luxata oratio, et pendens, nisi forte parenthesi includatur versus hic totus, *Ei liberorum, nisi divitiæ, nihil erat*.

59 *Ei liberorum, nisi divitiæ, nihil erat*] Inaccurata etiam oratio; id est,

ei liberorum nihil erat, ei nihil erat nisi divitiæ.

62 *Quom [quam] ipse obiit diem*] Quam, id est, priusquam, ut habent nonnulla manuscripta.

63 *Pluverat*] Pro 'pluerat,' a veteri 'pluveo,' a quo 'pluvia.' 'Annuvo,' in Ennio, et 'fuvit.'

66 *Malam crucem*] Hic furcam non intelligit, ut quando de servis est ser-

Illi divitiæ evenerunt maxumæ.

Is illic habitat geminus surrepticius.

Nunc ille geminus, qui Syracusis habet,

Hodie in Epidamnum venit cum servo suo, 70

Hunc quæritatum geminum germanum suum.

Hæc urbs Epidamnus est, dum hæc agitur Fabula:

2 Quando alia agetur, aliud fiet oppidum:

Sicut familiæ quoque solent mutarier:

Modo enim idem fit leno, modo adolescens, modo senex, 75

Pauper, mendicus, rex, parasitus, ariolus.

primis funestam. Amplissimæ opes contigerunt Menæchmo surrepto; ille geminus subrepticius manet hic. Qui vero habet domicilium Syracusis, venit hodie Epidamnnum cum suo servo quæsitum hunc suum germanum geminum. Hæc urbs est Epidamnus, intereadum luditur hæc Fabula: quando repræsentabitur aliud, evadet aliud oppidum: sicut quoque familiæ solent mutari; nam idem evadit, modo leno, modo adolescens, modo senex, pauper, mendicus, rex, parasitus, ariolus.

pluerat; et sic Pll.—65 Pll. subduxit fides.—66 Apstraxit Pll.—67 Illi tum Pareus, contra codd. evenered. quædam vett.—68 Istic habitat B. 1.—69 Syracusis habitat C. a m. sec.—70 C. suo servo.—71 Nunc B. 1.—73 C. opidum.—74 B. 1. et Pll. mutari.—75. 76 Hi vss. desunt in B. 1. Modonicaditat cod. ap. Gint. unde ille, Modo hic agitat leno: codd. ap. Pareum, Modo ni cadit at leno; unde alii, Modo hic agitur.—76 C. a m. pr. medicos.

NOTÆ

mo, sed mortem. Ponitur aliquando creditores, 'aliqua mala crux semper
' pestis,' pro cruce. Meretrices Te- est, quæ aliquid petat.
rentius appellat 'cruces.' Plautus 74 Familiæ] Hiistrionum.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

PENICULUS.

JUVENTUS nomen fecit Peniculo mihi,

Ideo quia mensam, quando edo, detergeo.

Homines capteivos qui catenis vinciunt,

PE. Juvenes me notarunt nomine Peniculi, quoniam abstergo mensam, quando

NOTÆ

1 Peniculo] Festus: 'Peniculus sunt caudæ vulpinæ et bubulæ.' Ar-
est spongia oblonga, caudæ similis, nobis vocat 'peniculamentum.'
ad excutiendum pulverem, quales 'Penicillus' est ejusdem originis.

Et qui fugitivis servis indunt compedes,
 Nimis stulte faciunt, mea quidem sententia : 5
 Namque homini misero si ad malum accidit malum,
 Major libido est fugere, et facere nequiter.
 Nam se ex catenis eximunt aliquo modo.
 Tum compediti januam lima proterunt,
 Aut lapide excutiunt clavum : nugæ sunt eæ. 10
 Quem tu asservare recte, ne aufugiat, voles,
 Esca atque potione vinciri decet.
 Apud mensam plenam homini rostrum deliges :
 Dum tu illi, quod edat et quod potet, præbeas,
 Suo arbitrato et affatim cotidie, 15
 Nunquam edepol fugiet, tametsi capital fecerit.
 Facile asservabis, dum eo vinclo vincies.
 Ita istæc nimis lenta vincla sunt escaria ;
 Quam magis extendas, tanto astringunt arctius.
 Nam ego ad Menæchmum nunc eo, quo jam diu 20
 Sum judicatus, ultro eo ut me vinciat.

edo. Qui constringunt catenis captivos, et qui alligant compedibus servos fugitivos, faciunt nimis insane, meo quidem iudicio; nam si adjiciatur malum malo, homo miser tenetur majore desiderio fugiendi, et faciendi mali. Nam sese expediunt quomodo ex vinculis. Tum compedibus vincti deterunt januam lima, aut eruunt clavum lapide: eæ sunt nugæ. Si tu optaveris retinere quempiam arcte, ne evadat, oportet constringi cibo et potu. Alliga os hominis ad mensam refertam cibis: dummodo illi exhibeas quotidie quod edat, et quod bibat ad arbitrium, et affluenter, per ædem Pollucis nunquam evadet, tametsi commiserit crimen capitale. Tueberis facile, intereadum tenebis eo vinculo, ita ista vincula escaria sunt flexilia ad vinciendum, quanto magis producas, tanto arctius vinctum. Idcirco ego eo jam ad Menæchmum a quo sum jamdiu condemnatus, eo ultro ut me constringat; nam ille non

7 Major libido edd. vett.—9 C. cōpeditianum lima preterunt; C. 2. compediti janum lima pterunt; Bipont. compediti anum lima præterunt; al. ap. Pareum, laannam lima proterunt.—10 Parei 3. nugæ sunt meræ; Pl. nugæ sunt eæ; B. 1. nugæ sunt hæ.—12 B. 1. vinciri debet.—14 C. quod edit.—15 Conjunctio et deest in B. 1.—16 B. 1. confugiet; al. ap. Pareum, te fugiet. Pl. jam etsi. C. capitale.—17 Pro eo, quod servant B. 1. C. et C. 2. nonnulli habent illo.—

NOTE

9 Januam lima] Alii anum, id est, annulum. Annulis enim constant catenæ.

16 Capital fecerit] Festus, 'Capital facinus est quod capitis pœna luitur.' Capitale admittere, scilicet

'crimen.'

19 Quam magis extendas] Lucretius, 'Vicina cacumina cælo Quam sint quæque magis, tanto magis edita fumant.'

21 Vinciat] Quoniam dixit supe-

Nam illic homo homines non alit, verum educat
Recreatque: nullus melius medicinam facit.

Ita est adolescens ipse escæ maxumæ,
Cerealeis cœnas dat, ita mensas extruit:

25

Tantas struices concinnat patinarias;
Standum est in lecto, si quid de summo petas.
Sed mihi intervallum jam hos dies multos fuit:
Domi domitus fui usque cum caris meis.

nutrit homines, sed saturat ac oblectat convivas: nullus melius exhibet medicinam fami: adeo adolescens ipse multo edacissimus apponit cœnas Cereris festis dignas, adeo onerat mensas, adeo componit magnas struices patinarias, si aliquid petas a summa mensa, standum in lecto; sed absui longe ab his jam a multis diebus, fui

//////////

20 Pl. hunc eo; al. nunc eo, quod jam diu.—23 Recte atque B: 1.—25 Certe talis cœnas C. a m. sec. datulat ita Grut. mensam B. 1. C. et C. 2. menses al. ap. Pareum.—27 Standumst B. 1. de summa petas Lips. i. e. de summa patina.

NOTÆ

rrioribus versibus duobus, esse vincula escaria, cibos; proficitur parasitus se pergere ad Menæchmum ut vinciat.

22 *Non alit, verum educat*] Nonius: 'Alere est victu cultuque temporali vitam sustentare; educare, ad satietatem perpetuam educere.'

23 *Recreatque*] Quasi dicat fame perditos creari denno a Menæchmo.

24 *Adolescens escæ maxumæ*] Id est, qui multum edit. Varro, 'Cibi majoris.' Horatius, 'Multi meri Damalis.' Columella, 'Boves multi cibi,' id est, edacissimi.

25 *Cerealeis cœnas*] Id est, opimas cœnas. Festis Cerealiis agrestes lautioribus epulis et copiosioribus indulgebant. Varro, 'Cerealem pompam' vocat fercula, quæ in Cerealiis epulis ferebant.

Mensas extruit] 'Structores' servi qui ministrant cibos, et qui secant. Quisecant Juvenali sunt 'carptores.' Apuleio 'diribitores'; alii, 'scissores.' Juvenalis, 'Et chironomanta volanti Cultello,' id est, scissor.

26 *Struices patinarias*] Quod nos Delph. et Var. Clas.

jam vocamus, 'structis in pyramidem' cibis, *en pyramide*. Idem ac 'strues,' et 'structor' coquum significat. Festus: 'Struices antiqui dicebant omnium rerum extructiones.' Struices saxeæ, struix maiorum: struere penum, convivia, epulas, fercula. Athenæus, *τραπεζοκόμος, τραπεζοποιός*. 'Struere' est adjicere, augere. 'Industrius,' a 'struo.'

28 *Sed mihi intervallum*] Id est, intervallum longum fuit jam a multis diebus inter me et illas struices.

29 *Domi domitus*] Domitus, quasi domo inclusus, quasi 'domo domas,' significat, 'includere domo,' quasi dicas, 'tecto tectus,' pro 'domo domitus.'

Cum caris meis] Caros vocat et liberos et cibos; et liberi quidem parentibus sunt cari; sed sui suis. Cari etiam cibi parasito, etsi per sese viles, utpote cui erat 'res angusta domi,' atque adeo quod vile erat Menæchmo, erat carum Peniculo: itaque *cum caris meis*, id est, cum cibis, quos emi carissime, si ratio ha-

Plaut.

3 K

Nam neque edo neque emo, nisi quod est carissimum. 30
 Id quoque jam cari, qui instruuntur, deserunt.
 Nunc ad eum inviso: sed aperitur ostium.
 Menæchmum eccum ipsum video, progreditur foras.

semper tectus meo tecto, cum meis. Nam neque manduco, neque emo, nisi quod est maximi pretii: jam cari cibi, qui instruuntur, deserunt quoque id. Jam vado ad eum; sed reseratur janua. Ecce conspicio Menæchmum ipsum: venit foras.

—29 Pl. B. 1. *domitus sum.*—30 *Namque edo neque emo* B. 1.—31 *Id quoniam cari qui i. deserit* al. ap. Parenm, contra codd.—32 B. 1. *si aperitur.*

NOTE

beatur mearum fortunarum. Quod deinde subjicit, ex hac explicatione planum est, quasi dicat: nam neque edo apud me, neque emo, nisi quod est carissimum: videlicet tam carum est quod edo et emo de meo, quam carum est Menæchmo quod edit et emit ex suo, ratione utriusque fortunarum habita. Qui sequitur versus

habet nonnihil obscuritatis, quod tollitur, si quod frequentissimum est in Plauto, *Id*, in *id quoque jam cari*, significet ‘idcirco;’ quasi dicas, ‘per id,’ sic enim erit id reddendum: Quia neque edo, neque emo, nisi quod est carissimum, idcirco cibi qui mihi parantur, me deficient, deficiente pecunia, qua parentur.

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

MENÆCHMUS surreptus, PENICULUS.

ME. NI mala, ni stulta sis, ni indomita imposque animi,
 Quod viro esse odio videas, tute tibi odio habeas.
 Præter hac si mihi tale post hunc diem
 Faxis, faxo foris vidua visas patrem.
 Nam quoties foras ire volo, me retines, revocas, 5

ME. *Nisi es nequam, nisi amens, nisi contumax et impotens, tu debes odio habere, quod intelligis esse odio viro. Præterea si mihi feceris aliquid hujusmodi imposterum, efficiam ut orba viro revertaris ad patrem; nam quoties cupio egredi*

2 B. 1. *vides.*—3 Edd. quædam vett. *huncce diem.*—5 Voc. *foras* deest in B.

NOTE

4 *Vidua visas patrem*] Id est, efficiam ut repudiata, et sic a me sejunc-

ta, quasi essem mortuus, et tu vidua, revertaris ad patrem tuum.

Rogitas quo ego eam, quam rem agam, quid negotiū geram,
Quid petam, quid feram, quid foris egerim.

Portitorem domum duxi: ita omnem mihi

Rem necesse loqui est, quicquid egi, atque ago.

^{2.0} Nimium ego te habui delicatam. 10

Nunc adeo, ut facturum, dicam: quando ego tibi ancillas,
penum, [quam eges;

Lanam, aurum, vestem, purpuram bene præbeo; nec quic-
Malo cavebis, si sapis: virum observare desines.

Atque adeo, ne me nequicquam serves, ob eam industriam

domo, me retentas, retrahis, percontaris quo ego pergam, quid moliar, quid efficiam, quid proponam, quid fecerim foris. Duxi pro uxore portitorem; ita oportet me aperire omnia quæ feci atque facio. Ego tecum egi indulgentius; nunc aperiam quemadmodum sum acturus. Quia ego tibi do liberaliter ancillas, pannum, lanam, aurum, vestem, purpuram, nec cujusquam rei indiges; cavebis ne malum ingruat, si es sana: cessabis maritum observare: atque ut non me observes incassum, propter

//////////

1.—6 Pareus, quo eam; quam rem ego agam, contra codd. geritur B. 1.—
7 Quid detur B. 1. Quid dedam C. et Quid detam a m. pr. Quid detiam C. 2.
quid f. legerim B. 1. C. et C. 2.—11 Al. ap. Pareum, ego quando.—14 Grut.

NOTÆ

8 *Portitorem*] Portitores erant quibus erat demandatum explorare merces quæ exportabantur importabanturque, et eas habere in numerato; et pro iis nomine principis aut reipublicæ tributum certum exigere. Sunt qui existimant dici portitorem tantum a portu. Porro hoc loco deplorat vicem suam Menæchmus surreptus, qui pro uxore duxisse videtur portitorem, quia portitores curiosius observare solebant, et exentere euntes redeuntesque, ne quid lateret intra vestes, aut alienubi, pro quo *portitorium*, quod vocabant, esset solvendum. Sic Menæchmi uxor, quicquid vir suus egi, quicquid agat, curiosissime observat.

10 *Nimium ego te habui delicatam*] Nimis molliter et indulgenter tecum egi.

11 *Ut facturum*] Dicam quemadmodum in posterum sim tecum acturus.

12 *Nec quicquam eges*] Id est, nec quoquam eges. Veteres passim his verbis fungor, finor, utor, egeo, jungunt cum accusativo. Cato apud Aulum Gellium xiii. 22. 'Siquid est quod utar, utor; si non est, egeo. Snum cuique per me uti atque frui licet; vitio vertunt, quia multa egeo: at ego illis, quia nequeunt egere.'

13 *Malo cavebis*] Idem est ac 'malum cavere,' et 'cavere malam rem.' Voces minantis sunt, quas nostro vernaculo reddimus, *prenez garde à vous*.

14 *Ne me nequicquam serves*] Voces sunt viri observeturne ab uxore, nec ne, parum curantis; quasi dicat, Ne lusisse operam in me observando tibi videaris, quia in me nihil deprehenderis, quod tibi culpa dignum videatur. Non tam explendæ libidinis desiderio, quam castigandæ curiositatis tuæ *ob industriam*, id est: De industria data opera faciam quod nequaquam

Hodie ducam scortum, atque ad cœnam aliquo condicam foras. 15

PE. Illic homo se uxori simulat male loqui, loquitur mihi: Nam si foris cœnat, profecto me, haud uxorem, ulciscitur.

ME. Evax, jurgio hercle tandem uxorem abegi ab janua.

Ubi amatores sunt mariti? dona quid cessant mihi

Conferre omnes, congratulantes, quia pugnavi fortiter? 20

Hanc modo uxori intus pallam surripui, ad scortum fero.

Sic hoc decet dari facete verba custodi catæ.

Hoc facinus pulchrum est, hoc probum est, hoc lepidum, hoc factum est fabre.

Meo malo a mala abstuli: hoc ad damnum deferetur.

illam tuam diligentiam ductabo hodie scortum, et condicam horam ad cœnandum foris alicubi. PE. Ille homo putat se dicere ingrata uxori; sed mihi: nam si epuletur foris, certe ultionem sumit de me, non de uxore. ME. Evax! per Herculem summoxi tandem ab ostio uxorem objurgatione. Ubi sunt qui amant? quin mihi conferunt omnes præmia et congratulantur, quod decertavi strenue? Suffuratus sum modo in ædibus hanc pallam uxori; fero ad scortum. Sic oportet ludificari festive observatricem curiosiorem. Hoc factum est egregium, est probum, est festivum, hoc est factum affabre. At abstuli a mala, malæ fero. Hoc deferetur ad

//////////

jam ob industriam; Pl. ob eam industriam.—15 B. 1. scortum ad cœnam atque a. conducam; al. ap. Parenim, aliquo ad cœnam.—17 Edd. quædam vett. me profecto.—18 E. virgo hercle B. 1.—19 Ubi sunt amatores Pl. et B. 1.—20 C. a m. pr. qui pugnavi.—22 Si hic . . . custodicate B. 1. Sic decet Acidal. et al. ap.

NOTÆ

fecerim, nisi exasperatus tua curiositate; ducam videlicet scortum, et condicam cœnam alicubi.

15 *Condicam*] Festus: 'Condicere est dicendo denuntiare,' id est, aliquo condicam foras extra aedes nostras cœnam procul a tuis convitiis. Crediderim 'condicere cœnam,' locum significare, indicare cœnam, seu cœnæ; ita ut ii quibus judices conveniant, et de cœna et de loco, idque significari præpositione in. 'Condicere,' quasi 'simul dicere.'

16 *Male loqui*] Hoc loco male loqui, non significat 'male dicere;' sed dicere ingrata et injucunda.

18 *Jurgio*] Nonnius, 'Jurgium levius est quam lis.' Hoc nomine ap-

pellari solent rixæ, et motæ repente repenteque compositæ ac placatæ inter familiares, vicinos, amicosque contentiones. Tamen et jurgium pro litigio, et vice versa litigium pro jurgio nonnunquam sumitur. Vide versu hujus scenæ 42.

21 *Pallam surripui*] Festus, 'Palla est honestæ mulieris vestimentum.' Suppl. exterius.

23 *Factum est fabre*] Id est, affabre factum, quasi fabri docti arte expolitum: metaphorice.

24 *Meo malo a mala abstuli*] Suffuratus sum pallam ab uxore dandam scorto.

Ad damnum deferetur] Metonymia adjuncti pro subjecto, exagger-

13 Averti prædam ab hostibus, nostrum salute socium. 25

PE. Heus adolescens, ecqua in istac pars inest præmii mihi? [ne time.

ME. Perii, in insidias deveni! PE. immo in præsidium:

ME. Quis homo est? PE. ego sum. ME. o mea commoditas, o mea opportunitas,

Salve! PE. salve! ME. quid ais? PE. teneo dextera Genium meum.

ME. Non potuisti magis per tempus mihi advenire, quam advenis. 30

damnosam Erotium; averti prædam ab hostibus, nostris sociis salvis. PE. Heus Menæchme, quænam pars mihi est in ista præda? ME. Perii, incidi in insidias! PE. Immo in præsidium, ne metuas. ME. Quis est homo? PE. Ego sum. ME. Mea commoditas, o mea opportunitas, salve! PE. Salve! ME. Quid ais? PE. Teneo dextra meum genium. ME. Non potuisti advenire ad me magis tempestive,

~~~~~

Pareum.—23 B. 1. C. et C. 2. *lepidum est.* B. 1. *factumst.*—26 Pl. *et qua.* Mox, Pareus præmii; Pl. *præ mihi;* τὸ mihi deest in B. 1.—27 Pl. *devenit.*—28 C. et C. 2. *oh mea c. oh meu.*—29 C. a m. *pr. qui agis;* C. 2. et C. a m.

NOTÆ

randæ orationi idonea. Sic crebro apud hunc auctorem, et perpetuum ejus imitorem Tullium, ‘scelus’ pro scelesto, ‘pestis’ pro homine exitioso, invenire licet.

25 *Averti prædam ab hostibus*] Supra usus est verbis quæ ad artem militarem pertinent, qualia sunt, ‘pugnaui fortiter.’ ‘Dona quid cessant mihi conferre,’ hic de præda et de sociis, ut sit allegoria. Prædam vocat pallam, hostes uxorem, socios parasitum et scortum.

26 *Ecqua in istac pars inest præmii*] Peniculus parasitus, qui audit verba Menæchmi, e latebris tandem in conspectum erumpit, et allegoria continuata, ait, Quæ pars erit mihi in ista præda, quam dicis esse a te actam?

27 *In insidias deveni*] Continuat etiamnum Menæchmus allegoriam a re militari.

Immo in præsidium] Est et allegoriæ continuatio.

28 *O mea commoditas*] Metonymia adjuncti pro subjecto, *opportunitas* pro opportuno, *commoditas* pro commodo.

29 *Genium meum*] Adulatoria vox parasiti adversus eum a quo cœnam expectat unctiorem. Idem in Curculione, in Bacchidibus, in Mostellaria. Ergasilus in Captivis vocat Hegionis filium Philopolemum ‘suum genium.’ Et ut intelligatur quo pertineat parasitica adulatio, Censorinus scribit genios dictos, quia ut gignantur curent, sive quod una gignantur nobiscum; vel etiam, quia nos genitos suscipiant ac tueantur. Multi de genio Socratis multa; sed eo universa recidunt, ut suadeant additos esse cuivis mortalium custodes spiritus, quales nos, Evangelio sic præcipiente, credimus habere angelos custodes. Geniorum nomine comprehendebant veteres Deos domesticos, lares et penates.

PE. Ita ego soleo : commoditatis omnes articulos scio.

ME. Vin' tu facinus luculentum inspicere? PE. quis id coxit coquus?

Jam sciam, si quid titubatum est, ubi reliquias videro.

ME. Dic mihi, numqua tu vidisti tabulam pictam in pariete,

Ubi aquila catamitum raperet, aut ubi Venus Adoneum? 35

PE. Sæpe : sed quid istæ picturæ ad me attinent? ME. age, me aspice :

Ecquid assimulo similiter? PE. qui istic est ornatus tuus?

ME. Dic hominem lepidissimum esse me. PE. ubi esuri sumus?

quam adrenis. PE. Ego ita consuevi : novi omnia intervalla commoditatis. ME. Visne esse testis facinoris luculenti? PE. Quis coquus coxit id? Sciam modo, si aliquid est peccatum, quando videro reliquias. ME. Dic mihi, nunquamne tu vidisti tabulam pictam in pariete, in qua aquila tollit Ganymedem, aut in qua Venus Adonidem? PE. Sæpe ; sed quid istæ picturæ ad me spectant? ME. Age, intueri me, ecquid repræsentō graphice? PE. Quis est iste ornatus tuus? ME. Fatere me esse hominem scitissimum. PE. Ubi cænaturi sumus? ME. Loquere

sec. quid agis.—32 B. 1. quid is coxit. C. et C. 2. quocus.—33 Jam scibo edd. quædam vett.—34 C. C. 2. B. 1. Ven. 1. nunquam.—35 Pl. catameitum.—37 Edd. quædam vett. assimilo. B. 1. quid istic ; al. quis istic.—38 Parei 3.

NOTE

31 *Commoditatis omnes articulos scio*] Dictum admodum eleganter ; sed subest jocus in ambiguo : commoditatis enim, vel suæ, vel Menæchmi articulos intelligit ; sed inprimis suæ parasitus.

32 *Quis id coxit coquus*] Gestit Menæchmus narrare furtum pallæ ; sed parasitus de liguriendo tantum cogitat. Itaque nullum luculentum facinus esse putat, nisi gestum ad luculentum focum, idque in culina.

33 *Si quid titubatum est*] Si quid peccatum a coquo. Sic dicimus, *il ne faut pas broncher devant lui*.

35 *Catamitum*] Id est, Ganymedem, puerum mollem et dissolutum. A Jove in aquilam verso raptus in cælum, et pocillator factus Deorum dicitur Ganymedes Trois filius.

Adoneum] Adonis, is et idis. Nota est Adonidis fabula : hic Cinyræ regis Cypriorum et Myrrhæ filius, adamatus esse a Venere dicitur.

36 *Quid istæ picturæ ad me attinent*] Nimirum est parasiti ventrem lubentius cibo quam oculos pictura pascere.

37 *Qui istic ornatus tuus*] Admirationis Peniculi causa est, quia induerat pallam uxoriæ Menæchmus, quod hoc minus mirum videatur, quod muliebris a virili parum distaret forma, sed et coloribus erat exquisitoribus illa et pretio. Porro palla erat vestis manicata, quæ ferme ad genna descendebat, quale est illud indumentum, quod nos vocamus *un juste-au-corps*.

38 *Ubi esuri sumus*] Aucupatur lau-

ME. Dic modo hoc, quod ego te jubeo. PE. dico: homo lepidissime.

ME. Ecquid audes de tuo istuc addere? PE. atque hilarissime. 40

ME. Perge. PE. non pergo hercle ego, nisi scio qua gratia.

Litigium est tibi cum uxore: oh, mihi abs te caveo cautius.

ME. Clam uxorem ubi sepulcrum habeamus, et hunc comburamus diem. [cendo rogam?]

PE. Age sane igitur, quando æquom oras, quam mox in-
Dies quidem jam ad umbilicum est dimidiatus mortuus. 45

modo id quod ego tibi impero ut dicas. PE. Dico, o homo festivissime. ME. Quin audes tu adjicere de tuo? PE. Et jucundissime. ME. Prosequere. PE. Per Herculem ego non pergam, nisi intelligo quamobrem. Tibi est contentio cum uxore. Oh, ego volo per te fieri certior. ME. Ubi invenimus sepulcrum ignotum uxori, in quo incendamus hunc diem. PE. Age profecto, quoniam dicis rem justam, quam citissime incendo rogam! Jam sane dies est mortuus medius usque ad

////////

ubnam esuri, contra codd. ubi essuri Pl. — 39 Dic modo quod al. ap. Pareum. — 40 Pl. atqui hilarissime. — 41 Pronomen ego deest in B. 1. — 42 Litidium tibi est c. uxore. ME. hoc mihi, &c. B. 1. — 43 B. 1. C. et C. 2. habemus atque hunc.

NOTÆ

dem a Peniculo Menæchmus: sed interim uni rei intentus est parasitus, ut sciat, ubi eum maneant epulæ.

42 *Litigium est tibi cum uxore*] Hic litigium idem significat ac jurgium. Sed melioris notæ auctores, in quibus principem fere locum tenet hic noster, elegantiae ergo promiscue usurpant ea verba, cum est aut exaggeranda aut minuenda oratio.

43 *Comburamus diem*] De mortuo die dicitur, id est, finito. Cæna enim finito die fiebat. Itaque comburere diem, est cænare. Alibi 'mori' dies dicitur. Statius: 'Jam moriente die rapuit me cæna benigni Vindicis.' Dies 'componi' dicitur etiam; 'componere' autem est funerum. Virgilius: 'Ante diem clauso componet Vesper Olympo;' id est, sepeliet diem nocte. Horatius, 'Condere diem.' Condere autem est etiam fu-

nerum, ut 'mori' dicitur dies, 'sepehri,' 'combur,' sic 'nasci,' sic 'adolescere.' 'Adultus sol,' est sol meridians.

45 *Ad umbilicum*] Id est, ad mediam partem. Cicero, 'Umbilicus Siciliae.' Livius, 'Ætoli umbilicus Græciæ.' Plinius, 'Rheatini umbilicus Italiae.' Horatius, 'Promissum carmen, iambos Ad umbilicum ducere.' Hic umbilicus finem significat, non medium librum. Umbilicus enim erat nodus, quo, tanquam fibula, involutus manebat liber, libri enim illo tempore totis pellibus inscribebantur, deinde involvebantur, unde volumen dicebatur liber: et ut involuti manerent, erat nodus aliquis extremus, qui ansula insertus retinebat librum involutum, et nodus hic umbilicus dicebatur.

ME. Te morare, mihi quom obloquere. PE. oculum effodito persolum

Mihi, Menæchme, si ullum verbum faxo, nisi quod jusseris.

ME. Concede huc a foribus. PE. fiat. ME. etiam concede huc. PE. licet.

ME. Etiam nunc concede audacter ab leonino cavo.

PE. Heu edepol, næ tu, ut ego opinor, esses agitator probus. 50

ME. Qui dum? PE. ne te uxor sequatur, respectas identidem. [aio, atque id nego.

ME. Sed quid ais? PE. egone? id enim quod tu vis, id

ME. Ecquid tu de odore possis, si quid forte olfeceris,

Facere conjecturam? PE. captum sit collegium augurum.

ME. Agedum odorare hanc quam ego habeo pallam: quid olet? abstines? 55

umbilicum. ME. Te retardas interea dum mecum loqueris. PE. Erue mihi oculum quem solum habeo, Menæchme, si misero ullum verbum, nisi quod imperaveris. ME. Accede ad me et recede a janua. PE. Recedo. ME. Recede adhuc. PE. Recedo. ME. Recede etiamnum audacter ab cubili leonis. PE. Per ædem Pollucis, tu esses peritus agitator equorum, ut ego arbitror. ME. Quare? PE. Retro aspicias identidem ne uxor te consequatur. ME. Quid dicis vero? PE. Egone? Aio et nego, id quod tibi libet. ME. Ecquam conjecturam posses tu facere de odore, si fortasse aliquid subodoratus fueris? PE. Vincam conjectura collegium ipsum augurum. ME. Agedum odorare hanc pallam quam ego habeo.

//////////

—46 Remorare ... per solum B. 1. Ne morare C. *ecfodito* Pl. —50 Eue ne tu C. et C. 2. —52 Sed quis agis Gronov. *id dato, atque id nega* B. 1. nonnulli delent ultimum *id*. —54 Voc. *augurium* deest in B. 1. C. C. 2. Ven. 1. *captum sit conregium augurum* al. ap. Pareum. —55 Agedum odorare desunt in B. 1. *quid olere*

NOTÆ

46 *Oculum effodito persolum*] Peniculus erat cocles, quasi dicat, Cæcus fiam effosso meo oculo, si verbum addam.

49 *Leonino cavo*] Leonino specu, leonis caverna, id est, ab ædibus uxoris quæ instar lænæ rugit.

50 *Agitator*] 'Agitatores' hoc loco sunt aurigæ qui in ludis circensibus decertant, et respectant identidem, ut videant qui proxime consequantur ad præcipiendam palmam vic-

toriarum.

52 *Id enim quod tu vis*] Parasiticæ adulationis est ad voluntatem eorum apud quos cenant loqui; liberi hominis est et constantis, nullam facere veritati vim; et ubi nullus est verbo locus, saltem silentio eam defendere.

54 *Captum sit collegium augurum*] Vincam totum collegium augurum divinando.

PE. Summum olfactare oportet vestimentum muliebre;
Nam ex istoc loco spurcatur nasum odore illutibili.

ME. Olfacta igitur hinc, Penicule lepide: ut fastidis! PE.
deceat. [tum, prandium.

ME. Quid igitur? quid olet? responde. PE. furtum, scor-

ME. Nunc ad amicam deferetur hanc meretricem Erotium.

Mihi, tibi, atque illi jubebo jam apparari prandium: 61

Inde usque ad diurnam stellam crastinam potabimus.

PE. Expedite fabulatu's: jam fores ferio? ME. feri:

Vel mane etiam. PE. mille passum commoratu's can-
tharum.

ME. Placide pulta. PE. Metuis, credo, ne fores Samiæ
sient. 65

ME. Mane, mane obsecro hercle: ab se ecca exit. PE.
oh! solem vides.

Quid olet? repugnas? PE. Oportet olfacere summam vestem muliebrem; nam nasus oppletur ex loco hoc odore qui elui nullo modo potest. ME. Odorare ergo hac parte, Penicule delicatule: ut fastidis! PE. Deceat. ME. Quid igitur? Quid olet? Repone. PE. Furtum, meretricem, epulum. ME. Jam deferetur ad amicam Erotium. Mandabo jam mihi instrui cœnam, tibi, et illi: ex hac hora bibemus usque ad luciferum crastinum. PE. Commode dixisti: jam pulso fores? ME. Pulsa: vel cessa etiam. PE. Cantharum retardatum est mille passibus. ME. Ferileniter. PE. Times puto, ne fores sint fictiles. ME. Cessa, cessa obtestor per Herculem. Ecce prodit suoapte nutu Erotium. PE. Oh! vides solem. Cer-

*****

*abstines edd. quædam vett.—56 Summum me Parei 3. contra codd. olfactare agendum odorare oportet B. 1.—57 Nam istoc Pil. spurcatur a summo odore inlu-
tudo B. 1. nasum modore Pil. madore inlucido margo ed. Gronov. ex codd.
odore illutabili Lips.—58 Difacta igitur B. 1. Pro deceat, quod servant codd.
B. 1. C. et C. 2. Acidalius legit licet.—59 Q. i. hoc olet B. 1.—61 Pil. jubeo.
—62 C. et C. 2. diurnum.—64 Bipont. Væ! mane. B. 1. mille passus; al. ap.
Pareum, Vel jam etiam mille passus.—65 Placide pulta Pil. ne f. S. siet al.
ap. Pareum.—66 Edd. quædam vett. hercle eabse eccæ exit oh! solem vide,*

NOTE

59 *Furtum, scortum, prandium*] Id est, furtum quo est ablata ab uxore palla, scortum ad quod defers pallam furto ablatam, et prandium ad quod nosmet accingimus.

62 *Diurnam stellam crastinam*] Id est, ad luciferum.

64 *Cantharum*] Increpat mores Menæchmi Peniculus fame consumtus, exprobratque quod in illa tergiversatione moræ afferuntur circumfe-

rendo cantharo ad fundendum vinum.

65 *Placide pulta*] Inurbanum est et arrogans alienas fores impellere gravius.

Samiæ] Quia fiebant fictilia vasa apud Samum, est metonymia generis pro specie, et pro fictilibus ex quacumque tandem gente fuerint alata.

66 *Ab se eccæ exit*] Id est, sponte,

Satin' ut occæcatu'st præ hujus corporis candoribus?

nisne ut est obscurus, si conferatur cum candore hujus corporis?

////////

contra codd.—67 *Statim* al. ap. Pareum; *Satin ut occecatus præ*, &c. B. 1.

NOTÆ

antequam pulsaveris, antequam evocaveris.

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA.

EROTIUM, PENICULUS, MENÆCHMUS surreptus.

ER. ANIME mi, Menæchme, salve. PE. quid ego? ER. extra numerum es mihi.

PE. Idem istuc aliis ascriptivis ad legionem fieri solet.

ME. Ego istic mihi hodie apparari jussi apud te prælium.

ER. Hodie id fiet. ME. in eo uterque pro Illo potabimus, Uter ibi melior bellator erit inventus cantharo. 5

ER. *Salvus sis, carissime Menæchme.* PE. *Quid ego?* ER. *Non es e numero meorum.* PE. *Ita mos est agere cum aliis militibus, qui ascribuntur ad copias.* ME. *Ego mandavi mihi instrui hodie hic certamen apud te.* ER. *Id curabitur hodie.* ME. *Bibemus uterque in illo certamine: judicabis uter erit hic magis*

////////

1 *Anime mei* C.—2 *Item ut* al. ap. Pareum.—3 *Ergo isti ac mihi h. a. jusso a. te proilium* al. *ibid.*—4 *Hodie id fleti nec uterque* B. 1. *Hodie ut fiat* al. *vett.* *Hodie id fletineo* Pll. *in eo uterque prælio potabimus* margo ed. Gronov. *proileo*

NOTÆ

1 *Quid ego*] Id est, quid ego salutis accipiam? vel nonne me quoque salutabis.

Extra numerum es mihi] Non te numero inter meos amatores.

2 *Ascriptivis*] Id est, ascriptitiis. Ascriptitii autem milites eodem jure gaudebant, atque alii quibus erant ascripti. 'Ascriptivi' dicti, quod olim ascriberentur inermes qui succederent armatis militibus, si quis eorum deperisset. Itaque Parasitus jocum captat a verbo Erotii 'extra numerum,' quasi dicat: Tu dicis me

esse extra numerum: idem igitur mihi sit jus, atque iis militibus, qui sunt extra numerum; ut videlicet succedam in locum armatorum, ut succedam in locum Menæchmi, et postquam tribueris salutem Menæchmo, tribuas et mihi.

3 *Prælium*] Alii *proilium*, quod vetus est 'prælium;' ut 'coitus' pro 'cætus;' 'coilum' pro 'cælum.' Prælium metaphorice hic pro cæna.

5 *Uter ibi melior bellator*] Id est, videbimus uter, &c.

Tua est legio: adjudicato, cum utro hanc noctem sies.

Ut ego uxorem, mea voluptas, ubi te aspicio, odi male!

ER. Interim nequis, quin ejus aliquid indutus sies. [rosa.

Quid hoc est? ME. induviæ tuæ, atque uxoris exuviæ,

ER. Superas facile, ut superior sis mihi, quam quisquam
qui impetrant. 10

PE. Meretrix tantisper blanditur, dum illud, quod rapiat
videt.

Nam si amabas, jam oportebat nasum abreptum mordicus.

ME. Sustine hoc, Penicule: exuvias facere, quas vovi,
volo.

PE. Cedo: sed obsecro hercle salta sic cum palla postea.

ME. Ego saltabo? sanus hercle non es. PE. egone, an tu
magis? 15

*strenuus miles, poculis siccandis; tuum est ducere exercitum. Vide cum utro
futurus sis hac nocte. Quam mea uxor est mihi invisâ, mea jucunditas, quando te
contemplor! ER. Tamen non potes a te impetrare, quominus sis indutus aliquibus
ejus vestibus. Quid est hoc? ME. Tua vestimenta et spolia conjugis, o rosa.
ER. Consequeris facile, ut mihi sis carior, quam quisquam eorum qui me fruuntur.
PE. Meretrix adulatur paulisper, intereundum aspicit id quod auferat. Nam si
amares re vera, oporteret te jam abstulisse nasum dentibus. ME. Accipe hoc pal-
lium, Penicule. Cupio exuvias consecrare Erotio, sicut voto me obstrinxi. PE.
Da! sed obtestor per Herculem salta sic cum palla deinceps. ME. Ego saltabo?
per Herculem insanis. PE. Egone insanio, an tu magis? Depone ergo, si non*

//////////

Pl. et Parei 3.—6 *Tu es legio* B. 1. *Tuas legio* Pl. *Tua ex lege* al. ap. Pa-
reum: *istanc noctem* edd. quædam vett.—8 *C. induta sies*; B. 1. *indutus sis*.—
10 B. 1. *impetrat*.—13 *C. quas suo vivo*; C. 2. *quas suo virilo*; B. 1. *quam sua-
rium volo*; al. ap. Pareum, *Sustine has P. ex. dum facere suarium volo*; al. *ibid.*

NOTÆ

6 *Tua est legio*] Tu ducis exerci-
tum.

7 *Ut ego uxorem*] Id est, quantum
ego odi uxorem!

9 *Quid hoc est*] Quia videlicet Me-
næchmus detegit Erotio pallam uxori-
ris, quam induerat, quæ superjecto
humeris pallio tegebatur, rogat Ero-
tium, quid sit hæc palla?

12 *Nasum abreptum mordicus*] Id
est, nisi amor tuus simulatus, tam
crebro et tam avide osculari videris,
ut nasus a te eripiendus videatur.

13 *Sustine hoc*] Ut aperiat Me-
næchmus pallam quæ pallio latebat,

deponit pallium, et dat Peniculo
servandum, dum ipsam pallam depo-
nat.

Exuvias facere] Alii exuvias facere,
quasi Jovi volo. Olim Feretrio Jovi
opima spolia consecrabant. Huic
alludit mori oratio Menæchmi, quasi
dicat detractam uxori pallam, quasi
spolia opima, tibi, Erotium mea, tan-
quam Jovi, aut Junoni meæ, conse-
crabo. Nonnulli pro *facere* ponunt
antiquum *pacere*; *pacere* autem idem
significat, ac ‘pagere,’ seu ‘pange-
re,’ quod est figere.

Si non saltas, exue igitur. ME. nimio ego hanc periculo
Surripui hodie: meo quidem animo, ab Hippolyta suc-
cingulum

Hercules haud æque magno unquam abstulit periculo.

Cape tibi hanc: quando una vivis meis morigera moribus.
Hoc animo decet animatos esse amatores probos. 20

PE. Qui quidem ad mendicitatem se properent detrudere.

ME. Quatuor minis ego emi istanc anno uxori meæ.

PE. Quatuor minæ periire plane, ut ratio redditur.

ME. Scin' quid volo ego te accurare? ER. scio: curabo
quæ voles.

ME. Jube igitur nobis tribus apud te prandium accura-
rier, 25

Atque aliquid scitamentorum de foro opsonarier,
Glandionidam suillam, laridum pernonidem, aut [dum:
Sinciput, aut polimenta porcina, aut aliquid ad eum mo-

saltas. ME. Ego furatus sum hodie hanc pallam cum maximo discrimine. Mea quidem sententia Hercules non eripuit balteum ab Hippolyta, tanto cum discrimine. Tibi do hanc pallam, quandoquidem es sola quæ tenet accommodas meis moribus: oportet bonos amatores esse sic affectos. PE. Qui quidem accelerant sese præcipientes dare in summam inopiam. ME. Annus est ex quo ego istam pallam mercatus sum pro mea uxore quatuor minis. PE. Quatuor minæ sunt omnino perditæ, ut audio de te. ME. Tenesne quid ego optem te facere? ER. Teneo: faciam quod exoptabis. ME. Manda ergo ut instruaturn cæna pro nobis tribus apud te, et parari edulia quædam exquisita in foro, glandulas suillas, pernam, aut sinciput, aut poli-

facere quasi Jovi volo; al. facere quod suare est volo.—16 Pll. exuigitur; B. 1. exi igitur.—17 Pll. subgingulum.—18 Haud Hercules deque B. 1.—19 Pll. una v. meis.—25 C. et C. 2. tribus nobis.—26 Atque a. sit amentorum C. et C. 2. Atque a. sit omentorum C. a m. sec. sis amentorum al. ap. Pareum. Hic versus deest in B. 1.—27 Glandionicam suillam lardum pernam itidem B. 1. Glandioniam al. ap. Pareum; Glandulum al. ibid. suillam Pll. pernam pedem al. ap. Pareum.—28 Sincipit amenta porcina C. et C. 2. Aut sinciput aut menta

NOTÆ

17 *Hippolyta*] Amazonum regina:
nota est fabula; id autem significat:
Hercules non tanto cum periculo de-
traxit balteum Hippolytæ, quanto
detraxi hanc ab uxore pallam.

22 *Quatuor minis*] Septuaginta li-
bris Thronensibus nostris.

26 *Scitamentorum*] Id est, scita
edulia.

27 *Glandionidem suillam*] Glandu-
las suillas intelligit, a figura glandis
sic dictas, quæ gutturi subsunt.

Laridum pernonidem] Perna, jam-
bon.

28 *Sinciput*] Pars capitis ante-
rior.

Polimenta porcina] Polimenta porci-
na sunt testiculi porcorum.

Madida quæ mihi apposita in mensam, milvinam suggerant.

Atque actutum. ER. licet ecastor. ME. nos prodimus ad forum. 30

Jam nos hic erimus: dum coquitur, interim potabimus.

ER. Quando vis veni, parata res erit. ME. propera modo.

Sequere tu. PE. ego hercle vero te et servabo, et te sequar:

Neque hodie ut te perdam, meream Deum divitias mihi.

ER. Evocate intus Cylindrum mihi coquum actutum foras. 35

menta porcina, aut aliquid hujusmodi: quæ ministrata in mensam et condita, mihi suadeant esuriem milvinam: idque e vestigio fiat. ER. Fiat per adem Castoris. ME. Nos pergitur ad forum. Statim revertetur: dum coquitur, interim bibemus. ER. Veni quando libebit, res erit comparata. ME. Accelera modo, sequere tu. PE. Ego per Herculem, et te non deseram, et te comitabor, neque te dimittam hodie, ut merear opes Deorum. ER. Jubete prodire e vestigio ab ædibus ad me Cylindrum coquum.

//////////

porcina B.—29 C. a m. sec. apposita mensam.—31 Jam hic nos B. 1. C. C. 2. Ven. 1. dum quoquitur Pll.—34 Deorum B. 1. et Pll.—35 Pll. Culindrum mihi quoquum; Bipont. etiam Culindrum.

NOTE

29 *Milvinam suggerant*] Id est, ex-vorum. Adeo erunt bene cocta, macitent famem, qualis solet esse miledida, et delicata.

ACTUS PRIMI SCENA QUARTA.

EROTIUM, CYLINDRUS.

ER. SPORTULAM cape atque argentum: eccos tris nummos habes. [quod sit satis;

CY. Habeo. ER. abi atque opsonium asfer, tribus vide

ER. Sume sportam atque pecuniam: habes tres nummos. CY. Habeo. ER. Proficiscere, atque compara prandium; cura ut sit satis tribus; neque deficiat,

NOTE

1 *Eccos tris nummos habes*] Nummus ille duos scutatos aureos nostros: de erat aut aureus, aut sestertius. Hic lus intellige potam, alioquin conatum fuisset tristius.

Neque defiat, neque supersit. CY. Quojuſmodi hi homines erunt? [sunt decem:

ER. Ego, et Menæchmus, et Parasitus ejus. CY. jam isti Nam Parasitus octo hominum munus facile fungitur. 5

ER. Elocuta sum convivas: ceterum cura. CY. licet.

Cocta sunt: jube ire accubitus. ER. redi cito. CY. jam ego hic ero.

neque abundet. CY. Qui homines erunt illi tres? ER. Ego et Menæchmus, et ejus Parasitus. CY. Adsunt jam decem: nam Parasitus adæquat octo homines munere edendi. ER. Numeravi convivas; cura cetera. CY. Esto. Sunt cocta. Manda ire accubitus. ER. Revertere celeriter. CY. Jam jam hic adero.

~~~~~

1 Edd. vett. tris eccos.—3 Pl. hi omnes; B. 1. Cujusmodi omnes erunt.—6 B. 1. cura tu et Coacta sunt, &c. Acidal. cura tu. Illud tu deest in Pl.—7 Pl. jub' ire; B. 2. jubere accubitus.

NOTÆ

4 Jam isti sunt decem] Menæchmus et Parasitus cum sint tantum duo, decem esse dicuntur a Cylindro, propter edacitatem Parasiti Peniculi, quæ hominum octo justæ famis par erat. Athenæus ex Eubulo Comico: Εἰσὶν γὰρ ἡμῖν κεκλημένων δύο, Ἐπὶ δέειπνον ἀμαχοί, Φιλοκράτης καὶ Φιλοκρά-

της. Ἐνα γὰρ ἐκείνον ὄντα, δύο λογίζομαι Μεγάλους, μᾶλλον δὲ τρεῖς. Convivarum quos accivi duo sunt In cæna prorsus invicti, Philocrates ac Philocrates. Unus quidem ille est, at pro duobus supputo: Immo vero potius pro magnis tribus.

=====

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

MENÆCHMUS Sosicles, MESSENIO.

ME. NULLA est voluptas navitis, Messenio, Major, meo animo, quam quom ex alto procul Terram conspiciunt. MES. major, non dicam dolo, Si adveniens terram videas, quæ fuerit tua.

ME. Nautæ non sentiunt majorem latitiam, meo judicio, mi Messenio, quam quando vident terram a longe ab alto. MES. Est major jucunditas, dicam ingenue, quando propius spectes terram quæ fuerit tua. At amabo cur navigavimus

~~~~~

1 B. 1. navitiis.—3 C. dolor, a m. sec. ut videtur.—4 Quam si adveniens B. 1.

NOTÆ

3 Terram conspiciunt] Hinc 'terram videre,' proverbialis formula, id est, sine laborum jam jam adventante recreari.

Sed quæso, quamobrem nunc Epidamnum venimus? 5

An, quasi mare, omneis circumimus insulas?

ME. Fratrem quæsitum geminum germanum meum.

MES. Nam quid modi futurum est illum quærere?

Hic annus sextus, postquam ei rei operam damus.

Istros, Hispanos, Massilienses, Illurios, 10

Mare superum omne, Græciamque exoticam,

Orasque Italicas omneis, qua aggreditur mare,

Sumus circumvecti: si acum credo quæreres,

Acum invenisses, si appareret, jam diu.

Hominem inter vivos quæritamus mortuum: 15

Epidamnum? An, sicut mare, ferimur circum omnes insulas? ME. Venimus quæsitum meum fratrem germanum geminum. MES. Sed quis finis est futurus illius quærendi? Jam sunt sex anni ex quibus incumbimus ei quærendo. Navigavimus circum Istros, Hispanos, Massilienses, Illyrios, totum mare Adriaticum et Græciam externam, et universa littora Italiae, quæ alluit mare. Arbitror te, si perscrutareris acum, jampridem inventurum fuisse, modo existeret; investigamus hominem mor-

////////

PII. et Parei 3. *quæ fuit al. ap. Pareum.*—6 *Jam quasi B. 1. An quasi PII. omnis circumimus C. C. 2. Parei 3.*—9 *Hic a. sextus est postquam rei huic B. 1. est habent etiam PII. eire hinc C. ire hinc C. 2.*—10 *Istros PII. Hiluros iidem codd.*—11 *Mare supremum C. a m. pr.*—12 *Meurs. quas adgreditur mare.*—

NOTÆ

4 *Terram videas, quæ fuerit tua*] Quod Menæchmus de quavis terra dixerat, Messenio de patria dicit, idque eo consilio ut Menæchmum ab instituto itinere, quærendoque fratre deterreat.

5 *Epidamnum*] Mela: 'Urbius secunda est Dyrrachium, Epidamnus ante erat. Romani nomen mutavere, quia velut in damnum ituris omen id visum est.' Plinius: 'Civium Romanorum colonia Epidamnum, propter inauspicatum nomen a Romanis Dyrrachium appellata.' Vide in Prologo.

8 *Nam quid*] 'Ἀναστροφή, quidnam?

10 *Istros*] Populi Ostiorum Danubii accolæ, qui aliter dicitur Ister.

11 *Mare superum*] Quod et Adriaticum dicitur, ab Adria oppido. Su-

perum autem est, quia ratio habetur poli arctici, quæ pars est superior mundi, si inaccurate loquamur, et ut sese offerunt res in carta geographica descriptæ.

Græciam exoticam] Ἐξωτική, externa; id est, quæ non pertineret ad continentem Græciæ. Vocabatur olim Magna Græciæ extrema Italiae ora, qua excurrit in mare. Crediderim dictam Magnam Græciam, quia nonnullæ regiones a se devictas nominibus Græciæ cum insignirent, hæc magnitudine alias superabat. Porro Magnam Græciam intellige de *exotica*, sive barbara; nam Græci nomine exoticorum intelligebant barbaros, seu extra limites Græciæ positos: sic Siculi et Calabri dicebantur ἑλληνες ἐξωτικοί.

Nam invenissemus jam diu, si viveret.

ME. Ergo istuc quaero certum qui faciat mihi,

Qui sese dicat scire, eum esse mortuum.

Operam præterea nunquam sumam quaerere.

Verum aliter vivus nunquam desistam exequi. 20

Ego illum scio, quam cordi sit carus meo.

MES. In scirpo nodum quaeris: quin nos hinc domum

Redimus, nisi si historiam scripturi sumus?

ME. Dictum facessas doctum, et discaveas malo.

Molestus ne sis: non tuo hoc fiet modo. MES. hem, 25

Illoc enim verbo esse me servom scio.

Non potuit paucis plura plane proloqui.

Verum tamen nequeo continere, quin loquar.

Audi, Menæchme: quom inspicio marsupium,

Viaticati hercle admodum æstive sumus. 30

tuum inter viros: nam reperissemus jampridem si esset in vivis. ME. Idcirco quaro quempiam qui me faciat certiore, sese nosse eum esse fato functum. Non adhibebo amplius operam in eo quaerendo; sed alias dum vivam, nullo modo desinam persequi. Ego sentio, quam ille mihi est carus. MES. Quaeris nodum in junco; quin repetimus patriam, nisi nobis sit componenda historia? ME. Apage verba acuta, atque derida malum. Ne sis gravis: non metiemur id tuis modulis. MES. Hem: animadverto hoc verbo me esse mancipium. Nequivit paucis verbis edicere aperte plura; nihilominus non possum a me impetrare, quin verba faciam. Ausculta, Menæchme: quando intueor crumenam, per Herculem habemus viaticum

14 Gronov. si apparet. B. 1. C. C. 2. Ven. 1. si appareret tam diu.—16 Nam invenissemus id diu B. 1.—17 Ergo istunc Pl. certum deest in B. 1.—19 Opera p. n. summa B. 1.—20 Verum aliter viros Pl. Verum inter viros B. 1. vivum Douz.—21 B. 1. facessas datum; Pl. facessas datum ediscaveas.—25 M. ne sis B. 1.—28 Verum neque al. ap. Pareum.—29 Pl. quom inspicio marsupium.—

NOTÆ

22 *In scirpo nodum quaeris*] Juncus est enodis, et quaqua versum levigatus: itaque ea paræmia significat operam in re inutili positam.

23 *Nisi si historiam scripturi sumus*] Est videlicet ejus qui historiam scribit, ut fidem mereatur, nihil nisi quod ipse viderit monumentis temporum consignare.

26 *Esse me servum scio*] Liberi enim hominis est suo arbitrato modo, sine cujusquam contumelia loqui.

Servi autem est, aut tacere, aut ad arbitrium domini sermonem conformare. Idem recidit ac supra l. 1.

30 *Viaticati æstive*] Id est, levi viatico, et crumena, ne oneri sit in via. Levi etiam veste. Porro viaticum dicebatur, quilibet comiteatus ad propositum iter, et suscipiendum, et prosequendum, et perficiendum instructus, præsertim si longinquum esset, quale est id Menæchmi.

Næ tu hercle, opinor, nisi domum revorteris,
 Ubi nihil habebis, geminum dum quæris, gemes.
 Nam ita est hæc hominum natio Epidamnia,
 Voluptarii atque potatores maxumi:

Tum sycophantæ et palpatores plurimi 35

In urbe hac habitant: tum meretrices mulieres

Nusquam perhibentur blandiores gentium.

Propterea huic urbi nomen Epidamno inditum est,

Quia nemo ferme huc sine damno divortitur.

ME. Ego istuc cavebo: cedo dum mihi huc marsupium. 40

MES. Quid eo vis? ME. jam abs te metuo de verbis tuis.

MES. Quid metuis? ME. ne mihi damnum in Epidamno
 duis.

Tu magnus amator mulierum es, Messenio:

Ego autem homo iracundus, animi perditum.

Id utrumque, argentum quando habebo, caverò, 45

Ne tu delinquas, neve ego irascar tibi.

MES. Cape atque serva: me lubente feceris.

magnopere leve. Certe ut arbitror, nisi repetas patriam, quando habebis nihil, intereas dum quæris geminum invenies geminum; etenim hæc gens Epidamnia est ejusmodi: inprimis sunt voluptati vinoque dediti: complures etiam calumniatores et adulatores manent in hac urbe; tum aliunt esse in nullis terris meretrices insidiosiores: idcirco hæc civitas vocata est Epidamnus, quoniam nullus propemodum in eam ingreditur citra damnum. ME. Ego cavebo illud. Cedo mihi crumenam. MES. Quid vis ex eo facere? ME. Jam timeo abs te propter tua verba. MES. Quid times? ME. Ne me afficias damno in Epidamno. Tu es magnus amator mulierum, Messenio, ego vero sum homo iracundus, animi impotentis: providebo utrique incommodo, cum habebo pecuniam, et ne tu pecces, et ne irascar tibi. MES. Accipe atque serva; facies, me non invito.

//////////

33 Natio Epidamnia nam ita est hæc hominum B. 1.—35 Pl. pluri.—39 Idem codd. *divortitur*.—41 Hic vs. deest in edd. quibusdam ante Parennum; extat vero in B. 1. C. C. 2. Ven. 1. Argent. et al. antiq.—42 B. 1. in Epidamno dias.—44 C. a m. pr. *perditi*; al. *perditi*.—45 C. et C. 2. *habeo*.—46 Pl. *neu ego*.—47 C. et C. 2. *me jubente*.

NOTÆ

32 *Geminum dum quæris*] Dum quæris fratrem geminum, deficiente viatico, ad summam inopiam reductus longe a tuis gemes: ludit in gemino, et gemes, propter similitudinem elementorum quibus incipit vox utraque.

44 *Animi perditum*] Id est, vagari soliti extra limites a recta ratione positos. Vulgo dementem dicimus 'hominem perditæ mentis.' *Il a l'esprit perdu*.

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

CYLINDRUS, MENÆCHMUS Sosicles, MESSENIO.

CY. BENE opsonavi, atque ex mea sententia
 Bonum anteponam prandium pransoribus.
 Sed eccum Menæchmum video: vae tergo meo!
 Prius jam convivæ ambulant ante ostium,
 Quam ego opsonatu redeo: adibo atque alloquar. 5
 Menæchme, salve. ME. Di te amabunt: scis quis ego
 sum?
 CY. Non hercle vero! ubi convivæ ceteri?
 ME. Quos tu convivas quæris? CY. parasitum tuum.
 ME. Meum parasitum? certe hic insanus est homo.
 MES. Dixin' tibi esse hic sycophantas plurimos? 10
 ME. Quem tu parasitum quæris, adolescens, meum?
 CY. Peniculum. MES. eccum! in vidulo salvum fero.

CY. *Bona opsonia paravi, et ex meo animo apponam ante convivas delicatum epulum. Verum ecce conspicio Menæchmum: vae meo tergo! Convivæ expatiantur jam ante januam antequam ego revertor a parandis opsoniis: eos adibo atque affabor. Salvus sis, Menæchme. ME. Dii te ament! novisti quis ego sum? CY. Non nossem per Herculem! ubi sunt alii convivæ? ME. Quos convivas dicis tu? CY. Tuum parasitum. ME. Meum parasitum? Profecto hic homo est amens. MES. Monuine te, esse in hac urbe complures sycophantas? ME. Quis est ille meus parasitus, quem tu quæris, adolescens? CY. Peniculus. MES. Ecce gero*

2 B. 1. pransoribus adibi atque adloquar.—3 C. et C. 2. videon e tergo; B. 1. videon a tergo.—4 Hæc verba, ante ostium, Quam . . . Men . . . amabunt, desunt in B. 1.—6 Di te amabunt, quisquis ego sum Pl. ego sim B. 1.—7 Novi hercle

NOTÆ

1 *Ex mea sententia*] Ut equidem existimo.

3 *Eccum Menæchmum video*] Adeo similes erant duo fratres Menæchmi, surreptitius civis Epidamniensis, et advena, ut Cylindrus coquus Epidamniensis advenam, cujus parasitus Messenio, sumat pro Epidamniensi, cujus parasitus Peniculus.

12 *Peniculum*] Miratur Cylindrus, quod cum advena, quem putat Epidamniensem, non videat Peniculum parasitum, sed Messenionem. Mes-

senio autem roganti Cylindro, ubi sit Peniculus, vernili joco respondet esse in *vidulo*, id est, in hippopera, vernacule *valise*. Cum enim Cylindrus de homine roget, de peniculis ad detergendas vestes fingit se accipere Messenio. 'Peniculi' autem sic dicuntur, quod ex 'pene,' seu cauda, animalium fierent ut plurimum, ad excutiendum pulverem e vestibus, baxeis, calceis, ut nunc ex setis rigidioribus compinguntur.

CY. Menæchme, numero huc advenis ad prandium. /
 Nunc opsonatu redeo. ME. responde mihi,
 Adolescens, quibus hic pretiis porci veneunt 15
 Sacres sinceri? CY. nummo. ME. eum a me accipe.
 Jube te piari de mea pecunia.
 Nam ego quidem insanum esse te certo scio,
 Qui mihi molestus homini ignoto, quisquis es.
 CY. Cylindrus ego sum: non nosti nomen meum? 20
 ME. Seu tu Cylindrus, seu Coriendrus, perieris:

incolumem in vidulo. CY. *Menæchme, adventas huc tempestive ad prandium: jam revertor a parandis opsoniis.* ME. *Responde mihi, adolescens, quo pretio venduntur hic porci sacri candidi?* CY. *Nummo.* ME. *Accipe hunc nummum a me: cura te purgari e meo ære: nam quicumque tandem es, ego novi pro certo te esse dementem, utpote qui mihi es gravis homini incognito.* CY. *Ego sum Cylindrus; non nosti meum nomen?* ME. *Seu sis Cylindrus, seu Coriendrus, præteri; ego non*

//////////

vero Acidal.—13 *Menæchme* [lacuna] huc C.—14 *Nunc ipso nature deo mihi responde* B. 1.—15 C. C. 2. B. 1. Ven. 1. *veniunt.*—16 *Sacris sinceris nummum a me accipe* B. 1. *nummis* Pll. *numo* C. a m. sec. *en a me* Pll. et Parei 3.—18 *Nam equidem* B. 1.—21 *Coliendrus* Lamb. *Cicilendrus* al. *Coriendrus* B. 1.

NOTE

15 *Porci Sacres sinceri*] *Sacres* vetus pro 'sacri': 'sacri' autem dicebantur, non solum quod idonei essent ad sacrificium, verum etiam quia devoti erant ad mortem, ad quodpiam scelus expiandum; unde 'sacri' idem est ac 'scelesti,' quasi jam in eorum caput sceleratus aliquis transtulisset scelus, in cujus detestationem ipsi essent exterminandi, ut rei sceleris. Porro immolabantur hi porci sacres Laribus ab iis qui aut piaculum aliquod grande commisissent ad expiandum; aut insanirent, ad levandam insaniam; aut prole recenti familiam auxissent, ad agendas gratias.

16 *Sinceri*] Id est puri, candidi, quales sunt sucule, quæ nondum lutum attigerunt, neque a lacte depulsæ sunt. Puri autem porci dicebantur, et sacrificio idonei, et, ut cum poeta loquar, sacres a duodecimo die a partu ad secundum mensem. Rogat autem Menæchmus a Cylindro quibus pretiis veneant Epidammi,

quia innuere vult Cylindro, Cylindrum ipsum insanire, utpote qui enim alloquatur, quasi noverit, cum minime cognoscat. Idcirco autem ab insanis immolabantur victimæ Laribus, quia Larium mater 'Mana,' seu 'Mania,' appellabatur.

21 *Seu tu Cylindrus, seu Coriendrus*] Vernilis jocus, qui magis conveniebat Messenioni quam Menæchmo, id est, sive tu Cylindre a culina, sive Coriendrus, (alii Coliendrus,) nihilominus desipis. Caulis autem significat truncum qui profertur ab radice, et ex quo propagantur rami et folia: paronomasia magis patet ex veteri pronuntiatione γ in Cylindro: nam Romani pronuntiabant, ut u nostrum: imo, ut ou: erat itaque Culindrus pro Cylindrus. Joci autem captantur in hoc auctore nonnunquam ab elementis a quibus vox incipit, ut supra in 'gemino' et 'gemes'; modo ab elementis quibus vox desinit.

Perieris] Non significat interieris,

Ego te non novi, neque novisse adeo volo.

CY. Est tibi Menæchmo nomen tantum, quod sciam.

ME. Pro sano loqueris, cum me appelles nomine.

Sed ubi novisti me? CY. ubi ego te noverim? 25

Qui amicam habeas heram meam hanc Erotium.

ME. Neque hercle habeo, neque te, quis sis homo, scio.

CY. Non scis quis ego sim? qui tibi sæpissime

Cyathisso apud nos, quando potas. MES. hei mihi!

Cum nihil est, illi qui homini diminuam caput. 30

ME. Tun' cyathissare mihi soles, qui ante hunc diem

Epidamnum nunquam vidi, neque veni? CY. negas?

ME. Nego hercle vero. CY. non tu in illisce ædibus

Habitas? ME. Di illos homines, qui illic habitant, perduint.

CY. Insanit hic equidem, qui ipse maledicit sibi. 35

Audin', Menæchme? ME. quid vis? CY. si me consulas,

Nummum illum, quem mihi dudum pollicitus dare,

Jubeas, si sapias, porculum afferri tibi.

Nam tu quidem hercle certo non sanus satis,

te cognosco, neque etiam opto te cognoscere. Cy. Vocaris autem Menæchmus, quod scio. ME. Loqueris quasi sanus esses, quando me vocas meo nomine: sed ubi me novisti? CY. Quaris ubi te noverim, qui ames hanc Erotium, quæ est mea hera? ME. Profecto neque habeo Erotium amicam, neque scio quis tu sis. CY. Nescis quis ego sim, qui tibi ministro pocula frequentissime, quando bibis apud nos? MES. Hei mihi! quia nihil habeo in manu, quo comminuam caput illi homini. ME. Tunc consuevisti mihi ministrare cyathos, qui nunquam vidi Epidamnum, neque veni Epidamnum ante hunc diem! CY. Infitiaris? ME. Infitor per Herculem. CY. Tu non manes in illis ædibus? ME. Dii perdant illos homines, qui manent illic. CY. Sane hic desipit, qui sibi ipse maledicit: intelligisne, Menæchme? ME. Quid vis? CY. Si me audis, manda ad te apporturi suctam, si sapis, pro illo nummo quem pollicitus es dudum mihi dare. Nam desipis, Me-

//////////

C. C. 2.—23 B. 1. menechini. B. 1. et Pist. nomen tamen; Pll. nomen tantum. —24 Parei 3. me meo appellas; rð meo deest in codd.—27 C. C. 2. B. 1. Ven. 1. homo sis.—29 Ciatisso Pll. quando totas C. et C. 2.—30 C. et C. 2. qui illi. C. 1. diminuam.—31 Tun cratissare.—33 B. 1. non tu illisce.—34 C. et C. 2. perdunt; C. a m. sec. perduint.—35 Pll. qui id se maledicit.—36 Aut in Menechime Pll.—37 Nummo illo al. ap. Pareum, contra codd. Hic et quatuor

NOTÆ

sed præterieris.

29 Cyathisso] A cyatho, vetus et

26 Erotium] Erat amica Epidamniensis, non advenæ, Menæchmi: exoletum verbum: pocillatores servi

sed hunc pro illo perpetuo accipit. ad cyathos.

Menæchme, qui nunc ipse maledicas tibi. 40

MES. Heu hercle hominem multum et odiosum mihi!

CY. Solet joculari sæpe mecum illo modo.

Quamvis ridiculus est, ubi uxor non adest. 324 [vides,

ME. Quid ais tu? CY. quid vis, inquam? satin' hoc quod

Tribus vobis opsonatum est? non opsono amplius, 45

Tibi et parasito et mulieri? ME. quas tu mulieres,

Quos tu parasitos loquere? MES. quod te urget scelus,

Qui huic sis molestus? CY. quid tibi mecum est rei? 46

Ego te non novi: cum hoc, quem novi, fabulor.

ME. Non edepol tu homo sanus es, certo scio. 50

CY. Jam ergo hæc madebunt faxy: nihil morabitur.

Proin tu ne quo abeas longius ab ædibus.

Nunquid vis? ME. ut eas maxumam in malam crucem.

CY. Ire hercle melius est te interim, atque accumbere,

Dum ego hæc appono ad Vulcani violentiam. 55

næchme, qui male preceris tibi ipse. MES. Heu hominem negotiosum, et mihi invisum! CY. Sæpe consuevit ludere mecum hoc modo; nam admodum lætus est, quando conjux non adest. ME. Quid dicis tu? CY. Quid vis, inquam? hoc opsonium quod cernis, sufficitne pro vobis tribus? emanne amplius opsoniorum tibi et parasito et mulieri? ME. Quas mulieres dicis? Quos parasitos fabulare? MES. Quod crimen te incitat, ut sis gravis huic? CY. Quid negotii est mecum? ego non te cognosco; loquor cum eo quem cognosco. ME. Per ædem Pollucis tu non sapiſ: scio pro certo. CY. Ergo efficiam jam ut hæc condita sint; erit nihil moræ: itaque ne tu discedas quovis, remotius ab ædibus: visne aliquid? ME. Ut pergas in crucem insigniter malam. CY. Per Herculem est satius te pergere, et accumbere mensæ, intereadum admoveo ad hæc ardentissimum ignem; ingrediâr

seqq. versus ita ordinantur in Pll. et B. 1. 37. 39. 40. 38. 41.—41 *Tu hercle homo es multum odiosus* B. 1. *Tu hercle etiam* Pll.—42 *C. et Parei 3. illoc modo.* —44 *Qui ais tu* Pll.—45 B. 1. *obsonatus non.*—47 *C. te urget.*—50 Edd. *quædam vett. tute homo, contra codd.*—51 *Jam ego al. ap. Pareum.*—52 *Pro in tu nequeo* B. 1. *habeas, pro abeas, Pll.*—53 Pll. *maximam malam; C. a m. sec. 7d in* habet supra lineam.—54 B. 1. *melius te interim; Diss. melius est te intro.*

NOTÆ

41 *Multum*] Id est, prolixum. Catullus 'multus homo is naso,' id est, nasi longioris. Cicero, 'Multus est in laudanda magnificentia.' Idem, 'Multus videri nolo in stellarum ratione.' Horatius, 'Plurimus in Junonis honorem.'

43 *Quamvis ridiculus est*] Adeo fes-

tivus est, ubi uxor non adest, quæ cum lubentius hilaritatem non adhibeat.

47 *Urget scelus*] Aberrationem illam mentis tribuit conscientiis scelerum.

51 *Madebunt faxy*] Condimentis macerentur.

Ibo intro, et dicam te hic astare Erotio,
 Ut te hinc abducat potius, quam hic astes foris.
 ME. Jamne abiit? edepol haud mendacia
 Tua verba experior esse. MES. observato modo.
 Nam istic meretricem credo habitare mulierem, 60
 Ut quidem ille insanus dixit, qui hinc abiit modo.
 ME. Sed miror, qui ille noverit nomen meum. [bent:
 MES. Minime hercle mirum: morem hunc meretrices ha-
 Ad portum mittunt servulos, ancillulas,
 Si qua peregrina navis in portum advenit, 65
 Rogant, cujatis sit, quid ei nomen siet:
 Post illæ extemplo se applicant, agglutinant.
 Si pellexerunt, perditum amittunt domum.
 Nunc in istoc portu stat navis prædatoria,
 Abs qua cavendum nobis sane censeo. 70
 ME. Mones quidem hercle recte. MES. tum demum sciam
 Recte monuisse, si tu recte caveris.
 ME. Tace dum parumper: nam concrepuit ostium:
 Videamus, qui hinc egreditur. MES. hoc ponam interim:
 Asservatote hæc, sultis, navales pedes. 75

et nuntiabo Erotio te adesse hic, ut te abducat hinc potius, quam consistas hic foris.
 ME. Jamne abcessit? per ædem Pollucis animadverto tua verba non esse falsa.
 MES. Vide modo; nam puto manere hic meretricem, ut dicit ille futuus, qui excessit modo hinc. ME. Sed miror quomodo ille cognoscit meum nomen. MES. Per Herculem non est mirum: meretrices habent hanc consuetudinem; mittunt ad portum servos, ancillas, ut observent, si quæ navis venit in portum. Petunt e qua gente sit, quod nomen habeat: postea extemplo illæ se adjungunt, implicant; si irriterunt, a se non ante dimittunt domum, quam perdiderint. Nunc navis prædatoria est in anchoris, in isto portu, a qua profecto existimo nobis metuendum. ME. Per Herculem admones bene. MES. Tunc denique intelligam me bene commonuisse, si tu bene tibi consulueris. ME. Sile dum tantisper; nam janua obstrepuit: observemus quis prodit hinc. MES. Interea deponam hoc onus: asservate illa, si vultis, o remiges, qui estis pedes navium.

—55 Dum ergo Pll.—58 Jamne ille abit Parei 3. Jamne abit C. et C. 2. aut mendatia Pll. sua mendacia C. in marg.—59 Tua v. exterior sis B. 1. Tua v. exterior esse Pll.—61 B. 1. insanus ille.—65 Sed quia C. 2. Sed qua C. a m. pr.—66 Rogitant B. 1. nomen siet idem codex.—67 Post illa Parei 3. contra codd. ac glutinat Pll. applicat ac glutinat C. a m. pr.—69 MEN. Sane censeo. MES. Nunc in istoc, &c. B. 1.—70 Verba, sane censeo, desunt hoc loco in B. 1.—72 Rete C. et C. 2.—73 Tace tum C.—74 Pll. qui hinc creditur.—75 Asservato te h. si vultis B. 1. hæc si vultis etiam Pll. hoc sultis al. ap. Pareum.

NOTÆ

69 Navis prædatoria] Allegoria est Erotii meretricis, et Epidamniensis

NOTÆ

Menæchmi. ad procedendum in mari. Nisi *pedes*
 75 *Navales pedes*] Remiges: sunt sit *pædes*; *παῖς*, puer; *navales pædes*,
 enim remi in navibus instar pedum *navales pueri*, seu servi.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

EROTIUM, CYLINDRUS, MENÆCHMUS Sosicles,
 MESSENIO.

ER. SINE fores sic: abi, nolo operiri:
 Intus para, cura, vide, quod opus est, ut
 Fiat: sternite lectos, incendite odores:
 Munditia illecebra animo est amantum.
 Amanti amoenitas malo est, nobis lucro est. 5
 Sed ubi ille est, quem coquus ante ædis esse ait?
 Atque eccum video, qui mihi est usui, et
 Plurimum prodest: item huic ultro fit, ut

ER. *Lingue ostium sic apertum, Cylindre: perge. Nolo expectari: instrue cuncta in adibus, adorna, observa quod oportet fieri: vos ancillæ, componite lectos, adurite odores: luititia inescantur mentes amantum. Concinnitas est exitio amatoribus, est nobis quæstus. Verum ubi est ille quem coquus dicit esse ante januam? ecce conspicio eum, qui mihi affert tantam utilitatem atque emolumen-*

1 *Sine fores sic ubi* C. a m. pr. *Sine foris sic; abi* C. a m. sec. et C. 2. *operirier* Parei 3. contra codd.—2 B. 1. *opust*, omisso *τῶ* ut.—4 C. *amantium*; C. 2. B. 1. *amantum*.—5 Pl. *malost*; B. 1. *malo si nobis lucro est*.—6 *Sed ubi est*

NOTÆ

3 *Incendite odores*] Notat quare incenderentur Seneca: 'Et ne nares interim cessent odoribus variis, inficitur locus ipse in quo luxuriæ parentatur.' Videlicet accendi solebant odores in cubiculis voluptariis, ne qua voluptas sensuum abesset. Parentatur, sapienter dictum, et digna philosopho vox, quia ut idem alibi, non convivantur, sed iusta sibi faciunt. Nimirum eo desinunt convivium illa voluptaria, ut somno vino-
 que sepeliantur convivæ. In eundem sensum idem morum magister ait Ep. 12. 'Cum se funereis illis epulis sepelisset, quasi sibi parentaret.' Ep. 122. 'Non convivantur, sed iusta sibi faciunt.' 'Parentantur,' 'funereis,' 'sepelisset,' 'parentaret,' 'iusta sibi faciunt,' sunt verba funerum.
 5 *Amanitas*] Festus: 'Amœna loca dicta sunt, quæ ad se amanda allicunt.'

Meret, potissimum nostræ domi ut sit :

Nunc eum adibo, alloquar ultro.

10

Animule mi, mihi mira videntur,

Hic te stare foris, fores quoi pateant

Magis, quam domus tua, domus cum hæc tua sit.

Omne paratum est,

Ut jussisti, atque ut voluisti : neque tibi est

15

Ulla mora intus : prandium, ut jussisti, hic

Curatum est : ubi lubet, ire licet accubitum.

ME. Quicum hæc mulier loquitur? ER. equidem tecum.

ME. quid mecum tibi

[ex omnibus

Fuit unquam, aut nunc est negotii? ER. quia pol te unum

Venus voluit me magnificare : atque id haud immerito tuo ;

Nam ecaster solus benefactis tuis me florentem facis. 21

ME. Certo hæc mulier aut insana, aut ebria est, Messenio,

Quæ hominem ignotum compellet me tam familiariter.

tum: huic tribuitur etiam ultro, ut meretur, ut anteponatur omnibus apud nos. Nunc eum conveniam. Affabor ultro. Mi animule, miror te stare foris hic, quamquam janua nostra aperta sit, magis quam tuæ ædes; quandoquidem hæc domus sit tua: cuncta instructa sunt, ut imperasti, atque ut optasti; neque est quicquam in ædibus quod te moretur. Prandium est paratum hic, ut imperasti. Licet accumbere quando lubet. ME. Cum quo hæc mulier disserit? ER. Dissero tecum. ME. Quid rei habuisti unquam mecum, aut est nunc? ER. Quia per Pol lucem Venus voluit me te magni facere unum præ cunctis, atque id tuo merito. Etenim per ædem Castoris me reddis unus felicem tuis beneficiis. ME. Profecto hæc mulier aut amens est, aut temulenta, quæ me alloquitur tam blande, tametsi

~~~~~

ille B. 1. ait esse idem codex.—8 Pll. hinc ultro.—9 C. potissimum.—11 Animule mei B. 1. C. et C. 2. Pro mihi mira, quod servant B. 1. et Pll. Menæchme cur video legitur in edd. quibusdam ante Pareum.—12 Te hic B. 1.—13 Pll. quom.—14 Hæc verba, omne p. est, Ut j. a. ut v. n. t. est Ulla mora intus, de sunt in B. 1.—17 C. 1. ubi libet; C. 2. ubi lubet.—18 B. 1. loquitur mulier.—20 Venus me voluit gratificare neque id B. 1. magnificare Pll. neque id etiam S.—21 Pll. facias.—22 B. 1. haud insana.—23 Hominem quæ al. ap. Pareum,

NOTÆ

9 Potissimus] Amator potissimus, qui primas obtinet, primus, potior, eximius, intimus. Priores partes habet, summam habet, potens est, superior est, imperat solus, regnum tenet, regnum gerit, regnat, eminet. Sic Seneca, Statius, Propertius, Catullus, Martialis, Tibullus, Ovidius, Manilius, Plautus, Virgilius, Varro.

11 Animule mi] Verba sunt blandientis Erotii, et deceptæ similitudine fratrum Menæchmorum, perinde atque Cylindrus deceptus est priore scena.

17 Ubi lubet] Ubi lubet, ire licet accubitum, verba solennia, ad invitationem ad epulas consecrata.

MES. Dixin' ego isthæc hic solere fieri? folia nunc cadunt,
Præ ut si triduum hoc hic erimus, tum arbores in te ca-
dent: 25

Nam ita sunt hic meretrices omnes elecebræ argentariæ:
Sed sine me dum hanc compellare. Heus mulier! tibi dico.

ER. quid est? [me jam diu,

MES. Ubi tu hunc hominem novisti? ER. ibidem, ubi hic
In Epidamno. MES. in Epidamno? qui huc in hanc ur-
bem pedem, 29

Nisi hodie, nunquam intro tetulit. ER. eia, delicias facis,
Mi Menæchme: quin, amabo, is intro: hic tibi erit rectius.

ME. Hæc quidem edepol recte appellat meo me mulier
nomine:

Nimis miror, quod hoc sit negotii. MES. oboluit marsupium,
Huic istuc, quod habes. ME. atque edepol tu me monu-
isti probe:

Accipe dum hoc: jam scibo, utrum hæc me mage amet, an
marsupium. 35

ER. Eamus intro, ut prandeamus. ME. bene vocas: tam
gratia est.

*hominem sibi incognitum. MES. Nonne ego monui consuevisse hæc fieri hic? Fo-
lia defluunt nunc tantum in te, sed si hæserimus hic per hoc triduum, arbores ipsæ
in te corruent; nam cunctæ meretrices hic eliciunt pecuniam: sed patere me hanc
alloqui. Heus mulier! te alloquor. ER. Quid est? MES. Ubi tu cognovisti
hunc hominem? ER. Epidamni, in eodem loco in quo me novit jampridem. MES.
Epidamni? qui nunquam intulit pedem in hanc urbem, nisi hodie. ER. Eia, rides,
mi Menæchme! quare non intras, quæso? eris ibi commodius. ME. Per ædem Pol-
lucis, hæc mulier me vocat probe meo nomine: miror valde quid rei sit hoc. MES.
Hæc subodorata est hanc crumenam quam habes. ME. Atque per ædem Pollucis
tu me recte monuisti: accipe dum hanc crumenam, jam videro utrum hæc me amet
magis quam crumenam. ER. Introëamus, ut epulemur. ME. Urbane invitas,*

contra eodd.—24 C. *heic solere*. Mox, pro *folia* Pll. habent *fortia*.—25 *Preut*
si Pll. Hic vs. deest in B. 1.—30 C. a m. sec. *intro detulit*. B. 1. *hia d. facis*:
C. *heja delitias facis*.—33 Pll. *obvoluit*; C. a m. sec. *oboluit*.—36 B. 1. *tamen*

NOTE

24 *Folia*] Per folia intelligit ver-
ba quæ per sese levia sunt et fluxa,
quæ non nisi leviter attingunt; per
arbores, res et facta, ad quæ a verbis
pronus est et expeditus transitus, po-
tissimum in rebus amatoriis, cum ad-

est occasio, ut hic in Erotio.

36 *Gratia est*] Id est, gratias ago,
je vous remercie: formula est urba-
nior deprecandi officii oblata; post
acceptum beneficium, est significatio
animi grati.

ER. Cur igitur tibi me iussisti coquere dudum prandium?

ME. Egone te jussi coquere? ER. certo tibi et parasito tuo. [satis.

ME. Quoi, malum, parasito? certo hæc mulier non sana est

ER. Peniculo. ME. quis iste est Peniculus? qui extergentur baxeæ? 40

ER. Scilicet qui dudum tecum venit, quom pallam mihi Detulisti, quam ab uxore tua surripuisti. ME. quid est?

Tibi pallam dedi, quam uxori meæ surripui? sanan' es?

Certe hæc mulier cantherino ritu astans somniat. 44

ER. Qui lubet ludibrio habere me, atque ire inficias mihi, Facta quæ sunt? ME. dic quid est id, quod negem, quod fecerim? [nego.

ER. Pallam te hodie mihi dedisse uxoris. ME. etiam nunc Ego quidem neque unquam uxorem habui, neque habeo: neque huc [dem.

Unquam, postquam natus sum, intra portam penetravi pe- Prandi in navi: inde huc egressus sum, te conveni. ER. eccere, 50

sed tibi gratias ago. ER. *Quare ergo mandasti me tibi coquere pridem cœnam?* ME. *Tene ego mandavi coquere?* ER. *Mandasti certe tibi coquere et tuo parasito.* ME. *Cui, nefas, parasito?* Profecto hæc mulier non est satis compos mentis. ER. *Peniculo.* ME. *Quis est iste Peniculus? Quo calcei detergantur?* ER. *Ille scilicet, qui venit tecum modo, quando ad me detulisti pallam, quam suffuratus fueras uxori tuæ.* ME. *Quid ais? tibi donavi pallam, quam suffuratus sum meæ conjugî; sapisne?* Profecto hæc mulier somniat astans sicut cantherius. ER. *Quomodo gaudes ludificare me, atque mihi negare quæ sunt gesta?* ME. *Loquere quid est id quod diffitear me fecisse?* ER. *Te mihi donavisse hodie pallam conjugis.* ME. *Diffiteor etiamnum: nunquam habui uxorem, neque habeo, neque unquam intuli pedem huc intra januam, ex quo sum editus in lucem. Cœnavi in navi, inde egressus sum, te conveni huc.* ER. *Per Cererem interii infelix! quam navem mihi*

gratia est; edd. quædam vett. jam g. est; C. et C. 2. tam g. est.—39 Edd. quædam ante Pareum, certe hæc, contra codd.—40 B. 1. quis hic est. Mox, Pll. bexæ; C. bureæ; B. 1. beæe.—42 B. 1. quam uxori tuæ subripuisse aiebas.—43 Hic vs. deest in B. 1.—44 B. 1. cantherum oritu. Mox, hic astans Parei 3. contra codd.—47 Pll. et Parei 3. sed jam nunc nego; B. 1. jam nunc nego, omissa voce præcedenti.—50 B. 1. sum egressus te conveni. ER. ecce rem.

NOTE

40 *Baxeæ*] Calceamenti genus, tum sacerdotalis, tum maxime philosophici. Apuleius, 'Bacceis et hircino barbitio philosophum fingeret.'

44 *Cantherino ritu*] Cantherii somnolentiores sunt ceteris equis. Sapit id adagium. Somniare autem et dormire non est idem; sed quoniam

Perii misera! quam tu nunc mihi navem narras? ME.
ligneam,

Sæpe tritam, sæpe fixam, sæpe excussam malleo,
Quasi suppellex pellionis, palus palo proximus est.

ER. Jam me, amabo, desine ludos facere, atque i hac me-
cum simul.

ME. Nescio quem, mulier, alium hominem, non me quæ-
ritas. 55

ER. Non ego te novi Menæchmum, Moscho prognatum
patre?

Qui Syracusis perhibere natus esse in Sicilia,

Ubi rex Agathocles regnator fuit, et iterum Pinthia:

Tertium Liparo, qui in morte regnum Hieroni tradidit.

loqueris? ME. Ligneam, sæpe contritam, sæpe defixam, sæpe exagitatum malleis. Quasi suppellex pellionis, palus est vicinus palo. ER. Desine jam obsecro me ludificare, atque perge hac una mecum. ME. Mulier, quæris nescio quem alium hominem, non me. ER. Ego non te novi Menæchmum prognatum patre Moscho? qui diceris esse ortus Syracusis in Sicilia, ubi rex Agathocles regnavit, et Pythia bis vicit, tribus vicibus Olympia, qui tradidit Hieroni regnum in morte. Hiero nunc

////////

Pro *eccere* al. habent *æcere*.—51 B. 1. *mihi nunc*.—53 *Quamsi* Pl. *Quasi s. cellionis* B. 1.—54 *Jam ambo*, omisso pronomine *me*, B. 1. *semul* C. 2. et C. a m. sec. *semel* C. a m. pr.—55 *Nam quem* B. 1. *Nescio quem* Pl. *forte quæritas* Parei 3. contra codd.—56 *Mosco* C.—58 Edd. *quædam* vett. *Panthia*; al. *Pythia*.—59 Pro *Liparo*, quod servant Pl. et B. 1. al. habent *Olympia*.

NOTE

non somniant nisi dormientes, vicinorum verborum facilis est permutatio.

50 *Eccere*] Per ædem Cereris. Nec te moveat, quod *eccere* scribatur per *e* simplex; veteribus enim non *æ* in 'ædes,' sed *ce* geminum scribebatur; sic 'edepol,' 'ecastor,' 'eedepol,' 'eeecastor.'

53 *Pellionis*] Pali defiguntur ordine apud pellionem, quibus distenduntur pelles radendæ, poliendæ, pingendæ: ita costis navium distenduntur tabulæ navis. Nota concursum literarum et syllabarum, *Suppellex pellionis, palus palo proximus*,

a veteribus affectatum.

58 *Et iterum Pinthia*] Id est, Pinthia; vox a Plauto ultro corrupta, ut repræsentet meretriculæ ignorantiam in rebus historicis. Videmus et mulierculas, quæ in personarum nominibus errent, quando quid narrantum venit.

59 *Tertium Liparo*] Id est, Olympia: idem error atque in 'Pinthia.' Est enim Lipara una ex Æoliis insulis, non longe a Peloro Siciliæ promontorio, in qua tradit nemo celebrata fuisse certamina, et victoribus distributa præmia.

Nunc Hiero est. ME. haud falso, mulier, prædicas. MES.
pro Iuppiter! 60

Num istæc mulier illinc venit, quæ te novit tam cate?

ME. Hercle opinor pernegari non potest. MES. ne feceris.

Peristi, si intrassis intra limen. ME. quin tace modo:

Bene res geritur: assentabor, quicquid dicet, mulieri:

Si possim hospitium nancisci. Jamdudum, mulier, tibi 65

Non imprudens advorsabar: hunc metuebam, ne meæ

Uxori renuntiaret de palla et de prandio. [manes?

Nunc, quando vis, eamus intro. ER. etiam parasitum

ME. Neque ego illum maneo, neque floccifacio: neque si
venerit,

Eum volo intromitti. ER. ecastor haud invita fecero. 70

Sed scin' quid te amabo ut facias? ME. impera quid vis
modo. [deferas,

ER. Pallam illam, quam dudum dederas, ad phrygionem ut

Ut reconcinnetur, atque ut opera addantur, quæ volo.

ME. Hercle quin tu recte dicis: eadem ignorabitur:

Ne uxor cognoscat te habere, si in via conspexerit. 75

regnat. ME. Non dicis falsa, mulier. MES. Pro Jupiter! An hæc mulier venit illinc, quæ te novit tam bene? ME. Per Herculem, ut opinor, non potest ad extremum iri inficias. MES. Ne committas hoc. Occidisti si intraveris intra januam. ME. Quin sile modo, res bene sese habet: assentiar mulieri quicquid loquertur modo: possim invenire hospitium. Jampridem, mulier, tibi repugnabam prudens sciens: verebar ne hic aperiret conjugî, quod sciret de palla et cæna. Nunc quoniam jubes, ingrediamur. ER. Expectasne adhuc parasitum? ME. Nec eum expecto, nec eum magnopere curo, nec volo eum intrare, si venerit. ER. Per ædem Castoris fecero ultro: sed scisne quid te rogo ut facias? ME. Manda quidvis modo. ER. Ut deferas ad phrygionem illam pallam, quam tu donavisti, ut resurciat, atque adjiciantur opera quæ opto. ME. Per Herculem tu loqueris recte; eadem minime cognoscetur: ne conjux quidem animadvertat te habere, si viderit in

~~~~~

B. 1. quin morte.—60 Nunc heroes haud falsa B. 1. haud falsa etiam C. et C. 2.—61 Num ista hæc C.—62 Erle Pll.—65 Si possum C. et C. 2.—69 C. floccifatio.—70 B. 1. ecastor audi: ita fecero.—71 B. 1. impero.—72 Pll. frigionem.

NOTÆ

72 *Phrygionem*] Phrygio quivis appellatur, qui elegantissime acu pingit, quia Phryges operibus his acu compunctis nobiles fuerunt. Unde et vestes ipsæ, si plumario opere essent distinctæ, Phrygiæ appellabantur, ut hodieque pallas illas, quas

nobis superjicimus a lecto recentibus, et nondum diurnis vestibus indutis, vocamus Indicas, *des Indiennes*, non solum a forma vestis, sed etiam a pigmentis, quanquam in aliis orbis regionibus pictas et concinnatas, sed ad formam Indicarum.

ER. Ergo mox auferto tecum, quando abibis. ME. maxume.

ER. Eamus intro. ME. jam sequar te: hunc volo etiam colloqui. [st! scire vis?

Eho Messenio, accede huc. MES. quid negotii est? ME.

MES. Quid ergo? ME. opu'st. MES. quid opu'st? ME. scio, ut me dices. MES. tanto nequior es.

ME. Habeo prædam; tantum incepti operis: i, quantum potest: 80

Abduc istos in tabernam actutum diversoriam.

Tum facito ante solis occasum, ut venias advorsum mihi.

MES. Non tu istas meretrices novisti, here? ME. tace, inquam.

Mihi dolebit, non tibi, si quid ego stulte fecero.

Mulier hæc stulta atque inscita est, quantum perspexi modo. 85

Est hic præda nobis. MES. peri! ME. jamne abis?

MES. periit probe.

Ducit lembum dierectum navis prædatoria.

ria. ER. Igitur aufer tecum, quando proficisceris. ME. Auferam. ER. Ingrediamur. ME. Jam te sequor; opto etiam illum convenire. Eho, Messenio, ades dum. MES. Quid est rei? ME. St! libet scire? MES. Quid igitur? ME. Rem exorsus sum. MES. Quam rem? ME. Video quid mihi dicturus sis. MES. Es tanto peior. ME. Teneo prædam; tantum adhibui operæ: perge quantum vales; deduc istos in popinam diversoriam statim, tum fac ut revertaris obviam mihi ante occasum solis. MES. Tu non cognoscis istas meretrices, here? ME. Sile, inquam; mihi erit grave, non tibi, si ego perpetraro aliquid amenter. Hæc mulier est fatua atque stolidi, quantum modo animadverti. Habemus hic prædam. MES. Perii. ME. Proficiscerisne jam? MES. Interii! plane navis prædatoria trahit lembum

~~~~~

—75 Ne uxor agnoscat, te habere si, &c. Acidal.—78 B. 1. quid negotii est subsciri; C. scissitari, et ab al. manu, susurra; ubi initio fuerat sussciri.—79 Quid ergo opus est. M. s. scio ut me dicas tanto nequiores B. 1. Quod ergo opus al. ap. Pareum; Quod deest in Pll. me dicas etiam C. et C. 2. men dices C. a m. sec.—80 B. 1. C. et C. 2. operis: et quantum; al. tu quantum.—81 Abduc istos B. 1. diversoriam Pll.—82 Tu facito B. 1. solem occasum al. ap. Pareum.—83 Voc. here deest in B. 1. tace inquam nunc jam Parei 2. 3. contra codd.—85 Pll. insita; C. supra lin. inscia.—86 B. 1. peri tibi probe.—87 Ducit

NOTÆ

81 *Tabernam diversoriam*] ‘*Taberna-diversorium*,’ uno verbo, ‘*rete-jaculum*,’ ‘*silici-catena*,’ ‘*ferro-bipenni*,’ ‘*laniena-taberna*.’

87 *Lembum dierectum*] Id est, laqueis Erotii irretitum Menæchmum:

quemadmodum enim ii qui dierecti sunt, id est, penduli reste collo injecta pendent, ita laqueis amoris quasi collo injectis Menæchmus pendet et ducitur.

Sed ego inscitus, qui hero me postulem moderarier :

Dicto me emit audientem, haud imperatorem sibi.

Sequimini, ut, quod imperatum est, veniam advorsum temperi.

90

ad arbitrium; sed ego insipiens, qui optem regere meum herum! me mercatus est ad obsequendum, non ad imperandum: sequimini, ut veniam tempestive obviam, ut est mihi imperatum.

//////////

limpum al.—88 Pll. insitus; C. in marg. inscius. Mox qui ero me edd. vett. quod rome postulem Pll. quod pro me margo C.—89 B. 1. aut i. sibi.—90 Al. tempori; C. et C. 2. tēperi.

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

PENICULUS.

PLUS triginta natus annis sum, quom interea loci
Nunquam quicquam facinus feci pejus, neque scelestius,
Quam hodie, quom in concionem mediam me immersi
miser.

Ubi ego dum hieto, Menæchmus se subterduxit mihi,
Atque abiit ad amicam, credo, neque me voluit ducere. 5
Qui illum Dii omnes perdunt, qui primus commentus est
Concionem, hac reque homines occupatos occupat.

PEN. Sunt plusquam triginta anni, ex quibus non commisi ullum factum nequius, atque infelicius, quam hodie, quando me immisi infortunatus in medium cætum, in quo dum ego oscito, Menæchmus se proripuit a me, atque profectus est ad amicam, ut puto: neque voluit me ducere. Utinam omnes Dii perdant illum qui excogitavit primus ritum celebrandarum concionum, et qui detinet homines impeditos hac re.

//////////

1 *Plus t. annis natus Pll. qum interea C. et C. 2. quando interea al. ap. Pareum.—2 Pro neque, quod servat C. 2. atque legitur in C.—3 Edd. quædam vett. quando in; B. 1. C. et C. 2. quom in.—4 Ubi ego Dii mihi et menechinus B. 1. du mihi et omenæch C. 2.—5 Atque abit C.—6 Quem illum Pll. et B. 1.—7 Concionare qui homines B. 1. Cōtionare quæ homines nonnulli ap. Pareum; hac*

NOTÆ

4 *Dum hieto]* ‘Inhio,’ quod est animi admiratione suspensi, quasi non sit satis quod oculis hauriat, nisi et os patulum adhibeat: porro *hieto* et *hitto*, est tennisi latratus canum in feræ vestigia currentium, et jamjam capiendæ prædæ, quasi quadam spe, lætantium.

Non ad eam rem otiosos homines decuit deligi?

Qui nisi assint, cum citentur, census capiant illico.

Affatim est hominum, in dies qui singulas escas edunt: 10
Quibus negotii nihil est: qui esum neque vocantur, neque
vocat.

Eos oportet concioni dare operam atque comitiis.

Si id ita esset, non ego hodie perdidissem prandium,

Cui tam credo datum voluisse, quam me video vivere. 14

Ibo: etiamnum reliquiarum spes animum oblectat meum:

Sed quid ego video Menæchmum? cum corona exit foras.

Sublatum est convivium: edepol venio advorsum temperi.

Nonne oportebat deligere ad eam rem homines desidiosos? qui multas capiant statim, nisi adsint qui appellantur. Sunt nimis multi qui comedunt privatim quotidie, qui nullum agitant negotium, qui neque invitantur ad cenam, neque invitant. Oportet illos vacare concionibus atque cœtibus. Si id ita sese haberet, non amisisset hodie prandium, quod puto tam certo eum mihi voluisse dari, quam me sentio vivere. Ibo, spes reliquiarum oblectat adhuc meum animum: sed unde ego conspicio Menæchmum? Exit foras cum corona. Amotum est convivium: per ædem Pollucis venio obviam tempestive.

re qui homines Pll.—9 C. cum cinetentur; C. 2. qum citenetur. B. 1. percapiant. —10 Al. ap. Pareum, esculas edunt.—11 Pll. qui essum.—14 Edd. antiq. noluisse; B. 1. C. et C. 2. voluisse. Pll. quamne.—15 B. 1. etiam nam. Mox, Pll. oblectat me; B. 1. objectat me.—16 Voc. cum deest in B. 1. chorona Pll.

NOTÆ

9 *Census capiant*] Senatores qui in senatum non venerant, pignoribus multabantur, quæ partiebantur inter se qui interessent. Peniculus ad has solas celebrandas conciones aptos esse prædicat. Pignora autem seu census erant ea quæ viritim et annuatim pendebantur, *gages ou distribu-*

tions manuelles. Hic census capiant, pro 'pignora,' seu 'multas' capiant, iis irrogatas, qui censebantur, seu in numerum referebantur, quos adesse oporteret ad conciones.

10 *Singulas escas*] Qui singuli seu soli edunt.

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

MENÆCHMUS Sosicles, PENICULUS.

ME. POTI'NE ut quiescas, si ego tibi hanc hodie probe

ME. Erisne contenta, si ego tibi hanc reddam hodie recte, tempestive, eleganter

NOTÆ

1 *Poti'ne ut quiescas*] Id est, potesne a te impetrare, ut non amplius

Lepideque concinnatam referam temperi?

Non faxo eam esse dices: ita ignorabitur.

PE. Pallam ad phrygionem fert, confecto prandio,
Vinoque expoto, parasito excluso foras.

5

Non hercle is sum, qui sum, nisi hanc injuriam,
Meque ultus pulchre fuero: observabo, quid agat,
Hominem: post adibo atque alloquar.

ME. Pro Di immortales, quoi homini unquam uno die
Boni dedistis plus, qui minus speraverit!

10

Prandi, potavi, scortum accubui, abstuli
Hanc, quojus hæres nunquam erit post hunc diem.

PE. Nequeo, quæ loquitur, exaudire clanculum:
Satur nunc loquitur de me et de parti mea.

que resarcitam? Efficiam ut dicas non esse eandem: adeo non agnosceatur. PE. Defert pallam ad phrygionem post prandium, hausto vino, parasito minime admissio. Per Herculem non sim Peniculus, ut sum, nisi vindicavero egregie hanc contumeliam et me: observabo quid molietur ille; postea conveniam, atque alloquar. ME. Pro Di immortales! cui homini concessistis plura bona uno die, et qui pauciora expectaret? Prandi, potavi, accubui meretrici, abstuli hanc pallam, quæ nunquam in potestatem Erotii revertetur. PE. Non possum audire ex occulto loco, quæ fabulatur: jam loquitur de me, et de mea portione prandii, postquam est satur. ME.

1 Parei 2. 3. *sed ego tibi*; C. *sed dico tibi*; C. 2. *sed co tibi*.—5 *Vinoque epoto* edd. quædam vett. contra codd. *foris* al.—6 B. 1. *qui sum in hanc*; Pll. *ni hanc*.—7 *Meque vultus* Pll. Mox, Pll. *observa quid dabo. Pro Di immortales cui homini unquam uno die Observabo quid agat Hominem* p. a. a. a. *Prandi* p. s. a. a. *Boni* d. p. q. m. s. *Hanc cujus*, &c. edd. vett. *obs. q. a. Hinc primum*: post, *hunc hominem adibo, atque alloquor*; al. *Hinc primum post deinde hominem ad. a. alloquar*.—8 *Hominem post deinde adibo ego hunc: atque* Parei 3.—10 Pa-

NOTÆ

sis inquires et sollicita, si reconcinnatam ad te retulero pallam, quo tempore erit tibi induenda?

4 *Confecto prandio*] Id est, consumto. Crediderim hoc loco parasitum de prandio ita loqui, quasi de homine mortuo: hanc conjecturam adjuvat, tum allegoria, qua est usus supra de sepeliendo die, tum vel maxime versus 27. et 28. hujus scenæ.

6 *Non hercle is sum, qui sum*] Jurandi formula, id est, non sim Peniculus, id est, non sim parasitus; in quolibet peccari non potest gravius,

quam cum cæna subducitur jejuno et impranso.

11 *Prandi, potavi*, [*pransus-potus*] Cicero: 'Adde inscitiam, pransipoti, oscitantis ducis.' Hæ compositiones, quæ ferme sapiunt idiotismum Græcum, sunt frequentiores in comicis, et festivæ.

12 *Hæres*] Festus: 'Hæres apud antiquos pro domino ponebatur; ex hæres qui non sit amplius dominus.'

14 *De parti*] De parte. 'Colli,' 'civi,' 'Jovi,' 'sorti,' 'alipedi,' 'mani,' 'peregri,' i pro e.

- ME. Ait hanc dedisse me sibi, atque eam meæ 15
 Uxori surripuisse : quoniam sentio
 Errare, extemplo, quasi res cum ea esset mihi,
 Cœpi assentari : mulier quicquid dixerat,
 Idem ego dicebam : quid multis verbis opu'st?
 Minore nusquam bene fui dispendio. 20
 PE. Adibo ad hominem : nam turbare gestio. [homo
 ME. Quis hic est, qui advorsum fit mihi? PE. quid ais,
 Levior quam pluma, pessume et nequissime,
 Flagitium hominis, subdole, ac minimi pretii?
 Quid de te merui, qua me causa perderes? 25
 Ut surripuisti te mihi dudum de foro!
 Fecisti funus, me absenti, prandio.
 Cur ausu's facere, quoi ego æque ac hæres eram?
 ME. Adolescens, quæso, quid tibi mecum est rei,
 Qui mihi male dicas homini ignoto insciens? 30
 An tibi malam rem vis pro maledictis dari
 Postea? PE. eam quidem edepol te dedisse intellego.
 ME. Responde, adolescens, quæso, quid tibi nomen est?

Dicit me sibi eam pallam dedisse, et me eam suffuratum esse meæ uxori : quoniam animadverto eam errare, statim capi obblandiri, quasi esset consuetudo cum ea ; quicquid mulier dicit, ego dico idem. Quid opus est pluribus verbis? nunquam fui invitatus lautius minori sumtu. PE. Accedam ad hominem ; nam temperare non possum ab eo turbando. ME. Quis est hic qui mihi fit obviam? PE. Quid dicis, homo levior pluma, scelestissime et nefarie, flagitiosissime, fraudulentissime, ac nullius momenti? Quid in te peccavi, ut me interimeres? Ut te subduxisti mihi modo de foro? Sepelivisti prandium me absente. Quare ausus es id agere, quando quidem eram ejus quasi hæres? ME. Adolescens, amabo, quid negotii est tibi mecum, ut me vituperes hominem tibi incognitum imprudens? Ceterum visne tibi infligi pœnam pro convitiis? PE. Per ædem Pollucis intelligo te eam inflixisse. ME. Responde, adolescens, obsecro, quo nomine vocaris? PE. Etiam ludificaris,

rei 3. qui minu'.—14 C. a m. sec. de parte.—19 Codd. C. C. 2. et B. 1. non agnoscunt opu'st.—20 C. a m. sec. pene fui.—22 Pll. advorsum sit.—27 Edd. quædam vett. absenti me prandio, contra codd.—28 B. 1. cui ego ea quæ heris erant ; C. quo ego ea quæ heris heram ; C. 2. cui ego ea quæ heris heram ; al. Quor. ausus facere : quoi ego qua tu eres eram ; al. æque ac eres hæreum ; Vatt. Cur ausus facere? quoi ego æque ac hæris eram ; et sic edidit Pareus.—30 B. 1. et Pll. maledicas. Mox, homini deest in C. 2. hic noto Pll. ignoto C. a m. sec.—32 Post Pll. PE. quid est? edepol B. 1.—33 B. 1. et C. 2. nomen sit ;

NOTÆ

27 *Fecisti funus prandio*] Id est, catus ad id funus, ut moris est voderuxisti funus prandii, sepelivisti : care affines, et in affiniibus hæredes ego vero, qui sum hæres, non sum vo- maxime, qui mortuo justa persolvant.

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

3 M

PE. Etiam derides, quasi nomen non noveris?

ME. Non edepol ego te, quod sciam, unquam ante hunc
diem 35

Vidi, neque novi, verum certo quisquis es,

Æquom si facias, mihi odiosus ne sies.

PE. Non me novisti? ME. non negem, si noverim.

PE. Menæchme, vigila. ME. vigilo hercle equidem, quod
sciam.

PE. Tuum parasitum non novisti? ME. non tibi 40

Sanum est, adolescens, sinciput, ut intellego.

PE. Responde, surripuistin' uxori tuæ

Pallam istanc hodie, atque dedisti Erotio?

ME. Neque hercle ego uxorem habeo, neque ego Erotio

Dedi, nec pallam surripui. PE. satin' sanus es? 45

Occisa est hæc res: non ego te indutum foras

Exire vidi palla? ME. væ capiti tuo!

Omnes cinædos esse censes, tu quia es.

Tun' me indutum fuisse pallam prædicas?

PE. Ego hercle vero. ME. non tu abis, quo dignus es? 50

Aut te piari jubes, homo insanissime?

PE. Nunquam edepol me quisquam exorabit, quin tuæ

quasi nescias meum nomen? ME. Per ædem Pollucis, ego non te conspexi unquam, quod sciam, ante hunc diem, neque novi; verum quisquis es, si agas recte, ne mihi sis importunus. PE. Non me novisti? ME. Si cognoscerem, minime diffiterer. PE. Menæchme, excitare. ME. Per Herculem vigilo, quod scio. PE. Non cognovisti tuum parasitum? ME. Tibi non est caput sanum, adolescens, ut intellego. PE. Responde, suffuratusne es hodie hanc pallam tuæ uxori, et dedisti Erotio? ME. Per Herculem, neque est mihi uxor, neque ego dedi Erotio, nec sum suffuratus pallam. PE. Esne satis sanus? Hæc res est comperta; ego non te conspicatus sum prodeuntem foras restitum palla? ME. Væ tuo capiti! Existimas omnes esse cinædos, quia tu es. Dicisne tu me fuisse restitum palla? PE. Per Herculem ego dico. ME. Non tu abis quo mereris ire, aut curas te expiari, homo amentissime? PE. Per ædem Pollucis, nullus unquam a me impetrabit, ut

=====

C. nomen'st.—36 B. 1. verum hortor quisquis es.—37 Si æquum . . . ne sias B. 1.—40 Pronomen tibi deest in B. 1.—41 B. 1. C. et C. 2. sinciput, intelligo, omisso τῷ ut.—44 Neque ego, omisso τῷ hercle, B. 1.—46 Occisa si hæc res B. 1. Occisa'st hæc res Pl. Occisa sit hæc res C. a m. sec.—47 C. palam; C. 2. pallam. B. 1. ut capiti.—48 B. 1. quia tu es.—49 Verbum fuisse deest in B. 1.

NOTÆ

46 Occisa est hæc res] C'est une affaire faite.

Uxori rem omnem jam, uti sit gesta, eloquar.

Omnes in te istæc recident contumeliæ :

Faxo haud inultum prandium comederis.

55

ME. Quid hoc negotii est? satin' ut quemque conspikor,

Ita me ludificant? sed concrepuit ostium.

non aperiam tuæ uxori omnem rem, quemadmodum sit gesta. Omnia hæc convitia redundabunt in te: dabo operam, ut non ligurieris prandium impune. ME. Quid est hoc? Satisne aliquando delusus sum, ut quemque obvium habeo, ita me irridet? sed janua obstrepit.

—51 C. C. 2. B. 1. jube.—52 Pl. et B. 1. quisquam me.—53 B. 1. C. et C. 2. ut sit gesta.—56 Pl. est negoti; B. 1. negotii satine est; C. et C. 2. etiam satine. C. quemquem; al. quenquam.

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

ANCILLA, MENÆCHMUS Sosicles.

AN. MENÆCHME, amare ait te multum Erotium,

Ut hoc nunc una opera ad aurificem deferas,

Atque huic ut addas auri pondo unciam,

Jubeasque spinther novum reconcinnarier.

ME. Et istud, et aliud, si quid curari volet,

5

Me curaturum dicito, quicquid volet.

AN. Scin' quod hoc sit spinther? ME. nescio, nisi aureum.

AN. Hoc est, quod olim clanculum ex armario

Te surripuisse aiebas uxori tuæ.

AN. Menæchme, Erotium dicit te precari etiam atque etiam, ut portes hoc uno tempore ad aurificem, et adjungas huic pallæ unciam auri, et mandes refici novum spinther. ME. Nuntia ei mihi curæ futurum, et istud et aliud, si quid optabit curari. AN. Tenesne quid sit hoc spinther? ME. Ignoro, nisi quod est ex auro. AN. Illud est quod dicebas te abstulisse olim furtim ex armario tuæ conjugis. ME.

2 Ut hoc una, omisso τῇ nunc, Pl. et B. 1.—3 Atque nunc ut C. C. 2. et B. 1. Atque hunc ut C. a m. pr.—5 Et istuc B. 1.—7 Al. hoc quod.—9 Te subripu-

NOTÆ

1 Amare ait] 'Amo' hoc loco significat, precari, obsecrare. quemadmodum idem sint 'quæso' et 'amabo.'

4 Spinther] Festus: 'Armilla: genus quo mulieres utebantur brachio summo sinistro.'

ME. Nunquam hercle factum est. AN. non meministi, obsecro? 10

Redde igitur spinther, si non meministi. ME. mane, Immo equidem memini: nempe hoc est, quod illi dedi.

AN. Istuc. ME. ubi illæ armillæ sunt, quas una dedi?

AN. Nunquam dedisti. ME. nam pol hoc una dedi.

AN. Dicam curare? ME. dicito: curabitur. 15

Et palla et spinther faxo referantur simul.

AN. Amabo, mi Menæchme, inaureis da mihi

Faciundas pondo duum nummum stalagmia,

Ut te libenter videam, cum ad nos veneris.

ME. Fiat: cedo aurum, ego manupretium dabo. 20

AN. Da sodes abs te, post ego reddidero tibi. [plex.

ME. Immo cedo abs te. AN. ego post tibi reddam du-

ME. Non habeo. AN. at tu, quando habebis, tum dato.

Numquid me vis? ME. hæc me curaturum dicito,

Ut, quantum possint, quique liceant, veneant. 25

Per Herculem nunquam est actum. AN. Non recordaris, amabo? Restitue ergo spinther, si non recordaris. ME. Expecta, immo equidem recorder; nimirum est id, quod illi dedi. AN. Ipsum. ME. Ubi sunt illæ armillæ quas dedi una? AN. Nunquam dedisti. ME. Nam per Pollucem dedi hoc una. AN. Dicam Erotio te curaturum? ME. Dicito, curabitur. Efficiam ut palla et spinther referantur una. AN. Quæso, mi Menachme, da mihi inaures stalagmicas factas, pondo duorum nummorum, ut te conspiciam ultro, quando veneris ad nos. ME. Esto: da mihi aurum, ego suppeditabo manupretium, pro opera artificis. AN. Da sane de tuo, ego tibi restituum postea. ME. Immo da de tuo. AN. Ego tibi reddam postea duplex. ME. Non est mihi. AN. At tu da, tum cum habebis: numquid me vis? ME. Dic me curaturum hæc, ut quanti possint, et quam citissime ven-

~~~~~

isse timebas u. tuæ B. 1. Te s. inebas Pl. — 10 Acidal. au! non meministi? obsecro, &c. — 11 Rede C. spinther deest in B. 1. — 12 Immo quidem B. 1. — 13 B. 1. ubi hercle armillæ. Mox, Pl. dedit. — 14 B. 1. nam pol una die dedi. — 15 AN. Accurare dicit. ME. accurabitur B. 1. Dicam curassere al. ap. Pareum. — 16 Hæc palla B. 1. Et palli C. et C. 2. — 17 Pl. inaureis; B. 1. in aures. — 18 B. 1. statamia; C. et C. 2. stalagmia. — 21 Pl. aps te. Mox, ego deest in B. 1. — 22 B. 1. duplex daturum dicito. — 24 Nunquid vis, omisso pronomine me, al. ap. Pareum, contra codd. cura me Ut quantum possit quanque liceat veniant B. 1.

NOTÆ

17 *Inaureis stalagmia*] Appositio, pro inaures stalagmicas, quia *guttæ*, seu *lucrymæ*, quæ Græce *σταλαγµὶδς*, speciem referunt.

20 *Manupretium*] Duo sunt in inauribus, materia, quæ aurum est, et

manupretium, seu merces pro artificis opera. Varro, 'quod manufactum erat, et datum pro eo manupretium, a manibus et pretio.'

25 *Liccant*] Et quo pretio liceantur, seu æstimantur.

Jamne abiit intro? abivit, operuit fores.

Di me equidem omnes adjuvant, augent, amant.

Sed quid ego cesso, dum datur mihi occasio

Tempusque, abire ab his locis lenoniis?

Propera, Menæchme, fer pedem, confer gradum: 30

Demam coronam, atque abjiciam ad lævam manum;

Ut, si qui sequantur, hac me abiisse censeant.

Ibo et conveniam servom, si potero, meum,

Ut hæc, quæ bona dant Di mihi, ex me sciat.

dantur. Jamne ingressus est? abiit, junxit fores. Profecto omnes Dii mihi opitulantur, me cumulant, amant; sed quid ego moror, dum mihi datur occasio, et tempus abeundi ab iis locis lenoniis? Accelera, Menæchme, accede, confer pedem: adinam coronam, et abjiciam ad manum lævam, ut si quis sequatur, existiment me hac iter fecisse: pergum, et conveniam meum servum, si potero, ut discat ex me hæc bona, quæ Dii mihi præbent.

////////

veniant etiam C. 2.—26 B. 1. abiit obtrudit fores; Pl. abivit, obtrudit fores.—29 Pl. lenonis; C. lenoninis.—31 C. et C. 2. abiciam ad lævam.—32 Ut si qui sequatur Pl. Ut qui sequantur al. ap. Pareum.—34 Dii mihi dant al. ibid.

NOTÆ

31 *Demam coronam*] Olim qui epulabantur, floream coronam capiti impositam ferebant, ne sua voluptate nares carerent. Hic Menæchmus Sosicles ne agnoscat ex florea corona quam gesserat in convivio quod cum Erotio celebraverat, et ne resti-

tuere cogatur pallam ab Erotio datam, in viam quæ a læva est projicit coronam, et ipse init eam quæ est a dextra, ut si qui prosequantur videantque coronam, elapsam putent Sosicli, et hac via hominem evasisse.

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

MULIER, PENICULUS.

MU. EGONE hic me patiar in matrimonio,

Ubi vir compilet clanculum quicquid domi est,

MU. *Possunne vivere cum viro, qui me spoliât furtim omnibus quæ sunt domi.*

////////

1 Pl. *me daciur in*, &c. B. 1. *mendiciur in*, &c. Parei 3. *esse in*, contra codd.—

NOTÆ

2 *Complet*] Verbum castrense, quod idem est ac 'cogere'; nam 'pilatum agmen' dicebatur pressum et

densum; igitur 'compilare' est colligere et colligare aliquid in fasciculum ad auferendum furto, ut tumultu-

Atque ad amicam deferat? PE. quin tu taces?
 Manifesto faxo jam opprimes! sequere hac modo.
 Pallam ad phrygionem cum corona ebrius 5
 Ferebat, hodie tibi quam surripuit domo.
 Sed eccam coronam, quam habuit: num mentior?
 Hem, hac abiit, si vis persequi vestigiis.
 Atque edepol eccum, optime revortitur:
 Sed pallam non fert. MU. quid ego nunc cum illoc agam?
 PE. Idem quod semper; male habeas. MU. sic censeo. 11
 PE. Huc concedamus: ex insidiis aucupa.

atque deferat ad meretricem? PE. Quin tu siles? Efficiam ut jam teneas manifesto. Sequere hac modo. Ferebat temulentus pallum quam tibi suffuratus est hodie ad phrygionem coronatus. Sed ecce coronam quam habuit: num mentior? Hem! hac transiit, si vis persequi vestigiis: atque ecce, per ædem Pollucis, redit opportune; sed non habet pallam. MU. Quid faciam ego jam cum illo? PE. Idem facias quod semper fecisti; male eum excipias. MU. Sic existimo. PE. Concedamus huc; invade in hunc e latebris.

//////////

2 B. 1. *quicquid boni est.*—3 *Atque id ad Parei 3. contra codd.*—4 *Manifesto Pl. Manifestum Meurs.*—5 *Parei 3. hinc ebrius; pronomem hinc deest in B. 1. C. et C. 2. ebrius deest in B. 1.*—7 *Edd. quædam vett. quam coronam, contra codd.*—8 *Hem hanc habuit si vis prosequi B. 1.*—9 *Parei 3. ecomm ipsum, contra codd.*—10 *C. et al. cum illo.*—11 *C. male habeat.*—12 *Huc concedam B. 1.*

NOTE

tuarie colligunt vasa milites ad adorandam fugam.

4 *Manifesto*] Manifestum opprimere, id est, tenere mendacii, erroris, maleficii manifesti. Alibi vocat furem manifestarium. Alii a *φιλήτης*

deductum volunt, quod furem significat, mutata in tennem aspirata.

11 *Male habeas*] ‘Male habere,’ id est, male excipere: nos dicimus, *mal-traiter*.

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

MENÆCHMUS surreptus, MULIER, PENICULUS.

ME. Ut hoc utimur maxume more moro
 Molestoque multum! atque uti quique sunt

ME. Tenemus consuetudinem, quam insanam ac importunam! tamen ut quique

//////////

1 *Ut hec C. 2. Ut hanc al. ap. Pareum. Ut hoc Pl. et B. 1. utuntur B. 1.*

Optimi maximi, morem habent hunc ;
 Clienteis sibi omnes volunt esse multos :
 Bonine an mali sint, id haud quæritant. 5
 Res magis quæritur, quam clientium
 Fides quojusmodi clueat.
 Si est pauper atque haud malus, nequam habetur :
 Si dives malus est, is cliens frugi habetur.
 Qui neque leges, neque æquom bonum usquam 10
 Colunt, sollicitos patronos habent :
 Datum denegant, quod datum est ; litium
 Pleni, rapaces, viri fraudulententi,
 Qui aut fœnore, aut perjuriis habent rem
 Partam : mens est in querelis. 15
 Juris ubi dicitur dies, simul
 Patronis dicitur : quippe qui pro illis
 Loquantur, male quæ fecerint ; aut ad
 Populum, aut in jure, aut ad judicem res est.

sunt optimi maximi, servant illam consuetudinem, cuncti gaudent habere complures clientes : sintue prohi an improbi non curant. Petitur potius quales sint fortune clientum, quam qualis habeatur eorum fides. Si est inops, et non improbus, sumitur pro malo : si cliens dives est malus, is accipitur pro viro bono. Qui neque colunt leges, neque æquitatem, ubique vexant patronos ; denegant datum quod est datum ; litigiosi, furaces, perfidi : qui habent fortunas quæsitus, aut fœnore, aut perjuriis : quorum animus nihil cogitat nisi contentiones : quando assignatur dies dicende causæ, assignatur una patronis : nam defendunt illos in iis quæ commiserint, quando causa est aut apud populum, aut apud prætorem, aut apud judicem.

more morum C. B. 1. et C. 2.—4 B. 1. volunt omnes.—7 B. 1. cujusmodi oluat.—10 Acidal. neque æquom neque bonum ; Pll. leges bonum usquam, omissis intermediis.—13 Al. ap. Pareum, fraudulententi sunt viri.—15 Pll. mensæ in quovis re iis viris.—16 Juribus ubi B. 1.—18 Loquitur quæ malefecerint B. 1. quæ male Pll.—19 Al. ap. Pareum, seu in j. seu in, contra codd. seu apud judicem al.

NOTÆ

1 *More moro*] Interdum ludit illis paronomasiis Plautus. Hæc duriuscula est, utpote a Græco ducta in oratione Latina *μῶρος, stultus*. Consulto etiam repetitio est syllabarum in ‘more,’ ‘moro,’ ‘molesto.’

3 *Optimi maximi*] Supp. ‘patroni,’ duæ voces sunt in unam junctæ : optimus maximus patronus est, qui et eloquentia pollet præter ceteros, et

fide: hoc titulo optimus est, illo maximus.

10 *Qui neque leges*] Leguleios et rabulas notat.

18 *Aut ad Populum*] Varia iudiciorum genera notat : ‘apud populum’ causa dicebatur comitiis centuriatis ; ‘in jure’ apud prætorem pro tribunali ; ‘ad judicem’ a prætore datum, ut sunt recuperatores, *les commis-*

Sicut me hodie nimis sollicitum cliens 20
 Quidam habuit: neque quod volui agere quicquam
 Licitum est: ita me attinuit, ita me detinuit.
 Apud ædiles præliis factis plurimisque
 Pessimisque dixit causam: conditiones
 Tetuli tortas, confragosas: aut plus 25
 Aut minus, quam opus erat multo, dixeram
 Controversiam, uti sponsio fieret.
 Quid ille? quid? prædem dedit: nec magis
 Manifestum ego hominem unquam ullum teneri vidi:
 Omnibus malefactis testes tres aderant acerrumi. 30
 Di illum omnes perdant, (ita mihi hunc hodie corrumpit diem)
 Meque adeo, qui hodie forum unquam oculis inspexi meis.
 Diem corrupti, optimum jussi apparari prandium.
 Amica expectat me, scio: ubi primum est licitum, illico
 Properavi abire de foro: irata est, credo, nunc mihi: 35
 Placabit palla, quam dedi, quam hodie uxori abstuli, atque
 huic

Unus cliens hujusmodi mihi fuit hodie valde molestus: non mihi licuit facere quicquam eorum quæ cupiebam; adeo me tenuit, adeo me detinuit. Dixit causam apud ædiles, commissis certaminibus, et plurimis et pessimis. Obtuli conditiones adversario iniquas et asperas: non dixi in causa, aut plus, aut minus, quam erat opus ut fieret sponsio. Quid ille? quid? sponsorem dedit: nunquam ego vidi convinci ullum hominem magis aperte: aderant tres testes infestissimi, qui eum convicerunt omnibus sceleribus. Omnes Di illum perdant, (adeo perdidit hodie hunc diem,) perdant et me qui conspexi hodie meis oculis forum: perdidit diem: mandavi mihi instrui bonum prandium. Amica me operitur, ut non ignoro. Statim atque licuit, acceleravi reverti a foro: nunc irata est mihi, credo: palla, quam surripui

//////////

ibid.—20 Pll. *me h. minis*.—21 Pll. *agere qui cum*; B. 1. *agere q. cum*.—22 C. *ita attinuit*, omisso pronomine *me*.—23 Gronov. *præliis*; B. 1. *præliis f. plurimis*; C. *præliis f. plurimisque*.—24 *Pessimis qui dixi C. Pessimisque dixi B. 1.*—25 *Detuli C. a m. sec.*—26 Al. ap. Pareum, *opus quam*. Mox, al. pro *multo*, quod servant codd. B. 1. C. et C. 2. *multam*, vel *multam*, exhibent.—27 Pll. et Parei 3. *ut sponsio*.—28 *Quid ille prædam B. 1. qui prædam Pll.*—31 C. et

NOTÆ

saires commis par le juge ordinaire, a litigatoribus delectos, quos arbitros appellant. Cicero hanc distinctionem notat: 'Nam si quis statuere hunc esse oratorem, qui tantummodo in jure, aut in judiciis possit, aut ad populum, aut in senatu copiose lo-

qui,' &c.

27 *Sponsio*] Qui lite decertabant, hinc inde pecuniam deponebant, quasi pignus victoriæ; et multa vocabatur, quia erat veluti pœna motæ temere litis.

Detuli Erotio. PE. quid ais? MU. viro me malo male Nuptam. PE. satin' audis, quæ illic loquitur? MU. satis.

ME. si sapiam, [potius erit.
Hinc intro abeam, ubi mihi bene sit. MU. mane: male Næ illam mecastor fœnerato abstulisti: sic datur. 40
Clanculum te istæc flagitia facere censebas potesse?

ME. Quid illuc est, uxor, negoti? MU. men' rogas? ME. vin' hunc rogem?

PE. Aufer hinc palpationes: perge tu. ME. quid tu mihi Tristis es? MU. te scire oportet. PE. scit, sed dissimulat malus.

ME. Quid negotii est? MU. pallam. ME. pallam? MU. quidam pallam. PE. quid paves? 45

ME. Nihil equidem paveo: nisi unum: palla pallorem incutit.

PE. At tu ne clam me comesses prandium! perge in virum.

ME. Non taces? PE. non hercle vero taceo: nutat, ne loquar.

ME. Non hercle ego quidem usquam quicquam nuto neque nicto tibi.

MU. Næ ego mecastor mulier misera! ME. qui tu misera es? mihi expedi. 50

PE. Nihil hoc confidentius, qui, quæ vides, ea pernegat.

hodie uxori, atque detuli Erotio, eam placabit. PE. Quid dicis? MU. Me male collocatam malo viro! PE. Audisne bene quæ ille dicit? MU. Audio. ME. Si sapiam, ingrediar in eum locum, ubi mihi bene sit. MU. Expecta; erit potius male. Per Castorem illam accepisti e fœnerato. Sic datur. Existimabas te facere occulte hæc flagitia? ME. Quid rei est illud, uxor? MU. Petisne a me? ME. Visne rogem hunc? PE. Aufer hinc blanditias. Perge modo. ME. Quare mihi es iniquus? MU. Debes scire. PE. Scit, sed nequam dissimulat. ME. Quid rei est? MU. Pallam abstulisti. ME. Pallam abstuli? MU. Aliquis abstulit pallam? PE. Quid times? ME. Equidem nihil metuo, nisi unum, ne palla incutiat pallorem. PE. At ego metuebam ne comedisses prandium me inscio! proseguere in virum maledicta ingerere. ME. Non taces? PE. Per Herculem non taceo; rogat nutu, ne loquar. ME. Equidem per Herculem non tibi nuto, neque nicto. MU. Certe ego per Castorem infortunata mulier. ME. Quomodo tu es misera! dic mihi. PE. Nihil confidentius hoc homine, qui pernegat ea quæ sunt palam.

~~~~~

C. 2. *corruptit*; C. a m. sec. *corruptit*.—36 Voc. *hodie* deest in Pll.—39 B. 1. *malerit potius*; C. et C. 2. *male erit potius*.—41 C. 2. *istec te flagitia*; voc. *flagitia* deest in C.—42 *Quid illic* Pll.—45 *Parei* 3. *quidam pallam*; *quidam*, contra codd.—46 *Pist. pavelo*. PE. *novi virum: palla pallorem incutit. At tu, &c.*—47 *Aut tu ne etiam me* B. 1. *Aut tu nec jam* C. et C. 2.—49 B. 1. *neque rapto*

ME. Per Jovem Deosque omnes adjuro, uxor, (satin' hoc est tibi?)

ME isti non nutasse. PE. credit jam tibi de istis: illuc redi.

ME. Quo ego redeam? PE. equidem ad phrygionem, censeo: i, pallam refer.

ME. Quæ istæc palla est? MU. taceo jam, quando hic rem non meminit suam. 55

ME. Numquis servorum deliquit? num ancillæ, aut servi tibi

Responsant? eloquere: impune non erit. PE. nugas agis.

ME. Tristis admodum es: non mihi istuc satis placet. PE. nugas agis.

ME. Ceterum familiarium alicui irata es? PE. nugas agis.

ME. Num mihi es irata saltem? PE. nunc tu non nugas agis. 60

ME. Non edepol deliqui quicquam. PE. hem rursum nunc nugas agis. [ditur tibi.

ME. Dic, mea uxor, quid tibi ægre est? PE. bellus blan-

ME. Potin' ut mihi molestus ne sis? num te appello? MU. aufer manum.

PE. Sic datur: properato absente me comesse prandium: Post ante ædeis cum corona me derideto ebrius. 65

ME. Adjuro per Jovem, et omnes Deos, uxor, (estne satis tibi?) me non isti nutasse. PE. Tibi credit jam de istis: revertere illuc. ME. Quo revertar ego? PE. Equidem censeo ad phrygionem: i, refer pallam. ME. Quæ est ista palla? MU. Nihil dico jam, quandoquidem hic non recordatur sui facti. ME. Num aliquis servus peccavit? Num ancillæ aut servi tibi reponunt ferociter? dic, dabunt pœnas. PE. Nugaris. ME. Es valde mæsta; id mihi non placet satis. PE. Nugaris. ME. Irata es cuidam familiarium? PE. Nugaris. ME. Num es irata mihi saltem? PE. Nunc tu non nugaris. ME. Per ædem Pollucis non peccavi quicquam. PE. Hem! rursus jam nugaris. ME. Loquere, mea uxor, quid est tibi ægre? PE. Bellus te palpat. ME. Potesne mihi non esse molestus? num te alloquor? MU. Abstine manum. PE. Hoc habe: accelera jam ligurire cœnum me absente; postea deride me temulentus cum corona ante ædes. ME. Per ædem Pollucis ego

tibi.—50 Pll. miser' es.—51 B. 1. qui quod videt ea.—53 Me sibi non B. 1. —54 Pll. B. 1. Par. censeo et pailam.—55 B. 1. quando nec rem commemorat; Pll. quando hæc rem, &c.—56 B. 1. aut servæ.—57 Responsa aut loquere B. 1.—58 Tristis a. est B. 1.—59 Certe B. 1. aliquo irata es Pll.—61 B. 1. non nugas agis.—62 Parei 3. tibi nunc ægre 'st, contra codd. Pro bellus, edd. quædam vett. habent ellus.—65 B. 1. corona hercle rideto.—

ME. Neque edepol ego prandi, neque hodie huc intro tetuli pedem. [homine audacius.

PE. Tun' negas? ME. nego hercle vero. PE. nihil hoc Non ego te modo hic ante ædeis cum corona florea

Vidi astare? cum negabas mihi esse sanum sinciput:

Et negabas me novisse: peregrinum aiebas esse te. 70

ME. Quin ut dudum divorti abs te, redeo nunc demum domum.

PE. Novi ego te: non mihi censebas esse, qui te ulciscerer.

Omnia hercle uxori dixi. ME. quid dixisti? PE. nescio,

Eam ipsus roga. ME. quid hoc est, uxor? quid nam hic narravit tibi?

Quid id est? quid taces? quin dicis, quid sit? MU. quasi tu nescias. 75

Palla mihi est domo surrepta. ME. palla surrepta est tibi?

MU. Me rogas? ME. pol haud rogem te, si sciam. PE. o hominem malum!

Ut dissimulat! non potes celare: rem novi probe:

Omnia hercle ego edictavi. ME. quid id est? MU. quando nihil pudet,

Neque vis tua voluntate ipse profiteri, audi atque ades: 80

Et quid tristis, et quid hic mihi dixerit, faxo scias:

Palla est mihi domo surrepta. ME. palla surrepta est tibi?

neque cœnari hodie, neque huc intuli pedem. PE. Tune infitiaris? ME. Per Herculem infitior. PE. Nihil audacius hoc homine. Ego non te conspexi modo astantem hic ante has ædes coronatum floribus? quando negabas esse mihi caput sanum, et negabas te me novisse, dicebas te esse peregrinum. ME. Quin, ex quo dudum declinari a te, redeo jam in ædes. PE. Ego te novi: non existimabas mihi esse futurum in quo te ulciscerer: per Herculem dixi cuncta uxori. ME. Quid dixisti? PE. Nescio: interroga eam ipse. ME. Quid hoc est, uxor? quidnam hic tibi narravit? quid est id? quid siles? quin ais quid sit? MU. Quasi tu ignores! mihi surrepta est domo palla. ME. Tibi surrepta est palla? MU. Me rogas? ME. Per Pollucem non te interrogem, si norim. PE. O malum hominem, ut dissimulat! Non potes celare; novi recte rem: per Herculem ego aperui omnia uxori. ME. Quid est id? MU. Quoniam nihil pudet, neque vis ultro fateri, accipe atque ades animo: efficiam scias, et quare sim mœsta, et quid hic mihi dixerit. Mihi surrepta est domo palla. ME. Tibi surrepta est palla? PE. Videsne, ut scelestus

//////////

66 C. detuli.—67 Pronomen hoc deest in B. 1.—68 Pll. flora.—70 B. 1. te esse.—72 Pll. ulciscier.—76 Hic vs. deest in quibusdam edd. Palla mihi est Pll. subrupta . . . subrupta B. 1.—77 Me negas B. 1. Men' rogas Parei 3.—78 B. 1. non potest. Al. ap. Pareum, rem novit.—81 Et quid sim tristis Parei 3. contra

PE. Viden' ut scelestus captat! huic surrepta est, non tibi. Nam profecto tibi surrepta si esset, salva nunc foret.

ME. Nihil mihi tecum est: sed quid tu ais? MU. palla, inquam, periit domo. 85

ME. Quis eam surripuit? MU. pol istuc ille scit, qui illam abstulit. [edepol factum nequiter.

ME. Quis hic homo est? MU. Menæchmus quidam. ME. Quis is Menæchmus est? MU. tu istic, inquam. ME. egone? MU. tu! ME. quis arguit? [Erotio.

MU. Egomet. PE. et ego: atque huic amicæ detulisti

ME. Egon' dedi? PE. tu, tu istic, inquam: vin' afferri noctuam, 90

Quæ, Tu, Tu, usque dicat tibi? nam nos jam nos defessi sumus. [est tibi?]

ME. Per Jovem Deosque omnes adjuro, uxor, (satin' hoc Non dedisse. PE. immo hercle vero, nos non falsum dicere.

ME. Sed ego illam non condonavi, sed sic utendam dedi.

MU. Equidem ecastor tuam nec chlamydem do foras, nec pallium 95

captet argentiis? Pro hac Erotio surrepta est, non pro te: nam profecto, si pro te surrepta esset, nunc esset salva. ME. Mihi nihil negotiū est tecum: sed quid dicis tu? MU. Palla, inquam, perditā est domi. ME. Quis eam suffuratus est? MU. Per Pollucem ille scit illud, qui illam abstulit. ME. Quis est hic homo? MU. Quidam Menæchmus. ME. Per ædem Pollucis factum maligne. Quis est istic Menæchmus? MU. Tu ille es, inquam. ME. Egone? MU. Tu. ME. Quis accusat? MU. Ego ipsa. PE. Et ego. Et detulisti tuæ amicæ Erotio. ME. Egone dedi? PE. Tu, tu es iste, inquam. Visne afferri noctuam, quæ occinat semper, Tu, Tu? Nam nos jam defatigati sumus. ME. Adjuro, uxor, per Jovem et omnes Deos, (estne satis id tibi?) non dedisse. PE. Immo per Herculem adjuramus vero, nos non dicere falsum. ME. Sed ego non illam donavi, sed dedi eam ad usum brevem. MU. Per ædem Castoris non do cuiquam foris, aut chlamydem,

codd.—82 Pll. mihi est. B. 1. subrupta . . . subrupta.—83 Al. ap. Pareum, tibi surrepta non huic.—84 Pll. non foret.—86 B. 1. pol ego istuc.—91 Al. ap. Pareum, nam ros.—94 Sed deest in edd. quibusdam vet. sic utendum Meurs.

NOTÆ

90 *Vin' afferri noctuam*] Veteres *tu*, quasi *tou* efferebant. Unde ad exprimendum lugubrem noctuæ cantum, finxerunt verbum 'tutubo,' quod efferebant, quasi 'tontoubo.'

Hic Parasitus indignabundus quod repetere sæpius cogeretur *tu*, aut *tou*, rogat a Menæchmo, utrum velit noctuam afferri, quæ loco suo canat *tu*, *tu*, *tou*.

Quoiquam utendum : mulierem æquom est vestimentum muliebre

Dare foras, virum virile : quin refers pallam domum ?

ME. Ego faxo referetur. MU. ex re tua, ut opinor, feceris : Nam domum nunquam introibis, nisi feres pallam simul.

ME. Ego domum ? PE. quid mihi futurum est, qui tibi hanc operam dedi ? 100

MU. Opera reddetur, quando quid tibi erit surreptum domo. [perdam domi.

PE. Id quidem edepol nunquam erit : nam nihil est, quod Cum virum, cum uxorem, Dii vos perdant : properabo ad forum :

Nam ex hac familia me plane excidisse intellego.

ME. Male mihi uxor sese fecisse censet, quom excludit foras ; 105

Quasi non habeam, quo intromittar, alium meliorem locum.

Si tibi displiceo, patiundum : ac placuero huic Erotio,

Quæ me non excludet ab se, sed apud se occludet domi.

Nunc ibo ; orabo, ut mihi pallam reddat, quam dudum dedi.

Aliam illi redimam meliorem : heus ! ecquis hic est janitor ? 110

Aperite, atque Erotium aliquis evocate ante ostium.

aut pallium quo quis utatur. Est justum mulierem commodare foris vestimentum muliebre ; virum virile. Quin refers pallam domum ? ME. Ego efficiam ut referatur. MU. Feceris e re tua, ut opinor : nam nunquam ingredieris in aedes, nisi refers tecum pallam. ME. Ego domum non introibo ? PE. Quid mihi dabitur, qui tibi exhibui hanc operam, detecto furto ? MU. Reddetur opera quando aliquid erit surreptum domo. PE. Per ædem Pollucis id accidet nunquam, nam est nihil domi quod perdam. Dii vos perdant cum virum, tum uxorem : accelerabo ad forum ; nam intellego me excidisse omnino ab hac familia. ME. Uxor censet sese mihi male fecisse, quando excludit foras, quasi non habeam alium locum commodiorem, quo admittar. Patiar, si tibi non placeam. At placebo huic Erotio, quæ non excludet me abs se, sed includet domi apud se. Nunc pergam ; orabo, ut mihi restituat pallam, quam dedi dudum. Ei comparabo aliam meliorem. Heus ! ecquis ostiarius est hic ? pandite aliquis, atque evocate ante januam Erotium.

//////////

sic eundem C. 2. sic eandem al.—95 B. 2. chlamydem deferas.—96 Q. utendam Plil.—100 Ego demum Plil. Ethodum Parei 3. Eho domum Grut.—101 B. 1. subruptum.—103 Cum viro, cum uxore B. 1. C. et C. 2.—104 Namque Parei 3. contra codd.—105 B. 1. exclusit. Edd. quædam vett. foris.—107 B. 1. at placuero.—108 Edd. quædam vett. a se.—110 Plil. ejus hecquis.—111 C. aliqui.

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

EROTIUM, MENÆCHMUS surreptus.

ER. QUIS hic me quærit? ME. sibi inimicus magis, quam ætati tuæ. [ME. mane.

ER. Mi Menæchme, cur ante ædeis astas? sequere intro. Scin' quid est, quod ego ad te venio? ER. scio, ut tibi ex me sit volup. [dum dedi,

ME. Immo edepol pallam illam, amabo te, quam tibi du-Mihi eam redde; uxor rescivit rem omnem, ut factum est ordine. 5

Ego tibi redimam bis tanto pluris pallam, quam voles.

ER. Tibi dedi equidem illam, ad phrygionem ut ferres, paulo prius:

Et illud spinther, ut ad aurificem ferres, ut fieret novom.

ME. Mihi ut tu dederis pallam, et spinther? nunquam factum reperies.

Nam ego quidem postquam illam dudum tibi dedi, atque abii ad forum, 10

Nunc redeo, nunc te postilla video. ER. video quam rem agis.

ER. Quis me petit hic? ME. Est Menæchmus, qui se ipse odit magis quam te. ER. Mi Menæchme, quare consistis ante ostium? ingredi mecum. ME. Sine me. Scisne quare ego ad te venio? ER. Scio, ut voluptatem capias mecum. ME. Immo per ædem Pollucis restitue quæso mihi illam pallam quam tibi tradidi. Uxor cognovit ordine universa sicut gesta sunt. Ego tibi redimam pallam altero tanto cariorem, qualem voles. ER. Tibi eam tradidi modo, ut deferres ad phrygionem, et ut ferres illud spinther ad aurificem, ut conflaretur novum. ME. Tu mihi dedisti pallam et spinther? nunquam actum; nam ex quo tibi illam dedi, atque profectus sum ad forum, nunc primum revertor, nunc primum te conspicio post illud

~~~~~

1 B. 1. *inimicitias*.—2 *Mi deest* in B. 1. *Mei* Pl. —3 B. 1. C. et C. 2. *voluptas*; Nonius, *volup'*.—7 Pl. *paulo vis*; C. *supra lin. ante*.—9 *Pro reperies*, ut conj. Pareus, C. *habet releveris*, et *supra lin. dixeris*; C. 2. *relegeris*; Bi-

NOTÆ

3 *Volup*] *Voluptas*.

7 *Tibi dedi equidem illam*] Hic error est utrimque; et Erotii, quod existimet dedisse Menæchmo surreptitio, cum dedisset adventitio; et

Menæchmi, quod existimet pallam esse apud Erotium, quæ erat apud phrygionem.

9 *Mihi ut tu dederis*] *Vous me l'avez donnée*?

Quia commisi, ut me defrudes, ad eam rem affectas viam.

ME. Neque edepol te defraudandi causa posco: quin tibi Dico, uxorem rescivisse. ER. nec te ultro oravi ut dares.

Tute ultro ad me detulisti, dedisti eam dono mihi: 15

Eandem nunc repossis: patiar, tibi habe: aufer, utere,

Vel tu, vel tua uxor, vel etiam in oculos compingite.

Tu huc, post hunc diem, pedem intro non feres, ne frustra sis:

Quando tu me bene merentem tibi habes despiciatui.

Nisi feres argentum, frustra me ductare non potes. 20

Aliam posthac invenito, quam tu habeas frustratui.

ME. Nimis iracunde hercle: tandem heus tu, tibi dico, mane:

Redi. ER. Etiamne astas? etiam audes mea revorti gratia?

ME. Abiit intro, occlusit ædeis: nunc ego sum exclusissimus:

Neque domi, neque apud amicam mihi jam quicquam creditur. 25

Ibo, et consulam hanc rem amicos, quid faciendum censeant.

tempus. ER. Animadverto quid moliaris: quia feci, ut me possis defraudare, te comparas ad id. ME. Per ædem Pollucis non a te peto, ut te defraudem, quin tibi dico uxorem novisse. ER. Non te rogavi ut redderes: tu ad me detulisti ultro, ultro mihi eam dono dedisti. Eam repelis jam. Patiar, habe penes te; aufer, utere ea, vel tu, vel tua uxor, vel etiam condite in oculis; ne frustreris, tu non inferes huc intro pedem, post hunc diem, quando quidem tu me habes ludibrio bene de te meritam. Nisi afferas in posterum argentum, non me ductabis gratis; quere in posterum aliam, cui imponas. ME. Per Herculem tu loqueris nimia cum ira. Heus tu, tibi dico, mane; revertere. ER. Etiamne astas? etiam audes redire mea causa? ME. Abiit intro, occlusit fores. Nunc ego sum exclusissimus: jam nihil mihi creditur, neque domi, neque apud amicam: pergam et consulam de hac re amicos, quid existiment mihi agendum.

pont. ne dixeris.—11 B. 1. C. et C. 2. post illac.—12 Quia commisi edd. quædam vett. defraudes B. 1.—14 Al. ap. Parenm, oravit. B. 1. ut dares erotium.—17 Gronov. Vel tu, vel tua, vel etiam uxor in oculos, &c.—18 B. 1. et C. 2. ne frustrassis.—20 C. eductore non potest.—21 B. 1. invento quam habeas.—24 Abiit intro ocus; ita ædis B. 1.—26 Pl. faciendum.

NOTÆ

12 Quia commisi] Sup. 'pallam:' sunt admodum caræ.

putat enim Erotium surrepto se dedisse, quod Sosicli dedit.

24 Exclusissimus] 'Ipsissimus,' 'oculissimus,' 'armatissimus,' adjectiva sunt superlativa et audacia.

17 In oculos compingite] Id est. in oculis condite; quod rerum est quæ

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

MENÆCHMUS Sosicles, MULIER.

ME. NIMIS stulte dudum feci, cum marsupium
Messenioni cum argento concredidi :

Immersit aliquo sese credo in ganeum.

MU. Provisam, quam mox vir meus redeat domum.

Sed eccum video : salva sum, pallam refert. 5

ME. Demiror, ubi nunc ambulet Messenio.

MU. Adibo, atque hominem accipiam, quibus dictis meret.

Non te pudet prodire in conspectum meum,

Flagitium hominis, cum istoc ornatu? ME. quid est?

Quæ res agitat te, mulier? MU. etiamne, impudens, 10

Mutire unum verbum audes, aut mecum loqui?

ME. Quid tandem admisi in me, ut loqui non audeam?

MU. Rogas me? o hominis impudentem audaciam!

ME. Non tu scis, mulier, Hecubam quapropter canem

Graiï esse prædicabant? MU. non equidem scio. 15

ME. Quia idem faciebat Hecuba, quod tu nunc facis:

Omnia mala ingerebat, quenquam aspexerat.

ME. Feci modo valde amenter, quando tradidi pecuniam cum crumena Messenioni: puto quod sese abdidit in aliquam popinam. MU. Provisam statim, utrum meus maritus revertatur domum. Sed ecce aspicio: salva sum, refert pallam. ME. Miror ubi jam versetur Messenio. MU. Conveniam, et objurgabo hominem verbis, quæ meretur. Non te pudet, flagitiosissime homo, venire in meum conspectum, cum hoc habitu? ME. Quid est? Quæ intemperici te præcipitem agunt, mulier? MU. Etiamne impudens audes mutire unum verbum, aut loqui mecum? ME. Quid tandem commisi, ut non audeam verba facere? MU. A me petis? o audaciam impudentem hominis! ME. Tu non scis, mulier, quamobrem Græci dicebant Hecubam esse canem? MU. Profecto nescio. ME. Quia Hecuba agebat idem quod tu jam agis; lacescebat omni maledictorum genere, quemcumque conspiceretur; ita-

//////////

1 C. quum marsuppium.—2 B. 1. credidi.—7 Pl. quibus d. æret.—10 Quæ res te agitat B. 1. etiamne tu Parei 3. contra codd.—12 Al. ap. Pareum in te, contra codd.—13 Rogas me hominis B. 1. C. et C. 2.—15 Græci B. 1.—18 B. 1.

NOTÆ

14 Hecubam] Hecuba Priami uxor in insaniam lapsa propter cladem liberorum, et Priami, ruinamque urbis, et regni, in quemcumque Græcorum incurreret, maledictis incessit. Idcirco poetæ finxerunt eam in canem esse versam: re vera in ejus tumultu est imposita canis effigies; unde Cynossema ejus tumultus est appellatus, id est, 'signum canis.'

Itaque adeo jure coepta appellari est Canis.

MU. Non istæc ego flagitia possum perpeti.

Nam meâ ætatem viduam esse mavelim,

20

Quam istæc flagitia tua pati, quæ tu facis.

ME. Quid id ad me, tu te nuptam possis perpeti,

An sis abitura a tuo viro? an mos est ita hic,

Peregrino ut advenienti narrent fabulas?

MU. Quas fabulas? non, inquam, patiar, præterhac,

25

Quin vidua vivam, quam tuos mores perferam.

ME. Mea quidem hercle causa vidua vivo,

Vel usque dum regnum obtinebit Juppiter.

MU. At mihi negabas dudum surripuisse te,

Nunc eandem ante oculos attines: non te pudet?

30

ME. Heu hercle, mulier, multum et audax et mala es.

Tun' tibi hanc surreptam dicere audes, quam mihi

Dedit alia mulier, ut concinnandam darem?

MU. Næ istuc mecastor jam patrem arcessam meum,

Atque ei narrabo tua flagitia, quæ facis.

35

I, Decio, quære meum patrem, tecum simul

Ut veniat ad me: ita rem esse dicito.

que merito ceperunt eam appellare canem. MU. Ego nequeo ferre ista crimina; nam maline esse vidua, quamdiu vivam, quam ferre ista scelera, quæ tu perpetras. ME. Quid id ad me attinet, si tu possis vivere vidua, vel sis discessura a tuo viro? Estne mos Epidamni, ut occinant fabulas peregrino, qui huc venit? MU. Quas fabulas? Non feram amplius, inquam, quin ætatem exigam vidua, potius quam feram tuos mores. ME. Per Herculem vive vidua, per me licet, vel tandem, quamdiu Juppiter obtinebit regnum. MU. At mihi negabas antea te suffuratum esse pallam, nunc tenes eandem ante oculos; non te pudet? ME. Heu! per Herculem mulier es plurimum et audax et nequam; tunc audes dicere hanc pallam tibi surreptam fuisse, quam alia mulier mihi tradidit, ut eam darem resarciendam? MU. Per Castorem profecto arcessam jam istuc meum patrem, atque edicam ei tua scelera, quæ committis. Perge, Decio, roga meum patrem, ut veniat ad me tecum.

//////////

appellari canis; Pl. appellare est canes.—19 Pl. ego ista hec; B. 1. ego istec.—20 Nam me ætatem meam Parei 3. contra codd.—23 Pl. annos: ita est hec; B. 1. an non ita est hæc.—27 B. 1. vidua victita.—30 Nunc eadem C. et C. 2. nunc te al. ap. Pareum.—35 Atque enarrabo B. 1. et C. a m. sec.—36 Hædicio B. 1. Ei Decio Pl. quære al. ap. Pareum.—37 Parei 3. mihi esse, contra codd.

NOTE

27 *Mea quidem causa*] Per me licet.

ficat idem quod rogo ita et qua-

36 *Decio*] Servi nomen.

sere ponitur pro quateris, et quare

Quære] Festus: 'Quæso ut signi-

pro quære.'

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

3 N

Jam ego aperiam istæc tua flagitia. ME. sanan' es?
 Quæ mea flagitia? MU. cum pallam atque aurum meum
 Domo suppilas uxori tuæ, et tuæ 40
 Degeris amicæ: satin' hæc recte fabulor?
 ME. Quæso hercle, mulier, si scis, monstra, quod bibam,
 Tuam qui possim perpeti petulantiam.
 Quem tu hominem me arbitrare, nescio,
 Ego te simitu novi cum Parthaone. 45
 MU. Si me derides, at pol illum non potes,
 Patrem meum, qui huc advenit: quin respicis?
 Novistin' tu illum? ME. novi cum Calcha simul:
 Eodem die vidi illum, quo te ante hunc diem.
 MU. Negas novisse me? negas patrem meum? 50
 ME. Idem hercle dicam, si avom vis adducere.

dicito illi mihi esse negotium. Ego detegam jam ista tua scelera. ME. Esne sana? quæ mea scelera? MU. Quando surripias pallam, atque meum aurum domo tuæ uxori, et perfers tuæ amicæ; dicone hæc satis bene? ME. Rogo per Herculem, mulier, ostende, quid mihi sit bibendum, si scis, ut valeam ferre tuam recordiam. Nescio quem hominem tu me existimas esse. Ego te novi sicut nosco Parthaonem. MU. Si me irrides, at per Pollucem non potes irridere illum meum patrem, qui venit huc: quin retro aspicias? novistine tu illum? ME. Novi ut novi Calchantæ; eum vidi eodem die, quo te vidi ante hunc diem. MU. Negas me novisse? negas novisse meum patrem? ME. Per Herculem dicam idem, si vis produ-

—39 Particula cum deest in B. 1.—40 Domo quom Parei 3. suppilcas tuæ uxori B. 1. suppilas tuæ uxori Pll.—41 Dederis C. a m. sec. hoc recte al. ap. Parenm.—42 Al. ibid. quid bibam.—44 Quem tute Parei 3. me deest in C. C. 2. et B. 1. MU. nescio ego te. ME. scis me? MU. non te novi. ME. Cum parthaones me derides ad pol illum B. 1. si me tu C. si me non tu novi C. 2.—47 B. 1. huc qui. C. quin respicis.—48 Pll. cum Calchante; B. 1. cum calcante simul.—49 Pll. illum vidi.—51 Al. ap. Pareum, avom si, contra codd.

NOTÆ

42 *Monstra, quod bibam*] Id est, quod edam et bibam. Græci συνπόσια, *convivia*, dicebant, quasi computationes, tametsi cibo potuque constarent. Jus autem videtur quivis habere in eum quem alit; unde Theocritus, πῶσδά-μενος ἐπίτασσε, ubi nos alueris, impera. Merito igitur Menæchmus a muliere exigit, ut si jus in se quodvis usurpare placeat, eadem et ministret quæ necessaria sunt ad vitam, ut faciunt domini servis ac familiaribus.

45 *Cum Parthaone*] Parthaon pater Cenei Ætoliæ regis, Dejaniræ, quæ erat Herculis uxor, patris, quem huc usurpat, pro sibi ignotissimo, et a suis temporibus remotissimo homine.

48 *Novi cum Calcha*] Calchas Textoris filius, qui divinandi arte plurimum pollebat in obsidione Trojana: in eundem sensum et hunc usurpat, in quem paucis ante versibus, Parthaonem.

MU. Ecaster pariter hoc, atque alias res soles.

cere avum. MU. Per ædem Castoris hoc affirmas perinde atque soles affirmare alias res.

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

SENEX, MULIER, MENÆCHMUS Sosicles.

SE. UT ætas mea est, atque ut hoc usus facto est,
Gradum proferam, progredi properabo.

Sed id quam facile sit mihi, haud sum falsus.

Nam pernecitas deserit: consitus sum

Senectute: onustum gero corpus; vires

5

Reliquere: ut ætas mala, merx mala est tergo!

Nam res plurimas pessimas, cum advenit, affert:

Quas si autem omneis, nimis longus sermo sit.

Sed hæc res mihi in pectore et corde dura est,

Quidnam hoc sit negotii, quod filia sic

10

Repente expetit me, ut ad sese irem.

SE. Ingrediar viam, et accelerabo, pro ratione meæ ætatis, et ut est illi opus: verum haud ignoro quantum id mihi erit facile; etenim celeritas destituit, obsitus sum annis, fero corpus grave, robur deseruit, mala ætas imposita est dorso, ut mala merx; nam apportat suo adventu multas res pessimas, quas si velim enumerare omnes, oratio sit nimis prolixa: sed id ægre fero, quod filia me accersit tam re-

1 B. 1. *ut hic usus facto*; al. *huic*; C. 2. *mea es . . . facto es*.—4 Pl. *conscitus*; al. *consciis*.—6 B. 1. *ut ætas mala est merx mala ergo*; verbum est deest in quibusdam edd.—7 C. *fert*, et a m. sec. *affert*.—8 Pl. *sermo est*.—9 C. *et corde curæ est*; Gulielm. *sed acris mihi in p. ac c. cura est*.—11 Pl. *ad se*;

NOTÆ

4 *Consitus sum Senectute*] Dictum pro 'consitus canis capillis,' aut 'canis capillis consitus caput.' Metonymica efficientis pro effectu; e senectute enim sobolescent, quasi 'consiti' in capite cani. Terentius: 'Annis obsitum.' Virgilius: 'Ibat rex obsitus ævo.'

5 *Onustum gero corpus*] Supp. 'an-

nis.' In Mercatore anus Dorippa 'se gerere,' ait, 'onus annorum octoginta quatuor.' In Cicerone senes nonnulli senectutem, 'onus Ætna gravius' appellant.

6 *Ætas mala, merx*] Id est, ætas est mala merx. Mala merx enim est, quæ penes mercatorem manet invitum.

Nec, quid id sit, mihi certius facit,

Quid velit, quid me arcessat.

Verum propemodum jam scio quid siet rei.

Credo cum viro litigium natum esse aliquod. 15

Ita istæc solent, quæ viros subservire

Sibi postulant, dote fretæ, feroces.

Et illi quoque haud abstinēt sæpe culpa.

Verum est modus tamen, quoad pati uxorem oportet.

Nec pol filia unquam patrem arcessit ad se, 20

Nisi aut quid commissi, aut jurgii est causa.

Sed quicquid id est, jam sciam; atque eccam eampse

Ante ædeis, et ejus tristem virum video.

Id est, quod suspicabar:

Appellabo hanc. MU. ibo advorsum: salve multum, mi
pater. 25

SE. Salva sis: salven' advenio? salven' arcessi jubes?

Quid tu tristis es? quid ille autem abs te iratus destitit?

Nescio quid vos velitati estis inter vos duos.

Loquere, uter meruistis culpam, paucis: non longos logos.

pente, ut ad sese vadam; nec me facit certiore quid velit, aut quare me accersat; sed scio jam fere quid sit. Auguror esse quandam contentionem natam inter eam et virum; est consuetudo illarum quæ volunt viros sibi subicere, confisæ sua dote, superba. Et mariti etiam frequenter non carent crimine; attamen est ratio, qua decet uxorem ferre: nec per Pollucem filia unquam vocaret ad se patrem, nisi aut propter aliquod delictum, aut aliquam contentionem: sed quicquid id est, jam nesciam; atque ecce eam ante domum conspicio, et ejus virum mæstum: id est quod augurabar: hanc advocabo. MU. Pergam obtriam: salvus sis plurimum, mi pater. SE. Salva: salvæne res sunt? Advenio: sed cur venire mandas? quare es mæsta? quare autem ille recessit a te iratus? Nescio quid vos disceptastis inter vos duos: dic paucis verbis uter meritus est reprehensionem. Ne facite longam orationem.

al. ap. Pareum, me ad sese, a me ut irem.—13 B. 1. quid me accersit; al. ap. Pareum, quidve arcessat.—14 B. 1. sit rei.—19 C. C. 2. B. 1. quo id pati.—21 Nisi aliquid c. ad jurgium B. 1. jurgi Pll.—22 B. 1. eam ipse; al. ap. Pareum, eam ipsam.—25 Pll. ibo ad vorsum.—26 Salva sis: sed cur ab tuo seruo accersi jubes B. 1. salvæn' Pll.—27 Quid tristis es B. 1. distitit edd. quædam vet.—28 Pll. velati; C. a m. pr. veluti. Nonius, inter vos duo.—29 Pll. pau-

NOTE

29 Non longos logos] Nonius: 'Lo-
gi sunt sermones, vel dicta ridicula
et contemnenda.' Propertius 'trita-
logis' appellat hybrida voce, qui

tritas nugas, et arreptas e trivio lu-
benter usurpat ad movendum risum,
quod est illiberale et inurbanum.

MU. Nusquam equidem quicquam deliqui: hoc primum te
absolvo, pater. 30

Verum vivere hic non possum, neque durare ullo modo.

Proind' tu me hinc abducas. SE. quid istuc autem est?

MU. ludibrio, pater, [meo viro.

Habeor. SE. unde? MU. ab illo, quoi me mandavisti,

SE. Ecce autem litigium: quoties edixi tandem tibi,

Ut caveres, neuter ad me iretis cum querimonia? 35

MU. Qui ego istuc, mi pater, cavere possum? SE. men'
interrogas? [morem geras?

MU. Nisi non vis. SE. quoties monstravi tibi, viro ut

Quid ille faciat, ne id observes: quo eat: quid rerum
gerat. [sane sapit:

MU. At enim ille hinc amat meretricem ex proximo. SE.

Atque ob istanc industriam, etiam faxo amabit amplius. 40

MU. Atque ibi potat. SE. tua quidem ille causa potabit
minus, [est?

Sive illic, sive alibi libebit? quæ hæc, malum, impudentia

Una opera prohibere, ad cœnam ne promittat, postules,

Neve quenquam accipiat alienum apud te: serviren' tibi

Postulas viros? dare una opera pensum postules, 45

Inter ancillas sedere jubeas, lanam carere.

MU. Equidem nullomodo peccari: id primum ne te teneat sollicitum, pater: sed non possum vivere hic ullatenus, neque durare: itaque tu abducas me hinc. SE. Quid est autem istud? MU. Illudor, pater. SE. A quo? MU. A meo viro, cui me collocasti. SE. Quoties te commonui, ut vitares contentiones, ut neuter veniretis ad me ad conquerendum de invicem? MU. Quomodo ego possum vitare id, mi pater? SE. Mene interrogas? MU. Si placet. SE. Quoties tibi mandavi, ut esses morigera viro? ut non explorares id quod ille agat, quo vadat, quid negotii faciat? MU. Ille amat meretricem hic in vicinis. SE. Profecto sapit: et officiam etiam, ut ob eam curam, quam ponis in eo observando, cam amet amplius. MU. Et ibi potat. SE. Puto ille potabit minus tua causa, sive illic, sive alibi, ubi voluerit? Quæ impudentia est hæc, malum? Petas perinde impedire, quominus polliceatur ire cœnatum aliquo, et ne excipiat mensa quenquam alienum apud te. Visne maritum tibi parere? postulabis similiter dividere pensum; imperabis cum sedere

~~~~~

ci.—30 C. te absolvo; B. 1. te absolvo.—32 Proin tu B. 1.—34 Pl. quotiens. B. 1. tandem edixi.—36 B. 1. me interrogas.—39 B. 1. e proximo.—40 Atque deest in edd. quibusdam vet.—41 Parei 3. tuam, contra codd.—44 Neque quenquam C. apud se al. ap. Pareum. servirin B. 1. servirint Pl.—45 C. pin-

NOTE

46 Lanam carere] A 'caro, is, it,' mentum ad carminandum. Carito-carder. Carmen, une carde, instru- res, cardours.

MU. Non equidem mihi te advocatum, pater, adduxi, sed viro.

Hinc stas, illinc causam dicis. SE. si ille quid deliquerit, Multo tanto illum accusabo, quam te accusavi, amplius.

Quando te auratam et vestitam bene habet; ancillas, penum, 50

Recte præhibet; melius sanam est, mulier, mentem sumere.

MU. At ille suppilat mihi aurum et pallam ex arcis modo: Me despoliat, mea ornamenta clam me ad meretrices degerit.

SE. Male facit, si istuc facit: si non facit, tu male facis, Quæ insontem insimules. MU. quin etiam nunc habet pallam, pater, 55

Et spinther, quod ad hanc detulerat: nunc, quia rescivi, refert. [atque alloquar.

SE. Jam ego ex hoc ut factum est scibo: ibo ad hominem Dic mihi istuc, Menæchme, quod vos dissertatis, ut sciam. Quid tu tristis es? quid illam autem iratam abs te destituis?

inter ancillas, carminare lanam. MU. Sane, pater, non te invocavi, ut meus patronus esses, sed viri: pro me stas, pro illo dicis causam. SE. Si ille peccaverit, illum condemnabo multo amplius quam te; et tanto amplius eum condemnabo, quanto amplius te accusavi. Quoniam curat ut sis ornata auro, et eleganter induta; et præbet ancillas, penum; præstat, mulier, sumere mentem æquam. MU. Sed ille mihi suffragatur aurum et pallam ex arcis; me spoliat; defert mea ornamenta ad meretrices, me inscia. SE. Male agit, si id agit: si non agit, tu agis male, quæ accusas innocentem. MU. Quin habet etiamnum pallam, pater, et spinther, quod detulerat ad hanc: nunc quia apprehendi, refert. SE. Ego cognoscam jam ex hoc, quomodo id actum est. Conveniam hominem, atque affabor. Dic mihi id, Menæchme, de quibus contenditis vos? Velim audire. Quare es tu mæstus? Quare autem eum

//////////

sum; al. ap. Pareum, una illi o. pensum.—46 Pl. lanam carpere.—47 B. 1. mihi advocatum.—48 Hinc s. illim Pl. Hinc s. illin B. 1.—49 Pl. tanta—50 B. 1. habet ampillasthen; C. et C. 2. an pillam spen.—51 C. 2. perhibet; B. 1. perhibent. C. et C. 2. sanam est; B. 1. sanam est.—52 C. C. 2. et B. 1. et pallas. Guliel. ex arcis domo.—53 B. 1. mea o. etiam et ad, &c. C. mea o. jam ad, &c. C. 2. mea o. tiam me ad, &c.—55 Qui B. 1.—56 Et deest in C. C. 2. et B. 1.—57 Verbum ibo deest in B. 1. C. et C. 2. ad quem loquar Pl.—58 Edd. vett. decertatis, vel disceptatis; vel dissentatis.—59 Quid tu trix es C. 2. unde Qui tu trux es conj. Grut. dedistis C. 2. quid illa autem irata abs te destitit al. ap.

NOTE

48 Hinc stas] Moris erat ut patronus stans juxta clientem, ejus causam peroraret, itaque et stabat et causam

dicebat patronus juxta clientem: hic uxor Menæchmi conqueritur de patre, quod stet quidem ad se, sed pro

ME. Quisquis es, quicquid tibi nomen est, senex, summum
Jovem 60

Deosque detestor. SE. qua de re, aut quojus rei rerum
omnium?

ME. Me neque isti male fecisse mulieri, quæ me arguit
Hanc domo ab se surripuisse, atque abstulisse dejerat.

Si ego intra ædeis hujus unquam, ubi habitat, penetravi
pedem, 64

Omnium hominum exopto ut fiam miserorum miserrumus.

SE. Sanun' es, qui istuc exoptes, aut neges te unquam
pedem

In eas ædes intulisse, ubi habitas, insanissime?

ME. Tun', senex, ais habitare me in illisce ædibus?

SE. Tu negas? ME. nego hercle vero. MU. nimio hæc
impudenter negas.

Nisi quo nocte hac emigrasti. SE. concede hac, filia. 70

Quid tu ais? num hinc emigrasti? ME. quem in locum,
aut ob rem, obsecro? [tu te tenes?

SE. Non edepol scio. MU. profecto ludit te hic. SE. non

dimittis a te iratum? ME. Quisquis es, quodcumque nomen habes, senex, testem appello summum Jovem et Deos. SE. De qua re testaris, aut cujus rei testem invocas? ME. Testor Jovem me neque fecisse male huic mulieri, quæ me accusat, me ab se subduxisse furtim domo hunc pallam, atque abstulisse. Si ego unquam intuli pedem in hujus ædes, precor ut eadum miserrimus omnium hominum qui sunt miseri. SE. Sapisne qui preceris istud, aut neges te unquam intulisse pedem in has ædes, in quibus munes, stultissime? ME. Dicisne, senex, me manere in illis ædibus? SE. Tu inficiaris? ME. Eo inficias equidem. MU. Inficiaris hæc nimis impudenter, nisi demigrasti hac nocte aliquo. SE. Accede huc, filia. Quid dicis tu, Menæchme, num emigrasti hinc? ME. In quem locum, amabo, aut quamobrem? SE. Nescio sane. MU. Certe hic te irridet. SE. Tu non tenes linguam,

Pareum.—61 *Deosque do testes* Parei 3. e conjectura Gruteri; *Deosque drtestes* Pll. *cujus rei* C. et C. 2. *cui rei* al.—63 *Pro dejerat*, B. 1. habet *delirat*; Pll. *delurat*; C. a m. sec. *dejurat*.—64 *Voc. pedem* deest in C. C. 2. et B. 1.—66 *Sanun' es* Parei 3. contra codd.—68 *Tunc senex ait* C. et C. 2. *me hic* in Parei 3. *me* in B. 1.—69 B. 1. *immo hæc cludere neget*; C. *immo hæc cludere negas*; C. 2. *immo hæc cludere neget*; al. ap. Pareum, *nimio hæc impudenter negas*.—70 B. 1. *nocte emigrasti conce hac*; Pll. *migrasti*.—71 *Quid tu agis* B. 1. et Pll. *non hinc* B. 1. *aut rem* C. *quem in locum autem obsecro* Douz. *aut quam ob rem* al. ap. Pareum;

NOTÆ

Menæchmo adversario perorare vi- 61 *Detestor*] Testor. *De* auget. deatur.

Jam vero, Menæchme, satis jocatus es: nunc hanc rem age.

ME. Quæso quid mihi tecum est? unde, aut quis tu homo es? quid feci ego

Tibi, aut adeo isti, quæ mihi molesta est quoquo modo? 75

MU. Viden' tu illi oculos virere? ut viridis exoritur colos
Ex temporibus atque fronte! ut oculi scintillant! vide.

ME. Quid mihi melius est, quam quando illi me insanire prædicant,

Ego me assimulem insanire, ut illos a me absterream?

MU. Ut pandiculans oscitatur! quid nunc faciam, mi pater? 80

SE. Concede huc, mea nata, ab istoc quam potes longissime.

ME. Evoë, Evie, Bromie, quo me in sylvam venatum vocas? Audio: sed non abire possum ab his regionibus:

Ita illa me ab læva rabiosa fœmina asservat canis.

filia? *Es satis jocatus, Menæchme; age nunc serio.* ME. *Rogo quid mihi est tecum, unde es tu, aut quis es tu? quid tibi ego feci, aut isti, quæ mihi est incommoda quovis modo?* MU. *Videsne tu oculos illius virescere? ut color viridis erumpit ex temporibus et fronte! ut oculi emicant! cerne.* ME. *Quid est quod mihi optabilius esse possit, quam quando illi prædicant me insanire, ego similem insaniam, ut illos summoream a me?* MU. *Ut oscitatur pandiculans! quid agam jam, mi pater?* SE. *Accede huc, mea filia; et recede quam longissime ab isto.* ME. *Evoë, Evie, Bromie, quo me appellas in sylvam ad venandum? Audio: sed nequeo emigrare ab his oris; adeo ista rabiosa fœmina me obsidet, ut canis rabiosa, ab*

////////

ante aut rem obsecro al. ibid.—73 Pll. et B. 1. *jocatus nunc.* Mox, *ad rem age redi*; Pll. *nunc ac rem agere*.—74 B. 1. *homo tu es.* Mox, *quid feci ego* desunt in Pll. et B. 1.—76 Al. *pro virere*, legunt *viere*; Elmenhorst. *oculos urier.* Mox, *color* B. 1.—77 Post hunc vs. aliqui collocant vs. 90. 'Hei mihi,' &c.—78 Particula *quam* deest in B. 1.—81 C. et C. 2. *potest*; C. a m. sec. *potes*.—82 *Eva* Parei 3. *Item atque heu* C. *Eubi aheu* C. 2. *Heuboæ atque heubromiæ* B. 1. *Eum* C. a m. pr.—84 *Ita me illa* edd. quædam veti. *abservat* B. 1. *observat* al.

NOTE

76 *Oculos virere*] Aliis, *oculos urier*, *pro uri*, *scintillare*, *ardere*.

80 *Pandiculans oscitatur*] Festus: 'Pandiculari dicuntur, qui toto corpore oscitantes extenduntur, eo quod pandi fiant: jam oscitatio est oris citatio, et diductio;' quæ aut tædio, aut somno adveniente accidit, aut etiam febri accedente.

82 *Evoë*] Græce *Εβοῦ*: clamores

erant fœminarum sacra Bacchi celebrantium, et bacchantium, id est, per agros, perque sylvas vagantium.

Evie, Bromië] *Εῖος, bonus filius*, Jovis videlicet: a *βρέω*, *fremo*, *Bromius*, aut a fremitu tonitru, quo conflavit Semele in partu Bacchi, aut quod fremitus et rixarum vinum sit origo.

84 *Canis*] Fœminam incitatam in

Post autem illic hircus alius, qui sæpe ætate in sua 85
Perdidit civem innocentem falso testimonio. [imperat,

SE. Væ capiti tuo! ME. ecce Apollo mihi ex oraculo
Ut ego illi oculos exuram lampadibus ardentibus.

MU. Perii, mi pater! minatur mihi oculos exurere.

ME. Hei mihi! insanire me aiunt, ultro cum ipsi insa-
niunt. 90

SE. Filia, heus! MU. quid est? quid agimus? SE. quid
si ego huc servos cito?

Ibo, adducam, qui hunc hinc tollant, et domi devinciant,
Priusquam turbarum quid faciat amplius. ME. enimvero,
nisi [ferent.

Occupo aliquid mihi consilium, hi domum me ad se au-
Pugnis me vetas in hujus ore quicquam parcere? 95

Ni jam ex meis oculis abscedat in malam magnam crucem,
Faciam quod jubes, Apollo. SE. fuge domum, quantum
pote'st,

lava. Ille alius senex olidus, qui exitio fuit sæpe, falso testimonio, civibus inno-
centibus. SE. Væ tibi! ME. Ecce Apollo mihi mandat ex oraculo, ut ego illi
incendam oculos facibus accensis. MU. Interii, mi pater! minatur mihi incendere
oculos. ME. Hei mihi! dicunt me insanire, tametsi magis insaniunt quam ego.
SE. Heus, filia! MU. Quid est? quid facimus? SE. Quid si ego voco huc servos
celeriter? Ibo, adducam eos, ut hunc amoreant hinc, et domi constringant, ante-
quam edat ullas turbas amplius. ME. Enimvero, nisi mihi assumam quiddam
consilii, hi me abducent ad se domum. Me prohibes, Bacche, quicquam parcere
pugnis in feriendo hujus ore? Nisi abscedat statim ex meis oculis, in magnam ma-
lam crucem, faciam id quod imperas, Apollo. SE. Fuge domum quam celeriter

//////////

ap. Pareum.—85 *Postete autem illi chircosalus B. 1. Post te autem illi circo salus*
qui sese ætate Pll.—87 Appollo Pll. oraculo C. 2.—89 Peri B. 1. C. 2.—91 Filia,
hem al. ap. Pareum.—93 B. 1. enim hæreo ni; C. 2. enim ereo ni; C. etiam ni.
—94 B. 1. aliquid.—95 Pll. me votas; B. 1. me notas.—96 Ne jam meis C. Ne
jam his B. 1. et C. a m. sec. Ne jam iis C. 2. abscedas B. 1.—97 B. 1. potes.—

NOTE

se iracundia exprimit.

85 *Hircus*] Id est, homo gravis, et
intolerandi odoris: metonymia con-
creti, quod aiunt, pro abstracto; fæ-
tor enim insignis est hircorum. Aliis,
hircus salus, id est, admissarius.

87 *Apollo ex oraculo imperat*] Ora-
culum significat, et templum in quo
edebantur oracula; et tripodem, et
oracula ipsa.

88 *Oculos exuram lampadibus*] Vene-
ficis exurebantur oculi facibus arden-
tibus: et quoniam id supplicii erat
longe maximum, idcirco finxerunt
veteres insignes reos, ut Orestem, in-
terfecta matre, et alios, Furiarum
tædis ardentibus urgeri, quo con-
scientias scelerum, quibus sontes diu
noctuque vexantur, exprimere vo-
luerunt.

Ne hic te obtundat. MU. fugio : amabo, asserva istunc,
mi pater,

Ne quo hinc abeat : sumne ego mulier misera, quæ illæc
audio ? 99

ME. Haud male illanc amovi : nunc hunc impurissimum,
Barbatum, tremulum, Titanum, Cycno prognatum patre.

Ita mihi imperas, ut ego hujus membra, atque ossa, atque
artua [malum,

Comminuam illo scipione, quem ipse habet. SE. dabitur
Me quidem si attigeris, aut si propius ad me accesseris.

ME. Faciam quod jubes ; securim capiam ancipitem, atque
hunc senem 105

Exossabo, dein dedolabo assulatim viscera.

SE. Enimvero illud præcavendum est, atque accurandum
mihi :

Sane ego illum metuo, ut minatur, ne quid malefaxit mihi.

ME. Multa mihi imperas, Apollo : nunc equos junctos
jubes

Capere me indomitos, feroces : atque in currum inscen-
dere. 110

poteris, ne hic te obtundat. MU. Fugio ; rogo, serva istum, mi pater, ne hinc fugiat aliquo : nonne ego infelix uxor, quæ audio hæc ? ME. Haud male illum summovi ; nunc fugabo hunc impurissimum, barbatum, tremebundum, Titanum, natum patre Cycno : ita mihi mandas, ut ego hujus confringam membra, ossa, artus hoc baculo, quem ipse tenet. SE. Dabis pœnas, si me attigeris, vel si accesseris propius ad me. ME. Agam quod jubes : arripiam securim ancipitem, et comminuam ossa huic seni, deinde concidam frustatim viscera. SE. Enimvero est mihi cavendum ab eo, et providendum mihi profecto. Ego metuo ne ille mihi faciat aliquid mali, sicut minitur. ME. Mihi mandas plura, Apollo : nunc mandas me capere equos conjunctos indomitos, feroces, et ascendere in currum, ut ego elidam

////////

98 Edd. quædam vett. observa.—99 Neque hinc habeat summe C. 2. hinc habeat etiam C. illa hæc audio Pll.—100 Aut male illunc amo virum hunc B. 1.—101 Meurs. Tithonum. Prisc. Cygno qui cluet patre ; B. 1. mosco p. patre.—102 C. a m. sec. atque artus.—105 C. securi cupiam ancipite ; C. 2. securi capiam, &c.—106 Osse fini decollabo B. 1. C. et C. 2. Ossetim dedolabo ; et assulatim Pa- rei 3. Exossem nisi dedolabo Ven. 1. et Arg.—107 Pll. adcurandum'st.—110 Pll.

NOTE

101 *Titanum* [*Tithonum*] Tithonus, Laomedontis filius, pater Memnonis, ad extremam senectutem vixit.

Cycno prognatum patre] Adeo canus est, adeo cani capilli.

106 *Dedolabo*] Concidam. Dolabra, non ad poliendum, sed ad concidendum in frusta lignum.

Assulatim] ' Assis,' tabula sectilis ; ' assula,' un copeau.

Ut ego hunc proteram leonem Gætulum, olentem, edentulum. [manu est.

Jam astiti in currum: jam lora teneo: jam stimulum in Agite equi, facitote sonitus ungularum appareant Cursu celeri: facite inflexa sit pedum pernecitas.

SE. Mihin' equis junctis minare? ME. ecce, Apollo, denuo 115

Me jubes facere impetum in eum qui stat, atque occidere. Sed quis hic est, qui me capillo hinc de curru deripit? Imperium tuum demutat atque dictum Apollinis.

SE. Heu hercle morbum acrem ac durum! Di vostram fidem!

Vel hic qui insanit, quam valuit paulo prius! 120

Ei derepente tantus morbus incidit.

Ibo, atque arcessam medicum jam, quantum potest.

hunc leonem Gætulum, male olentem, edentulum. Jam invasi in currum: jam accipio habenas: jam stimulus est in manu; agite equi, date operam ut sonitus ungularum appareant cursu celeri: date operam ut flexus pedum sit velox. SE. Mihinc minaris me proterere equis junctis? ME. Ecce, Apollo, mihi mandas rursus irruere in eum qui astat, atque interficere. Sed quis est hic, qui me eripit hinc de curru capillis? Permutat tuum mandatum, atque edictum Apollinis. SE. Heu morbum gravem ac vehementem! Dii, testor vestram fidem: etiam hic, qui jam demens est, quam sanus erat paulo prius! Ei accidit tantus morbus subito: ibo et vocabo medicum quam citissime potero.

~~~~~

ferocis.—111 C. et C. 2. *leonem etulum*; unde Gulielm. conj. *l. vetulum*. Mox B. 1. C. et C. 2. *edentius*.—112 *Jam ascendo currum* B. 1. *in manust* B. 1. C. et C. 2. *in manum est* al. ap. Pareum.—113 Pl. *apparent*.—114 B. 1. *facitote inflexa*; C. *inflexu sunt*; Dec. *inflexu sint*; al. *inflexa assit*.—115 *Mihin' tu Parei* C. *manare* Pl. *manere* B. 1.—116 Gronov. *Jubes me face*. B. 1. *facere impetum meum*.—118 B. 1. *atque edictum*. C. 2. *Apollonis*—119 B. 1. *acrem atque durum*. C. 2. *fide*.—121 *Et de repente* B. 1. *Ecce de repente* al.—122 *Eibo* C. 2.

NOTÆ

111 *Leonem Gætulum*] In Gætulia Africae regione nascuntur leones aliis immaniores.

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

MENÆCHMUS Sosicles, SENEX.

ME. JAMNE isti abierunt, quæso, ex conspectu meo,
Qui me vi cogunt, ut validus insaniam?

Quid cesso abire ad navem, dum salvo licet?

Vosque omnes quæso, si senex revererit,

Ne me indicetis, qua platea hinc aufugerim. 5

SE. Lumbi sedendo, oculi spectando dolent,

Manendo medicum, dum se ex opere recipiat.

Odiosus tandem vix ab ægrotis venit.

Ait se obligasse crus fractum Æsculapio,

Apollini autem brachium: nunc cogito, 10

Utrum me dicam ducere medicum, an fabrum.

Atque eccum incedit, movet formicinum gradum.

ME. *Qui me vi adigunt, ut ex sano fiam insanus, excesseruntne jam, amabo, e meo conspectu? Quid cunctor proficisci ad navem, dum conceditur incolumi? Tum vos oro universos, ut si senex redeat, ne doceatis qua via me proripuerim hinc.* SE. *Lumbi defessi sunt sedendo, oculi aspiciendo, expectando medicum usque eo dum revertatur ex operatione medica. Denique vix homo odiosus repetit domum ab ægrotis: narrat se colligasse crus fractum Æsculapio, Apollini autem brachium: porro meditor quem ego affirmavero eum esse, medicumne, an, fabrum. Sed ecce ingreditur, promovet gressum instar formicarum.*

////////

1 *Jamne isti abiire* B. 1.—5 *Ni me* Pll.—6 Pll. *oculi expectando*; al. *oculique spectando*; al. *oculi hinc spectando*.—9 B. 1. *crus factum*.

NOTÆ

2 *Validus insaniam*] Insanus a sano. 'Sanus' significat qui non ægrotat; sed quoniam morborum omnium est maxime metuendus morbus animi, idcirco dicitur 'insanus,' qui amens est. Item 'valere' accipitur de sanitate et corporis et animi; hic de animi tantum.

7 *Ex opere*] 'Opus medicum,' la pratique d'un médecin. Seneca: 'Gravissima est infantia medici opus quærere.' 'Opus quærere,' chercher de la pratique.

9 *Obligasse crus*] Irridet medicorum illorum arrogantiam, qui quo fidem inveniant apud ceteros, fabu-

lantur se notissimas personas tantum non mortuas suscitasse. Hic crus Æsculapio, brachium Apollini restituit, ipsis medicorum numinibus.

11 *Medicum, an fabrum*] Satirico magis quam comico sale medicos defricat Plautus, quando fingit dubitare se in persona senis, utrum de statu Apollinis et Æsculapii verba faciat, an de ipsis numinibus: si de numinibus, est insignis medicus; si de statu, est faber.

12 *Formicinum gradum*] Quia formicæ celeriter sese movent, sed parum sese promovent.

ACTUS QUINTI SCENA QUARTA.

MEDICUS, SENEX.

ME. Quid esset illi morbi, dixeras? narra, senex.

Num larvatus, aut cerritus? fac sciam.

Num cum veterinus, aut aqua intercus tenet?

SE. Quin ea te causa duco, ut id dicas mihi,

Atque illum ut sanum facias. ME. perfacile id quidem
est. 5

Sanum futurum, mea ego id promitto fide.

SE. Magna cum cura ego illum curari volo.

ME. Quin suspirabo plus sexcenties in die:

Ita ego illum cum cura magna curabo tibi.

ME. *Locutus fueras quo morbo teneretur? Eloquere jam, senex. Num larvis, aut irata Cerere vexatus? Aperi, utrum lethargia an hydropisi laboret.* SE. *Quin voco te idcirco, ut me doceas id, atque ut illum sanes.* ME. *Id profecto est facillimum.* Ego tibi polliceor mea fide cum sanum futurum. SE. *Volo ei remedia adhiberi cum magna cura.* ME. *Quin suspiria ducam plus sexcenties in die: ita il-*

1 *Quid esset morbi* edd. quædam vett. *illi tamen extat in codd. C. C. 2. et B. 1.—6 C. mea ego id; C. 2. mea aco id; al. mea aque id.—8 B. 1. sexcen-*

NOTÆ

2 *Larvatus*] ‘Larva’ alaribus. Festus: ‘Larvati sunt furiosi, et mente moti, quasi larvis et spectris exterri- ti.’ S. Augustinus: ‘Larvæ dicuntur animæ hominum depravatæ, et in malis vitæ meritis maculosæ, quæ a corpore separatæ, terculamento sunt mortalibus.’

Cerritus] *Cerritus* immisso a Cerere irata furore teneri credebatur; ut a Baccho bacchantes, a Nymphis lymphati.

3 *Veterinus*] A vetustate morbus dictus: quia eos qui eo tenentur, fere pigros somnolentosque cernimus, ut solent esse, qui sunt exacta ætate. Morbus ille nascitur ex humoribus frigidis, qui cerebrum occupant, a quibus ineluctabilis dormiendi neces-

sitas. Idem ferme morbus, qui lethargia dicitur; qui morbus inde nomen habet, quod rerum omnium oblivionem inducat.

Aqua intercus] ‘Hydropisis’ dicitur, quod qui eo laborant morbo, inexplabili siti teneantur.

8 *Suspirabo plus sexcenties*] Hic posita satis ingenium notat medicorum, qui in nostris malis jocantur, et in periculis alienis rident. De ‘curatione’ ad recuperandam sanitatem dicit senex; medicus detorquet ‘curæ’ verbum alio, ad curam quæ nos alicujus rei remordet. Cum identidem aliquid memoria repetimus, *sexcenties* exprimimus, vernacule *mille fois*, numero finito utrimque pro infinito.

SE. Atque eccum ipsum hominem. ME. observemus,
quam rem agat. 10

lum curabo cum magna cura. SE. Atque adest ipse ægrotus. ME. Videamus quid faciat.

tum dies; C. 2. plus sesentia in die; al. plus sexcentos in dies.—10 C. 2. opservamus.

ACTUS QUINTI SCENA QUINTA.

MENÆCHMUS surreptus, SENEX, MEDICUS.

ME. EDEPOL næ hic dies pervorsus atque advorsus mihi
obtigit:

Quæ me clam ratus sum facere, ea omnia fecit palam

Parasitus, qui me complevit flagitii et formidinis:

Meus Ulysses, suo qui regi tantum concivit mali.

Quem ego hominem, si quidem vivo, vita devolvam sua. 5

Sed ego stultus sum, qui illius esse dico, quæ mea sit.

Meo cibo et sumtu educatus est: anima privabo virum.

Condigne autem hæc meretrix fecit, ut mos est meretricius.

Quia rogo pallam, ut referatur rursum ad uxorem meam,

Mihi se ait dedisse: heu edepol, næ ego homo vivo mi-
ser! 10

ME. Per ædem Pollucis hic dies mihi illuxit infaustus et contrarius. Nam parasitus patefecit ea omnia quæ arbitrabar me fecisse occulte, hic in me conflavit infamiam et metum. Meus Ulysses fuit, qui inflxit tantum detrimenti suo Agamemnoni. Eum spoliabo sua vita, si vivam. Sed ego sum amens, qui dico esse illius vitam, quæ est mea. Pastus est meis escis, et re mea: eripiam vitam homini. Hæc vero meretrix fecit rem dignam se, ut est consuetudo meretricum: quoniam obsecro ut reddatur palla meæ uxori, dicit se mihi reddidisse. Heu per ædem

3 Pll. complebit.—4 C. et C. 2. Ulixes.—5 B. 1. vitam salvam, et a m. sec. solvam; C. C. 2. Excerpta Pall. evolvam; Pass. etiam solvam.—6 Pro sit, quod servant Pll. et B. 1. est legitur in quibusdam edd.—7 Meo cibo C. a m. pr. eductus est edd. quædam vett.—8 C. ut mos est meretricibus.—9 Pll. palla.

NOTÆ

4 *Meus Ulysses*] Ille qui mihi erat Agamemnoni, prodidit me, et mea dux ad omnia obeunda, ut Ulysses consilia apud uxorem.

SE. Audin' quæ loquitur? MED. se miserum prædicat.

SE. adeas velim. [chium?

MED. Salvos sis, Menæchme: quæso, cur apertas brachia
Non tu scis, quantum isti morbo nunc tuo facias mali.

ME. Quin tu te suspendis? MED. ecquid sentis? ME.
quidni sentiam?

MED. Non potest hæc res hellebori jugere obtinerier. 15
Sed quid ais, Menæchme? ME. quid vis? MED. dic
mihi hoc, quod te rogo. [crucem?

Album, an atrum vinum potas? ME. quin tu is in malam

SE. Jam hercle occęptat insanire primum. ME. quin tu
me interrogas, [teum?

Purpureum panem, an puniceum soleam ego esse, an lu-
Soleamne esse avis squamosas, piscis pennatos? SE.
papæ! 20

Audin' tu, ut deliramenta loquitur? quid cessas dare
Potionis aliquid, priusquam percipit insania? [fabula.

MED. Mane modo: etiam percontabor. SE. alia occidis

*Pollucis, ego sum infelix! SE. Audisne quæ dicit? MED. Dicit se esse infeli-
cem. SE. Rogo ut accedas ad eum. MED. Sis saluus, Menæchme; amabo, quare
explicas lacertos? Tu non intelligis quantum inde tuus morbus ingravescat. ME.
Quin tu abis in malam crucem? MED. Sentisne aliquid? ME. Quare non senti-
rem? MED. Hæc res non potest sanari jugere hellebori: sed quid dicis, Menæch-
me? ME. Quid vis? MED. Eloquere mihi id quod a te peto. Potasne vinum
album, vel atrum? ME. Quin tu is in malam crucem? SE. Per Herculem incipit
jam nunc primum desipere. ME. Quin me interrogas tu, egone suerim edere pa-
nem purpureum, an puniceum, an luteum? Assuescamne manducare aves squamo-
sas, et pisces pennatos? SE. Papæ! audisne tu, ut profert deliria? Quare mora-
ris propinare aliquid medicamentum, antequam recordia occupet? MED. Sile modo;
interrogabo adhuc. SE. Interimis hominem alio sermone. MED. Dic mihi, oculi*

—11 C. sed miserum.—12 Saluus sis B. 1.—13 B. 1. nunc tute facias. Pro
mali, al. ap. Pareum malo.—15 B. 1. hellebori ungere; C. et C. 2. ellebori jun-
gere.—16 C. quod rogo.—18 B. 1. C. et C. 2. occępta. Mox, me deest in qui-
busdam edd.—20 B. 1. avis scamosas; C. avisquamossas; C. 2. avisquamosas.—
21 Auditū Plī.—22 B. 1. insania. MED. Faciam.—23 Mane vero etiam B. 1.

NOTÆ

12 *Cur apertas brachium*] Cur pan-
dicularis. Apertis enim, solutis, et
patentibus brachiis pandiculamur.

15 *Hellebori*] Est herba salutaris
amentibus. Quando jugere hellebo-
ri toto amentiam Menæchmi curari
non posse dicit medicus, est hyper-

bole. Horatius: 'Danda est helle-
bori multo pars maxima avaris; Ne-
scio an Anticyram ratio illis destinet
omnem.' Anticyra enim insula fini-
tima Cætæ monti, helleboro ferax.

17 *Atrum vinum*] Opponitur albo;
du vin clairc.

MED. Dic mihi hoc: solent tibi unquam oculi duri fieri?

ME. Quid? tu me locustam censes esse, homo ignavis-
sume? 25

MED. Dic mihi: en unquam tibi intestina crepant, quod
sentias? [crepant.

ME. Ubi satur sum, nulla crepitant: quando esurio, tum

MED. Hoc quidem edepol haud pro insano verbum re-
spondit mihi.

Perdormiscin' usque ad lucem? facilen' tu dormis cubans?

ME. Perdormisco, si resolvi argentum, quoi debeo. 30

Qui te Juppiter Dique omnes, percontator, perduint!

MED. Nunc homo insanire oceptat: de illis verbis cave
tibi. [dudum fuit:

SE. Immo modestior nunc quidem est de verbis, præut
Nam dudum uxorem suam esse aiebat rabiosam canem.

ME. Quid ego dixi? SE. insanis, inquam. ME. egone?

SE. tu istic, qui mihi 35

solitine sunt indurescere? ME. Quid tu existimas me esse locustam, homo inanissime? MED. Dic mihi, aliquando viscera tibi crepitant, quod oleas? ME. Quando sum satur, crepant nullomodo; quando esurio, tum crepitant. MED. Certe non mihi reponit hoc verbum ut insanus. Tene tenet somnus usque ad lucem? Somnum capis facile statim atque cubuisti? ME. Capió facile, si pependi pecuniam ei cui debeo. Quin te Jupiter omnesque Dii perdant, percontator. MED. Homo incipit nunc furere. Cave tibi propter illa verba. SE. Immo sane est moderatior nunc in verbis, quam fuit hactenus; nam dicebat modo suam conjugem esse canem rabie percitam. ME. Quid ego dixi? SE. Desipis, inquam. ME. Egone? SE.

~~~~~
alia occidis fabulam C. a m. pr. et occipis a m. sec. aliam occipisse fabulam al. vel, occipito; vel, occipius; al. occidis fabulans. Voc. fabula deest in B. 1.—24 Dic mihi hoc etiam Parei 3. contra codd.—25 Pll. locustam; C. a m. sec. lacustam.—26 Dic mihi hoc unquam B. 1. Dic mihi hic unquam C. et C. 2. intestina tibi B. 1. crepitant al. ex codd.—27 B. 1. tunc crepant.—29 B. 1. facilin. C. et C. 2. B. 1. dormis curans; al. cubans; al. cubans.—30 Obdormisco s. r. a. curi debeo al. ap. Pareum.—31 Quin te B. 1. Qui te Pll.—32 Edd. quædam vet. inceptat; codd. vero oceptat.—33 Immo deest in B. 1. Immonestor C. Immonester C. 2. prout d. fuit B. 1.

NOTÆ

23 *Alia occidis fabula*] Exprobratur hic medicis garrulitas, qui verba, immo fabulas dant pro medicamentis.

24 *Oculi duri*] Iis qui bile abundant, aspera esse solet et prædura cutis. Itaque medicus ut imponat seni, dicit Menæchmum oculos ha-

bere duos, quia pars hæc non attingitur, atque adeo ejus mendacium deprehendi non potest.

25 *Locustam censes esse*] Locustarum, et animalium ceterorum, quæ carent palpebris, duri sunt oculi.

27 *Ubi satur sum, nulla crepitant*] Id est, non crepant intestina: videlicet

Etiam me junctis quadrigis minitatu's prosternere.

Egomet hæc te vidi facere, egomet hæc te arguo.

ME. At ego te sacram coronam surripuisse scio Jovis,

Et ob eam rem in carcerem ted esse compactum scio ;

Et postquam es emissus, cæsum virgis sub furca scio. 40

Tum patrem occidisse, et matrem vendidisse, etiam scio.

Satin' hæc pro sano maledicta maledictis respondeo ?

SE. Obsecro hercle, medice, propere, quicquid facturus,
face. [tumum ?

Non vides hominem insanire ? MED. scin' quid facias op-

Ad me face uti deferatur. SE. itan' censes? **MED.** quippe
ni? 45

Ibi meo arbitrato potero curare hominem. SE. age, ut
lubet.

MED. Helleborum potabis faxy aliquos viginti dies.

ME. At ego te pendentem fodiam stimulis triginta dies.

MED. I, arcesse homines, qui illunc ad me deferant. **SE.**
quot sunt satis?

MED. Proinde, ut insanire video, quatuor : nihilo minus. 50

Tu qui mihi minatus es me pessumdare quadrigis junctis. Egomet te vidi facere hæc, egomet hæc reprehendo in te. ME. At ego scio te suffuratum esse coronam sacram Jovis, et propterea scio te esse coniectum in vincula ; et postquam es dimissus, scio te exceptum virgis sub furca. Tum confodisse patrem scio etiam et vendidisse matrem. Remetiorne satis, ut sanus, convitiis convitiis ? SE. Oro te, medice, fac eceleriter quicquid facturus es. Non animadvertis hominem furere ? MED. Scisne quid facere necesse sit ? Fac ut ad me deferatur. SE. Itane existimas ? MED. Quidni ? Potero curare hominem ibi meo arbitrio. SE. Age sic ut placet. MED. Efficiam ut bibas helleborum per viginti dies. ME. At ego te confodiam stimulis pendentem triginta dies. MED. Jube venire homines, qui illum comportent apud me. SE. Quot erunt satis ? MED. Quantum animadverto eum insa-

////////

—35 C. istuc, absque tu.—36 B. 1. minitatus est.—37 Egomet ecce vidi f. c. ecce B. 1. Egomet hæcce Parei 3.—38 Verbum scio deest in B. 1. lo Jovis C. 2.—39 B. 1. te esse.—40 C. suffurca ; C. 2. sufurca.—42 Satin' hoc pro sano ? maledicta, &c. Acidal.—43 Pro medice, Pl. habent maledice. B. 1. quicquid sis facturus.—44 C. C. 2. et Parei 3. optimum'st.—45 C. ut deferatur ; C. 2. ut id eferatur ; B. 1. uti efferetur. Mox, idem codex, quid ni.—47 Hellesborum C. 2. Hellesforum C. aliquot Scal. aliquot hos al. ap. Pareum. Hic et sequens vs. transponuntur in codd. B. 1. C. et C. 2.—49 Arcesse B. 1. C. 2. Larcesse C. qui illum B. 1.—50 B. 1. videor.—51

NOTÆ

quando vacua sunt, admittunt auram au pied de la potence.
et flatum. 47 Aliquos viginti dies] Id est, cir-

40 Cæsum virgis sub furca] Fouetter

Delph. et Var. Clas.

Plant.

3 O

SE. Jam hic erunt: asserva tu isthunc, medice. MED. immo ego ibo domum,

Ut parentur, quibus paratis opus est: tu servos jube
Hunc ad me ferant. SE. jam ego illic faxo erit. MED.
abeo. SE. vale. [Juppiter,

ME. Abiit socerus: abiit Medicus: nunc solus sum: pro
Quid illuc est, quod me hic homines insanire prædicant! 55
Nam equidem postquam gnatus sum, nunquam ægrotavi
unum diem.

Neque ego insanio, neque pugnās, neque ego lites cœpio.
Salvus salvos alios video: novi homines, alloquor.

An qui perperam insanire me aiunt, ipsi insaniunt?

Quid ego nunc faciam? domum ire cupio: at uxor non
sinit. 60

Huc autem nemo intromittit: nimis proventum est nequiter.
Hic ergo usque ad noctem: saltem, credo, intromittar do-
mum.

nire, quatuor; nihilo pauciores. SE. Erunt modo hic. Per ædem Pollucis custodi tu istum, medice. MED. Immo, ego ibo domum, ut comparentur ea quibus opus est. Tu manda servis, ut ad me hunc exportent. SE. Ego faciam modo ut sit illic. MED. Abeo. SE. Vale. ME. Socer abiit, medicus abiit, sum solus nunc: pro Jupiter! quid est illud, quod homines aiunt hic me desipere? Nam equidem ex quo sum editus in lucem, nunquam ægrotavi uno die. Neque ego desipio, neque ego morbo contentiones, neque lites; video sanus alios sanos: novi homines, alloquor. An ipsi desipiunt, qui arbitrantur falso me desipere? Quid faciam ego nunc? proficiscor domum; at uxor non patietur ingredi. Huc autem apud Erotium nemo admittit; res cesserunt male; igitur ero hic usque ad noctem: existimo saltem me admittendum domum.

Pronomen ego deest in B. 1.—52 Idem codex, opust. Mox, Pll. tuos servos.—53 Pro ferant, quod habent codd. Pll. deferant legitur in edd. quibusdam vet. ego deest in C. et C. 2.—54 Abiit socrus al. ap. Pareum.—55 Al. ap. Pareum, *med hinc homines*; B. 1. *me hi homines*.—56 Hic vs. deest in C. 2. et B. 1. postponitur vero sequenti in Parei 3.—57 Pronomen ego deest in al. ap. Pareum. *lites cupio* Pll.—59 An illi C. et C. 2. *me volunt* B. 1.—60 Particula at deest in B. 1.—61 Al. *intromittit nemo*.—62 Hic ego B. 1. Hic ero Parei 3. Hic ergo usque Pll.

ACTUS QUINTI SCENA SEXTA.

MESSENIUS.

SPECTAMEN bono servo, id est, qui rem herilem

MES. Hoc agnoscitur bonus servus, si curam gerat fortunarum sui heri, spectet,

Procurat, videt, collocat, cogitatque,
 Ut absente hero, rem heri diligenter
 Tutetur, quam si ipse assit, aut rectius.
 Tergum quam gulam, crura quam ventrem oportet 5
 Potiora esse, quoi cor modeste situm est.
 Recordetur id, qui nihili sunt, quid iis pretii
 Detur ab suis heris, ignavis, improbis
 Viris; verbera, compedes, molæ, magna
 Lassitudo, fames, frigus durum: 10
 Hæc pretia sunt ignaviæ.
 Id ego male malum metuo; propterea bonum
 Esse certum est, potius quam malum: nam magis multo
 Patior facilius verba: verbera ego odi.
 Nimioque edo libentius molitum, quam 15
 Molitum præhibeo: propterea heri imperium
 Exequor bene, et sedate servio;
 Atque id mihi prodest: alii, sese ita ut in rem
 Esse ducunt, sint: ego ita ero, ut me esse oportet:
 Metum ut mihi adhibeam, culpam abstineam: 20
 Hero ut omnibus in locis sim præsto.

disponat, et sibi proponat, ut tueatur diligentius rem heri, absente hero, quam si ille adsit, aut etiam diligentius. Decet, cui est cor bene collocatum, crura esse potiora quam ventrem, tergum quam gulam. Reputet id, quid mercedis accipiant ab suis heris servi, qui sunt nihili, socordes, nequam; verbera, compedes, molæ, magna lassitudo, fames, frigus acre. Hæc sunt præmia desidie. Ego timeo valde has parvas: propterea volo esse bonus potius, quam nequam; nam perfero facile verba: odi verbera. Et manduco magis ultro quæ molita sunt ab aliis, quam præbeo edenda quæ molita sunt a me: idcirco impleo bene mandata heri, et servio modeste; et id mihi prodest: alii sint sicut ducunt sibi esse commodum; ego ero sicut decet me esse, ut maneam in metu, declinem a culpa: ut adsim hero in cunctis locis. Servi,

6 B. 1. cui cor.—7 Idem codex quid his.—9 Pro Viris, quod servant codd. B. 1. C. et C. 2. Servis habent al. ap. Pareum.—12 Ideo ego B. 1.—15 Pl. libentius.—16 Molitum perhibeo B. 1. M. præbeo al. ap. Pareum.—17 Exsecor C. servo id B. 1. C. et C. 2. et sedulo servio al. ap. Pareum.—18 B. 1. aliis esse ita; C. et C. 2. alii esse ita.—19 Esse dicunt sin ego ero B. 1.—20 Metum id mihi B. 1. Metum idem adhibeam Pl. Metum comitem mihi al. ap. Pareum. Mox, B. 1. et C. a m. sec. culpa.—21 Heroque ut Parei 3. siem edd. quædam

NOTÆ

6 Quoi cor modeste situm] Un homme
qui a le cœur bien placé.

13 Magis facilius] Magis facile
Hellemismus.

Servi, qui culpa carent, et metuunt; ii
 Solent esse heris utiles: nam illi, qui nihil
 Metuunt, postquam malum promeritum est, metuunt.
 Metuam haud multum: prope est, quando 25
 Herus, quod strenue faciam, pretium exsolvet.
 Eo exemplo servio, tergi ut in rem esse arbitror.
 Postquam in tabernam vasa et servos collocavi, ut jus-
 serat, [sciat;
 Ita venio advorsum: nunc fores pultabo, adesse ut me
 Neque utrum ex hoc saltu damni salvom scio eliciam
 foras. 30
 Sed metuo, ne sero veniam, depugnato prælio.

qui vacant crimine, et verentur; ii solent esse conducibiles heris; nam illi qui nihil timent, timent postquam meruerunt panam. Haud multum metuam: tempus adest quo herus pendet præmium eorum quæ gesserim recte: servio eo modo, quo arbitror esse consultum meo tergo. Postquam reposui vasa, et servos in taberna, ut jusserrat, ecce venio obviam; nunc pulsabo fores, ut intelligat me adesse; nescio utrum educam foras herum incolumem ex hoc periculoso loco; sed vereor ne sero veniam, re gesta.

////////

vett.—22 C. qui cum culpant et metuo; et a m. sec. qui culpa carent metuunt solent. Mox, ii deest in B. 1.—23. 24 Hæc verba, nam illi, q. n. M. p. m. p. e. metuunt, desunt hic in B. 1. et inseruntur post vs. 30. promeritumque ei metuunt Pll.—25 Metuam ego haud multum quidem Parei 3. contra codd. Metum aut multum prope es Pll.—26 Ceruso faciam, omissis Herus quod strenue, B. 1. et Pll. exsolvet mihi Parei 3.—27 Ego B. 1. Ego hoc Parei 3. terge ut B. 1. rem meo esse Parei 3.—30 Neque ut cum edd. quædam vett. saltem damo alium eluo amphora B. 1. ute duo an fora Pll. ut educam foras Pareus; ex hoc saltem damno alium eluo an fora al. ap. Pareum; ex hoc saltem Epidamno alvum eluam amphora al. ibid. Alii hunc versum postponunt sequenti. Vide supra ad vss. 23. 24.

NOTÆ

30 *Ex hoc saltu damni*] *De ce mauvais pas.* Quanquam hoc loco, de hoc saltu, intelligendum videatur de sylva densa confertis arboribus, a quibus sese extricare difficile sit. Deinde 31 *Depugnato prælio*] Proverbium, 'post bellum suppetiæ,' de iis qui sero auxilium ferunt: après la mort le médecin.

ACTUS QUINTI SCENA SEPTIMA.

SENEX, MENÆCHMUS surreptus, LORARII, MESSenio,
SERVUS ALIUS.

SE. PER ego vobis Deos atque homines dico, ut imperium
meum

Sapienter habeatis curæ, quæ imperavi atque impero,
Facite illic homo jam in medicinam ablatus sublimis siet,
Nisi quidem vos vostra crura aut latera nihili penditis.

Cave quisquam, quod illic minitetur, vestrum floccifecit. 5

Quid statis? quid dubitatis? jam sublimem raptum oportuit. [occidi!

Ego ibo ad medicum: præsto ero illic, cum venietis. ME.
Quid hoc est negotii? quid illic homines ad me currunt,
obsecro?

Quid vultis vos? quid quæritatis? quid me circum sistitis?
Quo rapitis me? quo fertis me? perii! obsecro vestram
fidem: 10

Epidamnienses subvenite cives: quin me mittitis?

MES. Pro Di immortales, obsecro, quid ego oculis aspicio
meis?

SE. Vobis mando per Deos et homines, ut curetis diligenter quæ imperavi: effice ut auferatur statim ille homo sublimis in officinam medici, ut vobis mandavi et mando, nisi vos parvi penditis vestra crura et latera. Videte ne quis vestrum moveatur illius minis. Quid statis? quid hæretis? jam oportuit fuisse raptum sublimem. Ego proficiscor ad medicum: adero illic, quando veneritis. ME. Perii! Quid est hoc rei? Quare illi homines convolant ad me, amabo? Quid vultis vos? Quid quæritis? Quare me circum sistitis? Quo me rapitis? Quo me asportatis? Interii! Obsecro vestram fidem, cives Epidamnenses! forte auxilium: quin me dimittitis? MES. Pro Di immortales, amabo, quid ego video meis oculis? Nescio

//////////

2 B. 1. habeatis: utque imperavi.—3 Particula jam deest in edd. quibusdam vet. sublimem C. et C. 2. sublimen B. 1.—4 C. nihil.—6 C. et C. 2. sublimen.—7 Pl. et Parei 3. ero illi.—9 C. et C. 2. circum sistitis; C. supra lin. circumsta-

NOTÆ

3 In medicinam] Id est, in scholas aut in officinas medicinæ. Porro moris erat apud veteres, ut ægroti vulgares deferrentur ad medicos, apud quos erant cubicula in quibus de-

cumbabant, ut commodius curarentur; ut nunc sunt nostra nosodochia.

Sublimis] Terram pedibus minime tangens.

Herum meum indignissime nescio qui sublimem ferunt.

ME. Ecquis suppetias mihi audet afferre? MES. ego, here, audacissime.

O facinus indignum et malum, Epidamni cives herum 15
Meum hic in pacato oppido

Luci deripier in via, qui liber ad vos venerit! [mihi,

Mittite istunc. ME. obsecro te, quisquis es, operam ut des
Neu sinas in me insignite fieri tantam injuriam.

MES. Immo et operam dabo, et defendam, et subvenibo
sedulo. 20

Nunquam te patiar perire: me perire est æquius.

Eripe oculum isti, ab humero qui te tenet, here, te obsecro.

Hisce ego jam sementem in ore faciam, pugnosque ob-
seram.

Maxumo hodie malo, hercle, vostro istunc fertis: mittite.

ME. Teneo ego huic oculum. MES. face, ut oculi locus
in capite appareat. 25

Vos scelesti, vos rapaces, vos prædones. Lo. periiimus!

Obsecro hercle. MES. mittite ergo. ME. quid me vobis
tactio est? [crucem.

Pecte pugnīs. MES. agite, abite, fugite hinc in malam

qui auferunt indignissime meum herum sublimem. ME. Ecquis mihi opituletur? MES. Ego, here, constantissime. O facinus improbum et scelestum! Cives Epidamni meum herum, qui venerit ad vos liber, sic rapti hic, coram, in via publica, in pacata urbe! sinite istum abire. ME. Te obsecro, quisquis es, fer mihi opem, neu patere in me committi publice tantam contumeliam. MES. Immo et opem feram et propugnabo, et succurram strenue: non sinam te vexari: est justius me interire: evelle illi oculum, here, te precor, qui te tenet ab humero. Ego efficiam jam sementem in ore horum, pugnosque inseram. Per Herculem fertis istum hodie in vestrum exitium: dimittite. ME. Ego habeo in manu hujus oculum. MES. Fac ut locus oculi pateat in vultu. Vos scelesti, vos latrones. Lo. Occidimus; obsecro per Herculem! MES. Laxate ergo. ME. Quare mihi injecistis manus? Depecte pugnīs. MES. Agite, abite, fugite hinc in malam pestem. Hem tibi rit

~~~~~

tis.—13 B. 1. C. et C. 2. sublimem.—14 B. 1. audet ferre. Mox, pro audacissime, quod exhibent codd. Pl. et B. 1. atque audeas dant edd. quædam vet.—16 Gronov. hic in peccato.—17 Luci derapier C. a m. sec.—18 Mittitis. ME. Nunc obsecro B. 1. Mitti sth Pl. Mittit istis C. a m. pr. Mittitis hunc C. 2. mihi ut des B. 1. τὸ es deest in C.—20 C. a m. sec. subveniebo.—21 B. 1. te patiar perire me deris te cujus.—26 C. C. 2. B. 1. perimus.—27 B. 1. me voltis

NOTÆ

·22 *Ab humero qui te tenet*] *Qui vous tient au collet.*

Hem tibi etiam, quia postremus cedis, hoc præmii feres.

Nimis autem bene ora commentavi, atque ex mea sententia. 30

Edepol, here, næ tibi suppetias tempore adveni modo!

ME. At tibi Di semper, adolescens, quisquis es, faciant bene. [viverem.

Nam absque ted esset, hodie nunquam ad solem occasum

MES. Ergo edepol, si recte facias, here, me mittas manu.

ME. Liberem ego te? MES. verum, quandoquidem, here, te servavi. ME. quid est? 35

Adolescens, erras. MES. quid, erro? ME. per Jovem adjuro patrem, [mentior.

Me herum tuum non esse. MES. non taces? ME. non Nec meus servos unquam tale fecit, quale tu mihi.

MES. Sic sine igitur, si tuum negas me esse, abire liberum.

ME. Mea quidem hercle causa liber esto, atque ito quo voles. 40

MES. Nempe jubes? ME. jubeo hercle, si quid imperii est in te mihi.

etiam hic ictus in præmium, quia recedis postremus: accuravi autem egregie os, et ad meam libidinem: per ædem Pollucis, here, adveni tempestive ad opitulandum. ME. *At Dii tibi faciant semper bene, adolescens, quisquis es: nam sine te non produxissem hodie vitam ad occasum solis.* MES. *Ergo per ædem Pollucis, si facias strenue, here, me donabis libertate.* ME. *Ego te donarem libertate?* MES. *Donabis; quandoquidem te defendi, here.* ME. *Quid est, adolescens? falleris.* MES. *Quid fallor?* ME. *Adjuro per Jovem patrem, quod non sum tuus herus.* MES. *Non siles?* ME. *Non mentior. Nec unquam meus servus exhibuit mihi officium, quale tu mihi exhibuisti.* MES. *Sine igitur me abire liberum, si diffiteris me esse tuum servum.* ME. *Per Herculem esto liber, quantum ad me attinet, et i quo libet.* MES. *Nempe mandas?* ME. *Mando per Herculem, si quid est mihi*

//////////

tactiosi.—28 *Plecte pugnīs* B. 1. *Pecte pugnīs* Pll. *habite, fugite* C.—29 *En tibi* Pll. *præmi* C. et C. 2.—30 *Nimis aut* C. et C. 2. *ora carminavi* al. ap. Pareum.—31 Pll. *temperi.*—32 *Et tibi Dii* B. 1. *At tibi Dii* Pll.—33 B. 1. *te essem; C. ted essem; C. 2. ted esset.* Mox, *solis occasum* C. a m. sec.—34 B. 1. C. et Parei 3. *me emittas.*—35 *Libertem* Pll. *Liberum* C. a m. sec. *vere* Pll. a m. sec.—38 C. *nunquam.*—39 B. 1. *si sic negas.*—40 Hic et septem seqq. versus hoc loco desunt in B. 1. C. et C. 2. Vide infra ad vs. 53.—41 B. 1. *imperii*

NOTÆ

30 *Ora commentavi*] Metaphora a statuariis et pictoribus, qui sedulam operam ponunt in accuranda aliqua imaginis parte, puta oris. Alii legunt *carminavi*, quod respondet et

huic versui 28. '*Pecte pugnīs.*'

36 *Adolescens, erras*] Nimirum Mesenio, Menarchi Sosiclis servus, surreptum pro eo sumit.

MES. Salve, mi patrone. SERV. ALIUS. cum tu liber es, Messenio,

Gaudeo. MES. credo hercle vobis: sed, patrone, te obsecro,

Ne minus imperes mihi, quam cum tuus servos fui. 44

Apud te habitabo, et quando ibis, una tecum ibo domum.

ME. Minime. MES. nunc ibo in tabernam: vasa et argentum tibi

Referam: recte est obsignatum in vidulo marsupium

Cum viatico: id tibi jam huc afferam. ME. affer strenue.

MES. Salvom tibi item ut mihi dedisti, redhibebo: hic me mane.

ME. Nimia mira mihi quidem hodie exorta miris modis. 50

Alii me negant eum esse qui sum, atque excludunt foras.

Etiam hic servom esse se meum aiebat, quem ego emisi manu.

Is ait, se mihi allaturum cum argento marsupium:

Id si attulerit, dicam ut a me abeat liber quo volet:

Ne tum, quando suus factus sit, a me argentum petat. 55

Socer et medicus me insanire dicebant: quid sit, mira sunt.

Hæc nihilo mihi esse videntur secius, quam somnia.

auctoritatis in te. MES. Salve, mi patrone. SERV. ALIUS. Lætor, Messenio, quod tu es liber. MES. Per Herculem vobis credo; sed te obtestor, patrone, ne mihi præcipias minus, quam quando fui tuus servus: manebo apud te; et quando perges in ædes, pergam tecum. ME. Minime. MES. Nunc proficiscar in tabernam: ad te referam vasa et pecuniam: marsupium est recte communitum signis in vidulo cum viatico; tibi id afferam modo huc. ME. Affer strenue. MES. Tibi repræsentabo salvum, sicut mihi dedisti; expecta me hic. ME. Profecto mihi evenerunt hodie admodum mira, miris modis; alii negant me esse eum qui sum, et excludunt foras. Hic etiam dicebat se esse meum servum, quem ego asserui in libertatem. Is ait se mihi allaturum marsupium cum pecunia. Si id attulerit, dicam ut abeat a me liber, quo volet: ne tum, cum sit factus sanus, a me postulet pecuniam. Socer et medicus affirmabant me desipere: quicquid sit, mira sunt. Hæc

~~~~~

es.—46 Minime Pll. Mane me al. ap. Pareum.—48 B. 1. jam nunc afferam.—49 Pll. tibi ita; B. 1. item tibi. Pro redhibeo, quod habent B. 1. et C. 2. sed habeo legitur in C. reddibo al.—50 B. 1. exorta sunt.—51 Post hunc vs. inser. in B. 1. Vel ille qui se petere modo argentum modo qui servom se meum esse aiebat, &c.—52 B. 1. quem modo ego emisi manu.—53 Pronomen mihi deest in B. 1. Post hunc vs. inser. versus octo, 40—47 supra.—55 Nec dum C. et C. 2. Ne dum Parei 3. quando sanus factus sit Pll.—56 Pro dicebant, al. ap. Pareum aiebant. Mox, quicquid sit Diss.—57 Varro ex A. Gellio sectius; C. secus; C. 2. setius. Mox, somna C. insomnia al. ap. Pareum.

Nunc ibo intro ad hanc meretricem : quanquam succenset mihi,
Si possum exorare ut pallam reddat, quam referam domum.

mihî videntur non esse absimilia somniis : nunc ingrediâr ad hanc meretricem ; quamvis mihî irata est ; ut exorem, si possum, ut restituat pallam, quam referam domum.

ACTUS QUINTI SCENA OCTAVA.

MENÆCHMUS Sosicles, MESSENIO.

ME. MEN' hodie usquam convenisse te, audax, audes dicere, [quin modo

Postquam advorsum mihi imperavi, ut huc venires? MES.

Eripui, homines qui te ferebant sublimem quatuor,

Apud hasce ædeis : tu clamabas Deum fidem atque hominum omnium.

Quom ego accurro, teque eripio, vi pugnando, ingratiis. 5

Ob eam rem, quia te servavi, me amisisti liberum. [pote'st,

Quom argentum dixi me petere, et vasa ; tu, quantum Præcurristi obviam, ut quæ fecisti, infitias eas.

ME. Liberum ego te jussi abire? MES. certo. ME. quoi certissimum 'st, 9

ME. *Audesne affirmare te ad me venisse hodie usquam, tametsi mandavissem ut venires huc obviam mihi?* MES. *Quin modo te vindicari a quatuor hominibus, qui te efferebant sublimem apud hasce ædes. Tu appellabas fidem Deum atque omnium hominum ; quando ego adrolo, atque eripio vi decertando, invitis raptoribus. Idcirco, me donavisti libertate quia conservari ; quando dixi me ire quæsitum pecuniam et vasa. Tu properasti ante, quantum in te fuit, ut rescindas ea quæ fecisti.* ME. *Ego te donavi libertate?* MES. *Donavisti.* ME. *Cui certius est fieri potius*

1 Pronomen *te* deest in B. 1.—3 Eripui *te* homines quem ferebant al. ap. Pareum ; homineis al. ibid. sublimen C. et B. 1.—4 Apud hasce ædis B. 1. omnium deest in edd. quibusdam vett.—5 Quin ego B. 1. vi deest in C. 2. B. 1. et Parei 3. vel in pugnando C. 2. et Parei 3.—6 Gronov. qui te.—7 Pl. quantum potes.—8 Percurristi o. utque B. 1. Præcucurristi Pl. et Bi-

NOTÆ

3 Eripui, homines] Est oratio luxata, ad exprimendam admirationem Messenionis servi ; quæ oratio nisi punctis suis distinguatur, confusa erit. Quasi dicat, adeo verum est me ve-

nisse, ut te eriperim. Nimirum homines quatuor te ferebant. Ego accurro, &c.

5 Ingratiis] Invitis iis qui tenebant, ferebantque te sublimem.

Mepte potius fieri servom, quam te unquam emittam manu.
servum, quam unquam te libertate donem.

//////
 pont.—10 *Mente potius C. a m. pr. Meapte potius C. 2. Me a te potius B. 1.*

NOTÆ

10 *Mepte*] Meipsum.

ACTUS QUINTI SCENA NONA.

MENÆCHMUS surreptus, MESSENIO,

MENÆCHMUS Sosicles.

M. So. Si vultis per oculos jurare, nihilo hercle ea causa
 magis [sumæ.

Facietis, ut ego hodie abstulerim pallam et spinther, pes-
 MES. Pro Di immortales, quid ego video? M. So. quid
 vides? MES. speculum tuum.

M. So. Quid negotii est? MES. tua est imago: tam con-
 similis est, quam potest.

M. So. Pol profecto haud est dissimilis, meam cum for-
 mam noscito. 5

M. Su. O adolescens, salve, qui me servavisti, quisquis es.

ME. So. *Per Herculem si juraveritis per oculos, nihilo magis me convinctis idcirco me abstulisse hodie pallam et spinther, o pessimæ mulieres.* MES. *Pro Di immortales! quid ego conspicio?* ME. So. *Quid conspicias?* MES. *Tuum speculum.* ME. So. *Quid est hoc?* MES. *Est tua imago; tam similis est, quam potest.* ME. So. *Per Pollucem non est absimilis, si bene cognosco meam formam.* ME. Su. *O adolescens, salve, quisquis es, qui me servavisti.* MES. *Obsecro,*

//////
 4 ME. *tumst imago Pl.* *tam consilia est C. 2. tam consimil'st C.*—5 Parti-

NOTÆ

1 *Per oculos jurare*] Jurare solebant veteres per res carissimas. Oculi autem quam cari sint, vel ex eo statuere licet, quod quando aliquid est nobis carissimum, in oculis habere dicamus. Sic Tobias vocat filium, 'lumen oculorum suorum.' Solebant autem amantes jurare per oculos. Ovid. 'Perque suos illam nuper jurare recorder, Perque meos oculos.'

MES. Adolescens, quæso hercle loquere tuum mihi nomen,
ni piget. [velis.]

M. SU. Non edepol ita promeruisti de me, ut pigeat, quæ
Mihi est Menæchmus nomen. M. SO. immo edepol mihi.

M. SU. Siculus sum Syracusanus. M. SO. ea domus et
patria est mihi. 10

M. SU. Quid ego ex te audio? M. SO. hoc quod res est.

MES. novi equidem hunc, herus est meus.

Ego quidem hujus servos sum, sed me esse hujus credidi.

Ego hunc censebam esse te, huic etiam exhibui negotium.

Quæso ignoscas, si quid stulte dixi, atque imprudens tibi.

M. SO. Delirare mihi videre: non commeministi simul 15

Te hodie mecum exire e navi? MES. enimvero æquom
postulas.

Tu herus es: tu servom quære: salveto tu: tu vale.

Hunc ego esse aio Menæchmum. M. SU. at ego me.

M. SO. quæ hæc fabula est? [gnatum patre.]

Tu es Menæchmus? M. SU. me esse dico, Moscho pro-

M. SO. Tun' meo patre es prognatus? M. SU. immo
equidem, adolescens, meo. 20

Tuum tibi neque occupare, neque præripere postulo.

MES. Di immortales, spem insperatam date mihi, quam
suspisor.

adolescens, dic mihi tuum nomen, si placet. ME. SU. Per ædem Pollucis non ita de me meritis es, ut non placeant quæ roges: vocor Menæchmus. ME. SO. Immo per ædem Pollucis, ego sic vocor. ME. SU. Sum Siculus Syracusanus. ME. SO. Hæc est mea familia et patria. ME. SU. Quid ego audio ex te? ME. SO. Id quod res est. MES. Equidem novi hunc, est meus herus: ego quidem sum hujus servus, sed existimari me esse hujus servum: ego putabam te esse hunc, huic eo nomine molestus fui: condona, si excidit aliquod verbum stultum atque imprudens. ME. SO. Arbitror te delirare: non recordariste egressum esse hodie mecum e navi? MES. Sane quod petis est justum: tu es herus; tu quære servum: tu Sosicles salveto, tu vale surrepte: ego dico hunc esse Menæchmum. ME. SU. At ego dico me esse. ME. SO. Quæ est hæc fabula? Tu es Menæchmus! ME. SU. Dico me esse procreatum patre Moscho. ME. SO. Esne tu procreatus meo patre? ME. SU. Immo, adolescens, equidem sum procreatus meo patre: non contendo tibi adimere patrem, neque eripere. MES. Dii immortales, ostendite mihi id quod spero

~~~~~  
cula cum deest in B. 1. pro quo Pl. habent *quam*.—7 C. C. 2. et B. 1. *nisi piget*.—8 Non me edepol B. 1.—9 Parei 3. *immo id est*, contra codd.—11 B. 1. *novi novi*.—13 Pl. et B. 1. *te esse*.—15 Pl. *semul*.—16 B. 1. *ex navi*. Mox, enimvero deest in B. 1.—17 *Tu mihi Parei 3. tu ut tu B. 1. a m. pr. tu salveto, tu vale Pl. et Parei 3.*—18 Pl. *fabulast*; al. *est fabula*.—20 *Tun a meo Pl. Tunam meo B. 1. adolescens nec B. 1.*—21 B. 1. *nec occupare. Parei 3. neque*

Nam nisi me animus fallit, hi sunt gemini germani duo :  
 Nam et patrem et matrem commemorant pariter, qui fuerint sibi.

Sevocabo herum. Menæchme. ME. AMBO. quid vis ?

MES. non ambos volo. 25

Sed uter vestrum est advectus mecum navi ? M. SU. non ego. [concessi : quid est ?

M. SO. At ego. MES. te volo igitur : huc concede. M. SO.

MES. Illic homo aut sycophanta, aut geminus est frater tuus. [terum.

Nam ego hominem homini similiorem nunquam vidi al-  
 Neque aqua aquæ, neque lacte est lacti, crede mihi, us-  
 quam similis, 30

Quam hic tui est, tuque hujus : postea autem eandem patriam ac patrem

Memorat, melius est nos adire, atque hunc percontarier.

M. SO. Hercle quin tu me admonuisti recte ; et habeo gratiam.

Perge operam dare obsecro hercle ; liber esto, si invenis

Hunc meum fratrem esse. MES. spero. M. SO. et ego idem spero fore. 35

MES. Quid ais tu ? Menæchmum, opinor, te vocari dixeras. [in Sicilia

M. SU. Ita vero. MES. huic item Menæchmo nomen est :

*contra expectationem, sicut suspicor. Nam nisi mea opinio me fallit, ii sunt duo gemini germani ; nam commemorant ex æquo, qui fuerit et pater et mater. Scorsim vocabo herum ! Menæchme. ME. SO. et SU. Quid vis ? MES. Nolo alloqui ambos ; sed eum qui est advectus mecum navi. ME. SU. Non ego sum. ME. SO. At ego sum. MES. Tu igitur es, quem volo alloqui ; huc accede. ME. SO. Adsum, quid vis ? MES. Ille homo aut est impostor, aut est tuus frater geminus ; nunquam enim vidi hominem similiorem alteri ; neque aqua similior est aquæ, neque lac lacti, crede mihi, quam hic est similis tibi, et tu huic. Præterea dicit se habere eandem patriam ac patrem. Oportet eum convenire, atque interrogare. ME. SO. Per Herculem, tu recte mones, et bene de me mereris ; perge huic rei incumbere, te rogo : esto liber, si reperis hunc esse meum fratrem. MES. Spes est inveniendi. ME. SO. Est mihi eadem spes. MES. Quid dicis ? Credo te dixisse te appellari Menæchmum. ME. SU. Ita dixi. MES. Nuncupatur etiam hic Me-*

//////////

occupare patrem.—23 C. geminei.—24 Nam et patriam et patrem al. ap. Pa-  
 reum.—25 Sed vocabo B. 1. Sevocabo Pll. Evocabo edd. quædam vett.—26 Pa-  
 rei 3. vestrum'st huc, contra codd.—28 Sic homo C. et C. 2.—30 Nec aqua aquæ,  
 nec lacte lacti B. 1.—34 B. 1. si inventum.—35 Nunc fratrem meum esse spero

Te Syracusis natum esse dixisti; hic natus est ibi.

Moschum tibi patrem fuisse dixti: huic itidem fuit.

Nunc operam potestis ambo mihi dare, et vobis simul. 40

M. SU. Promeruisti, ut ne quid ores, quod velis, quin impetres.

Tanquam si emeris me argento, liber servibo tibi.

MES. Spes mihi est, vos inventuros fratres germanos duos Geminos, una matre natos, et patre uno, uno die.

M. SU. Mira memoras: utinam efficere, quod pollicitus, possies! 45

MES. Possum: sed nunc coite; uterque id, quod rogabo, dicite. [sciam.

M. SU. Ubi lubet, roga: respondebo: nihil reticebo, quod

MES. Est tibi nomen Menæchmo? M. SU. fateor. MES. est itidem tibi?

M. SO. Est. MES. patrem fuisse Moschum tibi ais? M. SU. ita vero. M. SO. et mihi.

MES. Esne tu Syracusanus? M. SU. certo. MES. quid tu? M. SO. quippini? 50

MES. Optume usque adhuc conveniunt signa: porro operam date.

Quid longissime meministi, dic mihi, in patria tua?

M. SU. Cum patre ut abii Tarentum ad mercatum, tum postea

*næchmus: dixisti te natum Syracusis in Sicilia; hic natus est illic. Dixisti Moschum fuisse tuum patrem; huic itidem fuit. Nunc potestis ambo me adjuvare, et vos simul. ME. SU. Mereris ut obtineas quicquid a me petas: tanquam si me mercatus fueris pecunia, tibi serviam liber. MES. Spero fore ut vos intelligatis, vos esse fratres germanos duos geminos; una matre editos et uno patre, uno die. ME. SU. Mira dicis; utinam possis præstare id quod promittis. MES. Possum: sed nunc convenite, respondete uterque ad ea quæ postulabo. ME. SU. Quidlibet sciscitare: riponam; nihil dissimulabo, quod sciam. MES. Vocaris Menæchmus. ME. SU. Vocor. MES. Sic et tu vocaris. ME. SO. Vocor. MES. Dicis te habuisse Moschum patrem? ME. SU. Habui. ME. SO. Et habui etiam. MES. Esne tu Syracusanus? ME. SU. Sum. MES. Esne tu etiam? ME. SO. Sum. MES. Optime hactenus consentiunt indicia: pergite attendere: dic mihi tu, quid longissime meministi vidisse in tua patria? ME. SU. Quando abii Tarentum cum*

\*\*\*\*\*

B. 1.—36 Quid dis tu B. 1. Quid agis tu C. et C. 2.—38 Te deest in B. 1.—42 Tam quasi me emeris argento Pl. —43 Al. ap. Parenim inventurum.—45 B. 1. possis.—46 B. 1. et C. 2. sed nunc agite.—48 Menæchmus B. 1. Menæchme Gronov.—49 Moschum Gronov.—50 C. quid tu scitis, quippini. B. 1. quippe

Inter homines me deerrare a patre, atque inde avehi.

M. So. Juppiter supreme, serva me. MES. quid clamas?  
quin taces? 55

Quot eras annos gnatus, cum te pater a patria avehit?

M. Su. Septuennis: nam tum dentes mihi cadebant primulum. [patri

Neque patrem unquam post illa vidi. MES. quid? vostrum  
Filii quot eratis? M. Su. ut nunc maxime memini, duo.

MES. Uter eratis, tun' an ille major? M. Su. æque ambo  
pares. 60

MES. Qui id potest? M. Su. gemini ambo eramus. M. So.  
Di me servatum volunt. [MES. dic mihi,

MES. Si interpellas, ego tacebo. M. So. potius taceo.  
Uno nomine ambo eratis? M. Su. minime: nam mihi hoc  
erat, [clem.

Quod nunc est, Menæchmus: illum tum vocabant Sosi-  
M. So. Signa agnovi: contineri, quin complectar, non  
queo. 65

Mi germane, gemine frater, salve: ego sum Sosicles.

M. Su. Quomodo igitur post Menæchmo nomen est factum  
tibi?

M. So. Postquam ad nos renuntiatum est, te et patrem  
esse mortuum,

*patre ad mercatum, recorder me aberrasse ab eo, inter homines, atque inde atrectum fuisse. ME. So. Jupiter supreme, serva me? MES. Quid vociferaris, quin taces? Quot eras annos natus, quando pater te arexit e patria? ME. Su. Septem; nam tum primum dentes mihi cadebant; neque ex eo tempore vidi unquam patrem. MES. Quid? quot pater vester habebat filios? ME. Su. Duo, ut nunc maxime recorder. MES. Uter eratis, tu ne, an ille major? ME. Su. Eramus ambo pares ætate. MES. Quomodo id potest? ME. Su. Eramus ambo gemini. ME. So. Dii me volunt servatum. MES. Si interrumpis, ego silebo. ME. So. Taceo potius. MES. Dic mihi: eratis ambo uno nomine? ME. Su. Nequaquam, nam mihi erat hoc, quod est nunc, Menæchmus. Tum nuncupabant illum Sosiclem. ME. So. Agnovi signa: nequeo continere, quin complectar. Mi frater germane gemine, salve; ego sum Sosicles. ME. Su. Quomodo igitur tibi impositum est nomen post Menæchmo? ME. So. Postquam ad nos renuntiatum est te et patrem*

~~~~~

—53 C. ut habitarem, tum ad mercatum postea.—54 C. inde abiit.—55 Al. ap. Pareum, servas me.—58 Coln. quid? vox tum patri.—59 Fili Pl. et nunc B. 1. —60 B. 1. tum an ille.—61 Qui potest B. 1. geminei C. a m. pr.—62 B. 1. potius tacebo.—63 Uno n. ambreratis B. 1. Mox, hoc deest in eodem cod.—64 Menæchmo Pl. illum tamen B. 1.—66 Mihi B. 1.—68 Parei 3. de te. C. a

Avos noster mutavit: quod tibi nomen est, fecit mihi.

M. SU. Credo ita esse factum, ut dicis: sed mihi hoc responde. M. SO. roga. 70

M. SU. Quid erat nomen nostræ matri? M. SO. Theusimarche. M. SU. convenit.

O salve, insperate, multis annis post quem conspicio, Frater. M. SO. et tu, quem ego multis miseris laboribus, Usque adhuc quæsivi, quemque ego esse inventum gaudeo.

MES. Hoc erat, quod hæc te meretrix hujus vocabat nomine. 75

Hunc censebat te esse, credo, cum vocat te ad prandium.

M. SU. Namque edepol hic mihi hodie jussi prandium apparari,

Clam meam uxorem, quoi pallam surripui dudum domo.

Eam dedi huic. M. SO. hancne dicis, frater, pallam, quam ego habeo?

M. SU. Quomodo hæc ad te pervenit? M. SO. meretrix huc ad prandium 80

Me abduxit; me sibi dedisse aiebat: prandi perbene,

Potavi, atque accubui scortum: pallam, et aurum hoc mihi dedit.

esse mortuos, noster avus mutavit nomen; et mihi dedit id quod habes. ME. SU. Existimo sic esse factum ut dicis; sed responde mihi hoc. ME. SO. Roga. ME. SU. Quod erat nomen nostræ matri? ME. SO. Theusimarche. ME. SU. Convenit; o salve insperate multis annis, postquam te postremo conspexi, frater. ME. SO. Et tu, quem ego quæsivi huc usque per multas ærummas et labores, et quem ego lætor esse repertum. MES. Hoc erat quod hæc meretrix te appellabat nomine hujus. Credo, quando te vocabat ad cœnam, existimabat te esse hunc. ME. SU. Namque, per ædem Pollucis, mandavi hodie mihi apparari prandium, in scia mea uxore, cui suffuratus sum pallam jamdudum domo, et eam dedi huic. ME. SO. Dicisne, frater, hanc pallam, quam ego habeo? ME. SU. Quomodo hæc venit in tuas manus? ME. SO. Meretrix me adduxit huc ad cœnam; dicebat me sibi dedisse pallam: cœnavi laute, bibi, atque accubui ad scortum; mihi dedit pallam, et hoc

m. pr. morarum; C. 2. et C. a m. sec. mortuum.—70 Hercle ita esse B. 1. respondeto, rogas idem codex.—71 Quod erat B. 1. et C. a m. sec.—72 Salve B. 1. postquam C. 2.—77 Pro prandium, C. habet paravi; C. 2. prandium ad prandium; B. 1. apparandum.—78 C. C. 2. B. 1. quia pallam; Parei 3. quo pallam.—79 B. 1. et Pl. hanc dicis.—80 B. 1. hæc ad prandium.—81 Me adduxit C. 2.

NOTÆ

68 *Te et patrem*] Alii *de te*, et melius; quid enim fuisset, quod senex nio toto quæreret eum quem mortuum sciret?

M. SU. Gaudeo edepol, si quid propter me tibi evenit boni. Nam illa cum te ad se vocabat, me esse credidit.

MES. Numquid me morare, quin ego liber, ut jussisti, eam? 85

M. SU. Optimum atque æquissimum orat, frater: fac causa mea. [senio.

M. SO. Liber esto. M. SU. cum tu es liber, gaudeo, Mes-

MES. Sed meliore est opus auspicio, liber perpetuo ut siem. [tentia,

M. SO. Quoniam hæc evenerunt, frater, nostra ex sen- In patriam redeamus ambo. M. SU. frater, faciam ut tu voles. 90

Auctionem hic faciam, et vendam quicquid est: nunc interim [vos rogo?

Eamus intro, frater. M. SO. fiat. MES. scitin' quid ego

M. SU. Quid? MES. mihi ut præconium detis. M. SU. dabitur. MES. ergo nunc jam [septimi.

Vis conclamari auctionem fore? quo die? M. SU. die

aurum. ME. SU. *Lætor, per ædem Pollucis, si tibi contigit aliquid boni propter me. Nam quando illa te vocabat ad se, arbitrabatur me esse.* MES. *Quid vetat, quominus ego sim liber, ut imperasti?* ME. SU. *A te orat rem justam atque æquissimam, frater: fac mea gratia.* ME. SO. *Esto liber.* ME. SU. *Gaudeo, Messenio, quod tu es liber.* MES. *Sed est opus faustiore auspicio, ut sim semper liber.* ME. SO. *Quandoquidem hæc acciderunt, frater, ex nostra mente, repetamus ambo patriam.* ME. SU. *Efficiam quemadmodum tu jubes: faciam hic auctionem, et vendam quicquid est: nunc interim ingrediamur, frater.* ME. SO. *Esto.* MES. *Scitisne quid ego a vobis petivero?* ME. SU. *Quid?* MES. *Ut mihi demandetis præconis munus.* ME. SU. *Demandabitur.* MES. *Ergo vis nunc jam conclamari auctionem fore? quo die?* ME. SU. *Die septimo.* MES. *Fiet auctio bonorum*

—82 Dotari C. et C. 2. mihi dedit non legitur in C. C. 2. et B. 1.—84 Gro- nov. ad te se. Mox, me te esse Lambin. et al. ap. Pareum; mepte esse al. ibid.
—85 Pl. ut justis; B. 1. ut justis.—88 C. C. 2. B. 1. et Parei 3. ut liber perpe- tuo siet.—89 Pro nostra, quod servant codd. C. C. 2. et B. 1. alii habent nobis.
—90 B. 1. ut voles.—91 B. 1. ut vendam quicquid est interim.—93 B. 1. præco- nium mihi ut detis. Mox, i nunc jam in eodem codice.—94 Parei 3. qui die;

NOTÆ

88 *Meliore auspicio*] Videlicet Mes- senio fuerat manumissus a Menæch- mo surrepto, quem putabat esse su- um herum, non a Sosicle, qui re vera herns erat: itaque quando agnoscit Sosiclem dominum suum, et ab eo

manumittitur, auspicio meliore uti- tur; a suo enim domino, non alieno manumittitur; in perpetuum manu- mittitur, non ad horam, aut ad diem, ut antea fuerat manumissus.

94 *Die septimi*] Die septimo; die

MES. Auctio fiet Menæchmi mane sane septimi. 95
 Venibunt servi, suppellex, fundi, ædeis, omnia
 Venibunt, quique licebunt, præsentī pecunia.
 Venibit uxor quoque etiam, si quis emtor venerit.
 Vix credo tota auctione capiet quinquagesies.
 Nunc spectatores, valetē, et nobis clare applaudite. 100

Menæchmi mane septimi diei. Servi, suppellex, fundi, ædes, cuncta venduntur, quique licebunt, numerata pecunia; uxor venibit quoque, si quis emtor sese obtulerit. Credo Menæchmum vix accepturum ex tota auctione quinquagesies sesterium. Nunc spectatores valetē, et nobis applaudite clare.

////////

C. B. 1. *quidem*; C. 2. *quid est*.—96 *Veneibunt* C. et Parei 3.—97 Gronov. *qinque*.—100 C. et Parei 3. *plaudite*; C. 2. B. 1. *applaudite*.

NOTÆ

crastini, die crastino; die noni, die nono.

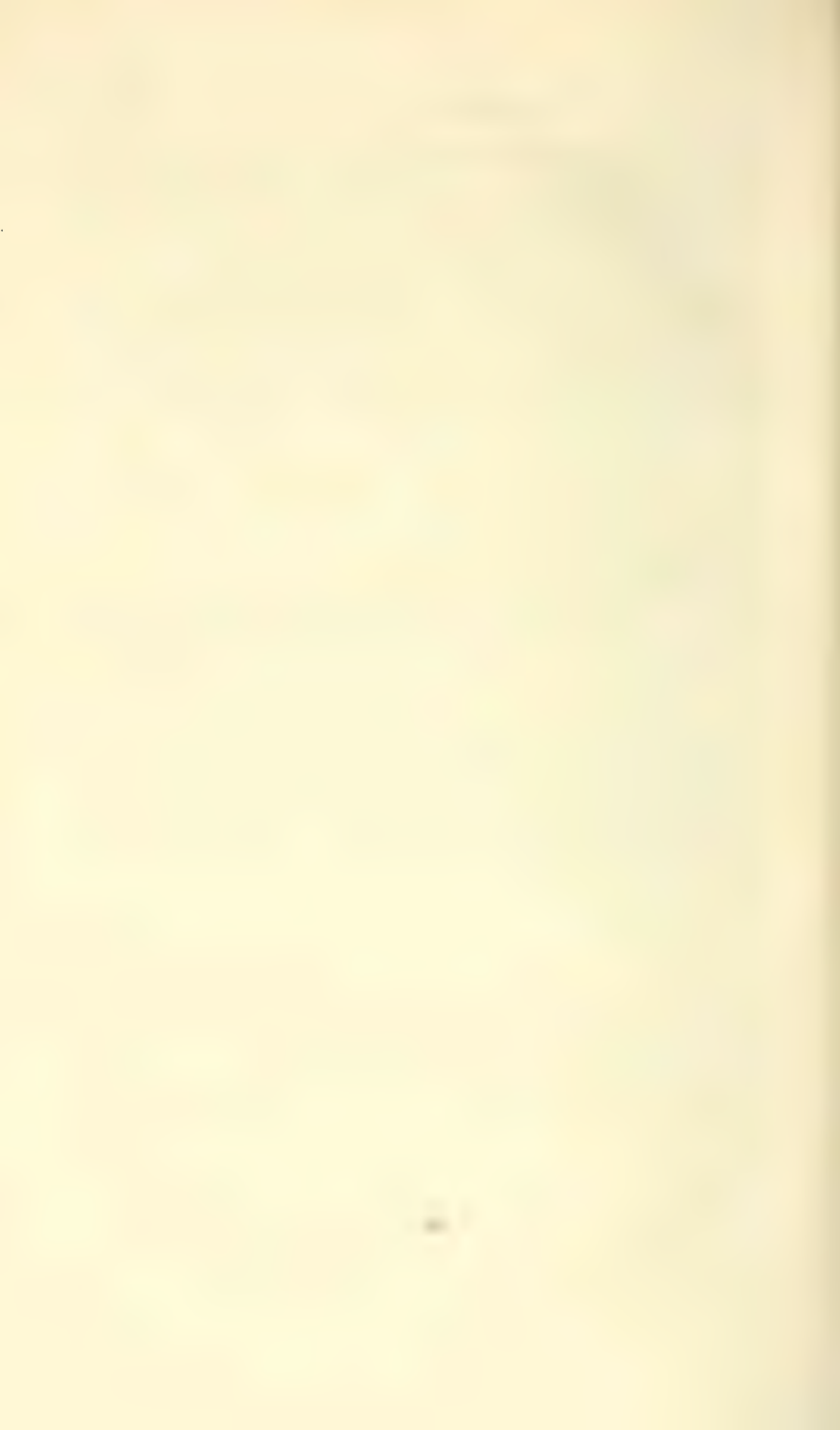
95 *Mane septimi*] Septima die matutina.

97 *Quique licebunt*] *Quæque licebunt* alii.

99 *Quinquagesies*] Quinquagesies centum millia sesterium. Id conficit circiter centum quinquaginta aureorum nostrorum millia.

100 *Nunc spectatores*] Fabulas suas Plautus claudere solet, nunc uno

versu, nunc pluribus. Quando uno versu claudit, versus hic tribuitur personæ ultimæ quæ de theatro loquitur, et pars quædam scenæ ultimæ est; sic clauditur *Amphitryo*, *Curculio*, *Mostellaria*, *Miles Gloriosus*, *Mercator*, *Pseudolus*, *Persa*, *Rudens*, *Stichus*, *Trinummus*, *Truculentus*, et hæc *Menæchmi*; quando vero versibus pluribus constat conclusio, Gregi tribuitur; quod fit in reliquis fabulis Plautinis.

M. ACCII PLAUTI

MILES GLORIOSUS.

DRAMATIS PERSONÆ.

PYRGOPOLINICES, *Miles*.
ARTOTROGUS, *Parasitus*.
PALÆSTRIO, *Servus*.
PERIPLECTOMENES, *Senex*.
SCELEDRUS, *Servus*.
PHILOCOMASium, *Meretrix*.
PLEUSIDES, *Adolescens*.
LUCRIO, *Puer*.
MILPHIDIPPA, *Ancilla*.
ACROTELEUTium, *Meretrix*.
PUER.
CARIO, *Cocus*.

ARGUMENTUM.

Meretricem ingenuam deperibat mutuo
Atheniensis juvenis. Naupactum is domo

Adolescens Atheniensis amabat perditæ meretricem liberam. Ille profectus est

1 *Mertricem* C. 2.—2 B. 1. *naupacti domum*; Pl. *naupactis domo*.—4 B. 1.

NOTÆ

1 *Mertricem*] *Philocomasium*. 2 *Atheniensis juvenis*] *Pleusides*.
Mutuo] *Mutuo amore, videlicet amabat et amabatur.* *Naupactum*] *Urbs in Ætolia.*

Legatus abiit : miles in eandem incidit.
 Deportat Ephesum invitam : servos Attici,
 Ut nuntiaret domino factum, navigat, 5
 Capitur, donatur illi captus militi.
 Ad herum, ut veniret Ephesum, scribit : advolat
 Adolescens, atque in proximo divortitur
 Apud hospitem paternum : medium parietem
 Perfodit servos, commeatus clanculum 10
 Qua foret amantum : geminam fingit : mulieris
 Sororem ait esse : mox ei dominus ædium
 Suam clientam sollicitandum ad militem
 Subornat : capitur ille, sperat nuptias,
 Dimittit concubinam, et mæchus vapulat. 15

patria Naupactum ad legationem : ea est facta obvia militi. Arehit Ephesum invitam. Serrus Atheniensis juvenis navem conscendit ut moneat herum quid agatur. Deprehenditur, datur illi militi captivus. Mittit literas domino ut veniat Ephesum. Juvenis accelerat, et hospitio excipitur apud vicinum, qui erat hospes patris. Serrus perforat parietem, qui erat communis utrarumque ædium, ut esset liber transitus ultro citroque utrique amanti. Palæstrius simulat meretricem esse sororem geminam : dominus ædium suadet suæ clientæ, ut commodet suam operam ad concitandum amorem in milite. Miles irretitur, sibi pollicetur conjugium, jubet abire meretricem, dat pœnas ut adulter.

~~~~~

invitat.—5 B. 1. C. et C. 2. facto ; C. a m. sec. factum.—8 Pro divortitur, B. 1. habet revertitur ; C. et C. 2. revortitur.—11 Pl. B. 1. geminat. B. 1. mulier.—12 Sororem adesse al. ap. Pareum, contra codd.—13 Edd. vett. clientem ; C. C. 2. et B. 1. clientam.—14 B. 1. spernat nuptias.

NOTÆ

3 *Miles*] Pyrgopolinices, profecto ad legationem Pleuside, venit Athenas : matrem Philocomasii donis sic corrumpit, ut filiam licuerit Athenis Ephesum avehere.

4 *Servos Attici*] Id est, Atheniensis Pleusidis servus Palæstrius navem conscendit, ut raptum Philocomasii hero nuntiaret.

11 *Geminam*] Philocomasium ipsam fingit Palæstrius esse sororem

germanam geminam Philocomasii.

12 *Dominus ædium*] Periplectomenes hospes Pleusidis.

13 *Suam clientam*] Acroteleutium adducit, ut meretriciis artibus sic stolidum militem devinceret, ut duceret ab amoribus Philocomasii.

14 *Sperat nuptias*] Acroteleutii.

15 *Dimittit concubinam*] Philocomasium.

ARGUMENTUM, UT QUIBUSDAM VIDETUR, PRISCIANI.

Meretricem Athenis Ephesum miles avehit.

Id hero dum amanti servos nuntiare volt

Miles asportat meretricem Athenis Ephesum. Quando serrus statuit monere

Legato peregre, captu'st ipse in mari,
 Et illi eidem militi dono datu'st.
 Suum accessit herum Athenis, et forat 5
 Geminis communem clam parietem in ædibus,
 Licere ut quiret convenire amantibus.
 Obhærentes custos hos vidit de tegulis.
 Ridiculus autem, quasi sit alia, luditur.
 Itemque impellit militem Palæstrio, 10
 Omissam faciat concubinam, quando ei
 Senis vicini cupiat uxor nubere :
 Ultro abeat, orat ; donat multa : ipse in domo
 Senis prehensus, pœnas pro mœchio luit.

hujus rei dominum absentem, ipse servus venit in manus hostium, et datus est ipsi militi. Vocat suum dominum Athenis, et perfodit occulte parietem communem utriusque domus, ut possent amantes convenire. Custos Philocomasii illos conspiciatus est de tegulis, cum essent una. Sceledrus irridetur, tanquam si Philocomasium sit altera. Sic Palæstrio hortatur militem, ut dimittat meretricem, quia uxor senis finitimi optat eum habere maritum. Miles precatur meretricem, ut discedat ultro : dat plura. Miles captus in ædibus senis dat pœnas tanquam adulter.

//////////

2 *Id dum hero* B. 1.—3 *Legatus* C. *Legato* C. 2. B. 1. *ipse captus* B. 1. *ipse captu'st* Pll.—4 *Et eidem illi* B. 1. *datus est* B. 1.—5 *Athenis effrat* B. 1. *Athenis atque eforat* Parei 3. *Athenis et forat* Pll.—6 B. 1. *suam p. in ædibus*. —7 *Licet ut* B. 1. *Licere ut quiret coire* C. 2. a m. sec.—8 *Obherentis* B. 1. C. et C. 2. *Osculantis* al. ap. Pareum.—9 *Ridiculis* Pll. *deluditur* B. 1.—10 *Idemque* al. ap. Pareum.—11 B. 1. *faciam c. quando cæli*.—13 *Ultro habeat . . . ipse in modo* B. 1.

NOTÆ

1 *Meretricem*] Philocomasium.

Miles] Pyrgopolinices.

2 *Hero*] Pleusidi.

Servus] Palæstrio.

9 *Ridiculus*] Sceledrus.

Quasi sit alia] Videlicet ita imponitur Sceledro a Palæstrione, ut credat non vidisse se quæ viderit.

11 *Concubinam*] Philocomasium.

12 *Senis vicini*] Periplectomenis.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

In hac Fabula hoc non solum ratione et arte factum esse a Poëta videri possit, quod respondet *καταστροφή*, id est, *finis* ad principium : ut maximæ gloriæ et intolerabilis ejusdam fastus exitus sit turpis et pudendus. Est autem in hac Fabula præcipuum, pictura imperitæ superbiæ, quam Poëta omnibus suis coloribus deformatam expressit : ut liceat hic quasi in speculo contemplari ridiculam illam vanitatis imaginem, qua tument et efferuntur animi feroces hominum indoctorum, in aliqua præsertim Fortunæ benignitate. Hoc vitium peculiare est adolescentiæ : quod hæc ætas in quodam quasi impetu decurrentis vitæ et in fiducia virium exultare soleat, et efferri, atque esse indomita. Ideoque negat prudentissimus vir Aristote-

les, idoneos esse juvenes ad præcepta virtutis: nam de voluntate et intelligentia illorum hæc quasi cautibus impacta resiliunt, neque possunt adhærescere, &c. Nomen Fabulæ est, *Miles Gloriosus*; de persona et re factum: nam *Gloriosus* gloriatorem significat: qui est ἀλαξων, ostentator et vanus. Tale autem est genus hoc militare hominum, qualis et Terentianus Thraso producit, et alii a Plauto alibi. Argumentum Fabulæ hoc est: Avexerat amicam adolescentis Attici miles: hoc factum indicare hero absenti servus dum vult, capitur a piratis, et illi eidem forte militi dono datur: statim agnoscit mulierem servus: negotium occultat: rem omnem hero suo Atheniensi literis exponit: quid fieri oporteat, demonstrat. Advenit ille adolescens Ephesus: ad senem hospitem vicinum militis divertitur. Erat utriusque domus paries communis, quo perforato copia fit amantibus congregiendi. Sed militis alter servus forte mulierem in amatoris complexu viderat. Id ne vidisse crederet, dolis servi Attici perficitur, qui illi persuadet, adesse geminam herilis amicæ sororem. Postea militi persuadetur, amari ipsum mirifice ab uxore senis vicini: itaque dimittit concubinam: et mox deprehensus per insidias, pro mœcho plectitur. Res geritur Ephesi.

ACTUS PRIMUS.

PYRGOPOLINICES, ARTOTROGUS.

PY. CURATE, ut splendor meo sit clypeo clarior,
 Quam solis radii esse olim, cum sudum 'st, solent:
 Ut, ubi usus veniat, contra conserta manu
 Oculorum præstringat aciem in acie hostibus.

PY. Date operam, ut fulgor mei scuti sit luculentior quam radii solis esse consueverunt, quando cælum est serenum: ut quando opus erit, ex adverso positus præstringat aciem oculorum hostibus in exercitu collatis copiis. Nam ego cupio

////////

2 B. 1. sudust.—4 Præstringat oculorum B. 1. O præstringuat, vel perstrin-

NOTÆ

1 *Curate*] Pyrgopolinices alloquitur satellites quos habet in comitatu.

2 *Olim*] Plautus ea utitur voce promiscue pro quovis tempore et hora, præteritis, præsentibus, futuris, proximis, remotis.

Sudum] Nonius: 'Sudum dicitur, quasi semindum, ut est aer post pluvias serenus et liquidus.' Crediderim dici potius *sudum*, quasi *subudum*, qualis esse solet verno tempore aer.

3 *Contra conserta manu*] Credide-

rim uno tenore, et legenda esse duo hæc vocabula, et scribenda: hæ enim compositiones ab hoc poëta lubenter usurpantur ad exemplum Græcorum, quorum linguæ et orationi gratia et emphasis non mediocris inde accedit. Sed sequiores Romani parcius sic locuti sunt.

4 *Præstringat*] Idem quod 'perstringat,' et utrumque a 'stringo,' quod est prætereundo tangere, ut navis dicitur 'stringere littus,' quan-

Nam ego hanc machæram mihi consolari volo, 5
 Ne lamentetur, neve animum despondeat,
 Quia se jam pridem feriatam gestitem,
 Quæ misera gestit et fratrem facere ex hostibus.
 Sed ubi Artotrogus? AR. hic est: stat propter virum
 Fortem, atque fortunatum, et forma regia; 10
 Tum bellatorem. Mars haud ausit dicere,
 Neque æquiparare suas virtutes ad tuas.
 PY. Quemne ego servavi in campis Gurgustidoniis,
 Ubi Bombomachides Cluninstaridysarchides

placare hunc ensem, ne plangat, et ne dejiciat mentem, quoniam se portem jamdudum otiantem, nam infelix ardet concidere frustatim hostes. Sed ubi est Artotrogus? AR. Adest, stat juxta virum fortem et felicem, et præditum pulchritudine regia; tum etiam strenuum pugnatores. Mars non audeat commemorare suas virtutes, neque conferre cum tuis. PY. Dicisne eum, quem ego nolui profligare in agro Gurgustidonio, ubi Bombomachides Cluninstaridysarchides, nepos Neptuni, erat

*****

gat, al. ap. Pareum.—7 B. 1. jam p. fieri aptam.—8 Quem m. gestitet B. 1. Quem miser agestat et C. Quæ m. gestitet C. 2. fratrem C. 2. fartum, vel fartum, al. ap. Pareum; gestit fartum facere Bipont.—11 Cum quo bellator Schobing. et sic Meurs. Tum bellator Mars B. 1. aut ausit C. et C. 2.—12 C. 2. æquiverare.—13 B. 1. ceruleis donis.—14 Ubi Bumbo matides clutum istar idis

NOTÆ

do aquis, remis, aut ventis prætervecta, defricat, si ita loqui fas est, litus.

Acie in acie] Ludit in verbo, et in ancipiti ejus significatione; porro hoc strategemate sæpius sunt usi imperatores, ut adverso sole, adversoque vento pugnare cogerent hostes, ut aut luce solis hebescerent oculi, aut pulvere opplerentur.

7 *Gestitem]* *Gestitem*, septimi versus, et *gestit*, octavi, est anominatio.

8 *Fratrem facere]* Quanquam prima fronte hæc oratio videtur dura et insolens, tamen si attendas militis gloriosi jactationem, non carebit sua laude. Hæc enim innuit machæram suam gestire se tingere hostili sanguine, atque adeo esse consanguineam, consanguineorum autem gradus est insignis fratrum; hinc pro, consanguineos facere hostes gestit, fra-

tres facere hostes. Alii legunt, *fartum facere*, id est, ideo minutatim concidere, ut fartio eduliorum similes sint: *fartum*, vulgo *farce*.

13 *Gurgustidoniis]* A ‘gurgustio,’ quod est ædificium angustum depressumque. Fictum a Plauto vocabulum ad movendum risum, et sugillandum militem gloriosum. Quasi dicas gurgustiorum expugnatorem, ut opponat nomini illi glorioso, quod sibi arrogat, turrium expuglatoris Pyrgopolinici.

14 *Bombomachides Cluninstaridysarchides]* Grandia verba in quibus nihil est, nisi ingens strepitus syllabarum. Prius a *bombo*, quod Græce *βομβῆς*, et *μάχημα*, *pugno*; quasi dicat, qui ingenti tumultu pugnat. Alterum verbum conflatum e quatuor partibus videtur. Prima pars compositionis subolet nonnihil illiberalis; secunda

Erat imperator summus, Neptuni nepos ? 15

AR. Memini : nempe illum dicis cum armis aureis,
Quojus tu legiones difflavisti spiritu,
Quasi ventus folia, aut panniculam tectoriam.

PY: Istuc quidem edepol nihil est. AR. nihil hercle quidem hoc,

Præ ut alia dicam, tu quæ nunquam feceris. 20

Perjurio rem hoc hominem si quis viderit,
Aut gloriarum plenior quam illic est,
Me sibi habeto, et ego me mancupio dabo
Epityro, ut apud illum esuriem insane bene.

PY. Ubi tu es ? AR. eccum : edepol vel elephanto in India 25

Quo pacto pugno perfregisti brachium ?

supremus dux ? AR. Recordor : nimirum loqueris illum, cujus tu dissipasti oris flutu copias armis deauratis insignes, quasi ventus frondes, aut lanam arundineam. PY. Per ædem Pollucis istud quidem est nihil. AR. Per Herculem quidem hoc est nihil præ aliis, quæ commemorabo, quæ tu nunquam gessisti. Si quis conspexerit hominem magis infidum hoc homine, vel inflatiorem inani gloria, quam est ille ; me vindicet in suam potestatem, et ego memet mancipem pro sero lactis, ut esuriam usque ad rabiem, apud eum. PY. Ubi es tu ? AR. Ecce ; per ædem Pollucis, quomodo comminuisti etiam brachium elephanti pugno in India ? PY.

////////

archidis B. 1.—16 Pll. cum auris aureis ; C. in marg. auribus.—18 B. 1. ut paeniculum tectorum ; Pll. aut peniculum tectoriam ; al. ap. Parenm, aut panniculam tectoriam.—19 B. 1. hoc quidem.—21 Pejorem C. in marg. homine B. 1. hominem Pll.—23 Parei 3. me illi mancupio ; al. ei pro illi.—24 Nisi unum epytir : aut apud illa exuriens an bene B. 1. Nisi unum epityr aut apud illa esturiens ne bene C. Nisi unum epityr : aut apud illa esturiens a me bene C. 2. Ni unum Epityrum eadem apud illum esuriens insane bene al. ex Varrone ; Ni unum epityrum apud illum esuriens insane edam al. ap. Pareum.—25 Pll. eccum.—26 C. et C. 2. præ

NOTÆ

est præpositio *instar*. Duæ ultimæ sunt Græcæ : prior est *ὄψ*, posterior *ἄρχομαι*.

18 *Panniculam tectoriam*] Illud accipe de gossipio volante longe a capite arundinum, vento afflante vel minimo. Tectoria pannicula, quod cum luto aut calce vice arenæ subacta ad ædificandum utilis esset.

20 *Tu quæ nunquam feceris*] Hæc verba sunt aversi a milite Artotrogi, et ad spectatores conversi. In quo animadverteret princeps, quantum

distet adulatio a vera solidaque laude.

24 *Epityro*] Est serum lactis defluens ex caseo qui siccatur, qui cibus parum solidus est, ad explendam parasiticam edendi rabiem.

30 *Transmitteres*] Alii *transmitteras* ; nimirum veteres præterita formabant a præsentibus. Sic ‘atterui’ pro ‘attrivi,’ Propertius dixit et Tacitus ; ‘occanni’ pro ‘occinui,’ Salustius ; ‘premi’ pro ‘pressi,’ Cato ; ‘consisti’ pro ‘constiti,’ Ennius.

PY. Quid, brachium? AR. Illud dicere volui, femur.

PY. At indiligenter hic eram. AR. pol si quidem

Connisus esses, per corium, per viscera,

Perque os elephanto brachium transmitteres. 30

PY. Nolo istæc hic nunc. AR. ne hercle operæ pretium
quidem

Mihi te enarrare, tuas qui virtutes sciam.

Venter creat omnes has æumnas: auribus

Peraudienda sunt, ne dentes dentiant:

Et assentandum est, quicquid hic mentibitur. 35

PY. Quid illud, quod dico? AR. hem, scio jam, quid vis
dicere. [quicquid est.

Factum est hercle: memini fieri. PY. quid id est? AR.

PY. Habes tabellas? AR. vis rogare? habeo et stylum.

PY. Facete advortis animum tuum ad animum meum.

AR. Novisse mores me tuos meditare decet, 40

Quid dicis brachium? AR. Volebam dicere hoc, femur. PY. Sed ferii hunc brachio minime contento. AR. Sine dubio, si contendisses, transverberasses brachium per cutem elephanti, per viscera, perque os. PY. Nolo te commemorare hæc nunc. AR. Per Herculem, nolo ego te mihi recensere tuas virtutes, utpote qui illas novi. Abdomen affert cunctus has molestias: sunt accipienda hæc auribus, ne dentes feriati crescant; et est annuendum, quodcumque mendacium effutierit. PY. Quid est id quod dico? AR. Hem, teneo jam quid vis dicere. Sane est gestum: memini te gessisse. PY. Quid est id? AR. Quicquid a te gestum. PY. Habes tabellas in quibus id scriptum est? AR. Vis tibi eas commodem? habeo etiam stylum. PY. Lepide accommodas tuam mentem ad meam mentem. AR. Decet me novisse

////////

gisti.—29 Connisus C. 2. Annisus al. ap. Pareum.—30 C. Parei 3. et Prisc. elephanti; C. 2. B. 1. elephante. B. 1. C. 2. et C. a m. pr. transmitteret brachium; C. a m. sec. transmittere brachium; al. ap. Pareum, transmitteras brachium; ipse Pareus, transmitteres brachium.—31 Pro quidem, B. 1. habet id est.—32 Mihi te narro C.—34 Peraudienda C. 2.—35 Et assentendum Lamb. et al. ap. Pareum.—36 Quid illuc B. 1.—37 Factum 'st Pl. est non legitur in quibusdam vet. —38 Pro vis, al. habent jus; al. vis summare; al. vah! rogare? —39 Facite C. a m. pr. Facile idem codex a m. sec. ad annum meam B. 1.

NOTÆ

33 *Venter creat*] Tres hi versus sunt parasi secum loquentis.¹

34 *Dentes dentiant*] 'Dentes dentire' dicuntur pueris cum primum trudent, et sese in gingivis aperunt proferuntque: id vulgo intelligimus, quando de eo quem 'collecta fatigat edendi e longo rabies,' dicimus, *il a les dents bien longues*.

38 *Habes tabellas*] 'Tabellas' nos vocamus *des tablettes*; quæ ferme fiunt ex carta utrimque cera illita, ut tunc ex ligno tenuissimo: unde fuit nomen a 'tabula,' 'tabella.'

Stylum] Hoc nomine vocari potest acus illa, qua inscribitur in tabellis.

40 *Novisse mores*] Ingenium parasiticum parasitus paucis indicat.

Curamque adhibere, ut prævolet mihi, quo tu velis.

PY. Ecquid meministi? AR. memini, centum in Cilicia

Et quinquaginta, centum Sycolatronidæ,

Triginta Sardi, sexaginta Macedones,

Sunt homines, tu quos occidisti uno die.

45

PY. Quanta istæc hominum summa est? AR. septem millia.

PY. Tantum esse oportet: recte rationem tenes.

AR. At nullos habeo scriptos; sic memini tamen.

PY. Edepol memoria est optuma. AR. offa me monet.

PY. Dum talem facies, qualem adhuc, assiduo edis: 50

Communicabo te semper mensa mea.

AR. Quid in Cappadocia, ubi tu quingentos simul,

Ni hebes machæra foret, uno ictu occideres?

At peditatus reliquiæ erant, si viverent.

accurate tuos nutus, et curare, ut præcurrat mens quo tu velis. PY. Quid recorderis? AR. Recordor esse centum et quinquaginta homines in Cilicia, centum Sycolatronidas, triginta Sartos, sexaginta Macedones, quos tu occidisti uno die. PY. Quantus est iste numerus hominum collectus? AR. Septem millia. PY. Debent esse tot: scis bene numerum. AR. Sed nullos habeo scriptos; tamen sic memini. PY. Per ædem Pollucis memoria est felicissima. AR. Offa me summonet. PY. Dum colliges tales numeros, quales adhuc collegisti, cænabis assiduo: mea mensa tibi erit semper communis. AR. Quid dicam in Cappadocia, ubi tu obtruncasti quingentos uno ictu, ni ensis factus fuisset hebes? Sed erant reliquiæ

////////

—41 C. et C. 2. *prævolat*; al. ap. Pareum *prævelit*; al. ibid. *ut prævelim quod tu velis*; Donz. *etiam quod tu velis*.—43 B. 1. *centum in siclo latronie*; Pll. *centum in Sycholatrones*; C. a m. sec. *centum Sycolatrones*; C. 2. *centum in Sycholatronie*.—44 Sardis B. 1.—45 *Sunt homines quos tu* B. 1. *Omnes tu quos* al. ap. Pareum. *una die* C. 2.—48 C. *si scriptos*, et a m. sec. *subscriptos*.—49 C. *memoriam*; τὸ est non legitur in C. 2. *offa emonet* B. 1.—50 *Dum tale* C. C. 2. B. 1. *Dum tale facinus quale adhuc assiduo edes* al. ap. Pareum.—51 C. C. 2. et Parei 3. *semper te*.—52 Al. ap. Pareum, *quinquagintos*.—53 *Ni h. macera* Pll. *occideris* C. et C. 2. *occideras* al. ap. Pareum.—54 *At peditas telu quia* Pll.

NOTÆ

43 *Sycolatronidæ*] Ridiculæ compositionis verbum a σῦλον Græco, et latro Latino, cum terminatione Græca ἰδης.

46 *Septem millia*] Et hic parasitus irridet gloriosi jactantiam. Nam si centum quinquaginta interfecit in Cilicia, centum Sycolatronidas, triginta Sartos, sexaginta Macedones, sunt tantum trecenti et quadraginta.

49 *Offa monet*] Offa sumitur pro quolibet genere eduliorum liquido solidove, condito inconditoque: obviæ fuerint vocis hujus in auctoribus laudatioribus acceptiones.

50 *Dum talem facies*] Id est, dum me sic ornabis laudibus.

54 *At peditatus*] Id est, at illi quingenti erant reliquiæ peditum a te interfectorum.

Quid tibi ego dicam, quod omnes mortales sciunt, 55
 Pyrgopolinice te unum in terra vivere
 Virtute, et forma, et factis invictissimis?
 Amant te omnes mulieres, neque hercle injuria,
 Qui sis tam pulcher: ut vel illæ, quæ here pallio
 Me reprehenderunt. PY. quid here dixerunt tibi? 60
 AR. Rogitabant: Hiccinè Achilles est, inquit, tibi?
 Immo ejus frater, inquam: innuit illarum altera:
 Ergo mecastor pulcher est, inquit, mihi
 Et liberalis visus: cæsaries quam decet!
 Næ illæ sunt fortunatæ, quæ cum isto cubant! 65
 PY. Itane aiebat tandem? AR. quæ me ambæ obse-
 verint,
 Ut te hodie quasi pompam illa præterducerem.
 PY. Nimia est miseria pulchrum esse hominem nimis.
 AR. Molestæ sunt mihi, orant, ambiunt, obsecrant,
 Videre ut liceat: ad sese arcessi jubent: 70
 Ut tuo non liceat operam dare negotio.

pedilatus, si vixissent. Quid tibi loquar ego, quod cuncti mortales tenent, unum Pyrgopolinice esse in terris insignem egregia virtute, et pulchritudine, et factis inclytis? Universæ mulieres te depereunt, neque profecto injuria, nam es adeo formosus, ut patet ex illis quæ me retinuerunt etiam pallio hesternæ die. PY. Quid tibi dixerunt heri? AR. Sciscitabantur: Hiccinè est Achilles, inquit una? Immo ejus frater, inquam: ait altera illarum: Mihi visus est formosus, inquit, et liberalis: quam comu decet! Sane quæ dormiunt cum eo sunt fortunatæ. PY. Siene loquebantur? AR. Duæ me obtestatæ sunt, ut te præterducerem hodie illac quasi ad pompam. PY. Est nimia molestia esse virum nimis formosum. AR. Mihi sunt importunæ, precantur, circumeunt, obtestantur, ut liceat contemplari: mandant me vocari ad sese tam crebro, ut non liceat incumbere tuis rebus. PY. Vi-

—57 B. 1. *invictis summis*.—58 Voc. *hercle* deest in Pll.—59 *Quis tam pulcherum vel illa Pll. pulcher vel illæ æque hercle B. 1. quæ hercle pallio Pll.*—60 *Me reprehendere* edd. quædam vett.—61 *Philargyrus et Servius citant inquit mihi; unde alii inquit mihi.*—62 Pll. *innuit*; al. *annuit illa tum altera*; al. *infit*.—63 C. et C. 2. *pulchere si inquit.*—64 *E liberalis juda et B. 1. Et l. veda et Pll. Et l. vide Cæsar. Col. Et lib. visus est Cæsar es Ven. 1.*—66 *Itane aiebat Pll. Itane dicunt Ven. 1. Ita ne ea dicunt B. 1. obsecrarint idem codex; obsecraverit Pll.*—67 C. 2. *pompam. C. C. 2. B. 1. illam; Ven. 1. illuc. B. 1. præterducerem.*—68 *Nimis misere nimis pulchrum esse hominem B. 1. Ven. 1. Nimis misera C. et C. 2. a m. sec. Nimis misera C. 2. a m. pr. Eximia est misera al. ap. Pareum.*—69 *Pronomen mihi deest in B. 1. et Ven. 1.*—71 *Ut una liceat adire operam*

NOTÆ

[*Reliquiæ*] Alii *reliquia*, in singulari, ut *delicia*, in Pænulo et Truculento.

[*Si viverent*] Hæc secum Artotrogius, quasi dicat, ‘si modo ulli fuerunt pedites.’

Py. Videtur tempus esse, ut eamus ad forum,
 Ut in tabellis quos consignavi hic heri
 Latrones, ibus dinumerem stipendium.

Nam rex Seleucus me opere oravit maxumo,
 Ut sibi latrones cogerem et conscriberem.

75

Regi hunc diem mihi operam decretum est dare.

Ar. Age eamus ergo. Py. sequimini, satellites.

detur esse tempus, ut proficiscamur ad forum, ut pendam stipendium iis militibus quos inscripsi hic heri in tabellis; nam rex Seleucus enixe rogavit, ut sibi convocarem et scriberem milites. Statui impendere hunc diem regi. Ar. Age eamus ergo. Py. Sequimini, satellites.

//////////

negotii Ven. 1.—73 B. 1. Ven. 1. quas.—74 Latronis bus C. 2. Latronibus C. Voc. ibus deest in Ven. 1. hibus B. 1. denumerem Pll. ego denumerem Parei 3. stipendium C. 2.—78 Agite C. C. 2. et Parei 3.

NOTÆ

74 *Latrones*] Varro dici vult *latrones*, quasi ‘laterones;’ quod stipent latus principum, vel quod enses ad latus ferant, vel quod *stipendium*,

quod Græce *λάτρον* dicitur, accipiunt; alii a *λατρεύειν*, obsequi, parere ad nutum ducis.

Ibus] Vetus pro *iis*.

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

PALÆSTRIO.

MiHI ad enarrandum hoc argumentum est comitas,
 Si ad auscultandum vostra erit benignitas.

Qui autem auscultare nolit, exurgat foras,
 Ut sit ubi sedeat ille, qui auscultare volt.

Nunc, qua assedistis causa in festivo loco,
 Comœdiai, quam modo acturi sumus,

5

PA. Mihi erit urbanitas ad explicandum hoc argumentum, si vobis fuerit benivolentia ad audiendum. Qui vero noluerit audire, surgat, et abeat foras, ut sit locus, in quo ille sedeat, qui vult audire. Nunc vobis dicam, et argumentum, et nomen Comœdiæ; quam mox exhibituri sumus, cuius gratia sedem habetis in loco

//////////

3 C. et C. 2. auscultabant; C. a m. sec. auscultare. C. C. 2. et Ven. 1. nollet; B. 1. nolet.—5 B. 1. infestivo; Ven. 1. in festino.—6 Comœdiæ B. 1. Ven. 1. modo deest in B. 1. Ven. 1. quando acturi Pll. nos modo acturi Parei 3.—

Et argumentum, et nomen vobis eloquar.
 Alazon Græce huic nomen est Comœdiæ,
 Id nos Latine Gloriosum dicimus.
 Hoc oppidum Ephesu'st: inde Miles meus herus, 10
 Qui hinc ad forum abiit, gloriosus, impudens,
 Stercoreus, plenus perjurii atque adulterii.
 Ait sese ultro omnes mulieres sectarier.
 Is deridiculu'st, quaquā incedit, omnibus.
 Itaque hic meretrices labiis dum ductant eum, 15
 Majorem partem videas valgis saviis.
 Nam ego haud diu apud hunc servitutem servio.
 Id volo vos scire, quomodo ad hunc devenerim
 In servitutem, ab eo quoi servivi prius.
 Date operam: nam nunc argumentum exordiar. 20
 Erat herus Athenis mihi adolescens optumus:
 Is amabat meretricem matre Athenis Atticis,
 Et illa illum contra, qui est amor cultu optumus.
 Is publice legatus Naupactum hinc fuit,

jucundo. Hæc Comœdia vocatur Græce ἀλαζών, quam vocem reddimus Latine Gloriosum. Hæc urbs est Ephesus: Miles meus herus, qui hinc profectus est ad forum, est inde oriundus, superbus, inverecundus, repletus perfidia atque luxuria. Dicit sese deamari ab omnibus mulieribus. Risum concitat cunctis, quacumque iter habet. Itaque dum meretrices eum ludificant, animadvertas majori ex parte esse obtortis labris. Nam ego sum servus apud hunc non ita pridem; oportet vos scire id, qua ratione inciderim in ejus servitutem, a Pleuside, cujus fui servus antea. Attendite; nam incipiam jam argumentum. Habebam Athenis herum Pleusidem optimum adolescentem. Is deperibat meretricem Philocomasium, cujus mater erat ex Athenis Atticis, et Philocomasium amat ex adverso herum meum, qui amor colitur jucundissime. Is fuit missus publica auctoritate Naupactum

////////

8 Alazon deest in B. 1. nomen eloquar comœdiæ C. C. 2. B. 1. Ven. 1.—10 Ephesum est Pll. Ephesum est miles B. 1. Ven. 1. idem deest etiam in C. 2. itidem al. ap. Pareum; ibidem al. indidem al. inde est al. ibid.—13 Pll. ut omnis.—14 Is derisui est B. 1. Ven. 1. Is deridiculast al. ap. Pareum.—15 C. 2. ducunt; C. ducant.—16 C. saviis, et a m. sec. vulgis.—17 Nam ego jam diu B. 1. Ven. 1. aut diu Pll.—18 C. 2. ut huc convenerit.—19 B. 1. habeo eu.—22 Pro matre, al. ap. Pareum arte, vel arete; al. æque.—24 Particula hinc desideratur in

NOTE

15 Labiis dum ductant] Id est, dum labiis ad osculum compositis, quasi ad significationem amoris, decipiunt, et revera hominem aspernantur.

16 Valgis saviis] Id est, valgis labris. Metonymia adjuncti pro sub-

jecto: 'valgis,' obtortus. Quasi dicat meretrices adeo esse assuetas hominem irridere, et subsannare ore obtorto, ut ferme hæc oris forma perpetua sit omnibus.

24 Naupactum] Oppidum Ætolæ,

Magnai reipublicai gratia. 25
 Interibi ut hic miles forte Athenas advenit,
 Insinuat sese ad illam amicam heri mei,
 Occepit ejus matri suppalarier
 Vino, ornamentis, opiparisque opsoniis.
 Itaque intimum ibi se miles apud lenam facit. 30
 Ubi primum evenit militi huic occasio,
 Sublinit os illi lenæ, matri mulieris,
 Quam herus meus amabat: nam is illius filiam
 Conjicit in navem miles, clam matrem suam,
 Eamque invitam huc mulierem in Ephesum advehit. 35
 Ego quantum vivus possum, mihi navem paro,
 Ut amicam herilem Athenis avectam scio.
 Inscendo, ut eam rem Naupactum ad herum nuntiem.
 Ubi sumus provecti in altum, id quod volunt,
 Capiunt prædones navem illam, ubi vectus fui. 40

principis reipublicæ causa. Interea hic miles, cum forte renisset Athenas, sese insinuat apud illam amicam mei heri, caput subblandiri ejus matri vino, ornamentis, cœnis delicatis. Itaque miles eradit amicissimus lenæ. Ubi primum occasio sese offert huic militi, decepit illam lenam matrem mulieris, quam meus herus deperibat. Nam is miles conjicit in navem ejus filiam, inscia matre; et eam mulierem asportat reluctantem huc in Ephesum: ego quam citissime possum, mihi adorno navem, statim atque accipio amicam heri fuisse ablatam Athenis. Inscendo navem, ut nuntium hujus rei deferam Naupactum ad herum: quando venimus in altum, prædones capiunt illam navem, in qua fui vectus, quod optabant prædones: interii, an-

//////////

B. 1. et Ven. 1.—25 *Magna reipublica gratia* Pll. *reipublicæ* C. a m. sec. *reipublicam* C. 2. a m. sec. *Magna reipublice* B. 1. *Magna reipublicæ gratia* Ven. 1.—26 *Interim irit hic* B. 1. *Interivi* Pll. *hinc miles* Ven. 1.—27 *Voc. mei* deest in Pll. B. 1. et Ven. 1.—28 B. 1. Ven. 1. *matris culpa pariter*.—29 *Vino, scitamentis* al. ap. Pareum.—31 *Verba huic occasio* desunt in B. 1. Ven. 1.—32 *Sublevit* edd. quædam vett. *illi bene matri* B. 1. Ven. 1.—34 *Compegit* B. 1. Ven. 1. *Contigit C. Contegit* C. 2. *matre sua* B. 1.—35 B. 1. C. et C. 2. *huc invitam*. Mox, Pll. *advenit*.—36 *Et quantum possum unus mihi Acidal. Ego quantum unus* B. 1. *Ego quantum citius* Pll. et Parei 3. Ceterum aliqui hos tres vss. sic transponunt, 37. 36. 38.—37 *Ubi amicam* B. 1. Ven. 1. *Ut deest* in Parei 3.—39 B. 1. Ven. 1. *sic ut volunt*; C. *fit quod volunt*; C. 2. *sit quod volunt*; al. ap. Pareum, *id quod Di volunt*; al. ibid. *ilico advolant Prædones*, §c. al. atque *advolant Prædones*.—40 *Prædones capiunt* al. ap. Pareum; *Prædonis*

NOTÆ

hodie Lepanthum, unde sinus Naupactius, et Naupacteus, *Golfe de Lepante*.

25 *Magnai reipublicai*] Athenæ dic-

tæ sunt 'magna respublica,' quia hæc amplitudine et dignitate alias respublicas Græcorum superabat.

Prius perii, quam ad herum veni, quo ire occeperam.
 Ille, qui me cepit, dat me huic dono militi.
 Hic postquam in ædes me ad se duxit domum,
 Video illam amicam herilem, Athenis quæ fuit.
 Ubi contra aspexit me, oculis mihi signum dedit, 45
 Ne se appellarem : deinde, postquam occasio est,
 Conqueritur mecum mulier fortunas suas :
 Ait sese Athenas fugere cupere ex hac domu,
 Sese illum amare meum herum, Athenis qui fuit ;
 Neque pejus quenquam odisse, quam istum militem. 50
 Ego, quoniam inspexi mulieris sententiam,
 Cepi tabellas, consignavi clanculum :
 Dedi mercatori, qui ad illum deferat
 Meum herum, qui Athenis fuerat, qui hanc amaverat,
 Ut is huc veniret : is non spreuit nuntium ; 55
 Nam et venit, et is in proxumo hic devortitur
 Apud suum paternum hospitem, lepidum senem.
 Itaque ille amanti suo hospiti morem gerit,
 Nosque opera consilioque adhortatur, juvat.
 Itaque ego paravi hic intus magnas machinas, 60
 Qui amantes una inter se facerem convenas :
 Nam unum conclave, concubinæ quod dedit

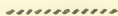
tequam veni ad herum, quo caperem ire : ille qui me cepit, me dedit huic militi. Postquam hic me duxit in ædes ad se domum, conspicio illam amicam heri, quæ fuit Athenis : quando me conspexit, mihi innuit oculis, ne se appellarem. Deinde postquam sese occasio obtulit, mulier deplorat mecum suam vicem, dicit sese optare evadere ex his adibus Athenas ; sese amare illum meum herum, qui fuit Athenis : neque esse oatio quenquam capitatus, quam istum militem : postquam ego conspexi mentem mulieris, accepi tabellas, consignavi occulte, dedi mercatori, qui deferret ad meum herum, qui fuerat Athenis, qui hanc amaverat, ut is veniret huc. Is non aspernatus est nuntium ; nam et venit, et idem versatur hic in proximo apud sui patris hospitem festum senem, et ille gerit morem suo hospiti amanti, nosque adhortatur et optulatur opera et consilio. Itaque ego comparavi in adibus magnas machinas, ut earum opera convenirent amantes inter se. Nam ego confodi parietem in conclavi, quod miles tradidit concubine, in quod nullus inferret pedem, nisi ipsa,

~~~~~

C.—41 Prius periit Pll.—42 Relativum qui deest in Pll. B. 1. et Ven. 1. huc dono Pll.—43 Parei 3. deduxit.—46 B. 1. Ven. 1. C. 2. dein ; Parei 3. inde : C. deinde.—47 C. et C. 2. fortuna sua.—48 Pro domu, quod servant omnes codd. et Ven. 1. dono habent edd. quædam vett.—49 Pll. meum ærum.—53 B. 1. et Ven. 1. euidam qui ad illum.—54 C. qui hac ; C. 2. qui hæc.—61 Pll. facerem convenas ; C. a m. sec. facerem convenire ; B. 1. Ven. 1. facerent con-

Miles, quo nemo nisi eapse inferret pedem,
 In eo conclavi ego perfodi parietem,
 Qua commeatus esset huic mulieri. 65
 Et sene sciente hoc feci: is consilium dedit.
 Nam meus conservos est homo haud magni pretii;
 Quem concubinæ Miles custodem addidit.
 Ei nos facetis fabricis, et doctis dolis
 Glaucomam ob oculos objiciemus: eumque ita 70
 Faciemus, ut, quod viderit, non viderit.
 Et mox, ne erretis, hæc duarum hodie vicem
 Et hic et illic mulier feret imaginem:
 Atque eadem erit, verum alia esse assimilabitur.
 Ita sublinitum est os custodi mulieris. 75
 Sed foris concrepuit hinc a vicino sene.
 Ipse exit: hic ille est lepidus, quem dixi, senex.

quo huic mulieri esset transitus: et feci hoc conscio sene; id dedit consilium. Nam meus conservus est homo haud magni momenti, quem miles adjunxit custodem concubinæ. Nos objiciemus ob ejus oculos glaucomam, lepidis fallaciis, et eruditis technis, et efficiemus, ut non conspexerit quod conspexerit; et ne erretis modo, Philocomasium sustinebit hodie personam duarum, et vicem earum implebit, et erit eadem; sed finget se esse aliam; adeo deceptus custos mulieris. Sed fores concrepuerunt a partibus senis vicini; exit ipse: hic est ille senex lepidus, quem dixi.

venas; al. ap. Pareum, faciam ut convenient.—63 B. 1. Ven. 1. nisi ea; Pll. nisi ea se.—65 Pll. esset hic huc; B. 1. Ven. 1. esset hic huic; Bipont. esset hinc huc.—70 Glaucom B. 1. Glaucomam Parei 3. Glaucoma Pll. obitiemus C. et C. 2.—71 Fatiemus Pll.—72 Al. ap. Pareum, in vicem.—73 Et hinc et illinc B. 1. Ven. 1. Et hic et illinc Bipont.—75 B. 1. sublinitus est custos; C. sublinitust; C. 2. sublitores custodi; al. ap. Pareum, sublinibitur.—76 B. 1. Ven. 1. senis.—77 B. 1. hic illest.

NOTÆ

70 *Glaucomam*] Vitium oculorum, a cœruleo, seu glauco colore, quo suffusi oculi laborant et hebescent.

76 *Foris concrepuit*] Apud Græcos januæ ferme aperiebantur, non tractæ introrsum; sed in vicum impul-

sæ: itaque periculum erat ne quando aperiebantur, prætereuntibus aut moram aut molestiam offerrent; idcirco qui aperiebant, repetitis ictibus prætereuntes commonefaciebant, ut sibi ab iis caverent.

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

PERIPLECTOMENES, PALÆSTRIO.

PE. NISI hercle defregeritis talos, posthac quemque in tegulis

Videritis alienum; ego vostra faciam latera lorea.

Mihi quidem jam arbitri vicini sunt, meæ quid fiat domi.

Ita per impluvium intro spectant: nunc adeo edico omnibus,

Quemque a milite hoc videritis hominem in nostris tegulis, 5

Extra unum Palæstrionem, huc deturbatote in viam.

Quod ille gallinam, aut columbam se sectari, aut simiam

Dicat, disperistis ni usque ad mortem male mulcassitis.

Atque adeo, ut ne legi fraudem faciant Talaris,

PE. Per Herculem quemcumque alienum conspexeritis deinceps in tegulis, nisi ei eliseritis talos, ego faciam cutem vestrorum laterum in lora. Sane vicini sunt jam testes eorum, quæ fiunt in meis ædibus. Ita despiciunt per impluvium; mando jam omnibus vobis, quemcumque hominem animadverteritis in nostris tegulis, qui sit hujus militis, præter Palæstrionem unum, deturbate huc in viam, quanquam ille affirmet se persequi, aut gallinam, aut columbam, aut simiam: est actum de vobis, nisi verberaveritis usque necem; atque adeo, ne violent legem Talaris, curate, ut

1 Ni hercle C. 2. quemquem al. ap. Pareum.—2 B. 1. Ven. 1. loreare.—3 B. 1. arbitrii sunt; Pl. arbitri et vicini sunt; C. a m. pr. vicis erunt; Ven. 1. arbitri insunt.—5 B. 1. et Ven. 1. a milite huc; Parei 3. a milite hic; Pl. a m. hic.—6 B. 1. hunc; margo ed. Gronov. via, ex codd.—7 Pl. scimia.—8 Dicit peristis B. 1. Ven. 1. mulcassitis C. et C. 2. mulcatis B. 1. Ven. 1. mulcas-

NOTÆ

2 *Faciam latera lorea*] Id est, e-dam vestra latera loris concidenda, ita ut non mea sint, sed lororum, et ad lora pertineant.

4 *Impluvium*] Asconius: 'Est locus sine tecto in ædibus, quo impluere imber in domum possit.' Varro: 'Impluvium, locus est in medio relictus, qui lucem superne capiat, quo deorsum impluat.' Cum autem tecta depressiora ac fere plana essent, ita ut cuius inambulare posset; hinc fiebat ut ab alienis tectis, hinc inde esset aditus; unde Periplectomenis

Delph. et Var. Clas.

de Sceledro querela.

5 *Tegulis*] Tegulæ non de tegulis coctilibus, quales nostræ sunt, accipiendum videtur; sed de re quavis solidiore, quæ adibus superjecta inambulantium vestigia ferre posset.

8 *Mulcassitis*] A *mulceo, pugnis calcibusque impeto. 'Mulceo' significat ducere aliquid metallum feriendo. Unde Mulciber dictus Vulcanus, a molliendo, ducendoque ferro malleorum ictibus.

9 *Legi Talaris*] Leges erant positæ iis, qui talis luderent, ut in qui-

Plaut.

3 Q

Accuratote, ut sine talis domi agitent convivium. 10

PA. Nescio quid malefactum a nostra huic familia est, quantum audio:

Ita hic senex talos elidi jussit conservis meis.

Sed me exceptit: nihilo facio, quid illis faciat ceteris.

Aggrediar hominem: estne advorsum? est quasi collaturus pedem.

Quid agis, Periplectomene? PE. haud multos homines, si optandum fuerit, 15

Nunc videre et convenire, quam te, mavellem. PA. quid est? [est? PE. de tegulis

Quid negotii est? PE. res palam est. PA. quæ res palam

Modo nescio quis inspectavit vestrorum familiarium

Per nostrum impluvium intus apud nos Philocomasium atque hospitem

Osculantes. PA. quis homo vidit? PE. tuus conservos est. PA. quis is homo est? 20

PE. Nescio, ita abripuit repente sese subito. PA. suspicor

Me periisse. PE. ubi abiit, conclamo: heus quid agis tu, inquam, in tegulis?

celebrent epulas sine talis. PA. Nescio quid peccatum est in hunc senem a nostra familia, ut audio; hic senex imperavit frangi talos meis conservis: sed me exceptit; curo parum quid statuatur in alios. Alloquar hominem; estne conversus? Est quasi collaturus pedem. Quid agis, Periplectomene? PE. Si mihi daretur optio, non est cum quo mallet conferre sermonem, quam tecum. PA. Quid est? Quid rei est? PE. Res est palam. PA. Quæ res est palam? PE. Nescio quis vestrorum familiarium despexit modo de tegulis per nostrum impluvium apud nos, Philocomasium atque hospitem osculantes. PA. Quis vidit? PE. Est tuus conservus. PA. Quis est is? PE. Nescio, adeo sese repente proripuit ab oculis. PA. Suspicio me esse perditum. PE. Statim atque abiit, inclamo: heus tu quid agis, in-

sis Bipont.—10 B. 1. et Ven. sine aliis d. agitem. Mox, C. a m. sec. convitium.—11 B. 1. C. C. 2. et Ven. 1. male factum nostra; C. a m. sec. nostræ.—12 B. 1. conservos.—13 Idem codex, nihili facio.—14 Bipont. et in advorsum it quasi. Verba collaturus pedem desunt in C. C. 2. B. 1. Ven. 1.—15 Al. ap. Pareum foret pro fuerit.—16 B. 1. Ven. 1. et venire.—18 Pll. vostrarum; al. ap. Pareum, vestrorum familiarum; C. 2. vestrorum familiarum.—20 B. 1. Ven. 1. conservus. PA. quis is erit homo; Pll. quis erit homo 'st.—21 B. 1. de repente.—22 Pll. ecquid agis. Mox, in tegulis desunt in B. 1. et Ven. 1.—

NOTÆ

busvis aliis ludis. Inde captatur jo. Rare convivia agitabantur sine talis
cus in eos, quibus mandat 'elidi ta. lusoriis.
los,' si deprehensi sint in tectis

Ille, mihi abiens ita respondit, se sectari simiam.

PA. Væ mihi misero, cui pereundum est propter nihili bestiam.

Sed Philocomasium hiccine etiam nunc est? PE. cum exhibam, hic erat. 25

PA. Sis, jube transire huc, quantum possit; se ut videant domi

Familiares: nisi quidem illa nos volt, qui servi sumus, Propter amorem suum omnes crucibus contubernales dari.

PE. Dixi ego istuc; nisi quid aliud vis. PA. volo: hoc dicito,

Paret artem et disciplinam: obtineat colorem. PE. et quemadmodum? 30

PA. Ut eum, qui hic se vidit, vero vincat, ut ne viderit: Siquidem centies hic visa sit, tamen infitias eat.

Os habet, linguam, perfidiam, malitiam, atque audaciam, Confidentiam, confirmitatem, fraudulentiam:

Qui arguet se, eum contra vincat jurejurando suo. 35

Domi habet animum falsiloquom, falsificum, falsijurium:

quam, in tegulis? Ille mihi reposuit fugiendo, se persequi simiam. PA. Væ mihi infelici, cui est pericundum propter vilem bestiam. Sed Philocomasium estne hic etiam nunc? PE. Quando egressus sum, erat hic. PA. Jube, si vis, eam huc transire, quam citissime possit, ut videatur domi a familiaribus: nisi illa velit nos, qui sumus servi, omnes agi in crucem propter suos amores. PE. Dictum puta; nisi vis aliquid aliud. PA. Præcipe et hoc, ut comparet artificium, et disciplinam fallendi; retineat eundem colorem. PE. Quomodo? PA. Ut is a quo visa est, credat hic se non vidisse: si est visa centies, tamen perneget. Est illi lingua, fraus, nequitia, et audacia, impudentia, fiducia, constantia, dolus. Superet eum a quo accusabitur, suo jurejurando. Est illi domi mens instructa ad dicendum falsum, ad faciendum,

//////////

24 B. 1. nihil bestia.—26 Si est jube B. 1. Ven. 1. se ut videat familiaris margo ed. Gronov. ex codd. videat etiam Pll. B. 1. Ven. 1.—29 Pll. hic dicito; unde Grut. huic dicito.—30 Parumque artem B. 1. Ven. 1. Earumque artem Pll. optineat C. et C. 2. color est B. 1. hei quem ad modum Pll. ei quem al. ap. Pareum.—31 B. 1. Ven. 1. utrum is junctum junctam ve esse viderit; Pll. vidit veris junctam; al. vinctam, vel victa. Mox, esse viderit C. et C. 2.—33 Hos habet Pll. militia atque audacia C. et C. 2.—35 Qui arguat C. et C. 2.—36 C.

NOTE

28 *Crucibus contubernales*] Id est, omnes vult in crucem tolli. Credi-derim hoc loco *crucibus contubernales* dici captato joco a quadam popina, quæ erat Ephesi, in qua penderent

pro signo cruces. Sic jocatur Sosia in *Amphitryone*, quod hospitio pug-næ sit excipiendus.

32 *Infitias*] *Μορόπρωτον* accusativi casus, quod nunquam invenias, nisi

Domi dolos, domi delenifica facta, domi fallacias.

Nam mulier olitori nunquam supplicat, si qua est mala.

Domi habet hortum et condimenta ad omnes mores maleficos.

PE. Ego istæc, si erit hic, nuntiabo: sed quid est, Palæstriο, 40

Quod volutas tute tecum in corde? PA. paulisper tace,
Dum ego mihi consilia in animum convoco, et dum consulo,

Quid agam; quem dolum doloso contra conservo parem,
Qui illam hic vidit osculantem; id visum ut ne visum siet.

PE. Quære: ego hinc abscessero abs te huc: interim illuc sis vide, 45

ad jurandum. Domi fraudes, domi facta dolosa, domi technæ. Nam mulier quæ nequam est, nihil mendicat ab olitore. Est illi domi hortus, et condimenta ad omnes mores nefarios. PE. Ego nuntiabo hæc, si est hic; sed quid est, Palæstriο, quod tu mediteris tecum in mente? PA. Sile parumper, dum ego advoco in meum animum meum senatum, et dum reputo quid faciam: quas fraudes instruam adversus conserrum fraudulentum, qui vidit illam osculantem hic: ut non conspexerit id quod conspexerit. PE. Meditare; interim ego abcessero hinc abs te huc. Vide

falsilocom; C. 2. falsilocom.—37 B. 1. Ven. 1. dolenefica; C. a m. sec. dolonifica.—38 C. C. 2. B. 1. Ven. 1. olitori.—39 B. 1. Ven. 1. omnis molis malefica; C. a m. pr. malificos; C. et C. 2. a m. sec. malificas; C. 2. a m. pr. et Vat. milificos; al. mellifica; al. malesicos; al. moles maleficas.—41 Quod volvis astute tecum B. 1. Ven. 1. volvis etiam C. a m. sec. Quid volvitas tute te decum al. ap. Pareum.—44 Pl. it visum ut me v. sit; B. 1. Ven. 1. id visum ne visum

NOTÆ

cum 'eo' conjunctum.

37 *Delenifica facta*] A leniendo factum. Sed fere in malam partem accipitur, ut si quis inducat in fraudem exquisitis quibusdam lenitatis et humanitatis officiis.

38 *Olitori nunquam supplicat*] 'Nemini supplico,' et 'habeo domi,' phrases sunt, quas raro disjungit Plautus; unum enim ferme sequitur ex altero, ut quod habemus, ab alio cum periculo repulsæ minime rogemus. Porro in hac allegoria horti, herbarum, maleficiorum, crediderim Plauto esse in mente veneficam; quod erat in mulieres nequam jactari

solitum convitium.

39 *Habet hortum*] Vere servilis jocus, quo verna innuit esse meretricis animum instar felicitis cujusdam horti, in quo sponte malefici mores enascantur, et sobolescant.

Mores maleficos] Alii, *moles maleficas*; id est, artes, technas, machinationes.

41 *Volutas*] Alii, *volvitas*, vetus spinum a 'volvo, volvi, volvitum.' Sic 'caveo, cavi, cavitum;' 'faveo, favi, favitum.'

Tecum] Alii, *tedecum*, ut alibi 'medecum,' inserto d, vetus.

Quemadmodum abstinit, severa fronte curas cogitans.

Pectus digitis pultat, cor credo evocaturu'st foras.

Ecce autem avortit, nixus læva, in femine habet lævam manum,

Dextera digitis rationem computat, feriens femur

Dexterum ita vehementer, quod tactu ægre suppetit. 50

Concrepuit digitis; laborat, crebro commutat status.

Eccere autem capite nutat: non placet quod repperit.

Quicquid est, incoctum non expromit: bene coctum dabit.

Ecce autem ædificat: columnam mento suffulsit suo.

Apage, non placet profecto mihi illa inædificatio. 55

Nam os columnatum poëtæ esse inaudivi barbaro,

Quoi bini custodes semper totis horis accubant.

Euge, euge, euscheme hercle astitit, et dulcè, et comœdicè:

illud amabo, quomodo abstinit cogitabundus, fronte adducta. Percutit pectus pugno; credo id, evocaturus est foras cor. Ecce se convertit, nixus læva manu, habet manum lævam in femore, dextra subducit rationem digitis, percussiens ita vehementer femur dextrum, quod expectat ægre succurrit tactu: digitis plaudit; æstuat, mutat identidem statum. Per Cererem nutat capite; quod venit in mentem, non illi probatur. Quicquid non est satis meditatum, non profert: depromet bene cogitatum. Ecce vero ædificat, supponit columnam suo mento. Apage, sane illa ædificatio non mihi arridet. Nam audivi os poëtæ peregrino fuisse nixum columna, cui duo custodes accubant semper omnibus horis. Euge, euge, lepide per Herculem

//////////

sit.—45 C. 2. interim illiis; al. illic.—46 Q. astitit B. 1. Ven. 1. obstitit al. ap. Pareum. curas cogitus Pll. rugas cogens al. ap. Pareum; rugas etiam Meurs. cogitat C. a m. sec.—47 B. 1. Ven. 1. C. 2. evocaturus foras.—48 B. 1. Ven. 1. nixus. Mox, C. 2. femina.—49 Pll. feriens.—50 Pll. B. 1. quod acta; al. quod ictu; al. quod facto opus est ægre; Ven. 1. quo tactu.—51 C. et Grnt. laborat cerebro; C. 2. a m. pr. laboreat cerebro.—52 Ecce autem B. 1. Ven. 1. non deest in C. et C. 2. quo repperit Pll.—53 B. 1. incoctum non exprimit b. coctum id dabit: Acidal. expromet.—55 Al. nunc placet. B. 1. Ven. 1. illa ædificatio; Pll. ubi illam ædificatio.—56 Nam osculum natum B. 1. Ven. 1.—57 Quoi vini Pll. Cui vini Ven. 1. Cum vini B. 1. Mox, idem codex et Ven. 1. occubat.—58 Euge

NOTÆ

49 *Dextera digitis rationem computat*] Deficientibus calculis et stylo, aut calamo, digitis semper sunt usi homines ad numerandum, præsertim si numeri nec plures essent, nec operosiores.

55 *Non placet*] Id esse mali augurii putat Periplectomenes, quod Palæstriæ, cubito in genu impresso, fulciat mentum manu; quia videlicet

Nævius, quem poëtam barbarum ideo dicit, quia fingit fabulam esse palliatam, detrusus in carcerem, hoc situ corporis sedere solebat.

56 *Os columnaticum*] Mentum columna nixum, videlicet de Nævio poëta Romano, qui æqualis fuit Plauti, dicitur, quod inter studendum, cubito suffulcire mentum soleret.

57 *Custodes*] Canes.

Nunquam hodie quiescet, priusquam id, quod petiit, perficit.

Habet, opinor: age, si quid agis: vigila, ne somno stude: Nisi quidem hic agitari mavis varius virgis: vigila: 61

Tibi ego dico: au! feriatuſ ne ſis: hem te alloquor, Palæſtrio: [PA. audio.

Vigila, inquam: expergiscere, inquam: lucet hoc, inquam.

PE. Viden' hostis tibi adesse? tuoque tergo obsidium? consule:

Arripe opem auxiliumque ad hanc rem: propere hoc, non placide decet. 65

Antevenito aliqua aliquos, aut tu circumduce exercitum:

Curre in obsidium perduelles, nostris præsidium para:

Intercludito inimicis commeatum, tibi muni viam,

Qua cibatus commeatusque ad te et legiones tuas

Tuto possit pervenire: hanc rem age: res subitaria est. 70

Reperi, comminiscere, cedo calidum consilium cito;

astitit, et serviliter et festive. Nullomodo quiescet hodie, antequam conficiat id, quod appetit. Tenet opinor; fac, si facis aliquid, excitare, ne stude somno, nisi mavis reddi variegatus vibicibus virgarum: excitare; ego tibi dico: heus! ne sis otiosus. Hem te alloquor, Palæstrio: excitare, inquam: expergiscere, inquam: lucet cælum, inquam. PA. Audio. PE. Cernisne hostes tibi instare? et tuum tergum oppugnari? consule: occupa opem et suppetias ad hanc rem: decet facere hoc celeriter, non lente. Anteverte hostes aliqua parte, aut tu educ exercitum. Accelera ad obsidendos adversarios, adorna præsidium nostris: interclude commeatum hostibus: aperi tibi viam, qua annona et commeatus possit pervenire tuto ad te et tuas copias. Incumbe in id negotium: est repentinum. Inveni, comminiscere,

~~~~~

rescheme B. 1. Euge huscheme Ven. 1. ascitis et dulce et B. 1. et Ven. 1. dulce etiam Pll.—59 B. 1. Ven. 1. quod petit. Mox C. a m. pr. et C. 2. perfecit; al. ap. Pareum, perfecerit.—61 B. 1. variis; sed varius deest in Ven. 1. vigilas Pll. quin vigilas al. ap. Pareum.—62 Pll. an heriatuſ vestiſ; B. 1. Ven. 1. an heriatuſ; al. ap. Pareum, an heri juſ nesciſ; margo ed. Gronov. an heriatuſ vestiſ. Mox, C. adloqui; C. 2. at loqui.—63 B. 1. Ven. 1. expergis.—64 B. 1. Ven. 1. quere ergo.—66 Aut evenia aliqua B. 1. Ante mænia aliqua Ven. 1.—67 Cor in obsidium C. C. 2. B. 1. Ven. 1. Coge al. ap. Pareum.—68 Interclu-

NOTÆ

58 *Euscheme*] Εὐσχημῶς, *decore*; quod refertur ad personam scenicam; nam 'schema' personam scenicam fere significat.

Dulice] *Serviliter*, δουλικῶς, merum Græcum.

Comædice] Id est, festive. Verbum

factum a Comœdia, in qua sibi proponit histrio movere risum.

63 *Lucet hoc*] Cælum lucet. Quia erecto in cælum, aut vultu, aut digito, id demonstrat, 'cælum' omittit nominare.

71 *Calidum consilium*] Repente et

Quæ hic sunt visa, ut visa ne sint ; facta infecta uti sient.
 Magnam illic, homo, rem incipissis : magna munis mœnia.
 Tute unus si recipere hoc ad te dicis, confidentia est

Nos inimicos profligare posse. PA. dico et recipio 75

Ad me. PE. et ego impetraturum dico id quod petis. PA.

at te Juppiter

[PA. tace :

Bene amet. PE. at imperti, amice, me, quod commentu's.

Dum in regionem astutiarum mearum te induco, ut scias

Juxta mecum mea consilia. PE. salva sumes indidem.

PA. Herus meus elephantî corio circumtentus est, non
 suo: 80

Neque habet plus sapientiæ, quam lapis. PE. egomet
 istuc scio.

PA. Nunc sic rationem incipissam, hanc iustituam astu-
 tiam, [teram

Ut Philocomasio hanc sororem geminam germanam al-

da celeriter consilium calens, ut quæ sunt visa non sint visa ; ut non facta sint facta. Inceptus ibi, o homo, rem arduam: extruis excelsa mœnia. Si tu unus affirmas recipere in te, est spes nos posse superare hostes. PA. Dico, et in me recipio. PE. Et ego dico me concessurum id quod postulas. PA. At Jupiter te amet bene. PE. At fac me participem, amice, eorum quæ commentus es. PA. Sic, dum te induco in regionem mearum calliditatum, ut teneas, perinde atque ego, meam mentem. PE. Invenies integra ibidem apud me ubi deposueris. PA. Meus herus est circumdatus pelle elephantî, non sua ; neque habet plus sensus, quam sacrum. PE. Egomet novi id. PA. Nunc suscipiam hanc provinciam fallendi ; sic incipiam istam calliditatem, ut affirmem hanc esse sororem germanam geminam Philocomasii ;

//////////

dite PII. Interclode B. 1. Ven. 1.—71 C. a m. sec. callidum.—72 B. 1. rasa ut visa ne sicut factu infecta sient ; Ven. 1. ne siet facta. Mox, PII. infecta ne siet. —73 Magnum illic honorem C. Magnam illi honorem incipis sed magna munitis B. 1. Magnum illic honorem incipis sed magna munitis Ven. 1.—75 B. 1. Ven. 1. configere. PII. possit.—76 B. 1. et egon. PII. impetrare me dico ; B. 1. Ven. 1. imperatorem dicon. Mox Juppiter oro ut B. 1.—77 PII. aut in parte mici pare me quod, &c. Voc. amice deest in B. 1. Ven. 1.—79 B. 1. sume sendidem.—80 PII. circumtentu'st ; Coler. circumjectus est.—81 PII. sapientiam ; et sic Parei 3.—82 Bipont. incipissam, ita hanc ; Delph. incipissam, hancque. PII. incipissem ; B. 1. Ven. 1. incipio.—83 B. 1. huic sororem. Voc. germanam deest in B. 1.—

NOTÆ

ex arena sumtum, quod quidem est fere laudatissimum : videlicet imminentis periculi magnitudine territa mens, vires exerit, et hoc felicius consilium reperit, quod dato ad cogitandum spatio, non timidius, aut mi-

nus animosum evadat.

80 Elephantî corio circumtentus] Non hoc dicit, quasi elephantus sit hebes aliquod animal ; sed quia ejus corium est longe durissimum, quo heri stoliditatem exprimat.

Dicam Athenis advenisse cum amatore aliquo suo,
 Tam similem, quam lacte lacti est: apud te eos hic de-
 vortier 85

Dicam hospitio. PE. euge, euge, lepide: laudo commen-
 tum tuum.

PA. Ut si illic concriminatus sit advorsum militem
 Meus conservos, eam vidisse cum alieno oscularier,
 Eum arguam vidisse apud te contra conservom meum
 Cum suo amatore amplexantem atque osculantem. PE.
 immo ut optume! 90

Idem ego dicam, si me exquiret miles. PA. sed simillumas
 Dicito esse: et Philocomasio id præcipiendum est, ut sciat,
 Ne titubet, si quæret ex ea miles. PE. nimis doctum dolum!
 Sed si ambas videre in uno miles concilio volet,
 Quid agimus? PA. facile est: trecentæ possunt causæ
 colligi: 95

Non domi est, abiit ambulatum, dormit, ornatur, lavat,
 Prandet, potat, occupata 'st: operæ non est: non potest.
 Quantum vis prolationum, dum modo nunc prima via
 Inducamus, vera ut esse credat quæ mentibitur.

PE. Placet, ut dicis. PA. intro abi ergo, et si isti est mu-
 lier, eam jube 100

eam advenisse Athenis cum quodam qui est ejus amator, tam similem, quam est lac lacti: dicam eos fuisse exceptos hospitio apud te. PE. Euge, euge, festive: laudo tuum commentum. PA. Ut si ille qui est meus conservus dixerit militi se eam vidisse osculantem alienum virum, eundem contra convincam meum conservum se vidisse apud te eam amplexantem et osculantem suum amatorem. PE. Immo ut optime inventum! ego dicam idem, si miles a me petat. PA. Sed dic eas esse simillimas; et suggerendum est id Philocomasio, ut sciat, ne hæsitet, si miles ab ea petat. PE. Nimis eruditum dolum! Sed si miles velit videre ambas uno tempore, quid faciemus? PA. Est planum; possunt afferri innumerabiles causæ: non est domi, abiit ambulatum, dormit, ornatur, se lavat, mensæ accumbit, potat, occupata est: non vacat, non potest. Afferamus quantumvis procrastinationum; dummodo eum inducamus, nunc ut existimet prima fronte ea, quæ erunt mendacia, esse vera. PE. Placet ut dicis. PA. Ingredere ergo, et si mulier est istic, manda

//////////

84 B. 1. Ven. 1. *advenisse et cum*.—85 Voc. *lacte* deest in Pll. *lacte lacti*: et apud Bipont. Mox *dirortier* Douz.—86 B. 1. Ven. 1. *commentum contra conservum tuum*.—87 *Vix illic* Ven. 1. *Vis illi* B. 1.—88 B. 1. Ven. 1. *hic cum a. osculari*.—89 Verba, *te c. c. meum*, desunt in B. 1. *contra c. meum* desunt in Ven. 1.—90 Al. *ita optume*.—92 Pll. *id recipiendum 'st*.—95 B. 1. *causa concini*: C. *causæ concii*; C. a m. sec. *causæ concii*; C. 2. *causæ concili*.—96 *Non dormist* B. 1. Ven. 1.—97 B. 1. *occupat est opere*.—98 *Qui tum C. Quantum is C. 2.*—99 C. *mentibimur*.—100 C. *istist*; B. 1. C. a m. pr. et Bipont. *istic est*; C.

Cito domum transire, atque hæc ei monstra: præcipe,
 Ut teneat consilia nostra, quemadmodum exorsi sumus
 De gemina sorore. PE. docte tibi illam perdoctam dabo.
 Numquid aliud? PA. intro ut abeas. PE. abeo. PA. et
 quidem ego ibo domum,
 Atque hominem investigando sumam operam, hinc dissi-
 mulavero, 105
 Qui fuerit conservos, qui hodie siet sectatus simiam.
 Nam ille non potuit, quin sermoni suo aliquem familiarem
 Participaverit de amica heri, sese vidisse eam
 Hic in proxumo osculantem cum alieno adolescentulo.
 Novi morem ego: et tacere nostrorum solus scio. 110
 Si invenio qui vidit, ad eum vineas pluteosque agam. [est.
 Res parata est, vi pugnandoque hominem capere certa res
 Si ita non reperio, ibo odorans quasi canis venaticus,

ei ut transeat celeriter domum, et ei ostende hæc: doce ut perspecta habeat nostra consilia, quomodo instituimus fallaciam de sorore gemina. PE. Tibi illam reddam eruditam egregie. Numquid vis aliud? PA. Ut introcas. PE. Introco. PA. Equidem ego ibo domum, atque mentem adhibebo in homine observando: hinc dissimulavero me scire, qui fuerit conservos, qui sectatus est hodie simiam. Nam non potest fieri, quin participem fecerit aliquem e familia sui sermonis de amica heri, et dixerit sese eam ridisse hic in proximo, quando osculabatur adolescentem alienum. Ego nosco eorum morem: et ego sum solus e nostris qui scio tacere. Si invenio eum qui vidit, admorebo ad eum vineas pluteosque. Res est instructa, certum est expugnare hominem pugnando vi. Si non reperio hominem, ibo odorans quasi ca-

////////

2. isti est.—101 Parei 3. et præcipue, contra codd.—104 B. 1. Ven. 1. abeo equidem; Pll. equidem.—105 At quem B. 1. Ven. 1. investigabo operam hanc dissimulando B. 1. sumam deest in Ven. 1. sumo Pll. hinc dissimulando C. et C. 2.—106 B. 1. et Ven. 1. qui hodie fuerit.—107 Pll. qui sermoni. Mox, B. 1. familiarium; C. et C. 2. familiarium.—108 Participaverit Pll. heri qui vidisset eam Pll. B. 1. Ven. 1.—110 Pll. tacere nequeo solus. Verbum nostrorum deest in B. 1. Ven. 1.—111 B. 1. ad eum vineas.—112 B. 1. Ven. 1. est impugnandoque. Mox hominem deest in B. 1. Alterum est deest in Pll.—113 B. 1.

NOTÆ

111 Vineas] Hic clauditur allegoria superius instituta, pluribus versibus, a re militari, elegans, et dignior castri quam scena. Porro vinea erat machina bellica lignis constans, lata pedibus octo, alta septem, longa sexdecim, texta crudis et recentibus pellibus, ne immisso ab hostibus igne cremaretur: hac tecti oppugnantes

accedeabant ad mœnia urbium, et subruabant.

Pluteos] Erat et machina bellica, cratibus munita, vestita pellibus recens detractis, ne injectus ignis absumeret, turri similis, subjectis rotis, in quamvis partem mobilis, ad muros hostiles applicari solita, quo subruerentur.

Usque donec persecutus vulpem ero vestigiis.

Sed fores concrepuerunt nostræ: ego voci moderabo meæ.

Nam illic est Philocomasio custos meus conservos, atque
it foras. 116

nis venaticus, usque eo dum ero assecutus vulpem vestigiis. Sed nostræ fores crepuerunt: ego loquar demissiore voce. Nam meus conservus custos Philocomasii est illic, atque prodit foras.

Ven. 1. *ibi adorans*.—115 B. 1. Ven. 1. *voce*. Gronov. *moderabo me*.—116 Al. ap. Pareum, *qui it foras*.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

SCELEDRUS, PALÆSTRIO.

Sc. NISI quidem ego hodie ambulavi dormiens in tegulis,
Certo edepol scio me vidisse hic proxumæ viciniæ
Philocomasium herilem amicam sibi alium quærere.

PA. Hic illam vidit osculantem, quantum hunc audiui
loqui.

Sc. Quis hic est? PA. tuus conservos: quid agis, Sceledre? Sc. te, Palæstrio, 5

Volupe 'st convenisse. PA. quid jam? aut quid negotii,
fac sciam.

Sc. Metuo. PA. quid metuis? Sc. ne hercle hodie,
quantum hic familiarium est,

Maximum in malum cruciatum insiliamus. PA. tu sali

Sc. Profecto nisi ego incesi hodie somnians per tegulas, scio certo me vidisse in viciniis, usque contiguïs, Philocomasium amicam heri captare alium amatorem. PA. Hic vidit illam osculantem, ut audio loqui hunc. Sc. Quis est hic? PA. Tuus conservus. Quid dicis, Sceledre? Sc. Est mihi jucundissimum te convenisse, Palæstrio. PA. Fac sciam, quid tibi velis, aut quid sit negotii. Sc. Timeo. PA. Quid times? Sc. Ne per Herculem insiliamus hodie, quotquot sumus hic familiarium, in malum cruciatum. PA. Salta solus: nam ego minime curo istam

3 Al. ap. Pareum, *amicam clam sibi*.—4 Pl. B. 1. Ven. 1. *loquentem*; C. a m. pr. *loquere*.—5 *Quis est hic* B. 1. *quid ais* C. a m. sec.—7 C. et C. 2. *fami-*

NOTÆ

8 *Insiliamus*] Erat pars in cruce hautur, quæ 'suppedaneum' vocabatur. Hæc pars non altius a terra in

Solus: nam ego istam insulturam et desulturam nihil hic moror.

SC. Nescis tu fortasse, apud nos facinus quod natum est novom. 10

PA. Quod id est facinus? SC. impudicum. PA. tute scis solite tibi,

Mihi ne dixis, scire nolo. SC. non enim faciam, quin scias. Simiam hodie sum sectatus nostram in horum tegulis.

PA. Edepol, Sceledre, homo sectatu's nihili nequam bestiam.

SC. Di te perdant. PA. te istuc æquom; quoniam occipisti eloqui. 15

SC. Forte fortuna per impluvium huc despexi in proximum: [altero

Atque ego illa aspicio osculantem Philocomasium cum Nescio quo adolescente. PA. quod ego, Sceledre, scelus ex te audio? [oculis meis.

SC. Profecto vidi. PA. tuten'? SC. egomet duobus his PA. Abi, non verisimile dicis, neque vidisti. SC. num tibi 20

insulturam ac desulturam. SC. Tu nescis fortasse facinus, quod perpetratum est apud nos de novo. PA. Quod est facinus? SC. Impudicum. PA. Tu scias tibi soli: nolo scire, ne mihi dixeris. SC. Non patiar te nescire. Sectatus sum hodie nostram simiam in tecto vicino. PA. Per ædem Pollucis, Sceledre, homo nihili sectatus es nequam bestiam nihili. SC. Dii te perdant. PA. Justum est te id prosequi, quoniam instituisti. SC. Forte fortuna demisi oculos huc per impluvium in proximo, et ego intueor hic Philocomasium osculantem alium nescio quem juvenem. PA. Quod scelus, Sceledre, ego audio ex te? SC. Certe conspexi. PA. Tunc vidisti? SC. Ego ipse his duobus meis oculis. PA. Abi, non narras veri-

liarum.—8 C. 2. et C. a m. pr. cruciatumque. C. 2. insuliam.—11 Gronov. et Bipont. soli te. Pll. solite; unde Pareus conj. solide.—12 Al. ap. Pareum, faciam enim.—14 Pro nihili, quod habent B. 1. C. 2. Ven. 1. mihi legitur in C.—15 B. 1. quomodo occipisti; C. 2. quom occipisti; Ven. 1. quomodo accepisti.—16 Præpositio in deest in quibusdam edd.—17 B. 1. illic aspicio.

NOTÆ

cruce erat, quia cruciarii pede altero in eam posito in crucem ascendebant. Unde 'ascendere in crucem,' 'insilire in crucem,' et 'crucisalus.'

9 *Istam insulturam et desulturam* Ludit in verbo 'insiliamus.' 'Insultura' est saltus in unam crucem; 'desultura' in plures; alluditque ad

desultorios equos, in quos sessor subinde desilit.

11 *Tute scis*] Scis pro 'scies;' quanquam nihil obstat quominus et præsens sit.

Solite] Id est, assuetus impudicis factis.

Lippus videor? PA. medicum istuc tibi melius percontarier. [fabulam.

Verum enim tu istam, si te Dii amant, temere haud tollas Tuis nunc cruribus capitique fraudem capitalem hinc creas. Nam tibi jam, ut pereas, paratum est dupliciter, nisi supprimis

Tuum stultiloquium. Sc. qui vero dupliciter? PA. id dicam tibi. 25

Primum dum, si falso insimulas Philocomasium, hoc perieris:

Iterum, si id verum est, tu ei custos additus perieris.

Sc. Quid fuat me, nescio: hæc me vidisse ego certo scio.

PA. Pergin' infelix? Sc. quid tibi vis dicam, nisi quod viderim?

Quin etiam nunc intus hic in proxumo est. PA. eho, an non domi est? 30

Sc. Vise, abi intro tute: nam ego mihi nihil credi postulo.

PA. Certum est facere id. Sc. hic te opperiar: eadem illi insidias dabo,

simile, neque vidisti. Sc. *Nonne tibi videor lippus?* PA. *Faceres melius si peteres a medico; sed ne auctor sis imprudenter istius narrationis, si Dii te amant: ex ea fabula creas periculum ingens tuo capiti, tuis cruribus et cervicibus. Nam pestis tibi parata est jam dupliciter; nisi coërces istum insulsum sermonem.* Sc. *Quomodo vero dupliciter?* PA. *Tibi dicam id: primum, si accusas falso Philocomasium, perieris hoc; rursus si id est verum, et perieris tu, qui ei additus es custos.* Sc. *Nescio quid fuat de me: ego scio pro certo me vidisse hoc.* PA. *Prosequeris, nequam?* Sc. *Quid vis tibi dicam, nisi quod viderim?* Quin etiam est nunc hic in proximo. PA. *Nonne est domi?* Sc. *Vise, ingredere. Nam ego fidem haberi mihi nolo.* PA. *Decrevi facere id.* Sc. *Te expectabo hic: illi struam insidias ab*

—18 Nescio quod C. a m. pr.—21 Pll. percunctari.—22 Verum enim si te Dii ament B. 1. Ven. 1. *ereca aut ollas fabulam* C. a m. pr. *et haud ollas fabulam* a m. sec. *temere* habet in margine; *haud ollas* B. 1. *haudedollas* Ven. 1.—23 Pll. *capiteque*; al. *scapulisque*. Gronov. *fraudom*.—24 *Jam tibi jam* B. 1. Ven. 1. *nisi opprimas* B. 1. *nisi imprimas* Ven. 1.—26 B. 1. C. 2. *si falsum*; C. *si falsom*.—27 Al. ap. Pareum, *additus eo perieris*.—28 *Quid ad me* B. 1. Ven. 1. *at nescio* C. 2. B. 1. Ven. 1.—30 Voc. *intus* deest in edd. quibusdam vett.—32 Pronomen *id* deest in B. 1. *illi* deest in C. 2. B. 1. *Certum est facere*.

NOTÆ

22 *Tollas fabulam*] 'Tollere' est verbum quo utebantur in cærimoniis adhiberi solitis in recenti partu. Nam puer recens natus humi deponebatur; tum pater, aut patris loco futurus, tollebat humo. 'Ne tollas hanc fabulam,' id est, vide ne auctor esse videare hujus fabulæ. 23 *Fraudem*, &c.] Id est, fraudem verberibus, et ipsa vita expiandam.

Quam mox horsum ad stabulum junix recipiat se a pabulo.
 Quid ego nunc faciam? custodem me illi miles tradidit.
 Nunc si indicium facio, interii: si taceo, interii tamen, 35
 Si hoc palam fuerit: quid pejus muliere atque audacius!
 Dum ego in tegulis sum, illac hæc se hospicio edit foras.
 Edepol facinus fecit audax: hoccine si miles sciat,
 Credo hercle has sustollat ædes totas, atque hinc in crucem.
 Hercle quicquid est, mussitabo potius, quam inteream
 male. 40

Non ego possum, quæ ipsa sese venditat, tutarier.

PA. Sceledre, Sceledre. SC. quis homo interminat? PA.
 est te alter audacior? [quid est?

Quis magis Diis inimicis natus, quam tu, atque iratis? SC.

PA. Juben' tibi oculos effodiri, quibus id, quod nusquam
 est, vides?

SC. Quid, nusquam? PA. non ego nunc emam vitam tuam
 vitiosa nuce. 45

SC. Quid negotii est? PA. quid negotii sit, rogas? SC.
 cur non rogem? [jubes?

PA. Nonne tibi istam prætruncari linguam largiloquam

eadem parte; juvenula sese recipit velociter seorsum a pascuis ad præsepium. Quid faciam ego jam? Miles me addidit illi ad eam custodiendam. Nunc si facio indicium sceleris, interii; si taceo, interii etiam, si hoc detectum fuerit. Quid pejus muliere, et audacius! Dum ego sum in tegulis, hæc se conjicit foras ex hospitio. Per ædem Pollucis committit factum audax: quid si miles sciat id? Credo equidem hunc eversurum totas has ædes, et me sublaturum hinc in crucem. Per Herculem, quicquid est, tacebo potius, quam occumbam male. Ego non possum tueri eam quæ cupit sese vendere ipsa. PA. Sceledre, Sceledre. SC. Quis homo mihi interminatur? PA. Estne alius audacior te? Quis est natus Diis magis infensus, atque infestis, quam tu? SC. Quid est? PA. Optasne tibi erui oculos, quibus tu vides id, quod est nusquam? SC. Quid nusquam? PA. Ego non emam nunc tuam vitam nuce vitiosa. SC. Quid rei est? PA. Quaris, quid fit rei? SC. Cur non quæram? PA. Nonne mandas, ut tibi amputetur illa lingua garrula?

////////

SC. i: hic, &c. Grut.—33 Quam uxor ad stabulum juvenis recipiat se pabulo B. 1. Ven. 1. Quom uxor ad stabulum juvenis r. se e pabulo C. C. 2. Parei 3.—34 Pro tradidit, quod servant C. C. 2. B. 1. Ven. al. vett. addidit legit Douza.—35 B. 1. Ven. 1. si taceo tametsi. Voc. interii deest etiam in Pl.—36 Verba, quid pejus, extant in B. 1. C. C. 2. Ven. 1. aut audacius Pl. et Parei 3.—37 B. 1. Ven. 1. ille sumpto hospicio.—38 B. 1. Ven. 1. hoccine simile sciat.—39 B. 1. Ven. 1. alius tollat ædis totas tollat at quem hic crucem; Pl. totas, si tollit atque hic in crucem.—41 Pro ipsa, C. habet ista: C.

NOTÆ

33 Horsum] Id est, versus hunc locum.

Sc. Quamobrem jubeam? PA. Philocomasium eccam domi, quam in proxumo [tero.

Vidisse aiebas te osculantem atque amplexantem cum al-

Sc. Mirum est lolio victitare te, tam vili tritico. 50

PA. Quid jam? Sc. quia luscitiosus. PA. vae verbero! edepol tu quidem

Cæcus, non luscitiosus: nam illam quidem eccam domi.

Sc. Quid, domi? PA. domi hercle vero. Sc. abi: ludis me, Palæstrius. [quia ludo luto.

PA. Tum mihi sunt manus inquinatæ. Sc. qui dum? PA.

Sc. Vae capiti tuo! PA. tuo istuc, Sceledre, promitto fore, 55

Nisi oculos orationemque aliam commutas tibi.

Sed fores concrepuerunt nostræ. Sc. at ego illas observo fores.

Sc. Quare præcipiam? PA. Ecce in ædibus Philocomasium, quam dicebas te conspicatum amplectentem, atque osculantem alium virum. Sc. Mirum est te victitare lolio, quando triticum est tam vile. PA. Quare? Sc. Quia es luscitiosus. PA. Vae tibi, mastigia! Per ædem Pollucis, tu cæcus es, non luscitiosus; nam ecce illa est in ædibus. Sc. Quid? in ædibus? PA. Domi sane. Sc. Abi: ludis me, Palæstrius. PA. Idcirco meæ manus sunt sordatæ. Sc. Quare? PA. Quia ludunt cæno. Sc. Vae tuo capiti. PA. Tibi polliceor, id tibi esse eventurum, nisi habeas alios oculos et sermonem. Sed nostrum ostium obstrepuît. Sc. Sed ego

2. issa. Pro tutarier, B. 1. et Ven. 1. habent curarier.—42 Pll. interemat. B. 1. Ven. 1. est alter. Al. ap. Pareum, quis h. in terris nam alter est te audacior.—43 Quis m. de is Pll. quam tu acquirat B. 1. Ven. 1.—44 Jube nunc tibi B. 1. Ven. 1. exfodiri Pll. est deest in Pll. hic vidis C. et a m. sec. vidisti.—45 B. 1. Ven. 1. non ego mutuum ea ipsi tu itan viciosa; Pll. non ego mutuum ea ipsi tui tam viciosa.—47 B. 1. pertruncari linguam largileam jubes?—48 Philocomasium B. 1. Versus 47. 48. desunt in ed. Gronov. Prior versus deest in C. 2. at C. exhibet, Novi et tibi istum prætruncari linguam largiloquam jubes? et a manu secunda, Nunc tute tibi istum.—49 B. 1. Ven. 1. atque amplectantem.—50 Mirum lolio victitaret e tam B. 1. Mirus oleo victitaret et tam Ven. 1. Mirum Pll.—51 B. 1. Ven. 1. quia luscitiosus; C. a m. pr. quia luscitiosus. Mox, vae deest in B. 1. verberbo Pll.—52 B. 1. Ven. 1. non luscitiosus. Mox, C. a m. pr. illam quidem illa domi; et a m. sec. illac quidem illa domi; al. ap. Pareum, nam illam quidem etiam domi; B. 1. quidem vidi domi.—54 Tam B. 1. C. C. 2. quia luto jam Lips. quia ludo jam B. 1.—55 Alterum tuo deest in B. 1. C. et C. 2.—57 C.

NOTE

50 *Mirum est lolio victitare te*] Exprobrat Palæstrius Sceledrus, quasi quoddam genus ebrietatis, quæ nascitur ex pane loliaceo, qua teneantur oculi, aut decipiantur, ut ii qui comederint, videre se putent quod minime videant.

51 *Luscitiosus*] Qui eo morbo laborat oculorum, quo tempore vespertino clarius, quam meridiano videt; item, qui videnda propius oculis admovent, limisque cernit, et tantum non clausis, Græcis sunt *μύωπες*: vel quod veluti clausis sint oculis; vel

Nam nihil est, qua hinc huc transire ea possit, nisi recto ostio. [suscitant.

PA. Quin domi eccam: nescio, quæ te, Sceledre, scelera

Sc. Mihi ego video, mihi ego sapio, mihi ego credo plurimum: 60

Me homo nemo deterruerit, quin ea sit in his ædibus:

Hic obsistam, ne imprudenti huc ea se surrepsit mihi.

PA. Meus illic homo est: deturbabo jam ego illum de pugnaculis.

Vin' jam faciam, ut stultivium te fatearis? Sc. age face.

PA. Neque te quicquam sapere corde, neque oculis uti? Sc. volo. 65

PA. Nempe tu istic ais esse herilem concubinam? Sc. atque arguo

Eam me vidisse osculantem hic intus cum alieno viro.

PA. Scin' tu nullum commeatum hinc esse a nobis? Sc. scio. [Sc. scio.

PA. Neque solarium, neque hortum, nisi per impluvium?

custodio illam januam. Num nullus est transitus, quo ea possit commeare hinc huc, nisi antico. PA. Quin ecce est domi: nescio, Sceledre, quæ intemperie te agitant. Sc. Ego cerno mihi, ego scio mihi, ego mihi fidem habeo valde: nemo mihi suadeat eam non esse in his tectis: hic stabo, ne se subducat mihi incogitanti. PA. Ille homo est captus: ego illum depellam modo de propugnaculis. Visne ut præstem, ut fatearis te esse observatorem insanum? Sc. Age, fac. PA. Neque te cernere quicquam animo, neque videre oculis? Sc. Volo. PA. Nimirum tu dicis concubinam heri esse istic? Sc. Atque contendo me eam deprehendisse complexentem in adibus alienum virum. PA. Scisne tu esse nullum transitum ab his ædibus ad aedes militis? Sc. Scio. PA. Neque solarium, neque hortum, nisi per implu-

//////////

ego ilico observavi; Parei 3. ego illic observo.—59 Quem domi Pll. B. 1. Sc. nescio utique. PA. Sceledre, Sceledre, suscita te B. 1. nescio utque te Pll.—60 Tertium mihi deest in Pll. et B. 1.—61 Me h. n. deterenti Pll.—62 C. obsita. Mox, surreptat C. a m. sec. surrepsit Pll.—64 Vi niam faciam B. 1. Vin jam faciam Ven. 1. stultum dum fateare Ven. 1. stultivium fateare B. 1. fateare etiam Pll. face volo Parei 3. contra codd.—65 Sc. scio B. 1. Ven. 1.—66 C. istic dicis esse. Vs. 66. 67. 68. desunt in B. 1. et Ven. 1.—68 Scin' tum Gronov.—

NOTÆ

quod sic clausis, ut non hominum, derrière.

sed murium esse videantur, adeo sunt exigui.

58 Recto ostio] Rectum ostium dicebatur anticum; la porte de devant: cui opponitur posticum; la porte de

69 Solarium] Locus Soli quaquaversum apertus in summis ædibus, quod tectum et tegulis stratum cernimus. Olim tam depressa erant tecta, ut pæne plana essent.

PA. Quid nunc, si ea domi est, si faciam, ut eam exire hinc videas domo, 70

Dignus es verberibus multis? Sc. dignus. PA. serva istas fores:

Ne tibi clam se subterducat istinc, atque huc transeat.

Sc. Consilium est ita facere. PA. pedes ego jam illam huc tibi sistam in viam. [viderim:

Sc. Agedum ergo, face: volo scire, utrum ego id quod vidi,

An illic faciat, quod facturum dicit, ut ea sit domi. 75

Nam ego quidem meos oculos habeo, nec rogo utendos foris.

Sed hic illi supparasitatur semper, hic ei proximus est,

Primus ad cibum vocatur, primo pulmentum datur:

Nam illic noster est fortasse circiter triennium;

Neque cuiquam, quam illi, in nostra melius famulo familia. 80

Sed ego hoc quod ago, id me agere oportet, hoc observare ostium. [dabunt.

Hic obsistam, hac quidem: pol certo verba mihi nunquam

rium? Sc. Scio. PA. Quid nunc, si ea est domi? si efficiam ut eam conspicias exeuntem hinc ex adibus, es dignus multis plagis? Sc. Dignus. PA. Tuere istas fores, ne se surripiat tibi furim istinc, et ne immigret huc. Sc. Est mens, sic agere. PA. Ego pedibus nixus tibi illam statuam ante oculos, mox, hic in via. Sc. Agedum, ergo fac: opto scire utrum ego conspicatus fuerim id, quod fuerim conspicatus; an ille faciat, quod pollicetur se facturum, ut ea sit domi. Nam equidem habeo meos oculos, nec quaero foris mutuos. Sed Palaestrio parasiti vices obit semper apud eam, hic est prope eam, vocatur primus ad cibum, datur primo pulmentum: nam ille est noster familiaris fore a triennio; neque est quisquam famulus apud nos cui sit melius, quam illi. Sed ego facio hoc quod me oportet facere, custodio hanc januam, consistam hic; profecto nunquam mihi dabunt verba.

~~~~~

70 Quid si nunc C. 2. si facio B. 1. hinc exire C. C. 2. B. 1.—72 Ne tibi eadem sub. B. 1. Ven. 1.—73 B. 1. facere ita. Mox, pede Acidal. pedibus al. sistam in vitam Pl.—74 B. 1. quod mihi vidi.—75 Al. ea ut.—76 C. rogat utende, et a m. sec. utenda; C. 2. roga utendi foras.—77 Pl. ea proximus. Mox, est deest in B. 1.—80 Pl. illi nostra, omissa praepositione.—81 B. 1. quid ago. Mox, C. sic observate; et ab al. m. huc observare.—82 Voc. certo deest in edd. quibusdam vet. mihi verba al.

NOTÆ

73 *Pedes*] Quia hinc ubi vidisse se arbitrabatur Sceledrus Philocoma- sium, non erat transitus ad aedes mi-

litis, nisi avibus, ut scilicet per im- pluvium evolarent, hinc *pedes* oppo- nitur 'alato.'

Finals, m, n, d, n, t, nt.

Apr 21.
Am.

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY
Los Angeles

This book is DUE on the last date stamped below.

4 WK NOV 20 1993

REC'D LD-URL
NOV 19 1993

AA 000 404 901 1

University Of California - Los Angeles

L 006 940 517 3

SOUTHERN BRANCH
UNIVERSITY OF CALIFORNIA
LIBRARY
LOS ANGELES, CALIF.

